

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2025 №1

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

2992-9024 ISSN

2025 № 1 ISSUE 1 ISSN 2992-9024

INTER EDUCATION
&
GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2025-yil,1-son

BUXORO – 2025

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti
Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan
Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Jamoatchilik kengashi raisi:
Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

RU

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор

Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках

Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала:
intereduglobalstudy.com

За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address: st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email: pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

ENG

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLASH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI. PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARI VA TAHLILI

© G.T. To‘rayeva[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada tajriba-sinov ishlari mazmuni va uni o‘tkazish tartibi va pedagogik tajriba-sinov ishlari tahlili natijalari bayon qilingan. Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta‘minotni joriy etish metodikasi va samaradorligi https://itmf-talaba.uz web ilovasi asosida Restudy(qayta o’zlashtirish) va “to’liq o’zlashtirish” ta‘lim texnologiyasidan foydalanilgan, tashkiliy boshqaruvchanlik, kognitiv, motivatsion va kreativ ijodiy mezonlarini baholash darajalariga diversifikatsiyalash asosida takomillashtirilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta‘minotni joriy etish metodikasi va samaradorligi https://itmf-talaba.uz web ilovasi asosida Restudy(qayta o’zlashtirish) va “to’liq o’zlashtirish” ta‘lim texnologiyasidan foydalanilgan, tashkiliy boshqaruvchanlik, kognitiv, motivatsion va kreativ ijodiy mezonlarini baholash darajalariga diversifikatsiyalash asosida takomillashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirishda tajriba-sinov ishlarining pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi asosida fanlarga tayyorlash o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini tashkil etishning nazariy modeli shilab chiqilda va uning samaradorligini tekshirish maqsadida Toshkent davlat pedagogika universiteti, Buxoro davlat pedagogika instituti, Qo’qon davlat pedagogik institutlarining 181 nafar talabalarida tajriba-sinov ishlari o‘tkazildi.

XULOSA: tajriba-sinov ishining yakuniy bosqichida olingan natijalarga ko‘ra, tanlangan metod samarador va yangi ekanligi, talabalarga zamonaviy imkoniyatlardan kelib chiqib mustaqil bilim olishlarini rag‘batlantirish, ularga bu faoliyatni erkin tashkil qilishlari uchun yetarli sharoit yaratib berish, kerak bo‘lsa, ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlarda ham talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi ta’lim metodlaridan foydalanib darslarni olib borish, auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ta’lim uchun poydevor bo‘lib xizmat qilishi va bu ta’lim samaradorligiga ijobiy ta’sir qilishi, eng muhimi o‘zining keyingi kasbiy faoliyatida kerak bo‘ladigan mustaqil ilm olish, izlanish ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qilishi isbot qilindi.

Kalit so'zlar: kreativ, dasturiy ta'minot, mustaqil ishlash faoliyati,web ilova, restudy, metodika, model.

Iqtibos uchun: To'rayeva G.T. Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirish samaradorligi. pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari va tahlili. // Inter education & global study. 2025. №1 B.15–22.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ. ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ-РЕЗУЛЬТАТЫ И АНАЛИЗ КОНТРОЛЬНОЙ РАБОТЫ

© Г.Т. Тураева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье изложено содержание и порядок проведения опытно-испытательной работы и результаты анализа педагогической опытно-испытательной работы. Методика и эффективность внедрения программного обеспечения, развивающего самостоятельную исполнительскую деятельность учащихся https://itmf-talaba.uz на основе web-приложения были использованы образовательные технологии Restudy (повторное освоение) и "полное освоение", усовершенствованные на основе диверсификации организационных управленческих, когнитивных, мотивационных и творческих критериев до уровней оценки.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи – методика и эффективность внедрения программного обеспечения, способствующего самостоятельной деятельности учащихся https://itmf-talaba.uz на основе web-приложения была использована образовательная технология Restudy(реструктуризация) и "полная ассимиляция", основанная на диверсификации критериев организационной управляемости, когнитивного, мотивационного и творческого творчества до уровней оценки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье использованы научно-исследовательские методы исследования педагогического потенциала опытно-экспериментальной работы в развитии самостоятельной трудовой деятельности учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе методики создания и внедрения программного обеспечения, развивающего самостоятельную работу студентов, разработана теоретическая модель организации самостоятельной работы студентов в процессе подготовки к науке и с целью проверки ее эффективности, Ташкентский государственный педагогический университет, Бухарский государственный педагогический университет. института Кокандского государственного педагогического института протестирован 181 студент.

Заключение: по результатам, полученным на заключительном этапе экспериментальной работы, выбранный метод является эффективным и новым, стимулировать студентов к самостоятельному обучению на основе современных возможностей, создать им достаточные условия для свободной организации этой деятельности, при необходимости проведения лекций и проведение уроков с использованием образовательных методов, развивающих самостоятельное мышление учащихся на практических занятиях, служащих основой самостоятельного обучения вне занятий и оказывающих положительное влияние на эффективность обучения, что самое главное доказано, что оно служит формированию навыков самостоятельного обучения и исследования, которые потребуются ему в дальнейшей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: креатив, программное обеспечение, самостоятельная работа, веб-приложение, рестудия, методология, модель.

Для цитирования: Тогаева Г.Т. Эффективность развития самостоятельной исполнительской деятельности учащихся. педагогический эксперимент-результаты и анализ контрольной работы. // Inter education & global study. 2025. №1. С.15–22.

THE EFFECTIVENESS OF THE DEVELOPMENT OF INDEPENDENT PERFORMING ACTIVITIES OF STUDENTS. PEDAGOGICAL EXPERIMENT-RESULTS AND ANALYSIS OF THE CONTROL WORK

© Gavxarbonu T. To‘rayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the content and procedure for conducting experimental testing and the results of the analysis of pedagogical experimental testing. The methodology and effectiveness of the implementation of software that develops independent performing activities of students https://itmf-talaba.uz Based on the web application, restudy (re-mastering) and “full mastering” educational technologies were used, improved based on the diversification of organizational management, cognitive, motivational and creative criteria to assessment levels.

AIM: the purpose of this article is the methodology and effectiveness of the implementation of software that promotes independent activity of students https://itmf-talaba.uz based on the web application, restudy educational technology (restructuring) and “complete assimilation” were used, based on the diversification of criteria for organizational manageability, cognitive, motivational and creative creativity to assessment levels.

MATERIALS AND METHODS: this article uses research methods to study the pedagogical potential of experimental work in the development of independent work of students.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the methodology for creating and implementing software that develops students' independent work activities, a theoretical model for organizing students' independent work activities in the process of preparing for subjects was developed, and in order to verify its effectiveness, experimental work was conducted with 181 students from Tashkent State Pedagogical University, Bukhara State Pedagogical Institute, and Kokand State Pedagogical Institute.

CONCLUSION: according to the results obtained at the final stage of the experimental work, it was proven that the chosen method is effective and new, encourages students to acquire independent knowledge based on modern opportunities, creates sufficient conditions for them to freely organize this activity, and, if necessary, conducts lessons using educational methods that develop students' independent thinking in lectures and practical classes, serves as a foundation for independent learning outside the classroom and has a positive effect on the effectiveness of this education, and most importantly, serves to form the skills of independent learning and research that will be needed in their future professional activities.

Keywords: creativity, software, independent work, web application, studio, methodology, model.

For citation: Gavxarbonu T. To'rayeva. (2025) 'The effectiveness of the development of independent performing activities of students. pedagogical experiment-results and analysis of the control work', Inter education & global study, (1), pp.15–22. (In Uzbek).

Natijalarni qayta tahlil etishga oid matematik-statistik metodlarda ilgari surilayotgan g'oyaga ko'ra, qayta tahlil aynan tajriba va nazorat guruhlari tajriba-sinovida qatnashayotgan talabalarning tajriba yakunidagi ko'rsatkichlari o'rtasidagi farqni belgilash orqali tadqiqot samaradorligiga baho berildi". Shu bilan birga qo'shimcha xulosalar zarurati tufayli tajriba va nazorat guruhlari talabalarining birinchi bosqich yakuniy ko'rsatkichlari bilan ikkinchi bosqich ko'rsatkichlari ham o'zaro qiyoslanadi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan metodikaning, ya'ni kredit-modul tizimida mustaqil ta'limni innovatsion texnologiyalar orqali tashkil etishning o'ziga xos jihatlarini aniqlash va bularni inobatga olgan holda jarayonni boshqarish natijasida ta'lim samaradorligining oshish darajasi tajriba-sinovlar oxirida keltirilgan qiymatlarni o'zaro taqqoslash bilan asoslanadi.

Olingan natijalarni matematik-statistik metodlardan foydalangan holda qayta tahlil qilish, tajriba hamda nazorat guruhi tajriba-sinovida ishtirok etgan talabalarning tajriba so'ngidagi qiymatlari orasidagi farqni ko'rsatish orqali tadqiqot samaradorligi aniqlandi. Aynan manashu farqni ko'rsatishda K.Pirsonning χ^2 (xi kvadrat) mezonidan foydalanildi. χ^2 (xi kvadrat) mezoniga ko'ra tajriba va nazorat guruhlari talabalarning dastlabki bosqich yakuniy ko'rsatkichlari bilan ikkinchi, uchinchi va yakuniy bosqich natijalari o'zaro qiyoslanadi.

Ushbu qiyoslashni bajarishda H_0 gipoteza sifatida tajriba va nazorat guruhlaridagi kuzatuv davrida baholash turlari bo'yicha kutilayotgan ehtimollik teng deb olindi. H_1 esa muqobil gipotezada teng emas deb olinadi. Ya'ni H_0 gipotezaga ko'ra tajriba va nazorat

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

guruhlarida tajriba-sinov o'tkazilgandan keyin talabalarning bilim darajalarida katta o'zgarish sezilmaydi. H_1 gipotezaga ko'ra esa tajriba va nazorat guruhlarida sezilarli o'zgarishlar kuzatiladi.

Avvalo emperik qiymatni kritik qiymat bilan taqqoslash uchun tadqiqotimizda ahamiyatlik darajasi α ni aniqlashtirib olamiz. Odatda, ahamiyatlilik darajasi (α bilan belgilanadi) uchun 0,05, 0,01, 0,001 qiymatlar olinadi. Jumladan, pedagogik tadqiqotlarda esa α odatda 0,05 bilan cheklanadi, ya'ni taxminan xato qilish ehtimoli 5% dan oshmaydi deb olindi. Shundan so'ng ishonchlilik ayirmasi yoki farqi $1-\alpha$ hisoblanadi. Ushbu holatda 1-0,05=0,95 (ya'ni 95% ishonchligi darajasi) ni tashkil etadi. χ^2 ning $\alpha = 0{,}05$ bo'lgandagi kritik qiymati uchun esa tegishli adabiyotlardagi jadvallardan foydalanish mumkin. Bu jadval quyida keltirilgan (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

"χ^2 ning $\alpha = 0{,}05$ bo'lgandagi kritik qiymatlari

f	1	2	3	4	5	6	7
$\chi^2_{0,05}$	3.841	5,991	7,815	9,488	11,07	12,592	14,067

1-jadvalda keltirilgan f – erkinlik darajalari qiymatini aniqlaydi".

Erkinlik darajalari qiymatini quyidagi formula bilan aniqlaymiz:

$f = (r-1) \cdot (c-1).$

Bunga ko'ra, r – jadval qatorlari soni, c – jadval ustunlari soni. Bizni tajribada 2 qator $(r = 2)$ va 4 ustun $c = 4$ bo'lgan sakkiz maydonli (1-jadvalga qarang) jadval uchun erkinlik darajalari soni $f_{2x4} = (2-1) \cdot (4-1) = 3$ ga teng bo'ladi.

Bundan kelib chiqadiki, (3.5-jadvalga qarang) erkinlik darajasi $f(3) = 7{,}815$ ga teng bo'ladi. Tajriba-sinov ishlarida ishtirok etgan talabalar haqidagi dastlabki ma'lumotlar quyidagi jadvalda keltirilgan (2-jadvalga qarang).

2-jadval

Tajriba-sinov ishlarida ishtirok etgan talabalarning dastlabki natijalari

Ta'lim muassasalari	Guruhlar	O'quvchilar soni	Baholar			
			"2"	"3"	"4"	"5"
ToshDPU	Tajriba	30	4	9	15	2
	Nazorat	30	3	9	15	3
BuxDPI	Tajriba	36	5	14	14	3
	Nazorat	36	6	13	13	4
Qo'qDPI	Tajriba	25	2	10	11	2
	Nazorat	24	2	10	10	2
Jami:	Tajriba	91	11	33	40	7
	Nazorat	90	11	32	38	9

Talabalarning dastlabki natijalaridan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, an'anaviy shaklda darslar olib borilganda talabalarning o'zlashtirish darajasi biz tanlab olmoqchi bo'lgan ikki tipdagi guruhlarda deyarli bir xil o'zlashtirish ko'rsatkichiga yaqinni tashkil etadi, etgan. Tanlangan guruhlarda talabalarning fanlardan mustaqil ta'lim mashg'ulotlari innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda, mustaqil ta'limga motivatsiya beruvchi metodlar orqali tashkil etildi va bu metodikaning samaradorligini aniqlashda yozma

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

topshiriqlar, testlar bilan birga talabalar orasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalaridan ham foydalanildi.

Talabalarning bilim darajasining yakuniy tahlil natijalari esa (Matematika fanidan) quyidagicha bo‘ldi (3-jadvalga qarang). Yuqoridagi olingan natijalarga asosan, har bir mintaqa uchun alohida-alohida empirik qiymatlar tekshirilib, tahlil qilindi. Tadqiqot ishi olib biz Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Buxoro davlat pedagogika instituti, Qo‘qon davlat pedagogik instituti
jami 181 nafar talabalar-respondentlardan shakllantirilgan tajriba va nazorat guruhlarida o‘tkazilgan testlar hamda yozma topshiriqlarning, shuningdek talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini aniqlashga qaratilgan keyslarning umumiy natijalaridan (3-jadvalga qarang);

3-jadval

Talabalarning tajriba-sinov yakunidagi natijalari

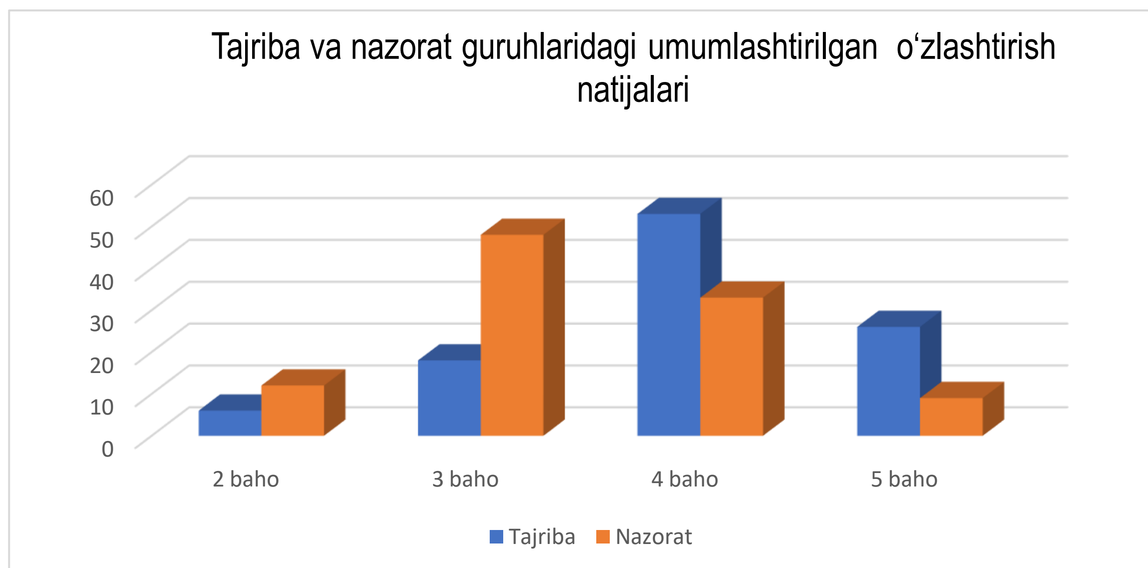
Ta’lim muassasalari	Guruhlar	O‘quvchilar soni	Baholar			
			“2”	“3”	“4”	“5”
ToshDPU	Tajriba	30	2	7	16	5
	Nazorat	30	4	12	13	1
BuxDPI	Tajriba	36	2	7	18	9
	Nazorat	36	4	15	13	4
Qo‘qDPI	Tajriba	25	2	6	14	3
	Nazorat	24	4	11	8	1
Jami:	Tajriba	91	6	20	48	17
	Nazorat	90	12	38	34	6

Tanlangan guruhlarda “Matematika” fani uchun mustaqil ta’lim mashg‘ulotlarini tanlangan bir nechta innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda, mustaqil ta’limga motivatsiya beruvchi metodlar orqali tashkil qilinishi, bu metodlar asosida talabalarga ko‘rsatmalar berilishi qolavesa, ishlab chiqilgan “Kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim” nomli uslubiy qo‘llanmani, va tadqiqot davomida chop qilinib, taqdim etilgan “Matematika (Kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim)” nomli o‘quv qo‘llanmani va tadqiqot olib borishda, talabalar mustaqil ta’limini tashkil qilishda ko‘p yordam bergan.

“Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi – web ilovasi” ning ta’lim jarayoniga joriy qilinishi natijasida talabalarning tajriba-sinov guruhlarida:

- ✓ A’lo bahoga o‘zlashtirish darajasi 19% bo’lib (nazorat guruhlariga nisbatan 11% ko‘p) yani o’sdi
- ✓ Yaxshi bahoga o‘zlashtirish darajasi esa 53% bo’lib (nazorat guruhlariga nisbatan 15% ko‘p) yani o‘sdi
- ✓ “Qoniqarli” bahoga o‘zlashtirish 22% bo’lib (nazorat guruhlariga nisbatan 20% kam) yani kamaygan
- ✓ “Qoniqarsiz” bahoga o‘zlashtirish esa 6% bo‘lib (nazorat guruhlariga nisbatan 7% kam) yani kamaygan.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1-rasm. Oliy ta'lim muassasalar talabalaridan shakllantirilgan tajriba va nazorat guruhlarida o'tkazilgan test va yozma ishlar umumlashgan natijalarining diagrammasi

Bir qancha matematik hisob kitoblardan so'ng quyidagi natijani olamiz. Pedagogik tajriba-sinovlarining yakuniy bosqichida aniqlangan natijalarga ko'ra tanlangan metod samaradorligi aniqlandi. Samaradorlik ko'rsatkichi esa, tajriba-sinov ishlari natijalari matematik-statistik tahlillariga ko'ra 13,5 foiz ekanligi ma'lum bo'ldi.

Tajriba-sinov ishining yakuniy bosqichida olingan natijalarga ko'ra, tanlangan metod samarador va yangi ekanligi, talabalarga zamonaviy imkoniyatlardan kelib chiqib mustaqil bilim olishlarini rag'batlantirish, ularga bu faoliyatni erkin tashkil qilishlari uchun yetarli sharoit yaratib berish, kerak bo'lsa, ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda ham talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi ta'lim metodlaridan foydalanib darslarni olib borish, auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ta'lim uchun poydevor bo'lib xizmat qilishi va bu ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir qilishi, eng muhimi o'zining keyingi kasbiy faoliyatida kerak bo'ladigan mustaqil ilm olish, izlanish ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qilishi isbot qilindi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. To'raeva. G.T. "Kompetentli yondashuv asosida matematikaga fanini o'qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishini tashkil etish modeli". //Boshlang'ich ta'limda integratsiyaviy-innovatsion yondashuvlar. Toshkent davlat pedagogika universiteti, respublika ilmiy-amaliy anjuman. Toshkent 2019y. 5-may.71b.
2. To'raeva. G.T. "Matematika fanini o'qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishini tashkil etishning o'quv-pedagogik ta'minoti".//Jismoniy madaniyat va boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirish istiqbollari. Toshkent davlat pedagogika universiteti, respublika ilmiy-amaliy anjuman. Toshkent 2020y. 531-533b.

3. To‘raeva. G.T. "Kompetentli yondashuv asosida matematikaga fanini o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishini tashkil etish modeli". //Boshlang‘ich ta’limni tashkil etishning sifat va samaradorligini oshirish masalalari . Toshkent davlat pedagogika universiteti, respublika ilmiy-amaliy anjuman. Toshkent 2022y. 190-193b.
4. To‘raeva. G.T. "Kompetentli yondashuv asosida talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish". //Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/ 4-son.. Toshkent 2023y.357-364b.
5. To‘raeva. G.T. "Bo‘lajak pedagog talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish".//Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/5-son.. Toshkent 2023y. 451-457b.
6. To‘raeva. G.T. "Bo‘lajak pedagog talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish". //Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/7-son.. Toshkent 2023y. 231-235b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

*__To‘rayeva Gavxarbonu Tolibjonovna,__ Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi, [**Тураева Гавхарбону Толибжоновна,** Независимый исследователь Ташкентского государственного педагогического университета имени Низоми], [**Gavharbonu T. Turaeva**, Independent researcher of the Tashkent State Pedagogical University named after Nizomi], [manzil:Toshkent shaxar, Bunyotkor kochasi, 27-uy], [адрес: г.Ташкент, ул.Бунёткор, 27], [address**:** Tashkent city, Bunyotkor street, house 27].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

O'QUVCHILARGA PERSPEKTIV TASVIRLAR YASASHNI O'RGATISHDA KO'RISH NUQTASINI TO'G'RI TANLASH

© A.R. Shukurov[1] © X.F. Omonova[2]
[1,2] Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: perspektivada tasvir yaratish san'ati obyektlarning uch o'lchamli fazoviy holatini ikki o'lchovli yuzaga aniq va samarali tarzda ifodalash imkonini beradi. Ushbu mavzuning dolzarbligi tasviriy san'at, arxitektura va muhandislik sohalarida muhim o'rin tutuvchi tushunchalar – gorizont chizig'i va yo'qolish nuqtalarini to'g'ri tanlash bilan bog'liqdir. Bu metodologiyalar yordamida turli burchaklarda joylashgan ob'ektlarni realistik ko'rinishda aks ettirish mumkin.

MAQSAD: mazkur maqola perspektivada ko'rish nuqtasini tanlashning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, gorizont chizig'i va yo'qolish nuqtalarining joylashuvi tasvir kompozitsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilish hamda kreativ tasvir yaratish imkoniyatlarini ochib berishni maqsad qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi: Nazariy asoslar: Perspektivada gorizont chizig'i va yo'qolish nuqtalari haqida asosiy tushunchalar va qoidalar o'rganildi. Amaliy usullar: Bir, ikki va uch nuqtali perspektivalarni yaratish usullari amaliy misollarda tahlil qilindi. Ilmiy kuzatishlar: Yo'qolish nuqtalari va gorizont chizig'ining joylashuvi orqali ob'ektlarning ko'rinishidagi farqlar o'rganildi. Eksperimentlar: "Qush ko'zi" va "qurt ko'zi" effektlarini hosil qilish uchun turli yo'qolish nuqtalarining kombinatsiyalari sinovdan o'tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari gorizont chizig'i va yo'qolish nuqtalarining joylashuvi ob'ektning ko'rish burchagini belgilashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Yuqoriroq joylashtirilgan gorizont chizig'i ob'ektlarning yuqoridan ko'rinishini, pastroq joylashuv esa yer sathidagi ko'rinishni taqdim etadi. Uch nuqtali perspektiva yordamida "qush ko'zi" va "qurt ko'zi" effektlarini yaratish usullari tahlil qilinar ekan, ushbu metodlar yordamida kompozitsiyaga kreativ yondashuv imkoniyati aniqlangan. Shuningdek, gorizont chizig'ini kompozitsiyadan chiqarib tashlash orqali ham kreativ tasvirlarni yaratish mumkinligi qayd etildi.

XULOSA: perspektivada ko'rish nuqtasini tanlash tasviriy san'at va texnik chizmalarda katta ahamiyatga ega. Gorizont chizig'i va yo'qolish nuqtalarining joylashuvini to'g'ri tanlash orqali turli burchaklardan ko'rinadigan realistik va kreativ tasvirlarni yaratish

mumkin. Ushbu yondashuvlar arxitektura, dizayn va muhandislik sohalarida qo'llaniladigan tasvir metodologiyalarini boyitadi.

Kalit so'zlar: perspektiva, gorizont chizig'i, yo'qolish nuqtasi, tasviriy san'at, uch nuqtali perspektiva, kreativ kompozitsiya, "qush ko'zi", "qurt ko'zi".

Iqtibos uchun: Shukurov A.R, Omonova X.F. O'quvchilarga perspektiv tasvirlar yasashni o'rgatishda ko'rish nuqtasini to'g'ri tanlash. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 23–32.

ВЫБОР ПРАВИЛЬНОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ УЧЕНИКОВ СОЗДАНИЮ ПЕРСПЕКТИВНЫХ ИЗОБРАЖЕНИЙ

© А.Р. Шукуров[1] ✉ © Х.Ф. Омонова[2] ✉
[1,2] Бухара государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: искусство создания изображения в перспективе позволяет точно и эффективно передавать трехмерное пространственное положение объектов на двухмерной поверхности. Актуальность данной темы связана с правильным выбором линий горизонта и точек схода, которые играют важную роль в таких областях, как изобразительное искусство, архитектура и инженерия. Эти методологии позволяют реалистично изображать объекты, расположенные под разными углами.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи – изучить теоретические и практические аспекты выбора точки зрения в перспективе, проанализировать, как расположение линии горизонта и точек схода влияет на композицию изображения, а также раскрыть возможности для создания креативных изображений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании использовались следующие теоретические и практические методы: Теоретические основы: изучены основные понятия и правила о линии горизонта и точках схода в перспективе. Практические подходы: на примерах проанализированы методы построения одноточечной, двухточечной и трехточечной перспективы. Научные наблюдения: исследованы различия в изображении объектов в зависимости от расположения точек схода и линии горизонта. Эксперименты: проведены испытания различных комбинаций точек схода для создания эффектов «птичий глаз» и «глаз червя».

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что расположение линии горизонта и точек схода играет решающую роль в определении угла зрения объекта. Линия горизонта, расположенная выше, позволяет показать объекты сверху, тогда как более низкое расположение раскрывает вид с уровня земли. Анализ методов создания эффектов «птичий глаз» и «глаз червя» с помощью трехточечной перспективы продемонстрировал возможности креативного подхода к композиции. Также отмечено, что креативные изображения можно создавать, исключив линию горизонта из композиции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Выбор точки зрения в перспективе имеет большое значение в изобразительном искусстве и технических чертежах. Правильное расположение линии горизонта и точек схода позволяет создавать реалистичные и креативные изображения, видимые с разных углов. Эти подходы обогащают методологии изображения, используемые в архитектуре, дизайне и инженерии.

Ключевые слова: перспектива, линия горизонта, точка схода, изобразительное искусство, трехточечная перспектива, креативная композиция, «птичий глаз», «глаз червя».

Для цитирования: Шукуров А.Р., Омонова Х.Ф. Выбор правильной точки зрения при обучении учеников созданию перспективных изображений. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 23–32.

SELECTING THE CORRECT VIEWPOINT IN TEACHING STUDENTS TO CREATE PERSPECTIVE DRAWINGS

© Avaz R. Shukurov[1] ✉ © Khosiyat F. Omonova[2] ✉
[1,2] Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the art of creating perspective images allows for the accurate and efficient representation of the three-dimensional spatial position of objects on a two-dimensional surface. The relevance of this topic is closely tied to the proper selection of the horizon line and vanishing points, which play a significant role in fields such as visual arts, architecture, and engineering. These methodologies enable the realistic depiction of objects positioned at various angles.

AIM: this article aims to explore the theoretical and practical aspects of selecting a viewpoint in perspective, analyze how the placement of the horizon line and vanishing points affects image composition, and uncover opportunities for creating creative images.

MATERIALS AND METHODS: the study employed the following theoretical and practical methods: Theoretical foundations: Basic concepts and rules regarding the horizon line and vanishing points in perspective were examined. Practical approaches: Methods for constructing one-point, two-point, and three-point perspectives were analyzed using practical examples. Scientific observations: Differences in the appearance of objects based on the placement of the vanishing points and the horizon line were studied. Experiments: Various combinations of vanishing points were tested to produce "bird's-eye" and "worm's-eye" effects.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings demonstrated that the placement of the horizon line and vanishing points is crucial in determining the viewing angle of objects. A higher horizon line reveals a top-down view of objects, while a lower placement provides a ground-level perspective. The analysis of methods for creating "bird's-eye" and "worm's-eye" effects using three-point perspective showed the potential for creative approaches to

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

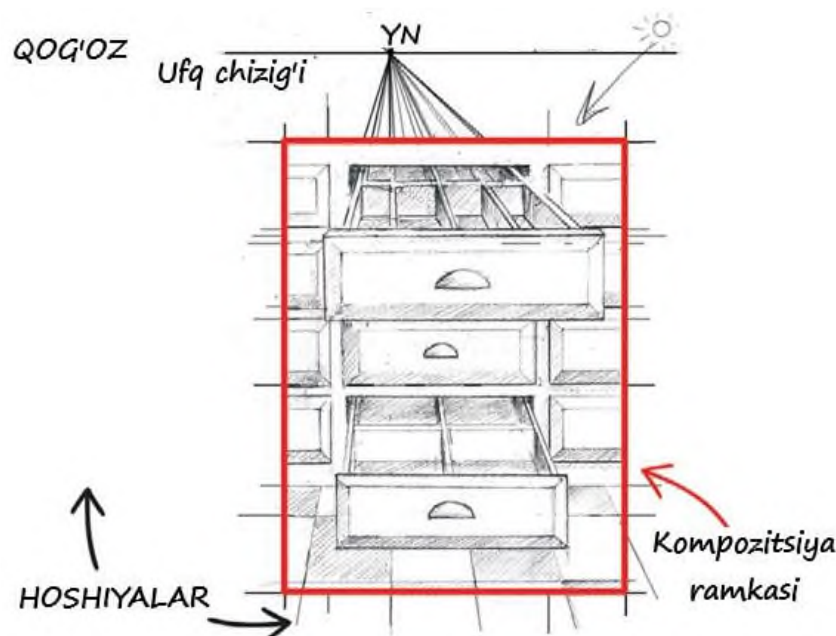
composition. It was also noted that creative images can be designed by omitting the horizon line from the composition.

CONCLUSION: selecting a viewpoint in perspective is of great importance in visual arts and technical drawings. Proper placement of the horizon line and vanishing points allows for the creation of realistic and creative images viewed from different angles. These approaches enrich the imaging methodologies employed in architecture, design, and engineering.

Key words: perspective, horizon line, vanishing point, visual arts, three-point perspective, creative composition, "bird's-eye," "worm's-eye".

For citation: Avaz R. Shukurov, Khosiyat F. Omonova. (2025) ‘Selecting the correct viewpoint in teaching students to create perspective drawings’, Inter education & global study, (1), pp. 23–32. (In Uzbek).

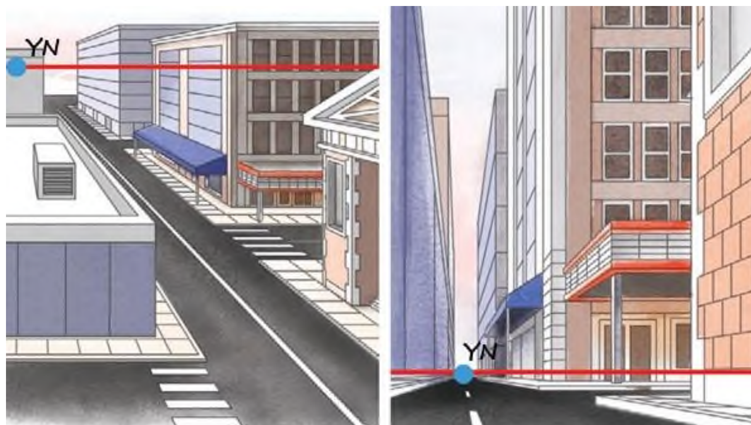
Gorizont chizig‘i odatda yer sathini belgilaydi, gorizont chizig‘ini qog‘ozda istalgan joyga joylashtirish mumkin va yo‘qolish nuqtalarini gorizont chizig‘ining istalgan joyiga qo‘yish mumkin. Ularning hech biri yakuniy kompozitsiyaning chegaralari ichida bo‘lishi shart emas va hatto ba’zan gorizont chizig‘ini chetroqqa joylashtirish yaxshiroq ishlaydi (1-rasm).

1-rasm

Har ikkalasining ham joylashuvni ehtiyotkorlik bilan tanlash kerak, chunki gorizont chizig‘i va yo’qolish nuqtalarining joylashuvi ko‘rish burchagini ta’sir qiladi. Masalan, yuqoriroq joylashtirilgan gorizont chizig‘i va yo’qolish nuqtalari ob’ektning yuqori qismini havodan ko‘rish imkonini beradi. Aksincha, gorizont chizig‘i va yo’qolish nuqtalarining pastroq joylashuvi obyektni yer sathidan ko‘rishni taqozo qiladi (2-rasm).

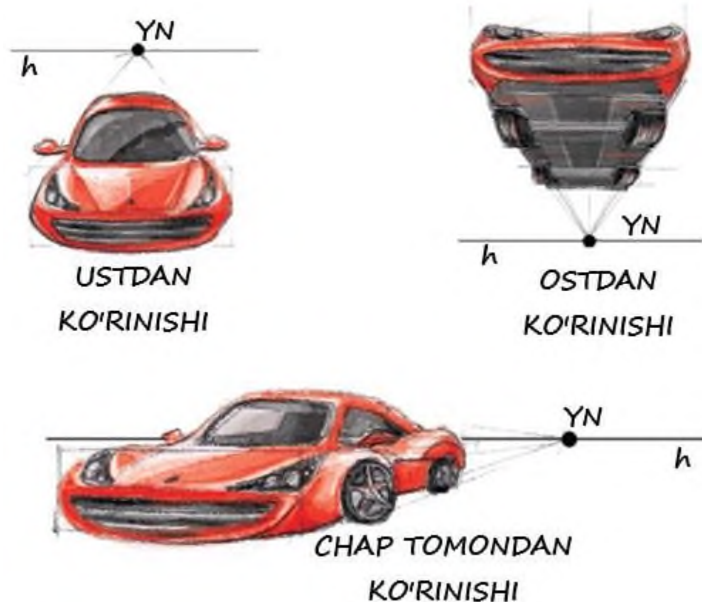
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2-rasm

Ufq chizig‘i va yo’qolish nuqtalari ob’ektning ustida joylashsa, uning yuqori qismini, agar ular ob’ektdan pastda joylashgan bo‘lsa, uning pastki qismini ko‘rsatadi. Shuningdek, yo’qolish nuqtalari ob’ektning o‘ng tomonida bo‘lsa, chap tomondan ko‘rinishini beradi va aksincha (3-rasm).

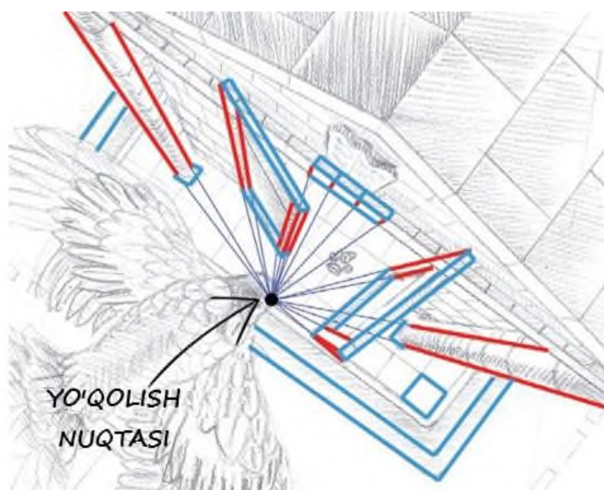
3-rasm

Gorizont chizig‘i perspektivada har doim ixtiyoriydir va agar ufq chizig’ini kompozitsiyaga kiritmaslik yo’qolish nuqtalarini kreativ ravishda joylashtirish imkonini beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Obyektlarga eng yuoqidan qarash- “qush ko‘zi” va aksincha obyektlarga eng pastdan yoki yer sathidan turib tepaga qarash “qurt ko’zi” deb ataladi va bu nuqtai nazarlar ko’proq uch nuqtali perspektiva bilan bog‘liq bo‘lsa-da, ular bir va ikki nuqtali perspektivada ham ishlatilishi mumkin (4 - rasm).

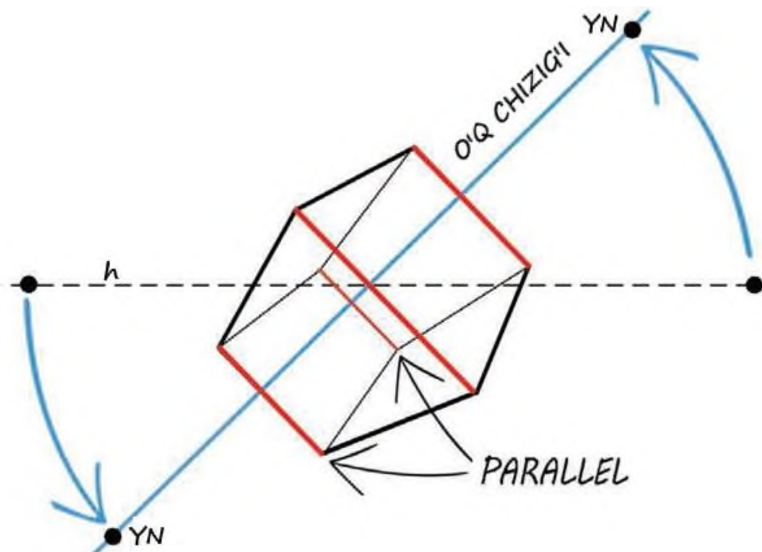

4-rasm

Bir nuqtali perspektivada bo‘lganidek, ikki nuqtali perspektivada ham gorizont chizig‘i istalgan joyga joylashtirilishi mumkin. Bu joylashuv ob’ektning ko‘rinishiga va shu bilan butun kompozitsiyaga ta’sir ko‘rsatadi.

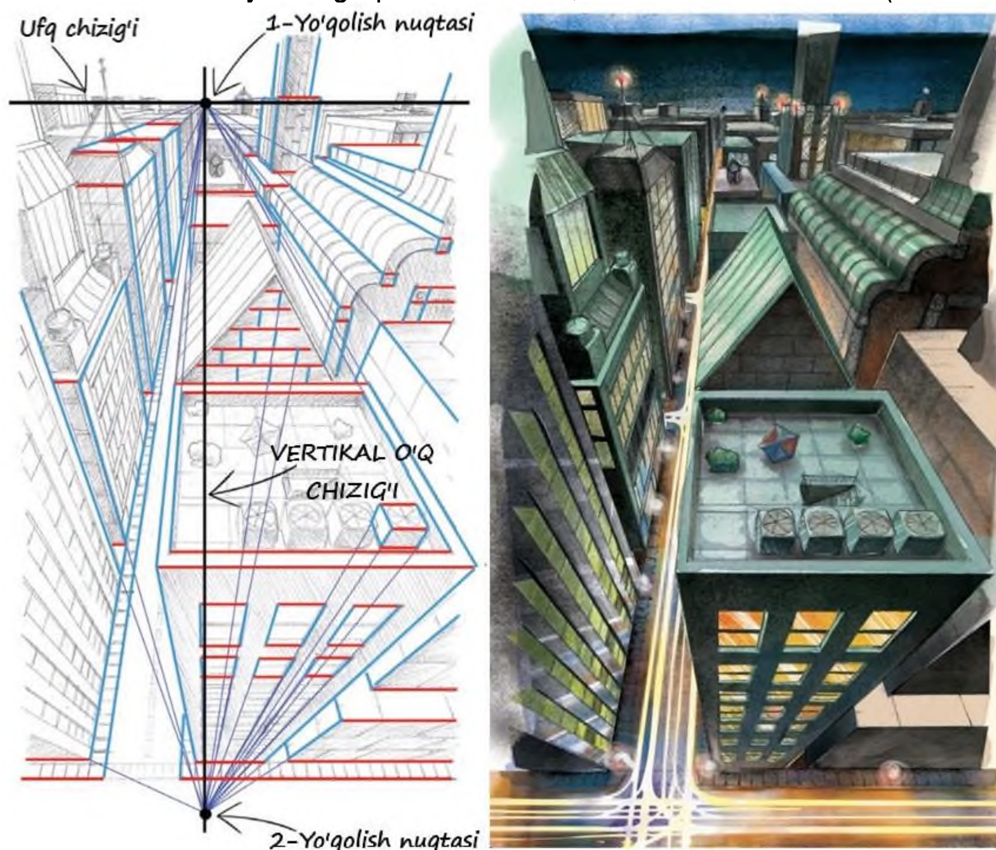
Shuningdek, gorizont chizig‘i perspektivada har doim ixtiyoriy ekanligini eslatib o‘tmoqchimiz. Masalan, agar shaklni aylantirsak, gorizont chizig‘i o‘q chizig‘iga aylanadi. To’g’ri burchakli prizmani olaylik, kartina tekisligiga yoki boshqacha aytadigan bo’lsak bizga parallel bo’lgan qirralarini o’q chizig’iga nisbatan perpendikulyarligini saqlagan holda, shaklni istagancha fazoda aylantirishimiz mumkin. U yer sathida qolishi shart emas, faqat qisqarmaydigan qirralarining kartinaga parallelgi saqlansa kifoya. (6-rasm).

5-rasm

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Perspektivada kreativ tasvirlar yaratish uchun bir qo'llanma: vertikal o'q chizig'idan foydalanib, uch nuqtali perspektiva ishlatmasdan "qush ko'zi" yoki "qurt ko'zi" effektini yaratish mumkin. |Bu uchun bitta yo'qolish nuqtasini ufq chizig'ida, ikkinchisini esa ufq chizig'idan yuqorida yoki pastda, o'q chizig'ida joylashtiramiz. Bu holatda shakllarning gorizontal chetlari kartina yuzasiga parallel bo'ladi, vertikal chetlari emas (6 -rasm).

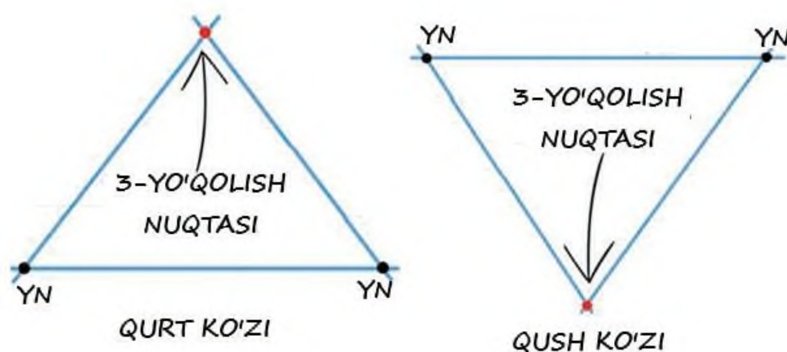

6-rasm

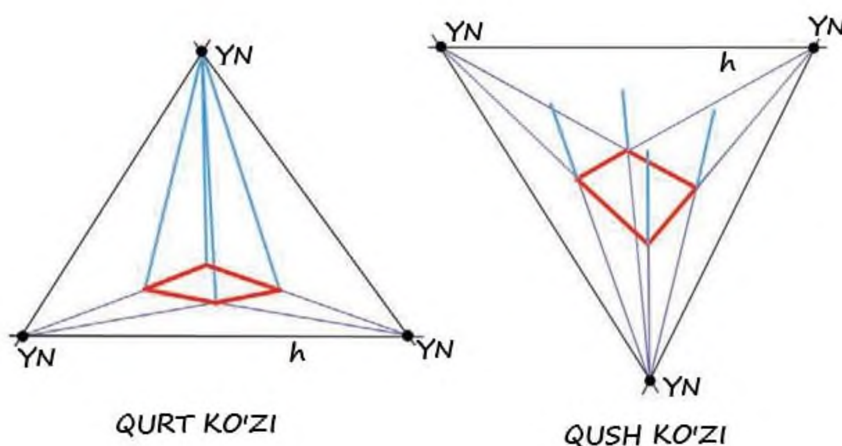
Uch nuqtali perspektivada ham to'g'ri burchakli prizma qurish uchun avval gorizont chizig'ini (HL) va shu ufq chizig'ida ikki yo'qolish nuqtasini joylashtirib olamiz. "qush ko'zi" effektini hosil qilish uchun uchinchi yo'qolish nuqtasini gorizont chizig'idan pastda, "qurt ko'zi" effektini yaratish uchun esa gorizont chizig'idan yuqoridan, birinchi va ikkinchi yo'qolish nuqtasidan taxminan teng masofada olamiz. "Qush ko'zi" effekti obyektning yuqoridan ko'rinishini, "qurt ko'zi" effekti obyektning pastki qismi ko'rinishini taqdim etadi. Har ikki holatda ham uchta yo'qolish nuqtalarni bir-biriga bog'lab uchburchak hosil qilamiz (7-rasm).

Keyin ufq chizig'idagi ikki yo'qolish nuqtalarini ishlatib, uchburchak ichida to'g'ri burchakli prizma asosni chizib olamiz. Asosning burchaklarini uchinchi yo'qolish nuqtasiga bog'lab, vertikal chetlarni hosil qilamiz (8-rasm).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

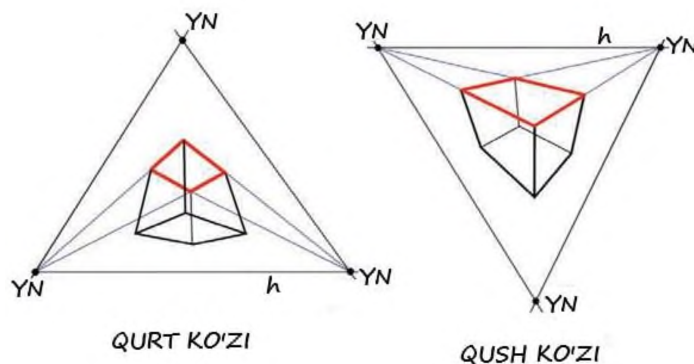

7-rasm

8-rasm

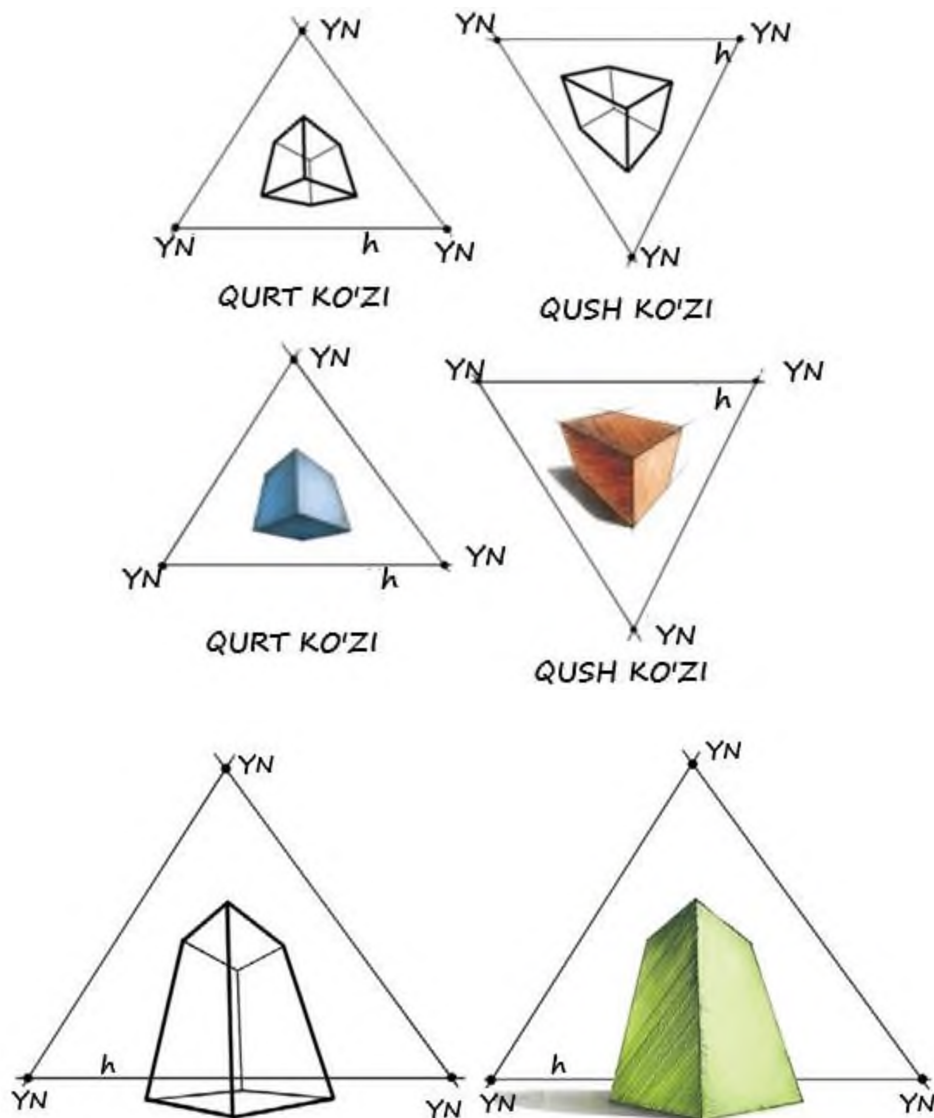
Shaklning uch nuqtali perspektiv tasvirini tugatish uchun birinchi ikkita yo'qolish nuqtasidan foydalanib, yuqori asosni chizamiz, barcha qirralarning burchaklarda bir-biriga ulanib turishiga e'tibor qaratamiz (9-rasm).

9-rasm

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

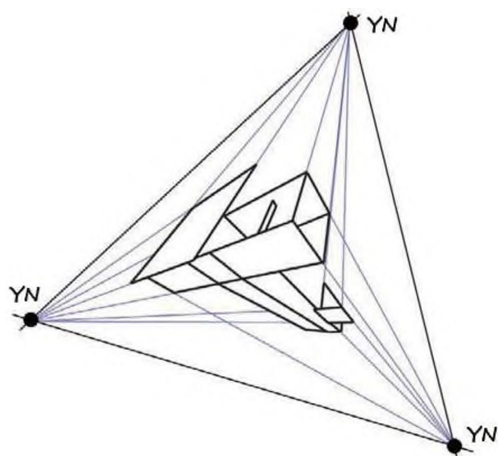
Keraksiz chiziqlarni o‘chirib tashlash orqali yakuniy shaklni modellash mumkin (10-rasm). “Qurt ko‘zi” effektining o’ziga xos jihati shundan iboratki, asosning gorizontdan pastga kengayishidir, shunda u yer sathida joylashadi (11-rasm).

10-rasm
11-rasm

Shuningdek, ufq chizig‘iga oid qat’iy qoidalar yo‘qligini eslatib o’tamiz. Odatda, “qurt ko‘zi” yoki “qush ko‘zi” holatlarida, uchburchakning gorizontal qismi ufq chizig‘i sifatida ishlatiladi. Biroq, bajariladigan kompozitsiyalarda barcha ob’ektlar yer sathida joylashtirilishi shart emas. Misol uchun, havoda uchayotgan samolyotni tasavvur qiling, yo’qolish nuqtalariniistalgan holatda aylantirib, shaklning yo‘nalishini gorizontdan istalgan tomonga mustaqil o‘zgartirish mumkin. Shunday qilib, agar xohlasangiz, gorizont chizig’I hatto kompozitsiyadan chiqarib tashlanishi mumkin (12-rasm).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

12-rasm

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sarah Haley, Perspective drawing, "Tempe Digital", 2018.
2. A.R. Shukurov, Chizma geometriya, "Durdona", 2022.
3. М.Н. Макарова, Перспектива, М., "Просвещение", 1989.
4. R.Xorunov, Chizma geometriya kursi, "O'qituvchi",T.,1997.
5. Sh. Murodov va b. "Chizma geometriya kursi", Toshkent,"O'qituvchi",1988.
6. J.Y. Yodgorov, A. Narzullayev va b. Chizmachilik, Toshkent, "O'qituvchi", 1992.
7. A.N. Valiyev, Markaziy proyeksiyalashda pozitsion va metrik masalalar yechish, "TDPU rizografi", 2006.
8. A.N. Valiyev, Perspektiva, Toshkent "Voris-nashriyot",2009.
9. I. Rahmonov., Perspektiva., Toshkent, "O'qituvchi", 1993.
10. P.O. Odilov, Perspektiva, Toshkent, "TDPU rizografi",2000 yil.
11. Климухин А.Г. Начертательная геометрия. М., «Строй издат», 1973.
12. Internet saytlari: www.info-baz.narod.ru , www.ziyo.net ,www.twirpx.com

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

*Shukurov Avaz Ro'ziboyevich**, dotsent [**Шукуров Авaз Розибоевич,** доцент], [**Avaz R. Shukurov,** associate professor]; manzil: O'zbekiston, Buxoro, Piridasgir ko'chasi, 20 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Пиридасгир, 20.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Piridasgir Street, 20.]; avazshukurov1986@gmail.com

*Omonova Xosiyat Farhodovna,** magistrant [**Омонова Хосиат Фарходовна,** магистр], [**Khosiyat F. Omonova,** graduate student]; manzil: O'zbekiston, Buxoro shahar, Amir Temur ko'chasi, 50 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Амира Темура, 50.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Amir Temur Street, 50.]; omonovaxosiyat0@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

DATA-DRIVEN APPROACHES TO TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE USING CORPUS LINGUISTICS

© Nilufar Y. Barnoyeva [1]✉
[1]Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this work focuses on the role of Corpus Linguistics in Data-Driven English teaching. It emphasizes how integrating authentic language data through linguistic corpora bridges the gap between classroom teaching and real-world language use. The significance of data-driven methodologies in enhancing vocabulary acquisition, collocation awareness grammar instruction, and contextual learning is highlighted, offering a modern approach to English instruction.

AIM: the study aims to analyze the transformative role of Corpus Linguistics in teaching English as a foreign language, exploring how tools like concordance and general corpora facilitate autonomous learning and improve language proficiency. The goal is to propose strategies for integrating Data-Driven approach into the curriculum.

MATERIALS AND METHODS: data for this study were collected from renowned corpora, such as the News on the Web (NOW). Additionally, tools like Sketch Engine and AntConc were analyzed for their application in teaching practices. Literature reviews provided insights into the practical use of Corpus Linguistics in diverse teaching contexts.

DISCUSSION AND RESULTS: the study revealed that Corpus Linguistics enhances authenticity in language teaching, improves vocabulary, collocation awareness, and grammar acquisition, and supports genre-specific learning. Tools like concordance empower students to analyze real-world language patterns, promoting critical thinking and self-directed learning. The findings also highlight challenges, including the need for teacher training and resource accessibility, which must be addressed to maximize the potential of corpus-based methods.

CONCLUSIONS: corpus Linguistics offers a paradigm shift in English teaching by leveraging authentic language data for effective learning outcomes. The adoption of data-driven strategies empowers teachers to foster deeper language understanding and equips students with real-world communication skills. Emphasizing professional development and open-access tools can accelerate the integration of Corpus Linguistics into the teaching process.

Keywords: corpus Linguistics, Data-Driven learning, English teaching strategies, authentic language data, pedagogy, language proficiency, teaching English as a foreign language.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

For citation: Nilufar Y. Barnoyeva (2025) 'Data-Driven Approaches to Teaching English as a Foreign Language using Corpus Linguistics, // Inter education & global study, (1), pp. 33–45. (In Eng).

KORPUS TILSHUNOSLIGIDAN FOYDALANGAN HOLDA INGLIZ TILINI CHET TILI SIFATIDA O'QITISHGA MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN YONDASHUVLAR

© N.Y. Barnoyeva[1]✉
[1]Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, Toshkent, O'zbekiston

KIRISH: ushbu ilmiy maqolada Data-Driven yondashuviga asoslanib ingliz tilini o'qitishda til korpusining roliga e'tibor qaratadi. Mazkur lingvistik korpuslar orqali autentik til ma'lumotlarini tadbiq qilish o'quv jarayoni va dunyo tili foydalanishi o'rtasidagi farqni bartaraf etishini ta'kidlaydi. Lug'at boyligini oshirish, kollokatsiyaga doir bilimlarini rivojlantirish, grammatika ta'limi va kontekstual o'rganishda ma'lumotga asoslangan yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatilib, ingliz tilini o'qitishga zamonaviy yondashuv taklif etiladi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda til korpusining ahamiyatini tahlil qilishdan iborat. Bunda konkordans va umumiy korpuslar kabi vositalar mustaqil o'rganishni qanday osonlashtirishi va til bilimini yaxshilashi o'rganiladi. Maqsad - o'quv dasturiga Data-Driven yondashuvni tadbiq qilish bo'yicha ko'rsatmalarni taklif qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot uchun ma'lumotlar News on the Web (NOW) kabi mashhur korpuslardan to'plandi. Shuningdek, Sketch Engine va AntConc kabi vositalar o'qitish amaliyotida qo'llanilishi bo'yicha tahlil qilindi. Adabiyot sharhlari til korpusi turli o'qitish kontekstlarida amaliy qo'llanilishi bo'yicha tushunchalar berildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari til korpusi til o'qitishning haqiqiyligini oshirishi, lug'at, kollokatsiya tushunchasi va grammatikani o'zlashtirishni yaxshilashini hamda janrga xos o'rganishni qo'llab-quvvatlashini ko'rsatdi. Konkordans kabi vositalar talabalarni autentik til naqshlarini tahlil qilishga undaydi, bu esa tanqidiy fikrlash va mustaqil o'rganishni rag'batlantiradi. Natijalar shuningdek, o'qituvchilarni tayyorlash va resurslardan foydalanish imkoniyati kabi qiyinchiliklarni ham yoritib, korpusga asoslangan usullarning imkoniyatlarini ustuvor darajada oshirish uchun ularga yechim topish kerakligini ta'kidlaydi.

XULOSA: til korpusi autentik til ma'lumotlaridan foydalanish orqali samarali o'qitish natijalariga erishishni ta'minlovchi yondashuvni taklif etadi. Ma'lumotga asoslangan ko'rsatmalarni qabul qilish o'qituvchilarga tilni chuqurroq tushunishni rivojlantirish va talabalarni mavjud muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Kasbiy rivojlanish va erkin foydalanish vositalariga urg'u berish til korpusi o'qitish jarayoniga tadbiq etilishini tezlashtirish imkoniyatiga ega.

Kalit soʻzlar: til korpusi, Data-Driven yondashuvi, ingliz tilini oʻqitish koʻrsatmalari, autentik til maʼlumotlari, pedagogika, til bilish darajasi, ingliz tilini chet tili sifatida oʻqitish.

Iqtibos uchun: Barnoyeva N.Y. Korpus tilshunosligidan foydalangan holda ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishga ma'lumotlarga asoslangan yondashuvlar. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 33–45.

ОСНОВАННЫЕ НА ДАННЫХ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОРПУСНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

© Н.Ю. Барноева[1]✉
[1]Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада ал-Хоразмий, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта работа посвящена роли корпусной лингвистики в обучении английскому языку на основе данных. Особое внимание уделяется тому, как интеграция аутентичных языковых данных с использованием лингвистических корпусов сокращает разрыв между обучением в классе и использованием языка в реальной жизни. Подчеркивается значимость методов, основанных на данных, в улучшении усвоения словарного запаса, осознания коллокаций, изучения грамматики и контекстного обучения, предлагая современный подход к преподаванию английского языка.

ЦЕЛЬ: проанализировать преобразующую роль корпусной лингвистики в обучении английскому языку как иностранному. Исследуется, как инструменты, такие как конкордансы и общие корпуса, способствуют автономному обучению и повышают языковую компетенцию. Задача состоит в предложении стратегий интеграции подхода, основанного на данных, в учебный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для данного исследования данные были собраны из известных корпусов, таких как News on the Web (NOW). Кроме того, были проанализированы инструменты, такие как Sketch Engine и AntConc, для их применения в учебной практике. Обзоры литературы предоставили представления о практическом использовании корпусной лингвистики в различных контекстах преподавания.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: исследование показало, что корпусная лингвистика повышает аутентичность в обучении языку, улучшает словарный запас, осознание коллокаций и усвоение грамматики, а также поддерживает обучение, ориентированное на конкретные жанры. Инструменты, такие как конкордансы, позволяют студентам анализировать языковые шаблоны реального мира, способствуя развитию критического мышления и самостоятельного обучения. В ходе исследования также выявлены вызовы, включая необходимость в обучении

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

учителей и доступе к ресурсам, которые должны быть решены для максимизации потенциала методов, основанных на корпусах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: корпусная лингвистика предлагает смену парадигмы в обучении английскому языку, используя аутентичные языковые данные для достижения эффективных результатов обучения. Применение стратегий, основанных на данных, позволяет преподавателям углубить понимание языка и помогает учащимся овладеть навыками общения в реальной жизни. Упор на профессиональное развитие и инструменты с открытым доступом может ускорить интеграцию корпусной лингвистики в процесс преподавания.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, обучение на основе данных, стратегии преподавания английского языка, аутентичные языковые данные, педагогика, языковая компетенция, обучение английскому языку как иностранному.

Для цитирования: Барноева Н.Ю. Основанные на данных подходы к преподаванию английского языка как иностранного с использованием корпусной лингвистики. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 33–45.

Teaching English as a foreign language has long been enriched by research into linguistics and teaching process. Corpus Linguistics, the study of language through large collections of authentic text (corpora), provides teachers with empirical insights into language patterns, frequency, and usage. Unlike traditional methods, Data-Driven approaches offer teaching strategies that align with real-world communication. This article examines how Corpus Linguistics can utilize English language teaching by offering tools and strategies that leverage authentic language data to foster language acquisition.

The advent of digital technologies has made it easier to access and analyze linguistic corpora, broadening the scope of their application in the teaching process. As teachers seek innovative methods to engage learners, Corpus Linguistics offers a Data-Driven approach that bridges the gap between theoretical research and classroom practice. This article delves into the theoretical underpinnings, tools, and strategies of Corpus Linguistics and discusses how they can be effectively integrated into teaching English as a foreign language.

This study employs a qualitative analysis of existing literature and case studies on Corpus Linguistics in teaching English as a foreign language. Data were collected from academic articles, instructional materials, and corpus tools such as the News on the Web (NOW) and Sketch Engine. These resources were selected for their relevance and accessibility in language teaching contexts. The methods of integrating these resources into classroom instruction were analyzed to identify effective practices. Additionally, interviews with teachers who use Corpus Linguistics in their teaching provided insights into the practical challenges and benefits of this approach. The study also reviewed curriculum designs that incorporated corpus-based activities to evaluate their impact on language learning outcomes.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

A thorough review of academic articles, books, and research reports was conducted to gather theoretical and practical insights into the use of Corpus Linguistics in TEFL teaching. Several researchers have significantly contributed to the integration of corpus linguistics in TEFL. Eric Friginal, the author of Corpus Linguistics for English Teachers: New Tools, Online Resources, and Classroom Activities, has discussed how corpus linguistics can be applied to teaching English vocabulary, grammar, and academic discourse. He has provided case studies, teaching vignettes, and step-by-step guides aimed at bridging the gap between theoretical concepts and practical applications in language learning classrooms.[8]

Moreover, Magali Paquot, in her chapter Corpus Research Methods for Language Teaching and Learning, has provided a critical overview of how corpus-based descriptions of language use contribute to reference publishing, syllabus design, and the development of teaching materials. She highlighted the practical influence of corpus linguistics on language learning and teaching.[9]

In this case, Geoffrey Leech, a pioneer in Corpus Linguistics, was noted for initiating the first electronic corpus of British English, the Lancaster-Oslo/Bergen (LOB) Corpus. He also played a key role in the compilation of the British National Corpus (BNC). His contributions were recognized as instrumental in advancing the application of corpus data to language teaching and research.[10]

Data for this study were collected from well-established and widely recognized corpus resources, including the News on the Web (NOW) corpus and Sketch Engine. The NOW corpus, a continuously updated resource, contains billions of words from online news articles in English, providing a rich repository of contemporary language usage, including vocabulary trends, collocations, and syntax in real-world contexts. This corpus was particularly useful for analyzing current language patterns and identifying authentic materials for teaching purposes.

Similarly, Sketch Engine, a versatile corpus management and analysis tool, was utilized for its ability to create customized corpora and provide advanced linguistic insights. Features such as word sketches, concordances, collocation analysis, and frequency lists allowed for a detailed examination of linguistic phenomena relevant to teaching English as a foreign language. Its user-friendly interface and extensive datasets made it a valuable resource for educators seeking to integrate corpus-based activities into their curriculum.[3]

By using these tools, the study ensured a data-driven approach to exploring language in its authentic context, enabling the development of teaching strategies that bridge the gap between theoretical knowledge and practical application in the classroom. The choice of these resources underscores their reliability, accessibility, and effectiveness in enhancing language learning and teaching outcomes.

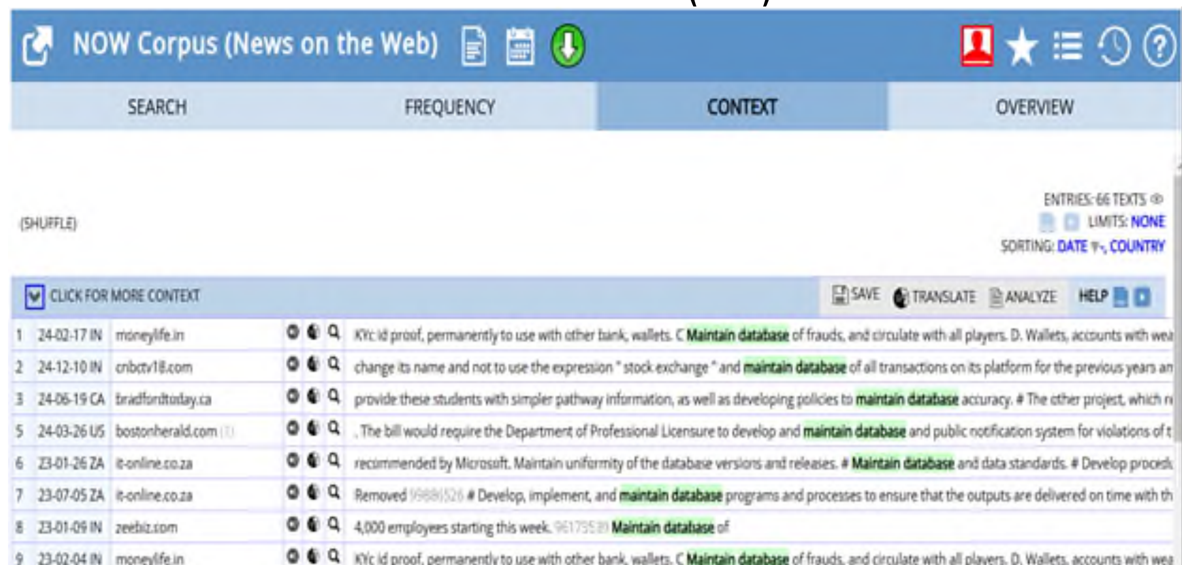
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Picture 1. The screenshot of English-Corpora.org from the website

Picture 2. The screenshot of News on the Web (Now) from the website

Picture 3. Search results of collocations in the concordance program of NOW

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

The analysis revealed several key benefits of using Corpus Linguistics in English teaching:

Authentic Language Exposure: Corpus data provides learners with examples of language used in context, enhancing understanding of collocations, idiomatic expressions, and genre-specific language. This exposure helps learners grasp nuances that are often overlooked in traditional textbooks.

Data-Driven Learning: Tools such as concordance enable students to investigate language patterns independently, promoting critical thinking and self-directed learning. For instance, learners can explore how specific words are used in various contexts, deepening their understanding of language use.

Enhanced Vocabulary Acquisition: Corpus-based studies highlight the importance of teaching high-frequency words and phrases, aiding vocabulary retention and usage. By focusing on real-world frequency, educators can prioritize vocabulary that learners are most likely to encounter in everyday communication.

Error Analysis and Correction: Corpora help identify common learner errors and provide targeted feedback for improvement. For example, educators can use learner corpora to analyze frequent grammatical or lexical mistakes and design activities that address these issues.

Genre-Specific Instruction: Corpus analysis allows educators to tailor lessons to specific genres or registers, such as academic writing, business communication, or conversational English. This targeted approach enhances learners' ability to navigate different contexts effectively.

Case studies have demonstrated that incorporating corpus tools into lesson plans not only increased student engagement but also significantly improved language proficiency across multiple areas, particularly in writing and vocabulary development. For example, students exposed to corpus tools such as concordance, which allow them to analyze authentic texts, reported a deeper understanding of language patterns, usage, and contextual appropriateness.

One such study found that students who regularly used concordance for tasks such as examining collocations, identifying grammatical structures, and exploring genre-specific features showed notable improvements in their writing accuracy, coherence, and overall style. These students were able to identify and correct common errors more effectively and develop a more sophisticated writing tone by observing authentic examples in real-world texts.

Another case study highlighted the impact of corpus tools on vocabulary acquisition. Students who used frequency lists and word sketches from tools like Sketch Engine demonstrated a broader range of vocabulary and an improved understanding of nuanced word usage. By interacting with authentic language data, students were better able to grasp subtleties such as register, collocational preferences, and semantic prosody, enabling them to use vocabulary more confidently and accurately in their written and spoken outputs [5].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Furthermore, the use of corpus tools was shown to foster critical thinking and autonomous learning. By engaging in tasks that required independent exploration of authentic language data, students developed the skills to critically evaluate language use, formulate hypotheses, and validate their findings through real examples. This approach not only enhanced their linguistic competence but also their ability to approach language learning as an active, self-directed process.

Overall, the integration of corpus tools into lesson plans was found to create a dynamic and interactive learning environment. Teachers reported that students were more motivated to participate in lessons that incorporated corpus-based activities, as these tasks were perceived as directly relevant to their real-world language needs. This connection between classroom activities and authentic language use contributed to long-term retention of language skills and better preparation for real-world communication challenges.

The findings of this study suggest that Corpus Linguistics provides a robust and transformative framework for designing effective English teaching strategies. By offering direct access to vast repositories of authentic language data, corpora empower educators to go beyond prescriptive grammar rules and static textbook examples, allowing them to focus on how language is dynamically used in real-life contexts.[2] This data-driven approach aligns closely with the principles of communicative language teaching (CLT), which emphasize the importance of meaningful interaction, contextual learning, and practical language usage in authentic scenarios.

	Aspect	Key points	Impact
	Enhancing Contextual Learning	Enables observation of natural language usage, including collocations, idiomatic expressions, and genre conventions	Fosters better adaptation to real-life contexts and situational language use.
	Improving Language Awareness	Increases awareness of grammar, lexico-grammar patterns, and regional/stylistic variations.	Encourages critical thinking and recognition of language as flexible and evolving
	Empowering Teachers	Provides tools for creating data-informed lesson plans and tailored instruction.	Ensures relevance and engagement in lessons, aligning with communicative goals.
	Alignment with Modern Teaching Approaches	Supports learner autonomy and prepares students for lifelong language learning.	Equips learners with skills for independent exploration and professional communication.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

	Challenges and Recommendations	Addresses barriers such as teacher training, resource accessibility, and institutional support.	Maximizes the effectiveness of corpus-based methods through sustained support and resources

The findings highlight that Corpus Linguistics offers a transformative framework for teaching English as a foreign language by bridging theoretical understanding and practical application. This section delves deeper into the implications, challenges, and future directions of using Data-Driven approaches in teaching English as a foreign.

Data-Driven approach provides access to authentic language data, which allows learners to understand how language operates in real-life situations. Beyond observing grammatical patterns, students can analyze pragmatic features such as collocations, idiomatic expressions, and context-dependent language variations. This promotes a deeper understanding of how language is shaped by its context. For example:

Collocations: Students can observe word pairings, such as “maintain database” versus “software development,” and learn their appropriate usage.

CL improves students’ semantic knowledge of collocations.

1. Spatial’s technology. This educational event focuses on technical topics that will help 3D software application developers further their utilization of Spatial’s Software Development Kits. # Spatial Cor

2. be busy at is Bill Gates, the erudite Chairman of Microsoft corporation. A computer software company that produces windows for more than 60 percent of the computers used all

3. the natural intelligence (NI) displayed by humans and other animals. Artificial intelligence software system is Software that is capable of intelligent behavior. In creating intelligent software,

4. Navigating the dynamic job market in software engineering requires continuous learning and adaptation. By taking up courses, signing up for tutorials

Genre-Specific Features: Learners can analyze writing styles in academic, journalistic, or conversational genres to adapt their communication skills to different contexts. This focus on real-life usage aligns with communicative language teaching principles, ensuring that language learning remains relevant and applicable.

Corpus tools enable learners to study language more comprehensively by uncovering subtleties that might be overlooked in traditional teaching methods:

Lexico-Grammar Patterns: Students can explore relationships between vocabulary and grammar, such as verb-noun pairings and prepositional choices.

CL improves students’ grammatical competence.

Study the concordance data and formulate the rule for forming the past tense in English.

1. The partnership deal was announced on Thursday morning just one day before the league begins its 2024 season at
2. August, and "relied heavily on the products' labeling, which indicated it was kosher," additive-free and USDA Organic,
3. When he asked the officer why he was being stopped and identified himself, the cop quickly sent him on his way without
4. An earlier version of this story was originally published on Jan. 31, 2024.
5. Tesla was incorporated in 2003 before Musk joined the company. Its founders chose Delaware, a
6. the Bank of England was today holding its latest rate-setting meeting. # The Bank was expected to keep interest rates at 5.25 per cent for the fourth time in a
7. At the scene after daybreak, several houses and shops were burned out.
8. Many residents were likely inside their homes when the fire reached their houses late in the night in.
9. Three other French nationals and a Ukrainian national were reported wounded.
10. The government and Red Cross said 271 people were taken to several hospitals with injuries.

These examples show the use of "was" and "were" in active and passive voice. Using this task, students can study any grammar tenses. Students can gain a better understanding of subject-verb agreement, tense formation, and the differences between active and passive constructions. Integrating active and passive voice examples in a variety of tenses also enhances their ability to use language accurately and flexibly in different contexts.

Semantic Nuances: Through tools like concordance, students can observe how words convey different meanings depending on their context (e.g.,"store information" vs. "keep record"). This exposure to authentic data helps learners build a more flexible and nuanced understanding of language, enhancing their ability to communicate effectively in diverse situations.

Corpus Linguistics improves students' semantic knowledge.

1. Thunderbolt 3 port to connect to the computer and three 10Gbps USB-C ports for connecting peripherals and storage devices.
2. 3 connection and fast USB-C ports are superior. USB 2.0 is fine for most peripherals (keyboards, mic, for example) but not for high-speed storage devices such
3. And, while reduced sales for PC peripherals and other consumer devices have persisted into 4Q23, hopefully this trend is an indicator
4. calls via email with couriers for collections & deliveries, software & communication systems and peripherals used within the organization to perform and supplement daily activities.

5. The updated laptop is now more portable, provides additional desk space for peripherals, and even comes with a built-in hotkey for activating Stealth Mode.
6. 1724-01-09 MY worldofbuzz.com two 4K QD-OLED gaming monitors into its lineup and launched its inaugural line of gaming peripherals.
7. often choosing the massive spotlight to unveil new graphics cards, laptops, displays and peripherals.
8. which is excellence, quality, and reliability throughout their wide range of computer peripherals and consumer electronics. The best advantage of using it is that it is good
9. 27 24-01-10 IN digit.in AI laptops, a versatile tablet, IdeaPad laptops for everyday users, and modern peripherals.

Analysis of several variants of the context of use of the word “peripherals” allows to conclude that this word can be used in the meaning of “supplementary device”, “additions”, “auxiliaries” and “extras” (about computer devices, additional sources etc.), which really corresponds to the meaning of this word. Moreover, when choosing this task, the meaning of the word being studied should be clearly given in the context

For teachers, corpus-based approaches provide a wealth of resources for tailoring lessons to meet specific learning objectives:

Customized Materials: Tools like Sketch Engine and AntConc allow educators to generate frequency lists, collocation analyses, and concordance lines to create targeted learning activities [5].

Dynamic Lesson Planning: By integrating real-world language data, teachers can develop engaging activities, such as having students identify patterns in authentic texts or correct common language errors found in corpora.

Feedback Improvement: Corpus tools allow teachers to give precise, data-backed feedback on student work, making corrections more meaningful and actionable.

Corpus-based methodologies resonate with modern educational trends emphasizing learner autonomy, collaboration, and critical thinking:

Autonomous Learning: Students who learn to use corpus tools can independently analyze language, fostering lifelong learning skills.

Critical Thinking: Analyzing authentic data challenges students to form hypotheses about language use, test them, and refine their understanding.

Collaboration: Corpus-based projects often involve group analysis of texts, promoting teamwork and shared learning experiences.

To overcome these challenges, educational institutions should prioritize:

- professional Development: Offering workshops and training programs for teachers on using corpus tools and methodologies.
- open-Access Resources: Promoting the use of freely available corpora and tools to ensure inclusivity.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

• curriculum Design Support: Providing guidelines and resources for integrating corpus-based activities into existing syllabi.

Corpus Linguistics represents a paradigm shift in English language teaching. By leveraging authentic language data, educators can create engaging, contextually relevant, and effective learning experiences. Addressing challenges such as accessibility and teacher training will be key to maximizing the benefits of corpus-based methodologies and preparing students for real-world communication. The integration of Corpus Linguistics into English language teaching represents a paradigm shift that bridges the gap between theoretical knowledge and practical application. By leveraging authentic language data, educators can design innovative strategies that not only improve linguistic competence but also equip learners with the skills needed to navigate real-world communication effectively. To maximize its potential, ongoing support, teacher training, and the development of accessible tools should remain a priority in advancing corpus-based methodologies.

Corpus linguistics represents a transformative, Data-Driven approach to teaching English as a foreign language, enabling teachers to enhance learning outcomes through the use of authentic language data and innovative strategies. By shifting the focus from prescriptive rules to real-world language usage, Corpus Linguistics fosters a more nuanced and practical understanding of English, making it particularly effective in developing learners' vocabulary, grammar, and contextual awareness.

The adoption of corpus tools, such as concordance and frequency analyzers, allows teachers to design targeted lessons that align closely with learners' needs. These tools also empower students to independently explore authentic language patterns, fostering critical thinking, autonomy, and lifelong learning skills.

However, for Corpus Linguistics to realize its full potential in the teaching process, challenges such as accessibility to tools, teacher training, and curriculum integration must be addressed. Future efforts should prioritize the development of user-friendly, cost-effective corpus tools that can be easily incorporated into diverse teaching environments. Additionally, comprehensive professional development programs are essential to equip educators with the necessary skills to effectively use corpus-based methodologies.

The integration of corpus linguistics into teaching English as a foreign language offers unparalleled opportunities to revolutionize traditional approaches to language teaching. By embracing this Data-Driven approach, teachers can create meaningful, authentic, and engaging learning experiences that prepare students for real-world communication in an increasingly globalized society. Future research and investment in this field will be critical in making Corpus Linguistics an accessible and practical resource for teachers and learners worldwide.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Biber D., Conrad S., Reppen, R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — 300 p.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2. McCarthy M., O'Keeffe A. The Routledge Handbook of Corpus Linguistics. — London: Routledge, 2010. — 704 p.
3. Sinclair J. Corpus, Concordance, Collocation. — Oxford: Oxford University Press, 1991. — 179 p.
4. Hunston S. Corpora in Applied Linguistics. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002. — 248 p.
5. Anthony L. AntConc (Version 4.0) [Computer software]. — Tokyo: Waseda University, 2022.
6. Davies M. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 560 million words, 1990–present. — Provo, UT: Brigham Young University, 2008.
7. Römer U. Using General and Specialized Corpora in English Language Teaching: Past, Present, and Future // In: The Routledge Handbook of Corpus Linguistics / Ed. by A. O'Keeffe, M. McCarthy. — London: Routledge, 2010. — P. 151–165.
8. Friginal E. Corpus Linguistics for English Teachers: New Tools, Online Resources, and Classroom Activities. — London: Taylor & Francis, 2018. — 320 p.
9. Paquot M. Corpus Research Methods for Language Teaching and Learning // In: The Handbook of English for Specific Purposes / Ed. by B. Paltridge, S. Starfield. — London: Springer, 2015. — P. 243–260.
10. Leech G. Contributions to Corpus Linguistics: The Lancaster-Oslo/Bergen (LOB) Corpus and the British National Corpus (BNC). — London: Longman, 1995. — 320 p.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Barnoyeva Nilufar Yoqubovna,** Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, Chet tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi, [**Барноева Нилуфар Якубовна,** Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада ал-Хоразмий, старший преподаватель кафедры иностранных языков], [**Barnoyeva Y. Nilufar,** Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al- Khwarizmi Senior Teacher of Foreign Languages Department], manzil: O‘zbekiston, Toshkent 100084, Amir Temur shox ko‘chasi 108 uy, [адрес: Узбекистан, Ташкент, проспект Амира Темура, 108], [address: Uzbekistan, Tashkent 100084, Amir Temur Avenue 108], barnoyevanilufar1984@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING HUQUQIY SOTSIALIZATSIYASIGA DEONTOLOGIK YONDASHUV

© M.M. Raupova[1]✉
[1]Navoiy davlat universiteti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada deontologik yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning huquqiy ijtimoiylashuviga qo‘yiladigan talablar, kasbiy malaka oshirishda deontologik yondashuvning mazmuni va xususiyatlari yoritilgan. Deontologik yondashuv kontseptsiyasi asosida bo'lajak o'qituvchilarni huquqiy ijtimoiylashtirish texnologiyasining amaliy ahamiyati ko'rsatilgan.

MAQSAD: kelajakdagi o‘qituvchilarning huquqiy ijtimoiylashuv jarayonida deontologik yondashuvning ahamiyatini ilmiy asoslash, mazmunini ochib berish va ushbu yondashuv orqali ularning kasbiy mas’uliyatini, huquqiy ongini hamda axloqiy qadriyatlarini shakllantirish bo‘yicha samarali usullarni ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: huquqiy ijtimoiylashuv va deontologik yondashuvga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar va darsliklar. Huquqshunoslik, pedagogika va etika sohalariga oid xalqaro va milliy normativ-huquqiy hujjatlar O‘zbekiston Respublikasining ta’limga oid qonunlari, kodekslari va davlat dasturlari (masalan, "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonun, "O‘qituvchi maqomi to‘g‘risida"gi Qonun) Metodlar:empirik metodla,pedagogik kuzatuv,eksperiment,statistik tahlil

MUHOKAMA VA NATIJALAR: deontologik yondashuv, huquqiy ijtimoiylashuv jarayonida kelajakdagi o‘qituvchilarning kasbiy etikasi, huquqiy ong va mas’uliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Amaliy kuzatuv va so‘rovlar natijalari: So‘rovnoma natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalar huquqiy bilimga ega bo‘lsalar ham, ularning amaliy qo‘llanishida qiyinchiliklarga duch kelishadi. Pedagogik kuzatuv jarayonida o‘qituvchilarning huquqiy va axloqiy me’yorlarga rioya qilishdagi turli darajadagi mas’uliyati kuzatildi.

XULOSA: huquqiy va ma'naviy qadriyatlarni uyg'unlashtirish: Deontologik yondashuv o'qituvchilarning huquqiy va ma'naviy javobgarligini shakllantirishning integral usulidir. Bu, o‘z navbatida, ularning jamiyatdagi fuqarolik mavqeini mustahkamlaydi. Ta’lim jarayonida huquqiy ijtimoiylashuvning ahamiyati: ta’lim muassasalarida huquqiy bilim va ko‘nikmalarni kasbiy odob-axloq qoidalariga mos ravishda ta’minlash bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatining asosiy omili hisoblanadi.

TAYANCH SO`ZLAR: kasbiy rivojlanish, deontologiya, stomatologik yondashuv, huquqiy ijtimoiylashuv, burch, axloq, qadriyat, kognitiv-aksiologik, kasbiy xulq-atvor,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

refleks mezonlari, kognitiv, emotsional, ratsional, reflektiv, aksiologik, funksional komponentlar**.**

For citation: Raupova M.M. Bo'lajak o'qituvchilarning huquqiy sotsializatsiyasiga deontologik yondashuv, Inter education & global study, (1), pp. 46–55.

ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

© М.М. Раупова[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны требования к правовой социализации будущих учителей на основе деонтологического подхода, содержание и особенности деонтологического подхода в профессиональном развитии. На основе концепции деонтологического подхода показана практическая значимость технологии правовой социализации будущих учителей.

ЦЕЛЬ: научно обосновать значение деонтологического подхода в процессе правовой социализации будущих учителей, раскрыть его содержание и разработать эффективные методы формирования у них профессиональной ответственности, правосознания и моральных ценностей посредством этого подхода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: научные статьи, монографии и учебники по правовой социализации и деонтологическому подходу. Международные и национальные нормативно-правовые документы в области юриспруденции, педагогики и этики, законы, кодексы и государственные программы Республики Узбекистан в области образования (например, Закон «Об образовании», «О статусе учителя» «Об образовании»). Закон) Методы: эмпирический метод, педагогическое наблюдение, эксперимент, статистический анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: деонтологический подход важен в формировании профессиональной этики, правосознания и ответственности будущих учителей в процессе правовой социализации. Результаты практического наблюдения и опроса: Результаты опроса показали, что, несмотря на наличие у студентов юридических знаний, они сталкиваются с трудностями в их практическом применении. В процессе педагогического наблюдения ответственность учителей за соблюдение правовых и этических норм наблюдалась на разных уровнях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: гармонизация правовых и нравственных ценностей: Деонтологический подход является интегративным методом формирования правовой и нравственной ответственности учителей. Это, в свою очередь, укрепляет их гражданскую позицию в обществе. Важность правовой социализации в образовательном процессе: предоставление правовых знаний и умений в образовательных учреждениях в порядке, соответствующем профессиональной

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

этике, является основным фактором профессиональной деятельности будущих учителей.

Ключевые слова: профессиональное развитие, деонтология, стоматологический подход, правовая социализация, долг, мораль, ценность, когнитивно-аксиологический, профессиональное поведение, рефлексивные критерии, когнитивный, эмоциональный, рациональный, рефлексивный, аксиологический, функциональный компоненты

Для цитирования: Раупова М.М. Деонтологический подход к правовой социализации будущих учителей. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 46–55.

DEONTOLOGICAL APPROACH TO LEGAL SOCIALIZATION OF FUTURE TEACHERS

© Munira M. Raupova[1]✉
[1]Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan,

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the requirements for the legal socialization of future teachers based on the deontological approach, the content and features of the deontological approach in professional development. Based on the concept of the deontological approach, the practical significance of the technology of legal socialization of future teachers is shown.

AIM: to scientifically substantiate the importance of the deontological approach in the process of legal socialization of future teachers, to reveal its content, and to develop effective methods for forming their professional responsibility, legal consciousness, and moral values through this approach.

MATERIALS AND METHODS: scientific articles, monographs and textbooks on legal socialization and deontological approach. International and national normative legal documents in the fields of jurisprudence, pedagogy and ethics, laws, codes and state programs of the Republic of Uzbekistan on education (for example, the Law "On Education", "The Status of a Teacher to "On" Law) Methods: empirical method, pedagogical observation, experiment, statistical analysis

DISCUSSION AND RESULTS: deontological approach is important in the formation of professional ethics, legal awareness and responsibility of future teachers in the process of legal socialization. Results of practical observation and surveys: The results of the survey showed that even though students have legal knowledge, they face difficulties in their practical application. In the process of pedagogical observation, the teachers' responsibility for compliance with legal and ethical norms was observed at different levels.

CONCLUSION: harmonization of legal and moral values: Deontological approach is an integrative method for the formation of legal and moral responsibility of teachers. This, in turn, strengthens their civic position in society. The importance of legal

socialization in the educational process: providing legal knowledge and skills in educational institutions in a manner consistent with professional ethics is the main factor in the professional activity of future teachers.

Keywords professional development, deontology, dental approach, legal socialization, duty, morality, value, cognitive-axiological, professional behavior, reflective criteria, cognitive, emotional, rational, reflective, axiological, functional components.

Iqtibos uchun: Munira M. Raupova. (2025) 'Deontological approach to legal socialization of future teachers'. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 46–55. (In Eng).

In the concept of the development of higher education of the Republic of Uzbekistan, "increasing attention to the quality of humanitarian and pedagogical personnel training, revising and improving curricula and programs in pedagogical education directions and specialties based on advanced foreign experience, forming the skills of students studying in this direction to use modern pedagogical technologies in the educational process , improvement of pedagogical education infrastructure, supply of highly qualified professional pedagogic personnel" [3] was emphasized. This, in turn, creates a need for professional development of highly educated people who can independently make responsible decisions in a selected situation, active, constructive specialists, who have a developed sense of responsibility for the fate of the country.

Professional development-personal change in the process of mastering professional activity describes the individual unique path of a person from the beginning of the formation of ideas about the profession and professional intentions to the end of the professional biography. In the process of professional development, the following stages are distinguished: option (formation of professional intentions and career choice), professional education and training, professional adaptation, primary and secondary professional training, which requires deontological training in the formation of professional skills and coaching.

Deontology (Greek deontos δέον - "right", logos - education) is the science of correct professional behavior of employees, professional and moral duties, studies the set of moral standards and principles of behavior of subjects of activity [10].

Development history of deontological approach I. Derived from Bentham's moral-social concept, where the issue between morality and law is explored. I. Benthamn argues that the art of legislation and moral norms of behavior are nothing more than two sides of the same phenomenon. At the same time, deontology is defined as a field of knowledge in which morality is considered together with legal documents that regulate the behavior of representatives of certain professions. The deontological training of the teacher is a socio-pedagogical education formed in the system of continuous professional and pedagogical training. In essence, it is the result of morally oriented preparation of the teacher through the requirements of his professional and pedagogical duty, and is manifested in his behavior and professional activity. It is

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

determined by the content of professional ethics standards, moral imperatives, moral ideals, humanitarian values of pedagogical activity in a multinational society.

It is known that improving future teachers' understanding of legal knowledge, values, and legal standards significantly activates future teachers' interest in knowledge, increases their self-confidence, will, and goodwill towards people. Later, these rights and the habit of following them naturally enter the life of the teaching profession and positively affect the outlook of a growing person, his attitude to the world and people, and serve to increase the teacher's sense of professional duty and responsibility. Because it allows to prove that the duty and responsibility of teaching is an important driving force of professional activity. "Duty" - the main category of deontology - is to turn moral requirements into personal qualities [6, c.416]. Compulsion (or internal motivation) to act in accordance with moral (including professional) requirements and norms, to build one's existence in accordance with them [7,C.14]. So, society's attitude to a person is expressed in moral requirements, and the duty of a person to society (and professional to the community) and the system of ethical requirements adopted in it. A person is an active bearer of certain moral obligations to society (professional community), is aware of them, and implements them in his activities. "Obligation is a moral requirement that can act as a task assigned to a person" [8, c.64]. In other words, duty can be divided into objective and subjective components. The objective component of the duty is its content, which is determined by the specific characteristics of a person's social and professional roles. This content does not depend on the personal characteristics of the person, it is external to the person and acts as a duty in the human mind, its fulfillment is necessary.

The subjective component of duty is the result of a person's knowledge of the requirements imposed on him by society, professional community, group, and the individual. This component depends on the personal characteristics of a person, it reflects the level of social and moral development of a person, the level and depth of his understanding of his tasks, the level of awareness of the reality of participation in a certain society. It is known that the observance of obligations preserves the ionic volitional activity, which carries out motivational-value choice, voluntary actions and even self-compulsion, when the motives of the individual do not match with the moral requirements and considerations of the duty. At the same time, as mentioned by I. Bentham, the fulfillment of duty can become one of the sources of pleasure ("feeling of fulfillment", satisfaction), if it benefits others, it is important for the common good [9. C.224]. In other words, the imperative of duty does not (although I do not exclude) suppress the individual. Because a person's attitude to moral requirements and duties is largely expressed in the person's moral qualities and responsibility mechanism and behavior that corresponds (or does not correspond) to moral (professional) requirements and duty considerations. As a result of the theoretical analysis of the works of local and foreign authors devoted to the problem of deontological training of future teachers, we found out that the important features of deontological preparation of future teachers for their future professional activities are the integrative systematic-structural education of a

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

person that reflects the ability to make adequate decisions in situations of moral and behavioral dilemmas. In this case, the legal socialization of future teachers as a systematic structure includes such components of deontological training that in their interdependence ensure the spiritual and moral stability of the teacher, to be responsible for the results of his work, to fulfill his duty and to maintain his honor as a representative of the relevant professional group. In this regard, it was concluded that it is necessary to develop the local-modular level technology of legal socialization of future teachers based on the deontological approach. Criteria of the deontological approach in the development of technology (cognitive-axiological, professional-behavioral, reflexive criteria) and manifestation components (cognitive, axiological, emotional, reflexive, rational, functional) and methods of their implementation in the activities of the teaching profession and deontological qualities of their personality ; moral reflection, spiritual and moral stability, reliability, responsibility, socially significant values and motives, moral feelings were taken as a basis.

Based on the deontological approach, the classification features of the technology of legal socialization of future teachers were determined as follows: level of application and description: mesatechnology with a description of application at the local level; philosophical basis: anthropocentric, scientific, diological; methodological approach: person-oriented, value-oriented approach, competence approach; leading factors of development: sociogenic, psychogenic; scientific concept of mastering experience: associative-reflexive, behavioral, developmental; according to personal structures; information (development of legal knowledge and skills), operative (formation of methods of mental action), emotional-artistic and emotional-ethical (development of the field of aesthetic and moral relations), self-development (mechanisms of personal self-improvement), practical (development of an effective practical field; according to the nature of the content and structure: teaching and upbringing, professionally oriented; type of socio-pedagogical activity: educational (didactic), educational, developmental; applied methods: reproductive, explanatory-illustrative, developmental, dialogical, communicative, creative information (computer) and others; collective tools: handouts, videos on the topic, multimedia; approach to the learner and description of educational interaction: person-oriented; modernization of the existing traditional system: pedagogical technology based on methodical improvement of educational material and didactic restructuring; according to the category of use: for students of a pedagogical higher education institution.

Targeting aspects of technology: the goal orientation of technology in connection with the development of society is manifested in the following: development of field-building skills aimed at developing the "human quality" of the future specialist by activating value-semantic self-development, attitude and activity in the teaching profession based on the ideas of the humanitarian paradigm in higher education;

from the point of view of an individual approach: learning the principles of humanism, consistency, value, dialogue; translation of the potential-moral into the real;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

learning to model and design the organization of the educational space, developing the skills of personal development in pedagogical activities and interactive provision of professional and ethical standards of behavior to the subject of the educational space.

Conceptual rules and principles of technology: development, consolidation and interlinking of theoretical professional knowledge and practical skills based on connecting the teacher's ethical and practical activities with the needs of professional behavior;expanding the possibilities of succession of professional, higher and post-higher vocational education and its impact on the process of forming the deontological qualities of the teacher, helping to effectively develop their deontological preparation; formation of teachers of the highest form of deontological direction of the person, including professional skills, spiritual and moral qualities, and their implementation into professional behavior and professional activity; the legal socialization of future teachers is based on the principles of cooperation between teachers and students, effective joint activity, orientation to the development of deontological qualities of the future teacher within the framework of the concept of forming the deontological preparation of the teacher; humanization of education, formation of deontological thinking of students based on universal values (conscience, love, tolerance); variability of training, possibility of a wide choice of programs implemented in the process of professional training, taking into account the personal abilities and interests of learners; unity and integrity of cultural, psychological-pedagogical and special deontological training; continuity of deontological education in pre-vocational, professional and post-university training stages; adaptation of the future teacher to deontological education, ability to adapt to changing social conditions and labor market requirements based on high moral qualities, legal knowledge and values, professional behavior formed in the teacher during professional training.

-the structure of the teacher's deontological preparation is based on moral and ideological relations and includes relations of axiological blocks:

A) targeted (directed to the teacher's professional behavior and spiritual and moral self-improvement) operative activity ("a set of tools of moral, practical and professional activity");

B) identification (spiritual values that exist as ego spheres - "I-conceptual", "Ethical I", "Ideological I").

It is worrying that the majority of students in higher educational institutions of pedagogy do not realize the importance of the teaching profession, its semantic and valuable essence, and its prognostic nature in terms of the maturity of the future generation. From this point of view, it is appropriate to study such a concept as "professional and moral self-awareness" of the subject of education. We consider this process as part of the future teacher's professional development, the criteria of the deontological approach and the component make him ready for professional and moral self-awareness. (See Figure 1).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

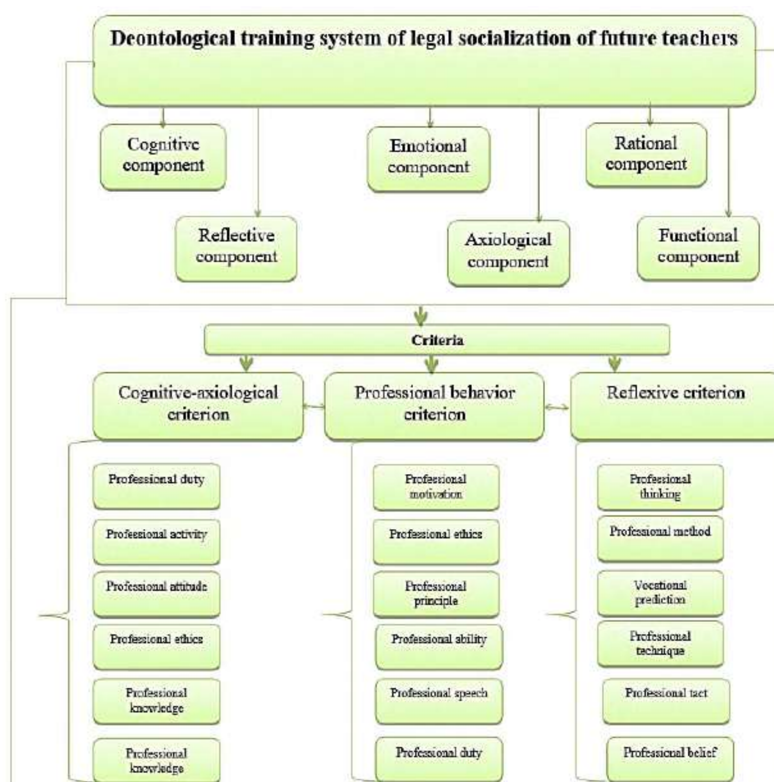

Figure 1. Deontological approach system in legal socialization of future teachers.

The cognitive component of technology is manifested at the following levels: a) at the cognitive-axiological level: the existence of a system of knowledge about the professional duty of the teacher, the ethics of professional relations with various subjects of pedagogical activity, b) in connection with professional behavior: understanding the motivation of the actions of the subjects of the pedagogical process, the teacher's professional ethics, professional culture and business ethics knowledge, v) in reflexive connection: reflecting the quality and content of knowledge on the legal regulation of the teaching profession;

2) axiological component: a) at the cognitive-axiological level: the development of the socially significant value system and the meaningful life directions of the teacher, the professional direction of his personality, the socially centered motives of work and professional career; b) in connection with professional behavior: the ability to establish communication based on moral and humanitarian principles, show courtesy, tolerance, humanity, c) in reflexive connection: knowledge of methods of professional and personal interaction with various subjects of pedagogical activity;

3) emotional component: a) at the cognitive-axiological level: moral and behavioral choice, conscience, duty, sense of honor and justice, emotional experiences related to the level of spiritual and moral stability of a person, b) in connection with professional behavior: moral and the ability to manage one's emotional state based on humanitarian principles, c) in reflexive connection: to have a system of individual methods and

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

techniques for predicting the consequences of professional and personal interactions with various subjects of pedagogical activity;

4) reflexive component: a) at the cognitive-axiological level: the level of development of moral reflection, the ability to adequately evaluate strengths and weaknesses, the level of development of deontological characteristics of a person; b) in connection with professional behavior: ability to use thermal and behavioral reactions in difficult situations of professional activity; c) in reflexive dependence: level of deontological development of professional and personal interactions;

5) rational component: a) at the cognitive-axiological level: the ability to rationally assess situations of professional interaction, b) in relation to professional behavior: preparation for an adequate independent choice and voluntary actions to make a moral and ethical decision in situations of doubt; c) in reflexive connection: being able to predict professional and personal interactions with various subjects of pedagogical activity;

6) functional component: a) at the cognitive-axiological level: high social and creative activity, initiative, the ability to take responsibility for the products of one's activity in front of society, other people, professional group and oneself, b) in connection with professional behavior: understanding the motivation of the actions of the subjects of the pedagogical process, in reflexive connection: the teacher has a system of practical individual methods and techniques.

The organizational aspect of the technology consists of a system of forms, methods and tools based on the deontological approach, and in this process, the cooperative activity of the teacher and the students plays an important role. In conclusion, we can say that competent and detailed planning of mandatory and elective subjects aimed at professional training and legal socialization of future teachers based on the above methods and technologies and their subsequent methodical implementation, full implementation of the main processes of education, intensive learning of new knowledge by students and high provides legal socialization on the basis of mastery, education, subject and development of special skills. Based on the deontological approach, legal socialization of future teachers serves to develop personal and professional values of social importance, to strengthen moral standards of behavior, universal skills. The results of the application of this approach, methods and technologies undoubtedly allow connecting education with modern effective technologies, and these effects meet the state higher education standards.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Decree No. PF-60 of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 28, 2022 "On the development strategy of the new Uzbekistan for 2022-2026". // National database of legal documents.
2. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5618 "On fundamental improvement of the system of raising legal awareness and legal culture in society".

National database of legal documents of the Republic of Uzbekistan, 10.01.2019, No. 06/19/5618/2452, 11.12.2019, No. 06/19/5892/4134; 09.10.2020.
3. Decree of the President of the Republic of October 8, 2019 No. PF-5847 "On approval of the concept of development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030". // National database of legal documents, 09.10.2019, No. 06/19/5847/3887.
4. Miriziyoyev Sh.M. New Uzbekistan strategy. - T.: Uzbekistan, 2021. pp. 77-78.
5. An explanatory dictionary of the Uzbek language. 5 volumes. The second volume. YE - M. - T.: "National Encyclopedia of Uzbekistan" State Scientific Publishing House, 2006. - P.178.
6. Асмолов А. Г. Психология личности: Принципы общепсихологическогоанализа. М.: Смысл, 2001. 416 с.
7. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя. Л.:Знание,1985.С. 14.
8. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности. 2-е изд. М.: Смысл, 1997.64 с.
9. Медведева Г. П. Деонтология социальной работы: учебникдля студ. учреждений высш. проф. образования. М.: Издательский центр «Академия», 2011. 224 с.
10. https://studfile.net/preview

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raupova Munira Murodovna,** (PhD), [**Раупова Мунира Муродовна**, (PhD)], [**Munira M. Raupova**, (PhD)]; manzil: O‘zbekiston, 210101, Navoiy, I.Karimov ko‘chasi, 56/46; [адрес: ул. И. Каримова, 56/46, г. Навои, Узбекистан, 210101]; [address: 56/46 I. Karimov Street, Navoi, Uzbekistan, 210101].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

KOUCHING TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING BOSHQA TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FARQLI VA USTUN JIHATLARI

© S.A. Axmedova[1]✉
[1]Navoiy davlat universiteti, Navoiy, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada kouching ta'lim texnologiyalarining boshqa ta'lim texnologiyalaridan farqli va ustun jihatlari o'rganilgan. Tadqiqotda kouchingning shaxsiylashtirilgan yondashuv, ichki motivatsiyani rivojlantirish va o'z-o'zini boshqarish kabi xususiyatlari ta'kidlangan. Kouchingning dialog va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishga asoslanganligi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va natijaga yo'naltirilgan ko'nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligi qiyosiy tahlil qilingan. Maqolada adabiyot tahlili va amaliy kuzatish natijalari asosida kouching texnologiyasining ta'limda innovatsion ahamiyati ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari kouching texnologiyalarini ta'lim tizimiga tatbiq etishning afzalliklarini ochib beradi.

MAQSAD: kouching texnologiyasi shaxsiy rivojlanish va maqsadga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Kouching texnologiyasi zamonaviy ta'lim tizimida individual rivojlanish va samaradorlikni oshirish uchun muhim vosita sifatida tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: S.Raxmonov, Pedagogik Kouching: Nazariyasi va Amaliyoti,Tajiev, A. Innovatsion Ta'lim Texnologiyalari: Pedagogik Yondashuvlar va Metodlar, Xushvaktov, T. Ta'limda Kouching Texnologiyalari: Nazariy va Amaliy Jihatlar, Mansurov, B Kouchingning Ta'limdagi Roli va Uning Samaradorligi kabi adabiyotlar tadqiqot uchun asos qilib olindi. Tadqiqot metodologiyasi, kouching ta'lim texnologiyalarining samaradorligini o'rganish va ta'lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashga yo'naltirilgan bo'lib, bir nechta bosqichlar va metodlardan foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotning tahlil va natijalari, kouching ta'lim texnologiyalarining o'quvchilar va o'qituvchilar uchun ta'lim jarayonida qanday ta'sir ko'rsatishini, ularning samaradorligini va ta'lim sifatini yaxshilashdagi o'rnini o'rganishga qaratilgan. Ushbu bo'limda tadqiqotning asosiy natijalari va kouching ta'lim texnologiyalarining amaliy ta'siri haqida tahlil keltiriladi.

XULOSA: kouching ta'lim texnologiyasi ta'lim jarayonida individual yondashuv, ichki motivatsiya va shaxsiy rivojlanishni ta'minlaydi. Ushbu texnologiya boshqa ta'lim metodlaridan farqli ravishda o'quvchini natijaga yo'naltiradi va ularning ichki imkoniyatlarini ochishga yordam beradi. Kouching texnologiyalarini keng qo'llash

ta'limning samaradorligini oshirishi va innovatsion pedagogika rivojiga hissa qo‘shishi mumkin.

Kalit so'zlar: kouching, ta'lim texnologiyalari, individual yondashuv, motivatsiya, innovatsion ta'lim, mustaqil fikrlash.

Iqtibos uchun: Axmedova S.A. Kouching ta'lim texnologiyalarining boshqa ta'lim texnologiyalaridan farqli va ustun jihatlari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.56–61.

ОТЛИЧИЯ И ПРЕИМУЩЕСТВА КОУЧИНГОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОТ ДРУГИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

© С.А. Ахмедова[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ЦЕЛЬ: коучинговые технологии приобретают важное значение в процессе личностного развития и целенаправленного обучения. Технология коучинга заключается в исследовании в современной системе образования как важного инструмента для индивидуального развития и повышения производительности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: С.Рахманов, педагогический коучинг: теория и практика, Таджиев, А. Инновационные образовательные технологии: педагогические подходы и методы, Хушваков, т. За основу исследования была взята такая литература, как коучинговые технологии в образовании: теоретические и практические аспекты, Мансуров, Б. роль коучинга в образовании и его эффективность. Методика исследования, направленная на изучение эффективности коучинговых образовательных технологий и определение их значимости в образовательном процессе, состоит из нескольких этапов и методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ и результаты исследования направлены на изучение того, как коучинговые образовательные технологии влияют на учащихся и учителей в процессе обучения, их роль в повышении эффективности и качества образования. В этом разделе представлены основные результаты исследования и анализ практического воздействия коучинговых образовательных технологий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: коучинговая образовательная технология обеспечивает индивидуальный подход, внутреннюю мотивацию и личностное развитие в процессе обучения. Эта технология, в отличие от других методов обучения, направляет учащегося к результату и помогает раскрыть его внутренний потенциал. Широкое применение коучинговых технологий может повысить эффективность обучения и способствовать развитию инновационной педагогики.

Ключевые слова: коучинг, образовательные технологии, индивидуальный подход, мотивация, инновационное обучение, самостоятельное мышление.

Для цитирования: Ахмедова С.А. Отличия и преимущества коучинговых образовательных технологий от других образовательных технологий. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 56–61.

DIFFERENCES AND ADVANTAGES OF COACHING EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FROM OTHER EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

© Sarvinoz A. Axmedova[1]✉
[1]Navoi State Pedagogical Institute, Navoi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the differences and advantages of coaching educational technologies from other educational technologies. The study highlighted the features of coaching such as personalized approach, development of internal motivation and self-management. The fact that coaching is based on creating a dialog and a supportive environment, and the effectiveness of developing students' independent thinking and result-oriented skills has been comparatively analyzed. The article shows the innovative importance of coaching technology in education based on the results of literature analysis and practical observation. The results of the study reveal the benefits of applying coaching technologies to the educational system.

AIM: coaching technologies are becoming important in the process of personal development and purposeful learning. Coaching technology consists of research in the modern education system as an important tool for individual development and productivity improvement.

MATERIALS AND METHODS: S.Rakhmanov, pedagogical coaching: theory and practice, Tajiev, A. Innovative educational technologies: pedagogical approaches and methods, Khushvakov, T. The research was based on such literature as coaching technologies in education: theoretical and practical aspects, Mansurov, B. the role of coaching in education and its effectiveness. The research methodology aimed at studying the effectiveness of coaching educational technologies and determining their importance in the educational process consists of several stages and methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis and results of the study are aimed at studying how coaching educational technologies affect students and teachers in the learning process, their role in improving the effectiveness and quality of education. This section presents the main research results and an analysis of the practical impact of coaching educational technologies.

CONCLUSION: coaching educational technology provides an individual approach, internal motivation and personal development in the learning process. This technology, unlike other teaching methods, guides the student to the result and helps to unlock his inner potential. The widespread use of coaching technologies can increase the effectiveness of training and contribute to the development of innovative pedagogy.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Key words: coaching, educational technologies, individual approach, motivation, innovative education, independent thinking.

For citation: Sarvinoz A. Axmedova. (2025) 'Differences and advantages of coaching educational technologies from other educational technologies', Inter education & global study, (1), pp.56–61. (In Uzbek).

Kouching ta'lim texnologiyalarining boshqa ta'lim texnologiyalaridan asosiy farqli jihati – ta'lim oluvchining shaxsiy rivojlanishi va potensialini ochishga qaratilganligi. Bu texnologiya an'anaviy ta'limda ustoz-tinglovchi munosabatidan farqli oʻlaroq, ta'lim oluvchini mustaqil qarorlar qabul qilishga, oʻz maqsadlarini belgilashga va ularni amalga oshirishga undaydi. Kouching jarayonida bilim berishdan koʻra, savollar berish, fikrlashga undash va muammolarni hal qilish koʻnikmalarini shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv natijada oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasida hamkorlik munosabatlarini yaratadi, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda oʻquvchida oʻz-oʻzini boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi. U ta'lim jarayonida oʻquvchining ichki imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan boʻlib, an'anaviy ta'lim texnologiyalaridan farq qiladi. Ushbu maqola kouchingning oʻziga xos jihatlari va uning boshqa ta'lim texnologiyalaridan ustun tomonlarini tahlil qiladi.

Kouching texnologiyasining boshqa ta'lim texnologiyalaridan farqli va ustun jihatlari quyidagicha:

Farqli jihatlari-individual yondashuv-kouching texnologiyasi har bir oʻquvchining individual ehtiyojlariga moslashadi. An'anaviy ta'lim texnologiyalarida esa umumiy yondashuv ustunlik qiladi. Dialogik yondashuv-kouch oʻquvchini savollar orqali tahlil qilishga va oʻz qarorlarini qabul qilishga undaydi. Boshqa texnologiyalarda koʻproq oʻqituvchining bilim yetkazish jarayoni asosiy hisoblanadi. Ichki motivatsiya-kouchingda oʻquvchining ichki motivatsiyasi rivojlantiriladi. Bu esa shaxsiy maqsadlarga erishishda muhim omil hisoblanadi.

Ustun jihatlari-oʻz-oʻzini boshqarishni rivojlantirish-kouching texnologiyasi oʻquvchilarning mustaqil fikrlashini, oʻz maqsadlarini belgilash va ularga erishish koʻnikmalarini shakllantiradi.Samaradorlikni oshirish-Oʻquvchilarni natijaga yoʻnaltiradi va qisqa vaqt ichida oʻz maqsadlariga erishish imkonini beradi.Qoʻllab-quvvatlovchi muhit-Oʻquvchilar xatolaridan oʻrganib, oʻz kuchlariga boʻlgan ishonchni oshirishadi.Shaxsiylashtirilgan o'rganish- Har bir ishtirokchining o'ziga xos xususiyatlari hisobga olinadi.Amaliy yo'nalish- Tezkor natijalarga erishish uchun real vaziyatlarda qo'llaniladigan yechimlar ishlab chiqiladi.O'z-o'zini rivojlantirishga undash-Kouching yordamida o'quvchilar o'z imkoniyatlarini aniqlash va ularni maksimal darajada rivojlantirishga o'rganadi.Jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish-Guruhli kouching orqali jamoaning umumiy samaradorligini oshirish.

Kouching ta'lim texnologiyalari – bu ta'lim oluvchilarga (talabalar, xodimlar yoki boshqa shaxslar) o'z maqsadlariga erishishda yordam berish uchun ishlab chiqilgan

pedagogik yondashuv va vositalar to'plamidir. U shaxsiy rivojlanish, kasbiy mahoratni oshirish, yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga qaratilgan interaktiv va motivatsion texnikalarni o'z ichiga oladi. Kouchingning asosiy tamoyillari:

-individual yondashuv: har bir o'quvchi yoki ishtirokchining ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashuvchan yondashuv.

-faol ishtirok: o'quvchilarning jarayonga faol qatnashishi, muammolarni tahlil qilish va yechimlar topishda ishtirok etishi.

-qo'llab-quvvatlash va motivatsiya: rivojlanish jarayonida o'quvchini rag'batlantirish va unga kerakli yordam ko'rsatish.

-refleksiya: har bir bosqichda o'quv natijalarini baholash va o'z-o'zini rivojlantirish uchun fikr-mulohaza olish.

Kouching texnologiyalari turlari:

-shaxsiy kouching: individual rivojlanish uchun mo'ljallangan;

-guruhli kouching: jamoaviy maqsadlarga erishish uchun qo'llaniladi;

-onlayn kouching: masofaviy o'qitish vositalari yordamida amalga oshiriladi;

-kasbiy kouching: malaka oshirish va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan;

kouching ta’lim texnologiyalarida bir qancha metod va vositalardan foydalaniladi:

-savol-javob metodi: ishtirokchilarni muammolarni tahlil qilish va mustaqil yechim topishga undaydi.

-amaliy mashg'ulotlar: real hayotga mos vazifalar orqali o'quvchilarning ko'nikmalarini oshirish.

-trening va seminarlar: guruhli ish orqali bilim almashish va muhokama qilish.

-texnologik vositalar: onlayn platformalar, mobil ilovalar va multimediya resurslar.

kouching ta’lim texnologiyalari bir qancha sohalarda qo’llaniladi. masalan,

-ta'lim tizimi (o'qituvchilar va o'quvchilar uchun).

-biznes va menejment.

-sport va shaxsiy rivojlanish.

-psixologik yordam va motivatsiya uchun qo’llanilishi mumkin

Kouching ta'lim texnologiyalari shaxsiy va jamoaviy samaradorlikni oshirish uchun muhim vosita bo'lib, ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, samarali va amaliy qiladi.

Kouching texnologiyasi zamonaviy ta'limda talab qilinadigan ko‘nikmalarni, jumladan, kreativlik va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘zbek olimlari ta'lim jarayonida kouching texnologiyalarini qo‘llashning samaradorligi va ahamiyatini ta'kidlab, quyidagi fikrlarni bildirganlar:

M.M. Qo‘ziboyeva:"Ta'lim texnologiyalari" darsligida ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati va ularning samaradorligi haqida so‘z yuritadi.Uning fikricha, zamonaviy ta'limda interaktiv va noan'anaviy usullardan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

D.I. Ro‘ziyeva:Pedagogik texnologiyalarni o‘quv jarayoniga joriy etishning zarurligini ta'kidlab, ularni o‘quv muassasalarida qo‘llashning ahamiyatini uqtiradi.Uning fikricha,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

pedagogik texnologiyalarni yaratish va ta'lim-tarbiya amaliyotida qo‘llash mintaqamizning ijtimoiy-pedagogik sharoitiga moslashgan holda amalga oshirilishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi:Ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda kouching metodlarining o‘quv jarayonidagi samaradorligi va ularning o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga ijobiy ta'siri haqida ma'lumotlar keltirilgan.Bu tadqiqotlar kouchingning ta'limda qo‘llanishi o‘quvchilarning motivatsiyasi va o‘zlashtirish darajasini oshirishini ko‘rsatadi.Ushbu olimlar va tashkilotlarning fikrlari kouching texnologiyalarining O‘zbekiston ta'lim tizimida qo‘llanishi o‘quv jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

-grafiklar, diagrammalar yoki real hayotdan misollar bilan boyitish.

-kouching texnologiyalarini qo'llagan o'qituvchilar yoki tashkilotlarning muvaffaqiyat hikoyalarini keltirish.

-o'quvchilarning kouching jarayonidagi fikr-mulohazalarini tahlil qilish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Xoshimova Z. T. Pedagogik texnologiyalar va ta'limni tashkil etish usullari. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Whitmore, J. Coaching for Performance. London: Nicholas Brealey Publishing, 2017.
3. Passmore, J. (Ed.). Excellence in Coaching: The Industry Guide. London: Kogan Page, 2021.
4. Qayumova Sh. Ta'limda yangi yondashuvlar. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
5. Starr, J. The Coaching Manual: The Definitive Guide to the Process, Principles, and Skills of Personal Coaching. London: Pearson Education, 2016.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Axmedova Sarvinoz Azatovna**, (PhD), [**Ахмедова Сарвиноз Азатовна,** (PhD)], [**Sarvinoz A. Axmedova,** (PhD)]; manzil: O‘zbekiston, 210101, Navoiy, I.Karimov ko‘chasi, 56/46; [адрес: ул. И. Каримова, 56/46, г. Навои, Узбекистан, 210101]; [address: 56/46 I. Karimov Street, Navoi, Uzbekistan, 210101].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

INGLIZ TILINI O'QITISHNI ARALASH TA`LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA DIDAKTIK ALMASHINUV METODI ORQALI TAKOMILLASHTIRISH

© R.I. Ayatov[1]✉
[1]Alfraganus University, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada aralash ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ingliz tilini o'qitishda didaktik almashinuv usulini qo'llash muhokama qilinadi. Ta’lim jarayoni samaradorligini oshirish va talabalarning faol ishtirokini rag‘batlantirish imkonini beruvchi onlayn resurslar va an’anaviy usullarni integratsiyalashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Aralash texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar taklif etilib, ta’lim muassasalarida ulardan foydalanishning afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklar tahlil qilingan.

MAQSAD: mazkur maqola aralash o‘qitish doirasida didaktik almashuv metodini qo‘llashning nazariy asoslari va amaliy jihatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning maqsadi – ingliz tilini o‘qitish jarayoniga onlayn resurslarni integratsiya qilish orqali erishiladigan afzalliklarni aniqlash hamda bunday texnologiyalarni joriy etish bilan bog‘liq qiyinchiliklarni o‘rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: didaktik almashuvni qo‘llash o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishlari, savollar berishlari va muhokamalarda ishtirok etishlari mumkin bo‘lgan til muhitini yaratishga yordam beradi. Bu nafaqat ularning til kompetensiyasini rivojlantiradi, balki ingliz tilidan turli vaziyatlarda foydalanish bo‘yicha ishonch hosil qiladi. Guruhli ishga alohida e’tibor qaratilib, talabalar birgalikda masalalarni hal qilish, loyihalar ishlab chiqish va g‘oyalar almashishni o‘rganadilar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: aralash texnologiyalardan foydalanish ko‘plab ta’lim muassasalarida muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Masalan, Moodle platformasidan foydalanish masofaviy mashg‘ulotlar, testlar va materiallar almashishni tashkil qilishga imkon beradi. Shuningdek, Google Workspace vositalari, jumladan, Google Docs va Google Meet, o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida samarali muloqotni ta’minlaydi.

Didaktik almashuv metodi va aralash o‘qitish texnologiyalarini birlashtirish ingliz tilini o‘qitishda yangi imkoniyatlar ochadi. Bu yanada dinamik, moslashuvchan va samarali ta’lim jarayonini yaratishga yordam beradi.

XULOSA: didaktik almashuv usullari va aralash o‘qitish texnologiyalarini joriy etish ingliz tilini o‘qitish sifatini yaxshilash uchun keng istiqbollarni ochadi. Biroq, bunday yondashuvlarni amalga oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi.

Kalit so'zlar: didaktik almashinuv, aralash ta'lim, ingliz tilini o'qitish, onlayn texnologiyalar, faol o'qitish, ta'lim usullari

Iqtibos uchun: Ayatov R.I. Ingliz tilini o'qitishni aralash ta`lim texnologiyalaridan foydalangan holda didaktik almashinuv metodi orqali takomillashtirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.62–68.

УЛУЧШЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА МЕТОДОМ ДИДАКТИЧЕСКОГО ОБМЕНА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СМЕШАННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

© Р.И. Аятов[1]✉
[1]Университет Alfraganus, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается применение метода дидактического обмена в преподавании английского языка с использованием технологий смешанного обучения. Особое внимание уделено интеграции онлайн-ресурсов и традиционных методик, что позволяет повысить эффективность образовательного процесса и стимулировать активное участие студентов. Предложены практические рекомендации по внедрению смешанных технологий и анализируются преимущества и возможные трудности их использования в образовательных учреждениях.

ЦЕЛЬ: данная статья посвящена анализу теоретических основ и практических аспектов применения метода дидактического обмена в рамках смешанного обучения. Целью исследования является выявление преимуществ, которые достигаются за счет интеграции онлайн-ресурсов в процесс обучения английскому языку, а также изучение трудностей, связанных с внедрением таких технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использование дидактического обмена помогает создать языковую среду, в которой учащиеся могут свободно выражать свои мысли, задавать вопросы и участвовать в обсуждениях. Это не только развивает их языковую компетентность, но и дает им уверенность в использовании английского языка в различных ситуациях. Особое внимание уделяется групповой работе, когда студенты учатся вместе решать проблемы, разрабатывать проекты и обмениваться идеями.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование смешанных технологий успешно применяется во многих учебных заведениях. Например, использование платформы Moodle позволяет организовать дистанционное обучение, тесты и обмен материалами. Кроме того, инструменты Google workspace, включая Google Docs и Google meet, обеспечивают эффективное общение между учителями и учениками.

Сочетание метода дидактического обмена и технологий смешанного обучения открывает новые возможности в обучении английскому языку. Это помогает создать более динамичный, гибкий и эффективный учебный процесс.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: внедрение методов дидактического обмена и технологий смешанного обучения открывает широкие перспективы повышения качества преподавания английского языка. Однако реализация таких подходов требует комплексного подхода.

Ключевые слова: дидактический обмен, смешанное обучение, преподавание английского языка, онлайн-технологии, активное обучение, образовательные методики.

Для цитирования: Аятов Р.И. Улучшение преподавания английского языка методом дидактического обмена с использованием смешанных образовательных технологий. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 62–68.

IMPROVING ENGLISH TEACHING BY DIDACTIC EXCHANGE USING BLENDED EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

© Rahim I. Ayatov[1]✉
[1]Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the application of the didactic exchange method in teaching English using blended learning technologies. Particular attention is paid to the integration of online resources and traditional methods, which allows to increase the efficiency of the educational process and stimulate active participation of students. Practical recommendations for the implementation of blended technologies are offered and the advantages and possible difficulties of their use in educational institutions are analyzed.

AIM: this article is devoted to the analysis of the theoretical foundations and practical aspects of the application of the didactic exchange method in the framework of blended learning. The purpose of the study is to identify the advantages that are achieved through the integration of online resources into the English language learning process, as well as to study the difficulties associated with the introduction of such technologies.

MATERIALS AND METHODS: the use of didactic exchange helps to create a language environment in which students can freely express their thoughts, ask questions and participate in discussions. This not only develops their language competence, but also gives them confidence in using English in various situations. Special attention is paid to group work, when students learn to solve problems together, develop projects and exchange ideas.

DISCUSSION AND RESULTS: the use of mixed technologies is successfully applied in many educational institutions. For example, using the Moodle platform allows you to organize distance learning, tests and the exchange of materials. In addition, Google workspace tools, including Google Docs and Google meet, ensure effective communication between teachers and students.

The combination of the didactic exchange method and blended learning technologies opens up new opportunities in English language teaching. This helps to create a more dynamic, flexible and effective learning process.

CONCLUSION: the introduction of didactic exchange methods and blended learning technologies opens up broad prospects for improving the quality of English language teaching. However, the implementation of such approaches requires an integrated approach.

Key words: didactic exchange, blended learning, English language teaching, online technologies, active learning, educational methods.

For citation: Rahim I. Ayatov. (2025) ‘Improving english teaching by didactic exchange using blended educational technologies’, Inter education & global study, (1), pp. 62–68. (In Uzbek).

Hozirgi zamon ingliz tilini o‘qitishda talabalar til ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘mak beruvchi innovatsion yondashuvlarni joriy qilish zarur. Bunday yondashuvlardan biri didaktik almashuv metodidan foydalanishdir. Bu metod talaba va o‘qituvchilar o‘rtasida bilim, tajriba va ko‘nikmalar almashinuviga asoslanadi. Aralash o‘qitish texnologiyalari bilan birgalikda ushbu metod talabalarni til muhitiga chuqurroq sho‘ng‘ishiga yordam beradi, ularning motivatsiyasi va o‘zlashtirish darajasini oshiradi.

Aralash o‘qitish texnologiyalari, an’anaviy o‘qitishning auditoriya elementlari va onlayn komponentlarini o‘zida mujassam etgan holda, ta’lim muassasalarida tobora ommalashib bormoqda. Ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini talabalar individual ehtiyojlariga moslashtirishga imkon berib, ularni faol ishtirok etishlari va mustaqil ravishda materiallarni o‘zlashtirishlari uchun sharoit yaratadi.

Ish davomida quyidagi masalalar ko‘rib chiqiladi: didaktik almashuvning kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirishdagi roli; aralash o‘qitish texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari; ushbu metodlarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish yondashuvlari. Amaliyotdan olingan aniq misollar tahlil qilinadi va ingliz tili o‘qituvchilari uchun tavsiyalar shakllantiriladi.

Ingliz tilini o‘qitishda didaktik almashuvning o‘rni.

Didaktik almashuv ta’lim jarayoni bo‘lib, unda o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘z bilimlari va tajribalarini faol ravishda o‘zaro almashadilar. Ingliz tilini o‘rganish kontekstida ushbu metod kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi, bu esa globalizatsiya va madaniyatlararo muloqotning o‘sish sharoitida ayniqsa muhimdir.

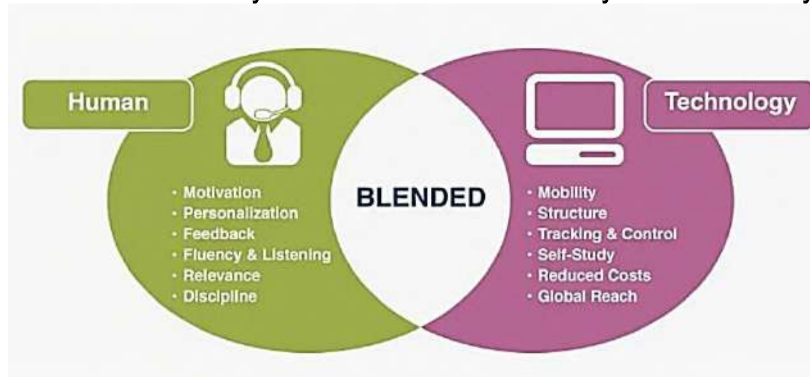
Texnologiyalarni aralash ta'limda qo‘llashning afzalliklari va qiyinchiliklari mavjud. Aralash ta'lim an’anaviy va raqamli ta’limning eng yaxshi jihatlarini o‘z ichiga oladi. Uning asosiy elementlari onlayn-resurslar, interaktiv platformalar va dasturiy ta’minotlardan foydalanishdir. Bu ta’lim jarayonini shaxsiylashtirishga imkon beradi. Talabalar o‘quv materiallarini o‘z sur’atlarida o‘zlashtirishlari, murakkab mavzularni qayta o‘rganishlari va qiziqishlariga mos bilimlarini chuqurlashtirishlari mumkin. Onlayn platformalar keng turdagi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

materiallar, jumladan, video ma'ruzalar, interaktiv mashqlar va testlarga kirishni ta'minlab, ta'lim resurslarining mavjudligini oshiradi. Interaktiv elementlar va o'yinlashtirish texnologiyalari esa ta'lim jarayonini yanada qiziqarli qiladi va talabalar motivatsiyasini oshiradi.

Biroq, texnologiyalarni aralash ta'limda joriy etish qiyinchiliklardan xoli emas. Modelni muvaffaqiyatli amalga oshirish zamonaviy texnika vositalari va barqaror internet aloqasiga bo'lgan ehtiyojni talab qiladi. O'qituvchilar raqamli vositalar bilan ishlash uchun zarur bo'lgan malakaga ega bo'lishlari va ularni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilishlari lozim. Shuningdek, talabalar individual farqlari ham ahamiyatli bo'lib, har bir o'quvchi texnologiyalardan foydalanishga bir xil darajada moslasholmasligi mumkin. Bu o'qituvchilardan qo'shimcha e'tibor va kuch talab qiladi.

Didaktik almashuv usulini aralash ta'lim texnologiyalari bilan muvaffaqiyatli joriy etish uchun talabalarni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga undaydigan interaktiv mashg'ulotlar tashkil etish kerak. Guruhli ish va g'oya almashishni rag'batlantirish uchun onlayn platformalardan foydalanish muhimdir. Bundan tashqari, o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun o'yinlashtirish usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Raqamli texnologiyalar sohasida o'z malakasini oshirish uchun muntazam ravishda treninglar va seminarlar o'tkazish kerak. Ta'lim natijalarini doimiy tahlil qilib, talabalar ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuvlarni ishlab chiqish zarur.

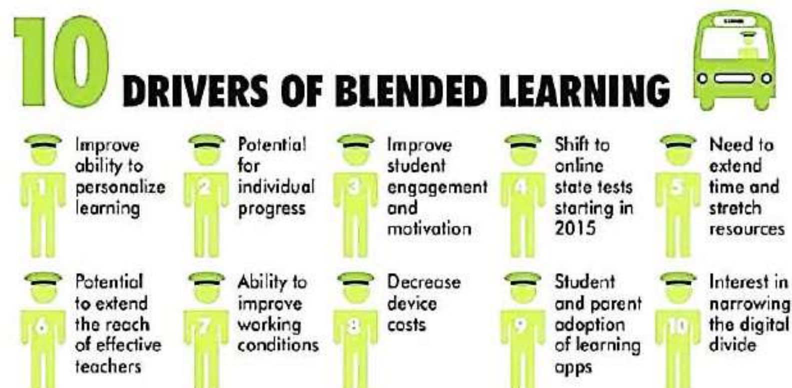
Aralash texnologiyalarni joriy etishda talabalar psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Raqamli vositalardan foydalanish qo'shimcha kognitiv yuklama keltirib chiqarishi mumkin, bu esa axborotni qabul qilishda qiyinchilik tug'dirishi ehtimoli bor. Shu sababli o'qituvchilarga texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy qilish tavsiya etiladi. Prezentatsiyalar va videoma'ruzalar kabi oddiy vositalardan boshlab, asta-sekin interaktiv mashqlar kabi murakkab elementlarni qo'shish zarur.

Talabalar bilan doimiy aloqada bo'lish qiyinchiliklarni aniqlashga va ta'lim jarayonini moslashtirishga yordam beradi. O'yin va ijodiy mashqlar orqali stress darajasini pasaytirish va ta'lim jarayonini qiziqarli qilish muhimdir.

COVID-19 pandemiyasi aralash o'qitish texnologiyalarining joriy qilinishini tezlashtirdi va uning afzalliklari hamda cheklovlarini namoyon qildi. Masofaviy formatga tezda o'tish natijasida raqamli tengsizlik, o'qituvchi va talabalarning yetarlicha tayyor emasligi va metodik materiallarning yo'qligi kabi muammolar yuzaga keldi. Biroq

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

pandemiya sharoitida aralash texnologiyalarning quyidagi imkoniyatlari aniqlandi: ta'lim jarayonini vaqt va joydan qat'i nazar tashkil qilish, ta'lim resurslarining keng miqyosda tarqalishi va raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida uzoq muddatli o'rni.

Aralash o'qitish texnologiyalari rivojlanishda davom etmoqda va kelajakda yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Sun'iy intellektni integratsiya qilish, moslashuvchan o'quv jarayonlari uchun chatbotlardan foydalanish, mobil o'qitishni kengaytirish, smartfon va planshetlar orqali o'quv materiallariga kirish imkoniyatini yaratish kutilmoqda. Shuningdek, virtual reallik vositalari yordamida ingliz tilida muloqot qilishning haqiqiy vaziyatlarini modellashtirish orqali talabalar kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga erishiladi. Bu yangiliklar yanada inklyuziv va innovatsion ta'lim muhitini yaratish uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik almashuv usullari va aralash o'qitish texnologiyalarini joriy etish ingliz tilini o'qitish sifatini yaxshilash uchun keng istiqbollarni ochadi. Biroq, bunday yondashuvlarni amalga oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi, jumladan:

O'qituvchilar malakasini oshirish. Zamonaviy raqamli vositalar va metodikalarni o'zlashtirish uchun muntazam ravishda treninglar va seminarlar o'tkazish zarur.

Moslashuvchan metodik materiallarni ishlab chiqish. Ushbu materiallar talabalar tayyorgarlik darajasi va ularning individual xususiyatlarini hisobga olishi kerak.

Texnik ta'minot. Muhim jihat – raqamli platformalarga, jihozlarga va dasturiy ta'minotga barqaror kirish imkoniyatining mavjudligi.

Talabalarga yordam ko'rsatish. Ta'lim muassasalari o'quvchilarga raqamli texnologiyalarni ishlatishda maslahat va yordam ko'rsatishi lozim.

Aralash texnologiyalarni joriy etish natijalari shuni ko'rsatadiki, ular nafaqat ta'lim jarayonini yaxshilaydi, balki talabalar zamonaviy raqamli dunyoga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga ham yordam beradi. Bundan tashqari, ushbu texnologiyalarni qo'llash ta'limni yanada qulay va moslashuvchan qiladi, bu global o'zgarishlar va pandemiya kabi ijtimoiy muammolar sharoitida ayniqsa muhimdir.

Kelajakda ushbu sohada tadqiqotlarni davom ettirish zarur, chunki raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga eng samarali yo'l bilan integratsiyalash usullarini aniqlash kerak bo'ladi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, virtual va qo'shimcha

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

reallik, ingliz tilini o‘qitish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi. Ushbu texnologiyalardan foydalanish dinamik, interaktiv va shaxsiylashtirilgan o‘quv muhitini yaratishga imkon beradi, bu esa zamonaviy jamiyat talablariga javob beradi.

Shunday qilib, didaktik almashuv usuli va aralash o‘qitish texnologiyalarining uyg‘unligi nafaqat innovatsion yondashuv, balki ta’lim jarayonining sifatini oshirish uchun zarur qadamdir. Ushbu usullar va vositalar o‘qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochib, samarali va moslashuvchan ta’lim tizimini yaratishga yordam beradi, bu esa zamonaviylik talablarga javob beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdurahmonov, Q. Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
2. Karimov, Sh. Ingliz tili darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish. — Toshkent: Uqituvchi, 2018.
3. Xidirova, N. Zamonaviy ta’limda aralash o‘qitish texnologiyalari. — Toshkent: Iste’dod, 2021.
4. Shukurov, A. Til o‘rganishda geymifikatsiya usullari: nazariya va amaliyot. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022.
5. Norqobilov, M. Pedagogik innovatsiyalar va axborot texnologiyalari. — Toshkent: Muallif, 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raxim Ibragimovich Ayatov**, o‘qituvchi [**Рахим Ибрагимович Аятов**, преподаватель], [**Raxim I. Ayatov,** lecturer]; manzil: 100190, Toshkent shahar, Yunusobod tumani, Yuqori Qoraqamish ko‘chasi 2a-uy, [адрес: 100190, г. Ташкент, Юнусабадский район, улица Верхний Каракамыш, д. 2а], [address: 2a Verkhny Karakamysh Street, Yunusabad district, Tashkent, 100190].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ONA TILINI FANLARARO O'QITISHDA NUTQIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

© D.M. Daminova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi ta'lim tizimida ona tilini fanlararo o'qitish orqali o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Fanlararo o'qitish usuli o'quvchilarning nafaqat o'z ona tilida yaxshi muloqot qilish qobiliyatlarini oshirishga, balki boshqa fanlar bilan bog'liq ravishda tanqidiy va analitik fikrlashni shakllantirishga ham yordam beradi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - ona tilini fanlararo o'qitish orqali o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish va uni amaliyotda qo'llashning samaradorligini aniqlash. Bu orqali o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin, ravon va tushunarli ifoda etish qobiliyatini oshirish, shuningdek, ularni ijtimoiy va akademik hayotga tayyorlash ko'zda tutiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida ona tilini fanlararo o'qitish natijasida o'quvchilar nutqiy faoliyatining sezilarli darajada rivojlanganligi kuzatildi. Integratsiyalashgan ta'lim metodlari orqali o'quvchilar turli fanlar bilan bog'liq atamalarni o'zlashtirib, ularni o'z nutqlarida muvaffaqiyatli qo'llay olishdi. O'quvchilar o'z fikrlarini aniq va mantiqiy ifoda qilish qobiliyatlarini rivojlantirdi va muhokama jarayonida faol qatnashishlari kuzatildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'quvchilarning nutqiy faoliyat darajasi o'sib, ularning mavzuni chuqurroq anglash, o'zaro munosabatlar o'rnatish va turli sohalarda o'z fikrlarini bildirish qobiliyatlari mustahkamlandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, fanlararo o'qitish usullari o'quvchilarda nafaqat ona tilini puxta o'zlashtirish, balki umumiy dunyoqarash va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA: ona tilini fanlararo o'qitish orqali nutqiy faoliyatni rivojlantirish samarali ta'lim metodlaridan biri ekanligi tasdiqlandi. Ushbu metodik yondashuv o'quvchilarning o'z fikrlarini ravon va mantiqiy ifoda etish qobiliyatlarini oshiradi, boshqa fanlar bilan bog'liq bilimlarini kengaytiradi va ularni ijtimoiy hayotga tayyorlaydi.

Kalit so'zlar: ona tili, fanlararo o'qitish, nutqiy faoliyat, integratsiyalashgan ta'lim, muloqot, metodika, o'quvchilar

Iqtibos uchun: Daminova D.M. Ona tilini fanlararo o`qitishda nutqiy faoliyatni rivojlantirish metodikasi. // Inter education & global study. 2025. №41. B. 69–74.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НЕДИСЦИПЛИНАРНОМ ОБУЧЕНИИ РОЖДНОМУ ЯЗЫКУ

© Д.М.Даминова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной системе образования развитие речевой деятельности учащихся посредством междисциплинарного обучения родному языку является одной из актуальных задач. Междисциплинарный метод обучения помогает студентам не только улучшить свои навыки общения на родном языке, но и развить критическое и аналитическое мышление по отношению к другим предметам.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является разработка методики развития речевой деятельности учащихся посредством междисциплинарного обучения родному языку и определение эффективности ее практического применения. Он призван повысить способность студентов свободно, бегло и ясно выражать свои мысли, а также подготовить их к общественной и академической жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в результате междисциплинарного обучения родному языку в ходе исследования было замечено, что речевая деятельность студентов значительно улучшилась. Благодаря интегрированным методам обучения учащиеся усвоили термины, относящиеся к различным предметам, и смогли успешно использовать их в своей речи. У учащихся развилась способность четко и логично излагать свои мысли, активно участвовать в процессе обсуждения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повысился уровень речевой активности студентов, укрепилась их способность углублять понимание темы, устанавливать взаимоотношения и выражать свое мнение по различным направлениям. Согласно результатам исследования, междисциплинарные методы обучения помогают учащимся не только овладевать родным языком, но и развивать навыки общего кругозора и аналитического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подтверждено, что развитие речевой деятельности посредством межпредметного обучения родному языку является одним из эффективных методов обучения. Такой методический подход повышает способность учащихся бегло и логично выражать свои мысли, расширяет их знания по другим предметам и готовит их к общественной жизни.

Ключевые слова: родной язык, междисциплинарное обучение, речевая деятельность, интегрированное образование, общение, методика, студенты.

Для цитирования: Даминова Д.М. Методика развития речевой деятельности в межпредметном обучении родному языку. // Inter education & global study.2025. №1. С. 69–74.

METHODOLOGY OF SPEECH ACTIVITY DEVELOPMENT IN MOTHER LANGUAGE INDISCIPLINARY TEACHING

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

© Dilbar M. Daminova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in today's education system, the development of students' speech activity through interdisciplinary teaching of the mother tongue is one of the urgent issues. The interdisciplinary teaching method helps students not only to improve their communication skills in their mother tongue, but also to develop critical and analytical thinking in relation to other subjects.

AIM: the main goal of this study is to develop a methodology for developing students' speech activity through interdisciplinary teaching of the mother tongue and to determine the effectiveness of its practical application. It is intended to increase the ability of students to freely, fluently and clearly express their thoughts, as well as to prepare them for social and academic life.

MATERIALS AND METHODS: as a result of the interdisciplinary teaching of the mother tongue during the study, it was observed that the speech activity of students significantly improved. Through integrated learning methods, students learned terms related to various subjects and were able to successfully use them in their speech. Pupils developed the ability to clearly and logically express their thoughts and actively participated in the discussion process.

DISCUSSION AND RESULTS: the level of students' speech activity increased, their ability to deepen their understanding of the topic, establish mutual relations and express their opinions in various areas was strengthened. According to the results of the research, interdisciplinary teaching methods help students not only master the mother tongue, but also develop general outlook and analytical thinking skills.

CONCLUSION: it was confirmed that the development of speech activity through interdisciplinary teaching of the mother tongue is one of the effective educational methods. This methodological approach increases students' ability to express their thoughts fluently and logically, expands their knowledge of other subjects and prepares them for social life.

Key words: Mother tongue, interdisciplinary teaching, speech activity, integrated education, communication, methodology, students

For citation: Dilbar M. Daminova (2025) ‘Methodology of development of speaking activity in interdisciplinary teaching of mother tongue’, Inter education & global study, (1), pp. 69–74. (In Uzbek).

Fanlararo o‘qitishning ahamiyati. Fanlararo yondashuv bir fanning mavzusini boshqa fanlar bilan bog‘liq holda tushuntirishni o‘z ichiga oladi. Bu metod orqali ona tili darslari faqat grammatik va stilistik qoidalarga asoslanib qolmay, balki boshqa fanlardan olingan ma’lumotlar orqali kengayadi. Masalan, ona tili darsida tarixiy voqealarni muhokama qilish orqali o‘quvchilar tarix fanidan ham bilimga ega bo‘lishadi. Shu tariqa,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘quvchilar tilni chuqurroq o‘rganish bilan birga, boshqa fanlarni ham yaxshiroq tushunishadi.

Nutqiy faoliyatni rivojlantirish usullari

Fanlararo yondashuv asosida nutqiy faoliyatni rivojlantirishning bir necha samarali metodlari mavjud:

1. Bahs va munozaralar tashkil etish. O‘quvchilarga mavzuga oid savollar berish orqali ularni mustaqil fikrlashga undash va bahslarda qatnashishga rag‘batlantirish mumkin. Masalan, adabiyot bilan bog‘liq muammolarni muhokama qilish, tarixiy hodisalar haqida fikr almashish o‘quvchilarni so‘z boyligini oshirishga yordam beradi.

2. Matn ustida ishlash. O‘quvchilarga turli mavzulardagi matnlarni o‘qitish va ularni tahlil qilish orqali fikrlarini aniq ifoda etishga o‘rgatish mumkin. Masalan, geografiya yoki biologiya fanlari bilan bog‘liq matnlarni o‘qitib, o‘quvchilarni ilmiy nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishga undash mumkin.

3. Ijodiy yozuv. O‘quvchilarga turli mavzular bo‘yicha insho yozdirish yoki hikoya tuzdirish orqali ularning ijodiy va erkin fikrlash qobiliyatlarini oshirish mumkin. Masalan, tarixiy bir voqeani o‘quvchilar o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilish orqali ular tarixiy voqealar haqidagi bilimlarini mustahkamlaydilar.

4. Fanlararo loyihalar tayyorlash. O‘quvchilarni boshqa fanlar bilan bog‘liq mavzular bo‘yicha guruhlarda loyiha yaratishga jalb qilish ham nutqiy faoliyatni rivojlantirishda samarali usuldir. Masalan, tabiatshunoslik yoki ijtimoiy fanlar bo‘yicha loyihalar yaratish orqali o‘quvchilar nafaqat ma’lumotni to‘plashni, balki uni aniq va lo‘nda tarzda taqdim etishni ham o‘rganadilar.

Ona tilini fanlararo o‘qitishda nutqiy faoliyatni rivojlantirishning qo‘shimcha jihatlari.Ona tili darslarini fanlararo yondashuv orqali o‘qitishning yana bir muhim jihati o‘quvchilarning o‘rganilayotgan fanlar bilan bog‘liq tushunchalarni aniq tushunishiga ko‘maklashishdir. Bu metodika nafaqat ona tilini, balki boshqa fanlarni o‘rgatishda ham muhim ahamiyatga ega. Quyida fanlararo yondashuv yordamida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha usullarni keltirib o‘tamiz.

1. Interaktiv metodlar qo‘llash

Fanlararo yondashuvda interaktiv usullarni qo‘llash o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Masalan, rolli o‘yinlar, muloqot simulyatsiyalari yoki debatlar orqali o‘quvchilar mavzuni chuqurroq tushunishadi va o‘z fikrlarini ravon va to‘g‘ri ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Ona tili darsida bu usullarni boshqa fanlar mavzusi bilan bog‘liq holda amalga oshirish nutqiy faoliyatni rivojlantirishda samarali bo‘ladi.

2. Texnologiyalardan foydalanish

Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning ona tili darslarida yanada qiziqish bilan ishtirok etishlariga imkon yaratadi. Masalan, elektron platformalarda video materiallar yoki infografikalar bilan ishlash, ona tili mavzularini vizual ma’lumotlar bilan boyitish orqali o‘quvchilarning tushunchalarini mustahkamlash mumkin. Bu jarayonda nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun o‘quvchilar o‘z fikrlarini yozma yoki og‘zaki tarzda bayon qilishadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

3. Integratsiyalashgan topshiriqlar

Fanlararo integratsiyaga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarni turli fanlar bo‘yicha o‘zaro bog‘liq ma’lumotlarni mustaqil topishga undaydi. Masalan, matematika va ona tilini bog‘lash orqali o‘quvchilarga arifmetik masalalarni ifodalashga doir matnlar tuzdirish yoki tarixiy hodisalar haqida qisqa hikoyalar yozdirish mumkin. Bunday topshiriqlar nafaqat nutqiy faoliyatni rivojlantiradi, balki o‘quvchilarni turli fanlarni bir-biriga bog‘lab fikrlashga o‘rgatadi.

4. Tahliliy va tadqiqot yondashuvi

O‘quvchilarga turli fanlar bo‘yicha tahliliy ishlar topshirish ularning mavzuni chuqur o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Masalan, tarix yoki geografiya fanlarida olingan ma’lumotlar asosida tahliliy insho yoki tadqiqot maqolalari yozish o‘quvchilarning ilmiy nutq va ifoda qilish qobiliyatlarini oshiradi. Bu metodika o‘quvchilarni mustaqil izlanish va fikrlarini ravon bayon qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

5. Fanlararo musobaqalar va tadbirlar

Fanlararo musobaqalar va tadbirlar tashkil qilish o‘quvchilarga o‘z bilimlarini sinovdan o‘tkazish imkonini beradi. Masalan, ilmiy viktorinalar, insho tanlovlari yoki mavzu bo‘yicha nutq so‘zlash tanlovlari o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu usul orqali o‘quvchilar nafaqat ona tili bo‘yicha, balki boshqa fanlarga oid bilimlarini ham kengaytirishlari va ularni og‘zaki yoki yozma tarzda taqdim etish ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

Ona tilini fanlararo yondashuv asosida o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan usullar juda xilma-xildir. Bu metodika o‘quvchilarni turli fanlararo bog‘lanishlarni aniqlashga o‘rgatadi va ularning o‘z fikrlarini to‘g‘ri, mazmunli va aniq ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchilarning ijodiy, mantiqiy va ilmiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ona tilini fanlararo yondashuv orqali o‘qitish o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga katta hissa qo‘shadi. Bunday metodika o‘quvchilarni nafaqat ona tilini mukammal o‘rganishga, balki boshqa fanlar bilan bog‘liq bilimlarni ham kengaytirishga imkon beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning ijodiy, tahliliy va muloqot qobiliyatlari ham rivojlanadi, bu esa ularni kelajakda muvaffaqiyatli shaxslar bo‘lib shakllanishiga yordam beradi.

[Nutqiy xatolarga noto'g'ri (noo'rin) tanlangan so'zlar, noto'g'ri tuzilgan gaplar, morfologik shakllarni noto'g'ri ishlatish kiradi. Boshlang'ich sinflarda bunday xatolar ustida ishlash ancha qiyin, chunki ularni to'g'rilash va oldini olish uchun ona tili dasturida berilgan qisqa nazariy ma'lumot etarli emas]3 Bolalar nutqini takomillashtirish ustida rejali, muntazam ish olib borish uchun asosiy nutqiy xatolar turini bilish zarur. Bunday nutqiy xatolarni o'rganish, shuningdek, ularning kelib chiqish sabablarini tekshirish xatolarni to'g'rilash va oldini olish uchun zamin hozirlaydi. Nutqiy xatolar uch turga ajratiladi: lug'aviy-uslubiy, morfologik-uslubiy, sintaktik- uslubiy. Boshlang'ich sinf o`quvchilari nutqida lug'aviy-uslubiy xatolar ko'proq uchraydi. Bunday xatolarga quyidagilar kiradi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. Bir so'zni qayta-qayta ishlatish. Bunday xatoning kelib chiqishiga sabab, birinchidan, o'quvchi so'zni ishlatishga kam e'tibor beradi va faol lug'atidagi so'zdan takroriy foydalanadi; ikkinchidan, o'quvchining so'z boyligi kam, sinonimlarni bilmaydi, takrorlanadigan so'zlar o'rniga olmoshlardan foydalana olmaydi. Agar o'qituvchi bir so'zni qayta-qayta ishlatmaslik uchun uning ma'nodoshlaridan yoki shu so'z o'rniga olmoshlardan foydalanish kerakligini yaxshi tushuntirsa, kichik yoshdagi o'quvchi matnni e'tibor bilan o'qib, takrorlarini nisbatan tez tuzata oladi.

2. So'zning ma'nosini yoki ma'no qirrasini tushunmaslik natijasida uni aniq ma'nosida ishlata olmaslik. Bunday xato bolaning nutqi yaxshi rivojlanmaganligi, so'z boyligining kamligi sababli yuzaga keladi.

3. Shevaga xos so'zlardan foydalanish. O'quvchilar bunday so'zlarni otaonalarining nutqi va nutqiy sharoit ta'sirida qo'llaydilar. Ularda adabiy tilda qo'llanadigan tushunchalarni shakllantirish asosida shevaga xos so'zlarni ishlatmaslik ko'nikmasi hosil qilinadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Yo`ldosheva D.N. Ona tili ta’limi maqsadining tadrijiy taraqqiyoti. – Toshkent: O`zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2013. – 168 b.
2. G`ulomov A., Qodirov M. Ona tili o`qitish metodikasi. – T., O`qituvchi, 2001. – 221 b. Aminova S. Ona tili darslarida noan`anaviy usullar // Til va adabiyot ta`limi. – Toshkent, 1995. – № 1. – B. 17-18.
3. Xalilova Ruxsora Raupovna Ona tili o‘qitish metodikasi -o‘quv qo‘llanma .Buxoro – 2022 "Fan va ta`lim" nashriyoti

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Daminova Dilbar Melimurod qizi**, o`qituvchi, [**Даминова Дилбар Мелимурод кизи**, преподаватель], [**Dilbar M. Daminova**, teacher]; manzil: O‘zbekiston,Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: Узбекистан, ул. улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Uzbekistan, Islam Karimov street, 288b, Termiz city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

DUNYONING NUFUZLI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY MADANIYATNI SHAKILLANTIRISH TIZIMINING TAHLILI

© Sh.T. Ibragimova[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

KIRISH: dunyodagi nufuzli oliy ta'lim muassasalari, o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kasbiy madaniyatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Kasbiy madaniyat, o'qituvchining professional faoliyatini samarali amalga oshirishida muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqolada, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi tahlil qilinadi. Buning uchun, xalqaro tajribalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida, oliy ta'lim muassasalarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi, dunyoning nufuzli oliy ta'lim muassasalarida bo'ladigan o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini tahlil qilish va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ko'rsatishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini tahlil qilish uchun bir qator materiallar va metodlardan foydalanildi. Oliy ta'lim muassasalarida kasbiy madaniyatni rivojlantirish bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlar va maqolalar tahlil qilindi.Tajribali o'qituvchilar bilan intervyular o'tkazilib, kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayonidagi muammolar va yechimlar muhokama qilindi. Oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan kasbiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan treninglar va seminarlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning professional faoliyatini samarali ravishda rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilarning kasbiy madaniyatini oshirish uchun zamonaviy pedagogik metodlar va innovatsion yondashuvlar qo'llanilishi zarur.

Shuningdek, o'qituvchilar va talabalar orasida o'zaro hamkorlik va fikr almashish jarayonlarini kuchaytirish, kasbiy madaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar, masalan, o'qituvchilarning kasbiy madaniyatni rivojlantirishdagi kamchiliklari va talabalarning bu jarayondagi ishtirokini oshirish zarurligi, kelajakda yanada chuqurroq tadqiqotlar o'tkazish uchun asos bo'ladi.

Natijalar:

1. Oliy ta'lim muassasalarida kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi mavjud bo'lib, lekin uning samaradorligi har xil darajada.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2. O‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishda innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega.

3. Talabalar bilan o‘zaro hamkorlikni kuchaytirish orqali kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayoni yaxshilanadi.

4. Kelgusida kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini takomillashtirish uchun yangi tadqiqotlar o‘tkazish zarur.

XULOSA: ushbu tadqiqotda dunyoning nufuzli oliy ta’lim muassasalarida bo‘ladigan o‘qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, kasbiy madaniyat o‘qituvchilarning professional faoliyatini samarali ravishda rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini oshirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar qo‘llanilishi zarur.

Shu bilan birgalikda, o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayonini yanada samarali qiladi. Kelajakda, kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini takomillashtirish va yanada chuqurroq tadqiqotlar o‘tkazish zarurligi ta’kidlandi. Ushbu natijalar, oliy ta’lim muassasalarida o‘qituvchilarning professional tayyorgarligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy madaniyat, pedagogik yondashuvlar, ijtimoiy mas'uliyat, innovatsion usullar, mentorlik tizimi, madaniy diversifikatsiya, interdisiplinar yondashuv, kross-distsiplinar yondashuv.

Iqtibos uchun: Ibragimova Sh.T. Dunyoning nufuzli oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakillantirish tizimining tahlili. // Inter education & global study. 2025. №1 B.75-87.

АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В УНИВЕРСИТЕТАХ С МИРОВОЙ РЕПУТАЦИЕЙ

© Ш.Т.Ибрагимова[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

ВВЕДЕНИЕ: в престижных высших учебных заведениях мира особое внимание уделяется формированию профессиональной культуры у будущих учителей. Профессиональная культура является важным фактором для успешного выполнения профессиональной деятельности преподавателем. В данной статье будет проведен анализ системы формирования профессиональной культуры у будущих учителей. Для этого будут рассмотрены международные практики и современные педагогические подходы, направленные на эффективное развитие профессиональной культуры в высших учебных заведениях.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи заключается в анализе системы формирования профессиональной культуры у преподавателей в престижных высших учебных заведениях мира и демонстрации её значимости в образовательном процессе.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании для анализа системы формирования профессиональной культуры использовались различные материалы и методы. Проведен анализ существующих научных исследований и статей по развитию профессиональной культуры в высших учебных заведениях. Проведены интервью с опытными преподавателями для обсуждения проблем и решений в процессе формирования профессиональной культуры. Проанализированы тренинги и семинары, направленные на развитие профессиональной культуры в высших учебных заведениях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показывают, что система формирования профессиональной культуры имеет важное значение для эффективного развития профессиональной деятельности преподавателей в высших учебных заведениях. Для повышения профессиональной культуры преподавателей необходимо применять современные педагогические методы и инновационные подходы.

Также важно усилить процессы сотрудничества и обмена мнениями между преподавателями и студентами, так как это играет ключевую роль в формировании профессиональной культуры. Проблемы, выявленные в ходе исследования, такие как недостатки в развитии профессиональной культуры у преподавателей и необходимость повышения участия студентов в этом процессе, станут основой для дальнейших более глубоких исследований.

Результаты:

1.Система формирования профессиональной культуры в высших учебных заведениях существует, но ее эффективность варьируется.

2.Инновационные методы и современные педагогические подходы имеют важное значение для развития профессиональной культуры преподавателей.

3.Укрепление взаимодействия со студентами улучшает процесс формирования профессиональной культуры.

4.В будущем необходимо провести новые исследования для совершенствования системы формирования профессиональной культуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в данном исследовании была проанализирована система формирования профессиональной культуры у будущих преподавателей в престижных высших учебных заведениях мира. Результаты показывают, что профессиональная культура играет важную роль в эффективном развитии профессиональной деятельности преподавателей. Для повышения профессиональной культуры необходимо применять современные педагогические подходы и инновационные методы.

Также подчеркивается важность укрепления сотрудничества между преподавателями и студентами, что делает процесс формирования профессиональной культуры более эффективным. В будущем необходимо совершенствовать систему формирования профессиональной культуры и проводить более глубокие исследования. Полученные результаты могут

способствовать улучшению профессиональной подготовки преподавателей в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная культура, педагогические подходы, социальная ответственность, инновационные методы, система менторства, культурная диверсификация, интердисциплинарный подход, кросс-дисциплинарный подход.

Для цитирования: Ибрагимова Ш.Т. Анализ системы формирования профессиональной культуры у будущих учителей в университетах с мировой репутацией. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 75-87.

ANALYSIS OF THE SYSTEM FOR FORMING PROFESSIONAL CULTURE AMONG FUTURE TEACHERS IN PRESTIGIOUS HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE WORLD

© Shakhnoza T. Ibragimova[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in prestigious higher education institutions around the world, special attention is given to the formation of professional culture among future teachers. Professional culture is a crucial factor for the effective execution of a teacher's professional duties. This article aims to analyze the system of cultivating professional culture in future educators. To achieve this, international practices and contemporary pedagogical approaches will be examined, focusing on effective methods for developing professional culture within higher education institutions.

AIM: the aim of this article is to analyze the system of professional culture formation among educators in prestigious higher education institutions worldwide and to demonstrate its significance in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: in this study, a variety of materials and methods were utilized to analyze the system of cultivating professional culture. An analysis of existing scientific research and articles on the development of professional culture in higher education institutions was conducted. Interviews with experienced educators were conducted to discuss the challenges and solutions in the process of forming professional culture. An analysis of training sessions and seminars aimed at developing professional culture in higher education institutions was performed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study indicate that the system for cultivating professional culture plays a crucial role in the effective development of educators' professional activities in higher education institutions. It is essential to employ modern pedagogical methods and innovative approaches to enhance the professional culture of educators.

Furthermore, strengthening collaboration and exchange of ideas between educators and students significantly contributes to the formation of professional culture.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

The issues identified during the research, such as the shortcomings in developing professional culture among educators and the need to increase student participation in this process, will serve as a foundation for further in-depth studies.

Results:

1. There is a system for the formation of professional culture in higher education institutions, but its effectiveness varies at different levels.
2. Innovative methods and modern pedagogical approaches play a significant role in the development of teachers' professional culture.
3. Strengthening cooperation with students improves the process of forming professional culture.
4. In the future, it is necessary to conduct new research to enhance the system of professional culture formation.

CONCLUSION. this study analyzed the system for cultivating professional culture among future educators in prestigious higher education institutions worldwide. The results indicate that professional culture is crucial for the effective development of educators' professional activities. It is essential to employ modern pedagogical approaches and innovative methods to enhance professional culture.

Additionally, the importance of strengthening collaboration between educators and students is emphasized, as it makes the process of cultivating professional culture more effective. In the future, it is necessary to refine the system for cultivating professional culture and conduct more in-depth research. The findings of this study can contribute to improving the professional training of educators in higher education institutions.

Key words: professional culture, pedagogical approaches, social responsibility, innovative methods, mentoring system, cultural diversification, interdisciplinary approach, cross-disciplinary approach.

For citation: Shakhnoza T. Ibragimova. (2025) ‘Analysis of the system for forming professional culture among future teachers in prestigious higher educational institutions of the world’, Inter education & global study, (1), pp. 75-87. (In Uzbek).

Oliy ta’lim muassasalari zamonaviy jamiyatda muhim rol o‘ynaydi, chunki ular nafaqat bilim berish, balki kelajak avlodni tarbiyalash va ularning kasbiy madaniyatini shakllantirishda ham faol ishtirok etadilar. O‘qituvchilar — bu ta’lim jarayonining asosiy ishtirokchilari bo‘lib, ularning kasbiy madaniyati ta’lim sifatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Davlatimiz rahbari O‘qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan soha vakillariga yo‘llagan tabrik nutqida ta’kidlaganidek, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta’lim va tarbiyadir. Shuning uchun ham, O‘zbekistonda ta’lim tizimini kompleks rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash maqsadlariga katta kuch va mablag‘lar yo‘naltirilmoqda. Maktabgacha ta’lim, maktab va oliy ta’lim tizimlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatida sifat o‘zgarishlari ro‘y bermoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Kasbiy madaniyat, oʻz navbatida, oʻqituvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini, pedagogik yondashuvlarini va ta’lim jarayonida qoʻllaniladigan innovatsion usullarni oʻz ichiga oladi. Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda qilinayotgan bu boradagi ishlar, erishilgan yutuqlar albatta tahsinga loyiq, lekin bu hali millatimiz oldiga qoʻygan ulkan maqsad va vazifalarni mukammal koʻrinishi emas. Oʻzbekiston ta’lim tizimini rivojlantirish, reformatsion jarayonlar kechishi davomida jahonning yetakchi ta’lim tizimlari haqida bilish va ularning tajribasiga tayanib oʻzimizning milliy ta’lim tizimini shakllantirish dolzarb masala deb oʻylayman. Bu borada muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning: “Yoshlarimiz dunyoqarashida innovatsiya muhitini yaratish eng muhim vazifamizdir. Innovatsiya boʻlmas ekan, hech bir sohada raqobat, rivojlanish, boʻlmaydi. Har bir sohadagi oʻzgarishlarni yoshlarimizga keng taroʻib qilmasak, ularlarda koʻnikma paydo qilmasak, bugungi davr shiddati, fan-texnikaning mislsiz yutuqlari bilan hamqadam boʻlolmaymiz”[1] – degan fikrlari mavzuning nechooʻlik dolzarbligini asoslaydi.

Dunyoning nufuzli oliy ta’lim muassasalari oʻqituvchilarni tayyorlash jarayonida kasbiy madaniyatni shakllantirishga alohida e’tibor qaratmoqda. Ushbu maqolada turli mamlakatlardagi oliy ta’lim tizimlarining tajribalari va muvaffaqiyatli innovatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlashda kasbiy madaniyatni rivojlantirishning ahamiyati va uning ta’lim jarayoniga ta’siri koʻrib chiqiladi.

Maqolaning maqsadi — boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlashda kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini chuqur tahlil qilish va bu jarayonda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlarning rolini aniqlashdir. Ushbu tadqiqot natijalari ta’lim sohasidagi amaliyotchilar va tadqiqotchilar uchun foydali boʻlishi, shuningdek, kelajakdagi oʻqituvchilarni tayyorlash jarayonini takomillashtirishga yordam berishi kutilmoqda.

Yevropaning nufuzli oliy ta’lim muassasalari boʻlajak oʻqituvchilar kasbiyni tayyorlashda bir qator samarali usullardan foydalanadilar. Amaliyot, mentorlik tizimi, tadqiqot faoliyati, kasbiy rivojlanish dasturlari va innovatsion texnologiyalar kabi yondashuvlar oʻqituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda muhim rol oʻynaydi. Har bir universitet oʻziga xos yondashuv va metodlarni qoʻllab, talabalarning muvaffaqiyatli oʻqituvchi boʻlishlariga koʻmaklashadi. Quyida ba’zi mashhur universitetlar va ularning oʻqituvchilarni tayyorlashda qoʻllaniladigan usullari haqida ma’lumot beramiz:

1. Oksford Universiteti (Buyuk Britaniya)

• Amaliyot va stajirovkalar: Oksfordda oʻqituvchilarni tayyorlash dasturlari doirasida talabalar amaliyot oʻtash imkoniyatiga ega. Bu jarayon davomida talabalar real sinf muhitida tajriba orttiradilar.

Bu borada taniqli pedagog John Deveyning ham oʻoyalari mavjud boʻlib, u tajribaviy oʻqitish va oʻquv jarayonida talabalarning faol ishtirokini ta’kidlagan[2]. Devey oʻqituvchilarni tayyorlashda kasbiy madaniyatni rivojlantirish zarurligini belgilab, oʻqituvchilarni ijtimoiy mas'uliyat va etik qadriyatlar bilan tanishtirish muhimligini koʻrsatgan. U yana pedagogikada tajriba va amaliyotning ahamiyatini ta’kidlagan. Uning fikrlariga koʻra, oʻqituvchilar oʻz kasbiy madaniyatlarini shakllantirish uchun talabalarning ehtiyojlarini va qiziqishlarini hisobga olishlari lozim.

• Pedagogik metodologiyalar: Oksfordda oʻqituvchilar pedagogik metodologiyalarni chuqur oʻrganadilar, bu ularga taʼlim jarayonida samarali yondashuvlarni qoʻllashga yordam beradi.

2. Kembrij Universiteti (Buyuk Britaniya)

• Mentorlik tizimi: Kembrijda yangi oʻqituvchilar tajribali mentorlar bilan ishlashadi. Mentorlar oʻz bilim va tajribalarini baham koʻrish orqali yosh oʻqituvchilarning kasbiy rivojlanishiga yordam beradilar.

• Tadqiqot faoliyati: Kembrij universiteti talabalarni ilmiy tadqiqotlarga jalb qiladi, bu esa ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Braziliyalik pedagog va yozuvchi, Paulo Freire ham pedagogik tajribani murosasizlikdan ozod qilish jarayoni sifatida koʻrgan. U oʻqituvchilarni tanqidiy fikrlash va oʻz madaniyatini shakllantirishga chaqirgan[3].

3. Freyburg Universiteti (Germaniya)

• Kasbiy rivojlanish dasturlari: Freyburg universiteti oʻqituvchilarning kasbiy rivojlanishi uchun turli seminarlar va treninglar oʻtkazadi. Bu tadbirlar yangi pedagogik yondoshuvlar va metodlarni oʻrganishga imkon beradi.

• Xalqaro hamkorlik: Freyburg universiteti xalqaro taʼlim tizimlari bilan hamkorlik qilib, talabalarni global taʼlim standartlari bilan tanishtiradi.

4. Erasmus Universiteti (Gollandiya)

• Talabalar fikrini inobatga olish: Erasmus universitetida talabalar fikrlarini tinglash va ularni taʼlim jarayonlariga jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Bu oʻqituvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi. Maʼluumki, Lev Vygotsky pedagogikada oʻzining sotsial-konstruktivist yondashuvi bilan tanilgan. Uning taʼkidlashicha, oʻqituvchi va talaba orasidagi ijtimoiy munosabatlar kasbiy madaniyatning shakllanishiga katta taʼsir koʻrsatadi.

• Interaktiv taʼlim usullari: Universitet interaktiv taʼlim usullarini qoʻllaydi, bu esa talabalar oʻrtasida faol munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

5. Zürih Texnika Universiteti (Shveysariya)

• Innovatsion taʼlim texnologiyalari: Zürih universiteti taʼlim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qoʻllaydi. Talabalar onlayn platformalarda oʻqitish, virtual sinflar va boshqa innovatsion yondashuvlardan foydalanadilar.

• Koʻp madaniyatli muhit: Universitet koʻp madaniyatli muhitda taʼlim beradi, bu esa talabalarni global jihatdan fikrlashga undaydi.

Dunyo reytinglarida tutgan oʻrni hamda sifatli taʼlim tizimi orqali Amerika Qoʻshma Shatatlarida joylashgan oliy taʼlim muassasalarida ham oʻqituvchilar kasbiy madaniyatini oshirishga alohida eʼtibor beriladi. Amerikadagi nufuzli oliy taʼlim muassasalari boʻlajak oʻqituvchilarni kasbiy tayyorlashda turli xil innovatsion usullar va yondashuvlardan foydalanadilar. Amaliy tajriba, interaktiv taʼlim, pedagogik tadqiqotlar va zamonaviy texnologiyalar kabi yondashuvlar oʻqituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa quyidagi oliy taʼlim muassasalarida qoʻllaniladigan pedagogic yondashuvlar muhimdir:

1. Gavay universiteti (University of Hawaii)

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

• Amaliy tajriba: Gavay universiteti o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida amaliy tajribaga katta e’tibor beradi. Talabalar o‘z bilimlarini sinfda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Linda Darling-Hammond o‘qituvchilarni tayyorlash tizimlarini tahlil qilib, malakali o‘qituvchilarni tayyorlashda amaliy tajriba va nazariy bilimlarning integratsiyasini ta’kidlaydi[4]. Uning ishlari kasbiy madaniyatni shakllantirishda sifatli o‘qitishning ahamiyatini ko‘rsatadi.

• Madaniy diversifikatsiya: Universitet mahalliy madaniyat va an'analarni o‘rganishga qaratilgan dasturlarni taklif etadi, bu esa talabalarni madaniy jihatdan sezgir va ijtimoiy mas'uliyatli o‘qituvchi bo‘lishga tayyorlaydi. Psixolog Albert Bandura o‘zining ijtimoiy o‘rganish nazariyasi orqali o‘qituvchilarning o‘z kasbiy madaniyatlarini qanday qilib rivojlantirishi mumkinligini ko‘rsatgan. U o‘z xulq-atvorini kuzatish orqali o‘rganish jarayonini ta’kidlagan.

2. Kolumbiya universiteti (Columbia University)

• Pedagogik tadqiqotlar: Kolumbiya universiteti pedagogik tadqiqotlar va innovatsion ta’lim metodlarini rivojlantirishga katta e’tibor beradi. Talabalar o‘z tadqiqotlarini amalga oshirish va yangi yondashuvlarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega.

• Mentorlik dasturlari: Bu yerda ham ko‘plab oliy ta’lim muassasalarida bo‘lgani kabi talabalarga tajribali o‘qituvchilar tomonidan mentorlik qilish orqali kasbiy rivojlanishlariga yordam beriladi.

3. Harvard universiteti (Harvard University)

• Interaktiv ta’lim: Harvard universitetida interaktiv va muammoga asoslangan ta’lim usullari qo‘llaniladi. Bu talabalarni faol ishtirok etishga va tanqidiy fikrlashga undaydi.

• Kross-distsiplinar yondashuv: O‘qituvchilarni tayyorlashda turli fanlararo yondashuvlar qo‘llaniladi, bu esa talabalarni keng qamrovli fikrlashga rao‘batlantiradi.

4. UCLA (Kaliforniya universiteti, Los-Anjeles)

• Ta’lim texnologiyalari: UCLA ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashga katta e’tibor beradi. Talabalar onlayn ta’lim platformalarini va boshqa innovatsion vositalarni o‘rganadilar.

• O‘qituvchilarni tayyorlash dasturlari: Universitetda o‘qituvchilarni tayyorlash uchun maxsus dasturlar mavjud bo‘lib, ular pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Viviane Robinson o‘qituvchilarning professional rivojlanishi va ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan[6]. Uning ishlari pedagogik yondashuvlar va kasbiy madaniyat o‘rtasidagi boo‘liqlikni ko‘rsatadi.

5. Yale universiteti (Yale University)

• Kreativ pedagogika: Yale universitetida o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida kreativ pedagogik yondashuvlar qo‘llaniladi. Talabalar ijodiy fikrlash va yangi o‘oyalarni ishlab chiqishga o‘rgatiladi.

• Ijtimoiy adolat: Ta’lim jarayonida ijtimoiy adolat va tenglik masalalari muhim ahamiyatga ega, bu esa talabalarni ijtimoiy mas'uliyatli o‘qituvchi bo‘lishga tayyorlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Olim Paulo Freire ham o‘zining “Ta’lim va Ozodlik” asarida ta’lim jarayonining ijtimoiy kontekstini o‘rganadi[3]. U o‘qituvchilarni tanqidiy fikrlash va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan ta’lim berishga chaqiradi, bu esa kasbiy madaniyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ko‘rinib turibdiki, Yale Universitetidagi ijtimoiy adolat yondashuvi Freirening o‘oyalariga mos bo‘lib, ta’lim va ijtimoiy tuzilmani birgalikda ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

Osiyoning nufuzli oliy ta’lim muassasalari ham bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashda o‘ziga xos yondashuvlari bilan ajralib turadilar. Amaliy tajriba, interdisiplinar yondashuv, zamonaviy texnologiyalar va madaniy diversifikatsiya kabi yondashuvlar o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir universitet o‘ziga xos metodologiyalarni qo‘llaydi. Masalan:

1. Tokio universiteti (Tokyo University, Yaponiya)

• Amaliy tajriba: Tokio universiteti o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida amaliy tajribaga katta e’tibor beradi. Talabalar sinfda o‘qitish jarayonini kuzatish va amaliy masho‘ulotlar o‘tkazish imkoniyatiga ega.

• Klassik va zamonaviy pedagogika: Universitet an'anaviy yapon ta’lim uslublari bilan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni birlashtiradi, bu esa talabalarni har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi.

2. Pekin universiteti (Peking University, Xitoy)

• Interdisiplinar yondashuv: Pekin universiteti turli fanlararo yondashuvlarni qo‘llaydi, bu talabalarni keng fikrlashga va muammolarni hal qilishda innovatsion usullarni qo‘llashga undaydi.

• Tadqiqotga asoslangan ta’lim: Talabalar o‘qitish jarayonida tadqiqot olib borish va yangi o‘oyalarni ishlab chiqishga rao‘batlantiriladi.

3. Seul milliy universiteti (Seoul National University, Janubiy Koreya)

• Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash: Seul milliy universitetida ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar va onlayn platformalar keng qo‘llaniladi. Bu talabalar uchun o‘qitish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

• Mentorlik tizimi: Tajribali o‘qituvchilar tomonidan mentorlik qilish, seminar - treyninglar orqali talabalar o‘z kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

4. Indoneziya universiteti (University of Indonesia)

• Madaniy diversifikatsiya: Indoneziya universiteti o‘zining xilma-xil madaniyatini hisobga olgan holda ta’lim dasturlarini taklif etadi. Bu talabalarni ijtimoiy jihatdan sezgir va madaniyatlararo muloqotga tayyorlaydi.

• Amaliy treninglar: O‘qituvchilarni tayyorlash dasturlari doirasida talabalar amaliy treninglar o‘tkazadilar, bu esa ularning real sinf sharoitida tajriba orttirishlariga yordam beradi.

5. Singapur milliy universiteti (National University of Singapore)

• Innovatsion pedagogika: Singapur milliy universitetida innovatsion ta’lim usullari va pedagogik yondashuvlar qo‘llaniladi. Talabalar o‘z o‘oyalarini ishlab chiqish va amaliyotda sinovdan o‘tkazish imkoniyatiga ega.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Michael Fullan ta’lim tizimlaridagi innovatsiyalar va o‘zgarishlarni boshqarish bo‘yicha mutaxassis[6]. U o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishda yetakchilik va jamoaviy ishning ahamiyatini ta’kidlaydi.

• Ijtimoiy mas'uliyat: Ta’lim jarayonida ijtimoiy mas'uliyat va etika masalalari muhim ahamiyatga ega, bu esa talabalarni mas'uliyatli o‘qituvchi bo‘lishga tayyorlaydi.

Richard Ingersoll o‘qituvchilarni tayyorlash va ularning kasbiy rivojlanishi bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan[5]. U o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda tashkilot va jamiyatning roli haqida yozgan.

Tadqiqotimiz davomida biz tahlil qilgan dunyoning top reytinglariga kirgan oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirish tizimi juda murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, bir-biriga boo‘liq bo‘lgan bir nechta omillarni o‘z ichiga olishini o‘rgandik. Tadqiqot davomida olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, nufuzli oliy ta’lim muassasalarida kasbiy madaniyatni shakllantirish uchun quyidagi asosiy omillar muhim ahamiyatga ega:

- Nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni birlashtirish: Eng yaxshi dasturlar nazariy ma’lumotlarni, pedagogik texnologiyalarni va amaliy tajribani birlashtiradi. Talabalar nazariyani o‘rganish bilan birga, maktablarda, ta’lim muassasalarida amaliyot o‘tashadi, o‘qituvchilar bilan birgalikda ishlashadi va o‘z tajribalarini muhokama qilishadi.
- Mentorlik va qo‘llab-quvvatlash: Ko‘plab muassasalar o‘qituvchilar tayyorlash dasturiga mentorlik tizimini kiritishgan. Tajribali o‘qituvchilar va murabbiylar talabalarga maslahat berishadi, ularning rivojlanishiga yordam berishadi va kasbiy yo‘nalishlarini aniqlashda qo‘llab-quvvatlashadi.
- O‘z-o‘zini baholash va refleksiya: Bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘z xatolaridan xulosa chiqarish va o‘z uslublarini takomillashtirish ko‘nikmalari muhim ahamiyatga ega. Buning uchun turli xil vositalar, masalan, jurnal yuritish, portfel yaratish, o‘zaro baholash va boshqalar qo‘llaniladi.
- Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Top reytinglardagi muassasalar zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, jumladan, interaktiv o‘qitish uslublari, onlayn ta’lim vositalari va texnologiyalardan foydalanishadi. Talabalar bu texnologiyalarni o‘zlashtirib, kelajakda o‘z darslarida qo‘llashlari kerak.
- Kasbiy axloq va etikalarga alohida e’tibor: O‘qituvchilarning kasbiy axloqi va etikasi, o‘quvchilarga nisbatan hurmat, adolat va mas'uliyat kabi qadriyatlarga alohida e’tibor qaratiladi.
- Davomiy kasbiy rivojlanish: Ta’lim to‘xtovsiz jarayon ekanligi hisobga olinadi va bitiruvchilarning kasbiy rivojlanishiga qo‘shimcha imkoniyatlar yaratiladi.
- Keng qamrovli baholash: Talabalarning bilimlari va ko‘nikmalari bir nechta usullar yordamida baholanadi: amaliy ishlar, imtihonlar, portfellar, o‘qituvchilar va tengdoshlarning baholari va h.k.

Olingan natijalar, kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimining o‘qituvchilar tayyorlash jarayonida markaziy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Kasbiy madaniyat, o‘qituvchining professional faoliyatini yanada samarali va maqsadga muvofiq olib borishiga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

yordam beradi. Biroq, kasbiy madaniyatni shakllantirishda faqat akademik bilimlar bilan cheklanmaslik kerak. O'qituvchilarning shaxsiy sifatlari, ularning ijtimoiy va emosional intellekti ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, oliy ta'lim muassasalari, o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish uchun keng qamrovli dasturlarni ishlab chiqishlari zarur.

Zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchi kasbiy madaniyatini yuksaltirish bir qancha sabablar bilan muhimdir.

Birinchidan, kengaytirilgan bilim va malaka: O'qituvchilarning kasbiy madaniyatini yuksaltirish ularning fan, pedagogika va psixologiya sohasidagi bilim va malakalarini kengaytirishga yordam beradi. Bu esa ta'lim jarayonini sifatliroq tashkil etishga imkon yaratadi.

Ikkinchidan, innovatsiyalarni amalga oshirish: Yuksak kasbiy madaniyat, o'qituvchilarni yangi pedagogik texnologiyalar va usullarni hayotga tatbiq etishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim metodologiyalarini bilish talabalar bilan samarali muloqotda bo'lish imkonini yaratadi.

Uchunchidan, o'z-o'zini rivojlantirish: O'qituvchi o'z kasbiy madaniyatini oshirish orqali o'zini mustaqil ravishda rivojlantirishga va o'z bilimlarini doimiy ravishda yangilab turishga intiladi. Bu jarayon o'qituvchining o'z ishiga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

To'rtinchidan, talabalarga ijobiy ta'sir: O'qituvchilar o'zaro professional madaniyatni yuksaltirganlarida, ular talabalarga ham yaxshi namuna bo'lishadi. Bu esa talabalar o'rtasida o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi va ijtimoiy munosabatlarning yaxshilanishiga olib keladi.

Beshinchidan, ijtimoiy mas'uliyat: Yuksak kasbiy madaniyat o'qituvchini jamiyatdagi o'zining o'rni va mas'uliyatini anglashga yordam beradi. O'qituvchi nafaqat bilim o'rgatuvchi, balki ijtimoiy an'analarning va qadriyatlarning tarbiyachisi sifatida ham faoliyat yuritishi lozim.

Oltinchidan, o'zaro hamkorlik: O'qituvchilar o'z kasbiy madaniyatini yuksaltirganda, ular boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilishga va jamoa sifatida ishlashga tayyor bo'lishadi. Bu, ta'lim muassasalarining samarali ishlashiga yordam beradi.

Shunday qilib, zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchining kasbiy madaniyatini yuksaltirish o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, bilim darajasini ko'tarish va zamonaviy ta'lim talablariga javob berish uchun zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, kasbiy madaniyat, o'qituvchining ta'lim jarayonida professional ko'nikmalarini, axloqiy qadriyatlarini, muloqot madaniyatini va o'z ishiga mas'uliyatini oshiradi. Olingan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini kengaytirish, ularning pedagogik samaradorligini oshirish, innovatsion ta'lim texnologiyalarini muvofiqlashtirish hamda talabalarning ijtimoiy va akademik rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi, ta'lim muassasalari va o'qituvchilarning o'zaro muloqoti natijasida yanada rivojlanadi, bu esa ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Tadqiqotimiz davomida ko'rib chiqqan ma'lumotlarimiz asosida quyidagi takliflarni beramiz:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. O'qituvchilar tayyorlash dasturlarini takomillashtirish: Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilar uchun kasbiy madaniyatni yuksaltirish maqsadida, ta'lim dasturlarida pedagogik etikani, ijtimoiy mas'uliyatni va kommunikativ ko'nikmalarni o'z ichiga oluvchi modullar qo'shilishi zarur.

2. Amaliy tajribani oshirish: O'qituvchilar uchun amaliyot o'tish jarayonida, tajribali mutaxassislar tomonidan ko'rsatiladigan ko'rsatmalar va mentorlik tizimini joriy qilish orqali kasbiy madaniyatni shakllantirishda yordam berish.

3. Innovatsion metodlarni qo'llash: Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion ta'lim metodlarini qo'llash maqsadida o'qituvchilarni muntazam ravishda tayyorlash va hujjatli seminarlar tashkil etish.

4. Xalqaro hamkorlik: Oliy ta'lim muassasalari o'rtasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida tajriba almashish dasturlarini yaratish orqali kasbiy madaniyati yuksaltirilishi.

5. Talaba fikrini inobatga olish: Talabalarning fikrini hisobga olib, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini baholash mexanizmlarini joriy etish va ularni kasbiy madaniyatini yuksaltirishda foydali bo'lishini ta'minlash.

Ushbu takliflar, kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimini mustahkamlashga, o'qituvchilarning sifatli tayyorgarligini oshirishga va zamonaviy ta'limning global standartlariga mos kelishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston yoshlari forumida so'zlagan nutqi. 26.12.3023. https://uza.uz/posts/197663
2. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Kappa Delta Pi.
3. Freire, P. (1970). Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum.
4. Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st Century Teacher Education. Journal of Teacher Education, 57(3), 300-314.
5. Ingersoll, R. M. (2003). Who Controls Teachers' Work? Cambridge: Harvard University Press.
6. Fullan, M. (2001). Leading in a Culture of Change. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Robinson, V. M. J. (2011). Student-Centered Leadership. San Francisco: Jossey-Bass.
8. Hattie, J., Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81-112.
9. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1-22.
10. Zeichner, K. (2010). Rethinking the Role of Field Experiences in Teacher Preparation. In Handbook of Research on Teacher Education (pp. 107-122). New York: Routledge.
11. Darling-Hammond, L., Bransford, J. (2005). Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do. San Francisco: Jossey-Bass.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimova shaxnoza Tulqinovna,** Buxoro davlat pedagogika institi 1- bosqich tayanch doktoranti, [**Ибрагимова Шахноза Тулькиновна**, Бухарский государственный педагогический институт, базовый докторант первой ступени], [**Ibragimova Shakhnoza Tulkinovna**, Bukhara State Pedagogical Institute, first stage basic doctoral student]; manzil: O`zbekiston, Navoiy sh., Nurafshon ko`chasi, 13-uy, 20-xonadon [адрес: Узбекистан, Навоийский район, улица Нурафшана, дом 13, комната 20], [address: Uzbekistan, Navoi district, Nurafshan street, 13th house, room 20]. e-mail: moneygood750@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ОБЩЕРАЗВИВАЮЩИЕ УПРАЖНЕНИЯ ЯВЛЯЕТСЯ УНИВЕРСАЛЬНЫМ СРЕДСТВОМ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ШКОЛЕ 11-14 лет

© М.М. Тожибоев[1]✉, Д.С. Юнусова[2]✉

[1]Ташкентская медицинская академия, Ташкент, Узбекистан
[2]Ташкентский государственный университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются ОРУ являются универсальным средством физического воспитания в школе, так как используются не только на уроках физической культуры, но и при проведении утренней гимнастики, физкультминуток и физкультпауз, физкультурных праздников.

ЦЕЛЬ: выявить значимость и методические аспекты использования общеразвивающих упражнений (ОРУ) для физического воспитания детей и взрослых, их влияние на физическое развитие, формирование двигательных качеств и оздоровление организма.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: выполнение ОРУ в подготовительной части урока должно обеспечивать оптимальное возбуждение коры больших полушарий головного мозга, более ровный поток нервных импульсов, идущих из моторной зоны больших полушарий, причем происходит общая активизация деятельности внутренних органов. Все это обеспечивает готовность организма к выполнению упражнений, которые осваиваются и используются для воспитания физических качеств (силы, гибкости, силовой выносливости), формирования правильной осанки в основной части урока. В заключительной части урока ОРУ выполняются в целях активного отдыха и переключения учащихся на другой вид деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: основной же задачей, предусмотренной комплексной программой и общегосударственным образовательным стандартом по физической культуре, является воспитание потребности и умения самостоятельно заниматься физическими упражнениями, сознательно применять их в целях отдыха, тренировки, повышения работоспособности и укрепления здоровья.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: однако, как показывает практика, студенты и начинающие учителя не используют тот богатый арсенал ОРУ на уроках гимнастики в школе, зачастую применяя шаблонные упражнения, недостаточно аргументированно объясняют значение и место этих упражнений в системе физического воспитания детей. Упражнения для туловища, в которых участвует значительное количество крупных мышечных групп, повышают обменные процессы.

Ключевые слова: упражнения, средства, гимнастика, предметы, осанка, организм, дыхание, ритм, темп, скорость, амплитуда, тела, гибкость, методика, физические качества, движения, упражнения, обучение, эффективность, эксперимент, бег, прыжки, ловкость, двигательный активность.

Для цитирования: Тожибоев М.М., Юнусова Д.С. Общеразвивающие упражнения – универсальное средство физического воспитания в школе 11-14 лет // Inter education & global study 2025. №1. С. 88–95.

UMUMIY RIVOJLANISH MASHQLARI 11-14 YOSHDAGI MAKTABDA JISMONIY TARBIYANING UNIVERSAL VOSITASIDIR

© M.M. Tojiboev[1]✉, D.S. Yunusova[2]✉
[1]Toshkent tibbiyot akademiyasi, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ko'rib chiqiladi oru maktabda jismoniy tarbiyaning universal vositasidir, chunki ular nafaqat jismoniy tarbiya darslarida, balki ertalabki gimnastika, jismoniy tarbiya va jismoniy tarbiya, jismoniy tarbiya ta'tillarida ham qo'llaniladi.

MAQSAD: bolalar va kattalarning jismoniy tarbiyasi uchun umumiy rivojlanish mashqlaridan (oru) foydalanishning ahamiyati va uslubiy jihatlarini, ularning jismoniy rivojlanishiga, vosita fazilatlarini shakllantirishga va tanani yaxshilashga ta'sirini aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: darsning tayyorgarlik qismida oruni bajarish miya yarim korteksining optimal qo'zg'alishini, miya yarim sharlarining motor zonasidan chiqadigan nerv impulslarining yanada tekis oqimini ta'minlashi kerak va ichki organlar faoliyatining umumiy faollashishi sodir bo'ladi. Bularning barchasi tananing jismoniy fazilatlarni (kuch, moslashuvchanlik, kuchga chidamlilik) tarbiyalash, darsning asosiy qismida to'g'ri holatni shakllantirish uchun o'zlashtiriladigan va ishlatiladigan mashqlarni bajarishga tayyorligini ta'minlaydi. Darsning yakuniy qismida oru faol dam olish va talabalarni boshqa faoliyat turiga o'tkazish maqsadida amalga oshiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: jismoniy tarbiya bo'yicha keng qamrovli dastur va umumdavlat ta'lim standarti tomonidan ko'zda tutilgan asosiy vazifa jismoniy mashqlar bilan mustaqil shug'ullanish, ularni dam olish, mashq qilish, samaradorlikni oshirish va salomatlikni mustahkamlash uchun ongli ravishda qo'llash zarurati va qobiliyatini tarbiyalashdir.

XULOSA: biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, talabalar va boshlang'ich o'qituvchilar maktabdagi gimnastika darslarida oru-ning boy arsenalidan foydalanmaydilar, ko'pincha shablon mashqlaridan foydalanib, ushbu mashqlarning bolalarning jismoniy tarbiya tizimidagi ahamiyati va o'rnini etarli darajada tushuntirmaydilar. Katta miqdordagi katta mushak guruhlarini o'z ichiga olgan magistral mashqlari metabolik jarayonlarni oshiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Kalit so'zlar: mashqlar, vositalar, gimnastika, mavzular, duruş, tana, nafas olish, ritm, temp, tezlik, amplituda, tana, moslashuvchanlik, texnika, jismoniy fazilatlar, harakatlar, mashqlar, o'rganish, samaradorlik, tajriba, yugurish, sakrash, chaqqonlik, vosita faoliyat.

Iqtibos uchun: Tojiboev M.M., Yunusova D.S. Umumiy rivojlanish mashqlari 11-14 yoshdagi maktabda jismoniy tarbiyaning universal vositasidir. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 88–95.

GENERAL DEVELOPMENT EXERCISES ARE A UNIVERSAL MEANS OF PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOLS AGED 11-14

© Muzaffar M. Tojiboev[1]✉, Dildora S. Yunusova[2]✉
[1]Tashkent Medical Academy, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses General developmental exercises are a universal means of physical education at school, as they are used not only in physical culture lessons, but also during morning exercises, physical exercises and physical training breaks, and physical culture holidays.

AIM: to determine the importance and methodological aspects of using general developmental exercises (Orus) for the physical education of children and adults, their impact on physical development, the formation of motor qualities and the improvement of the body.

MATERIALS AND METHODS: performing Oru in the preparatory part of the lesson should ensure optimal excitation of the cerebral cortex, a more even flow of nerve impulses emanating from the motor zone of the cerebral hemispheres, and a general activation of the activity of internal organs occurs. All this ensures that the body is ready to train physical qualities (strength, flexibility, strength endurance), perform exercises that are mastered and used to form the correct posture in the main part of the lesson. In the final part of the lesson, oru is carried out with the aim of active recreation and transfer of students to another type of activity.

DISCUSSION AND RESULTS: the main task provided for by the comprehensive program on physical education and the Universal educational standard is to independently engage in physical exercises, educate the need and ability to consciously apply them to relax, exercise, improve efficiency and strengthen health.

CONCLUSION: however, as practice shows, students and primary teachers do not use the rich arsenal of oru in school gymnastics lessons, often using template exercises, not adequately explaining the importance and place of these exercises in the system of physical education of children. Trunk exercises, which include large muscle groups in large quantities, increase metabolic processes.

Keywords: exercises, means, gymnastics, objects, posture, body, breathing, rhythm, pace, speed, amplitude, body, flexibility, movement, exercise, learning, efficiency, experiment, running, jumping, agility, physical activity.

For citation: Muzaffar M. Tojiboev, Dildora S. Yunusova. (2025) 'General development exercises are a universal means of physical education in schools aged 11-14', Inter education & global study, (1), pp. 88–95. (In Russ).

Общеразвивающие упражнения (ОРУ) — движения отдельными частями тела или их сочетания, выполняемые с разной скоростью и амплитудой, с максимальным и умеренным мышечным напряжением. В зависимости от цели и задач урока ОРУ могут быть направлены преимущественно на подготовку организма учащихся к предстоящей работе (разминка), овладение школой движений, воспитание физических качеств, оздоровление различных органов и систем организма, формирование правильной осанки.[1]

ОРУ являются универсальным средством физического воспитания в школе, так как используются не только на уроках физической культуры, но и при проведении утренней гимнастики, физкультминуток и физкультпауз, физкультурных праздников. Они могут выполняться без предметов, с предметами (палками, набивными мячами, гантелями, гирями, обручами, скакалками, резиновыми амортизаторами, на тренажерах), а также с взаимной помощью друг другу при различном построении учащихся (в колоннах, кругу, шеренгах), на месте и в движении. ОРУ имеют ряд особенностей: они точно дозируются, могут применяться в разнообразных вариантах и комбинациях. Это обеспечивает избирательный характер воздействий на отдельные группы мышц и на определенные системы организма. В результате систематического повторения ОРУ создается своеобразный фонд двигательного опыта, двигательных качеств и способностей, необходимых как в жизненной практике, так и для формирования сложных гимнастических навыков. Большую роль ОРУ играют в формировании осанки: благодаря им укрепляются мышцы, способствующие правильному положению позвоночника и стопы. Это важно для физического развития детей, так как именно в дошкольном и школьном возрасте происходит формирование изгибов позвоночника, окончательно завершающееся в 11-14 лет.

Кроме того, ОРУ являются прекрасным средством для развития органов дыхания, так как в каждый комплекс входят упражнения, укрепляющие диафрагму — основную дыхательную мышцу, межреберные мышцы, мышцы брюшного пресса, содействующие более глубокому дыханию. Ритмичность движений позволяет формировать навыки рационального дыхания, заключающиеся в умении регулировать силу и длительность вдоха и выдоха, сочетать ритм и частоту дыхания

[1] Сушко Г.К. Гимнастика и её преподавания. Учебное пособия-Т 2010 г

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

со структурой движения. Четкий ритм, строгая дозировка, периодическое увеличение и снижение нагрузки в ОРУ способствуют укреплению сердечной мышцы, увеличивают ударный объем сердца, улучшают ритмичность сокращений. Упражнения оказывают большое влияние на развитие нервной системы. Быстрота реакции, координация, осознанное владение движениями имеют значение и для умственного развития детей. Как правило, ОРУ выполняются в коллективе, что способствует развитию у детей организованности, дисциплины. Положительную роль играет и музыкальное сопровождение. В последние годы в методике проведения ОРУ начинают получать признание и такие нетрадиционные виды упражнений, как ритмическая и атлетическая гимнастика, гимнастика для глаз, дыхательная гимнастика, элементы хатха-йоги, ушу и др.

Однако, как показывает практика, студенты и начинающие учителя не используют тот богатый арсенал ОРУ на уроках гимнастики в школе, зачастую применяя шаблонные упражнения, недостаточно аргументированно объясняют значение и место этих упражнений в системе физического воспитания детей и взрослых. Основной же задачей, предусмотренной комплексной программой и общегосударственным образовательным стандартом по физической культуре, является воспитание потребности и умения самостоятельно заниматься физическими упражнениями, сознательно применять их в целях отдыха, тренировки, повышения работоспособности и укрепления здоровья. В связи с этим полезно вспомнить совет Пьера де Кубертена: «Важно не само упражнение, а то, как вы его выполняете, с каким вниманием, с какой силой и, основное, для чего».[2]

Классификация ОРУ.

Для целенаправленного применения ОРУ были разделены (классифицированы) на несколько групп:

- по анатомическому признаку подбора упражнений в зависимости от работы тех или иных мышечных групп: - упражнения для рук и плечевого пояса;- упражнения для мышц шеи;- упражнения для ног и тазового пояса;- упражнения для туловища;- упражнения для всего тела.

- по признаку подбора упражнений преимущественного воздействия или работы мышц в определенном режиме: на силу, растягивание (гибкость), скоростно-силового характера, с преимущественной быстротой движений, на выносливость и другие двигательные способности человека;

- по признаку методологической значимости упражнений: на координацию движений, осанку, дыхательные упражнения;

- по признаку использования упражнений: без предмета, с предметами (палка, гантели, набивные и резиновые мячи, скакалки и др.); на гимнастических снарядах и со снарядами (гимнастическая стенка, скамейка и др.); на тренажерах;

[2] Гимнастика: учебник для вузов /под.ред. М.Л.Журавина. М.: Академия, 2008. – 448 с.

- по признаку организации группы. Общеразвивающие упражнения, выполняемые одним, вдвоем, втроем, в кругу, в сцеплении, в сомкнутых колоннах и шеренгах, в движении;
- по признаку исходных положений, из которых выполняются упражнения: из стоек, приседов, упоров, положения сидя и лежа, висов и др.

Количество различных ОРУ бесконечно, поэтому ориентироваться в них и полнее представить себе их характеристики помогает классификация по анатомическому признаку:

Конечно, следует отметить, что это деление условное и можно говорить лишь о преимущественном воздействии упражнений на соответствующие мышечные группы, так как при выполнении многих упражнений, предназначенных для одной части тела, участвует значительное число и других мышц. Кроме того, в зависимости от методической направленности все они могут быть связаны с развитием отдельных двигательных качеств и способностей (силы, гибкости, ловкости, быстроты, координации, равновесия, ритмичности, пластичности, грациозности и др.), свойств психики (внимания, сообразительности, ориентировки в пространстве, во времени и пр.), повышением функционального уровня систем организма (упражнения для тренировки дыхательной, сердечно-сосудистой систем, активизации обменных процессов).

В каждой подгруппе можно выделить ряд упражнений более локального характера. Например, в упражнениях на сгибание и разгибание рук существуют упражнения для пальцев, кистей, предплечий, плеча. Сжимание и разжимание кулаков или теннисного мяча укрепляют мышцы кистей, активизируют кровообращение, повышают тонус коры головного мозга.

Упражнения для ног укрепляют связки и мелкие мышцы стопы, развивают ее гибкость. Особенно полезны различные движения стопой, любые движения ног с оттянутыми носками, приседания. Поднимание ног, махи ногами, приседания влияют на развитие подвижности в суставах, укрепление, растягивание крупных мышц и связок ног и, таким образом, на развитие силы и гибкости ног. При поднимании ног из исходного положения сидя, лежа значительную нагрузку получают мышцы брюшного пресса. Статические упражнения, махи ногами с опорой и без опоры способствуют развитию гибкости и функции равновесия. Многие упражнения для ног, в особенности дозированные приседания и прыжки, укрепляют сердечно-сосудистую систему, повышают физиологическую нагрузку, улучшают процессы обмена.

Упражнения для туловища и мышц шеи влияют на развитие гибкости, подвижности позвоночника, ног, так как способствуют растягиванию связок, а это в свою очередь определяет анатомическую подвижность суставов, оказывает положительное влияние на формирование правильной осанки. Упражнения с наклонами вперед и в стороны помогают добиться нормального поясничного изгиба. Особенно полезны упражнения из исходного положения лежа на спине и на животе,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

так как позвоночник освобожден от тяжести тела и можно избирательно укреплять мышцы спины и брюшного пресса, не нагружая его. Кроме того, позвоночник находится в правильном положении, таз фиксирован, угол его наклона не влияет на осанку. [3]В упражнениях из исходного положения лежа на животе при поднимании и опускании верхней части туловища, головы развивается подвижность и правильное положение грудного и шейного отделов позвоночника, в то же время поясничный отдел фиксирован и не может иметь излишнего изгиба, к чему у детей имеется склонность. В упражнениях с наклонами при сгибании и выпрямлении туловища из исходного положения лежа на спине укрепляются мышцы брюшного пресса, что положительно влияет на процесс пищеварения. У детей эти мышцы слабы, поэтому такие упражнения для них очень полезны. В некоторой степени упражнения для туловища влияют и на укрепление мышц, участвующих как вспомогательные в дыхании: при боковых поворотах, наклонах в стороны и вперед нагрузку получают косые мышцы живота, зубчатые мышц резиновыми амортизаторами, на тренажерах), а также с взаимной помощью друг другу при различном построении учащихся (в колоннах, кругу, шеренгах), на месте и в движении.

ОРУ имеют ряд особенностей: они точно дозируются, могут применяться в разнообразных вариантах и комбинациях. Это обеспечивает избирательный характер воздействий на отдельные группы мышц и на определенные системы организма. В результате систематического повторения ОРУ создается своеобразный фонд двигательного опыта, двигательных качеств и способностей, необходимых как в жизненной практике, так и для формирования сложных гимнастических навыков. Большую роль ОРУ играют в формировании осанки: благодаря им укрепляются мышцы, способствующие правильному положению позвоночника и стопы. Это важно для физического развития детей, так как именно в дошкольном и школьном возрасте происходит формирование изгибов позвоночника, окончательно завершающееся в 11-14 лет.

Кроме того, ОРУ являются прекрасным средством для развития органов дыхания, так как в каждый комплекс входят упражнения, укрепляющие диафрагму — основную дыхательную мышцу, межреберные мышцы, мышцы брюшного пресса, содействующие более глубокому дыханию. Ритмичность движений позволяет формировать навыки рационального дыхания, заключающиеся в умении регулировать силу и длительность вдоха и выдоха, сочетать ритм и частоту дыхания со структурой движения. Четкий ритм, строгая дозировка, периодическое увеличение и снижение нагрузки в ОРУ способствуют укреплению сердечной мышцы, увеличивают ударный объем сердца, улучшают ритмичность сокращений. Упражнения оказывают большое влияние на развитие нервной системы. Быстрота реакции, координация, осознанное владение движениями имеют значение и для

[3] Сушко Г.К. Гимнастика и её преподавания. Учебное пособия-Т 2010 г

умственного развития детей. Как правило, ОРУ выполняются в коллективе, что способствует развитию у детей организованности, дисциплины. Положительную роль играет и музыкальное сопровождение. В последние годы в методике проведения ОРУ начинают получать признание и такие нетрадиционные виды упражнений, как ритмическая и атлетическая гимнастика, гимнастика для глаз, дыхательная гимнастика, элементы хатха-йоги, ушу и др.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Гавердовский Ю.К. Техника гимнастических упражнений. М.: Советский спорт, 2008. – 512 с.
2. Гимнастика и методика ее преподавания: Учеб. для фак-товфиз.культ./ Под ред. Н.К.Меньшикова. – СПб.: Изд-во РГПУ им.А.И.Герцена, 1998. – 463 с.
3. Гимнастика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ М.Л.Журавин, О.В.Загрядская, Н.В.Казакевич Гимнастика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений и др. под ред. М.Л. Журавина, Н.К. Меньшикова.5-е изд., стер. -М.: Издательский центр «АКАДЕМИЯ», 2008. - 448 с.
4. Гимнастика:учебник для вузов/под.ред. М.Л.Журавина. М.: Академия,2008.– 448 с.
5. Гимнастика: учебник /В.М. Баршай, В.Н.Курысь, И.Б.Павлов. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. - 314, с. ил. (Высшее образование).
6. Умаров М.Н., Эштаев А.К. Программные требования гимнастики и технология их распределения по годам обучения. Методическое пособие. Т.: 2009. -124 с.
7. Эштаев А.К. «Структура и распределение средств тренировки гимнастов 6-9 лет на начальном этапе подготовки» Дисс… канд. пед. наук.- Т.: УзГИФК, 2008.-187 с.
8. Сушко Г.К. Гимнастика и её преподавания. Учебное пособия-Т 2010 г

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Тожибоев Музаффар Маъруфович,** преподаватель Ташкентской медицинской академии, [**Tojiboyev Muzaffar Ma'rufovich,** Toshkent tibbiyot akademiyasi o'qituvchisi]; [**Muzaffar T. Marufovich**, lecturer at the Tashkent Medical Academy], manzil: Toshkent tibbiyot akademiyasi 100109, Toshkent, O'zbekiston, Farobi ko'chasi, 2; [адрес: Ташкентская медицинская академия 100109, Ташкент, Узбекистан, ул. Фараби, 2], [address: Tashkent Medical Academy 100109, Tashkent, Uzbekistan Farabi street 2].

✉**Юнусова Дильдора Салохиддиновна,** и.о. профессор Ташкентского государственного университета имени Низами, [**Yunusova Dildora Salohiddinovna,** Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat universiteti v.b. professori]; [**Dildora S. Yunusova,** Acting Professor of Tashkent State University named after Nizami], manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TARBIYA DARSLARI JARAYONIDA IJTIMOIY TARBIYALASHNING O'RNI VA AHAMIYATI

© M.Dj. Abdullayeva[1]✉
[1]Alfraganus universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda tarbiya darslari jarayonida ijtimoiy tarbiyalashning o'rni va ahamiyati ko'rib chiqiladi. Ijtimoiy tarbiyalashning asosiy vazifalari va ularning bolalarda ijobiy ko'nikmalarni shakllantirishga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, tarbiya jarayonida qo'llaniladigan usul va vositalarning ahamiyati alohida yoritiladi. Maqolada O'zbekistondagi pedagogik amaliyotdan misollar keltirilgan.

MAQSAD: boshlang'ich sinflarda tarbiya darslari orqali ijtimoiy tarbiya usullari va vositalarining samaradorligini o'rganish.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang'ich sinflarda ijtimoiy tarbiya darslarini o'rganish maqsadida ilmiy va amaliy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida mavjud ilmiy adabiyotlar, pedagogik hujjatlar va davlat ta'lim standartlari tahlil qilindi. Shu bilan birga, O'zbekistonning turli hududlaridagi boshlang'ich ta'lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiya darslari kuzatildi. O'quvchilarning darslardagi faolligi va tarbiyaviy jarayonga bo'lgan munosabati o'rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang'ich sinflarda ijtimoiy tarbiya jarayoni bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan kuzatuvlar va so'rovlar natijasida tarbiya darslarining o'quvchilarga bo'lgan ta'siri tahlil qilindi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, darslarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish uchun foydalaniladigan usullar bir xilda samarador bo'lmagan. Masalan, oddiy suhbat va hikoya qilish kabi usullar bolalar qiziqishini faqat qisqa muddat davomida saqlab qolsa, rolli o'yinlar va interfaol mashg'ulotlar ularning uzoq muddatli ishtirokini ta'minladi.

XULOSA: boshlang'ich ta'limda ijtimoiy tarbiya darslari bolalarning hayotga tayyorlanishida va jamiyatda muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu sohada qo'llaniladigan yangi usullar va yondashuvlar bolalarning tarbiyaviy jarayonini yanada boyitishi mumkin.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarbiya, boshlang'ich ta'lim, tarbiya darsi, pedagogik usullar, ijobiy ko'nikmalar, O'zbekiston, tarbiya jarayoni.

Iqtibos uchun: Abdullayeva M.Dj. Boshlang'ich sinflarda tarbiya darslari jarayonida ijtimoiy tarbiyalashning o'rni va ahamiyati. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 96–100.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ЗАНЯТИЙ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

© Ш.Ш. Аюбова[1]✉
[1] Университет Alfraganus, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются роль и значение социального воспитания на уроках в начальных классах. Анализируются основные задачи социального воспитания и их влияние на формирование у детей положительных навыков. Также подчеркивается важность методов и средств, используемых в процессе воспитания. В статье приведены примеры из педагогической практики Узбекистана.

ЦЕЛЬ: изучение эффективности методов и средств социального воспитания на уроках воспитания в начальных классах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью изучения уроков социального воспитания в начальных классах использовались методы научно-практического исследования. В ходе исследования были проанализированы имеющаяся научная литература, педагогические документы и государственные образовательные стандарты. В то же время наблюдались уроки воспитания, проводимые в начальных учебных заведениях различных регионов Узбекистана. Изучалась активность учащихся на уроках и их отношение к учебному процессу.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: процесс социального воспитания в начальных классах занимает важное место в личностном и социальном развитии детей. Наблюдения и опросы, проведенные в ходе исследования, проанализировали влияние уроков воспитания на учащихся. Наблюдения показали, что методы, используемые на уроках для формирования социальных навыков, не были столь эффективными. Например, в то время как такие методы, как простой разговор и рассказывание историй, сохраняли интерес детей только в течение короткого периода времени, ролевые игры и интерактивные занятия обеспечивали их долгосрочное участие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: уроки социального воспитания в начальном образовании служат важным фактором подготовки детей к жизни и становления успешной личностью в обществе. Новые методы и подходы, применяемые в этой области, могут еще больше обогатить процесс воспитания детей.

Ключевые слова: социальное воспитание, начальное образование, урок воспитания, педагогические методы, позитивные навыки, Узбекистан, процесс воспитания.

Для цитирования: Аюбова Ш.Ш. Роль и значение социального воспитания в процессе воспитательных занятий в начальных классах. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 96–100.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SOCIAL EDUCATION IN THE PROCESS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOLS

© Maryambibi D. Abdullayeva[1]✉
[1]Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the role and significance of social education during lessons in primary school. The main tasks of social education and their impact on forming positive skills in children are analyzed. Additionally, the importance of methods and tools used in the educational process is highlighted. The article provides examples from pedagogical practices in Uzbekistan.

AIM: to study the effectiveness of methods and means of social education in primary school education lessons.

MATERIALS AND METHODS: scientific and practical research methods were used to study the lessons of social education in primary schools. The research analyzed the available scientific literature, pedagogical documents and state educational standards. At the same time, there were parenting lessons conducted in primary schools in various regions of Uzbekistan. The activity of students in the classroom and their attitude to the learning process were studied.

DISCUSSION AND RESULTS: the process of social education in primary school plays an important role in the personal and social development of children. The observations and surveys conducted during the study analyzed the impact of parenting lessons on students. Observations have shown that the methods used in lessons to form social skills were not as effective. For example, while methods such as simple conversation and storytelling kept children interested only for a short period of time, role-playing and interactive activities ensured their long-term engagement.

CONCLUSION: social education lessons in primary education are an important factor in preparing children for life and becoming successful individuals in society. New methods and approaches applied in this area can further enrich the process of parenting.

Keywords: social education, primary education, parenting lesson, pedagogical methods, positive skills, Uzbekistan, the process of education.

For citation: Maryambibi D. Abdullayeva. (2025) ‘The role and importance of social education in the process of educational activities in primary schools’, Inter education & global study, (1), pp. 96–100. (In Uzbek).

Jamiyatning har tomonlama rivojlanishi uchun tarbiya jarayoni katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida beriladigan ijtimoiy tarbiya bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Bu bosqichda shakllanadigan asosiy ijtimoiy ko‘nikmalar, masalan, hamkorlik, muloqot, mas’uliyat hissi, nafaqat bolalarning kelgusidagi muvaffaqiyatlari, balki ular jamiyatning faol a’zosi sifatida shakllanishiga ham zamin

yaratadi. Shu sababli, ijtimoiy tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik usul va vositalardan samarali foydalanish o‘ta dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tarbiya darslarida qo‘llanilayotgan metodlar xilma-xilligi va samaradorligi bilan ajralib turadi. Lekin ayrim hollarda o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli darajada emasligi sababli mazkur darslar o‘zining to‘laqonli natijasini bermasligi kuzatiladi. Shu bois, ushbu maqolada ijtimoiy tarbiya darslarining samaradorligini oshirish uchun qo‘llaniladigan ilg‘or yondashuvlar, pedagogik usullar va ularning amaliyotdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinflarda ijtimoiy tarbiya usullari va vositalarining samaradorligini aniqlash hamda bu jarayonni yanada takomillashtirishga oid tavsiyalar ishlab chiqishdir. Mazkur ishda nazariy va amaliy tadqiqot usullari orqali ijtimoiy tarbiyalashning ahamiyati va uning pedagogik jarayondagi o‘rni tahlil qilinadi. O‘zbekistonning pedagogik tajribasi misolida ijtimoiy tarbiya darslarining dolzarb muammolari yoritiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, ota-onalar va tajribali pedagoglar bilan suhbatlar va so‘rovnomalar o‘tkazildi. Ushbu usullar yordamida ijtimoiy tarbiya darslarining samaradorligi, o‘quvchilarda shakllanayotgan ijobiy ko‘nikmalar va tarbiyaviy jarayonning umumiy ahvoli aniqlab olindi.

Tadqiqot davomida eksperiment usulidan ham foydalanildi. Yangi pedagogik usullar asosida darslar tashkil etilib, ularning natijalari oddiy darslar bilan solishtirildi. Eksperiment natijasida o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar qayd etildi. Olingan ma’lumotlar statistik va sifat jihatdan tahlil qilinib, asosiy xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot ob’ekti sifatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari va ularning tarbiya jarayonidagi faoliyati tanlandi. Tadqiqot predmeti esa ijtimoiy tarbiya darslarida qo‘llaniladigan pedagogik usullar va ularning samaradorligi bo‘ldi. Ushbu tadqiqot metodik yondashuvlarning o‘rganilayotgan mavzuga mosligini va ularning ijtimoiy tarbiyaga ta’sirini aniqlashga qaratilgan.

So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining aksariyati ijtimoiy tarbiyaga e’tibor berish zarurligini ta’kidladi, ammo ulardan ba’zilari metodik jihatdan yetarlicha tayyor emasligini tan oldi. Ota-onalar tomonidan bildirilgan fikrlarda esa o‘quvchilarning darsdan keyingi kundalik hayotida ijtimoiy ko‘nikmalarni qo‘llash darajasi haqida ma’lumot berildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilar o‘zaro yordam, muloqot va hamkorlikni tarbiya darslarida faolroq o‘zlashtirgan.

Eksperimentlar davomida yangi pedagogik usullarning samaradorligi sinovdan o‘tkazildi. Masalan, "hamkorlikda muammolarni hal qilish" mashqlari yordamida o‘quvchilarning muloqot qobiliyatlari sezilarli darajada yaxshilandi. Bu usulda o‘quvchilar kichik guruhlarda ishlash orqali bir-birini tushunish, fikr bildirish va umumiy yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantirishga muvaffaq bo‘lishdi. Bundan tashqari, bolalarning o‘z fikrlarini ifoda etish qobiliyatlari ham ortganligi kuzatildi.

Rolli o‘yinlar dars jarayonida eng samarali metod sifatida namoyon bo‘ldi. Masalan, o‘quvchilarning turli ijtimoiy vaziyatlarda o‘zlarini tutish usullari, mas’uliyatni his qilish va o‘zaro hamkorlik qilish qobiliyatlari rivojlandi. Musobaqalar va jamoaviy loyihalar esa

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘quvchilarda jamoaviylik ruhini kuchaytirdi. Tahlil natijalariga ko‘ra, tarbiya darslarida qo‘llanilayotgan metodlar va vositalarni yanada takomillashtirish zarur. Shu jumladan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish va ularga yangi interfaol usullarni o‘rgatish uchun maxsus seminar va treninglar tashkil etilishi tavsiya etiladi. Mazkur tadqiqot natijalari, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida ijtimoiy tarbiyalash samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda ijtimoiy tarbiya darslari bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mazkur darslarda bolalarda hamkorlik, muloqot qilish, mas’uliyatni his qilish kabi ko‘nikmalar samarali shakllanmoqda. Ayniqsa, rolli o‘yinlar va jamoaviy loyihalar kabi interfaol usullar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda va ularning tarbiyaviy jarayonini qiziqarli qilishda katta rol o‘ynadi.

Tarbiya darslari davomida o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishi nafaqat ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirdi, balki ularning o‘z fikrlarini ifoda etish va muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatlarini ham kuchaytirdi. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini yanada oshirish zarurligi aniqlangan bo‘lib, bu jarayon ijtimoiy tarbiyalash samaradorligini oshirish uchun muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlangan kamchiliklardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun muntazam ravishda maxsus seminar va treninglar tashkil qilish, darslarda interfaol metodlardan foydalanishni kengaytirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va o‘quvchilar uchun amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi davlat ta’lim standarti. – T.: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, 2023.
2. Vigotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 1996.
3. Axmedova M. Tarbiya darslarida innovatsion texnologiyalar. – T.: Ilm va fan, 2021.
4. O‘zbekistonda umumta’lim maktablari uchun ta’limiy dasturlar. – T.: O‘qituvchi, 2020.
5. Nazarova Sh. Boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy tarbiya masalalari. – T.: Ma’rifat, 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdullayeva Maryambibi Djumaniyazovna,** pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori, (PhD). pedagogika fakulteti, pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsent v.b., [**Абдуллаева Марьямбиби Джуманиязовна,** доктор философии по педагогическим наукам (PhD). педагогический факультет, кафедра педагогики и психологии доцент и.о.], [**Maryambibi Dj. Abdullayeva,** Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD). Faculty of Education, Department of Pedagogy and Psychology, Associate Professor]; manzil: 100190, Toshkent sh., Yunusobod tumani, Yuqori Qoraqamish ko‘chasi 2a-uy, [адрес: 100190, г. Ташкент, Юнусабадский район, улица Верхний Каракамыш, д. 2а], [address: 2a Verkhny Karakamysh Street, Yunusabad district, Tashkent, 100190].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR

© S.O. Urazboyeva[1]✉
[1]Urganch innovatsion university, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bugungi kun yoshlarini darsga jalb etish va zamonaviy darslarni tashkil etish to'g'risida gapirilgan. Shu jarayonda zamonaviy darslarga qo'yiladigan talablar, dars tashkil etishdagi mantiqiylik va izchillilik va usullar yoritib beriladi.

MAQSAD: ona tili darslari orqali o'quvchilarda tilga nisbatan qiziqish uyg'otish, uning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini anglash, shuningdek, tilni o'rganishga motivatsiya yaratish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, o'z fikrlarini aniq va izchil ifodalash, qarorlar qabul qilishda faollik ko'rsatish va o'z bilim doirasini kengaytirishga ko'maklashiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: savod o'rgatish metodikasi**,** ya'ni elementar o'qish va yozishga o'rgatish. Bolalarga savod o'rgatish pedagogikadagina emas, balki ijtimoiy hayotda ham juda jiddiy qo'yilgan masalalardandir. Chunki xalqning savodxonligi ozodlik uchun siyosiy onglilik uchun, madaniyat uchun kurash qurolidir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang'ich sinflarda ona tili darsini tashkil etish, o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, ularning nutq madaniyatini rivojlantirish, muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish va tilni amaliyotda to'g'ri ishlatish uchun muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'lim jarayonida ona tili darslari o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga, ularning tafakkurini kengaytirishga va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

XULOSA: boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini samarali tashkil etish, o'quvchilarda tilga nisbatan qiziqishni uyg'otish, nutq madaniyatini rivojlantirish hamda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu maqsadga erishish uchun dars jarayonida interfaol va kreativ pedagogik metodlar, vizual materiallar, axborot texnologiyalaridan foydalanish, shuningdek, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olish zarur. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar o'zlarini erkin ifodalash, fikrlarini to'g'ri va aniq bayon etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Kalit so'zlar: zamonaviy, dars, talab, mahorat, didaktik talablar, metodlar, texnologiya, zamonaviy dars turlari, aralash dars, umumlashtiruvchi dars.

Iqtibos uchun: Urazboyeva S.O. Boshlang'ich sinflarda ona tili darslariga qo'yiladigan zamonaviy talablar. // Inter education & global study. 2025. №1 B.101–107.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К УРОКАМ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

© С.А. Уразбоева[1]✉
[1]Ургенчский инновационный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о привлечении современной молодежи к занятиям и организации современных занятий. В этом процессе выявляются требования к современным урокам, логике и последовательности в организации и методах урока.

ЦЕЛЬ: посредством уроков родного языка учащимся способствуют пробуждение интереса к языку, осознание его социальной и культурной значимости, а также создание мотивации к изучению языка, развитие навыков самостоятельного мышления, четкого и последовательного выражения своих мыслей, проявление активности в принятии решений, расширение круга собственных знаний.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методика обучения грамоте, т. е. элементарное обучение чтению и письму. Обучение детей грамоте-один из вопросов, который очень серьезно ставится не только в педагогике, но и в общественной жизни. Потому что грамотность народа-оружие борьбы за свободу, за политическую осведомленность, за культуру.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: организация урока родного языка в начальных классах имеет важное значение для пробуждения интереса учащихся к языку, развития их речевой культуры, формирования коммуникативных навыков, правильного использования языка на практике. В процессе начального образования уроки родного языка должны быть направлены на общее развитие учащихся, расширение их мышления, формирование навыков самостоятельного мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективная организация уроков родного языка в начальных классах имеет важное значение для пробуждения интереса учащихся к языку, развития культуры речи, формирования коммуникативных навыков. Для достижения этой цели необходимо использовать в процессе урока интерактивные и креативные педагогические методы, наглядные материалы, информационные технологии, а также учитывать индивидуальные потребности учащихся. Благодаря такому подходу учащиеся развивают навыки свободного самовыражения, правильного и точного выражения своих мыслей.

Ключевые слова: современный, урок, потребность, умение, дидактические требования, методы, технология, виды современных уроков, смешанный урок, обобщающий урок.

Для цитирования: Уразбоева С.А. Современные требования к урокам родного языка в начальных классах. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 101–107.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

MODERN REQUIREMENTS FOR NATIVE LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOLS

© Sabohat A. Urazboyeva[1]✉
[1]Urganch innovatsion university, Urganch, O‘zbekiston

Annotation
INTRODUCTION: this article discusses the involvement of today's youth in the lesson and the organization of modern lessons. In this process, the requirements for modern lessons, the logic and consistency of lesson organization, and methods are highlighted.

AIM: through native language lessons, students are encouraged to arouse interest in the language, realize its social and cultural significance, as well as create motivation to learn the language, develop independent thinking skills, express their thoughts clearly and consistently, be active in decision-making, and expand their own knowledge.

MATERIALS AND METHODS: methods of teaching literacy, i.e. elementary teaching of reading and writing. Teaching children to read and write is one of the issues that is being very seriously raised not only in pedagogy, but also in public life. Because the literacy of the people is a weapon of struggle for freedom, for political awareness, for culture.

DISCUSSION AND RESULTS: the organization of a native language lesson in elementary grades is important for arousing students' interest in the language, developing their speech culture, developing communication skills, and using the language correctly in practice. In the process of primary education, native language lessons should be aimed at the general development of students, the expansion of their thinking, and the formation of independent thinking skills.

CONCLUSION: effective organization of native language lessons in primary schools is important for arousing students' interest in the language, developing a culture of speech, and developing communication skills. To achieve this goal, it is necessary to use interactive and creative pedagogical methods, visual materials, information technologies in the course of the lesson, as well as to take into account the individual needs of students. Through this approach, students develop the skills of free expression, correct and accurate expression of their thoughts.

Key words: modern, lesson, requirement, skill, didactic requirements, methods, technology, modern lesson types, mixed lesson, generalizing lesson.

For citation: Sabohat A. Urazboyeva. (2025) ‘Modern requirements for native language lessons in primary schools’, Inter education & global study, (1), pp. 101–107. (In Uzbek).

Ona tili — bu insonning tug‘ilganidan boshlab, oilasi, atrof-muhiti va jamiyat bilan o‘zaro aloqada bo‘lib, o‘rganadigan va har kuni ishlatadigan tilidir. U har bir insonning hissiy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

va muloqot vositasi boʻlib, milliy identitetni ifodalaydi, madaniyat va an'analarni saqlaydi. Ona tili, shuningdek, odamning dunyoqarashini, fikrlash tarzini shakllantiradi va ijtimoiy muloqotda muhim rol oʻynaydi. Har bir xalqning ona tili uning madaniy merosini va tarixini saqlovchi, oʻzgarmas qadriyatlarni tashuvchi vosita hisoblanadi.

Maktablarda ona tili darslarini oʻtkazish oʻquvchilarda tilni toʻgʻri va samarali ishlatish koʻnikmalarini rivojlantirishga, ularning fikrlash, muloqot qilish va nutq madaniyatini shakllantirishga qaratilgan muhim jarayondir. Ona tili darslari nafaqat grammatika, leksika va fonetika asoslarini oʻrgatish, balki oʻquvchilarga madaniy va axloqiy qadriyatlarni singdirish, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ona tili darslari orqali oʻquvchilarda tilga nisbatan qiziqish uygʻotish, uning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini anglash, shuningdek, tilni oʻrganishga motivatsiya yaratish, mustaqil fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish, oʻz fikrlarini aniq va izchil ifodalash, qarorlar qabul qilishda faollik koʻrsatish va oʻz bilim doirasini kengaytirishga koʻmaklashiladi. Ushbu maqsadga erishish uchun dars jarayonida turli kreativ pedagogik metodlar va usullar qoʻllanilib, oʻquvchilarning intellektual va kommunikativ rivojlanishiga yordam beriladi.

2.Oʻqish metodikasi. Boshlangʻich sinflarda oʻqish predmetining vazifasi birinchi navbatda bolalarni tez (me’yorida), toʻgʻri, ongli va ifodali oʻqish malakalari bilan qurollantirish hisoblanadi.

3.Grammatika va imlo metodikasi. Bu boʻlim elementar yozuvga va husnixatga oʻrgatish, ya’ni grammatik tushunchalarni, boshlangʻich imlo malakasini shakllantirishni oʻz ichiga oladi.

4. Oʻquvchilar nutqini oʻstirish metodikasi. Bu bilim boshlangʻich sinflarda alohida oʻrin tutadi. Bolalar birinchi marta tilni, nutqni oʻquv predmeti sifatida anglaydilar, ular xohlagan va qiziqarli narsalarnigina emas, balki zaruriy narsa va hodisalar haqida oʻylab, rejali nutq tuzish zarurligini ham tushuna boshlaydilar. Ular oʻzining grafik shakli bilangina emas, balki leksikasi, sintaktik va morfologik shakli bilan ham ogʻzaki nutqdan farq qiladigan yozma nutqni egalladilar.

Metodika bolalarning nutqini boyitishni va bogʻlanishli nutqini oʻstirishni ham ta’minlashi kerak. Shuni aytib oʻtish kerakki, bogʻlanishli nutq maktablarda alohida boʻlim sifatida oʻrganilmaydi. U til fanining boshqa boʻlimlari bilan bogʻlangan holda oʻrganiladi.

Boshlangʻich sinflarda ona tili darslarining vazifalari: nutqni toʻgʻri qurish va nutq madaniyatini rivojlantirish; grammatika va imlo qoidalarini oʻrgatish; oʻquvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish; oʻz fikrlarini aniq va izchil ifodalashga oʻrgatish.

Boshlangʻich sinflarda oʻquvchilar yoshlarini hisobga olib oʻquv ishlari turli xillaridan foydalanishga, yangi bilimlarni berishni avval ilgari oʻrganilganni mustahkamlash, takrorlash bilan birga olib borishga toʻgʻri keladi. Hatto tekshirish darslari ham bu yerda koʻpincha ishlar boshqa turlarini oʻz ichiga oladi: materialni ogʻzaki yetkazish. qiziharli hikoyani oʻqish. Darsning aynan mana shu turi aralash (kombinatsiyalashgan), yoki murakkab tuzilishli deb ataladi. Kombinatsiyalashgan darsning taxminiy tuzilishi: uy vazifalarini tekshirish va oʻquvchilar bilan savol-javob, yangi materialni oʻrganish, oʻzlashtirishini dastlabki tekshirish, mashq misollari davomida yangi bilimlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

mustahkamlash, ilgari o‘rganilganlarni suhbat ko‘rinishida takrorlash, o‘quvchilar bilimlarini tekshirish va baholash, uyga vazifa berish.

Eng asosiy bilimlar amaliy tarzda berilgan bilimlar hisoblanadi. Tilni o'rganishga doir kechalar, to'garaklar, maktab ixtiyoridagi soatlar hisobidan qo'shimcha darslar, sinfdagi iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash kabilardan foydalanish kerak. O'quvchilarga til ta'limini singdirishda ularning yosh va bilim darajalarini ham hisobga olish zarur. Chunki 2-sinf o'quvchisiga 4-sinf hajmdagi bilimni berilsa o'quvchi buni hazm qila olmaydi, o'zlashtiraolmaydi ham. Aksincha 4-sinf o'quvchisiga 1-2-sinfdagi bilimlar berish bilan cheklanib qolinsa bu ham o'quvchi uchun zerikarli bo'ladi. Natijada o'quvchilarda tilni o'rganishga bo'lgan havas, qiziqish rivojlanish o'rniga susayadi. Har bir boshlang'ich sinf o'quvchisi belgilangan me'yoriy majburiy ta'lablarni bilishlari kerak. 1-4-sinflarda o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakasiga quyidagi asosiy talablar qo'yiladi:

1-sinf. Fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi.

Miqdoriy ko'rsatgich: 15-20 so'zdan iborat diktant yoza olish.

Talablar: a) Imlo xatolarga yo'l qo'ymaslik;

b)Ijodiy matnning mantiqiy jihatdan izchilligi;

1-sinf . Diktant turlari: Lug'at diktant, izohlidiktant, nazorat diktanti. Miqdoriy ko'rsatgich: 2-3 gapdan iborat sodda matnni (fikr ehtiyoji bilan bog'liq mavzu asosida) yaratish.

Talablar: a) Matndagi gaplarni mazmunan o'zaro bog'liqligi va aloqadorligi, ko'rsatilgan mavzu doirasida birlashish;

b) Harf va tinish belgilarini to'g'ri yozish;

c)Harflarni bir-biridan uzmay yoza olish;

d)So'zlar orasidagi oraliqni to'g'ri belgilash;

Matnni xarakteri: O'quvchiga tanish bo'lgan va ko'z oldiga keltira oladigan buyum, manzara, voqea–hodisalar tasviri.

2-sinf. Fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi.

Miqdoriy ko'rsatgich: 35-40 so'zdan iborat diktant yoza olish.

Talablar: a) Imlo xatolarga yo'l qo'ymaslik;

b) Ijodiy matnning mantiqiy jihatdan izchilligi;

2-sinf. Diktant turlari: lug'at diktant, yoddan yozuv diktanti, nazorat diktanti. Miqdoriy ko'rsatgich: 3-4 gapdan iborat bo'lgan kichik va sodda matn (Fikr ehtiyoji bilan bog'liq mavzu asosida) yaratish.

Talablar: a) Matndagi gaplarning mazmunan o'zaro bog'liqligi va aloqadorligi, ko'rsatilgan mavzu doirasida birlashishi;

b) Harflar va tinish belgilarini to'g'ri yozish;

c) So'z va gaplarni to'g'ri yozib, tinish belgilarini o'z o'rniga qo'ya olish. Matnning xarakteri: Rasm, manzara, joy, voqia-hodisalar tasviri, o'quvchiga tanish bo'lgan narsa, buyum tasviri.

3-sinf. Diktant turlari: saylanma diktant, lug'at diktanti, ta‘kidiy diktant, yoddan yozuv diktanti, nazorat diktanti, izohli diktant, ko'rsatish diktant.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Miqdoriy ko'rsatgich: 4-5 gapdan iborat bo'lgan matn (fikr ehtiyoji bilan bog'liq mavzu asosida) yaratish

Talablar: a) Matndagi gaplarni mazmunan o'zaro bog'liqligi va aloqadorligi, ko'rsatilgan mavzu doirasiga birlashish;

b) So'z va iboralarni to'g'ri yozish, gap oxiriga kerakli tinish belgisini qo'ya olish;c)Tasvirda tilning ifoda vositalaridan foydalanish darajasi;

d) Matnda so'zlarni takrorlashdan saqlanish va sinonimlarni qo'llay olish.

Matnning xarakteri: Manzara. O'quvchi ko'z oldida sodir bo'lgan voqea-hodisa tasviri.

4-sinf. Fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi. Miqdoriy ko'rsatgich –70-80 so'zdan iborat diktant yoza olish.

Talablar: a) Imlo-xatolarga yo'l qo'ymaslik;

b) Ijodiy matnning mantiqiy jihatdan izchilligi;

Diktant turlari: saylanma diktant, lug'at diktant, ta'kidiy diktant, yoddan yozuv diktanti, nazorat diktant, izohli diktant, ko'rsatish diktant.

Miqdoriy ko'rsatgich: 5-6 gapdan iborat bo'lgan matn (Fikr ehtiyoji bilan bog'liq mavzu asosida) yaratish.

Talablar: a) Matndagi gaplarning mazmunan o'zaro bog'liqligi va aloqadorligi, mavzu doirasida birlashishi;

b) Matnda xatboshining yaxlitligi va fikr izchilligini taminlash;

Uyadosh so'zlardan (gul: atirgul, ranogul, binafsha, lola) foydalana olish. Matnning xarakteri: Xotira asosida manzara, voqea-hodisa, narsa-buyum, joy, kinofilm va hokazolarning tasviri, kichik insho, xat-xabar.

Har birimiz ona zamin bag'rida yashar ekanmiz, o'z ona tilimizni to'liq bilishimiz lozim. Albatta, bu yo'lda biz maktabga qadam qo'ygan kunnan boshlab ilim sirlarini o'rgatuvchi ustozimiz bordir. Oppoq qog'ozga nima yozilsa, bola shuni o'zida aks ettiruvchi xususiyatga ega. Shuning uchun ham o'qituvchi o'z onatilimizdan dars o'tkanda uni qiziqarli, talabga javob beradigan va yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash, o'tilganlarni takrorlash va malaka hosil qilish, bilim va malakalarni umumlashtiruvchi, bilim va malakalarni tekshirish darslaridan foydalanganholda, bitta 45 daqiqalik darsga o'quvchi bir narsani o'rganib keta oladigan darajada zamonaviy reja va talablar bilan kelishi lozim. Chunki, farzandlarimizning yuqori darajada ta'lim olishi, bu bizning ham ertangi kelajagimiz demakdir.

Barcha ona tili darslarida o'quvchilar bilishini va malaka qobiliyatlarini takomillashtirish maqsadida oldin o'tilgan darslarni takrorlashga vaqt ajratiladi. Takrorlash bilimlarni aniqlashga, hisobga olish va shu bilan bir vaqtda mustahkamlashga yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda oldin o'tilganlarni takrorlash bilan bir vaqtda va takrorlash jarayonida o'z-o'zdan yangi bilimlar berib boriladi. Takrorlash orqali o'quvchilar o'z bilimlarini tartibga soladilar, mustahkamlaydilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent - “O‘zbekiston” - 2016. 56 B.
2. Husanboeva Q. Adabiyot – ma‘naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. T.: 2009.
3. Qodirov V. Adabiyot o’qitish metodikasi. Ma‘ruzalar matni. Andijon.: 2010.
4. Shamshetova Y. M., & Elmuratova, S.A. (2021). Phonological Structure of Borrowed Wordsin the Karakalpak. PSYCHOLOGY AND EDUCATION, 58(2), 1198-1204.
5. Karima Qosimova va boshqalar ―Ona tili o‗qitish metodikasi Toshkent-20095. Tashanov K., & Andakulova, K. (2022).
6. Qosimova N. Ona tili ta’limi va yangi pedagogik texnologiyalar. Buxoro-2009, 103
7. Matchonov S. “Boshlang‘ich sinflarda ona tili va uni o‘qitish metodikasi” (Boshlang‘ich ta’lim talabalari uchun darslik). T: Ishonchli hamkor, 2021-y

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Urazboyeva Sabohat Ortiqboyevna**, o‘qituvchi-stajyor, [**Уразбоева Сабохат Артикбоевна,** преподаватель-стажер], [**Sabohat A. Urazboyeva**, **Teacher-trainee**]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city]; sabohat@icloud.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNING METODIK TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI

© M.B. To'raqulova[1]✉
[1]Guliston davlat universiteti, Guliston, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (08.05.2019-yildagi PQ-4312-son) qabul qilindi. Qaror maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, qabul qilinmoqda.

MAQSAD: amalga oshirilayotgan say harakatlar natijasida yurtimizda maktabgacha ta'lim tizimiga ko'rsatilayotgan e'tiborlar kundan-kunga ortib bormoqda. Yangi texnologilar ham maktabgacha ta'limni rivojlantirish uchun tadbiq qilinmoqda. Shulardan biri STEAM texnologiyasi xo'sh STEAM nima va u qanday paydo bo'ldi ko'rib chiqamiz. STEAM ta'lim texnologiyasini tarixiga nazar tashlaganda, uning asoschisi kim ekanligiga qiziqish tabiiy. Jorjetta Yakman - ya'ni amerikalik o'qituvchi Jorjetta Yakman STEAM ta'lim texnologiyasi asoschisi hisoblanadi. Jorjetta Yakman 2006-yilda o'zining dizayn yo'nalishidagi maktabida STEAM ta'lim texnologiyasini ishlab chiqdi va 2007-yilda muhandislik va texnologiya o'qituvchisi sifatida uni joriy eta boshladi. Shu asosda 2008-yilda "Integratsion ta'lim modeli"ni yaratdilar.

MATERIALLAR VA METODLAR: STEAM ta'lim texnologiyasi (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) zamonaviy ta'limning muhim qismlaridan biridir va bo'lajak tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu bobda, STEAM texnologiyalaridan foydalanish orqali tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini qanday takomillashtirish mumkinligini, bu jarayonning rivojlanish bosqichlarini va unga qanday yondashish kerakligini tahlil qilish ko'zda tutilgan.

STEAM ta'lim texnologiyasining asosiy mazmunlari quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Tabiiy fanlar: biologiya, kimyo, fizika va boshqalar.
2. Texnologiya: kompyuter ilmi, texnologiyalar, dasturlash, robototexnika va boshqalar.
3. Muhandislik: dizayn, modellash, elektr, mehanika va boshqalar.
4. San'at: rang, dizayn, grafika, tasvir va boshqalar.
5.Matematika: arifmetika, geometriya, statistika, hisob-kitob va boshqalar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: an’anaviy oʻqitish uslublari bilan taqqoslaganda, maktabgacha taʼlimda STEAM yondashuvi bolalarni tajribalar oʻtkazishga, modellar tuzishga, mustaqil ravishda musiqa va filmlar yaratishga, oʻz gʻoyalarini haqiqatga aylantirishga va yakuniy mahsulotni yaratishga undaydi. Ushbu taʼlim yondashuvi bolalarga nazariy va amaliy koʻnikmalarni samarali tarzda birlashtirishga imkon beradi va keyingi taʼlim jarayonini osonlashtiradi. Dinamik oʻzgaruvchan dunyo sharoitida inson hayotining barcha sohalariga yangi texnologiyalar joriy etilmoqda. Tadqiqotchilar zamonaviy maktabgacha yoshdagi bolalarning 65% kelajakda mavjud boʻlmagan kasblarga ega boʻlishiga ishonishadi. Shu sababli boʻlajak tarbiyachilar STEAM texnologiyasiga tegishli bilimlarni chuqur oʻrganishlari kerak.

XULOSA: taʼlim maqsadlari nisbatan barqaror boʻlib, tanqidiy fikrlovchilarni, muammolarni samarali hal eta oladigan, samarali ishchilarni, masʼuliyatli fuqarolarni va umrboqiy oʻrganuvchilarni rivojlantirish kabi yirik maqsadlar orasida oʻzgarib turadi.

Kalit so'zlar: STEAM, STEM, texnologiya, pedagog, kreativ, modellash, innovatsion rivojlanish.

Iqtibos uchun: Toʻraqulova M.B. STEAM taʼlim texnologiyasi asosida boʻlajak tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish jarayoni. // Inter education & global study. 2025. №1 B.108–114.

ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЙ STEAM

© М.Б. Туракулова[1]✉
[1]Гулистанский государственный университет, Гулистан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: "Указ Президента Республики Узбекистан «О принятии Концепции развития системы дошкольного образования до 2030 года» (№ PQ-4312 от 08.05.2019) был принят. Указ принят с целью дальнейшего совершенствования системы дошкольного образования, обеспечения равного доступа детей к качественному дошкольному образованию и развития частного сектора в области дошкольного образования.

ЦЕЛЪ: в результате предпринимаемых мероприятий внимание к системе дошкольного образования в нашей стране с каждым днем увеличивается. Новые технологии также внедряются для развития дошкольного образования. Одной из таких технологий является STEAM. Итак, что такое STEAM и как она появилась, давайте рассмотрим. Глядя на историю STEAM, естественно, возникает вопрос, кто является ее основателем. Джорджетта Якман, американская учительница, считается основателем технологии STEAM. В 2006 году она разработала технологию STEAM в своей школе по направлению дизайна и начала внедрять ее в 2007 году как учитель инженерии и технологий. На этой основе в 2008 году она создала «Интеграционную модель образования».

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: технология STEAM (Наука, Технология, Инженерия, Искусство, Математика) является одной из важных частей современного образования и играет большую роль в повышении методической подготовки будущих воспитателей. В этой главе рассматривается, как можно улучшить методическую подготовку воспитателей с использованием технологий STEAM, этапы этого процесса и как следует подходить к этому процессу.

Основные элементы технологии STEAM могут включать в себя следующие направления:

1. Естественные науки: биология, химия, физика и другие.
2. Технологии: компьютерные науки, технологии, программирование, робототехника и другие.
3. Инженерия: дизайн, моделирование, электротехника, механика и другие.
4. Искусство: цвет, дизайн, графика, живопись и другие.
5. Математика: арифметика, геометрия, статистика, вычисления и другие.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЪТАТЫ: сравнительно с традиционными методами обучения, подход STEAM в дошкольном образовании побуждает детей проводить эксперименты, строить модели, самостоятельно создавать музыку и фильмы, превращать свои идеи в реальность и создавать конечный продукт. Этот подход позволяет эффективно сочетать теоретические и практические навыки, что облегчает дальнейший процесс обучения. В условиях динамично меняющегося мира в различные сферы человеческой жизни внедряются новые технологии. Исследователи считают, что 65% детей дошкольного возраста в будущем будут работать в профессиях, которые еще не существуют. Поэтому будущие воспитатели должны глубоко изучить знания, относящиеся к технологии STEAM.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цели образования относительно стабильны, но они изменяются в рамках более широких задач, таких как развитие критически мыслящих людей, решающих проблемы, эффективных работников, ответственных граждан и обучающихся на протяжении всей жизни.

Ключевые слова: STEAM, STEM, технологии, педагог, креатив, моделирование, инновационное развитие.

Для цитирования: Туракулова М.Б. Процесс развития методической подготовки будущих воспитателей на основе технологий STEAM. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 108–114.

The PROCESS OF DEVELOPING FUTURE EDUCATORS METHODOLOGICAL PREPARATION BASED ON STEAM EDUCATIONAL TECHNOLOGY

© To‘raqulova B. Malohat[1] ✉
[1]Gulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

INTRODUCTION: the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan "On Approval of the Concept for the Development of the Preschool Education System until 2030" (No. PQ-4312 dated 08.05.2019) has been adopted. This resolution aims to further improve the preschool education system, ensure equal access to quality preschool education for children, and develop the non-governmental sector of preschool education services.

AIM: as a result of the ongoing efforts, the attention to the preschool education system in our country is growing day by day. New technologies are also being implemented to develop preschool education. One of these technologies is STEAM. So, what is STEAM and how did it emerge? Let's explore. When looking at the history of STEAM, it is natural to be curious about who its founder is. Georgina Yakman, an American educator, is considered the founder of the STEAM education technology. In 2006, Georgina Yakman developed the STEAM education technology at her design-focused school and began to implement it as an engineering and technology teacher in 2007. On this basis, in 2008, she created the "Integrated Education Model."

MATERIALS AND METHODS: the STEAM education technology (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) is an important part of modern education and plays a significant role in enhancing the methodological preparation of future educators. This chapter aims to analyze how the methodological preparation of educators can be improved using STEAM technologies, the stages of this process, and how to approach it.

The main components of the STEAM education technology include:

1. Natural Sciences: Biology, Chemistry, Physics, etc.
2. Technology: Computer Science, Technology, Programming, Robotics, etc.
3. Engineering: Design, Modeling, Electrical, Mechanical, etc.
4. Arts: Color, Design, Graphics, Painting, etc.
5. Mathematics: Arithmetic, Geometry, Statistics, Calculations, etc.

DISCUSSION AND RESULTS: compared to traditional teaching methods, the STEAM approach in preschool education encourages children to conduct experiments, build models, independently create music and films, turn their ideas into reality, and create a final product. This educational approach allows children to effectively combine theoretical and practical skills, which facilitates the further educational process. In a dynamically changing world, new technologies are being introduced into all areas of human life. Researchers believe that 65% of modern preschool-aged children will have professions that do not yet exist in the future. Therefore, future educators must deeply study the knowledge related to STEAM technologies.

CONCLUSION: the goals of education are relatively stable, but they evolve among broader objectives such as developing critical thinkers, problem-solvers, effective workers, responsible citizens, and lifelong learners.

Keywords: STEAM, STEM, technology, pedagogue, creativity, modeling, innovative development.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

For citation: To'raqulova B. Malohat. (2025) 'The process of developing future educators methodological preparation based on STEAM educational technology', Inter education & global study, (1), pp. 108–114. (In Uzbek).

Talabalarni innovatsion va mulohazali fikrlashni ko'rsatib, ularni ijtimoiy muammo va vaziyatlarga sifatli yechimlar topishga o'rgatadi. STEAM ta'lim texnologiyasining mohiyati amaliyatlarni o'rganish, laboratoriya ishlari, taqdimotlar, ishlab chiqarish loyihalari va ko'p boshqa amaliyotlarga asoslangan. Bu usul talabalarni samarali ish qilish, jamoatchilikda ishtirok etish va muammolar yechishga tayyorlashda yordam beradi.

STEAMning paydo bo'lishi asosan quyidagi sabablarga asoslangan:

1. Ijtimoiy so'rovnoma: Ish joylarida, ishlab chiqarishda va hatto axborot texnologiyalari sohasida, sifatli yechimlarni topishda xilma-xil talabalar, ma'muriy va ishlab chiqarishni moliyalashtirishga tayyorlanishi zarur bo'lgan "San'at"ning ro'li ko'zda tutilgan.

2. Kreativlik va innovatsiya: San'at, talabalarning kreativlik va innovatsion qobiliyatlari rivojlanishini ta'minlaydi. Bu, yangi yechimlarni izlash, muammolar uchun yechim, dizayn qilish va ishlab chiqarishni o'rganishga imkoniyat yaratadi.

3. To'g'ri sharhlar va modellash: San'at, talabalarning g'oyalarini va tushunchalarini grafik, rang va modellar yordamida ifodalashda muhim rolni o'ynaydi. Bu, STEM fanlarini o'rganish va amaliyotlarini o'rganishni, masalalarni yechishni va tahlil qilishni o'rganishga talabalarni tayyorlaydi.

4. Qo'llab-quvvatlash: San'at, talabalarning o'zlari yaratishlari va topshiriqlarini tadbiq etish, ularni qo'llab-quvvatlash va ularga qulayroq muhit yaratishda muhim ahamiyatga ega.

5. Samaradorlik va innovatsion rivojlanish: STEAM, talabalarga innovatsion fikrlashni, jamiyatda yaxshi qo'llaniladigan yechimlarni ishlab chiqishni, dizayn qilishni va masalalarni yechishni o'rgatadi, shuningdek, ularni boshqa sohalardagi keng ko'lamli muammolarga ilmiy yondashishga tayyorlaydi.

Bular bilan birga, STEAMning paydo bo'lishi, integrativ, amaliy va talabalarni samarador va innovatorlar sifatida tayyorlashga qaratilgan muhim bir qadam sifatida ko'riladi.

Maktabgacha ta'limda STEAM ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Bu texnologiyalar bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan va kelajakdagi muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Quyida STEAM ta'lim texnologiyalarining maktabgacha ta'limdagi ahamiyati to'g'risida ba'zi asosiy nuqtalarni keltiraman:

Holistik rivojlanish:

STEAM ta'limi bolalarni har tomonlama rivojlantiradi, chunki ularni ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika sohalarida tanishtiradi. Bu usul bolalarning aqliy, ijodiy va amaliy ko'nikmalarini birlashtiradi.

Tadqiqot va tajriba qilish:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bolalar STEAM faoliyatlari orqali oʻz bilimlarini tajribalar va eksperimentlar orqali sinashadi. Bu ularning ilmiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantiradi va yangi narsalarni oʻrganishga qiziqishini oshiradi.

Muammolarni hal qilish koʻnikmalarini rivojlantirish:

STEAM faoliyatlari bolalarga muammolarni hal qilishni oʻrgatadi. Masalan, oddiy muhandislik vazifalari bolalarga muammolarni tahlil qilish va kreativ yechimlar topishga yordam beradi.

Kreativlik va innovatsiya:

STEAM taʼlimi bolalarning kreativlik va innovatsiya qobiliyatlarini rivojlantiradi. Sanʼat va dizayn elementlari bolalarga oʻz fikrlarini ifodalash va yangi gʻoyalar yaratishga yordam beradi.

Yoshga mos bilim va koʻnikmalar:

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun STEAM faoliyatlari oddiy va qiziqarli tarzda taqdim etiladi, bu esa ularning tez oʻrganishiga va bilimlarni qabul qilishiga yordam beradi.

Texnologik savodxonlik:

Erta yoshdan texnologiyalar bilan tanishish bolalarning texnologik savodxonligini oshiradi. Bu ular kelajakda raqamli dunyoda muvaffaqiyatli boʻlishlariga yordam beradi.

Oʻz-oʻzini ifodalash va oʻzgarishga tayyorlik:

STEAM taʼlimi bolalarga oʻz gʻoyalarini ifodalash va turli xil yondashuvlarni sinab koʻrishga imkon beradi. Bu ularning oʻz-oʻzini anglash va yangi vaziyatlarga moslashuvchanlik koʻnikmalarini rivojlantiradi.

Bolalarning qiziqishlarini oshirish:

STEAM faoliyatlari orqali bolalarning qiziqishlari va motivatsiyalari oshadi. Oʻzlarini qiziqtirgan sohalarda faoliyat yuritish bolalarning oʻrganishga boʻlgan ishtiyoqini oshiradi. Umuman olganda, STEAM taʼlim texnologiyalaridan foydalanish maktabgacha taʼlimda bolalarning umumiy rivojlanishini qoʻllab-quvvatlaydi, ularning har tomonlama qobiliyatlarini oshiradi va kelajakdagi muvaffaqiyatli hayot uchun mustahkam asos yaratadi.

STEAM - bu Rhode Island dizayn maktabi tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan harakat bo'lib, san'at va dizaynni STEM oʻquv dasturlariga integratsiya qiladi (qarang: http://stemtosteam.org/).

Taʼriflar va asoslar

Sanʼat va gumanitar fanlarni STEM fanlari boʻyicha oʻquv dasturlariga integratsiyalash uchun asosni ishlab chiqish jarayonida asosiy atamalarni aniqlash va mantiqiy asoslarni taqdim etish kerak. Birinchidan, quyidagi taʼriflar ushbu asosni bildiradi:

• Kompetensiya: shaxsga biron bir vazifa yoki ishni samarali va izchil bajarish yoki kerakli natijaga erishish imkonini beruvchi tegishli koʻnikmalar, bilim va munosabatlarning kuzatilishi mumkin boʻlgan majmui.

• Taʼlim: tanqidiy fikrlovchilarni (tanqidiy fikrlaydigan va yuqori darajadagi mulohaza yuritish bilan shugʻullanuvchilar), samarali muammolarni hal qiluvchi, samarali ishchilar, masʼuliyatli fuqarolar va umrbod oʻrganuvchilarni rivojlantirish boʻyicha tizimli harakatlar;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

rasmiy va norasmiy ta'limni, shuningdek, shogirdlik, ta'lim va kasbiy rivojlanishni o'z ichiga oladi.

• STEM: fan, texnologiya, muhandislik va matematika bilan bog'liq akademik va kasbiy fanlar; yangi pedagogik yondashuvlar fanlar o'rtasidagi munosabatlarni rag'batlantiradigan bo'lsa-da, odatda alohida fanlar bilan ajralib turadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori.
2. Ilk qadam davlat o'quv dasturi T-2022-y.
3. Y.R. Maxmutazimova "Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyalari" o'quv qo'llanma T-2022-y.
4. D.R. Babayeva, N.N. Djamilova, D.F. Xalilova "Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyalari" o'quv qo'llanma T-2022-y.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**To'raqulova Malohat Bahodir qizi,** Guliston davlat universiteti tayanch doktaranti, [**Туракулова Малохат,** докторант базовой кафедры Гулистанского государственного университета], [**To'raqulova B. Malohat,** PhD Candidate, Gulistan State University]; manzil: Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani Kamolot uyi -1uy 2-xonadon; [адрес: Сырдарьинская область, Мирзаабадский район, дом Камолот, 1квартира], [address: Sirdarya Region, Mirzaabad District, Kamolot house - 1, Apartment]; E-mail: malohattoraqulova768@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

SURXONDARYO FOLKLOR MUSIQA JANRLARINI O‘QITISHNING O‘ZIGA XOSLIGI

© S.X. Kurbonov[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Surxondaryo musiqiy folklori o‘zining janrlarning xilma-xilligi, o‘ziga xos ijro uslublari va chuqur tarixiy ildizlari bilan ajralib turadi. Ushbu janrlarni o‘qitishda ularning har birini o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, shuningdek, o‘quvchi-talabalarning yosh va individual xususiyatlariga mos ta’lim metodlari va vositalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi Surxondaryo folklor musiqasi janrlarini o‘quv jarayonida o‘qitishning o‘ziga xos usullarini aniqlash va ularning didaktik imkoniyatlarini o‘rganishdan iborat. Maqola doirasida Surxondaryo hududiga xos folklor musiqasi janrlarining o‘ziga xosligi, ular orqali talabalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik va metodik yondashuvlari tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: Surxondaryo musiqiy folklorini o‘qitishda samaradorlikka erishish uchun turli xil metod va vositalardan foydalanish lozim. Bunda o‘quvchi va talabalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqish muhim ahamiyatga ega.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Surxondaryo folklor musiqasi janrlari mahalliy xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotining muhim qismi hisoblanadi. Ushbu janrlar orqali xalqning milliy o‘zligi, an’analari va urf-odatlari aks etadi. Shu nuqtai nazardan, ularni o‘quv jarayonida o‘rgatish nafaqat musiqiy savodni oshirish, balki talabalarda milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA: Surxondaryo musiqiy folklori janrlarining xilma-xilligi va o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni o‘qitishda turli xil an’anaviy va zamonaviy metodlar hamda vositalardan foydalanish, o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning ijodiy faolligini rivojlantirish, milliy qadriyatlarni singdirish va xalq musiqasiga bo‘lgan muhabbatni uyg‘otish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Surxondaryo folklori, xalq musiqasi, janrlar, yalla, lapar, doston, ashula, milliy qadriyatlar, musiqiy ta’lim, ijrochilik, pedagogik yondashuv, milliy meros, interaktiv o‘qitish, zamonaviy texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Kurbonov S.X. Surxondaryo folklor musiqa janrlarini o‘qitishning o‘ziga xosligi. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 115–121.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЖАНРОВ ФОЛЬКЛОРНОЙ МУЗЫКИ СУРХАНДАРЬИНЫ

© С.Х. Курбонов[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыкальный фольклор Сурхандарьи отличается многообразием жанров, неповторимыми стилями исполнения и глубокими историческими корнями. При обучении данным жанрам важно учитывать специфику каждого из них, а также использовать образовательные методы и средства, соответствующие возрастным и индивидуальным особенностям учащихся.

ЦЕЛЬ: основной целью данной статьи является выявление особенностей методики преподавания жанров фольклорной музыки Сурхандарьи в образовательном процессе и изучение их дидактического потенциала. В статье анализируется своеобразие жанров фольклорной музыки, характерных для Сурхандарьинского региона, а также педагогические и методические подходы к формированию через них национальных ценностей у учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для достижения эффективности в обучении сурхандарьинскому музыкальному фольклору необходимо использовать различные методы и средства. При этом важно учитывать возрастные и индивидуальные особенности учащихся, исходить из их интересов и потребностей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: жанры народной музыки Сурхандарьи являются важной частью исторической, культурной и общественной жизни местного народа. Эти жанры отражают национальную самобытность, традиции и обычаи народа. С этой точки зрения обучение им в учебном процессе не только повышает музыкальную грамотность, но и способствует формированию у учащихся национальных ценностей и чувства патриотизма.

ВЫВОД: учитывая многообразие и специфику жанров музыкального фольклора Сурхандарьи, необходимо использовать в их обучении различные традиционные и современные методы и средства, организовывать учебный процесс интересно и эффективно, учитывать возрастные и индивидуальные особенности учащихся. особенности учащихся, развивать их творческую активность. Важно прививать национальные ценности и прививать любовь к народной музыке.

Ключевые слова: Сурхандарьинский фольклор, народная музыка, жанры, ялла, лапар, дастон, ашула, национальные ценности, музыкальное образование, исполнительство, педагогический подход, национальное наследие, интерактивное обучение, современные технологии.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Курбонов С.Х. Особенности Преподавания Жанров Фольклорной Музыки Сурхандарьины. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 115–121.

CHARACTERISTICS OF TEACHING SURKHONDARYA FOLKLORE MUSIC GENRES

© Sattor Kh. Kurbonov[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: Surkhandarya musical folklore is distinguished by its diversity of genres, unique performance styles and deep historical roots. When teaching these genres, it is important to take into account the specific characteristics of each of them, as well as to use educational methods and tools appropriate to the age and individual characteristics of students.

AIM: the main purpose of this article is to identify specific methods of teaching Surkhandarya folklore music genres in the educational process and to study their didactic potential. The article analyzes the uniqueness of the folklore music genres specific to the Surkhandarya region, as well as pedagogical and methodological approaches to the formation of national values in students through them.

MATERIALS AND METHODS: in order to achieve effectiveness in teaching Surkhandarya musical folklore, it is necessary to use various methods and tools. In this regard, it is important to take into account the age and individual characteristics of students, as well as to proceed from their interests and needs.

DISCUSSION AND RESULTS: Surkhandarya folk music genres are an important part of the historical, cultural and social life of the local people. These genres reflect the national identity, traditions and customs of the people. From this point of view, teaching them in the educational process serves not only to increase musical literacy, but also to form national values and patriotic feelings in students.

CONCLUSION: taking into account the diversity and specific characteristics of Surkhandarya musical folklore genres, it is important to use various traditional and modern methods and tools in their teaching, organize the educational process in an interesting and effective way, take into account the age and individual characteristics of students, develop their creative activity, instill national values and awaken love for folk music.

Keywords: Surkhandarya folklore, folk music, genres, yalla, lapar, doston, ashula, national values, musical education, performance, pedagogical approach, national heritage, interactive teaching, modern technologies.

For citation: Sattor Kh. Kurbonov. (2025) 'Characteristics Of Teaching Surkhondarya Folklore Music Genres', Inter education & global study, (1), pp. 115–121. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Surxondaryo musiqiy folklori o‘zining janrlarning xilma-xilligi, o‘ziga xos ijro uslublari va chuqur tarixiy ildizlari bilan ajralib turadi. Ushbu janrlarni o‘qitishda ularning har birini o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, shuningdek, o‘quvchi-talabalarning yosh va individual xususiyatlariga mos ta’lim metodlari va vositalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Surxondaryo musiqiy folklori janrlari o‘zining kelib chiqishi, ijtimoiy vazifasi, musiqiy tuzilishi va ijro uslublari jihatidan xilma-xildir. Ularni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

Marosim qo‘shiqlari: Surxondaryo xalqining turmush tarzi, urf-odatlari, an’analari va diniy e’tiqodlari bilan bog‘liq bo‘lgan qo‘shiqlar (yor-yor, kelin salom, beshik to‘yi qo‘shiqlari, marsiya, yig‘i va boshqalar).

Mehnat qo‘shiqlari: Dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va boshqa mehnat jarayonlari bilan bog‘liq bo‘lgan qo‘shiqlar (lola, qo‘shma, yor-yor, g‘allagulli va boshqalar).

Lirik qo‘shiqlar: Insonning ichki kechinmalari, his-tuyg‘ulari, sevgi va muhabbat, tabiat go‘zalligi va boshqa mavzularga bag‘ishlangan qo‘shiqlar (dilhiroj, lapar, yalla, qo‘shma va boshqalar).

O‘yin qo‘shiqlari: Turli xil o‘yinlar jarayonida ijro etiladigan qo‘shiqlar (o‘lan, lappak, chillaki va boshqalar).

Termalar: Surxondaryoga xos bo‘lgan qisqa, jo‘shqin va raqsga moslashgan qo‘shiqlar.

Ashulalar: Katta hajmli, badiiy jihatdan yuksak darajada rivojlangan, yakkaxon yoki ansambl tomonidan ijro etiladigan qo‘shiqlar.

Surxon musiqiy folklori janrlarini o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari:

Har bir janrni o‘qitishda uning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, shuningdek, o‘quvchi-talabalarning yosh va individual xususiyatlariga mos ta’lim metodlari va vositalaridan foydalanish muhimdir.

Marosim qo‘shiqlarini o‘qitishda: O‘quvchi-talabalarga qo‘shiqlarning ijtimoiy-madaniy vazifasi, ularning marosimlardagi o‘rni va ahamiyati tushuntiriladi. Qo‘shiq matnlari tahlil qilinadi, ularning badiiy-estetik xususiyatlari va tarbiyaviy ahamiyati ochib beriladi.

Mehnat qo‘shiqlarini o‘qitishda: O‘quvchi-talabalarga qo‘shiqlarning mehnat jarayonlariga bo‘lgan munosabati, ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati tushuntiriladi. Qo‘shiqlarning ritmik tuzilishi va ohanglari tahlil qilinadi, ularning mehnat unumdorligiga ta’siri ko‘rsatib beriladi.

Lirik qo‘shiqlarni o‘qitishda: O‘quvchilarga qo‘shiqlarning his-tuyg‘ularni ifodalashdagi roli, ularning badiiy-estetik xususiyatlari tushuntiriladi. Qo‘shiq matnlari tahlil qilinadi, ularning she’riy san’atlari va badiiy tasvir vositalari o‘rganiladi.

O‘yin qo‘shiqlarini o‘qitishda: O‘quvchi-talabalarga qo‘shiqlarning o‘yinlar bilan bog‘liqligi, ularning ijtimoiylashuv va jismoniy rivojlanishga ta’siri tushuntiriladi. Qo‘shiqlarni o‘yinlar bilan birgalikda o‘rgatish, o‘quvchi-talabalarning ijodiy faolligini oshirishga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Termalarni oʻqitishda: Oʻquvchi-talabalarga termalarning oʻziga xos ritmik tuzilishi, joʻshqinligi va raqsga moslashganligi tushuntiriladi. Termalarni ijro etishda qoʻllaniladigan maxsus uslublar va harakatlar oʻrgatiladi.

Ashulalarni oʻqitishda: Oʻquvchi-talabalarga ashulalarning badiiy-estetik qimmati, ularning ijtimoiy-madaniy ahamiyati tushuntiriladi. Ashulalarni ijro etishda qoʻllaniladigan maxsus vokal texnikalar va uslublar oʻrgatiladi.

Surxondaryo folklor musiqasi, uning xilma-xilligi va boy tarixiy merosi nafaqat mintaqaning madaniy boyligini namoyon etadi, balki jamiyatning ijtimoiy va estetik qadriyatlarini shakllantirishda muhim vositadir. Har bir janrning kelib chiqishi, ijtimoiy vazifasi va ijro uslublari mintaqaning tarixiy, madaniy va ijtimoiy taraqqiyotini ifodalovchi xos xususiyatlarga ega. Ushbu janrlar pedagogik jarayonda milliy oʻzlikni anglash, ijodiy tasavvurni rivojlantirish va madaniy merosni avlodlarga yetkazishda asosiy vosita sifatida namoyon boʻladi.

Marosim qoʻshiqlari (yor-yor, kelin salom, beshik toʻyi qoʻshiqlari) mintaqaning diniy va ijtimoiy marosimlarini aks ettirib, yosh avlodni qadimiy urf-odat va an’analar bilan tanishtiradi. Bu janrlarni oʻqitishda nafaqat qoʻshiqlarni ijro etish texnikasiga, balki ularning semantik mazmuniga ham e’tibor qaratish kerak. Misol uchun, yor-yor qoʻshiqlari nafaqat kelin va kuyov oilalari oʻrtasidagi oʻzaro hurmatni, balki oilaviy qadriyatlarni aks ettiradi.

Mehnat qoʻshiqlari (shoxmoylar, don sepish, mayda, galagov qo’shiqlari) esa dehqonchilik, chorvachilik va boshqa iqtisodiy faoliyat bilan bogʻliq boʻlib, xalqning mehnatsevarligini, tabiatga boʻlgan ehtiromini va birdamlik ruhini oʻquvchilar ongiga singdirishga yordam beradi. Ushbu qoʻshiqlarni oʻrganish jarayonida ritm va ohanglarning mehnat jarayoniga mosligi, ularning ruhiy koʻtarinkilikni ta’minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Lirik qoʻshiqlar (halinchak, lapar qo’shiqlari) insonning his-tuygʻularini, sevgi va muhabbat, tabiat goʻzalligi kabi mavzularni oʻzida mujassam etadi. Ushbu janrlarni oʻqitishda oʻquvchi-talabalarga she’riy san’at va badiiy tasvir vositalari haqida ma’lumot berish muhimdir. Bu jarayonda talabalar milliy musiqaning nafosatini his qilish bilan birga, lirik tuygʻularni musiqiy ifodalash koʻnikmalarini rivojlantiradilar.

Termalar va ashulalar mintaqaning ijtimoiy-madaniy qiyofasini aks ettiruvchi janrlar hisoblanadi. Termalarning joʻshqin ohanglari va qisqa mazmuni talabalarda musiqiy idrokni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Ashulalar esa murakkab ijro uslubi va yuqori badiiy qimmati bilan ajralib turadi. Bunday janrlarni oʻqitish jarayonida xalq ijodining vokal texnikasi va ijro madaniyatini oʻrgatish, yosh avlodni musiqiy mahoratga yoʻnaltirish zarur hisoblanadi..

Oʻyin qoʻshiqlari (chillik, g’ozlarim, qadama) nafaqat musiqiy, balki jismoniy rivojlanishni ham ta’minlaydi. Ushbu qoʻshiqlarni oʻqitish jarayonida oʻyin va raqs unsurlari (elementlari)ni birlashtirish, oʻquvchi-talabalarning jismoniy va ijodiy faolligini oshirishda samarali metod sifatida qoʻllanilishi mumkin.

Surxondaryo musiqiy folklorini oʻqitishda qoʻllaniladigan metod va vositalar:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Surxondaryo musiqiy folklorini oʻqitishda samaradorlikka erishish uchun turli xil metod va vositalardan foydalanish lozim. Bunda oʻquvchi va talabalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqish muhim ahamiyatga ega.

An'anaviy metodlar: Ogʻzaki soʻzlash, koʻrsatma, tushuntirish, savol-javob, kuzatish, muammoli vaziyatlar yaratish, mustaqil ish va boshqalar.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: Interfaol metodlar (klaster, aqliy hujum, "Insert", "Zigzag" va boshqalar), multimedia taqdimotlari, oʻquv videofilmlar, audioyozuvlar, kompyuter dasturlari va onlayn platformalar.

Ijro uslublari: Xalq qoʻshiq va kuylarini oʻrganish jarayonida talabalarni yakkaxon, ansambl va xor shakllarida kuylashga oʻrgatish, cholgʻu sozlarida chalish koʻnikmalarini shakllantirish.

Ijodiy vazifalar: Xalq qoʻshiqlari va kuylarini oʻzgartirish, yangi qoʻshiqlar yaratish, xalq cholgʻu sozlari uchun yangi kuylar bastalash, raqslar sahnalashtirish va boshqa ijodiy ishlarga jalb etish.

Oʻyinlar va musobaqalar: Folklor musiqaga oid oʻyinlar, viktorinalar va musobaqalar tashkil etish orqali oʻquvchi-talabalarning qiziqishini oshirish va bilimlarini mustahkamlash.

Ekskursiyalar va uchrashuvlar: Folklor-etnografik jamoalarga, muzeylarga, tarixiy obidalarga ekskursiyalar uyushtirish, xalq baxshilari, sozandalari va raqqoslari bilan uchrashuvlar tashkil etish.

Xususan, interfaol metodlar qoʻllash orqali oʻquvchi-talabalarning xalq musiqasiga oid bilimlarini chuqurlashtirish, ularning tahlil qilish, sintez qilish, taqqoslash va umumlashtirish kabi tafakkur jarayonlarini faollashtirishga erishiladi. Multimedia taqdimotlari, oʻquv videofilmlari va audioyozuvlar orqali oʻquvchi-talabalar Surxondaryo musiqiy folklorining oʻziga xos xususiyatlari, ijro uslublari va cholgʻu sozlari bilan yaqindan tanishish imkoniga ega boʻladilar.

Oʻquvchi-talabalarga berilgan ijodiy vazifalar (xalq qoʻshiqlarini oʻzlashtirish, yangi qoʻshiqlar yaratish, xalq cholgʻu sozlari uchun yangi kuylar bastalash, raqslar sahnalashtirish va boshqalar) ularning ijodiy tasovvurini rivojlantiradi, musiqiy qobiliyatlarini namoyon etadi va oʻz iste'dodlarini kashf etishlariga yordam beradi.

Surxondaryo musiqiy folklorini oʻqitishda turli xil an'anaviy va zamonaviy metod va vositalardan foydalanish mumkin. Biroq bolalarning qiziqishlarini uygʻotadigan va ijodiy faolligini oshiradigan boʻlishi kerak. Yuqorida keltirilganidek, turli xil metod va vositalar oʻquvchilarning yoshiga, bilim darajasiga va individual qobiliyatlariga qarab tanlanishi va qoʻllanilishi ahamiyatlidir.

Yosh bolalar uchun: Oʻyinlar, ertaklar, multfilmlar, raqslar, rangli rasmlar, musiqiy cholgʻu sozlari namunalari, quvnoq va jozibador musiqiy kompozitsiyalar.

Oʻsmirlar uchun: Xalq qoʻshiqlari va kuylarining tarixi, mazmuni va ijtimoiy ahamiyati haqida hikoyalar, ma'ruzalar, munozaralar, viktorinalar, tanlovlar, ijodiy topshiriqlar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

(masalan, xalq qo‘shig‘ini zamonaviy usulda “aranjirovka” – talqin qilish yoki yangi qo‘shiq yaratish).

Kattalar uchun: Ilmiy ma’ruzalar, seminarlar, konferensiyalar, mahorat darslari, folklor-etnografik jamoalarga tashriflar, xalq musiqasi festivallari va tanlovlarda ishtirok etish.

Surxondaryo musiqiy folklori janrlarini o‘qitishning shakllari:

Dars shakllari: Ma’ruza, amaliy mashg‘ulot, seminar, laboratoriya ishi, mustaqil ish, o‘quv o‘yini, ijodiy loyiha va boshqalar.

Darsdan tashqari shakllar: Folklor to‘garaklari, klublar, ansambllar, orkestrlar, musiqiy-ijodiy studiyalar, festivallar, tanlovlar, ko‘rik-tanlovlar, konsertlar, ekskursiyalar, uchrashuvlar va boshqalar.

Har bir yosh guruhi uchun tavsiya etilgan janr va metodlar pedagogik jarayonni o‘quvchi-talabalarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar talabalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yosh guruhlariga mos yondashuvlar milliy musiqiy merosning kelajak avlodga uzatilishini ta’minlaydi.

Umuman olganda, Surxondaryo musiqiy folklorini o‘qitish jarayonida janrlarning ijtimoiy-madaniy ahamiyatini hisobga olish, ularning xalqning turmush tarzini aks ettiruvchi xususiyatlarini tushuntirish va milliy qadriyatlarni yosh avlodga singdirish pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi. Ushbu jarayon nafaqat musiqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga, balki milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash va madaniy merosni avloddan-avlodga yetkazishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryo musiqiy folklori janrlarining xilma-xilligi va o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni o‘qitishda turli xil an’anaviy va zamonaviy metodlar hamda vositalardan foydalanish, o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning ijodiy faolligini rivojlantirish, milliy qadriyatlarni singdirish va xalq musiqasiga bo‘lgan muhabbatni uyg‘otish muhim ahamiyatga ega. Bu esa o‘z navbatida yosh avlodni barkamol insonlar qilib tarbiyalashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.U. Toshmatov “O’zbekiston nomoddiy madaniy merosi”. Toshkent. G’, G’ulom. 2015 yil.
2. N. Qosimov “Musiqa folklor ijrochiligi”. Toshkent. G’. G’ulom. 2003 yil.
3. S.Qurbonov “Folklor musiqa o’qitish metodikasi”. Toshkent. Ilm-Ziyo-Zakovat. 2021 yil.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kurbonov Sattor Xursandovich,** Termiz davlat universiteti dotsenti, [**Курбонов Саттор Хурсандович,** доцент Термезского государственного университета], [**Sattor Kh. Kurbonov,** Associate Professor, Termez State University]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy [адрес: Узбекистан, город Термез, улица Баркамол Авлод, 43], [address: Uzbekistan, Termez city, Barkamol Avlod street, 43].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

РАБОТА С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: МЕТОДЫ АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТЕКСТОВ

© А.А.Умаров[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются ключевые методы анализа и интерпретации текстов, применяемые в процессе обучения русскому языку. Акцент сделан на лексическом, грамматическом, стилевом и контекстуальном анализе, а также на эмоционально-ценностных подходах к интерпретации. Приводятся примеры заданий, способствующих развитию языковой компетенции и навыков критического мышления. Предлагаются рекомендации для учителей по внедрению эффективных методов работы с текстами.

ЦЕЛЬ: данная статья посвящена рассмотрению методов анализа и интерпретации текстов, которые могут быть успешно использованы на уроках русского языка. Особое внимание уделяется практическим приемам, направленным на развитие языковой интуиции и способности учащихся самостоятельно выявлять смысловые слои текста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: рассматривая значимости текстов в обучении русскому языку, стоит подчеркнуть, что глубокое понимание текста невозможно без применения систематических методов анализа. Одним из основных направлений такой работы является лексический и грамматический анализ, который позволяет учащимся освоить структуру языка и выявить его выразительные возможности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: работа с текстом занимает центральное место в обучении русскому языку, поскольку позволяет учащимся не только овладеть языковыми навыками, но и глубже понять культурные и литературные аспекты. В статье были рассмотрены методы анализа и интерпретации текста, которые способствуют формированию у учащихся комплексного подхода к изучению произведений.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, работа с текстом, основанная на осмысленном и творческом подходе, способствует не только языковому развитию, но и личностному росту учащихся, формируя их как полноценных участников культурного и общественного процесса.

Ключевые слова: работа с текстом, анализ текста, интерпретация текста, лексический анализ, грамматический анализ, стилевой анализ, контекстуальный

анализ, обучение русскому языку, эмоционально-ценностный подход, методы преподавания.

Для цитирования: Умаров А.А. Работа с текстом на уроках русского языка: методы анализа и интерпретации текстов. // Inter education & global study. 2025. №1 В. 122–129.

RUS TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH: MATNLARNI TAHLIL QILISH VA TALQIN QILISH USULLARI

© A.A. Umarov[1]
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: aqolada rus tilini o'qitish jarayonida qo'llaniladigan matnlarni tahlil qilish va talqin qilishning asosiy usullari muhokama qilinadi. Asosiy e'tibor leksik, grammatik, uslub va kontekstual tahlilga, shuningdek, talqin qilishda hissiy-qiymat yondashuvlariga qaratilgan. Til kompetentsiyasi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan vazifalarga misollar keltirilgan. O'qituvchilar uchun matnlar bilan ishlashning samarali usullarini joriy etish bo'yicha tavsiyalar taklif etiladi.

MAQSAD: ushbu maqola rus tili darslarida muvaffaqiyatli ishlatilishi mumkin bo'lgan matnlarni tahlil qilish va talqin qilish usullarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Til sezgi va o'quvchilarning matnning semantik qatlamlarini mustaqil ravishda aniqlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy texnikaga alohida e'tibor qaratilmoqda.

MATERIALLAR VA METODLAR: rus tilini o'qitishda matnlarning ahamiyatini hisobga olgan holda, tizimli tahlil usullaridan foydalanmasdan matnni chuqur tushunish mumkin emasligini ta'kidlash kerak. Bunday ishning asosiy yo'nalishlaridan biri leksik va grammatik tahlil bo'lib, bu o'quvchilarga tilning tuzilishini o'zlashtirishga va uning ekspressiv imkoniyatlarini aniqlashga imkon beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: matn bilan ishlash rus tilini o'qitishda Markaziy o'rinni egallaydi, chunki u o'quvchilarga nafaqat til ko'nikmalarini egallashga, balki madaniy va adabiy jihatlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi. Maqolada matnni tahlil qilish va talqin qilish usullari ko'rib chiqildi, bu talabalarning asarlarni o'rganishga kompleks yondashuvini shakllantirishga yordam beradi.

XULOSA: shunday qilib, mazmunli va ijodiy yondashuvga asoslangan matn bilan ishlash nafaqat til rivojlanishiga, balki o'quvchilarning shaxsiy o'sishiga ham yordam beradi, ularni madaniy va ijtimoiy jarayonning to'laqonli ishtirokchilari sifatida shakllantiradi.

Kalit so'zlar: matn bilan ishlash, matnni tahlil qilish, matnni talqin qilish, leksik tahlil, grammatik tahlil, uslubiy tahlil, kontekstual tahlil, rus tilini o'qitish, hissiy-qiymat yondashuvi, o'qitish usullari.

Iqtibos uchun: Umarov A.A. Rus tili darslarida matn bilan ishlash: matnlarni tahlil qilish va talqin qilish usullari. // Inter education & global study. 2025. №1. C. 122–129.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

WORKING WITH TEXTS IN RUSSIAN LANGUAGE LESSONS: METHODS OF ANALYSIS AND INTERPRETATION

© Umarov A. Avazovich[1]
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines key methods for analyzing and interpreting texts used in teaching the Russian language. Emphasis is placed on lexical, grammatical, stylistic, and contextual analysis, as well as emotional-value approaches to interpretation. Examples of assignments are provided to enhance language competence and critical thinking skills. Recommendations are offered to teachers for implementing effective methods of working with texts.

AIM: this article is devoted to the consideration of methods of text analysis and interpretation that can be successfully used in Russian language lessons. Special attention is paid to practical techniques aimed at developing linguistic intuition and the ability of students to independently identify the semantic layers of a text.

MATERIALS AND METHODS: considering the importance of texts in teaching Russian, it is worth emphasizing that a deep understanding of the text is impossible without the use of systematic analysis methods. One of the main areas of such work is lexical and grammatical analysis, which allows students to master the structure of the language and identify its expressive capabilities.

DISCUSSION AND RESULTS: working with text is central to teaching Russian, as it allows students not only to master language skills, but also to gain a deeper understanding of cultural and literary aspects. The article discusses the methods of text analysis and interpretation, which contribute to the formation of students' integrated approach to the study of works.

CONCLUSION: thus, working with text based on a meaningful and creative approach contributes not only to language development, but also to the personal growth of students, forming them as full-fledged participants in the cultural and social process.

Key words: working with texts, text analysis, text interpretation, lexical analysis, grammatical analysis, stylistic analysis, contextual analysis, teaching Russian language, emotional-value approach, teaching methods.

For citation: Umarov A. Avazovich. (2025) 'Working With texts In russian language lessons: methods of analysis and interpretation', Inter education & global study, (1), pp. 122–129. (In Russ).

Работа с текстом занимает ключевое место в процессе обучения русскому языку, так как именно текст служит основой для развития речевой, языковой и коммуникативной компетенций учащихся. Тексты на уроках русского языка

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

выполняют не только образовательную, но и воспитательную функцию, помогая формировать у школьников эстетическое восприятие и критическое мышление.

Современная методика преподавания ставит перед учителями задачу не просто научить школьников понимать содержание текста, но и развивать умение глубоко анализировать его с различных точек зрения: лексической, грамматической, стилевой, контекстуальной. Кроме того, важным аспектом работы с текстом является интерпретация, предполагающая выявление подтекста, эмоциональных и ценностных аспектов произведения.

Рассматривая значимости текстов в обучении русскому языку, стоит подчеркнуть, что глубокое понимание текста невозможно без применения систематических методов анализа. Одним из основных направлений такой работы является лексический и грамматический анализ, который позволяет учащимся освоить структуру языка и выявить его выразительные возможности.

Лексический анализ

Лексический анализ текста предполагает изучение состава словарного запаса, который использовал автор. В ходе анализа особое внимание уделяется следующим аспектам:

1. Словообразование: учащиеся выявляют, как слова образованы, какие аффиксы и корни использованы, что помогает глубже понять их значение.

2. Стилистическая окраска лексики: важно определить, являются ли слова нейтральными, книжными или разговорными. Это помогает выявить тональность текста.

3. Семантические группы: классификация слов по значениям, например, синонимы, антонимы или тематически связанные слова, что способствует выявлению тематических центров текста.

Грамматический анализ

Грамматический анализ включает исследование синтаксической структуры текста, его морфологической составляющей, а также особенностей построения предложений:

3. Морфологический анализ: изучение частей речи, их форм и функций. Например, учащиеся могут анализировать, как использование глаголов разных видов или времён влияет на динамику текста.

2. Синтаксический анализ: исследование структуры предложений, определение типов и способов связи между ними. Особое внимание уделяется сложным синтаксическим конструкциям и тому, как они способствуют созданию выразительности текста.

3. Риторические фигуры: например, инверсии или параллелизмы, которые часто используются для создания эмоционального эффекта.

Примеры заданий для практики

Для развития навыков лексического и грамматического анализа можно предложить следующие задания: найти в тексте примеры синонимов и антонимов,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

объяснить их функции в тексте; выделить в предложениях основные и второстепенные члены, проанализировать, как они влияют на выразительность текста; провести анализ использования разговорной и книжной лексики, определить их роль в создании художественного образа; составить схему одного из сложных предложений, объяснив, как его структура влияет на восприятие текста.

Таким образом, лексический и грамматический анализ способствует не только глубокому пониманию языка, но и развитию критического мышления, что делает его важным компонентом работы с текстом на уроках русского языка. В продолжение анализа текста, значимым этапом является определение стиля произведения и его функций, а также исследование влияния исторического и культурного контекста на интерпретацию. Эти аспекты позволяют глубже понять, каким образом автор передаёт свои мысли и эмоции, и как текст воспринимается в зависимости от обстоятельств его создания и восприятия.

Стиль текста – это совокупность языковых средств, выбранных автором для достижения определённых художественных целей. Анализ стиля включает:

1. Идентификацию стиля: определение принадлежности текста к конкретному стилю, например, художественному, публицистическому или научному. Каждый из стилей имеет свои характерные черты, такие как использование метафор в художественных текстах или чёткая структурированность в научных.

2. Функции стиля: изучение того, как стиль служит целям текста. Например, эмоциональная насыщенность художественного стиля может усиливать переживания читателя, тогда как публицистический стиль направлен на убеждение и разъяснение.

3. Лексические и синтаксические особенности: исследование языковых приёмов, таких как использование эпитетов, риторических вопросов или повторов, которые помогают создать уникальный облик текста.

Текст никогда не создаётся в вакууме – он отражает эпоху, в которую был написан, её ценности, противоречия и ожидания. Контекстуальный анализ помогает:

1. Связь с эпохой: выяснить, как события времени или господствующие идеологии повлияли на содержание текста. Например, произведения, созданные в годы войны, часто отражают тему патриотизма и страданий.

2. Культурные аллюзии: определить ссылки на другие тексты, мифы, религиозные или философские концепции, которые помогают читателю понять подтекст произведения.

3. Изменение интерпретации со временем: анализировать, как восприятие текста изменялось под влиянием новых исторических событий или культурных изменений.

Примеры заданий для практики

Для работы над стилевым и контекстуальным анализом можно использовать такие задания: определить стиль текста, выделить его характерные черты и объяснить их роль; найти в тексте примеры культурных или исторических аллюзий и

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

интерпретировать их значение; провести сравнительный анализ текста и исторического события, отражённого в нём, чтобы выявить авторскую позицию; исследовать изменения восприятия текста в разные периоды, опираясь на критические статьи.

Стилевой и контекстуальный анализ позволяет глубже проникнуть в замысел автора и оценить текст в его исторической и культурной перспективе. Такой подход помогает развивать аналитическое мышление и чувствительность к языковым и художественным особенностям произведения.

Анализ текста является только начальной ступенью его изучения. Полноценное понимание произведения достигается через интерпретацию — процесс осмысления и выявления глубокого смысла, заложенного автором. Интерпретация включает в себя как рациональный, так и эмоциональный подходы, позволяя раскрыть ценностные ориентиры текста и его влияние на читателя.

Эмоционально-ценностной подход предполагает акцент на субъективных переживаниях, которые текст вызывает у читателя. Этот метод позволяет учащимся:

1. Осмыслить эмоциональную окраску текста: анализировать, как слова, образы и стиль воздействуют на эмоциональное восприятие. Например, драматические описания могут вызывать чувство тревоги, тогда как лёгкий ироничный стиль пробуждает улыбку.

2. Оценить моральные и философские идеи текста: обсуждение ценностей, которые автор заложил в произведение, помогает сформировать критическое мышление.

3. Связь с личным опытом: учащиеся могут проводить параллели между своими эмоциями и ситуациями, описанными в тексте, что углубляет их личное восприятие.

Вопросы и дискуссии играют важную роль в интерпретации текста, так как стимулируют аналитическое мышление и активное обсуждение идей. Эффективные техники включают:

1. Вопросы на уточнение: например, "Почему автор выбрал именно эту форму повествования?" или "Какие чувства вызывает финал произведения?"

2. Интерпретативные вопросы: такие как "Какова роль символов в тексте?" или "Как автор раскрывает идею свободы через образы героев?"

3. Дискуссионные задачи: учащиеся могут обсуждать, как они понимают спорные моменты произведения, например, истинные намерения героя или альтернативные трактовки текста.

Дискуссии формируют навыки сотрудничества, толерантности к различным точкам зрения и развивают способность аргументировать своё мнение.

Примеры практических заданий для интерпретации

1. Анализ эмоциональной составляющей: выбрать отрывок текста и описать, какие чувства он вызывает и какими средствами достигается этот эффект.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2.Обсуждение этических вопросов: например, проанализировать действия персонажа с точки зрения морали или современных ценностей.

3. Создание альтернативной интерпретации: предложить иную трактовку ключевой сцены или финала произведения, обосновав своё мнение.

4. Составление вопросов к тексту: учащиеся формулируют вопросы, направленные на глубокое понимание произведения, а затем обсуждают их в группе.

Методы интерпретации текста, основанные на эмоционально-ценностном подходе и вовлечении в дискуссии, способствуют не только развитию понимания текста, но и формированию более глубокого отношения к литературе. Они учат воспринимать произведение как живое культурное явление, находящее отклик в душе каждого читателя.

Анализ текста через изучение его лексической и грамматической структуры, стиля и контекста раскрывает перед учащимися внутреннюю логику построения произведения и авторский замысел. Интерпретация, в свою очередь, направлена на выявление глубоких смыслов текста, на формирование эмоциональной связи с произведением и на развитие критического мышления.

Использование методов анализа и интерпретации текста позволяет достигать следующих результатов: развитие языковой компетенции и навыков аналитического мышления; осмысление культурного и исторического контекста произведения; формирование уважения к литературе как к важной части культурного наследия.

Преподавателям рекомендуется активно включать методы анализа и интерпретации в процесс обучения, учитывая уровень подготовки учащихся и специфику изучаемых текстов. Разнообразие подходов, таких как эмоционально-ценностной анализ, использование вопросов и дискуссий, помогает сделать уроки более насыщенными, интересными и продуктивными.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бердиева, Ш. Н. (2022). Нон-фикшн как особый тип документальной литературы. Редакционная коллегия, 108.
2. Бердиева, Ш. (2023). Бошланғич таълимда компетенциявий ёндашувнинг зарурияти. Interpretation and researches, 2(1).
3. Умаров, А. А., & Абдумуродова, М. Р. (2023). Языковые и речевые аспекты устной и писменной речи в обучении русскому языку как иностранному. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 3(2).
4. Умаров, А. А. (2023). Использование аудиовизуальных средств на уроках по русскому языку. Научный Фокус, 1(7), 185-189.
5. Шавилова, Н. (2024). Technologies in teaching russian language in a non-linguistic university. Modern Science and Research, 3(2), 230-234.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

6. Abduraximovna, K. G. Z. (2023). FEATURES OF TRANSLATION OF NEW TERMINOLOGICAL VOCABULARY. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 3(2).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Umarov Aziz Avazovich**, o'qituvchi [**Умаров Азиз Авазович,** преподаватель], [**Umarov A. Aziz**, teacher]; manzil: O'zbekiston,Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: Узбекистан, ул. улица Ислама Каримова, 288б, город Термез],[address: Uzbekistan, Islam Karimov street, 288b, Termiz city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TEXNIK IJODKORLIK VA MUHANDISLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI

©Y.R. Maxmutazimova[1], M.R.Sobirova[2]

[1,2]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda texnik ijodkorlik va muhandislik ko‘nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi va uning o‘ziga xos xususiyatlari, ijobiy, foydali ahamiyati xususida so‘z boradi.Shuningdek, bolalarning muhandislik qobiliyatini ta’limiy faoliyatlarda, o‘yinlarda samarali tashkil etishning bugungi kundagi zaruriyati ochib berilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarda texnik ijodkorlik va muhandislik ko‘nikmalarini rivojlantirish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda “SWOT tahlil”, “Intervyu”, “Aqliy hujum”, E+M, Engineering+Mathematics formulasi asosida ishlash va interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo‘yicha muammoli vaziyat o‘rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o‘rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarda texnik ijodkorlik va muhandislik ko‘nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi va zaruriyati, foydali ahamiyatini o‘rganish, texnika va texnologiya shiddat bilan rivojlanayotgan davrda bolalarda muhandislik san’atini rivojlantirish va shu yo‘nalishda bashorat qilish qobiliyatini rivojlantirish.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarda texnik ijodkorlik malakalari chizish, bo’yash, qirqish, yopishtirish,yasash, arralash, mix qoqish, tikish, to’qishni va shunga o‘xshash oddiy mehnat ko’nikma va malakalarini, hunarmandchilik sirlarini, muhandislik san’atini egallaydilar. Ularda kreativlik, texnik ijodkorlik, zehn-idrok, eng muhimi, boshlagan ishini oxiriga yetkazishni o’rganadilar.Bolalarda estetik did shakllanadi. O’z ishlaridan, natijalaridan zavqlanadilar, mehnat qilishni qadriga yetib boradilar. Bolalar kelgusi hayotga tayyorlanib boradilar, erkin kasb tanlash, hunar egallashni erta yoshdan anglab, amaliyotda qo’llay oladilar.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim, bola, tarbiyachi, ota-onalar, metodlar, o‘yin, yasash, qurish, loyiha, faoliyat, innovatsiya, texnologiya.

Iqtibos uchun: Maxmutazimova Y.R., Sobirova M.R. Maktabgacha yoshdagi bolalarda texnik ijodkorlik va muhandislik ko‘nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 130–135.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА И ИНЖЕНЕРНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ

© Ю. Р. Махмутазимова[1]✉, М.Р. Собирова[2]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится об актуальности развития технического творчества и инженерных навыков у детей дошкольного возраста и его особенностях, раскрывается положительная и полезная потребность в современном развитии.

ЦЕЛЬ: разработать методические рекомендации по развитию технического творчества и инженерных навыков у детей дошкольного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в нашем научном исследовании мы эффективно использовали интерактивные методы «SWOT-анализ», «Интервью», «Мозговой штурм», идеи были представлены на конкретных примерах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: изучить актуальность и необходимость развития технического творчества и инженерных навыков у детей дошкольного возраста, изучить полезное значение, развивать инженерное искусство у детей в период бурного развития техники и техники, развивать способность прогнозировать в этом направлении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: к навыкам технического творчества у детей дошкольного возраста относятся рисование, раскрашивание, резка, склеивание, изготовление, распиливание, прибивание гвоздей, шитье, вязание и другие простые трудовые навыки и умения, тайны ремесла, инженерное искусство. Они учатся творчеству, техническому творчеству, интеллекту, а главное, доводить начатое до конца. У детей развивается эстетический вкус. Они наслаждаются своей работой и ее результатами, ценят тяжелый труд. Дети готовятся к будущей жизни, они могут свободно выбирать профессию, понимать и применять ее на практике с раннего возраста.

Ключевые слова: дошкольное образование, ребенок, воспитатель, родители, методы, игра, изготовление, строительство, проект, деятельность, инновация, технология.

Для цитирования: Махмутазимова Ю.Р., Собирова М.Р. Значение развития технического творчества и инженерных навыков у детей дошкольников. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 130–135.

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING TECHNICAL CREATIVITY AND ENGINEERING SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN

© Yulduz R. Makhmutazimova[1]✉, Mokhinur R. Sobirova[2]✉
[1,2]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the relevance of developing technical creativity and engineering skills in preschool children and its features, reveals a positive and useful need for modern development.

AIM: To develop methodological recommendations for the development of technical creativity and engineering skills in preschool children.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research, we effectively used the interactive methods of "SWOT analysis", "Interview", "Brainstorming", ideas were presented on specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: to study the relevance and need for developing technical creativity and engineering skills in preschool children, to study the useful value, to develop engineering art in children during the period of rapid development of technology and technology, to develop the ability to predict in this direction.

CONCLUSION: preschool children's technical creativity skills include drawing, coloring, cutting, gluing, making, sawing, nailing, sewing, knitting and other simple work skills and abilities, secrets of the craft, engineering art. They learn creativity, technical creativity, intelligence, and most importantly, to finish what they started. Children develop an aesthetic taste. They enjoy their work and its results, appreciate hard work. Children are preparing for their future life, they can freely choose a profession, understand and apply it in practice from an early age.

Key words: preschool education, child, teacher, parents, methods, game, making, construction, project, activity, innovation, technology.

For citation: Yulduz R. Makhmutazimova, Mokhinur R. Sobirova (2025) ‘The importance of developing technical creativity and engineering skills in preschool children’, Inter education & global study, (1), pp. 130–135. (In Uzbek).

Bo'lajak muhandislarni tayyorlashni universitetlarda emas, balki ancha oldinroq - maktabgacha yoshdanoq, bolalarning texnik ijodkorlikka qiziqishi aniq bo'lganda boshlash kerak. Fikrlashning texnik tajribasini, analitik aqlni va boshqa shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirish kerak. Binobarin, maktabgacha ta'lim tashkilotlari oldida bolalarda dizayn va ijodiy faollikni rivojlantirish vazifasi turibdi ya'ni, ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega, yuqori texnik jihozlar olamida harakat qila oladigan va mustaqil ravishda yangi texnik shakllarni yarata oladigan ijodkor bolani tarbiyalash muhim hisoblanadi. Shu sababli, pedagogik faoliyatning hozirgi bosqichida innovatsion dasturni, shu jumladan muhandislik tafakkurini rivojlantirishni joriy etish bo'yicha ishlar dolzarb va yuqori talablarga egadir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak mustaqil hayotiy ko‘nikmalarini shakllantirish va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda erta yoshdan muhandislikka tayyorlash muammosi o‘ta dolzarb va davr talabi bo'lib, uning yechimi bolalarda mehnat qilish layoqati, o‘z-o‘ziga xizmat, maishiy hayotda ishtirok etishi, kattalar mehnati bilan tanishish orqali yaratuvchanlik ishtiyoqini namoyon qiladi va natijada ishlab

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

chiqarish jarayonida, turmush shart-sharoitlarida o‘rniga ega bo‘lib boradi.Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, kelajakda Prezident maktablari kabi muhandislar maktablari rivojlanib boradi.Olimlar fikricha, texnik muhandislarga yildan yilga talab ortib boradi, ilm-fanni amaliyot bilan bog’lab o‘qish-izlanishga qiziqish kuchayadi.Chunki jamiyatni iqtisodiy rivojlanishining yuragi- bu muhandislikdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-maishiy hayotga yo‘naltirish, ishlab chiqarishda, qurilish-konstruksiyalashda, to‘qimachilik va yengil sanoatda, texnika, texnologiya jarayonida, hunarmandchilik, tadbirkorlikka oid bilimlarini aniqlashtirish,tizimlashtirish va rivojlantirishdan iborat.Zero bizning eng asosiy maqsadimiz maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashdir.

Muhandislik tafakkuri deganda yangi yuqori unumli va ishonchli asbob-uskunalar, ilg'or texnologiyalar, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va mexanizatsiyalash, mahsulot sifatini oshirishni tadqiq qilish, yaratish va ulardan foydalanishga qaratilgan bilim faoliyati turi tushuniladi.Muhandislik tafakkurida asosiy narsa eng samarali va sifatli natijaga erishish uchun ishlab chiqarish tomonidan qo'yilgan aniq vazifalar va maqsadlarni texnik vositalar yordamida hal qilishdir. Shu bilan birga, ratsionalizatsiya, ixtiro va kashfiyotlar ilmiy-texnikaviy ijod natijalari sifatida fan va texnika sohasida sifat jihatidan yangi natijalarni keltirib chiqaradi va o‘ziga xosligi va o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi.

Muhandislik tafakkurining zaruriy shartlarini rivojlantirish bo‘yicha hal qilinadigan vazifalarga quyidagilar kiradi:

- ilmiy va o'quv laboratoriyalarining mavzuli, o'quv dasturlarini, STEM loyihalarini texnik muammolarni hal qilish loyihalarini ishlab chiqish, muhokama qilish va tuzatish;
- ilmiy va o'quv laboratoriyalarining o'quv faoliyatini, STEM loyihalarini, texnik muammolarni hal qilish loyihalarini amalga oshirish;
- faoliyat natijalarini baholash;
- loyiha doirasida amalga oshirish;
- loyihaning ota-onalari (qonuniy vakillari) ijtimoiy buyurtmasini ko'rib chiqish;
- loyihaning borishi to'g'risida hisobotlarni tayyorlash;
- ijodiy guruh loyihaning amalga oshirilishini har ikki oyda bir marta ko‘rib chiqadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning texnik ijodkorligini rivojlantiruvchi kichik loyihaviy muammolarini hal qilish bo'yicha rejali ishlarni tashkil etish tavsiya etiladi:

Ijtimoiy-maishiy hayot ehtiyojlari markazida bolalar mustaqil faoliyatini tashkil etish: “Maishiy texnika jihozlarini tuzatamiz”, “Qo‘g’irchog’imga ko‘ylak tikaman”, “Biz o‘yinchoqlar yasaymiz”, “Robototexnika bilan ishlaymiz” interfaol o'yinlarini tashkil etish, “Kiyimlar do’koniga sayohat” mavzularida.

Bolalar bilan o ‘z ish joyini tayyorlab qo‘yishga o ‘rgatish va ularda mehnat qilish madaniyatini tarbiyalash.

Bajarilgan mehnat natijasi, sifati, ahamiyati qancha vaqtda bajarilganligiga qarab o ‘zining va boshqalarning ishini to‘g’ri baholashga o ‘rgatish.

Bolalar ishlashidan ko ‘zlangan maqsadni tushunub yetishlari kerak- “Nima uchun bu ishlarni bajarishikerak?”, “Bu ishlarni bajarishdan ko’zlangan maqsad nima?”.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Reja asosidagi ishni mo'ljallangan vaqtda bajarishga o ‘rgatish.

Loyihani asosiy qismida bolalar bilan suhbat tashkil etiladi:

- Biz nima qilamiz?
- Buning uchun nima qilish kerak?
- Ishimiz uchun nimalar – qanday materiallar, jihozlar, qanday ish qurollari kerak?
- Bu material va ish qurollaridan foydalanish qulay bo'lishi uchun ularni ish o'rnimizga qanday joylashtirishimiz kerak?
- Ishni nimadan boshlab, qanday davom ettirishimiz kerak?
- Ishni qanday tugatamiz?

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning texnik ijodkorligini rivojlantiruvchi kichik loyihaviy mahsuloti natijasida Qurilish-konstuksiyalash faoliyati bo'yicha "Mening uyim", "Aqlli shahar" maketlarini ishlab chiqish;

Tikuvchilik va to'quvchilik san'atini o'rganish va o'yinchoqlar, qo'g'irchoqlar uchun kiyimlar tikish,dazmollash,ijodiy ishlar ko'rgazmasi

Sahnalashtirish va syujetli-rolli o ‘yinlar markazidagi atributlar, personajlar bilan ishlash va tikish, ishlab chiqarish;

O'yin texnologiyasi: "Quruvchi-quruvchi", "Sotuvchi-sotuvchi", "Ishlash uchun bizga qanday ish qurollari kerak?", "Ishni nimadan boshlaymiz?" kabi o'yinlarni mazmunli tashkil etish va muhokama qilish.

Bolalarda mustaqil mehnat faoliyatini to'g'ri tashkil etish ishni sifatli bajarilishini ta'minlaydi. Texnik ijodkorlikni rivojlantirishda loyihani amalga oshirish va undan samarali foydalanish bolalar tomonidan qo'l mehnatini o'rganish, mehnat qilish malakalari shakllanadi,qo'l mehnatini bajarish orqali bola natijaga erishadi – yangi narsa, buyumlar, maketlar vujudga keladi, yaratiladi.

Bolalarda chizish, bo'yash, qirqish, yopishtirish, yasash, arralash, mix qoqish, tikish, to'qishni va shunga o'xshash oddiy mehnat ko'nikma va malakalarini, hunarmandchilik sirlarini, muhandislik san'atini egallaydilar. Ularda kreativlik, texnik ijodkorlik, zehn-idrok, eng muhimi, boshlagan ishini oxiriga yetkazishni o'rganadilar. Bolalarda estetik did shakllanadi. O'z ishlaridan, natijalaridan zavqlanadilar, mehnat qilishni qadriga yetib boradilar. Bolalar kelgusi hayotga tayyorlanib boradilar, erkin kasb tanlash, hunar egallashni erta yoshdan anglab, amaliyotda qo'llay oladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o'quv dasturi. T.: -2022
2. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.
3. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

4. Махмутазимова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика, (51), 125-126.
5. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
6. Юлдуз, М. (2024). ПУТИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ТВОРЧЕСТВА ДОШКОЛЬНИКОВ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 94-97.
7. Maxmutazimova, Y. R., & Xamrayeva, D. R. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TA'LIM-TARBIYASIDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING ZARURIYATI. Inter education & global study, (7), 124-130.
8. Календарова З.К. Technology for Developing Thinking Ability of Students through Problem Education in Primary Edication. e-ISSN:26203502. p-ISSN:26153785. International Journal on Integrated Education http://journals.researchparks.org/index.php/IJIE. Volim5,Issue 11| Nov-2022|244.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent v.b., "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Махмутазимова Юлдуз Рахматовна**, доктор философских педагогических наук, (PhD), и.о. доцент, факультета дошкольного образования «Технология дошкольного образования»], [**Makhmutazimova R. Yulduz**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, (PhD), Associate Professor, Teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Sobirova Mohinur Ravshanovna**, 1-kurs magistranti, [**Собирова Мохинур Равшановна**, магистрант 1 курса], [**Sobirova R. Mokhinur**, graduate student of the University] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARINI BENCHMARKING MODELI VOSITASIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH

© X.R. Kalmuratova[1]
[1] Qoraqalpoq davlat universiteti, Qoraqalpog’iston, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha ta‘lim tashkilotlarini benchmarking modeli asosida boshqarish texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etishga qaratilgan tadqiqotda uslubiy vositalarni yaratish muhim rol o‘ynaydi. Ushbu vosita ta’lim jarayoni va umuman boshqaruv faoliyati sifatini baholash usullarini qamrab olgan ma‘lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va taqqoslash uchun mo‘ljallangan. Bu maktabgacha ta‘lim tashkilotlarini takomillashtirish va eng yaxshi amaliyotlarni amalga oshirish sohalarini aniqlash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

MAQSAD: maktabgacha ta’lim tashkilotlarini benchmarking modeli vositasida boshqarishni takomillashtirish usullarini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: maktabgacha ta’lim tashkilotlarini benchmarking modeli vositasida boshqarishni takomillashtirishni ta’minlovchi o‘quv materiallarini sohaning me’yoriy hujjatlariga muvofiq tarzda tanlab olinganligi, tadqiqot davomida pedagogikaning umume’tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi, mahalliy va xorijiy manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, metodikasi, qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta’minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida benchmarking modelini qo‘llash uchun metodologik vositalarni ishlab chiqish doirasida asosiy e‘tibor ta’lim jarayoni va boshqaruv faoliyati sifati to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va taqqoslashni ta‘minlaydigan keng qamrovli vositalar to‘plamini yaratishga qaratilgan. Bu eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash va ularni rus maktabgacha ta‘lim tashkilotlari kontekstida moslashtirishga imkon beradigan baholash va taqqoslashga tizimli yondashuvni joriy etishni o‘z ichiga oladi. [2]

XULOSA: maktabgacha ta‘lim tashkilotlari darajasida ta‘limni taqqoslash ta‘lim muassasasining ta‘limni boshqarish organining o‘z samaradorligini oshirish, keyinchalik ta‘lim sifatini oshirish, yanada ilg‘or ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish va barqaror raqobatbardosh ustunliklarni mustahkamlash uchun ishlatiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta‘lim tashkilot, benchmarking modeli, texnologiya.

Iqtibos uchun: Kalmuratova X.R. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini benchmarking modeli vositasida boshqarishni takomillashtirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 136–143.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МОДЕЛИ БЕНЧМАРКИНГА

© Х.Р. Калмуратова[1]✉
[1]Каракалпакский государственный университет, Каракалпакистан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: создание методического инструментария играет важную роль в исследованиях, направленных на разработку и внедрение технологий управления дошкольными образовательными организациями на основе модели бенчмаркинга. Этот инструмент предназначен для сбора, анализа и сравнения данных, охватывающих методы оценки качества образовательного процесса и управленческой деятельности в целом. Он служит основой для совершенствования организаций дошкольного

ЦЕЛЬ: заключается в разработке методов совершенствования управления дошкольными образовательными организациями с помощью эталонной модели.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: учебные материалы, обеспечивающие совершенствование управления дошкольными образовательными организациями с помощью модели бенчмаркинга, должны быть отобраны в соответствии с отраслевыми нормативными документами, основанными на общепринятых законах, принципах педагогики в ходе исследования, определены на основе анализа отечественных и зарубежных источников, а также содержания, методики, практических основ применяемых педагогических технологий этого процесса., уровни их эффективности обеспечиваются тем, что на основе результатов экспериментальных исследований разработаны научные выводы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в рамках разработки методических средств применения эталонной модели в дошкольных образовательных организациях основное внимание уделяется созданию комплексного набора инструментов, обеспечивающих сбор, анализ и сравнение данных о качестве образовательного процесса и управленческой деятельности. Это предполагает внедрение системного подхода к оценке и сравнению, позволяющего выявить лучшие практики и адаптировать их в контексте российских дошкольных образовательных организаций. [2]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: сравнение образования на уровне дошкольных образовательных организаций используется для повышения эффективности работы органа управления образованием образовательного учреждения, в дальнейшем повышения качества образования, использования более совершенных образовательных технологий, закрепления устойчивых конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: организация дошкольного образования, модель бенчмаркинга, технология.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Калмуратова Х.Р. Совершенствование управления организациями дошкольного образования с использованием модели бенчмаркинга. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 136–143.

IMPROVING THE MANAGEMENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION ORGANIZATIONS USING THE BENCHMARKING MODEL

© Xurlixa R. Kalmuratova[1]✉
[1]Karakalpak State University , Karakalpakstan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: developing and implementing management technologies for preschool education organizations based on the benchmarking model requires the creation of methodological tools, which play an essential role in this research. These tools are designed to collect, analyze, and compare data encompassing methods for assessing the quality of both the educational process and overall management activities. This serves as a foundation for improving preschool education organizations and identifying areas for implementing best practices.

AIM: It consists in the development of methods for improving the management of preschool educational organizations using a reference model.

MATERIALS AND METHODS: educational materials that ensure the improvement of the management of preschool educational organizations using the benchmarking model should be selected in accordance with industry-specific regulatory documents based on generally accepted laws, principles of pedagogy in the course of research, determined based on the analysis of domestic and foreign sources, as well as the content, methodology, and practical foundations of the applied pedagogical technologies of this process. levels Their effectiveness is ensured by the fact that scientific conclusions have been developed based on the results of experimental studies.

DISCUSSION AND RESULTS: as part of the development of methodological tools for applying the reference model in preschool educational institutions, the main focus is on creating a comprehensive set of tools that collect, analyze and compare data on the quality of the educational process and management activities. This involves the introduction of a systematic approach to assessment and comparison, which makes it possible to identify best practices and adapt them in the context of Russian preschool educational organizations.[2]

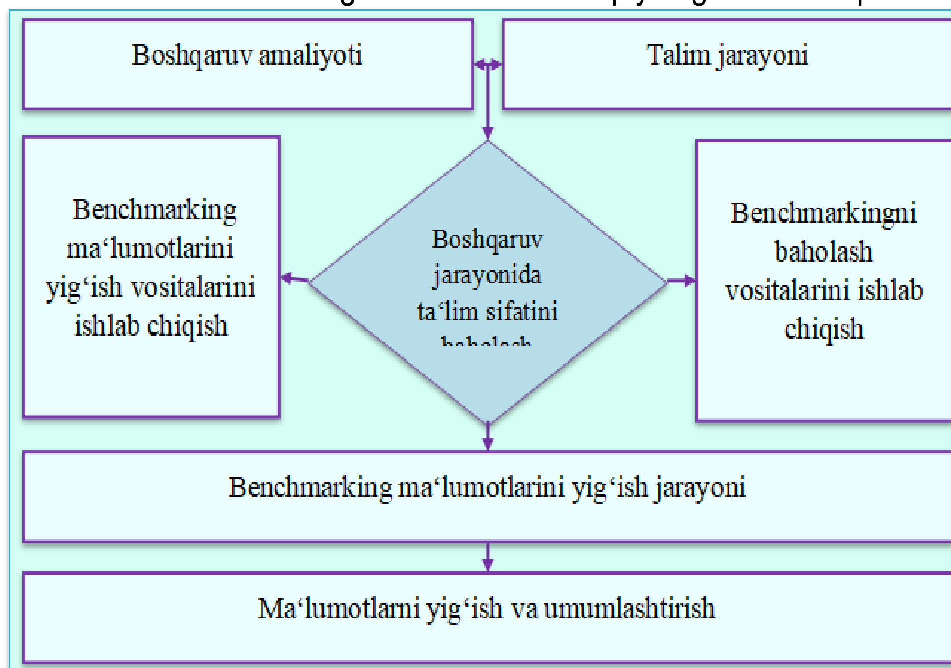
CONCLUSION: the comparison of education at the level of preschool educational institutions is used to increase the effectiveness of the educational management body of an educational institution, further improve the quality of education, use more advanced educational technologies, and consolidate sustainable competitive advantages.

Keywords: preschool education organization, benchmarking model, technology.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

For citation: Xurlixa R. Kalmuratova. (2025) 'Improving the management of pre-school education organizations using the benchmarking model', Inter education & global study, (1), pp. 136–143. (In Uzbek).

Makradorligini aks ettiruvchi asosiy ko'rsatkichlarni (KPI) aniqlashdan boshlanadi. Ushbu ko'rsatkichlar aniq, o'lchanadigan, erishish mumkin, tegishli va vaqt bilan cheklangan bo'lishi kerak (SMART). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida benchmarking modeli uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan KPI misollarini quyidagi ko'rib chiqamiz.

Benchmarking yordamida maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'lim sifatini nazorat qilishning texnologik modeli.

Ta'lim jarayonida bolalardagi asosiy kompetensiyalarning rivojlanish darajasini til o'rganish qobiliyatlari, matematik ko'nikmalar, ijtimoiy o'zaro ta'sir va o'zini o'zi boshqarishni o'z ichiga olgan ijtimoiy, hissiy, kognitiv va jismoniy ko'nikmalarni baholash orqali o'lchanadi. Shuningdek, bolalarni turli ta'lim tadbirlaridagi faoliyati va ishtirokini kuzatish, shuningdek, ularning mashg'ulotlarga qiziqishini va ta'lim jarayonidan qoniqishini aniqlash uchun so'rovnoma orqali baholanadi. Pedagoglar har bir bolaning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga, shu jumladan individual ta'lim rejalarini ishlab chiqishga moslashtirish qobiliyati bilan o'lchanadi.

Boshqaruv jarayonida ota-onalar bilan muloqot samaradorligi, pedagoglar va ota-onalar o'rtasidagi axborot almashinuvining muntazamligi va sifati, shuningdek, ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkilotining boshqaruv jihatlaridan qoniqish darajasi orqali baholanadi. Pedagoglar uchun ta'lim dasturlari soni va sifati, shu jumladan treninglar, seminarlar va stajirovkalar, shuningdek ularni tugatgandan so'ng pedagogik amaliyotdagi o'zgarishlarni tahlil qilish orqali o'lchanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Maktabgacha ta‘lim tashkilotini boshqarishda joriy etilgan innovatsiyalar soni va samaradorligi, shu jumladan ta’limiy faoliyatni tashkil etishga yangi yondashuvlar, raqamli texnologiyalardan foydalanish va infratuzilmani yaxshilash bo‘yicha baholanadi.

Bundan tashqari, ma‘lumotlarni to‘plash uchun turli xil usullar qo‘llaniladi, masalan, so‘rovnomalar, ota-onalar, pedagoglar va rahbarlar bilan suhbatlar, hujjatlarni tahlil qilish va ta’limiy faoliyatni kuzatish. Bu bizga maktabgacha ta‘lim tashkilotidagi ishlarning holati to‘g‘risida har tomonlama tasavvurga ega bo‘lish va yaxshilash uchun kuchli va potentsial yo‘nalishlarni aniqlash imkonini beradi. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida benchmarking modeli asosida ma‘lumotlarini yig‘ish jarayonida so‘rovnomalar va intervyular ota-onalar, pedagoglar va rahbarlardan sifatli va miqdoriy ma‘lumotlarni olishning asosiy metodlari hisoblanadi. Quyida anketalarda va intervyu paytida ishlatilishi mumkin bo‘lgan savollarga misollar keltirilgan.

Biz tajriba-sinov davrida ota-onalardan quyidagi anketa savollarini o‘tkazdik.

1. Maktabgacha ta‘lim tashkilotidagi o‘quv jarayonining sifati sizni qanchalik qoniqtiradi?

2. Farzandingizning ta‘lim tadbirlarida ishtirok etish darajasini qanday baholaysiz?

3. Maktabgacha ta‘lim tashkilotining ta‘lim dasturini yoki faoliyatini yaxshilash bo‘yicha takliflaringiz bormi?

4. O‘qituvchilar farzandingizning rivojlanishi va xulq-atvori haqida siz bilan qanchalik tez-tez muloqot qilishadi?

Shu bilan birga pedagoglar bilan ham intervyu savollari olib bordik.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda qaysi usul va yondashuvlarni eng samarali deb bilasiz?

2. Ta‘lim dasturini amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch keldingizmi? Agar shunday bo‘lsa, qaysi biri?

3. Siz bolalar taraqqiyoti va rivojlanishini baholash uchun qanday vositalardan foydalanasiz?

4. Sizning amaliyotingizda innovatsion texnologiyalar yoki usullardan foydalanish tajribasi bormi?

Maktabgacha ta’lim tashkiloti direktorlari bilan anketa so‘rovlari quyidagicha olib borildi.

1. Maktabgacha ta‘lim tashkilotingizni rivojlantirishning asosiy maqsadlari va strategiyalari qanday?

2. Maktabgacha ta‘lim tashkilotini boshqarishda qanday qiyinchiliklar va muammolarni ustuvor deb ta‘kidlaysiz?

3. Pedagogik xodimlarni kasbiy rivojlantirish uchun qanday choralar ko‘rilmoqda?

4. So‘nggi yillarda boshqaruv amaliyotidagi qanday o‘zgarishlar amalga oshirildi va bu o‘zgarishlarning natijalari qanday?

Ushbu savollar ta‘lim jarayonining barcha ishtirokchilarining fikrlari va takliflarini to‘plash, menejment va pedagogik faoliyatning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

shuningdek, ota-onalar va bolalarning ehtiyojlari va umidlarini aniqlashga imkon beradi. Olingan ma‘lumotlar maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim va boshqaruv sifatini yaxshilash strategiyasini tahlil qilish va ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ma‘lumotlarni tahlil qilish jarayonida sifat va miqdoriy tadqiqot usullari qo‘llanildi. Miqdoriy tahlil olingan ma‘lumotlarni statistik qayta ishlashni o‘z ichiga oladi, bu ma‘lum ko‘rsatkichlarga erishish darajasini baholash va ularni eng yaxshi maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining amaliyotidan olingan etalon qiymatlari bilan solishtirish imkonini beradi. Sifatli tahlil ta‘lim va boshqaruv jarayonlarining xususiyatlarini chuqur tushunishga, boshqa tashkilotlarda moslashtirilishi va amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan noyob yondashuv va amaliyotlarni aniqlashga qaratilgan. [1]

Ma‘lumotlarni taqqoslash bosqichida maktabgacha ta‘lim tashkilotining joriy holati tanlangan standartlarga nisbatan baholanadi. Bu ilg‘or tajribalarning ustunligini tahlil qilish va yaxshilash mumkin bo‘lgan va kerakli sohalarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. Benchmarking modeli ta‘lim va boshqaruvda yuqori sifat standartlariga erishish uchun qanday o‘zgarishlar va moslashuvlar zarurligini aniq tushunishga yordam beradi.

Yakuniy bosqich - maktabgacha ta‘lim tashkilotining o‘ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan ilg‘or tajriba va texnikani joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish. Bu maqsad va vazifalarni belgilash, harakatlar rejasini ishlab chiqish, amalga oshirilgan o‘zgarishlarning samaradorligini kuzatish va baholashni o‘z ichiga olgan puxta rejalashtirishni talab qiladi. Shunday qilib, taqqoslashning uslubiy vositalari maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim jarayoni va boshqaruv faoliyati sifatini oshirish jarayonida asosiy element hisoblanadi. Bu nafaqat qo‘llanilayotgan yondashuvlarning hozirgi holati va samaradorligini baholash imkonini beradi, balki maktabgacha ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan innovatsion yechimlar va amaliyotlarni joriy etish uchun asos yaratadi.

Sifatli tahlil natijalari intervyu va kuzatuvlardan olingan ma‘lumotlar bilan chiqarildi:

1. Pedagoglar bilan suhbatlar tahlili:

Pedagoglar ta’lim dasturlarini takomillashtirish uchun ota-onalarning fikr-mulohazalarining ahamiyatini tez-tez aytib o‘tishgan. Misol uchun, bir pedagog shunday dedi: “biz ota-onalarning tavsiyalarini o‘quv rejalarimizga kiritishni boshlaganimizda, biz bolalarning mashg‘ulotlarga bo‘lgan qiziqishi ortganini payqadik”. Bu ota-onalarning ta‘lim jarayonida ishtirok etishining ijobiy ta‘sirini ko‘rsatadi.

2. Ta’limiy faoliyatni kuzatish tahlili:

Kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, interaktiv metodlari qo‘llanilgan guruhlarda bolalarning faolligi yuqori bo‘lgan. Masalan, o‘yin usullaridan foydalangan holda guruhlarda bolalar faolroq bo‘lib, bir-birlari va tarbiyachichi bilan ochiqroq munosabatda bo‘lishgan.

Ushbu sifatli ma‘lumotlar boshqaruv va ta‘lim jarayonlarining o‘ziga xos jihatlarini chuqurroq tushunishga, miqdoriy tahlilda ta‘kidlangan tendensiyalarning sabablarini aniqlashga va takomillashtirish bo‘yicha takliflarni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, u o‘zgarishlarni amalga oshirishda har bir maktabgacha ta‘lim tashkilotining individual xususiyatni hisobga olishga imkon beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Maktabgacha ta'lim tizimi doirasida bunday benchmarking turlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Ichki benchmarking-ta'lim tashkiloti ichida amalga oshiriladi va maktabgacha ta'lim dasturlarining taqqoslanadigan ko'rsatkichlarini taqqoslashdan iborat.
2. Raqobatbardoshlikni taqqoslash-o'z ta'lim tashkiloti va shunga o'xshash muassasalarning taqqoslanadigan ko'rsatkichlarini, ularning rivojlanish darajasini, mashhurligini (davomatini), foydalanuvchilarning axborot tahlilini ota-onalarning sharhlari, istaklari va takliflari, muassasaga tashrif buyurgan bolalarning vasiylari va boshqalarni o'rganish sifatida izlash, diagnostika qilish va hisobga olish.
3. Funktsional benchmarking-bu o'z va boshqa bir qancha muassasalarning taqqoslanadigan funktsiyalarini taqqoslash va tahliliy qayta ishlashdan iborat bo'lib, ular boshqaruv amaliyotiga ham, ta'lim dasturlari samaradorligining muhim ko'rsatkichlariga ham tegishli.
4. Jarayonni taqqoslash-ushbu ko'rsatkichlar yanada rivojlangan, yuqori bo'lgan muassasalar bilan taqqoslash uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ayrim ko'rsatkichlarini va uning funktsional imkoniyatlarini sozlash.
5. Ushbu darajadagi global benchmarking natijalari davlat tomonidan maktabgacha ta'lim tizimining kontseptual va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda qo'llanilishi mumkin.

Qoida tariqasida, maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar xodimlarining boshqaruv faoliyatida benchmarking muayyan vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Asboblar to'plami ko'rib chiqilgan benchmarking turlaridan qaysi birini ma'lum bir bosqichda amalga oshirish maqsadga muvofiqligiga va qo'shimcha ta'limni rivojlantirish bo'yicha mutaxassis o'z oldiga qanday vazifalarni qo'yishiga bog'liq. [3]

Zamonaviy tadqiqotchilarning nazariy va uslubiy ishlanmalarini tahliliy ko'rib chiqish natijalariga asoslanib, maktabgacha ta'limda benchmarking texnologiyasi muassasaning raqobatbardoshligini boshqarish jarayonining o'ta muhim vositasi ekanligini ta'kidlash kerak. [4]

Benchmarking vositalari ta'lim muassasasining ma'lum ta'lim xizmatlarini ko'rsatishda raqobatchilardan oldinda bo'lish qobiliyati yoki potentsialini baholaydi: resurs salohiyati nuqtayi nazaridan; menejment nuqtayi nazaridan; sifat nuqtayi nazaridan.

Shuni takidlash kerakki, benchmarking vositalaridan foydalanish ta'lim tashkilotlarining oldingi va keyingi darajalari o'rtasida raqobatbardosh va sheriklik aloqalarini o'rnatishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, benchmarking modelini, birinchi navbatda, funktsional foydalanishni axborot bilan to'ldirish, oliy o'quv yurtidan keyingi pedagogik ta'lim muassasalarida malaka oshirish doirasida ta'lim rahbarlarining aloqalariga ega. Kunduzgi kurslar va masofaviy o'qitish jarayonida talabalar doimiy ravishda muayyan masalalarni hal qilishda amaliy tajriba almashadilar; eng yaxshi amaliyotlarni tushunish va maktabgacha ta'lim tashkilotlarining qo'shimcha ta'lim

tizimidagi muammolarni hal qilish samaradorligini oshirish uchun zaxiralarni aniqlash mavjud. [5]

Yuqoridagilarni sarhisob qilsak, benchmarking modeli tashkilotning innovatsion boshqaruv texnologiyasi bo‘lib, u o‘z sohasidagi eng yaxshi amaliyotlarni muntazam ravishda izlash, ularni tanlash, taqqoslash, baholash va o‘z samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirish uchun moslashishni ta‘minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Калмуратова. Х.Р. “Педагогические основы управления дошкольным образовательным учреждением”. // International scientific journal « Modern science and research », https://doi.org/10.5281/zenodo.10605058
2. Kalmuratova Khurlikha Rustamxodjaevna, Ne’matov Shuhrat Ergashovich “Development of managerial skills of pre-school directors”. // Journal of Pharmaceutical Negative Results ¦ Volume 14 ¦ Regular Issue 02 ¦ 2023, DOI: 0.47750/pnr.2023.14.02.151
3. Ispolzovaniye klyuchevых faktorov uspexa dlya sovershenstvovaniya strategii prodvijeniya obrazovatelnых uslug / V.A. Bondarenko, N.A. Dimitriadi, D.N. Karasev, O.M. Pushkar // Prakticheskiy marketing. -2016. - № 6 (232). - S. 3-9
4. Kirillova, T.V. Sotsialnaya otvetstvennost sovremennogo vuza / T.V. Kirillova // Vestnik UIGTU. - 2007. - № 4 (40). - URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-otvetstvennost-sovremennogo-vuza.
5. Kolesov, V. Rынok obrazovatelnых uslug i sennosti obrazovaniya (mejdu VTO i Bolonskim protsessom) / V. Kolesov // Vысshee obrazovaniye v Rossii. - 2006. - № 2. - URL: https://cyberleninka.ru/article/n7rynok-obrazovatelnyh-uslug-i-tsennosti-obrazovaniya-mezhdu-vto-i-bolonskim-protsessom.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kalmuratova Xurlixa Rustamxodjayevna**, Qoraqalpoq davlat universiteti,Pedagogika va psixologiya kafedrasi assistenti, [**Калмуратова Хурлиха Рустамходжаевнаюбова,** ассистент кафедры Педагогики и психологии], [**Kalmuratova R. Khurlikha**, Assistantudent at the Department of Pedagogy and Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Nukus sh., Beruniy ko'chasi, 77/1-uy [адрес: Узбекистан, ул. Беруний, 77/1 дом, г. Нукус], [address: Uzbekistan, 77/1, Beruniy st., Nukus city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHILARNING RIVOJLANAYOTGAN TEXNOLOGIYALARNI KASBIY FAOLIYATDA QO'LLAY OLISH KOMPETENSIYASI SHAKLLANTIRISH

© M.M. Rabbimova[1]✉
[1]International school of finace technology and science institute, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha ta'lim tizimi har yili yangilanib, texnologiyalarning rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lgan yangi talablarni joriy etib kelmoqda. Shuningdek, pedagoglar va tarbiyachilarning zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llay olish kompetensiyasi ham muhim o'rin tutadi. Bu maqolada maktabgacha ta'limda tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni kasbiy faoliyatda qo'llay olish kompetensiyasini shakllantirishning asosiy tamoyillari, usullari va imkoniyatlari tahlil qilinadi.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni qo'llashdagi kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish masalasini o'rganish

MATERIAL VA METODLAR: tarbiyachilarni kasbiy faoliyatini rivojlantiryotganda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, kompetensiyani shaklantirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), raqamli o'yinlar, multimedia vositalari va interaktiv ta'lim platformalarini amliyotga qo'llash orqali ta'limdagi muammolarni oldini olinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: raqamli texnologiyalarni qo'llashda bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi tarbiyachilar faoliyatini cheklashi mumkin. Shu sababli, tarbiyachilarni zamonaviy raqamli vositalar va platformalar bilan tanishtirish, ulardan foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish zarur. Malaka oshirish kurslari va amaliy seminarlar orqali ularga texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi roli va ahamiyatini o'rgatish lozim.

Rivojlanayotgan texnologiyalarni bolalarning yosh xususiyatlariga mos tarzda qo'llash tarbiyachilar uchun muhim kompetensiyadir. Interaktiv ta'lim vositalaridan foydalanish, multimedia resurslarini qo'shish, raqamli o'yinlar va animatsiyalar bilan mashg'ulotlarni boyitish orqali bolalarning qiziqishi va faol ishtirokini ta'minlash mumkin.

XULOSA: maktabgacha ta'limda tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni qo'llash kompetensiyasini shakllantirish, ularning professional faoliyatini yangi bosqichga olib chiqadi va ta'lim sifatini oshiradi. Bu jarayon nazariya va amaliyotning uyg'unligini ta'minlash, innovatsion yondashuvlarni qo'llash va muntazam malaka oshirish orqali amalga oshadi. Natijada, zamonaviy texnologiyalarni samarali qo'llay oladigan tarbiyachilar avlodiga raqamli dunyoda muvaffaqiyatli rivojlanish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalarni beradigan mustahkam poydevor yaratadilar.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tarbiyachi kompetensiyasi, raqamli ta'lim vositalari, raqamli platformalar, inovatsion metodlar, ta'limda texnologiyalarni qo'llash.

Iqtibos uchun: Rabbimova M.M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni kasbiy faoliyatda qo'llay olish kompetensiyasi shakllantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 144–152.

ПОВЫШЕНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РАЗВИВАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

© М.М. Раббимова[1]✉
[1]Международной школы финансов Института технологий и науки, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: система дошкольного образования ежегодно обновляется, внося новые требования, которые неразрывно связаны с развитием технологий. Также важна компетентность педагогов и педагогов использовать современные технологии в образовательном процессе. В данной статье анализируются основные принципы, методы и возможности формирования компетентности педагогов дошкольного образования по использованию развивающих технологий в профессиональной деятельности.

ЦЕЛЬ: изучить вопрос формирования и развития компетенций педагогов по использованию развивающих технологий в системе дошкольного образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: образовательные проблемы предупреждаются за счет использования современных технологий формирования компетенций, информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), цифровых игр, мультимедийных средств и интерактивных образовательных платформ при развитии профессиональной деятельности педагогов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: отсутствие знаний и навыков использования цифровых технологий может ограничивать деятельность педагогов. Поэтому необходимо знакомить преподавателей с современными цифровыми инструментами и платформами, проводить обучение их использованию. Их следует обучать роли и важности технологий в образовательном процессе посредством учебных курсов и практических семинаров.

Использование развивающих технологий в соответствии с возрастными особенностями детей является важной компетенцией педагогов. Обеспечить интерес и активное участие детей можно, используя интерактивные образовательные средства, добавляя мультимедийные ресурсы, обогащая деятельность цифровыми играми и анимацией.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование компетентности педагогов дошкольного образования в использовании развивающих технологий выводит их профессиональную деятельность на новый уровень и повышает качество образования. Этот процесс осуществляется путем обеспечения гармонии теории и практики, использования инновационных подходов и регулярного обучения. В результате они создадут прочную основу, которая обеспечит следующее поколение преподавателей, способных эффективно использовать современные технологии, базовыми навыками, необходимыми для успешного развития в цифровом мире.

Ключевые слова: дошкольное образование, компетентность педагога, цифровые образовательные инструменты, цифровые платформы, инновационные методы, применение технологий в образовании.

Для цитирования: Раббимова М.М. Повышение компетентности учителей по использованию развивающих технологий в профессиональной деятельности в дошкольных образовательных организациях. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 144–152.

FORMATION OF TEACHERS' COMPETENCE IN THE APPLICATION OF DEVELOPING TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITIES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

© Munisxon M. Rabbimova[1]✉
[1]International school of finace technology and science institute, Toshkent, O‘zbekiston

Annotation

INTRODUCTION: the preschool education system is updated every year, introducing new requirements that are inextricably linked to the development of technologies. Also, the competence of teachers and educators to use modern technologies in the educational process plays an important role. This article analyzes the basic principles, methods and opportunities for forming the competence of educators in using developing technologies in professional activities in preschool education.

AIM: to study the issue of forming and developing the competence of educators in using developing technologies in the preschool education system

MATERIAL AND METHODS: when developing the professional activities of educators, problems in education are prevented by using modern technologies, forming competence, applying information and communication technologies (ICT), digital games, multimedia tools and interactive educational platforms in practice.

DISCUSSION AND RESULTS: lack of knowledge and skills in using digital technologies can limit the activities of educators. Therefore, it is necessary to familiarize educators with modern digital tools and platforms, conduct training on their use. Through advanced training courses and practical seminars, they should be taught the role and importance of technologies in the educational process.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

The use of developing technologies in a manner appropriate to the age characteristics of children is an important competency for educators. The use of interactive educational tools, the inclusion of multimedia resources, and the enrichment of classes with digital games and animations can ensure children's interest and active participation.

CONCLUSION: the formation of the competence of educators in the use of developing technologies in preschool education takes their professional activities to a new level and increases the quality of education. This process is carried out by ensuring the harmony of theory and practice, the use of innovative approaches, and regular professional development. As a result, educators who can effectively use modern technologies create a solid foundation that will provide a generation of educators with the basic skills necessary for successful development in the digital world.

Keywords: preschool education, educator competence, digital educational tools, digital platforms, innovative methods, use of technologies in education.

For citation: Munisxon M. Rabbimova. (2025) ‘Formation of teachers' competence in the application of developing technologies in professional activities in preschool educational organizations’, Inter education & global study, (1), pp. 144–152. (In Uzbek).

Zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimi o‘zgarish va yangilanish jarayonida davom etmoqda. Bugungi kunda ta’lim sohasida texnologiyalarning tezkor rivojlanishi, ta’lim jarayonida innovatsion yondoshuvlarning qo‘llanilishi maktabgacha ta’limni yanada samarali qilishga imkon yaratmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), raqamli o‘yinlar, multimedia vositalari, interaktiv ta’lim platformalari va boshqa rivojlanayotgan texnologiyalar maktabgacha ta’lim tizimida yangi imkoniyatlar yaratmoqda va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Biroq, texnologiyalardan samarali foydalanish uchun pedagoglarning — ayniqsa, tarbiyachilarning — ushbu texnologiyalarni kasbiy faoliyatda qo‘llashdagi kompetensiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta’limda tarbiyachilarning texnologiyalarni qo‘llay olish kompetensiyasini shakllantirish, bolalar bilan ishlashda innovatsion yondoshuvlarni tatbiq etish, pedagogik faoliyatning sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tarbiyachilarning texnologiyalarga oid bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularning pedagogik yondoshuvlarini innovatsion metodlar bilan boyitish, nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki bolalarning individual rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday kompetensiyalarni shakllantirish, tarbiyachilarning pedagogik faoliyatida texnologiyalardan to‘g‘ri va samarali foydalanishni ta’minlash uchun zarur bo‘lgan metodik yondoshuvlar va treninglar tizimini ishlab chiqish zarur.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni qo‘llay olish kompetensiyasini shakllantirishda bir qator muammolar mavjud.

Ushbu muammolarni hal etish maktabgacha ta’limning sifatini oshirish, bolalar uchun samarali ta’lim sharoitlarini yaratish va pedagogik faoliyatni yangilashda katta

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim tashkilotlotlari tarbiyachilarining zamonaviy texnologiyalarga bo'lgan tayyorgarlik darajasi ko'p hollarda, bir xil emas. Ayrim tarbiyachilar yangi texnologiyalarni o'rganishga va ulardan foydalanishga tayyor bo'lishsa, boshqalari ularni qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Texnologiyalarga bo'lgan bu tayyorgarlikning farqlanishi, ta'lim sifatining notekis bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Tarbiyachilarning texnologiyalardan samarali foydalanish kompetensiyasini shakllantirish uchun malaka oshirish kurslari va treninglar yetarlicha rivojlanmaganini ko'rishimiz mumkin. Maktabgacha ta'limda tarbiyachilar uchun texnologiyalarni o'rgatadigan maxsus dasturlar, amaliy mashg'ulotlar va treninglar kamdan-kam uchraydi. Shu sababli, tarbiyachilarning texnologik bilimlarini rivojlantirishga e'tibor yetarli darajada qaratilmayapti. Yangi texnologiyalarni maktabgacha ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda muammolar mavjud. Texnologiyalarning samarali qo'llanishi uchun nafaqat tarbiyachilarning bilim va ko'nikmalari, balki o'quv rejalari va metodik yondoshuvlar ham moslashishi kerak.

Ko'p hollarda, texnologiyalarni ta'lim jarayoniga kiritish uchun zarur bo'lgan metodik ko'rsatmalar, mashg'ulotlar va usullar mavjud emas yoki juda kam rivojlangan. Shuningdek, ta'lim muassasalarining texnologik infratuzilmasi ham cheklangan, bu esa innovatsion yondoshuvlarni qo'llashni qiyinlashtiradi.

Bundan tashqari ba'zi tarbiyachilar yangi texnologiyalarni qo'llashga qarshi turishadi. Ular texnologiyalarning bolalar bilan muloqotda va tarbiyaviy jarayonlarda foydali bo'lishiga shubha qiladilar. Shuningdek, texnologiyalarning bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi haqidagi xavotirlar ham mavjud. Bunday qarshiliklar tarbiyachilarning yangi texnologiyalarni o'rganishga va ularni ta'lim jarayoniga kiritishga bo'lgan ishtiyoqini pasaytiradi.

Kompetensiya tushunchasi va uning ta'limda ahamiyati

Kompetensiya — bu shaxsning malaka, bilim va ko'nikmalarini amaliy faoliyatda muvaffaqiyatli amalga oshirish imkoniyatidir. Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyachilarning texnologiyalarga oid kompetensiyasi, ularning ta'limda axborot texnologiyalarini samarali ishlatish qobiliyatini anglatadi. Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash tarbiyachilardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyani talab qiladi.

Maktabgacha ta'limda tarbiyachilarning rivojlanayotgan texnologiyalarni qo'llash qobiliyatini shakllantirishda quyidagi yo'nalishlar asosiy o'rin tutadi:

- axborot-kommunikatsion texnologiyalar (akt): kompyuterlar, planshetlar, interaktiv doskalar, multimedia dasturlarini ta'lim jarayonida qo'llash;
- internet resurslari: ta'limdagi onlayn resurslar va platformalar (masalan, ta'lim portal va videodarslar) orqali materiallar tayyorlash, o'quvchilarga onlayn yordam ko'rsatish;
- interaktiv o'qitish va o'rganish usullari: o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan, o'yinlar va simulyatsiyalarni qo'llash;
- dasturiy ta'minotlar: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tayyorlangan o'quv dasturlari va o'yinlar;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tarbiyachilarning texnologiya kompetensiyasini shakllantirish usullari maktabgacha ta'limda tarbiyachilarning texnologiyalarni kasbiy faoliyatda qo'llay olish kompetensiyasini shakllantirish uchun bir nechta metodologik yondashuvlar mavjud. ular:

- o'qituvchining o'zi uchun malaka oshirish: tarbiyachilarga zamonaviy texnologiyalarni o'rganish va ulardan foydalanish bo'yicha maxsus kurslar, seminarlar va treninglar tashkil etish;
- amaliy mashg'ulotlar: tarbiyachilarni texnologiyalarni qo'llashni o'rgatish uchun maxsus amaliy mashg'ulotlar va laboratoriyalar tashkil etish. bu jarayon o'qituvchining ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi;
- integratsiya metodikasi: texnologiyalarni boshqa o'quv predmetlari bilan integratsiya qilib, mashg'ulotlarning interaktivligini oshirish;
- ilg'or tajribalarni o'rganish: o'qituvchilarni innovatsion metodlarni o'rganish va ular orqali o'quvchilarga yuqori sifatli ta'lim berishga yo'naltirish maktabgacha ta'limda texnologiyalarni qo'llashning foydalari tarbiyachilarning texnologiya kompetensiyasini oshirish, o'z navbatida, o'quv jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. buning ba'zi asosiy foydalari;
- ta'lim sifatining oshishi: texnologiyalar yordamida o'quvchilar ko'proq interaktiv va qiziqarli ta'lim materiallari bilan tanishadilar, bu esa ularning bilim darajasini oshirishga yordam beradi;
- ijodiy fikrlashni rivojlantirish: texnologiyalar, ayniqsa o'yinlar va simulyatsiyalar orqali, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi;
- o'quvchilarning faolligi: interaktiv texnologiyalar o'quvchilarni faollashtiradi, ularda o'zlashtirish va o'rganishga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi tarbiyachilarning raqamli texnologiyalarni, multimedia vositalarini va onlayn ta'lim resurslarini bolalar bilan ishlashda qo'llashi juda muhim, chunki bu vositalar ta'lim jarayonini samarali va interaktiv tarzda tashkil etishga imkon beradi. quyidagi usullar orqali tarbiyachilar raqamli texnologiyalarni bolalar bilan ishlashda qo'llashlari mumkin:

1. Multimedia vositalaridan foydalanish

Video va animatsiyalar: Bolalar uchun qisqa animatsion videolar va ta'limiy filmlar yaratish yoki mavjudlarini ishlatish. Masalan, bolalar uchun axborot, rang-baranglik, sonlar yoki harflarni o'rganishdagi videolar yordamida darslarni qiziqarli va tushunarli qilish mumkin.

Interaktiv o'yinlar: Darslarni o'ynash usulida tashkil etish, masalan, arifmetika, matnlarni o'qish, ranglarni tanish kabi mashqlarni interaktiv o'yinlar shaklida taqdim etish bolalar o'rganish jarayonini qiziqarli va o'rgatishning samarali usuliga aylantiradi.

2. Onlayn ta'lim resurslaridan foydalanish

Onlayn Platformalar: Tadqiqotlar, bilim olish va amaliy mashqlar uchun onlayn resurslardan, masalan, interaktiv ta'lim saytlaridan foydalanish. Bu platformalarda bolalar o'z qiziqishlariga qarab turli mavzularni mustaqil o'rganishlari mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Virtual sinflar va webinarlar: Onlayn darslar yoki virtual sinflarda bolalar bilan interaktiv tarzda ishlash. Misol uchun, tarbiyachilar bolalar bilan video konferensiyalar o‘tkazib, masalalar va mavzularni real vaqt rejimida muhokama qilishi mumkin.

3. Raqamli o‘qish materiallari

E-kitoblar: Bolalar uchun raqamli kitoblar va hikoyalar, interaktiv o‘qish materiallarini taqdim etish. Bu, ayniqsa, bolalar uchun o‘qish qobiliyatlarini rivojlantirishda foydalidir, chunki kitoblar yengil interaktiv elementlar bilan boyitilgan bo‘lishi mumkin.

O‘rganish App-lari: Mobil ilovalar orqali bolalarga ta’lim berish. Bunday ilovalar turli fanlar, matematikadan tortib tillar va san'atgacha bo‘lgan o‘quv resurslarini taqdim etadi.

4. Tarbiyachilar Uchun Treninglar

Onlayn kurslar va vebinarlar: Tarbiyachilarni raqamli texnologiyalar va multimedia vositalarini samarali qo‘llashni o‘rgatadigan kurslar, vebinarlar va treninglar orqali rivojlantirish. Bunday tadbirlar tarbiyachilarga zamonaviy ta'lim metodlarini va vositalarini o‘rgatishda yordam beradi.

5. Bolalar Uchun Ijtimoiy Tarmoqlar va Forumlar

Xavfsiz Onlayn Hamjamiyatlar: Bolalarning onlayn faolliklarini kuzatib borish va xavfsiz ijtimoiy tarmoqlarda o‘rganishga rag‘batlantirish. Bu platformalar yordamida bolalar o‘z o‘rtoqlari bilan bilimlar bilan o‘rtoqlashishi, fikrlar almashishi va yangi g‘oyalar haqida bilib olishlari mumkin.

6. Tarbiyachilarning raqamli ko‘nikmalarini rivojlantirish

Tarbiyachilar turli multimedia elementlar, videolar va o‘yinlar yaratish orqali dars materiallarini taqdim etishning innovatsion usullarini o‘rganishlari kerak. Shu bilan birga, tarbiyachilar bolalar uchun interaktiv va foydali bo‘lgan materiallar yaratishda o‘z ko‘nikmalarini oshirishi lozim.

Raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari va onlayn ta’lim resurslari bolalar bilan ishlashda ta’lim sifatini oshiradi, ta’limni qiziqarli va interaktiv qilishga yordam beradi. Tarbiyachilar bu texnologiyalarni bolalarning o‘rganish ehtiyojlariga mos ravishda qo‘llab, raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirishda katta rol o‘ynashlari lozim. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tarbiyachilar doimo yangiliklardan xabardor bo‘lishlari va o‘z bilimlarini yangilab turishlari kerak.

Maktabgacha ta’limda raqamli texnologiyalarni qo‘llash, bolalarning o‘rganish ehtiyojlariga mos ravishda, ularning rivojlanishiga katta yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun texnologiyalarni to‘g‘ri va samarali qo‘llash o‘rganish jarayonini qiziqarli, interaktiv va foydali qiladi. Bunday texnologiyalarni joriy etish, maktabgacha ta'limda bir nechta muhim maqsadlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Erta yoshdagi bolalar uchun raqamli vositalar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun moslashtirilgan raqamli texnologiyalar, masalan, interaktiv ta'lim ilovalari, o‘yinlar va multfilmlar orqali ularning o‘rganish jarayonini qo‘llab-quvvatlash mumkin. Bu vositalar bolalarga ranglar, shakllar, sonlar va harflarni o‘rgatishda samarali yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bolalar o‘yin orqali o‘rganishadi, shuningdek, videolar va animatsiyalaryordamida yangi tushunchalarni o‘zlashtiradilar. Bunday ilovalar bolalar uchun vizual va audial o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi.

Shaxsiylashtirilgan o‘rganish jarayoni maktabgacha yoshdagi bolalar turli rivojlanish tezliklariga ega. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘rganish jarayonini shaxsiylashtirish mumkin. Masalan, interaktiv ilovalar orqali bolalar o‘z tezliklarida o‘rganishi, yangi bilimlarni qabul qilish va rivojlanishi mumkin.

Bolalar o‘zlarining qiziqishlariga mos keladigan kontentni tanlashlari va o‘rgatish jarayonida faol ishtirok etishlari mumkin.

Kognitiv va motorik ko‘nikmalarni rivojlantirish raqamli texnologiyalar bolalarning kognitiv (axborotni qabul qilish va qayta ishlash) va motorik (qo‘l harakati va boshqaruv) ko‘nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Masalan, ekranda turli shakllar va tasvirlarni ko‘rish va ularni tegishli tarzda tanlash, tugmalarga bosish orqali motorik ko‘nikmalarni rivojlantirish mumkin.

Interaktiv o‘yinlar va ilovalar bolalar uchun ranglar, shakllar, his-tuyg‘ular va oddiy matematik tushunchalarni o‘rgatishda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish maktabgacha ta’limda bolalarga ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun onlayn resurslar, videokonferensiyalar yoki boshqa interaktiv platformalar ishlatilishi mumkin. Masalan, bolalar birgalikda virtual o‘yinlar o‘ynash, muammoni hal qilish yoki kichik guruhlarda ishlash orqali ijtimoiy munosabatlarni o‘rganadilar.

Raqamli vositalar yordamida bolalar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etishni va boshqalarning fikrini hurmat qilishni o‘rganadilar. Kreativlik va tasavvurni rivojlantirish. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yaratuvchanlikni rivojlantiruvchi dasturlar va ilovalar yordamida ularni yangi narsalarni yaratishga undash mumkin. Masalan, raqamli rasmlar yoki musiqalarni yaratish, qo‘l mehnati va raqamli dizaynni birlashtirish orqali bolalar ijodkorlik ko‘nikmalarini oshirishadi. Virtual realistik o‘yinlar yoki dizayn ilovalari bolalarga o‘z dunyosini yaratishga va tasavvurlarini rivojlantirishga imkon beradi. Raqamli xavfsizlikni o‘rgatish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun internet xavfsizligi haqida dastlabki tushunchalarni berish muhim. Masalan, bolalar o‘yinlar orqali o‘zlarini internetda qanday xavfsiz tutish, shaxsiy ma'lumotlarni qanday himoya qilish haqida bilishlari mumkin.

Raqamli texnologiyalar yordamida bolalarga internetdagi xavflarni tushunish va o‘z harakatlarini nazorat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish kerak. Ota-onalar va tarbiyachilar bilan hamkorlik. Tarbiyachilar va o‘qituvchilar ota-onalar bilan hamkorlikda bolalarga raqamli texnologiyalarni qanday xavfsiz va samarali ishlatish bo‘yicha qo‘llanmalar berishlari kerak. Ota-onalar bolalarining texnologiyalarni qanday ishlatishini nazorat qilish va qo‘llab-quvvatlashda faol ishtirok etishlari zarur.

Ota-onalar va tarbiyachilar uchun o‘quv kurslari yoki treninglar orqali, bolalar bilan raqamli vositalardan foydalanishning to‘g‘ri usullari haqida ma'lumot berish mumkin.

Ta’limda interaktiv texnologiyalardan foydalanish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Virtual realnost (VR) yoki kengaytirilgan realnost (AR) texnologiyalarini maktabgacha ta'limda qo'llash, bolalarga yangi dunyoni o'rganishda yordam beradi. O'qitish metodlarini diversifikatsiya qilish tarbiyachilar maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda turli metodlardan foydalanishlari mumkin. Bunga multimedia materiallari, audiovizual vositalar, interaktiv o'yinlar va ta'lim ilovalarini qo'llash kiradi. Raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilarning diqqatini saqlash va o'rgatish samaradorligini oshirish mumkin. Raqamli texnologiyalarni qo'llashda bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi tarbiyachilar faoliyatini cheklashi mumkin. Shu sababli, tarbiyachilarni zamonaviy raqamli vositalar va platformalar bilan tanishtirish, ulardan foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish zarur. Malaka oshirish kurslari va amaliy seminarlar orqali ularga texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi roli va ahamiyatini o'rgatish lozim.

Rivojlanayotgan texnologiyalarni bolalarning yosh xususiyatlariga mos tarzda qo'llash tarbiyachilar uchun muhim kompetensiyadir. Interaktiv ta'lim vositalaridan foydalanish, multimedia resurslarini qo'shish, raqamli o'yinlar va animatsiyalar bilan mashg'ulotlarni boyitish orqali bolalarning qiziqishi va faol ishtirokini ta'minlash mumkin. Shaxsiylashtirilgan ta'lim yondashuvini rivojlantirish uchun zamonaviy texnologiyalar yordamida har bir bolaning ehtiyojlariga mos mashg'ulotlar tashkil etish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Olimov Q.T. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. T.; 2017
2. Mavlonov.N.Sh Raqamlashtirish muhitida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining axborot kompetentligini rivojlantirish // falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. T. 2023..
3. Olimov Q.T., Mavlonov N.Sh. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini pedagog kadirlar bilan ta'minlash va ularning kompetensiyasini oshirish jarayonining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari. /– B. 21-23
4. https://plov.press/blogs/all/doshkolnik_i_tsifrovizatsiya_kak_idet _protsess_v_strane/
5. https://www.unicef.org/Uzbekistan/achieving-universal-early-childhood-education

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rabbimova Munisxon Mustafoyevna,** Teacher of the Department of "Economics and Computer Engineering" of the International School of Finance Technology and Science Institute, [**Раббимов Мунисхон Мустафаева**, Teacher of the Department of "Economics and Computer Engineering" of the International School of Finance Technology and Science Institute], [**Rabbimova M. Munisxon**, Teacher of the Department of "Economics and Computer Engineering" of the International School of Finance Technology and Science Institute]; manzil: O'zbekiston, . Ulug'bek tumani, ISFT instituti [адрес: Узбекистан, Улугбекский район, институт ISFT], [address: Uzbekistan, Ulugbek district, ISFT Institute], E-mail: munisxon1696@gmail.com. ORCID:0009-0003-6158-5356.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

KORPUSNING BAZALASHISHI XATOLIGINI HISOBLASHDA TALABALARNI METODIKA ASOSIDA O'QITISHNI TASHKIL ETISH

© A.N. Abdullayev[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zagotovkaning yassilik va ikkita teshik bo'yicha bazalashishidagi maksimal siljishi mumkin bo'lgan chegaralarda bo'ladi va frezerlash operatsiyalarida texnikaviy talablarni bajarilishini ta'minlaydi.

MAQSAD: frezerlash operatsiyasida texnikaviy talablarni bajarish bilan birga unga ishlov berishda korpus detalining zagotovkasini bazalashish va o'rnatish sxemasini taklif qilish (1-rasm).

MATERIALLAR VA METODLAR: axborotnoma adabiyotlarda ishlov berilayotgan silindrik yuzalar shakli xatoliklariga markaziy uyalar shakli xatoliklari qay darajada ta'sir ko'rsatishi haqida ma'lumotlar yo'q. Ammo ko'rib chiqilayotgan holatda ishlov berilayotgan yuzaning shaklining talab qilinayotgan aniqligiga yo'nishda yetishib bo'lmasligi havfi mavjuddir. Bunday holatda markaziy uyalarni aniqroq bajarish talab qilinadi, masalan R shakli bo'yicha (yoy hosil qiluvchi bilan).

MUHOKAMA VA NATIJALAR: valning barcha diametral o'lchamlari uchun bazalashish xatoliklari moslamaning shakli va asosiy yuzalarining joylashishi (old va orqa markazlari) xatoliklari bilan, shuningdek detalning shakli va asosiy yuzalarining joylashishi xatoliklari bilan (makaziy uyalarning) aniqlanadi.

XULOSA: silindrik yuzalarning silindrikligi, dumaloqligi va profilning ko'ndalang kesimi uchun nisbiy geometrik aniqlik A, V va S uchun o'lcham qo'yimidan tegishlicha 30, 20 va 12 % tashkil qiladi, chunki bu chetlanishlar radiusga tegishli deb hisoblanadi.

Kalit so'zlar: detal eskizi, texnologik bazalar, to'g'ri burchakli orientatsiya, Zagotovkaning bazalashish sxemasi, zagotovkani uchta erkinlik darajasi, O'rnatish elementlari.

Iqtibos uchun: Abdullayev A.N. Korpusning bazalashishi xatoligini hisoblashda talabalarni metodika asosida o'qitishni tashkil etish. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 153–160.

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ МЕТОДИКЕ РАСЧЕТА ПОШИБКИ ЦЕНТРОВКИ КОРПУСА

© А.Н. Абдуллаев[1]✉
[1]Ташкентский государственный университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: максимальное смещение заготовки по плоскостности и двум отверстиям находится в пределах допустимых значений и обеспечивает выполнение технических требований при фрезерных операциях.

ЦЕЛЬ: предложить схему базирования и установки заготовки корпусной детали при ее обработке с выполнением технических требований в операции фрезерования (рис.1).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. в литературе отсутствуют сведения о том, насколько погрешности формы центральных пазов влияют на погрешности формы обрабатываемых цилиндрических поверхностей. Но в рассматриваемом случае существует риск того, что форма обрабатываемой поверхности не достигнет необходимой точности. В этом случае необходимо центральные прорези выполнить точнее, например, по форме R (с помощью дугового генератора).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: базовые погрешности для всех диаметральных размеров вала определяются погрешностями формы и расположения основных поверхностей устройства (переднего и заднего центров), а также погрешностями формы и расположения основные поверхности детали (центровые пазы).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: относительная геометрическая точность по цилиндричности, круглости и сечению профиля цилиндрических поверхностей составляет 30, 20 и 12 % от допуска размеров по A, V и C соответственно, поскольку эти отклонения считаются связанными с радиусом.

Ключевые слова: детальный эскиз, технологические основы, ориентация под прямым углом, схема базирования заготовки, три степени свободы заготовки, монтажные элементы.

Для цитирования: Абдуллаев А.Н. Организация обучения студентов методике расчета пошибки центровки корпуса. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 153–160.

ORGANIZATION OF TRAINING OF STUDENTS ON THE BASIS ERROR CALCULATION OF THE BODY

© Abdukhakim N. Abdullayev[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the maximum displacement of the workpiece in the base on the flatness and two holes is within the possible limits and ensures the fulfillment of technical requirements in milling operations.

AIM: to propose a scheme for basing and installing the workpiece of the body part when processing it, while fulfilling the technical requirements in the milling operation (Fig. 1).

MATERIALS AND METHODS: there is no information in the reference literature on the extent to which errors in the shape of the central slots affect the shape errors of the cylindrical surfaces being processed. However, in the case under consideration, there is a risk that the required accuracy of the shape of the machined surface may not be achieved during orientation. In this case, it is necessary to make the center slots more accurately, for example, according to the R shape (with an arc generator).

DISCUSSION AND RESULTS: the basing errors for all diametrical dimensions of the shaft are determined by the errors of the shape and location of the main surfaces of the device (front and rear centers), as well as by the errors of the shape and location of the main surfaces of the part (center slots).

CONCLUSION: the relative geometric accuracy for the cylindricity, roundness of cylindrical surfaces and the cross section of the profile is 30, 20 and 12% of the size allowance for A, B and S, respectively, since these deviations are considered to be related to the radius.

Key words: detail sketch, technological bases, rectangular orientation, Basing scheme of the workpiece, three degrees of freedom of the workpiece, Mounting elements.

For citation: Abdukhakim N. Abdullayev. (2025) ‘Organization of training of students on the basis error calculation of the body’, Inter education & global study, (1), pp. 153–160. (In Uzbek).

Hozirgi kunda texnika sohasi mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynamoqda. Industrializasiya davridan boshlab, ilmiy-texnik inqilobgacha bo‘lgan davrda texnika va mashinasozlik sohasi keng rivojlanib, turli sohalarda inson hayotiga katta ta’sir ko`rsatmoqda. Bu sohalarning rivoji faol ishlab chiqarish, samaradorlik, aniqlik va avtomatlashtirishni talab qiladi. Detallariga ishlov berish – bu materiallardan aniq va sifatli mexanik detallar, qismlar va mexanizmlarni yaratish jarayonidir. Ushbu jarayon ishlab chiqarishda muhim rol o‘ynaydi, chunki texnika va mexanizmlarning ishlashi detallarning yuqori aniqlik va samaradorlikda ishlab chiqarilishini talab qiladi. Mashina detallariga ishlov berish jarayonining samaradorligi, ishlab chiqarish tizimining yuqori samaradorligini ta’minlashga yordam beradi.

Mashina detallariga ishlov berishning asosiy maqsadi – materiallarning shaklini, o‘lchamlarini va tuzilishini aniqlashtirishdir. Bu jarayonda bir qator usullar qo‘llaniladi.

1.Detal eskizidan foydalanib, texnologik bazalar sifatida bazalarni birlashtirish prinsipini qo‘llab, quyidagi yuzalarni tanlash ma’qul kelishini aniqlaymiz: ishlov berish jarayonida to‘g‘ri burchakli orientatsiya uchun detalning konstruktorlik bazasi bo‘lgan asosining yassiligi A, va diagonal tarzda joylashgan ikkita teshikni (mavjud bo‘lgan to‘rttasining ichidan) olamiz.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2.Zagotovkaning bazalashish sxemasi (1-rasm): A yuzasi – oʻrnatish bazasi boʻlib, zagotovkani uchta erkinlik darajasidan muxrum qiladi (tayanch nuqtalari - 1, 2, 3); teshiklar yuzasidan biri ikkita tayanch nuqtasi boʻylab bazalashishni ta'minlaydi – oʻzaro perpendikulyar boʻlgan koordinatlar boʻylab siljish (qoʻshaloq tayanch bazasi, 4,5 nuqtalari); diagonal boʻyicha boshqa teshik zagotovkani erkinlikning bir darajasini maxrum qilib bazalashishni ta'minlaydi.

3.Oʻrnatish elementlari sifatida yassi yuzani A ishlatamiz, teshiklardan birining yuzasini oʻtqazish boʻyicha tirqishga ega boʻlgan silindrik barmoq bilan birlashtiramiz, boshqa teshikni kesilgan barmoq bilan birlashtiramiz.

4.Zagotovkani maksimal darajada burchak koʻchirilishi uni yassilik va ikkita teshik boʻyicha oʻrnatishi sxema asosida quyidagi formula boʻyicha aniqlanishi mumkin va u bu holatda quyidagi qiymatga teng boʻlishi mumkin.

1. $tg\alpha_{max} = \frac{S_{max}}{L}$ .Agar $D_{max\ teshik}$ =20,033 mm ekanligini hisobga olsak, $20d920^{-0,065}_{-0,117}$ oʻrnatish barmogʻi minimal diametrga egadir d_{min}=19,883mm

$$S_{max} = D_{max\ teshik} - d_{min} = 20,033 - 19,883 = 0,15 \text{ mm}$$

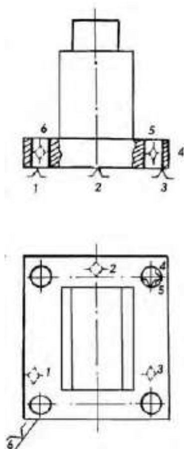
Texnologik bazalar sifatida qabul qilingan bazaviy teshiklar orasidagi masofa,bunda

$$L = \sqrt{250^2 + 160^2} = 296,82 \text{ mm}$$

$$tg\alpha_{max} = \frac{0,15}{296,82} = 0,005$$

Ishlov berilayotgan yassilik uzunligi boʻyicha l = 200 mm zagotovkaning chiziqli siljishi $x = l \cdot tg\alpha_{max} = 200 \cdot 0,0005 = 0,1$ mm. Old markaz qattiq. Yon qirra yuzalarini kesib tashlash l_r. Oʻlchamga moslashtirilgan ikkita keskich bilan parallel tarzda amalga oshiriladi. Oʻlchamlarga qoʻyimlar 14 aniqlik kvalitetiga muvofiq (2-rasm). l_2 oʻlcham uchun bazalashish xatoligi yoʻqdir. l_3 oʻlchami uchun oʻq yoʻnalishi boʻyicha xatolik valning umumiy uzunligi oʻzgarishidan (uzunlikka boʻlgan T_1 qoʻyimi) va zagotovkaning chap yoki oʻng tomonga Δ kattaligiga markaziy uya diametrining D_{max} dan D_{min} gacha oʻzgarishidan tuzilgan boʻladi. Bundan quyidagi qiymat kelib chiqadi:

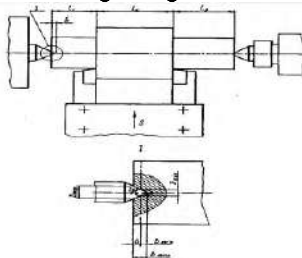
$\Delta = \frac{D_{max}}{2tg\beta} - \frac{D_{min}}{2tg\beta} = \frac{T_D}{2tg\beta}$ Binobarin $\varepsilon_{\delta L3} = T_1 + \frac{T_D}{2tg\beta}$

1-rasm. Zagotovkaning bazalashish sxemasi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Agar old markaz suzuvchan (prujina osti) bo'lganida va chap yon qirraga tirgak ishlatilganida edi, u holda bazalashish xatoligi val uzunligi qo'yimi T_1 chegarasida o'lchash bazasi (o'ng yon qirra) faqat siljishni o'z ichiga olgan bo'lar edi.

2-rasm. Zagotovkaning markazlarda bazalashish xatoligini hisoblash sxemasi.

l_1 o'lchami uchun bazalashish xatoligi markaziy uyaning diametri tebranishlari bilan shartlashgan chap yon qirraning silijishiga teng. $\varepsilon_{\delta L1} = \frac{T_D}{2tg\beta}$

14 aniqlik kvaliteti bo'yicha qo'yim 6 dan 10 gacha diametrlar uchun 220 mkm (P3-jadvalning havolasiga qarang) ni tashkil qiladi. Demak, markaziy uyaning dumaloqligi qo'yimi normal nisbiy aniqlik uchun quyidagini tashkil qiladi: $T_{uyaning\ dumal} = 0{,}3 \cdot \frac{220}{2} = 33\ mkm$

Markazlarning konik yuzalari shakli va joylashishi xatoliklari 6 aniqlik kvalitetiga muvofiq, ular katta emas va shuning uchun ularni hisobga olmasa ham bo'ladi.Shunday qilib, markaziy uyalar dumaloqligidan og'ishlar 33 mkm ga yetishlari mumkin. Bu xatolik dastgoh markazlarining o'qlari va val o'qining bir-biriga to'g'ri kelmasligini keltirib chiqaradi va qo'yimning ekssentrik joylashishiga olib keladi, va demak, kesish kuchi kattaligi o'zgaradi. Bu, o'z navbatida, keskich va zagotovkaning o'zaro kerish kattaligi tebranishlariga olib keladi, va oqibatda ishlov berilayotgan yuzaning shaklidagi xatoliklarga olib keladi.

Silindrik zagotovkaning prizmada bazalashish xatoligini hisoblash Prizmada bazalashish sxemasi 3–rasmda keltirilgan. Bazalashish xatoligi bu holatda silindrik yuzaning diametri qo'yimi, shuningdek uning shakli xatoliklariga bog'liq. H_1, H_2 va H_3 o'lchamlari uchun bazalashish xatoliklarini aniqlaymiz. H_1 o'lchamlari uchun bazalashish xatoliklari S_{max} - C_{min} ning ayirmasi bilan aniqlanadi. Hisoblash sxemasidan quyidagilarni aniqlaymiz:

$$C_{max} = A - R_{max} = \frac{R_{max}}{\sin\alpha} - R_{max}$$

$$C_{min} = B - R_{min} = \frac{R_{min}}{\sin\alpha} - R_{min}$$

Demak

$$\varepsilon_{\delta H1} = (R_{max} - R_{min})\left(\frac{1}{\sin\alpha} - 1\right) = \frac{T_D}{2}\left(\frac{1}{\sin\alpha} - 1\right)$$

H_2 o'lchami uchun bazalashish xatoligi L_{max} - L_{min} ayirmasidan aniqlanadi. Hisoblash sxemasida quyidagilar kelib chiqadi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

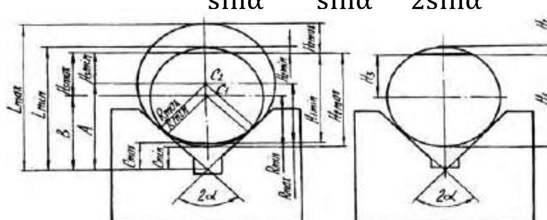
$$L_{max} = A + R_{max} = \frac{R_{max}}{\sin\alpha} + R_{max}$$

$$L_{min} = B + R_{min} = \frac{R_{min}}{\sin\alpha} + R_{min}$$

shunga ko‘ra $\varepsilon_{\delta H2} = (R_{max} - R_{min})\left(\frac{1}{\sin\alpha} + 1\right) = \frac{T_D}{2}\left(\frac{1}{\sin\alpha} + 1\right)$

H_3 o‘lchami uchun bazalashish xatosi $S_1 C_2$, kattaligi bilan aniqlanadi, ya’ni (A-B) ayirmasi bilan. Shuning uchun

$$\varepsilon_{\delta H3} = \frac{R_{max}}{\sin\alpha} - \frac{R_{min}}{\sin\alpha} = \frac{T_D}{2\sin\alpha}$$

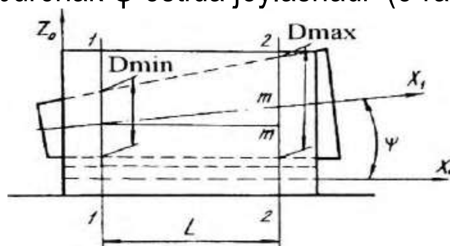

3-rasm. Prizmadagi silindrik zagotovkaning bazalashish xatolarini aniqlash sxemasi

Agar prizmaning ishchi yuzalari Δ chuqurchalar chuqurligi bilan aniqlanadigan darajada eskirgan bo‘lsa, u holda zagotovkaning o‘qi pastga quyidagi kattalikka siljiydi:

$$\varepsilon_u = \frac{\Delta}{\sin\alpha}$$

Endi prizmadagi asosiy yuzalar shakli xatoliklari bilan shartlashgan zagotovkalarning bazalashish xatoliklarini topamiz. Agar asosiy yuza konussimon bo‘lsa, zagotovkaning o‘qi $X_1 X_0$ o‘qiga qarab ma’lum bir burchak ψ ostida joylashadi (3-rasm).

4-rasm. Asosiy yuzaning konusligi mavjud bo‘lganida prizmada silindrik zagotovkaning bazalashish xatoliklarini hisoblash sxemasi

1-1 kesimda zagotovka diametr D_{min} ga ega, 2-2 kesimda diametr D_{max} ga.

Δ Konussimonlik quyidagi nisbat bilan aniqlanadi:

$$\Delta = \frac{D_{max} - D_{min}}{2}$$

bu degani, zagotovkaning siljishi Z_0 o‘qi yo‘nalishida, ya’ni konussimonlik bilan shartlashgan bazalashish xatoligi quyidagini tashkil qiladi:

$$\varepsilon_{\delta Z0} = \frac{\Delta}{\sin\psi}$$

Y_0 atrofida X_1 o‘qining burilish burchagi ψ quyidagi nisbat bilan L uzunlikda aniqlanadi:

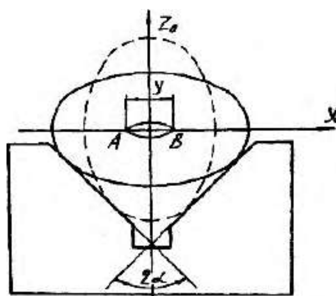
$$\psi = \operatorname{arctg}\frac{mm}{L}$$

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Agar zagotovka koʻndalang kesimda ellipslik koʻrinishida shakl xatoligiga ega boʻlsa, u holda uning oʻqi balandlik boʻyicha va gorizontal yoʻnalishda har qanday holatlarni egallaydi. 4-rasmda AV chiziqlari bilan zagotovkaning oʻqi harakati traektoriyasi koʻrsatilgan, agar uni prizmada aylantirsak. Ikkita koʻrsatilgan holatlar uchun zagotovkaning oʻqi prizma simmetriyasining oʻqida yotadi.

Zagotovkaning oʻqi gorizontal yoʻnalishda siljishi quyidagi nisbat bilan aniqlanadi: y = $\sqrt{2}(a-b)$ bunda a va b – ellipsning katta va kichik yarim oʻqlari.

Vertikal boʻyicha siljish y kattaligidan bir necha marta kichik

4-rasm. Asosiy yuzaning ellipsligi mavjud boʻlganida prizmada silindrik zagotovkaning bazalashish xatoliklarini hisoblash sxemasi.

Amaliy mashgʻulotni bajarish tartibi.

1. Zagotovkalarning bazalashish nazariyasi bilan tanishib chiqing.
2. Detalning asosiy va yordamchi konstruktorlik bazalarini aniqlab toping.
3. Bazalarning oʻrindoshlik prinipini ishlatib, zagotovkaning texnologik bazalari butligini belgilang.
4. Zagotovkaning birinchi ustanovkasida xomaki bazani tanlang va bazalashish sxemasini taklif qiling.
5. Bazalashish sxemasi va keyingi operatsiyalardagi ustanovkani ishlab chiqing.
6. Bazalarga vazifasiga koʻra, maxrum qiluvchi erkinlik darajalariga va namoyon boʻlish hususiyatiga toʻla nom bering.
7. Zagotovkaning bazalashish xatoliklarini taklif qilingan bazalashish sxemalarining biri boʻyicha hisoblab chiqing.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayev.A.N (2024). Use of measuring instruments. в international bulletin of engineering and technology (Т. 4, Выпуск 2, сс.113–119).https://doi.org/10.5281/zenodo.10726900
2. Abdullayev.A.N (2024). A study of enclosed cylindrical and bevel gear reducers. Наука и инновация, 2(6), 148–154.https://in-academy.uz/index. php/si/article/view/28348
3. Abdullayev.A.N (2023). Methodology of problem solving in technical mechanics classes.Scientific electronic magazine "Science and Education". Volume 4 Issue 4

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

https://drive.goo gle.com/file/d/1GJzuiTGK_ITj7HReL8Pl6_yMqytgpgj1/view?usp=share_link. ISSN 2181-0842. APRIL 2023. 684-688

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abduhakim Nigmatovich Abdullayev**, "Texnologiya va professional ta'lim metodikasi" kafedrasi dotsenti, Ph.D. [**Абдухаким Нигматович Абдуллаев,** к.т.н., доцент кафедры «Технологии и методика профессионального образования»], [**Abdukhakim N. Abdullayev**, Ph.D., associate professor, Department of "Technology and professional education methodology "of"] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес:Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MUSIQA TA'LIMI YO'NALISHIDA AN'ANAVIY XONANDALIK FANINI O'QITISH KOMPONENTLARI

© Z.I. Ro'zmetov[1]✉
[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada musiqa ta'limi yo'nalishida an'anaviy xonandalik fanini o'qitish komponentlari, ashula ijrochiligining bir qator ichki va tashqi xususiyatlari bayon etilgan.

MAQSAD: mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi – musiqa ta'limi yo'nalishida an'anaviy xonandalik fanini o'qitish jarayonida ta'lim komponentlarining samarali modelini ishlab chiqish va amaliyotda qo'llashning metodologik asoslarini yoritishdan iborat. Shu bilan birga, an'anaviy xonandalikning nazariy va amaliy jihatlarini pedagogik jarayonga integratsiya qilish, talabalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish hamda milliy musiqa merosini saqlab qolish va yangi avlodga yetkazish masalalarini tahlil qilish ham ushbu maqolaning maqsadlari jumlasiga kiradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: an'anaviy xonandalik fanini o'qitish metodikasi milliy musiqa merosini o'rganish va uni amaliy qo'llashga yo'naltirilgan. Ushbu metodika nafaqat talabalarga milliy musiqa madaniyatining mohiyatini ochib berishni, balki ularni ijodkorlikka, musiqa asarlarini chuqur his qilishga, estetik didni rivojlantirishga undashni ham nazarda tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: an'anaviy xonandalik fanini o'qitish masalasi bugungi kunda musiqa ta'limi tizimida alohida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Milliy musiqiy merosning saqlanishi va rivojlanishi ko'p jihatdan ushbu fan orqali talabalarga uzatiladigan bilim va ko'nikmalarga bog'liq. Xonandalik – bu nafaqat ijro san'ati, balki millatning madaniy qadriyatlarini ifodalovchi vosita hamdir. Shuning uchun uni o'qitishda nafaqat texnik jihatlarga, balki uning ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyatiga ham e'tibor qaratish lozim.

XULOSA: bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy musiqa pedagogikasi faoliyati uning ovozli ishining o'ziga xos xususiyatlaridan iborat bo'lib, nutqda (materialni tushuntirish), xonandalik (ashula ijrochiligilarni ijro etish) rejimlarida va bir vaqtning o'zida ikkala rejimda (ashula ijrochiligini tushuntirish va namoyish qilish) ovozdan foydalanish bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: an'ana, komponent, kasbiy musiqa, pedagogika, uslub, musiqa, ashula, xonandalik, ijrochilik, an'anaviy xonandalik.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Iqtibos uchun: Ro'zmetov Z.I. Musiqa ta'limi yo'nalishida an'anaviy xonandalik fanini o'qitish komponentlari. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 161–168.

КОМПОНЕНТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО ВОКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

© З.И. Рузметов[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описываются компоненты обучения традиционному пению в музыкальном образовании, а также ряд внутренних и внешних особенностей певческого исполнительства.

ЦЕЛЬ: основной целью данной научной статьи является освещение методических основ разработки и применения на практике эффективной модели образовательных компонентов в процессе обучения традиционному пению в сфере музыкального образования. При этом целями данной статьи являются интеграция теоретических и практических аспектов традиционного пения в педагогический процесс, развитие творческих способностей учащихся, анализ вопросов сохранения и передачи национального музыкального наследия новому поколению.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методика обучения традиционному пению ориентирована на изучение национального музыкального наследия и его практическое применение. Данная методика направлена не только на раскрытие учащимся сути национальной музыкальной культуры, но и на побуждение их к творчеству, глубокому переживанию музыкальных произведений, развитию эстетического вкуса.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: вопрос обучения традиционному пению имеет сегодня особое значение в системе музыкального образования. Сохранение и развитие национального музыкального наследия во многом зависит от знаний и умений, передаваемых студентам посредством этой дисциплины. Пение — это не только исполнительское искусство, но и средство выражения культурных ценностей нации. Поэтому при его преподавании необходимо обращать внимание не только на технические аспекты, но и на его духовно-воспитательное значение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: профессиональная музыкально-педагогическая деятельность будущего учителя музыки складывается из специфики его вокальной работы, которая может осуществляться в речевом (объяснение материала), певческом (исполнение песенных произведений) режимах, а также одновременно в обоих режимах (певческое объяснение). и демонстрация исполнения), связанная с использованием голоса.

Ключевые слова: традиция, компонент, профессиональная музыка, педагогика, стиль, музыка, пение, вокал, исполнение, традиционное пение.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Рузметов З.И. Компоненты преподавания традиционного вокального искусства в музыкальном образовании. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 161–168.

COMPONENTS OF TEACHING TRADITIONAL VOCAL MUSIC IN MUSIC EDUCATION

© Zurriyodjon I. Ro'zmetov[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the components of teaching traditional singing in the field of music education, a number of internal and external features of singing performance.

AIM: the main purpose of this scientific article is to develop an effective model of educational components in the process of teaching traditional singing in the direction of music education and to highlight the methodological foundations of its practical application. At the same time, the objectives of this article include the analysis of the integration of theoretical and practical aspects of traditional singing into the pedagogical process, the development of creative abilities in students, and the preservation and transfer of national musical heritage to the new generation.

MATERIALS AND METHODS: the methodology for teaching traditional singing is aimed at studying national musical heritage and its practical application. This methodology involves not only revealing to students the essence of national musical culture, but also encouraging them to be creative, to deeply feel musical works, and to develop aesthetic taste.

DISCUSSION AND RESULTS: the issue of teaching traditional singing is of particular relevance in the music education system today. The preservation and development of the national musical heritage largely depends on the knowledge and skills transmitted to students through this discipline. Singing is not only a performing art, but also a means of expressing the cultural values of the nation. Therefore, when teaching it, attention should be paid not only to technical aspects, but also to its spiritual and educational significance.

CONCLUSION: the professional music pedagogical activity of a future music teacher consists of the specific features of his vocal work, which is associated with the use of the voice in speech (explanation of the material), singing (performance of song performances) modes, and simultaneously in both modes (explanation and demonstration of song performance).

Key words: tradition, component, professional music, pedagogy, style, music, singing, singing, performance, traditional singing.

For citation: Zurriyodjon I. Ro'zmetov. (2025) 'Components of teaching traditional vocal music in music education', Inter education & global study, (1), pp. 161–168. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Pedagogik an'analar yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi – ular pedagogik voqelikning tayyor namunalarini reproduktiv ravishda ko'paytirishga yoki erkin pedagogik ijodga yo'naltirilishi mumkin. Bunday holatda bakalavriat bosqichi musiqa ta'limi yo'nalishi talabalarini o'qitishda bir qator mavjud komponentlardan foydalanish lozimligini ko'rsatadi. Bular: hissiy-irodaviy, intellektual-kognitiv, motivatsion-qiymat, shaxsiy-ixtiyoriy. Pedagogik an'analarda nazariy va empirik, obyektiv va subyektivning birligi muhim ahamiyat kasb etishi bilan bir qatorda ularning talaba shaxsiga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatga egadir.

Tadqiqot jarayonida biz "An'anaviy xonandalik fani"ni o'qitish komponentlari ikkita qismdan iborat bo'lgan holda o'rganishga harakat qildik. Birinchi komponenet ijro etuvchi tarkibiy qism: "ta'lim elementlarining mazmuni" – ashula kuylashda tanani va boshni o'rnatish, ashula ijrochiligi nafasi, ashula ijrochiligi ovoziga hujum qilish, ovozning yuqori ashula ijrochiligi pozitsiyasi, ovoz apparati registrlari, ashula ijrochiligi diksiyasi, bu an'anaviy xonandalik ko'nikmalarini rivojlantirishga mos keladigan asosiy element bazasi va an'anaviy kuylashni o'qitish usullarining ishlab chiqilgan tasnifidan tanlangan "dominant usullar", metodologiyaning har bir bosqichida an'anaviy kuylash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Nazariy va uslubiy komponent: "tezaurus" – bosqichlarda ashula ijrochiligi ko'nikmalarni rivojlantirishda yuzaga keladigan asosiy tushunchalarni belgilash va ovozni takomillashtirish asoslari ijro mashg'ulotlarini, xonandalik asarining ijro etilishini tuzatuvchi qo'shimcha nazariy va uslubiy material.

An'anaviy xonandalik fanini o'qitishda texnik tarkibiy qismni o'qitishning belgilangan elementlari ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ashula ijrochiligi xonandalik ovoz sozlamalari – tashqi (to'g'ri holat, oyoq, qo'l, bosh holati, yuz ifodalari, ko'z ifodasi) va ichki (yumshoq tanglay, halqum, tilni kuylash holati), burun orqali yengil, jim nafas olish yoki yelkalar va klavikula ko'tarilmaydigan, pastki qovurg'alar yon tomonlarga yoyilgan, qorin biroz oldinga chiqib turadi, nafas olgandan keyin har doim kechikish bo'ladi, so'ngra nafas chiqariladi, boshqariladigan, cho'zilgan, asosan yumshoq ovoz balandligi, ko'tarilgan yumshoq tanglay, tovushning yuqori ashula ijrochiligi ijro pozitsiyasini his qilish, tovushning yuqori diapazonda o'tish notalarini kuylash, qattiq tanglay va yuqori tishlarga yaqin undoshlarning aniq talaffuzni yuzaga keltiradi. Ijrochilik ko'nikmalarni rivojlantirish xonandalik mashqlari, asarlarni o'rganish va ijro etish jarayonida sodir bo'ladi. Dominant usullar: tushuntirish-illustrativ, konsentrik, fonetik, og'zaki, eshitish nazorati, vizual nazorat. Hissiy-irodaviy badiiy tarkibiy qism texnik qism bilan bir xil bo'limlardan iborat.

Birinchi bo'limda quyidagilar ko'rsatilgan: hissiy-irodaviy (quvonch, mehr, qayg'u va boshqalar), mazmunli (she'riy matnni bilish) kuylash, aniq ashula ijrochiligi diksiyasi, ifoda vositalarini tanlash (ko'zlar, yuz ifodalari, qo'l harakatlari, kostyum va boshqalar). Dominant usullar: og'zaki, assotsiativ, analitik-sintetik, immersion, badiiy kontekstni yaratish.

Hiisiy-irodaviy va badiiy-faoliyatli komponentlar (badiiy obrazni etkazish) hissiy-irodaviy (jasorat, hazil, rahm-shafqat, og'riq va boshqalar), mazmunli (matn, subtekst

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ma'nosini tushunish) ashula, ifodali ashula ijrochiligi diksiyasi, ekspresivlik vositalarini tanlashni o'z ichiga oladi. Dominant usullar: og'zaki, fonetik, assotsiativ, immersion, og'zaki harakat, empatiya.

Yakuniy bosqichda ijro tayyorgarligi o'quv elementlarining bajarilishini avtomatlashtirishni, ya'ni shakllangan ko'nikmalarga ega bo'lish texnik komponentini o'z ichiga oladi. Dominant usullar qo'llaniladi: fonetik, og'zaki, qiyosiy tahlil. Hissiy va badiiy tarkibiy qism ashula va texnik ko'nikmalarni qo'llashni, xonandalik asarining badiiy qiyofasini yetkazish uchun yetarli ifoda vositalarini tanlashni o'z ichiga oladi.

Hissiy-irodaviy komponenti rivojlanib, musiqiy ta'lim yo'nalishi talabalaridan "turli xil hissiy holatlarni haqiqat bilan yetkazadigan ekspressiv intonatsiyalar" ni kuylashda badiiy ijroni tabiiy ovozda ijro etilishini ta'minlaydi [2]. Ushbu tabiiy ijro tinglovchilarda tushunishni uyg'otadigan xissiy ifodaviy mazmunni ashula ijrosidagi asar yordamida yuzaga keltiradi [1]. Ashula ijrochiligida talaba ijro etilayotgan asar bilan uyg'unlashishiga ilhomlantiradigan so'zlar uchun yaxshi musiqa tanlash va ko'p narsa o'qituvchiga, hatto undan ham ko'proq musiqa ta'limi bakalavriat ta'lim o'nalishi talabasining ongi, iste'dodi, musiqiy xotirasi, ijro mahorati, ovozi, iste'dodi, qobiliyatiga bog'liq [3]. Talabada ma'lum shtamplar va stereotiplarni o'zlashtirishlari, ularning ushbu fanni kasbiy metodik jihatdan egallashlariga amaliy yordam beradi [4].

Badiiy-faoliyatli komponent mahalliy xonandalik maktablarida ashula ijrochiligi g'oyasini rivojlantirishning kvintessetsiyasi uning she'riy so'zlari mazmunida ifodalangan badiiy maqsadni ifoda etish vositalarining mukammal muvofiqligidadir. Bu o'z hayotida yashaydigan uyg'un - barqaror tasvirni yaratish mumkin bo'lgan yagona shart – talabalar tomonidan an'anaviy xonandalik asarlarini ijrosini mukammal, benuqson egallashlarida [3].

An'anaviy xonandalik fanini o'qitishning hissiy va badiiy tarkibiy komponentining maqsadi xonandalik asarining badiiy qiyofasini yaratish va uni ashula ijrochiligi standartiga erishishga qaratilgan uzatishdir. An'anaviy xonandalik asarlarining mohir ijrochisi S.Mannopov ashula janri asarlarining badiiy obrazi tushunchasiga ta'rif berib, "odamlarning fe'l-atvorini, ularning his-tuyg'ularini, kayfiyatini, ijtimoiy va tarixiy hodisalarini, ashula mazmunidagi obrazlarni ochish vositalarini, ashula so'zlari va unga bastalangan kuy-ohangning bir-birga mutanosibligini ta'kidlab o'tadi [5]. Musiqa ta'limi yo'nalishi talabalarining ijro mahoratini tarbiyalash xonandalik ijro texnikasi ko'nikmalarni rivojlantirish bilan parallel va o'zaro bog'liq bo'lishi kerak degan mulohazani izohlash mumkinligini ko'rsatdi [6].

Ashula ijrochiligida shubg'asiz texnik komponentning barcha elementlari hissiy va badiiy komponent bilan uzviy bog'liqdir. Xonandalik ijrochiligida asarning badiiy obrazini yaratish borasida kerakli ovozli ranglarni topishga yordam beradigan subtekst, musiqa pedagogikasi ta'limi elementlari bilan tanishish, imo-ishoralar, yuz, ko'zlarning turli xil his-tuyg'ular bilan ifodalanishi lozimligini ko'rsatadi [5].

An'anaviy xonandalik fanini o'qitish barobarida talabalar ashula asarini kuylashning badiiy tomoni ijro san'atida, musiqiy iboralarda, ijro etilayotgan asarni his qilish va tushunish ekanligini ta'kidlash joizdir [1]. Xonandalik ijrochiligining badiiy hususiyati haqida

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

gap borganda har bir tovush ichki tomondan she’r matni mazmunini o‘zida ifodalash bilan bir qatorda uni mazmun mohiyatini asoslashi kerak [5]. Musiqa ta’limi yo‘nalishi talabalari tomonidan ijro etilayotgan xonandalik asarlarining badiiy mohiyati ularning ijro mazmuniga moslashuvchanligida, kuy-ohangni rang-barangligi xilma-xilligida va tovushning so‘z ma’nosiga muvofiqligidadir [3].

Ashula asarining badiiy qiyofasini yaratish an’anaviy xonandalik fanini o‘zlashtirish jarayonida musiqa ta’limi yo‘nalishi talabasi iste’dodining nomayon etish bo‘lsa, uning ijodiy salohiyatini yuqori darajada o‘stirishi bilan bog‘liq bo‘ladi. Xonandalarning badiiy va ijodiy salohiyati-ijodiy faoliyat sharoitida shaxsni kelajakda amalga oshirish imkoniyati, badiiy va ijodiy moyilliklarga asoslangan oqilona va hissiy asoslar, ixtiyoriy qarorlarga bog‘liq bo‘lgan talaba shaxsining individual psixologik xususiyatlari, umumiy musiqiy va vokal savodxonligi va iste’dodi, talabaning hissiy-irodaviy sezgirligi bilan bog‘liq [2].

Tadqiqot ishining asosiy tushunchasida ashula asarining badiiy obrazini talqin etish masalasi avvalam bor, shoir va bastakor tomonidan musiqa asarini ijro etuvchining ekspressivlik vositalaridan foydalangan holda yaratilgan va tugallangan koloritli mazmunini aks ettirishidir. Ashula asarining badiiy qiyofasini yaratish quyidagilarni o‘z ichiga oldi: texnik komponentga egalik qilish va undan foydalanish; hissiy, mazmunli kuylash; badiiy obrazni yorqin aks ettirish; ashula ijrochiligi talab va qoidalariga erishish uchun ekspressivlik vositalarini tanlash.

Texnik tarkibiy qism va hissiy-badiiy tarkibiy qismlarining tahlili “Musiqa ta’limi” bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarida an’anaviy xonandalik ko‘nikmalarini rivojlantirish lozimligini aniqladi, bu ularning shaxsiyati, psixofiziologiyasi, musiqiy tayyorgarligi, kasbiy harakatchanligi, hissiy-ixtiyoriy komponent, sezgirligi, uslubiy ta’minoti va o‘qituvchi xonandaning kasbiy ijrochilik malakasi va tajribasi bilan bog‘liq. Pedagogik amaliyot va tadqiqot ishlari natijalarining belgilangan bosqichlarda amalga oshirilgan xulosalari shuni ko‘rsatdiki, musiqa ta’limi bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligida o‘qitish usullarining yetishmasligi, foydalanilayotgan usullar talabalarni tez o‘zlashtirishlariga xizmat qilmasligini ko‘rsatdi.

Ushbu kasbiy-pedagogik komponentlarga ko‘ra, an’anaviy xonandalik fanini o‘qitish usullarining tasnifi ishlab chiqildi, u yuqorida muhokama qilingan o‘quv tarkibiy qismlarida ulardan foydalanish mumkinligiga asoslandi. Tadqiqot ishi davomida an’anaviy xonandalik fanini o‘qitishni tasnifotini uchta guruhga ajratgan holda o‘rgandik: birinchi guruh an’anaviy xonandalik fanini o‘qitishning texnik komponentini amalga oshiradigan usullar (tushuntirish-illustrativ, konsentrik, fonetik, ichki intonatsiya, tinglash (eshitish), vizual, qiyosiy tahlil; ikkinchi guruh hissiy va badiiy komponentni amalga oshiradigan usullar (ashula mazmunini tushunish, ijro etish, o‘z ovoziga ega bo‘lgan uslubni yaratish, asar badiiy kontekstni tushunish, psixofizik harakatlar, ovoz, intonatsiya, diksiya, talaffuz, og‘zaki harakatlar); uchinchi guruh ikkala komponentni rivojlantiruvchi usullar (analitik-sintetik, og‘zaki, assotsiativ).

Biz tomonimizda ishlab chiqilgan ushbu tasnifot “Musiqa ta’limi” yo‘nalishidagi talabalarda an’anaviy xonandalik fani ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirishni yaxshilashga,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

an'anaviy xonandalik ijrochiligini talabalar tomonidan oʻzlashtirishlarini ta'minlash, umuman olganda oʻqitishni takomillashtirishga hamda pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Tadqiqot ishi doirasida yana bir ijrochilik komponentlarining oʻziga xos xususiyatlarini ta'kidlab oʻtish imkonitlari tugʻildi. Jumladan, talabalarning ashula ijrochiligi fiziologiyasida oʻzining ilmiy asoslangan "ichki eshitish" usulidir. Ushbu usulning muqobil shakli oʻzbek musiqa xonandaligi ijrochiligida "ichki intonatsiya" tushunchasi bilan ma'lum. Biz tomonimizdan tavsiya etilayotgan usul aslida bosh miya yarim konteksida va asosiy asab tizimida nafas olish va fonatsiyasida sodir boʻladigan jarayonlar ta'siri ostida xonandalik ovoz tebranishi mumkin boʻlgan hodisani oladi.

Eshitish usuli eshitish va nafas olish tizimlarini tartibga solish ashula ijrochiligida ovoz apparatining zarur koʻnikmalarini mustahkamlaydi, xonandalik ijrochiligida eshitish bilan bogʻliq ashula ijrochiligida ovoz apparatining ishlash xususiyatlarini aks ettiradi. Ovoz hosil boʻlishi sezgi organlari tomonidan boshqariladi. Bular: mushak sezgilari (tovush hosil qilish bilan bogʻliq boʻlgan tovush apparati); tovush tebranishlari (ovoz hosil boʻlish jarayonida tovushlarning tebranish hosil qiluvchi ovoz paychalari); eshitish sezgilari (tashqi tovushlarni ushlab qolish va bosh miya neyrobika rezonatrlarga uzatish).

An'anaviy xonandalik fanini oʻzlashtirish borasida kiritgan har bir yangi atama talabaning mutlaqo aniq gʻoyasiga mos kelishi kerak. Tovush va mushak sezgilari har doim ham aniq ogʻzaki tavsifga mos kelmasligi talabalarning koʻpincha taqqoslash va taqlitga murojaat qilishadi. Agar ular talaba uchun tushunarli boʻlsa va kerakli javob harakatlarini keltirib chiqarsa, ular qabul qilinadi [5].

Musiqa ta'limi yoʻnalishi bakalavrit talabalari ashula asarlari ustida ishlash koʻnikmalarini egallashlari, konsertlar, tadbirlar, bayramlar, sinf konsertlari, yakka xonandalik ijrochiligi, tanlov va festivallar va boshqalarga ishtirok etish uchun tayyorgarlik koʻrish, va barcha imkoniyatlardan unumli foydalanishlari uchun muntazam ravishda maqsadli ravishda oʻz ustida ishlashlari talab etiladi. Ushbu talablar talabalarda musiqiy ong, musiqiy tafakkur, musiqiy xotira, kasbiy ijrochilik mahoratini rivojlantirishga qaratilgan boʻlib, musiqani turli xil aloqalarning boyligida namoyish etish, san'atning boshqa turlaridan oʻxshashlik va farqni tushunish, ijrochilik an'analari bilan bogʻliqlikni koʻrsatadi [6].

Madaniy va tarixiy analoglarni, ya'ni: musiqa asarlari, taniqli ijrochilarning talqinlari, har bir asarga taalluqli boʻlgan mazmun, gʻoya va uslublarni, ijrochilikning eng yuksak an'analarini oʻzida tarkib toptirishga xizmat qiladi [2]. Qolaversa, musiqa ta'limi yoʻnalishi talabalarida ashula toʻgʻrisidagi bilim, ijodkorlik qobiliyati (tasavvur, sezgi, ovoz, musiqiy tajriba, taqqoslash, oʻzgartirish, tanlash, yaratish); individual eshitish qobiliyati sifatida idrokni rivojlantirish, ashula kompozitsiyasini ijro etishda musiqani ijodiy talqin qilish kabi ijrochilikning metodik an'analari rivojlanadi [4].

Ashula ijrochiligining she'riy matni avvalam bor aruz vaznda bitilgan mumtoz adabiyot she'ralaridan, qolaversa, barmoq vaznda atoqli shoirlar tomonidan mantlandan iborat boʻlgan oʻziga xos xususiyatlari bian ajralib turadi. undagi soʻzda harakatni ifodalashning kuchli vositasi mavzud boʻladii. Bizning ongimizda ichki assotsiativ

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tasvirlarning uzluksiz zanjiri paydo boʻlishi kerak va u vizual eshitishda ifodalanishi shart. Bu ashula vositasida qalbni koʻrish va ichki eshitish demakdir [6].

An’anaviy xonandalik fani vositasida talabalar nafaqat ashula ijrochiligini oʻrganadilar, balki “ashula ijrochiligichi-aktyorlik san’ati” mahorat maktabini oʻtaydilar. Ashula ijrochiligichi-aktyorlik san’ati mahorati oʻzi kuylayotgan narsani qalbdan his etishi, uning mazmun va mohiyatini kuy-ohangda ifoda etayotganligiga ishonishi, uni toʻgʻri tarannum etishi kerak.

Xulosa qiladigan boʻlsak, boʻlajak musiqa oʻqituvchisining kasbiy musiqa pedagogikasi faoliyati uning ovozli ishining oʻziga xos xususiyatlaridan iborat boʻlib, nutqda (materialni tushuntirish), xonandalik (ashula ijrochiligilarni ijro etish) rejimlarida va bir vaqtning oʻzida ikkala rejimda (ashula ijrochiligini tushuntirish va namoyish qilish) ovozdan foydalanish bilan bogʻliq. An’anaviy xonandalikni oʻrganish asosan talaba va u oʻzlashtirayotgan asarlarning bastakorlari va ijrochilarining empirik (ashula ijrochiligi) tajribasidan kelib chiqadi. Shu sababli, an’anaviy xonandalikni oʻqitishda ijro va uslubiy tajriba sifatida an’analar alohida ahamiyatga ega va an’anaviy xonandalik ijrochiligi metodologiyasining asosidir.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Панжиев Қ.Б. Ўзбек халқ қўшиқлари воситасида бўлажак мусиқа ўқитувчиларининг касбий тайёргарлигини такомиллаштириш. Монография. Т.: 2022 й. 204 б.
2. 2.Панжиев Қ.Б. Ўзбек халқ мусиқа ижоди. Ўқув қўлланма. Т.: 2022. 274 б.
3. 3.Qodirov R.Gʻ. Musiqa psixologiyasi. Musiqa nashriyoti. Toshkent. 2005. 87 bet.
4. Ibrohimjonova G.A., Yuldoshev U.Yu. Musiqa nazariyasi. Darslik. Toshkent. 2017.
5. 5.Begmatov S., Matyoqubov M. Oʻzbek an’anaviy cholgʻulari. Oʻquv qoʻllanma. Toshkent. Yangi nashr. 2008.
6. 6.Ibragimov O. Cadirov J. Musiqa 7 –sinf. T.Gʻ.Gʻulom 2003.
7. Navruzovich O. D. OʻZBEK MUMTOZ MUSIQASINING SUVORA JANRI HAQIDA //MASTERS. – 2024. – Т. 2. – №. 12. – С. 92-94.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Roʻzmetov Zurriyodjon Ismoilovich,** Urganch davlat universiteti oʻqituvchisi, [**Рузметов Зурриёджон Исмоилович,** преподавателя Ургенчского государственного университета], [**Zurriyodjon I. Ro'zmetov,** teacher of Urgench State University]; manzil: Oʻzbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

OLIY TA'LIM TIZIMINI MIQDOR VA SIFAT JIHATIDAN BAHOLASHNING RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI

© J.Y. Buranova[1]✉
[1]Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bu ishda ta'lim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholash va isloh qilishning xalqaro tajribasi tahlil qilingan. Ko'plab mamlakatlarning oliy ta'limni baholash mezonlari, ta'limni rivojlantirish maqsadlari, ta'limni xalqaro darajaga olib chiqish choralari ko'rib chiqilgan. Tahliliy ishimizda AQSH, Germaniya va Angliya davlatlarining oliy ta'lim tizimini miqdor va sifat jihatidan baholashning mezonlari o'rganilgan. Jahon tajribasidagi baholashning akkreditatsiya va audit tizimi tahliliy o'rganilgan.

MAQSAD: jahon tajribasida keng qo'llaniladigan oliy ta'lim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholash metodlarini o'rganish: Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan xolda mintaqamizga mos bo'lgan baholash ,etodini taqdim qilish va oliy ta'limni sifat va miqdor jihatdan baholash metodini ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada oliy ta'lim tizimini baholashning sifat va miqdor jihatlari tahlil qilingan, xususan AQSH, Germaniya va Angliya davlatlarining oliy ta'lim tizimini baholash metodlari o'rganilgan va tahlil qilingan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholashning muammosi universitetlar ta'lim sohasida innovatsiyalarni, ilmiy g'oyalarni, iqtidorli talabalarni va yosh olimlarni rag'batlantirishi, ta'limni sifat va miqdoriy jihatdan baholashdagi muammolarining turlari, AQSH, Germaniya va Angliyada universitetlarni akkreditatsiyadan o'tkazish tartibi, universitet talabalarining olgan bilimlar natijasini baholash mezonlari, audit tekshiruvlari va ularning afzalliklari ko'rsatilgan.

XULOSA: oliy ta'lim tizimini baholashning akkreditatsiya va auditni amalga oshiradigan mamlakatlarning tajribasi, shuningdek, baholash modelining har bir elementi uchun bir qator tavsiyalarni shakllantirishga imkon beradi. Universitetlarni baholashni nazorat qiluvchi agentlik mustaqillikka ega bo'lishi kerak. Tashkiliy jihatdan ixtisoslashgan vazirlikka bo'ysunmaslik tavsiya etiladi. Baholash tizimi universitetlarni yopish uchun qonuniy asoslarga muhtoj bo'lgan davlat uchun vosita bo'lishi mumkin. Boshqa manfaatdor shaxs xususiy sektor bilan raqobat sharoitida bo'lgan an'anaviy universitetlar bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, agentlik ishi xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda muntazam ravishda sifatni baholashdan o'tishi kerak.

Kalit so'zlar: ta'lim sifatini baholash, akkreditatsiya, audit, oliy ta'lim, universitet samaradorligi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Iqtibos uchun: Buranova J. Oliy ta'lim tizimini miqdor va sifat jihatidan baholashning rivojlangan davlatlar tajribasi Y.. // Inter education & global study. 2025. №1 B.169–177.

ОПЫТ РАЗВИТЫХ СТРАН КОЛИЧЕСТВЕННОЙ И КАЧЕСТВЕННОЙ ОЦЕНКИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

© Ж.Е. Буранова[1]✉
[1]Ташкентский государственный экономический университет, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной работе анализируется международный опыт качественной и количественной оценки и реформирования системы образования. Рассмотрены критерии оценки высшего образования многих стран, цели развития образования и меры по выводу образования на международный уровень. В нашей аналитической работе были изучены критерии количественной и качественной оценки системы высшего образования США, Германии и Англии. Аналитически изучена аккредитационная и аудиторская система оценки в мировом опыте.

ЦЕЛЬ: изучить методы качественной и количественной оценки системы высшего образования, широко используемые в мировом опыте: представить метод оценки, подходящий для нашего региона, и метод качественной и количественной оценки высшего образования, основанный на опыте развитых стран. разработка.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье анализируются качественные и количественные аспекты оценки системы высшего образования, в частности изучаются и анализируются методы оценки системы высшего образования США, Германии и Англии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: проблема качественной и количественной оценки системы образования заключается в том, что университеты поощряют инновации, научные идеи, талантливых студентов и молодых ученых в сфере образования, виды проблем качественной и количественной оценки образования, США, Германия. Указан порядок аккредитации университетов в Англии, критерии оценки результатов студентов вузов, проверок и их преимущества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: опыт стран, реализующих аккредитацию и аудит оценки системы высшего образования, также позволяет сформулировать ряд рекомендаций для каждого элемента модели оценки. Агентство, осуществляющее надзор за оценкой университетов, должно быть независимым. Организационно рекомендуется не подчиняться профильному министерству. Рейтинговая система может стать инструментом для государства, которому нужна правовая основа для закрытия университетов. Другой заинтересованной стороной могут стать традиционные университеты, конкурирующие с частным сектором. Кроме того, работа агентства должна проходить регулярную оценку качества с привлечением международных экспертов.

Ключевые слова: оценка качества образования, аккредитация, аудит, высшее образование, эффективность вуза.

Для цитирования: Буранова Ж.Е. Опыт развитых стран количественной и качественной оценки системы высшего образования. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 169–177.

EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES IN QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ASSESSMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

© Jazira E. Buranova[1]✉
[1]Tashkent State University of Economics, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this paper analyzes international experience in qualitative and quantitative assessment and reform of the education system. The criteria for assessing higher education in many countries, the goals of education development and measures to bring education to the international level are considered. In our analytical work, the criteria for quantitative and quantitative assessment of the higher education system in the USA, Germany and England were studied. The accreditation and audit assessment system in world experience was analytically studied.

AIM: to study the methods of qualitative and quantitative assessment of the higher education system, widely used in world experience: to present an assessment method suitable for our region, and a method of qualitative and quantitative assessment of higher education, based on the experience of developed countries. development.

MATERIALS AND METHODS: the article analyzes the qualitative and quantitative aspects of the higher education system assessment, in particular, the methods of assessing the higher education system in the USA, Germany and England are studied and analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the problem of qualitative and quantitative assessment of the education system is that universities encourage innovation, scientific ideas, talented students and young scientists in the field of education, types of problems of qualitative and quantitative assessment of education, USA, Germany. The procedure for accreditation of universities in England, the criteria for assessing the results of university students, checks and their advantages are indicated.

CONCLUSION: the experience of countries implementing accreditation and audit of the assessment of the higher education system also allows us to formulate a number of recommendations for each element of the assessment model. The agency supervising the assessment of universities should be independent. Organizationally, it is recommended not to be subordinate to the relevant ministry. The rating system can become a tool for the state, which needs a legal basis for closing universities. Another interested party can be

traditional universities competing with the private sector. In addition, the agency's work must undergo regular quality assessment with the involvement of international experts.

Keywords: education quality assessment, accreditation, audit, higher education, university effectiveness.

For citation: Jazira E. Buranova. (2025) 'Experience of developed countries in quantitative and qualitative assessment of the higher education system', Inter education & global study, (1), pp. 169–177. (In Uzbek).

Oliy ta'lim tizimida ta'limini sifat va miqdor jihatdan baholash oliy ta'limni boshqarish sohasida yangi, ammo jadal rivojlanayotgan yo'nalishdir. Lekin avvalgi davrlarda universitetlar ta'lim sifati masalalarini butunlay e'tiborsiz qoldirilgan deya olmiymiz, ammo so'nggi o'n yilliklarda turli mamlakatlarda universitetlarni tizimli baholash bo'yicha turli xil tashabbuslardan keng foydalanib kelmoqda.

So'nggi yillarda xususiy universitetlarning ochilishi ta'lim oluvchilar sonini keskin ochirib yubordi, natijada davlat universitetlar ham o'z profili nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish ishlarini olib bordi. Shu bilan bir qator butun dunyoda universitetlarni davlat tomonidan moliyalashtirishning pasayishi yuz berdi, universitetlar o'zi sarflayotgan pullarni tahlil qilish va xalqaro darajada obro-e'tiborga ega bo'lish uchun o'z imkoniyatlarini kengaytira boshladi. O'z navbatida, Boloniya shartnomasi xalqaro talabalar harakatchanligini qayta ishga tushirdi, ya'ni Yevropa bo'ylab universitetlarda minimal sifat standartlari qo'llab-quvvatlanishiga kafolat talab qilindi. Endi universitetlar o'z oldiga – sifatni yaxshilashga qanday erishish mumkin degan vazifani qo'yishi kerak? Buning uchun barcha universitetlar yagona standartlarga ega bo'lgan akkreditatsiya formatidagi mavjud baholash tizimini amalga oshirish kerak [1].

Talim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholash - bu kutilgan natijalarni o'qitish natijalariga mos holda kafolatlash, universitetlarning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi vositalar to'plami. Baholash tizimi davlatlar tomonidan tashkil etilgan ammo avtonom bo'lgan maxsus agentlik tomonidan nazorat qilinadi [2]. Yevropada agentlik ustidan nazorat ko'pincha davlatga tegishli bo'ladi, ba'zan universitetlar assotsiatsiyasi ishtirokida ham tashkil etiladi. Amerika modelida akkreditatsiya agentliklari davlatning sezilarli ishtirokisiz notijorat tashkilotlar sifatida ishlaydi. Bazi hollarda universitetlarni sifat va miqdor jihatdan baholashda ishtirok etish bepul bo'lishi ham mumkin, ammo baholashning majburiy bo'lishi universitetlar bu ishda ishtirok etishdan bosh tortaolmasligini anglatadi. Lekin ta'lim tizim miqdor va sifat jihatdan baholashni adolatli o'tkazish uchun quyidagi savollarga javob berishi kerak. Sifatni baholash tartibini kim nazorat qiladi? Bu barcha universitetlar uchun majburiy bo'ladimi? Baholash usullari va protseduralarini standartlashtirish darajasi qanday bo'ladi? Mutaxassislarni kim tayinlaydi va ularning tashrifining mohiyati nimada? Baholashning qanday oqibatlari rejalashtirilgan? Ushbu savollarga javoblar ta'lim sifatining asosiy muammosi qanday shakllantirilganiga bog'liq.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Oliy ta'lim tizimidagi manfaatdor tomonlar ikkita asosiy muammoni aniqlaydilar-bu minimal sifat standartlariga javob berish va uni doimiy ravishda takomillashtirish zarurati [3-4].

Ta'lim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholashning navbatdagi katta muammosi universitetlar ta'lim sohasida innovatsiyalar, ilmiy g'oyalar, iqtidorli talabalar va yosh olimlarni rag'batlantiradi. Natijada universitetlar sifatni doimiy ravishda yaxshilashga intilishni boshlaydilar [5]. Asosiysi ular bir vaqtning o'zida ushbu maqsadlarga qanchalik muvaffaqiyatli erishilganligini muntazam ravishda mustaqil baholaydilar. Baholashda rivojlanish strategiyasi va ichki jarayonlarni tavsiflovchi o'z-o'zini tekshirish hisobotlari muhim rol o'ynaydi. Tashkilot vaziyatni yaxshilash uchun o'z faoliyati to'g'risida ma'lumot to'plashi va kerakli agentlikka taqdim eta olishi kerak.

Ta'limni sifat va miqdoriy jihatdan baholashdagi muammolarining har xil turlari mavjud, bu muammolarni baholashning turli tizimlari tomonidan ko'rib chiqiladi. Bunday baholash ko'pincha ta'lim sifatini emas, balki universitet ma'sullarining ma'lumotlarini taqdim etish hajmiga ko'ra baholanadi [6-7]. Shuning uchun ta'lim tizimida muhum ko'rsatkich sifatida kutubxonadagi kitoblar soni, ilmiy darajaga ega o'qituvchilar soni, o'quv dasturini xalqaro talablarga mosligi qabul qilingan [8]. Universitet ma'lum bir ta'lim sifatini monitoring qilish tizimini qo'llab-quvvatlashini e'lon qilishi mumkin, audit ushbu bayonotlarning to'g'riligini tekshiradi. Shunday qilib, audit o'z-o'zidan sifatni tekshirmaydi, lekin universitetlar taqdim etgan ma'lumotlarning haqqoniyligini va bu ma'lumotlarning qanchalik ta'lim sifatiga ta'sir etishini tekshiradi [9]. Endi oliy ta'lim tizimini baholashning ikki asosiy turi akkreditatsiya va auditni tahlil qilib chiqamiz.

Akkreditatsiya-bu ta'lim sifatini baholash jarayoni bo'lib, natijada ta'lim muassasasi yoki yo'nalish minimal darajada sifat standartlariga javob bera olishi yoki bera olmasligi hal qilinadi. Oxirgi xulosa sifatida ta'lim muassasasi yoki yo'nalish akkreditatsiyadan o'tgan yoki o'ta olmagan degan xulasa chiqariladi [10]. Akkreditatsiya jarayoni uch bosqichda amalga oshiriladi: tashkilotdan ma'lumot yig'ishi, ekspert tekshiruvi va komissiya xulosasi. Dastlab bu uch bosqichli tekshiruv AQSH da joriy e'tilgan bo'lsa, keyinchalik Yevropa mamlakatlari o'z ta'lim muassasalarini akkreditatsiyadan o'tkazish uchun qo'llanila boshladi. Akkreditatsiyadan o'tgan universitetlarning nafaqat nufuzi oshadi balki, davlatning qo'llab quvvatlovi ham oshiriladi. AQShda faqat akkreditatsiyadan o'tgan universitet talabalari uchun federal kredit olishi mumkin bo'lsa, yevropada akkreditatsiyadan o'tgan oliy ta'lim muassasalari davlatning roziligisiz o'zlarining maxsus ta'lim yo'nalishlarini ochishlari mumkin. Yevropa va AQSHda mintaqa xususiyatiga kelib chiqib akkreditatsiya moslashuvchanlik shaklda amalga oshiriladi. Davlat birinchi navbatda standartlarni belgilaydi mavjud infratuzilma va ta'lim dasturining mazmuni va keyin dasturlarning ularga mos kelishini tekshiradi. Bu moslashuvchan shaklda universitetlarni tekshirish uchun yagona standartdan foydalana olmaydi. Ta'lim muassasalari moslashuvchan shakldagi akkreditatsiyadan o'tkazishda ba'zi siyosiy va iqtisodiy cheklovlar asosida yuzaga kelgan kamchiliklarni hisobga olish kerak.

Yevropa sharqida joylashgan davlatlar o'z ta'lim muassasasini akkreditatsiyadan o'tkazishda majburiy shakldan foydalanadi. Bunda ta'lim sifati minimal standartlarga javob

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bera olishi kerak. Natijada nodavlat oliy ta'lim muassasalari soni tez o'sib, hatto davlat universitetlar ham akademik va moliyaviy mustaqillikka erishishga harakatlar kuchayib ketdi. Bu majburiy akkreditatsiya natijasida universitetlarning minimal standartlarga qanchalik mos yoki mos emasligi tekshiriladi. Endi ba'zi rivojlangan davlatlar akkreditatsiya tizimini ko'rib chiqaylik.

Akkreditatsiya jarayoni dastlab AQShda paydo bo'lgan va bu mamlakatning ta'lim tizimi uchun o'ziga xos xususiyat hisoblanadi. Ushbu tizim oliy ta'lim muassasalari tomonidan tashkil etilgan. 19-asr oxiriga kelib oliy ta'lim sohasini tartibga solish zaruriyati paydo bo'ldi. Chunki shu davrgacha AQSHda oliy ta'lim sohasida boshqaruvning markazlashtirilmagan va davlat tomonidan maxsus cheklovlar amalga oshirilmagan. 1913-yilda Shimoliy Markaziy hudud (NCACS) kollej va maktablarining birlashmasi tomonidan akkreditatsiya tizimi joriy etildi. Biroq bu jarayon 1952-yilda Yangi Angliya assotsiatsiyasi (NEACS) universitetlari va kollejlari bu baholash tizimini qabul qilganidan keyingina yakunlandi. Shundan so'ng, AQSh oliy ta'lim muassasalarining akkreditatsiyasi rivojlanib bordi va oxirgi 50 yil ichida shakllandi. Hozirda AQShda akkreditatsiya tizimining asosiy organi Oliy ta'limni akkreditatsiya qilish kengashi (CHEA) hisoblanadi. Ushbu kengash 1993-yilda O'rta maxsus ta'limni akkreditatsiya qilish kengashi (COPA) tugatilgandan keyin tashkil etilgan. COPA 1975-yilda ikkita tashkilot – Milliy akkreditatsiya komissiyasi va Mintaqaviy akkreditatsiya komissiyalari federatsiyasining birlashuvi natijasida tashkil etilgan edi. CHEAning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Oliy ta'limda sifat standartlarini ta'minlash.
- Talabalar va ularning ota-onalarini akkreditatsiya jarayonlari haqida xabardor qilish.
- Oliy ta'limning davlat va xususiy tashkilotlar oldida nufuzini oshirish.

AQSh Ta'lim departamenti (DoE) esa akkreditatsiya jarayonlarini bevosita boshqarmaydi, balki moliyaviy mexanizmlar orqali tartibga soladi. Hozirgi qonunlarga ko'ra, faqat akkreditatsiyadan o'tgan ta'lim muassasalari davlat va federal hukumat tomonidan moliyaviy yordam olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu jumladan, talabalarga davlat tomonidan moliyaviy yordam faqat akkreditatsiyadan o'tgan oliy o'quv yurtlarida o'qiyotgan taqdirda beriladi.

Germaniyada akkreditatsiya jarayoni 1998 yilda joriy etildi, va u AQSH akkreditatsiya tizimidan farqli ravishda butun universitetlarni emas ta'lim yo'nalishlarini va dasturi uchun mo'ljallangan majburiy shakli amalga oshirildi. Akkreditatsiya natijasida ta'lim muassasasiga ikkita shakl (akkreditatsiyadan o'tdi yoki o'ta olmadi)dan tashqari, shartli ravishda kelajakda amalga oshirish shartini ham qo'llanilgan. Dastlab akkreditatsiyada fakultet va yo'nalishlar bo'yicha professor-o'qituvchilar va talabalar soni to'g'risida turli xil ma'lumotlar tekshiriladi, keyin yo'nalish va unda o'tiladigan fan bo'yicha maqsadlari, shakllari va modullari tekshiriladi. Tekshiruv komissiyasi tarkibida nafaqat o'qituvchilar balki ish beruvchilar tashkilot vakillari ham ishtirok etishlari mumkin. Komissiyasi tarkibi universitet rahbariyati, professor-o'qituvchilar va talabalar bilan alohida ish olib boradi. Unjiversitet rahbariyatidan mavjud yo'nalishlarning maqsadi, uni amalga oshirish rejalari bilan tanishtirishni talab qilsa, proseffor-o'qituvchidan fanning o'quv rejasi, talabalarni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘qitish va baholash usullari, talabalar bilan – o‘qituvchilar bilan o‘zaro munosabatlari, chet elda amaliyot va o‘qitish shaklida mavjud imkoniyatlari haqida suhbat olib boradi.

1998-2001 yillarda Angliyada akkreditatsiya jarayoni boshlanda, bunda universitetlar o‘ziga yangi yo‘nalishlarni kerakli tuzilmalardan tasdiqlatmasdan ochish huquqiga qo‘lga kirita boshladi. Natijada talabalar sonining ko‘payishiga, yangi ta’lim yo‘nalishlarining ochilishiga va universitetlar o‘z jozibodorligni oshirishga imkoniyat tug‘uldi. Davlat universitetlar oldiga umumiy ko‘nikmalarni ham o‘z ichiga oladigan alohida dasturlar uchun maxsus ko‘nikmalar va vakolatlar to‘plamini ishlab chiqish vazifasini qo‘ydi. Dastlab kimyo va tarixga keyinchalik kimyogarlar universitetda kimyo o‘qitishning bitta modelini ishlab chiqildi, lekin tarixchilar esa bunday modelni ishlab chiqishga keskin qarshi chiqishdi. Shunga qaramay, loyiha barcha fanlarga tarqaldi – bu yillarda har bir sohada diplom olish uchun qanday ko‘nikmalar talab qilinishini tasdiqlashi kerak bo‘lgan 50 ga yaqin qo‘mitalar mavjud edi. Ushbu ishlarning barchasi natijasida turli sabablar, shu jumladan nufuzli universitetlarning qarshiligi tufayli standartlar tartibga soluvchi kuchga ega bo‘lmadi, ammo institutlarning o‘zlari ulardan foydalandilar.

Auditi universitetning ta’lim sifatining yuqori standartlarini mustaqil ravishda saqlab qolish qobiliyatini baholashga qaratilgan. Auditorlik formati talabalarning o‘qish natijalarini tahlil qilishga yaqinroq. Biroq, kurs baholari o‘z-o‘zidan ahamiyatsiz: universitet o‘qitish sifatini baholash uchun talabalar natijalaridan qanchalik foydalanishi baholanadi. Bunday holda, kursning mazmuniga emas, balki ushbu kursda o‘qitish natijasida talabalar egallagan bilimlari haqida ma’lumot to‘plash tizimi qanday tuzilganiga e’tibor qaratiladi. Jarayonning o‘zi universitetning sifatni saqlashga jalb qilinganligi haqidagi dalillarni baholaydigan mutaxassislarning tashrifi shaklida amalga oshiriladi. Baholash natijalari ko‘pincha keyingi rivojlanish bo‘yicha tavsiyalar shaklida shakllantiriladi.

Akademik audit muhim afzalliklarga ega. Birinchidan, intizomiy shartlar bilan taqqoslaganda, talabalarni baholash tizimini yaratish, fikr-mulohazalarni to‘plash va ulardan kursni ishlab chiqishda yanada foydalanish bo‘yicha kelishuvga erishiladi. Ikkinchidan, u ta’lim sifatini saqlab qolish va rivojlantirish uchun mas’ul bo‘lgan universitetlarda davom etayotgan sifat monitoringi madaniyatini rivojlantiradi. Uchinchidan, audit tizimning xilma-xilligini va universitetlarning avtonomiyasini saqlashga imkon beradi. Professor-o‘qituvchi o‘z kursida talabalar erishishi kerak bo‘lgan maqsadlarni o‘zi shakllantirishi mumkin, asosiysi, bu maqsadlarga haqiqatda erishilayotganligini kuzatish. Agar bu muntazam ravishda ro‘y bersa, o‘qitish sifati doimiy ravishda yaxshilanadi deb ishoniladi. Akademik audit uchun protseduralari ishlab chiqilgan bo‘lib, ularning maqsadi universitet ichidagi o‘zgarishlarni qo‘llab-quvvatlashdir. Universitet faoliyati kontekstiga katta e’tibor qaratilgan. Keyinchalik audit boshqa ko‘plab mamlakatlarda yoki akkreditatsiyaga qo‘shimcha formatda (Finlyandiya) yoki asosiy baholash formatida (Gonkong) qo‘llanila boshladi.

Sifatli o‘qitish bu – professor-o‘qituvchilarning talabalar natijalarini muntazam kuzatib borish, ularning maqsadlariga erishishini ta’minlash va bilimlarning o‘zgarishini tahlil qilishdir. Chunki audit tizimi uchun talabalarning fikr – mulohazalari o‘qitish sifatini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

baholashning eng muhim elementlaridan biridir. Talabalarning natijalari va bilimlarni egallashda o‘qituvchining o‘rni keng tahlil qilinadi.

AQShda maktab o‘qituvchilarini tayyorlash dasturlarini akkreditatsiya qilish bilan shug‘ullanadigan maxsus kengash (Teacher Education Accreditation Council) mavjud. Akkreditatsiya paytida dastur sifat tamoyillarini qanchalik qo‘llab-quvvatlashi baholanadi, ularning mohiyati asosan talabalar natijalariga e’tibor berish bilan bog‘liq. Mutaxassislarni o‘qitish yuqori darajada olib borilayotganiga ishontirish kerak, talabalar bilimlarini baholash vositalari haqiqiydir, talabalarning fikr-mulohazalari kurslarni yaxshilash uchun ishlatiladi. Dastur o‘qitish maqsadlarini tushuntirishi va dalillarni jalb qilgan holda (dalillarga asoslangan yondashuv) ularga erishganligini ko‘rsatishi kerak. Shu bilan birga, dalillarning variantlari yuqoridan chiqarilmaydi, institutning o‘zi ularni tanlaydi – talabalarning baholari, kurs sharhlari, portfellar, reytinglar, oraliq baholar, testlar, talabalar va bitiruvchilarni tekshirish. Auditorlarning tashrifi asosan dalillarni tekshirish bilan bog‘liq.

Oliy ta’lim tizimini sifat va miqdor jihatdan baholash tizimini tubdan isloh qilish bo‘yicha jahon tajribasi uchta asosiy tendensiya mavjud. Birinchisi, mamlakatlar akkreditatsiya formatini o‘z mintaqa xususiyatidan kelib chiqib sezilarli darajada isloh qiladi yoki bu jarayondan butunlay voz kechadi. Agar universitetlar akkreditatsiya jarayonidan o‘tgan bo‘lsa, ular minimal sifat standartlariga muvofiqligini tasdiqlaydilar. Keyinchalik, baholash tizimini takomillashtirish va universitetlarni standartlarga muvofiqligini qayta-qayta tekshirmaslik kerak. Baholash tizimining maqsadi akkreditatsiya formati mos bo‘lmagan ta’lim sifatini yaxshilash bo‘lishi kerak.

Ikkinchisi, ko‘pgina mutaxassislar sifat auditi formatini joriy etishni zarur deb hisoblaydi. Sifat auditi formatining afzalliklari alohida dastur emas, balki universitet darajasida baholash tartibini tashkil etish qobiliyati bilan bog‘liq. Natijada bu ekspertlar hamjamiyatining xarajatlari kamayadi, bu har bir yo‘nalishni yuqori darajada tekshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, audit formati kontseptual ravishda talabalarning o‘qish natijalari va fikr – mulohazalariga asoslanadi-universitet ulardan ta’lim sifatini yaxshilash uchun qanchalik foydalanishini baholaydi. Bu ta’lim sifatini baholashga ko‘proq yaqinlashishga imkon beradi. Va nihoyat, audit universitet hamjamiyati tomonidan ko‘proq qo‘llab-quvvatlanadi, bu umuman har qanday tartibga solish urinishlariga salbiy ta’sir qiladi.

Uchinchisi, universitetlar yagona baholash tizimiga solish bir muncha muammoli va bu usuldan voz kechish kerak, chunki bu ta’lim tizimining xilma-xilligini pasayishiga olib keladi. Baholash tizimi universitetning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Kichik mamlakatlarda bu har bir ekspertiza paytida hisobga olish mumkin. Universitetlari ko‘p bo‘lgan mamlakatlarda boshqa strategiya ko‘proq mos keladi. Birinchidan, universitetlar tarixiy turlarga yoki miqdoriy ko'rsatkichlarga qarab tasniflanishi mumkin.

Baholash natijalari va universitet taqdiri bo‘yicha keskin qarorlardan baholash bo‘yicha masul tashkilotlar xulosa chiqarishga shoshmaslik kerak. Universitetlar har qanday holatda ham mezonlarga javob berishga harakat qiladilar, hatto ular uchun ularning faoliyati sifati bilan hech qanday aloqasi bo‘lmasa ham.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bernhard A. Quality Assurance in an International Higher Education Area: A Case Study Approach and Comparative Analysis. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 2012. –P. 294
2. И.Ж.Гергова, М.А.Коцева, А.Х.Ципинова, Э.Х.Шериева, И.К.Азизов // Виртуальные лабораторные работы как форма самостоятельной работы студентов// "Pedagogical sciences" –C. 94-98
3. X.N.Karimov. //Fizika fanini o'qitishda virtual laboratoriya ishidan foydalanish// "Yosh olimlar, doktarantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi" materiallar to'plami. –P. 102-104
4. El-Khawas E. The Teacher Education Accreditation Council (TEAC) in the USA In D. Dill, M. Beerkens (Eds.), Public Policy for Academic Quality: Analyses of Innovative Policy Instruments (pp. 37–61). Dordrecht, London: Springer, 2010. doi.org/10.1007/978-90-481-3754-1_3
5. X.Sh.Asadova, Yu.N.Karimov. // Effective organization of the educational process based on new modern technologies. // "Science and innovation" international scientific journal. Volume 1 Issue 7. 2022. -C. 230-233.
6. Кожедуб А.В., Евстигнеев Л.А. // Виртуальные практикумы по физике для вузов// – https://multiring.ru/
7. Kh.N.Karimov. // Methods of self-education in teaching students physics using ict-information and computer technologies. // "Galaxy international Interdisciplinary Research Journal", 11(2), -C. 471–475.
8. X.N.Karimov, M.M.Asfandiyorov, M.A.Axmadov. // Zamonaviy yondashuvlar asosida fizika o'qitishni rivojlantirish.// "Yosh olimlar, doktarantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi" materiallar to'plami. 2023. –P. 113-115.
9. E.Z.Imamov, Kh.N.Karimov, S.SXalilov, A.E.Imamov. // The future belongs to learning with an active process of self-education of students // // "Science and innovation" international scientific journal. Volume 1 Issue 5. 2022. -C. 479-482.
10. E.Z.Imamov, Kh.N.Karimov. // Kredit tizimi sharoitida fizika faning elektromagnitizm bo'limidan laboratoriya ishlarini tashkil etish muammolari va uning yechimlari // "Ta'lim va innovatsin tadqiqotlari" jurnali. №12. 2022. –B. 154-158.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Buranova Jazira Yergash qizi,** Akademik faoliyat departamenti tarkibidagi Akademik faoliyatni tashkil etish bo'limi bosh mutaxassisi, [**Буранова Жазира Ергаш кизи**, Главный специалист отдела организации академической деятельности Департамента академической деятельности], [**Jazira E. Buranova**, Chief Specialist of the Academic Activities Organization Department of the Academic Activities Directorate] manzil: 100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy, e-mail: info@tsue.uz. [адрес: 100066, г. Ташкент, ул. Ислама Каримова, д. 49; e-mail: info@tsue.uz], [address: 100066, Tashkent, st. Islama Karimov, 49; e-mail: info@tsue.uz].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARINING MOHIYATI VA UNGA DOIR AYRIM MASALALAR TAHLILI

© L.D.Yadgarova[1], G.B.Murodova[2]
[1]Buxoro davlat universsiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada raqamli texnologiyalarining mohiyati va o’ziga xosligiga doir ayrim masalalar tahlil etiladi. Shuningdek, internet, televidenie, kino, radio, video, mobil telefoni, turli ma’lumotlar aks etgan slayd va suratlar kabi aloqa va ma’lumot uzatuvchi vositalarning jadal rivojlanib borishi, raqamli aksiologik madaniyatini shakllantirish hamda o’sib kelayotgan avlodning axborot xavfsizligini ta’minlash muammolarini anglash va bartaraf etish – bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri ekanligiga e'tibor qaratiladi.

MAQSAD: talabalar uchun zarur bo’lgan o’quv-uslubiy materiallar axborotni himoyalash muammosi asosan komp'yuter tizimlari va tarmoqlari sohasida faoliyat ko’rsatuvchi mutaxassislar hamda zamonaviy kompyuterlar vositalaridan foydalanuvchilar e’tiborini jalb etishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: talabalar uchun zarur bo’lgan o’quv-uslubiy materiallar axborotni himoyalash muammosi asosan komp'yuter tizimlari va tarmoqlari sohasida faoliyat ko’rsatuvchi mutaxassislar hamda zamonaviy kompyuterlar vositalaridan foydalanuvchilar e’tiborini jalb etish masalasini o‘rganish aniq metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu tadqiqotda pedagogik-psixologik tahlil, kuzatish, eksperiment, diagnostika va statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bugun raqamli texnologiyalar kirib bormagan soha qolmadi. Qaysi bir jabhani olmaylik qulaylik, oshkoralik va tezkorlik bobida zamonaviy axborot texnologiyalari yangilanishlarning muhim omiliga aylanib borayotir. Shu bois yurtimizda iqtisodiy-barqarorlik, ijtimoiy farovonlikni ta’minlash, aholi turmush darajasini yanada oshirish uchun barcha jabhaga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishga alohida ahamiyat berilmoqda.

XULOSA: raqamli texnologiyalar islohotlar jarayonining ochiqligini ta’minlash, davlat va jamiyat o’rtasida samarali axborot almashish mexanizmini o’rnatishda muhim vosita sanaladi. Ayni paytda hukumat, vazirlik va idoralar, shuningdek, parlament a’zolarining aholi bilan samarali muloqot o’rnatish uchun maxsus virtual qabulxonalari tashkil etilgani, avvalo, jahon amaliyotiga uyg’un holda sohada qonun hujjatlarini muttasil takomillashtirib borish, yangi qonunlarning mazmun-mohiyatidan keng jamoatchilikni xabardor qilish va ularni amaliyotga samarali tatbiq etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, usul, uslub, ijtimoiy, onlayn, axborot, jamiyat, internet, madaniyat, kommunikatsiya, globallashuv, texnologiya, mediasavodxonlik, ijtimoiy taraqqiyot va boshqalar.

Iqtibos uchun: Yadgarova L.D., Murodova G.B. Raqamli texnologiyalarining mohiyati va unga doir ayrim masalalar tahlili. // Inter education & global study. 2025. №1 B.178–186.

АНАЛИЗ СУЩНОСТИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И НЕКОТОРЫХ СВЯЗАННЫХ С НИМИ ВОПРОСОВ

© Л.Д. Ядгарова[1]✉, Г.Б. Муродова[2]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье будут проанализированы некоторые вопросы, касающиеся природы и уникальности цифровых технологий. Также акцентируется внимание на том, что динамичное развитие средств связи и передачи информации, таких как интернет, телевидение, кино, радио, видео, мобильный телефон, слайды и фотографии с различной информацией, формирование цифровой аксиологической культуры, а также осознание и преодоление проблем обеспечения информационной безопасности подрастающего поколения – одна из актуальных проблем сегодняшнего дня.

ЦЕЛЬ: учебно-методические материалы, необходимые учащимся проблема защиты информации состоит в привлечении внимания специалистов, работающих преимущественно в области компьютерных систем и сетей, а также пользователей современных средств вычислительной техники.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: учебно-методические материалы, необходимые студентам изучение проблемы защиты информации, привлекающей внимание специалистов, работающих преимущественно в области компьютерных систем и сетей, а также пользователей современных средств вычислительной техники, требует определенных методологических подходов. В данном исследовании использованы методы педагогико-психологического анализа, наблюдения, эксперимента, диагностического и статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: сегодня не осталось отрасли, в которую не проникли бы цифровые технологии. Какой бы фронт мы ни выбрали в главе о доступности, прозрачности и быстроте современные информационные технологии становятся важным фактором инноваций. Поэтому для обеспечения экономической стабильности, социального благополучия, дальнейшего повышения уровня жизни населения в стране уделяется особое внимание широкому внедрению информационно-коммуникационных технологий по всем направлениям.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровые технологии являются важным инструментом в обеспечении открытости процесса реформ, налаживании эффективного механизма

обмена информацией между государством и обществом. В настоящее время создаются специальные виртуальные приемные правительства, министерств и ведомств, а также членов парламента для налаживания эффективного диалога с населением, что, в первую очередь, способствует постоянному совершенствованию законодательства в отрасли в соответствии с мировой практикой, информированию широкой общественности о содержании новых законов и эффективному их применению на практике.

Ключевые слова: цифровое образование, метод, стиль, социальное, онлайн, информация, общество, интернет, культура, коммуникация, глобализация, технологии, медиаграмотность, социальное развитие и т. д.

Для цитирования: Ядгарова Л.Д., Муродова Г.Б. Анализ сущности цифровых технологий и некоторых связанных с ними вопросов. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 178–186.

ANALYSIS OF THE ESSENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND SOME RELATED ISSUES

© Lola Dj. Yadgarova[1]✉, Guli B. Murodova[2]✉
[1,2]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article will analyze some issues related to the nature and uniqueness of digital technologies. Attention is also focused on the fact that the dynamic development of means of communication and information transmission, such as the Internet, television, cinema, radio, video, mobile phone, slides and photographs with various information, the formation of a digital axiological culture, as well as awareness and overcoming the problems of ensuring information security of the younger generation is one of the urgent problems of today.

AIM: educational and methodological materials necessary for students the problem of information security is to attract the attention of specialists working mainly in the field of computer systems and networks, as well as users of modern computing equipment.

MATERIALS AND METHODS: educational and methodological materials necessary for students the study of the problem of information security, which attracts the attention of specialists working mainly in the field of computer systems and networks, as well as users of modern computing equipment, requires certain methodological approaches. This study uses methods of pedagogical and psychological analysis, observation, experiment, diagnostic and statistical analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: there is no industry today that has not been penetrated by digital technologies. Whichever front we choose in the chapter on accessibility, transparency, and speed, modern information technology is becoming an important driver of innovation. Therefore, in order to ensure economic stability, social well-

being, and further improve the standard of living of the population in the country, special attention is being paid to the widespread introduction of information and communication technologies in all areas.

CONCLUSION: digital technologies are an important tool in ensuring the openness of the reform process and establishing an effective mechanism for information exchange between the state and society. Currently, special virtual reception rooms of the government, ministries and departments, as well as members of parliament are being created to establish an effective dialogue with the public, which, first of all, contributes to the continuous improvement of legislation in the industry in accordance with international practice, informing the general public about the content of new laws and their effective application in practice.

Keywords: digital education, method, style, social, online, information, society, Internet, culture, communication, globalization, technology, media literacy, social development, etc.

For citation: Lola Dj. Yadgarova, Guli B. Murodova. (2025) 'Analysis of the essence of digital technologies and some related issues', Inter education & global study, (1), pp. 178–186. (In Uzbek).

Ta'kidlash joizki, zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim sohasidagi onlayn o'qitish usullari zamonaviy raqamli vositalari bilan boyitilishi natijasida ta'lim sifatining yanada ortishi kutilmoqda. Bu borada masofaviy o'qitish usuli o'qituvchi-pedagog va talabalar uchun ham qator qulayliklarga egaligi bilan alohida ahamiyatga egadir. Endigi vaziyat talabalar uchun zarur bo'lgan o'quv-uslubiy materiallar axborotni himoyalash muammosi asosan komp'yuter tizimlari va tarmoqlari sohasida faoliyat ko'rsatuvchi mutaxassislar hamda zamonaviy kompyuterlar vositalaridan foydalanuvchilar e'tiborini jalb etmoqda. Bunday axborot vositalariga asosan, yoshlar juda katta qiziqish bilan qarashi va ulardan keng foydalanishini hisobga olsak, haqiqatdan ham, bu masalaning naqadar ulkan ahamiyatga ega ekanini anglash qiyin emas. Shu jihatdan ushbu maqolada axborot texnologiyalarining ijtimoiy taraqqiyotdagi tutgan o'rni masalasiga e'tibor qaratildi.

Ma'lumki, axborot olamida internet, internet-televidenie, internet-radio, elektron pochta, onlayn-video kabi ko'plab yangi axborot tarqatish texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim sohasidagi onlayn o'qitish usullari zamonaviy raqamli axborot vositalari bilan boyitilishi natijasida ta'lim sifatining yanada ortishi kutilmoqda. Bu borada masofaviy o'qitish usuli o'qituvchi-pedagog va talabalar uchun ham qator qulayliklarga egaligi bilan alohida ahamiyatga egadir. Endigi vaziyat talabalar uchun zarur bo'lgan o'quvuslubiy materiallar axborotni himoyalash muammosi asosan kompyuter tizimlari va tarmoqlari sohasida faoliyat ko'rsatuvchi mutaxassislar hamda zamonaviy kompyuterlar vositalaridan foydalanuvchilar e'tiborini jalb etmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bunday axborot vositalariga asosan, yoshlar juda katta qiziqish bilan qarashi va ulardan keng foydalanishini hisobga olsak, haqiqatdan ham, bu masalaning naqadar ulkan ahamiyatga ega ekanini anglash qiyin emas. Axborot olamida internet, internet-televidenie, internet-radio, elektron pochta, onlayn-video kabi ko'plab yangi axborot tarqatish texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Bugungi kunda axborot olamida internet, internet-televidenie, internet-radio, elektron pochta, onlayn-video kabi ko'plab yangi axborot tarqatish texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanib, ularning auditoriyasi va ta'sir doirasi tobora kengayib borayotganligiga guvoh bo'lmoqdamiz.

Bunday axborot vositalariga asosan yoshlar juda katta qiziqish bilan qarashi va ulardan keng foydalanishini hisobga olsak, haqiqatdan ham, bu masalaning naqadar ulkan ahamiyatga ega ekanini anglash qiyin emas. Ma'lumki, aholi o'rtasida, jumladan, yosh avlod ongida dunyoda, yonatrofimizda bo'layotgan voqea-hodisalar, yangiliklar haqidagi fikrlarning shakllanishida axborot vositalari katta rol o'ynaydi. Internet, televidenie, kino, radio, video, mobil telefoni, turli ma'lumotlar aks etgan slayd va suratlar kabi aloqa va ma'lumot uzatuvchi raqamli vositalarning jadal rivojlanib borishi hayotimizni sifat jihatdan o'zgartirib, ko'plab yangi muammolarni, masalan, raqamli - madaniyatini shakllantirish hamda o'sib kelayotgan avlodning axborot xavfsizligini ta'minlash muammolarini anglash va bartaraf etishni taqozo etadi.

Axborot kommunikatsiya va raqamli texnologiyalardan foydalanish madaniyati o'quvchini mustaqil fikr yuritishga, ijodkorlik faoliyatlarini rivojlantirishga, axborot olish, uni qayta ishlash, umumlashtirish, xulosa chiqarishga o'rgatib, yoshlarning dunyoqarashi, intellektual salohiyatining rivojlanishiga va kamol topishiga zamin yaratadi. Yoshlarimizning axborot bilan ishlash, axborot qidirish, turli yolg'on ma'lumotlarga aldanib qolmaslik, zarur axborotlarni ajrata bilish, qayta ishlash, tartibga keltirish, axborot mazmunini tushunish, do'stlarga xolis manbalarni uzatish, mantiqiy fikrlay olishni o'rganish asosida axborot madaniyati shakllanadi.

Axborotning kim uchun va nima maqsadda tayyorlanganligini tushuna bilish muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchi aloqa sohasida qanday texnik vositalar ishlatilishi to'g'risida umumiy tasavvurga ega bo'lishi kerak. Bugungi globallashuv jarayonida yoshlarda axborotlarni tahlil qila olish, axborotdagi asosiy xabarni ajratish, aloqaning yo'nalishini, uning yashirin ma'nosini to'g'ri tushunish, qisqa qilib aytganda, har qanday axborotni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga ta'limning barcha bosqichlarida alohida e'tibor qaratish lozim deb xisoblaymiz.

Umuman, ta'lim tizimi oldidagi ustuvor vazifalardan biri yosh avlodga zamonaviy bilim berish bilan birga, ularni mustaqil raqamli madaniyat ila fikrlovchi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni e'zozlovchi, yuksak insoniy fazilatlarga ega vatanparvar inson sifatida tarbiyalash hamda yoshlar ongida turli mafkuraviy tahdidlar va axborot xurujlariga qarshi ma'naviy immunitetni shakllantirishdan iboratdir. Bugungi globallashuv jarayonida yoshlarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya tarmoqlaridan, xususan, internetdan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

foydalanish, axborotlarni tahlil etish borasidagi bilim va ko'nikmalarini yuksaltirish muhim masala hisoblanadi.

Ma'lumotlarda keltirilishicha, har bir foydalanuvchi kuniga internetdan foydalanish uchun ko'plab vaqt ajratar ekan. Biroq bugungi kun talabiga ko'ra esa, zarur axborot va ma'lumotlarni keraksiz va yaroqsiz, soxtalaridan ajrata olish, ya'ni mediasavodxonlikka ega bo'lish zarurati yuzaga keldi. Avvalo, mediasavodxonlikning o'zi nima, nega unga bugun dunyo bo'ylab talab ortib bormoqda kabi savollariga javob topish lozim.

Chunki so'nggi yillarda axborot oqimining bir necha barobar tezlashishi, ijobiy ma'lumotlar bilan bir qatorda, salbiy xarakterdagi axborotning ko'payishi mediasavodxonlikka ega bo'lish zaruratini qo'ydi. An'anaviy tarzda mediasavodxonlik shaxsning asarlarni tahlil eta olish va sifatli matnlarni yaratishdan iborat bo'lgan. Raqamli ta'lim - uquv jarayonini vizual materiallar bilan boyitishga, darsning sifatli o'tilishi va o'quvchi-talabalar tomonidan o'zlashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, modem, foto, video, kompyuter texnologiyalari, Internet bilan do'stlashish, bilimlarni kengaytirish imkonini yaratadi.

Bugungi raqamli muhitini tushunishda mediasavodxonlik muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarda avvalo, OAV orqali uzatilayotgan va qabul qilinayotgan kundalik axborotni saralash ko'nikmalarini, turli axborotlarni qabul qilgandan keyin ham har qanday vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish, axborot qaerdan, kim tomonidan va nima maqsadda uzatilyapti, o'zida kimning manfaatlarini aks ettiryapti degan tushunchalarni shakllantirish lozim. Mohiyati o'rganilmagan, yolg'on tarqatilayotgan xabar va axborotlarning hayotimizni tubdan o'zgartirib yuborishi muqarrardir. Qayd etganimizdek, globallashuv, global axborot jamiyati shakllanishi sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, avvalambor, internet bolalar va o'smirlar rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim omilga aylanib bormoqda. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya, internet-texnologiyalarining jamiyat hayotining barcha sohalariga keng miqyosda joriy etilishi yoshlarni axborot sohasidagi xavf-xatarlardan himoya qilish, chetdan kirib kelayotgan mafkuraviy xurujlardan, ularning ongini buzg'unchilik ta'sirlaridan saqlash masalalarining dolzarbligini kuchaytirdi.

Ijtimoiy tarmoqlar, kompyuter o'yinlari foydalanuvchilari, video va kinomahsulot iste'molchilari ularning jismoniy va ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborotlarga duch kelayotgan holatlari uchramoqda. Bu borada rivojlangan demokratik mamlakatlar tajribasi alohida e'tiborga molik, ularda mazkur masalalar quyidagi vazifalar orqali hal etiladi: yoshlar va bolalarni axborot makonida himoya qilishga qaratilgan milliy qonunchilikni rivojlantirish; media-savodxonlik, tarmoqda muloqot qilish odobini yuksaltirish; internetda xavfsiz ishlashni qo'llab-quvvatlashning texnik mexanizmlarini yaratish; mazkur masalalarni hal etishda davlat organlari, ta'lim muassasalari, oila, fuqarolik jamiyati institutlari, OAV keng ishtiroki va o'zaro hamkorligini ta'minlash va boshqalar.

Ma'lumki, milliy qonunchiligimizda ham yoshlarni nosog'lom axborotlardan himoyalashning mexanizmlari mavjud. Xususan, «O'zbekiston Respublikasida yoshlarga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida»gi Qonunda «O'zbekiston Respublikasida yoshlar orasida odob-axloqni buzishga, shu jumladan, zo'ravonlikni va shafqatsizlikni tashviqot qilishga qaratilgan har qanday xatti-harakatlar man etilishi», «Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi Qonunda «Shafqatsizlik va zo'ravonlikni namoyish etuvchi, inson qadr-qimmatini tahqirlovchi, bolalarga zararli ta'sir ko'rsatuvchi va huquqbuzarliklar sodir etilishiga sabab bo'luvchi ommaviy axborot vositalaridan foydalanish, adabiyotlarni tarqatish hamda filmlarni namoyish etish taqiqlanishi» belgilab berilgan.

Tezkor internet orqali qabul qilinayotgan, axborotlarning aksariyat foydalanuvchilari yoshlar hisoblanadi. Darhaqiqat, «Gazeta.uz» hamda «Daryo.uz» saytlari xabarlariga ko'ra, O'zbekistonda internet foydalanuvchilari soni 13 milliondan oshgan. O'zbekistondagi yagona ta'lim portali hisoblangan Ziyonet.uz, vsetut.uz, muloqot.uz va shu kabi jami saytlarda ro'yxatdan o'tganlar jamlanganda ham birgina ijtimoiy tarmoqqa kiruvchilar miqdoriga tenglasha olmasligi achinarli holatdir. Ushbu raqamlar milliy saytlarimizni yoshlar uchun jozibador, mazmunli, saviyali, qiziqarli, o'ziga tortuvchi qilib yaratish masalasiga jiddiy e'tibor qaratishga undaydi. Milliy saytlarimiz oldinda yurmasada, boshqa chet el saytlaridagi kabi «o'ziga jalb qilish» doirasini kengaytirsa, yoshlarimiz milliy saytlarga birinchi bo'lib, murojaat qilishi mumkin bo'ladi. Axborot sohasi liberallashayotgan bir paytda, uzoq-yaqin mamlakatlardagi turli xil siyosiy, mafkuraviy va boshqa kuchlar, jumladan, 120 ga yaqin davlat axborot xurujlarini uyushtirish ustida ish olib borayotgani, o'zlarining g'arazli manfaatlari yo'lida ommaviy kommunikatsiya vositalaridan foydalanib, axborot erkinligini suiste'mol qilib, o'sib kelayotgan yosh avlodga axborot tahdidlarini ko'rsatish orqali, hali ongi va hayotiy qarashlari shakllanib ulgurmagan yoshlarni chalg'itish, ularning ongi va qalbini egallash yo'lidagi intilishlarini kuchaytirayotgani sir emas. Bu borada, eng avvalo, sohaning huquqiy asoslarini shakllantirishga e'tibor qaratilmoqda. Xususan, o'tgan davrda "Axborotlashtirish to'g'risida"gi "Telekommunikatsiyalar to'g'risida"gi, "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi, "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi, "Elektron hukumat to'g'risida"gi bir qator qonunlar qabul qilingani buning tasdig'idir. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va keng qo'llash davlatimizning yaqin hamda uzoq muddatga mo'ljallangan muhim strategik vazifalari qatorida turganini alohida qayd etish joiz.

Bunga Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi misolida yana bir bor amin bo'lish mumkin. Unda ta'kidlanganidek, 2030 yilgacha mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini 2 barobardan ziyod oshirishda ilg'or texnologiyalar hamda axborot kommunikatsiya tizimlarini barcha sohaga yanada faol jalb etish muhim ahamiyatga egadir. Binobarin, jahon amaliyoti axborot-kommunikatsiya texnologiyalarning taraqqiyoti mamlakatning raqobatdoshligini oshirish, katta oqimdagi axborotni to'plash va umumlashtirish, boshqaruvni strategik darajada tashkil etish uchun keng imkoniyatlar yaratib berishda asosiy omilga ega ekanligini ko'rsatmoqda. Ayni paytda dunyo bo'yicha

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

yaratilayotgan yalpi ichki mahsulotning o'rtacha 5,5 foizdan ortig'i axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Bundan ko'rinib turibdiki, zamonaviy axborot texnologiyalari va dasturiy mahsulotlar daromadbop sohalardan biri sifatida davlat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim tarmoqlardan biriga aylanib borayotir. Aynan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish davlat idoralari faoliyatining yanada shaffofligini ta'minlashga, muhim boshqaruv jarayonlarida fuqarolar va fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining faol ishtirok etishi uchun sharoit yaratadi, qolaversa, bugun hayotning o'zi bizga axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish biznes yuritishni yaxshilash, iqtisodiyotning raqobatdoshligini oshirish, fuqarolarning huquq va manfaatlarini ta'minlash bilan birga, hayot sifatini oshirishga ham xizmat qilishini ko'rsatib turibdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ядгарова Л.Д., Файзиева Н.Б. Специфика и структура педагогического процесса // Ученый XXI века, международный научный журнал №11(24), 2016.С.44-45. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:Y0pCki6q_DkC
2. Атаева Г.И., Ядгарова Л.Д. Оценка прикладных свойств обучающей платформы MOODLE в Бухарском государственном университете //Universum: технические науки. –2020.–№.6-1(75).–С.30-32 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:UeHWp8X0CEIC
3. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Способы использования интерактивных методов в образовательном процессе // Academy № 9(60), 2020. С.11-12. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:ufrVoPGSRksC
4. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Требования к тестовым заданиям в электронных учебниках // Проблемы педагогики, научно-методический журнал. №8(56).2020.С.36-39.
5. Ядгарова Л.Д., Мурадова Г.Б. Сложности перевода речевые стили литературногоязыка//Academy№12(51),2019.С.63-65.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yadgarova Lola Djalolovna,** Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi katta o'qituvchisi, [**Ядгарова Лола Джалоловна,** старший преподаватель кафедры информационных систем и цифровых технологий], [**Lola Dj. Yadgarova,** Senior Lecturer at the Department of Information Systems and Digital Technologies]; manzil: O'zbekiston, Buxoro, M.Iqbol, 11 [адрес: Узбекистан, Бухара М.Икбол, 11], [address: Uzbekistan, M.Iqbol, 11].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

✉ **Murodova Guli Buranovna,** Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi katta o'qituvchisi, [**Муродова Гули Бурановна,** старший преподаватель кафедры информационных систем и цифровых технологий], [**Guli B. Murodova,** Senior Lecturer at the Department of Information Systems and Digital Technologies]; manzil: O'zbekiston, Buxoro, M.Iqbol, 11 [адрес: Узбекистан, Бухара М.Икбол, 11], [address: Uzbekistan, M.Iqbol, 11].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

SMART TEXNOLOGIYALAR JAMIYATNING AXBOROT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

© M.A. Teshaboyeva[1]
[1]Jizzax politexnika instituti, Jizzax, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy dunyoda texnik ko‘nikmalar har yili eskiradi va “yumshoq” va “qattiq” kompetentsiyalar muvozanatiga ega bo‘lgan mutaxassislar talabga ega bo‘lib, bu sifat jihatidan yangi madaniy namunalar va amaliyotlarni shakllantiradigan axborot jamiyatining o‘ziga xos xususiyatlariga yordam beradi.

Bugungi kunda xayotimizning turli sohalarida axborot kommunikatsiya va kompyuter texnologiyalarining kirib kelishi va jadal rivojlanish yo'liga o‘tishi jamiyatimizga ta’sir qilmoqda. Natijada insoniyat axborotlashish sohasida inkitobiy o‘zgarishlar davrini boshidan kechirmoqda. Dunyoda umumiy axborotlashgan hamjamiyat shakllanmoqda. Bu o‘zgarishlar asosini axborotlashtirish, telekommunikatsiya va kompyuter texnologiyalari konferentsiyasi negizida axborotni uzatish va iste’molchiga yetkazib berishning eng zamonaviy va samarali vositalari dunyoga kelayotganini tashkil etadi. Oqibatda XXI asr-axborotlashgan jamiyat asri deb e’tirof etilmoqda.

Shunga ko‘ra biz ushbu bobda axborot, axborotlashuv tushunchalarini taxlil qilib, axborotlashgan jamiyatning mazmun va moxiyatini va O‘zbekistonda axborotlashuv jarayonining hozirgi holati vva uning rivojlanish ustivor yo‘nalishlarini yoritib berishga harakat qilamiz.

MAQSAD: axborot jamiyati va axborot madaniyatini rivojlantirish uchun haydovchi sifatida turli xil ta’lim sharoitida (erkin va nazorat ostida) smart texnologiyalarni shakllantirish imkoniyatlarini baholashdir. Maqsadni amalga oshirish uchun yosh avlodni axborot jamiyatiga moslashtirish uchun zarur bo‘lgan asosiy bilim va moslashuvchan ko‘nikmalar to‘plami sifatida smart texnologiyalarning nazariy modeli ishlab chiqildi; ushbu texnologiyalarni shakllantirish jarayonida baholash algoritmi taqdim etildi; tajriba sub’ektlarning kichik guruhlarida o‘tkazildi, uning natijalari asosida turli xil ta’lim sharoitida smart texnologiyalarni samarali shakllantirish imkoniyati baholandi. Tadqiqot doirasida biz o‘quv jarayoniga smart texnologiyalarni maqsadli shakllantirishning eksperimental modelini joriy etishga harakat qildik.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: axborot jamiyatining rivojlanish paradigmasi aholining zamonaviy jamiyat, mehnat bozori, shuningdek texnologik muhit sharoitlariga moslashishi uchun asos sifatida smart texnologiyalarni shakllantirish kontseptsiyasi bilan to‘ldirilishi mumkin. Ushbu vakolatlar zamonaviy dunyoda hayotiy vazifalarni belgilash

tamoyillarini aks ettiradi: tashqi muhitdagi oʻzgarishlarga zudlik bilan javob berish qobiliyati; oʻzgaruvchan sharoitlarga moslashish; mustaqil rivojlanish va oʻzini oʻzi boshqarish; natijalarga samarali erishish. Bu kabi vakolatlar Real va virtual dunyoda bilimlarni boshqarishga asoslangan. Smart texnologiyalar deganda biz zamonaviy dunyo va yangi axborot madaniyatiga moslashish uchun inson uchun zarur boʻlgan "yangi" bilim va moslashuvchan koʻnikmalar tizimini tushunamiz. Bunday vakolatlar yoshligidan shakllanadi. Ideal vaziyatda odam oʻzgaruvchan sharoitlar va kontekstga javoban hayot davomida oʻzgarishi mumkin boʻlgan koʻnikmalar kombinatsiyasiga ega boʻladi.

XULOSA: eksperimentning juda muhim natijasi-bu axborot madaniyatini shakllantirish vositasi boʻlgan smart texnologiyalar darajasi vaqt oʻtishi bilan pasayishi mumkinligini isbotlashdir. Smart texnologiyalarning strategik darajasini saqlab qolish imkoniyatlari faqat klassik sinflar shaklida boshqariladigan shakllantiruvchi taʼsir koʻrsatadi. Afsuski, masofaviy oʻqitish texnologiyalaridan foydalanish doirasida shunga oʻxshash taʼsirga erishish hali ham qiyin, chunki bu holda toʻgʻridan-toʻgʻri aloqa, mavzu bilan shaxsiy aloqa muhim ahamiyatga ega. Internet muhitining oʻzi tarmoq madaniyatiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin (smart texnologiyalardan biri sifatida), chunki u koʻpincha noaniq madaniy naqshlarni (Internet-bezorilik, tarmoq imprintingi, suzuvchi isteʼmolchilik) oʻz ichiga oladi. Umuman olganda, eksperimental tadqiqotlar maktabning oʻquv dasturlarida smart texnologiyalar modelini hisobga olish imkoniyati toʻgʻrisida fikr yuritish huquqini beradi.

Kalit soʻzlar: smart texnologiyalar, axborot madaniyati, modellashtirish tajribasi, diagnostika testi, madaniy naqshlar.

Iqtibos uchun: Teshaboyeva M.A. “Smart texnologiyalar jamiyatning axborot madaniyatini rivojlantirish vositasi sifatida”. // Inter education & global study. 2025. №1 B.187–194.

СМАРТ-ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА

© М.А. Тешабоеву[1]✉
[1]Джизакский политехнический институт, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном мире технические навыки с каждым годом устаревают, и востребованы специалисты с балансом “мягких” и “жестких” компетенций, что способствует специфике информационного общества, формирующего качественно новые культурные модели и практики. Сегодня на наше общество влияет проникновение и ускоренное развитие информационных коммуникаций и компьютерных технологий в различных сферах нашей жизни. В результате человечество переживает период позитивных изменений в сфере информатизации. В мире формируется обще информированное сообщество. В основе этих изменений лежит появление в мире самых современных и эффективных

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

средств передачи и доставки информации потребителю на базе конференции по информатизации, телекоммуникациям и компьютерным технологиям. В результате XXI век признается веком информированного общества. Соответственно, в данной главе, анализируя понятия информации, информатизации, мы постараемся осветить содержание и сущность информированного общества, современное состояние процесса информатизации в Узбекистане и приоритеты его развития.

ЦЕЛЬ: оценка возможностей формирования смарт-технологий в различных образовательных условиях (свободных и контролируемых) как драйверов развития информационного общества и информационной культуры. Для реализации поставленной цели была разработана теоретическая модель смарт-технологий как совокупности базовых знаний и адаптивных навыков, необходимых для адаптации подрастающего поколения к информационному обществу; в процессе формирования этих технологий был представлен алгоритм оценки; эксперимент проводился в подгруппах испытуемых, по результатам которого оценивалась возможность эффективного формирования смарт-технологий в различных образовательных условиях. В рамках исследования мы попытались внедрить в учебный процесс экспериментальную модель целенаправленного формирования смарт-технологий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: парадигма развития информационного общества может быть дополнена Концепцией формирования смарт-технологий как основы адаптации населения к условиям современного общества, рынка труда, а также технологической среды. Эти компетенции отражают принципы постановки жизненных задач в современном мире: умение оперативно реагировать на изменения внешней среды; адаптация к изменяющимся условиям; самостоятельное развитие и самоконтроль; эффективное достижение результатов. Подобные компетенции основаны на управлении знаниями в реальном и виртуальном мире. Под смарт-технологиями мы понимаем систему "новых" знаний и адаптивных навыков, необходимых человеку для адаптации к современному миру и новой информационной культуре. Такие компетенции формируются с раннего возраста. В идеальной ситуации человек будет обладать сочетанием навыков, которые могут меняться в течение жизни в ответ на меняющиеся обстоятельства и контекст.

ВЫВОД: очень важным результатом эксперимента является доказательство того, что уровень смарт-технологий, являющихся средством формирования информационной культуры, со временем может снижаться. Возможности поддержания стратегического уровня смарт-технологий оказывают лишь контролируемое формирующее воздействие в виде классических классов. К сожалению, в рамках использования технологий дистанционного обучения добиться подобного эффекта все же сложно, так как в этом случае важен прямой контакт, личный контакт с субъектом. Сама интернет-среда может негативно повлиять на сетевую культуру (как одна из смарт-технологий), поскольку она часто включает в себя неопределенные культурные модели (интернет-издевательства, сетевой

импринтинг, плавающее потребительство). В целом экспериментальные исследования дают право рассуждать о возможности учета модели смарт-технологий в школьных программах.

Ключевые слова: смарт-технологии, Информационная культура, опыт моделирования, диагностическое тестирование, культурные паттерны.

Для цитирования: Тешабоеву М.А. Смарт-технологии как средство развития информационной культуры общества. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 187–194.

SMART TECHNOLOGIES AS A MEANS OF DEVELOPING THE INFORMATION CULTURE OF SOCIETY

© Teshaboeva A. Madinakhon[1]✉
[1]Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the modern world, technical skills are worn out every year, and specialists with a balance of “soft” and “hard” competencies are in demand, which contributes to the peculiarities of the Information Society, which form qualitatively new cultural patterns and practices. Today, the penetration of Information Communication and computer technology in various spheres of our life and the transition to the path of rapid development are affecting our society. As a result, humanity is going through a period of incitobitic changes in the field of informatization. A common informed community is being formed in the world. The basis of these changes lies in the fact that the most modern and effective means of transmitting and delivering information to the consumer are coming to the world on the basis of the conference on informatization, telecommunications and computer technology. As a result, the 21st century is recognized as the age of informed society. Accordingly, in this chapter, we will try to highlight the content and relevance of an informed society and the current state of the information process in Uzbekistan, reflecting the concepts of information, informatization, and highlighting the positive directions of its development.

AIM: to assess the possibilities of the formation of smart technologies in various educational conditions (free and controlled) as a driver for the development of Information Society and Information Culture. To implement the goal, a theoretical model of smart technologies was developed as a set of basic knowledge and flexible skills necessary to adapt the younger generation to the information society; in the process of forming these technologies, an assessment algorithm was presented; the experiment was carried out in small groups of subjects, on the basis of the results of which the possibility of effective formation of smart technologies in various educational conditions was evaluated. Within the framework of the study, we tried to introduce an experimental model of the targeted formation of smart technologies into the educational process.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

DISCUSSION AND RESULTS: the paradigm of the development of the information society can be supplemented by the concept of the formation of smart technologies as a basis for the adaptation of the population to the conditions of modern society, the labor market, as well as the technological environment. These competencies reflect the principles of setting life tasks in the modern world: the ability to promptly respond to changes in the external environment; adaptation to changing conditions; independent development and self-management; effective achievement of results. Such competencies are based on Knowledge Management in the Real and virtual world. By Smart technologies, we understand the system of "new" knowledge and adaptive skills necessary for a person to adapt to the modern world and a new information culture. Such powers are formed from an early age. In an Ideal situation, a person acquires a combination of skills that can change throughout life in response to changing circumstances and context.

CONCLUSION: a very important result of the experiment is the proof that the level of smart technologies, which is a means of forming an information culture, can decrease over time. The possibilities of maintaining the strategic level of Smart technologies have a formative effect, guided only in the form of classic classes. Unfortunately, within the framework of the use of distance learning technologies, it is still difficult to achieve a similar effect, since in this case direct communication, personal communication with the subject is important. The Internet environment itself can negatively affect network culture (as one of the smart technologies), as it often involves ambiguous cultural patterns (Internet bullying, network imprinting, floating consumerism). In general, experimental research gives the school the right to reflect on the possibility of taking into account the smart technology model in its curricula.

Keywords: smart Technologies, Information Culture, modeling experience, diagnostic test, cultural patterns.

For citation: Teshaboeva A. Madinakhon. (2025) ‘Smart technologies as a means of developing the information culture of society’, Inter education & global study, (1), pp. 187–194. (In Uzbek).

Zamonaviy sharoitda aynan smart texnologiyalar s – oʻzini oʻzi boshqarish, m – motivatsion, a – moslashuvchan, r – oʻzgaruvchan, t – texnologik) shaxs va kasbiy rivojlanishning dastlabki bosqichlarida (katta maktab yoshi) axborot jamiyati madaniyatini shakllantirishning ishonchli vositasidir. Shaxsning smart texnologiyalarini rivojlantirish jarayoni oʻz-oʻzidan axborot jamiyatining rivojlanish sur’ati bilan sinxronlashtiriladi. Boshqacha qilib aytganda, ular odatda shaxsning zamonaviy madaniyat, jamiyat va iqtisodiyot bilan oʻzaro munosabatlari tajribasini olish jarayonida shakllanadi. Axborot jamiyati qanchalik rivojlangan boʻlsa, u kundalik hayotning koʻproq namunalarini taklif qilsa, shaxs shunchalik koʻp turli xil vakolatlarga ega boʻladi. Biroq, axborot jamiyati madaniyati ham ijobiy, ham salbiy naqshlarni yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Shu munosabat bilan, yosh avlodga axborot madaniyatining ijobiy namunalarini saqlash va tarjima qilish uchun etarli boʻlgan minimal sharoitlarni qanday aniqlash kerakligi haqida savollar tugʻiladi; qaysi institut axborot jamiyati madaniyatining tasdiqlangan namunalarini, shuningdek ularga mos keladigan zamonaviy kompetentsiyalarni tanlash va etishtirish funktsiyalarini oʻz zimmasiga olishi kerak? Oilami? Taʼlim? Ommaviy axborot vositalarimi? Fuqarolik jamiyati? Kuchmi?

Tadqiqot doirasida biz ishchi gipotezani tasdiqladik: axborot madaniyatining ijobiy namunalarini shakllantirish smart texnologiyalarni shakllantirishning maqsadli jarayoni doirasida (yaʼni, taʼlim smart muhitining boshqariladigan sharoitida) yaxshiroq amalga oshiriladi. Erkin rivojlanish jarayonida (taʼlim muhitidan tashqarida, hayot tajribasini olish va boyitish jarayonida, aloqa) shunga oʻxshash taʼsirga erishilmaydi.

“Axborot jamiyati” da yashash har kuni katta maʼlumot oqimi bilan ishlashni oʻz ichiga oladi. Bizning muvaffaqiyatimiz va omon qolishimiz maʼlumotni mohirona va toʻgʻri topish, tahlil qilish va ulardan foydalanish qobiliyatimizga bogʻliq. Muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash, maʼlumot toʻplash va tushunish savodxonlik va madaniyatning oʻziga xos turi bilan bogʻliq qobiliyatlardir. Yangi vakolatlar shaxsni axborot davrining maxsus talablarini qondirishga tayyorlaydi.

M.I.Orlovning fikricha, zamonaviy sharoitda bilim jamiyatini doimiy ravishda ishlab chiqaradigan va isteʼmol qiladigan ijtimoiy tuzilma (axborotning maxsus shakli) sifatida qurish gʻoyasi tsivilizatsiya rivojlanishining paradigmasi boʻlishi mumkin. Muallif axborot jamiyati va bilimlar jamiyati tushunchalarining umumiyligini taʼkidlaydi, bu "zamonaviy jamiyatda sodir boʻlayotgan jarayonlarning mohiyati – ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarning kuchayishi, inson hayotining oʻzgarishi jarayonida nomoddiy omillarning ahamiyatining oshishi" dan iborat.

Shuningdek, u jamiyatning uzluksiz taʼlimga boʻlgan ehtiyojlarini hisobga olish yoʻnalishi boʻyicha zamonaviy axborot-texnologik paradigmani rivojlantirish imkoniyatiga ishora qiladi, uni amalga oshirish dunyodagi axborot hajmining jadal oʻsish surʼatlari va ularni inson tomonidan oʻzlashtirish imkoniyatlarining tabiiy cheklovlari oʻrtasidagi asosiy ziddiyatni bartaraf etish bilan bogʻliq. Ushbu qarama-qarshilik taʼlim tuzilmalarini aholi oʻrtasida sifat jihatidan yangi koʻnikmalarni shakllantirishga undaydi, ular orasida oʻrganish, maʼlumot topish, uni tanqidiy baholash va ijodiy tushunish qobiliyati mavjud. Ushbu vakolatlar kelajakda aholiga axborot jamiyatida muvaffaqiyatli yashash va ishlash imkoniyatini berishi mumkin.

Axborot jamiyati uchun kompetentsiya nafaqat bilim, koʻnikma va malakalardan iborat, chunki u maʼlum bir kontekstda psixososyal resurslarni (shu jumladan koʻnikma va munosabatlarni) jalb qilish va safarbar qilish orqali murakkab talablarni qondirish qobiliyatini oʻz ichiga oladi. Yangi texnologiyalarni qoʻllashga asoslangan jamiyat va madaniyatdagi oʻzgarishlar, ularning jadal rivojlanishi muayyan vakolatlarni tanlashga taʼsir qiladi. Axborot makonida boʻlish zamonaviy odamdan professional tarmoq jamoalarida oʻzaro taʼsir oʻtkazish uchun katta imkoniyatlar ochadigan, samarali sotsializatsiya va oʻz-oʻzini anglashga hissa qoʻshadigan vakolatlarni talab qiladi. Ushbu fonda yangi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

savodxonlik va moslashuvchan ko‘nikmalar insonning axborot jamiyatida to‘liq ishtirok etishi uchun eng muhim vakolatlarga aylanadi.

O‘z tabiatiga ko‘ra, smart texnologiyalari federal davlat ta’lim standartlari va dasturlarini amalga oshirish doirasida rivojlanayotgan fan bilimlaridan tubdan farq qiladi va ularga nisbatan qo‘shimcha rol o‘ynaydi. smart texnologiyalar insonning umumiy madaniyati uchun emas, balki yangi turdagi ishchilar, “bilim ishchilari” faoliyati uchun, bizning dunyomizda doimiy ravishda paydo bo‘ladigan va shaxsiy va kasbiy hayotning barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatadigan tez o‘zgaruvchan axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga moslashish uchun juda muhimdir. Yangi bilimlar Internet va boshqa texnologiyalardan ma’lumot topish va sintez qilish, uning foydaliligini tanqidiy baholash, savollarga javob berish va keyin javoblarni boshqalarga etkazish uchun foydalanishga imkon beradi. Smart texnologiyalar asosan hayot va ishning asosiy sohalarida samarali ishtirok etishning asosidir. Bugungi yuqori texnologiyali sharoitda ular jamiyatda to‘liq ishtirok etish uchun asos bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan va shaxslarning shaxsiy va kasbiy sharoitlariga muvofiq rivojlanishi va takomillashtirilishi kerak. Smart texnologiyalar o‘ziga xosligi tufayli jamoaviy ish va hamkorlik bilan bog‘liq shaxslararo sohaga (shu jumladan, muloqot qobiliyatlari, hamkorlik, jamoada ishlash qobiliyati) keng ta’sir ko‘rsatadi; intellektual ochiqlik, ijobiy o‘zini o‘zi qadrlash (moslashuvchanlik, tashabbuskorlik va metakognitatsiya) bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsiy-shaxsiy soha; kognitiv jarayonlar, bilimlar va ijodiy (shu jumladan tanqidiy fikrlash, axborot va moliyaviy savodxonlik, argumentatsiya va ijodkorlik ko‘nikmalari).

Biz bir qator tuzilmalardan tashkil topgan murakkab hodisa sifatida aqlli kompyuter soyalariga yondashuvni taklif qilamiz:

a) axborot jamiyati va "kelajak kasblari" uchun juda dolzarb bo‘lgan "yangi" bilimlarning vakolatlari; bularga raqamli savodxonlik (CG) zamonaviy dasturiy ta’minot va Internet vositalari bilan ishlash qobiliyati sifatida kiradi; moliyaviy savodxonlik (FG) insonning moliyaviy xulq-atvori sohasidagi bilim, ko‘nikma va munosabatlar to‘plami sifatida; dizayn savodxonligi (CG)PG) ma’lumotlar massivlari, ilmiy ma’lumotlar bilan ishlash, tadqiqot tahlilini o‘tkazish qobiliyati sifatida;

b) moslashuvchan ko‘nikmalar (yumshoq ko‘nikmalar) – zamonaviy dunyoda bandlik va kasbdan qat’i nazar talab qilinadigan o‘zaro faoliyat funktsional ko‘nikmalar; bu kommunikativ savodxonlik (odamlar bilan muloqot qilish qobiliyati, komg), tashkiliy qobiliyat va jamoada ishlash qobiliyati (RK), shuningdek tarmoq madaniyati (internetga qiymat va axloqiy munosabattexnologiyalar, SK). Ushbu vakolatlar tarkibining asoslanishi mualliflar jamoasining oldingi nashrlarida keltirilgan.

Tajribaning bir qismi sifatida biz eksperimental guruhlarda smart texnologiyalarni maqsadli shakllantirish uchun harakat dasturini taklif qilishga harakat qildik. Eksperiment algoritmi bir necha bosqichlarning ketma-ketligi edi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. Зенков А.Р., Удовенко И.П. Человеческий капитал в условиях нового технологического уклада: траектория формирования и развития // Общественные науки и современность. 2021. № 4. С. 7-19.
2. Литвак Н. К вопросу о классификации концепций информационного общества // Социс. 2010. № 8. С. 3-11.
3. Webster F. Theories of the Information Society. Routledge, 2006. 323 p.
4. Dutton W.H. Social Transformation in an Information Society: Rethinking Access to You and the World. UNESCO. 2004.
5. Nath H.K. The Information Society. SIBCOLTEJO - A Journal of the SCTU, 2009, vol. 4, pp. 19-29.
6. Toffler A. The Third Wave. New York: Bantam Books, 1980.
7. Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace. Perseus, 1999. Не можете найти то, что вам нужно? Попробуйте сервис подбора литературы.
8. Шмидт Э., Коэн Дж. Новый цифровой мир: как технологии меняют жизнь людей, модели бизнеса и понятие государства. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013.С.18-19.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Teshaboyeva Madinaxon Axmadjanovna assistent**, [**Тешабоеву Мадинахон Ахмаджановну ассистент**], [**Teshaboeva Madinakhon Akhmadjanovna assistant**]; manzil: Jizzax viloyati Jizzax shahri Toshloq mahallasi Shifokorlar koʻchasi 1-uy 19-xonadon, [Джизакская область город Джизак махалля Тошлок улица Шифокорлар дом 1 квартира 19], [Jizzakh region, Jizzakh city, Toshloq mahalla, Shifokorlar street, house 1, apartment 19]; E-mail: m.teshaboyeva1983@gmail.com.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILAR INNOVATSION SALOXIYATINI RIVOJLANTIRISHNING IJODIY KO'NIKMALAR METODIKASI

© S.M. Abduxamidov[1], G.G. Niyazova[2]
[1,2]International school of finance technology and science instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining innovatsion saloxiyatini rivojlantirishdagi ijodiy ko'nikmalarini namoyon etuvchi metodikalar va ularning ta'riflari, zarurati haqida bayon etilgan.

MAQSAD: bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilar innovatsion saloxiyatini rivojlantirishning ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish

MATERIALLAR VA METODLAR: Bu jarayon nafaqat shaxsiy muvaffaqiyatni, balki jamiyat va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirishda ijodiy ko'nikmalarni shakllantirish har doim ham kunning eng dolzarm muammolaridan sanalib kelingan. Ushbu ko'nikmalar o'qituvchilarning ijodiy yondashuvlarini, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va o'quvchilarga innovatsion fikrlarni etkazish qobiliyatini oshiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish ijodiy ko'nikmalar metodikasi zamonaviy ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biridir. Bu jarayon o'qituvchilarning ijodiy fikrlash, tasviriy san'at va pedagogik yondashuvlarni birlashtirishga yordam beradi. Quyida bu metodikaning asosiy jihatlari va usullari keltirilgan:

XULOSA: bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirishda ijodiy ko'nikmalar o'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi samaradorligini oshiradi. Bu ko'nikmalar nafaqat san'at sohasida, balki o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, muammolarni hal qilishga va innovatsion g'oyalarni ishlab chiqishga tayyorlaydi. O'qituvchilar uchun bu ko'nikmalarni rivojlantirish orqali ularning professional muvaffaqiyatlari va shaxsiy rivojlanishlari uchun muhim poydevor yaratiladi.

Kalit so'zlar: tasvir, san'at, tasviriy san'at, innovatsiya, innovatsion saloxiyat, ijod, ijtimoiy, saloxiyat, kasbiy tayyorlash, ko'nikma, takomillashtirish, jamiyat, ijtimoiy zaruriyat.

Iqtibos uchun: Abduxamidov S.M., Niyazova G.G. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilar innovatsion saloxiyatini rivojlantirishning ijodiy ko'nikmalar metodikasi. // Inter education & global study. 2025. №1 B.195–200.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

МЕТОДИКА ТВОРЧЕСКИХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

© С.М. Абдухамидов[1]✉, Г.Г. Ниязова[2]✉
[1,2]International school of finance technology and science, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описаны методы и их определения, необходимость развития творческих способностей будущих учителей изобразительного искусства в развитии инновационных навыков.

ЦЕЛЬ: развитие творческих навыков развития инновационного потенциала будущих педагогов изобразительного искусства

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: этот процесс обеспечивает не только личный успех, но и устойчивое развитие общества и экономики.

Формирование творческих навыков в развитии инновационного потенциала будущих педагогов изобразительного искусства всегда считалось одной из самых актуальных проблем дня. Эти навыки улучшают творческие подходы учителей, способность применять современные технологии и передавать учащимся новаторские идеи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие инновационного потенциала будущих учителей изобразительного искусства методика творческих умений является одним из важнейших аспектов современного образовательного процесса. Этот процесс помогает учителям интегрировать творческое мышление, изобразительное искусство и педагогические подходы. Ниже приведены основные аспекты и методы этой методики:

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в развитии инновационного потенциала будущих учителей изобразительного искусства творческие умения повышают эффективность педагогов в образовательном процессе. Эти навыки не только в области искусства, но и готовят студентов к творческому мышлению, решению проблем и разработке инновационных идей. Для учителей развитие этих навыков создает важную основу для их профессионального успеха и личного развития.

Ключевые слова: имидж, искусство, изобразительное искусство, инновация, инновационная компетентность, творчество, социальная, компетентность, профессиональная подготовка, мастерство, совершенствование, общество, социальная необходимость.

Для цитирования: Абдухамидов С.М., Ниязова Г.Г. Методика творческих умений и навыков развития инновационного потенциала будущих педагогов изобразительного искусства. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 195–200.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

METHODOLOGY OF CREATIVE SKILLS AND DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

© Sardor M. Abduxamidov[1]✉, Gulnoza G. Niyazova[2]✉
[1,2]International school of finance technology and science, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article describes the methods and their definitions, the necessity of developing the creative skills of future visual arts teachers in the development of innovative skills.

AIM: to develop creative skills and the innovative potential of future teachers of fine arts

MATERIALS AND METHODS: this process ensures not only personal success, but also the sustainable development of society and the economy.

The formation of creative skills in developing the innovative potential of future fine art teachers has always been considered one of the most pressing issues of the day. These skills enhance teachers' creativity, ability to apply modern technology, and transfer innovative ideas to students.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of the innovative potential of future teachers of fine arts, the methodology of creative skills is one of the most important aspects of the modern educational process. This process helps teachers integrate creative thinking, visual arts, and pedagogical approaches. The main aspects and methods of this technique are given below.:

CONCLUSION: in developing the innovative potential of future teachers of fine arts, creative skills increase the effectiveness of teachers in the educational process. These skills are not only in the field of art, but also prepare students to think creatively, solve problems, and develop innovative ideas. For teachers, developing these skills creates an important foundation for their professional success and personal development.

Key words: image, art, visual arts, innovation, innovative competence, creativity, social, competence, vocational training, skill, improvement, society, social necessity.

For citation: Sardor M. Abduxamidov, Gulnoza G. Niyazova (2025) ‘Methodology of creative skills and development of innovative potential of future teachers of fine arts’, Inter education & global study, (1), pp. 195–200. (In Uzbek).

Bugungi kunda innovatsion salohiyatni rivojlantiruvchi ko‘nikmalar dolzarb muammo sifatida qaralmoqda, chunki zamonaviy jamiyat va iqtisodiyot doimiy ravishda o‘zgaruvchan xususiyatga egadir. Innovatsion salohiyatni rivojlantiruvchi ko‘nikmalar bugungi kunda dolzarb muammo hisoblanadi. Bu muammoni hal qilish uchun ta’lim tizimini yangilash, ijodiy muhitni yaratish va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash zarur. O‘qituvchilar, tashkilotlar va jamiyatlar o‘zaro hamkorlikda ishlash orqali innovatsion ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam berishlari lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

I. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish bu shaxsiy va professional hayotda muhim koʻnikmalardan biridir. Ijodiy fikrlash qobiliyati muammolarni hal qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va innovatsiyalar yaratishga yordam beradi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish har kim uchun muhim jarayon. Bu qobiliyatni oshirish uchun yuqorida keltirilgan strategiyalarni sinab koʻring va oʻzingizga mos keladigan usullarni toping. Ijodiy fikrlash nafaqat san'atda, balki kundalik hayotda va professional faoliyatda ham muvaffaqiyatga erishishda yordam beradi. Quyda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning ikki usuli leltirilgan.

- Mavzu tanlash: Oʻquvchilarning qiziqishlariga mos mavzular tanlash va ularni ijodiy yondashuvlar orqali oʻrganishga undash.

- Problemali vaziyatlar: Oʻquvchilarga muammoli vaziyatlar taqdim etish, bu esa ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Innovatsion metodlar bu ta'lim, tadqiqot yoki ish jarayonlarini samarali va ijodiy tarzda oʻzgartirish uchun qoʻllaniladigan yangi yondashuvlar va strategiyalardir. Innovatsion metodlar ta'lim jarayonini yanada samarali, qiziqarli va ijodiy qilishga yordam beradi. Ularning yordamida oʻquvchilar oʻz bilimlarini kengaytirish, yangi koʻnikmalarni oʻzlashtirish va ijodiy fikrlashlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega boʻlishadi. Innovatsion metodlarni qoʻllash ta'lim muassasalarida yangi imkoniyatlarni ochadi va oʻquvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Quyda innovatsion metodlarning ikki usuli leltirilgan.

- Loyihaviy oʻqitish: Oʻquvchilarni loyihalar asosida ta'lim berish. Bu usul ijodiy yondashuvni va amaliy koʻnikmalarni rivojlantiradi.

- Koʻrgazmali va interaktiv usullar: Darslarni koʻrgazmali materiallar, videolar va interaktiv vositalar yordamida olib borish. Bu ijodiy fikrlashni ragʻbatlantiradi.

3. Ijtimoiy va emotsional koʻnikmalar bu insonlar oʻrtasidagi munosabatlarni boshqarish, oʻz his-tuyg'ularini aniqlash va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish qobiliyatidir. Bu koʻnikmalar, shuningdek, muvaffaqiyatli ijtimoiy aloqalar oʻrnatish va stress bilan kurashishda muhim rol oʻynaydi. Ijtimoiy va emosional koʻnikmalar insonlar oʻrtasidagi munosabatlarni boshqarishda, oʻz his-tuyg'ularini tushunishda va boshqalarga empatiya koʻrsatishda muhimdir. Ushbu koʻnikmalarni rivojlantirish nafaqat shaxsiy, balki professional hayotda ham muvaffaqiyatga erishishda yordam beradi. Oʻquvchilar va kattalar uchun bu koʻnikmalarni oʻrgatish va rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Quyda ijtimoiy va emotsional koʻnikmalarning ikki usuli leltirilgan.

- Guruh ishlari: Oʻquvchilarni kichik guruhlarga boʻlib, hamkorlikda ijodiy vazifalarni bajarishga undash. Bu ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

- Refleksiya: Oʻquvchilarga darsdan soʻng oʻz fikrlarini va tajribalarini tahlil qilish imkoniyatini berish. Bu ijodiy jarayonni chuqurlashtiradi.

4. Texnologiyalardan foydalanish bu zamonaviy jamiyatda ta'lim, ish va kundalik hayotda muhim oʻrin tutadi. Texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali, qiziqarli va ijodiy qilishga yordam beradi. Texnologiyalardan foydalanish nafaqat ta'lim va ish jarayonlarini samarali qiladi, balki shaxsiy rivojlanish va ijodiy fikrlashni ham rag'batlantiradi. Zamonaviy texnologiyalarni oʻz hayotimizga toʻg'ri va samarali kiritish,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bizga yangi imkoniyatlar yaratadi va kelajak uchun tayyorgarlik ko‘rishda yordam beradi. Quyda texnologiyalardan foydalanishning ikki usuli leltirilgan.

Ta’limda texnologiyalari.

-Onlayn ta'lim platformalari: Coursera, Udemy, edX kabi platformalar orqali turli fanlardan onlayn kurslar o‘qish imkoniyati.

-Interaktiv vositalar: Google Classroom, Kahoot!, Quizlet kabi platformalar o‘quvchilarga faol ishtirok etish va bilimlarini mustahkamlash imkonini beradi.

Raqamli resurslari.

-Video darslar: YouTube va boshqa video platformalarda bilim beruvchi videolar, darslar va taqdimotlar.

-Virtual kutubxonalar: Internet orqali resurslarga, kitoblarga va ilmiy maqolalarga erishish imkoniyati.

5. O‘qituvchilarni malaka oshirish bu ta'lim sifatini oshirish va o‘qituvchilarning professional rivojlanishini ta'minlash uchun muhim jarayon. O‘qituvchilar o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilash, yangi metodlarni o‘rganish va zamonaviy ta'lim talablariga moslashishlari zarur. O‘qituvchilarni malaka oshirish jarayoni ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilash orqali o‘quvchilarga samarali ta'lim berish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Innovatsion yondashuvlar, hamkorlik va professional rivojlanish orqali o‘qituvchilar o‘zlarining pedagogik salohiyatlarini yanada oshirishlari mumkin. Quyda o‘qituvchilarni malakasini oshirishning ikki usuli leltirilgan.

- Seminarlar va treninglar: O‘qituvchilar uchun ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan seminarlar va treninglar o‘tkazish. Bu o‘qituvchilarni yangi yondashuvlar va innovatsiyalar bilan tanishtiradi.

- Mentorlik tizimi: Tajribali o‘qituvchilarni yangi o‘qituvchilarga mentor sifatida tayinlash. Bu tajriba almashish va o‘zaro rivojlanishga yordam beradi.

6. Yaratuvchan muhit yaratish bu ijodiy fikrlash, innovatsiya va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantiradigan sharoitlarni ta'minlash jarayonidir. Bunday muhit nafaqat ta'lim muassasalarida, balki ish joylarida ham zarur. Yaratuvchan muhit yaratish ijodiy fikrlashni va innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Bunday muhit nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki jamoaviy ish va ta'lim jarayonlariga ham ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. Ochiq va qo‘llab-quvvatlovchi atmosfera, resurslar va imkoniyatlarni taqdim etish orqali ijodiy jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash mumkin. Quyda yaratuvchan muhit yaratishning ikki usuli leltirilgan.

- Ijodiy makon: O‘quvchilar uchun ijodiy makon yaratish, bu erda ular o‘z g‘oyalarini amalga oshirishlari mumkin. Bu ijodiy jarayonni rag‘batlantiradi.

- San’at ko‘rgazmalari: O‘quvchilarning ishlarini ko‘rsatadigan ko‘rgazmalar tashkil etish. Bu ularning ishtiyoqini oshiradi va ijodiy muvaffaqiyatlarini taqdim etadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda bo‘lajak tasviriy san'at o‘qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish ijodiy ko‘nikmalar metodikasi, o‘qituvchilarni zamonaviy ta'lim talablariga moslashtirishga yordam beradi. Bu jarayon o‘quvchilarning ijodiy fikrlash, tasviriy san'at va pedagogik yondashuvlarni birlashtirishga qaratilgan bo‘lib, ularni

kelajakdagi kasbiy faoliyatlariga tayyorlashga hissa qo'shadi. O'qituvchilar bu metodikani qo'llash orqali o'z o'quvchilarini yanada qiziqarli va samarali ta'lim bilan ta'minlaydilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. R.Ishmuxammedov va M.Yuldashev "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar", o'quv qo'llanma, Toshkent-2017 y.
2. Abduxamidov S.M, "O'QUVCHILARDA BADIIY-ESTETIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH–DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA". "Maktab va hayot" jurnali ISSN 2010-5460, 2-maxsus son, 2020y, 30-bet.
3. Hakimova M.F. Pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. T.TDIU., 2013, 230 - bet
4. Abduxamidov S.M, "METHODOLOGY OF IMPROVING INDEPENDENT LEARNING SKILLS OF FUTURE FINE ART TEACHERS (ON THE EXAMPLE OF STILL LIFE IN COLORFUL PAINTINGS)". International Journal of Psychosocial Rehablitation, Vol 24, Issue 05, 2020. ISSN 1475-7192. DOI:10.37200/IJPR/V2415/PR201880. Received: 18 Feb 2020/ Revised: 12 Mar 2020/ Accepted: 23 Mar 2020
5. Abduxamidov S.M, "TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF ARTISTIC AESTHETIC THINKING OF STUDENTS THROUGH ART WORKS". JournalNX. editor@journalnx.com, A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Reserch for Revolution, ISSN №-2581-4230, Impact Factor-5.785. June – 2020. 684-687-betlar.
6. Internet ma'lumotlari.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abduxamidov Sardor Mardanaqulovich**, "Psixologiya va pedagogika" kafedrasi v.b.dotsenti, p.f.f.d. (PhD), [**Абдухамидов Сардор Марданакулович,** и.о.доцент кафедры психологии и педагогики, (PhD)], [**Sardor M. Abduxamidov**, Department of Psychology and Pedagogy Associate Professor, Ph.D. (PhD),]; manzil: O'zbekiston, Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 7-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, район Кибрай, улица Университет, 7 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent region, Kibrai district, University street, 7 house].

✉**Niyazova Gulnoza Gayratovna**, Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 22-PPA 07-guruh talabasi, [**Ниязова Гульноза Гайратовна,** студентка 22-й группы ППА 07 направления педагогика и психология образования]; [**Gulnara A. Niyazova**, student of the 22nd group of the PPA 07 in the field of pedagogy and Psychology of education] manzil: O'zbekiston, Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 7-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, район Кибрай, улица Университет, 7 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent region, Kibrai district, University street, 7 house].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

© А.И. Хикматов[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: качество образования тесно связано с эффективностью методической подготовки учителей. Хорошо подготовленные преподаватели, обладающие передовыми педагогическими навыками и методиками, могут значительно улучшить результаты обучения учащихся. В данной статье рассматривается роль методической подготовки в повышении качества образования и подчеркивается важность непрерывного профессионального развития учителей.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение влияния методической подготовки на образовательную практику учителей и ее последующее влияние на качество образования. Целью исследования является выявление основных элементов эффективных методических образовательных программ и выработка рекомендаций по оптимизации профессионального развития учителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы смешанные методы с использованием количественных и качественных данных. Материалы включают руководства по подготовке учителей, статьи об исследованиях в области образования и данные опросов учителей, принимавших участие в программах педагогической подготовки. Методы включают опросы, интервью, наблюдения в классе и анализ данных об успеваемости учащихся. Количественные данные будут анализироваться с использованием статистических методов, а качественные данные будут анализироваться посредством тематического кодирования и описательного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: рефлексивная практика и конструктивная обратная связь являются важными компонентами методической подготовки. Поощрение учителей задуматься о своей практике преподавания и предоставление обратной связи может помочь им определить области для улучшения и разработать эффективные стратегии. Учителя, которые занимаются рефлексивными практиками и получают регулярную обратную связь, демонстрируют значительные улучшения в своих методах преподавания. Такой рефлексивный подход способствует развитию культуры постоянного совершенствования и профессионального роста.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследования показывают, что методическая подготовка играет решающую роль в повышении качества образования. Комплексные учебные

программы, ориентированные на знание содержания, педагогические навыки, непрерывное профессиональное развитие, интеграцию технологий и рефлексивную практику, позволяют учителям обеспечивать высококачественное обучение.

Ключевые слова: педагог, проблемное обучение, студент, педагогическая технология, метод.

Для цитирования: Хикматов А.И. Значение организации воспитательной работы в высшем образовании. // Inter education & global study. 2025. №1. С.201–207.

OLIY TA‘LIMDA TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

© A.I. Hikmatov[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta’lim sifati o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi samaradorligi bilan chambarchas bog‘liq. Ilg‘or pedagogik mahorat va metodikalar bilan jihozlangan yaxshi tayyorlangan o‘qituvchilar talabalarning bilim olish natijalarini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ushbu maqolada ta’lim sifatini oshirishda metodik tayyorgarlikning o‘rni o‘rganilib, o‘qituvchilarning uzluksiz malakasini oshirish muhimligi ta’kidlangan.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi metodik tayyorgarlikning o'qituvchilarning ta'lim amaliyotiga ta'siri va uning ta'lim sifatiga keyingi ta'sirini o'rganishdir. Tadqiqot samarali metodik ta'lim dasturlarining asosiy elementlarini aniqlashga va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda miqdoriy va sifat ma'lumotlaridan foydalangan holda aralash usullar qo'llaniladi. Materiallar o'qituvchilarni tayyorlash bo'yicha qo'llanmalar, o'quv tadqiqot maqolalari va uslubiy o'quv dasturlarida qatnashgan o'qituvchilarning so'rov ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Usullar so'rovlar, suhbatlar, sinfda kuzatishlar va talabalar faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Miqdoriy ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi, sifatli ma'lumotlar esa mavzuli kodlash va hikoya tahlili orqali tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: reflektiv amaliyot va konstruktiv fikr-mulohazalar uslubiy treningning muhim tarkibiy qismidir. O'qituvchilarni o'z ta'lim amaliyotlari haqida fikr yuritishga rag'batlantirish va fikr-mulohazalarni bildirish ularga takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashga va samarali strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Fikrlash amaliyoti bilan shug'ullanadigan va muntazam ravishda fikr-mulohazalarni qabul qiladigan o'qituvchilar o'zlarining ta'lim usullarida sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatadilar. Ushbu aks ettiruvchi yondashuv doimiy takomillashtirish va professional o'sish madaniyatini rivojlantiradi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifatini oshirishda uslubiy tayyorgarlik hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kontent bilimi, pedagogik mahorat, uzluksiz kasbiy rivojlanish,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

texnologiya integratsiyasi va refleksli amaliyotga qaratilgan keng qamrovli o'quv dasturlari o'qituvchilarni yuqori sifatli ta'lim berish uchun jihozlaydi.

Kalit so'zlar: pedagog, muammoli ta’lim, talaba, pedagogik texnologiya, usul.

Iqtibos uchun: Hikmatov A.I. Oliy Ta‘limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning ahamiyati.// Inter education & global study. 2025. №1. B. 201–207.

THE IMPORTANCE OF ORGANIZING EDUCATIONAL WORK IN HIGHER EDUCATION

© Anvar I. Khikmatov[1]✉
[1]Bukhara state pedagogical institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the quality of education is closely related to the effectiveness of methodological training of teachers. Well-trained teachers equipped with advanced pedagogical skills and methodologies can significantly improve student learning outcomes. This article examines the role of methodical training in improving the quality of education and emphasizes the importance of continuous professional development of teachers.

AIM: the purpose of this study is to study the impact of methodological training on the educational practice of teachers and its subsequent impact on the quality of education. The study is aimed at identifying the main elements of effective methodological education programs and making recommendations for optimizing the professional development of teachers.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods using quantitative and qualitative data. Materials include teacher training manuals, educational research articles, and survey data from teachers who participated in instructional training programs. Methods include surveys, interviews, classroom observations, and analysis of student performance data. Quantitative data will be analyzed using statistical methods, while qualitative data will be analyzed through thematic coding and narrative analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: reflective practice and constructive feedback are important components of methodological training. Encouraging teachers to reflect on their teaching practices and providing feedback can help them identify areas for improvement and develop effective strategies. Teachers who engage in reflective practices and receive regular feedback show significant improvements in their teaching methods. This reflective approach fosters a culture of continuous improvement and professional growth.

CONCLUSION: research shows that methodological preparation plays a decisive role in improving the quality of education. Comprehensive curricula focusing on content knowledge, pedagogical skills, continuing professional development, technology integration, and reflective practice equip teachers to provide high-quality instruction.

Key words: pedagogue, problem-based education, student, pedagogical technology, method.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

For citation: Anvar I. Khikmatov. (2025) 'The importance of organizing educational work in higher education', Inter education & global study, (1), pp. 201–207. (In Russ).

Развитие общества, его переход в эпоху информационных технологий и структурные изменения в образовании показывают, что для подготовки молодежи к профессиональной деятельности недостаточно, чтобы педагог просто использовал традиционные методы и управлял учебным процессом. Учитель должен не только хорошо знать предмет, но и мастерски применять методы преподавания, демонстрировать все педагогические способности. Поскольку развитие страны и её будущее напрямую связано с деятельностью воспитанных поколений, задача подготовки будущих специалистов, соответствующих требованиям завтрашнего дня, становится актуальной.

В современной образовательной системе широко применяемая эффективная технология обучения является искусством проблемного обучения. Эффективность проблемного обучения имеет значительную ценность и определяется несколькими задачами. Основная задача заключается в активности, вовлечении в процесс и формировании исследовательского подхода в мышлении. Проблемное обучение тесно связано с целью воспитания творческой личности. В проблемном обучении независимость студентов увеличивается по сравнению с репродуктивными формами обучения.

Современная образовательная система направлена на создание учителями проблемных ситуаций в учебной деятельности студентов, где они осваивают новые знания посредством решения учебных задач и проблем, а также развивают научно-исследовательские навыки. Основой проблемного обучения являются закономерности человеческой деятельности, связанные с развитием личности. Процесс познавательной деятельности человека реализуется через дидактический принцип проблемности, который ориентирован на решение логических противоречий. В процессе обучения создаются психоэмоциональные состояния, которые выполняют роль мотивации для размышлений и интеллектуального поиска.

Проблемная ситуация, исходя из особенностей изучаемых тем, требует разработки специальных методов. Таким образом, в обучении проблемная ситуация отличается от обычных мыслительных затруднений, так как она включает в себя умственные и практические действия, направленные на решение новой задачи, при этом новые знания должны быть связаны с уже усвоенными. Проблемная ситуация возникает тогда, когда учащиеся, основываясь на предыдущем опыте, начинают искать ожидаемый результат или решение. Это является частью учебного процесса. Учителя могут формировать проблемы на разных уровнях: 1) учитель сам ставит проблему и побуждает студентов искать решение; 2) учитель создает проблемную ситуацию и направляет студентов на самостоятельный поиск решения; 3) учитель не создает проблемную ситуацию, а побуждает студентов к самостоятельной

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

деятельности; 4) студенты сами осознают проблемную ситуацию и начинают искать решение.

Для повышения эффективности проблемного обучения в современной образовательной системе учителя должны использовать новые технологии и передовые подходы. Применяя педагогические технологии эффективно, учителя направляют студентов на самостоятельное мышление и научно-исследовательскую деятельность. Это является неотъемлемой частью процесса подготовки современных специалистов. В заключение, повышение эффективности современной образовательной системы невозможно без использования технологии проблемного обучения, которая расширяет кругозор студентов и мотивирует их к научным исследованиям.

В современном мире, где глобализация и технологический прогресс становятся важными факторами, определяющими развитие общества, система образования сталкивается с новыми вызовами. Одним из таких вызовов является необходимость подготовки студентов к реальным условиям профессиональной жизни, где они должны быть способны к самостоятельному решению задач, адаптации к изменяющимся условиям и постоянному обучению. В этом контексте проблема традиционного подхода в обучении, который зачастую ограничивается передачей знаний в готовом виде, становится все более актуальной. Традиционные методы не обеспечивают достаточного уровня вовлеченности студентов в процесс обучения, а также не способствуют развитию у них критического мышления и творческого подхода к решению задач.

Проблемное обучение, в свою очередь, ориентировано на активное участие учащихся в процессе познания и формирование у них навыков самостоятельной работы. Эта педагогическая технология делает акцент на создании проблемных ситуаций, которые стимулируют студентов к поиску решений, выработке собственных стратегий и развитию аналитических способностей. Когда студент сталкивается с проблемной ситуацией, он оказывается в ситуации неопределенности, что побуждает его искать различные пути решения, учиться критически оценивать информацию, применять знания на практике.

Кроме того, важно отметить, что эффективное применение проблемного обучения требует от преподавателя не только теоретических знаний, но и высокой профессиональной подготовки в области педагогических технологий. Учитель должен уметь правильно ставить задачи, формировать проблемные ситуации, поддерживать и направлять учащихся в процессе их поисковой деятельности. Он должен быть гибким в подходах, готовым адаптировать методы обучения в зависимости от индивидуальных потребностей студентов, их уровня подготовки и особенностей восприятия.

Значительное внимание стоит уделить развитию у студентов исследовательских навыков. В условиях стремительного прогресса технологий и информации профессиональная деятельность будущих специалистов будет все

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

больше зависеть от их способности анализировать и обрабатывать большие объемы данных, разрабатывать новые идеи и решения, а также работать в условиях неопределенности. Проблемное обучение помогает развивать именно эти качества, так как оно нацелено на поисковую и исследовательскую деятельность, на развитие способности к самостоятельному мышлению и принятию решений.

Дополнительным аспектом является важность создания мультидисциплинарных проблемных ситуаций, которые охватывают несколько областей знаний и позволяют студентам работать в условиях междисциплинарных связей. Это помогает расширить их кругозор, дает возможность увидеть общие принципы работы различных областей науки и техники, а также способствует развитию системного мышления.

В завершение следует подчеркнуть, что успешная реализация проблемного обучения невозможна без активного использования технологий, таких как информационно-коммуникационные технологии (ИКТ). Современные цифровые инструменты открывают новые горизонты для создания инновационных образовательных методов, которые позволяют интегрировать теорию и практику, обучать студентов на основе реальных проблем и задач. Эти технологии помогают развить у студентов навыки работы с информацией, критическое восприятие материалов и эффективное взаимодействие в команде.

Таким образом, развитие системы образования через внедрение проблемного обучения и современных технологий является важным шагом к подготовке высококвалифицированных специалистов, способных не только адаптироваться к условиям рынка труда, но и вносить значительный вклад в развитие науки, экономики и общества в целом.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun //Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori nomli to‘plamda. –T.:-1998y. 20-29-betlar.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi //Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori nomli to‘plamda. –T.:-1998y. 31-62-betlar.
3. Barkamol avlod orzusi. To`plam. Tuzuvchilar: Sh.Qurbonov, R.Axmeddinov, H.Saidov. - Toshkent: Sharq. - 1999, 39-bet.
4. Karimov I. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori // Shu nomli to‘plamda. –T.:O‘zbekiston.-1998y. 4-18-betlar.
5. Karimov I. Yuksak ma’naviyat–yengilmas kuch. –T.: Ma’naviyat.-2008y.-176b.
6. Yo‘ldoshev J.G‘. Uzluksiz ta’lim: Malaka oshirish muammolari va yechimlari. –T.: O‘qituvchi. -1975y. -98b.
7. Zaripova G.K. Dars jarayonida va undan tashqari tadbirlarda o’quvchi shaxsini shakllanishida hamda uning kasb egallashida o’rta umumiy ta’lim maktabidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tarbiyaning yetakchi ahamiyati: Vol. 42 No. 1 (2024): ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ | Выпуск журнала № 42 | Часть-1. 76-92.

8. Zaripova G.K. Madaniyatshunoslik yondashuvi asosida oʻqituvchilar umumiy oʻrta taʼlim maktabi oʻquvchilarini maʼnaviy-maʼrifiy tarbiyalash tizimida oʻz-oʻzini tarbiyalashni shakllantirishining ahamiyati: Vol. 42 No. 1 (2024): ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ | Выпуск журнала № 42 | Часть-1. 50-57.
9. Зарипова Г.К. Духовно-педагогическая роль самообразования в формировании учащихся общих средних школ как совершенных человеков: Vol. 42 No. 1 (2024): ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ | Выпуск журнала № 42 | Часть-1. 58-75.
10. Zaripova G.K. The leading importance of education in a secondary school in the formation of the student's personality during the lesson process and in events outside him and in his profession: Journal of new century innovations. Vol. 49 No. 1 (2024), Volume-49. Issue-1, 148-163.
11. Зарипова Г.К. Миллий меросимиздаги педагогик технологияга оид ғоялардан
12. Zaripova G.K. Future specialists – spiritual and professional education of secondary school students – a need for the development of our independent country: Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 97–105. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3872.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hikmatov Anvar Izatullayevich**, harbiy ta'lim fakultetining maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi, [**Хикматов Анвар Изатуллаевич**, преподаватель цикла специальной подготовки факультета военного образования], [**Anvar I. Hikmatov**, teacher of the special training cycle of the military education faculty]; manzil: Oʻzbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, г.Бухара ул. Пиридастгир, д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2]; anvar.hikmatov@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO'LAJAK TARBIYACHILARNING SHAXSIY VA KASBIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

© M.X. Muxamadaliyeva[1]
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya
Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola maktabgacha ta'lim sohasiga oid bo'lib, maqolada bo'lajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlari, shaxsiy - kasbiy, amaliy, psixologik, metodik, tadqiqotchilik turlari batafsil yoritilgan va zaruriy tavsiyalar keltirilgan.

MAQSAD: bo'lajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari va o 'ziga xos xususuiyatlari yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy tadqiqot ishlarimizda "Pedagogik-psixologik adabiyotlarni o'rganish", "SWOT tahlil", "Aqliy hujum", "Muammoli vaziyatlar" asosida ishlash va interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo'yicha muammoli vaziyat o'rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o'rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g'oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo'lajak tarbiyachilarni shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirishda ularning yosh, shaxsiy, kasbiy, ijodiy xususiyatlarini inobatga olib, metodik ishlarni tashkil etishda ularga individual munosabatda bo'lish va ularning pedagogik amaliyotdagi faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga tahlil qilish.

XULOSA: bo'lajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirish innovatsion yondashuvlar va texnologiyalardan foydalanish hamda shu asosida hamkorlik ishlarini kengaytirish, o'z ustida muntazam faoliyat olib borish malakalarini olib borishning dolzarbligini aniqlashdir.

Kalit so'zlar: kasbiy sifatlari, shaxsiy sifatlari, motivlash, tarbiyachilar, muloqotga kirishuvchanlik, emotsional barqarorlik, dominantlik, ijtimoiy yetuklik, ijtimoiy jasurlik, ishonuvchanlik, ishonch, pedagoglik, o'zini o'zi nazorat va ilmiy izlanish.

Iqtibos uchun: Muxamadaliyeva M.X. Bo'lajak tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.208–213.

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА

© М.Х. Мухамадалиева[1]

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья относится к сфере дошкольного образования. В статье подробно рассматриваются личностные и профессиональные качества будущих воспитателей, личностно-профессиональные, практические, психологические, методические, исследовательские типы, даются необходимые рекомендации.

ЦЕЛЬ: разработать методические рекомендации по научно-теоретическим основам и особенностям формирования личностных и профессиональных качеств будущих педагогов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной научно-исследовательской работе нами эффективно использовались методы «Изучение педагогико-психологической литературы», «SWOT-анализ», «Мозговой штурм», «Проблемные ситуации» и интерактивная работа. Соответственно проблемная ситуация по теме был создан. «был изучен, интервью проводились посредством вопросов и ответов, поднимались различные вопросы для обсуждения, а идеи представлялись с использованием конкретных примеров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в развитии личностных и профессиональных качеств будущих педагогов с учетом их возрастных, личностных, профессиональных и творческих особенностей, индивидуализации подхода к организации методической работы, анализа особенностей их деятельности в педагогической практике.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие личностных и профессиональных качеств будущих педагогов заключается в использовании инновационных подходов и технологий, и на этой основе расширение совместной работы, а также выявление актуальности проведения регулярного самосовершенствования навыков.

Ключевые слова: профессиональные качества, личные качества, мотивация, педагоги, коммуникабельность, эмоциональная устойчивость, доминирование, социальная зрелость, социальное мужество, авторитет, доверие, педагогика, самоконтроль и научные исследования.

Для цитирования: Мухамадалиева М.Х. Развитие личностных и профессиональных качеств будущих педагогов научно-теоретическая основа. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 208–213

DEVELOPMENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE TEACHERS SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS

© Mokhira X. Mukhamadaliyeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

INTRODUCTION: the article relates to the field of preschool education. The article examines in detail the personal and professional qualities of future educators, personal and professional, practical, psychological, methodological, research types, and provides the necessary recommendations.

AIM: to develop methodological recommendations on the scientific and theoretical foundations and features of the formation of personal and professional qualities of future teachers.

MATERIALS AND METHODS: in this research work, we effectively used the methods of "Study of pedagogical and psychological literature", "SWOT analysis", "Brainstorming", "Problem situations" and interactive work. Accordingly, a problem situation on the topic was created. "was studied, interviews were conducted through questions and answers, various questions were raised for discussion, and ideas were presented using specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: in the development of personal and professional qualities of future teachers taking into account their age, personal, professional and creative characteristics, individualization of the approach to the organization of methodological work, analysis of the characteristics of their activities in pedagogical practice.

CONCLUSION: the development of personal and professional qualities of future teachers consists in the use of innovative approaches and technologies, and on this basis, the expansion of joint work, as well as identifying the relevance of regular self-improvement of skills.

Key words: professional qualities, personal qualities, motivation, teachers, sociability, emotional stability, dominance, social maturity, social courage, authority, trust, pedagogy, self-control and scientific research.

For citation: Mokhira X. Mukhamadaliyeva. (2025) ‘Development of personal and professional qualities of future teachers scientific and theoretical basis’, Inter education & global study, (1), pp. 208–213. (In Uzbek).

Zamonaviy jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida ro'y berayotgan o'zgarishlar pedagogga yangi talablarni qo‘yadi. Bu keng ko'lamli umumiy madaniy, professional va maxsus vakolatlarga ega, yangi kasbiy talablar va mehnat sharoitlariga munosib javob bera oladigan mutaxassis bo'lishi kerak. Shiddat bilan o'zgarib borayotgan jamiyatda yashash va ishlashga tayyor bo'lgan professional tarbiyachini tayyorlash - bu kasbiy pedagogik ta'lim tizimi oldida turgan strategik vazifadir. Shuning uchun bugungi kunda ta'limning kompetensiya paradigmasiga o'tish dolzarblashmoqda.

Bo'lajak mutaxassisning bilim, ko'nikma va malakalarini aniq amaliy vaziyatda amalga oshirish qobiliyatiga ega bo'lishi kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning ustuvor maqsadidir. Shuning uchun ham bo‘lajak tarbiyachining mutaxassis sifatida shakllanishida pedagogik amaliyot muhim sanaladi. Ushbu davrda talabaning

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tajriba to'plashi, yangi bilim va ko'nikmalami egallashi, kasbiy vaziyatlarga moslashuvi ortib boradi. Kasbiy kompetensiyani shakllantirish bosqichma-bosqich va doimiy tarzda amalga oshiriladigan jarayondir

Bo'lajak tarbiyachilar amaliyot davrida turli vazifalarni bajarar ekan, Davlat Ta'lim Standartida belgilangan ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishga alohida ahamiyat berishlari kerak. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi jamiyatda bo'Iayotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, unga rioya qilish, mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

“O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya sifati, jumladan, maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, malakali mutaxassislar bilan ta’minlash, o‘quv uslubiy ta’minotini mustahkamlashga qaratilgan islohotlar natijasida maktabgacha ta’lim muassasalarida markazlar faoliyatini integrativ yondashuv asosida o‘qitish, modulli ta’lim texnologiyalarini qo‘llash, o‘quv materiallarini strukturalashtirish,ta’lim mazmunini samarali tashkil etish va o‘zlashtirishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish ta’lim samarasini yuksaltirmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqlaridan birida shunday deydi: Darhaqiqat, mamlakatimizda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar va islohotlar, tabiiyki, ta’limda kompetentli yondashuvni talab etmoqda. Ta’limda kompetensiyaviy yondoshuv deyilganda, ta’lim oluvchilarning kasbiy va ijtimoiy hayotlarida uchraydigan vaziyatlarda egallagan turli xildagi malakalarini samarali ravishda qo‘llashga o‘rgatish tushuniladi. Shuningdek, bunday yondashuvga asoslangan ta’lim o‘quvchilarda mustaqil, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lish, tashabbuskorlik, mediaresurslar va axborot-kommunikasiya texnologiyalaridan o‘z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog‘lom raqobat hamda umum-madaniy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

O‘qituvchilar o‘z faoliyatida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o‘z o‘rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini topishi, eng muhimi, o‘z sohasi, kasbi bo‘yicha raqobatbardosh bo‘lishi uchun zarur tayanch kompetensiyalarga ega bo‘lishlari va darslar davomida o‘quvchilar ongiga singdirib borishlari lozim. Inson o‘z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o‘z o‘rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi,yeng muhimi o‘z sohasi, kasbi bo‘yicha raqobatbardosh kadr bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan tayanch kompetensiyalarga ega bo‘lishi lozim.

Bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy shakllanishi quyidagi tarzda namoyon bo‘ladi: pedagogik tizim, jarayon va natija. Ayni vaqtda tarbiyachilar shaxsiy - kasbiy, amaliy, psixologik, metodik, tadqiqotchilik turlari bilan bir qatorda kasbiy-pedagogik kompetentligini shakllantirish bilan ham boyib bormoqda.

Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachisining shaxsiy-kasbiy-pedagogik faoliyatga moslashish muammolarini o‘rganish uchun avvalo, bu tushunchaning mohiyatini, ijtimoiy-ma’naviy asoslarini aniqlash hamda uni takomillashtirish yo‘llarini bilish zarur.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Nazariy manbalar mazmuni bilan tanishish shuni ko‘rsatdiki,, adaptatsiya va kasbiy mahorat bosqichlarida tayyorlashni va ularning shaxsiy-kasbiy o‘sishlarini takomillashtirish muammosining psixologik jihatlari ochib beriladi.

Shuni ta’kidlash kerakki, bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy tiklanish ko‘rsatkichlari sifatida quyidagi individual psixologik xususiyatlar: muloqotga kirishuvchanlik, emotsional barqarorlik, dominantlik, ijtimoiy yetuklik, ijtimoiy jasurlik, ishonuvchanlik, ishonch, pedagoglik, o‘zini o‘zi nazorat va boshqa xususiyatlar, shuningdek, pedagogik bilim va malakalarni hosil bo‘lishi, ta’limni tashkil etish bilan bog‘liq bilim va malakalar, o‘quv hujjatlari bilan ishlash va boshqalarni shakllanishi hamda rivojlanishining namoyon bo‘lish darajalari bilan belgilanadi.

Biz xulosa o‘rnida bo‘lajak tarbiyachida quyidagi shaxsiy va kasbiy sifatlar bo‘lsagina yetuk mutaxassis bo‘lib yetishadi deb xisoblaymiz:

1. Bo‘lajak tarbiyachi jamiyat ijtimoiy hayotida ro‘y berayotgan o‘zgarishlar, olib borilayotgan ijtimoiy islohotlar mohiyatini chuqur anglab yetishi lozim.
2. Zamonaviy bo‘lajak tarbiyachi ilm-fan, texnika va texnologiya yangiliklari va yutuqlaridan xabardor bo‘lishi talab etiladi.
3. Bo‘lajak tarbiyachi o‘z mutaxassisligi bo‘yicha chuqur va puxta bilimga ega bo‘lishi, o‘z ustida tinimsiz ishlashi va izlanishi lozim.
4. Bo‘lajak tarbiyachi pedagogika va psixologiya fanlari asoslarini puxta bilishi, ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda faoliyat tashkil etishi kerak.
5. Bo‘lajak tarbiyachi ta’lim-tarbiya jarayonida eng samarali shakl, metod va boshqalardan unumli foydalana olish imkoniyatiga ega bo‘lmog‘i darkor.
6. Bo‘lajak tarbiyachi ijodkor, tashabbuskor va tashkilotchilik qobiliyatlariga ega bo‘lishi shart.
7. Bo‘lajak tarbiyachi yuksak darajadagi pedagogik mahoratga, chunonchi, kommunikativlik layoqatiga ega bo‘lishi, pedagogik texnika, nutq, yuz, qo‘l-oyoq va gavda harakatlari (mimika, jest, pantomimika) qonuniyatlarini chuqur o‘zlashtirib olishga erishishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hamdamova M.T. Talabalarda boshqaruv madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish // Mug‘allim xem uzliksiz bilimlendirio. 2023. №4, 59-63 b. ISSN 2181-7138.
2. Hamdamova M.T. Menejment culture in students development methods // International journal of students in business Management, Economics and Strategies, ISSN (E): 2949-883X, JIF:7.925 SJIF 2023:5.404. 62-65 p.
3. Hamdamova M.T. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish-Boshqaruv faoliyatining mohiyati sifatida // In an International Conference on Educational Discoveries and

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

humanities, Published online with E-Conference Series, Hosted online from Plano, Texas, USA. Italy. ISSN (E):2835-319X, SJIF: 5.385, 15.09.2023.
4. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili // Scientific theoretical and methodical journal, ISSN 2992-9024 (online) 2024, №6. 41-47 b.
5. Башина Т.Ф., Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. С. 31
6. Muslimov N.A., Raximov Z.T., Xo'jayev A.A. "Kasbiy pedagogika" Darslik. – T.: «Voris nashriyot», 2020. 277 b
7. Кузьмина, Н.В. Структура педагогических способностей / Н.В. Кўзьмина // Педагогическая психология: хрестоматия: учебное пособие / Сост. Б.Б.Айсмонтас – Москва: Московский городской психолого-педагогический университет, 2004. – с. 365-369
8. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
9. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.
10. Махмутазимова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика, (51), 125-126.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Muxamadaliyeva Moxira Xikmatullayevna**, mustaqil tadqiqotchi, [**Мухамадалиева Мохира Хикматуллаевна**, соискатель»], [**Moxira X. Mukxamadaliyeva**, independent researcher]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO‘LAJAK TARBIYACHILARNI OTA- ONALAR BILAN JAMOAVIY ISHLASH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MASALASI: YONDASHUVLAR VA AJDODLAR TAJRIBALARI

© Sh.K. Tatliboyev[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola maktabgacha ta’lim sohasiga oid bo‘lib, maqolada bo‘lajak tarbiyachilarning ota- onalar bilan jamoaviy ishlash, yondashuvlar va ajdodlar tajribalari, vizual simulyatsiya va interaktiv modellashtirish tasvirli, namoyishli, interfeyslining texnologik xususiyatlarini belgilash yoritilgan.

MAQSAD: bo‘lajak tarbiyachilarning ota-onalar bilan jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar va ajdodlar merosidan foydalanishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda “Adabiyotlar tahlili”, “Intervyu”, “Aqliy hujum”, “Pedagogik vaziyatlar” asosida ishlash va interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo‘yicha muammoli vaziyat o‘rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o‘rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishda ularning yosh, shaxsiy, jinsiy xususiyatlarini inobatga olib, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda ularga individual munosabatda bo‘lish va ularning ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish xususiyatlariga tahlil qilish.

XULOSA: bo‘lajak tarbiyachilarning ota-onalar bilan jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar va ajdodlar merosidan foydalanish hamda shu asosida hamkorlik ishlarini kengaytirish, o ‘z ustida muntazam faoliyat olib borish malakalarini olib borishning dolzarbligini aniqlashdir.

Kalit so‘zlar: “jamoa”, “jamoaviy identifikatsiya”, “jamoaviy jipslik”, “jamoaviy o‘z o‘ziga xizmat qilish”, ota- onalar bilan hamkorlik texnologiyasi, jamoaviy identifikatsiya, jamoaviy o‘z - o‘ziga xizmat qilish, o‘qitishning jamoaviy shakli hamda bilish, farqlash, motivatsiya, baholash.

Iqtibos uchun: Tatliboyev Sh.K. Bo‘lajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi: yondashuvlar va ajdodlar tajribalari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.214–219.

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УМЕНИЙ РАБОТАТЬ С РОДИТЕЛЯМИ: ПОДХОДЫ И ПРЕДИСЛОВИЕ ОПЫТ

© Ш.К.Татлибоев[1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья относится к сфере дошкольного образования. В статье рассматривается совместная работа будущих педагогов с родителями, подходы и опыт предков, визуальное моделирование и интерактивное моделирование, определяются технологические особенности визуального, демонстрационного и интерфейсного.

ЦЕЛЬ: использовать современные подходы и наследие предков для развития навыков совместной работы будущих педагогов с родителями.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном научном исследовании эффективно использовались следующие методы: «Анализ литературы», «Интервью», «Мозговой штурм», «Педагогические ситуации» и интерактивные методы. Соответственно, проблемная ситуация по теме изучалась, путем вопросов и ответы были проведены интервью, подняты различные вопросы для обсуждения, а идеи были представлены с использованием конкретных примеров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в формировании у будущих педагогов навыков совместной работы с родителями с учетом их возрастных, личностных и половых особенностей, а также в организации воспитательной работы, индивидуализации подхода к ним и развитии у них навыков совместной работы с родителями анализ его характеристик.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: целью данного исследования является определение актуальности использования современных подходов и наследия предков в формировании у будущих педагогов навыков совместной работы с родителями, и на этой основе расширение совместной работы и формирование навыков регулярной самостоятельной работы. разработка.

Ключевые слова: «Команда», «командная идентификация», «командная сплоченность», «командное самообслуживание», технология сотрудничества с родителями, командная идентификация, командное самообслуживание, коллективная форма обучения и воспитания, дифференциация, мотивация, оценка.

Для цитирования: Татлибоев Ш.К. К вопросу формирования у будущих учителей умений работать с родителями: подходы и предисловие опыт. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 214–219.

THE PROBLEM OF FORMING FUTURE TEACHERS' SKILLS TO WORK WITH PARENTS: APPROACHES AND PREDATORS' EXPERIENCES

© Shukhrat K. Tatliboyev[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article relates to the field of preschool education. The article discusses the joint work of future teachers with parents, approaches and experience of ancestors, visual modeling and interactive modeling, defines the technological features of visual, demonstration and interface.

AIM: to use modern approaches and the heritage of ancestors to develop the skills of joint work of future teachers with parents.

MATERIALS AND METHODS: the following methods were effectively used in this scientific study: "Analysis of literature", "Interview", "Brainstorming", "Pedagogical situations" and interactive methods. Accordingly, the problem situation on the topic was studied through questions and answers. Interviews were conducted, various issues were raised for discussion, and ideas were presented using specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: in the formation of future teachers' skills of joint work with parents, taking into account their age, personality and gender characteristics, as well as in the organization of educational work, individualization of the approach to them and the development of their skills of joint work with parents, an analysis of its characteristics.

CONCLUSION: the purpose of this study is to determine the relevance of using modern approaches and the heritage of ancestors in the formation of future teachers' skills of joint work with parents, and on this basis, the expansion of joint work and the formation of skills of regular independent work. development.

Keywords: "team", "team identification", "team cohesion", "team self-service", technology of cooperation with parents, team identification, team self-service, collective form of training and education, differentiation, motivation, assessment.

For citation: Shukhrat K. Tatliboyev. (2025) 'The problem of forming future teachers' skills to work with parents: approaches and predators' experiences', Inter education & global study, (1), pp. 214–219. (In Uzbek).

Xalqimizning qadimiy tarixi, boy madaniyati, asriy an'ana va qadriyatlari asosida pedagoglarni jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi**.**

Insoniyat ijtimoiy taraqqiyoti uzoq davom etgan tarixiy jarayon bo'lib, unda kishilarning erishgan moddiy va madaniy merosi o'z aksini topgan. Ilmiy adabiyotlar tahliliga ko'ra, bo'lajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalari jamiyatning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy, g'oyaviy-mafkuraviy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda yuz beradi. Har bir davlat va jamiyat rivojlanishida umumiylik, mutanosiblik bilan birga o'ziga xoslik ham bor.

Sharq mutafakkirlari Imom Al-Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Unsurulmaoliy Kaykovus, Ahmad Yugnakiy, Muslihiddin Sa'diy, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy kabi allomalarning asarlari orqali pedagoglarni jamoada ishlash

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ko'nikmalarini rivojlantirish, jamoaning strukturasini tashkil etadigan yo'naltirilganlik, uyushqoqlik, intellektual kommunikativlik, psixologik muhit singari umumiy sifatlarni rivojlantirish borasidagi qimmatli fikrlari hozirgi davr uchun ham katta ahamiyatga ega.

Tajriba va kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki bo'lajak tarbiyachilarni jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda diniy qadriyatlardan foydalanish muhim vosita hisoblanadi.Chunki qadimgi ajdodlarimiz komil inson haqida butun bir axloqiy talablar majmuasida zamonaviy tilda aytsak, sharqona axloq kodeksida:

- jamoa insonga ruhiy quvvat beradigan, o'ziga bo'lgan ishonchini orttiradigan;
- faoliyat va muloqotni yuqori axloqiy va estetik jihatdan yuksaltiradigan;
- shaxslararo munosabatlarda ijtimoiy qiymatga egaligi hamda hamkorlik faoliyatining shaxsiy mazmuni bilan ajralib turadigan rivojlanishning yuqori darajadagi guruhi deya ta'kidlanadi.

Shuning uchun pedagoglarni halollik, poklik, vatan manfaatlari yo'lida fidoyilik ko'rsatish ruhida tarbiyalashda, ularga o'zliklarini anglatish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda milliy, diniy qadriyatlar muhim o'rin egallaydi.

Aytish o'rinliki, bo'lajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirish mazmun, mohiyatini ma'naviy meros yordamida tarkib toptirish zamirida shaxsning ijtimoiy faolligi, yuksak ma'naviy axloqiy sifatlari tarbiyalanadi.

Mintaqamizda yashaydigan xalqlarga xos jamoaviylikning tarixiy-ijtimoiy jihatlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Atrofi cho'l va sahrolar bilan o'ralgan, tabiat, iqlimi g'oyat murakkab bo'lgan mintaqa sharoitiga moslashish zarurati azaldan vodiylarda, katta suv manbalari – daryo va anhorlar bo'yida yashab kelgan elat va millatlarning ming yillar davomida bir-biriga moslashib, yaqin yelkadosh bo'lib, bir-birining og'irini yengil qilib yashashini taqozo etib keladi. Chindan ham, bu zaminda istiqomat qiladigan odamlarning tarqoq bo'lib yashashga imkoni yo'q, tabiatning o'zi, hayotning o'zi ularni shu ruhda tarbiyalagan. Bir so'z bilan aytganda, jamoa ya'ni jamuljam bo'lib yashash tuyg'usi xalqimiz uchun o'ziga xos hayot falsafasiga, yana ham aniqrog'i, hayot qoidasiga aylanib ketgan. Ushbu tuyg'u bugungi milliy mentalitetimizning asosini tashkil etadi va bizni boshqalardan ajratib turadigan xususiyat sifatida namoyon bo'ladi.

Tarixiylik tamoyiliga asoslanib pedagoglarni jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun birinchi galda:

- Ahmad Yassaviy, Bahovuddin Naqshbandiy, Al-Buxoriy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy, Abulqosim Firdavsiy, Amur Temur, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur singari allomalarning merosidagi badiiy ijod namunalarini "Oila– mahalla-ta'lim muassasasi" jamoat kengashi hamkorlik strategiyasi asosida pedagoglar ongiga singdirish, hamkorlikda tadbirlar tashkil etish ;
- bo'lajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda ularning yosh, shaxsiy, jinsiy xususiyatlarini inobatga olib, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda ularga individual munosabatda bo'lish;
- bo'lajak tarbiyachilarni ota-onalar bilan jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirish xususiyatlariga ta'rif berish.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

- boʻlajak tarbiyachilarni ota-onalar bilan jamoaviy ishlash koʻnikmalarini shakllantirishda xorijiy tajribalarni o ʻrganish va tahlil qilish.

Tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shundan dalolat beradiki, tarbiya – ijtimoiy jarayon hisoblanib, jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Boʻlajak tarbiyachilarni ota- onalar bilan jamoaviy ishlash koʻnikmalarini tarbiyalash jarayonida ham tarbiya yordamida avlodlarning sinalgan, eng ma'qul, taraqqiyparvar tajribasi oʻzlashtiriladi va yangi avlodga yetkaziladi, odamlarning ongi, hulqiga shu jamiyatda qabul qilingan axloq me'yorlari singdiriladi, yetakchilik qilayotgan mafkura oʻzlashtiriladi;

Jamoada oʻzini tutish qoidalarini shakllantirishda milliy qadriyatlar va ajdodlarimiz merosi alohida pedagogik imkoniyatlarga ega. Fikrimizcha, bugungi kunda pedagoglar jamoasiga milliy qadriyatlarni singdirish, Oʻrta Osiyo mutafakkirlarimiz ilmiy merosidan foydalanib insonparvarlikka yoʻnaltirilgan, tashkillashtirilgan birlikning darajasi hamda psixologik kommunikativligi jihatidan ajralib turadigan pedagoglar jamoasini tashkil etish davr talabiga aylanib bormoqda.Jamoa-kishilarning uyushuv shakli. Bunda insonlar vositalari hammaning mulki hisoblangan. Jamoa tamoman yoki qisman oʻzini-oʻzi boshqargan. Urugʻ, oila, xonadon, mahalla va qoʻshnichilik jamoalari mavjud boʻlgani tarixdan ma'lum. Jamoaviy identifikatsiya va jamoaviy jipslik hamda jamoaviy oʻz-oʻziga xizmat tushunchalari jamoaviylikdan kelib chiqqan. Jamoaviylik kollektivizm- insonlarning o ʻzaro yaqinligi va hamkorligi asosida shakllangan, dunyo xalqlarida, jumladan, o ʻzbeklarda ijtimoiy birlikni anglatuvchi muhim tushuncha hizoblanadi.

Aytish oʻrinliki, ijtimoiy va shaxsiy mohiyatga ega hamkorlik faoliyati mazmuni yordamida pedagoglarda ijobiy xislatlar tarkib toptiriladi. Bu xislatlar shaxsning ijtimoiy faolligini oshiradi, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qoʻshishga safarbar qiladi. Buni Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning "Boy ma'naviy merosimiz, me'moriy va tarixiy yodgorliklarni keng targʻib qilish, milliy urf odatlari haqida toʻgʻri ma'lumot berish kerakligi" toʻgʻrisidagi fikrlari ham yaqqol tasdiqlaydi".

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hamdamova M.T. Talabalarda boshqaruv madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish // Mugʻallim xem uzliksiz bilimlendirio. 2023. №4, 59-63 b. ISSN 2181-7138.
2. Hamdamova M.T. Menejment culture in students development methods // International journal of students in business Management, Economics and Strategies, ISSN (E): 2949-883X, JIF:7.925 SJIF 2023:5.404. 62-65 p.
3. Hamdamova M.T. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish-Boshqaruv faoliyatining mohiyati sifatida // In an International Conference on Educational Discoveries and humanities, Published online with E-Conference Series, Hosted online from Plano, Texas, USA. Italy. ISSN (E):2835-319X, SJIF: 5.385, 15.09.2023.

4. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili // Scientific theoretical and methodical journal, ISSN 2992-9024 (online) 2024, №6. 41-47 b.
5. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. Саҳиҳи Бухорий. Ал-жомеъ ас-саҳиҳ. (ишонарли тўплам). I китоб. –Т.:"Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат нашриёти. 2008. 20-б.
6. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шаҳри. –Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. – 224 б.
7. 7.Амир Темур ўгитлари. – Т.: "Наврўз", 1992. - 45 б
8. 8.Авлоний, Абдулла. Танланган асарлар: 2-жилд. – Т.: Маънавият, 2006. - 304 б.
9. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.
10. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
11. Махмутазимова, Ю. Р. (2021). Бўлажак тарбиячилар ва тарбияланувчиларнинг коммуникатив компетенцияларини ахборот-коммуникация технологиялари ёрдамида ривожлантириш. Экономика и социум, (10 (89)), 887-890.
12. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tatliboyev Shuxratjon Kamol o'g'li**, mustaqil tadqiqotchi, [**Татлибоев Шухрат Камол угли**, соискатель], [**Shukhrat K. Tatliboyev**, independent researcher]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

YARIMO‘TKAZGICHLI DIODNING VOLT-AMPER TAVSIFINI O’RGANISH MAVZUSINI DASTURIY VOSITALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH METODIKASI

© Sh.T. Qo‘ziboyev[1]✉
[1]Quvasoy shahar ixtisoslashtirilgan maktabi, Farg‘ona, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim va ixtisoslashtirilgan maktablarida fizika fanidan laboratoriya darslarini tashkil etishdadagi muammolar o‘rganiladi. Fizikadan laboratoriya ishlarini dasturiy vositalaridan tashkil etishga doir masalalar yoritiladi. Bundan tashqari diodning volt-amper xarakteristikasini o‘rganish laboratoriya ishini bajarish ketma-ketligi tushuntirib o‘tiladi. Ushbu maqoladagi ma’lumotlar fizika fanini mustaqil o‘rganuvchilar va fizika fani o‘qituvchilari uchun foydali bo‘ladi.

MAQSAD: maqola fizika fanidan laboratoriya ishlarini jihozlar yetishmayotganda yoki nosoz holatga kelib qolganda ham samarali tashkil etish usullarini o‘rgatishni maqsad qiladi. Fizikada fanidan laboratoriya darslarini tashkil qilishda texnika xavfsizlik qoidalari, xonada jixozlar bilan ishlashdagi muammolarga to‘liq yechim topishga yordam beradi. Fizika fanini o‘rganuvchilarga mukammal va oson bilim olishiga va bilim olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: umumiy o‘rta ta’lim maktablarida fizika fanidan bilimlarni takomillashtirishda va laboratoriya darslarini tashkil etishda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samarali natija beradi. Masalan; laboratoriya xonalarining yetishmasligi, laboratoriya jixozlarining mavjud emasligi, mavjud laboratoriya jihozlarining ishga yaroqli emasligi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun eng ma’qul yo‘l laboratoriya ishlarining virtual variantini ishlab chiqish hisoblanadi. O‘quvchi virtual laboratoriya ishlarini bajarishda fizika fanini chuqurroq o‘rganish bilan bir qatorda AKT savodhonligini ham oshirib boradi.

Tahlillar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, yuqoridagi talablardan kelib chiqqan holda, umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilariga fizika fanidan integrallashgan bilimlar asosida ta’lim berish hamda o‘quv eksperimentini takomillashtirishda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

XULOSA: o‘qituvchida: o‘quvchilarni baholashdagi shaffoflikka erishadi, ularni tez va bir vaqtda baholaydi;

O‘quvchida: fizik bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqishi ortadi, ijodiy (yaratuvchanlik) qobiliyati rivojlanadi.

O‘quv mashg‘ulotlarida interfaol texnologiyalarni qo‘llash bilan biz o‘quvchilarning nafaqat bilimini oshiramiz, balki ularning ijodkorlik faoliyatining rivojlanishiga ham olib kelamiz. Bundan tashqari o‘quvchilarning barchasini qisqa vaqt davomida baholashga ham erishamiz.

Hozirgi kunda, o‘qitishning texnik vositalari ichida eng samaralisi bu elektron doskadir. Chunki kompyuterlar, mobil telefonlar, televideniya, internet muhitida o‘sgan bugungi yoshlar jo‘shqin ko‘rinuvchi ma’lumotlarga hamda rag‘batlantiruvchi omillarga juda chanqoq. Elektron doska proyeksion texnologiyalar sensorli qurilmalar bilan mujassamlashganligi sababli, unda talaba faqat kompyuterda ko‘rganini ko‘ribgina qolmasdan, balki u jarayonga aktiv aralasha oladi: orqaga - ildinga harakat qildira olishi va hatto tasvirni to‘xtatib qo‘yishi, ko‘rilayotgan materialga qo‘shimchalar kiritishi, o‘zgartirishi, tahrir qilishi, har xil ranglar bilan belgilashi, unga izoh berishi mumkin bo‘ladi. Demak, elektron doska ham o‘zaro faollikni oshiruvchi omillardan biri ekan.

Mazkur mavzuni o‘rganish orqali fizika fanini o’rganuvchilarga natijalarga tez va samarali erishish yo’llari aniq belgilanadi.

Kalit sozlar: diod, yarimo‘tkazgichli diod (kolodkada), kalit; milliampermetr; voltmetr, dasturiy pedagogik vosita, axborot texnologiyasi, 3D model.

Iqtibos uchun: Qo‘ziboyev Sh.T. Yarim o‘tkazgichli diodning volt-amper tavsifini o’rganish mavzusini dasturiy vositalar asosida tashkil etish metodikasi. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 220–226.

ВОЛЬТ-АМПЕРНОЕ ОПИСАНИЕ МЕТОДОВ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕКТОВ ПОЛУПРОВОДНИКОВЫХ ДИОДОВ НА ОСНОВЕ ПРОГРАММНЫХ СРЕДСТВ

© Ш.Т. Кузибоев[1]✉
[1]Кувасойская городская специализированная школа, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются проблемы организации лабораторных занятий по физике в общеобразовательных и специализированных школах. будут освещены вопросы, связанные с организацией лабораторных работ по физике с использованием программных средств. кроме того, поясняется последовательность выполнения лабораторной работы по изучению вольт-амперной характеристики диода. информация в этой статье будет полезна самостоятельным студентам-физикам и преподавателям физики.

Цель: целью статьи является обучение методам эффективной организации лабораторной работы по физике даже при отсутствии или неисправности оборудования. при организации лабораторных занятий по физике правила технической безопасности помогут найти комплексное решение проблем работы с оборудованием в помещении. это помогает студентам-физикам получить совершенные и легкие знания и повысить эффективность обучения.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование информационно-коммуникационных технологий в общеобразовательных школах при совершенствовании знаний по физике и организации лабораторных занятий дает эффективные результаты. Например; отсутствие лабораторных помещений, отсутствие лабораторного оборудования, неиспользование существующего лабораторного оборудования. Лучший способ преодолеть эти проблемы — разработать виртуальную версию лабораторной работы. Выполняя виртуальную лабораторную работу, студент не только больше узнает о физике, но и повышает свою ИКТ-грамотность.

На основании анализа можно отметить, что исходя из вышеизложенных требований, обучение учащихся общеобразовательных школ на основе интегрированных знаний по физике и использования информационно-коммуникационных технологий в совершенствовании учебного эксперимента является актуальной педагогической задачей.

ВЫВОД: учитель: добивается прозрачности в оценивании учащихся, оценивает их быстро и одновременно, у школьника: повышается интерес к приобретению физических знаний, развиваются творческие способности.

Используя интерактивные технологии в образовательной деятельности, мы не только повышаем знания учащихся, но и ведём к развитию их творческих способностей. Кроме того, мы сможем оценить всех студентов за короткий период времени.

На сегодняшний день наиболее эффективным из технических средств обучения является электронная доска. Потому что сегодняшняя молодежь, выросшая в среде компьютеров, мобильных телефонов, телевидения и Интернета, очень жаждет увлекательной информации и мотивационных факторов. Поскольку в электронной доске реализованы проекционные технологии с сенсорными устройствами, ученик может не только видеть то, что видит на компьютере, но и активно участвовать в процессе: может перемещаться вперед-назад и даже ставить изображение на паузу, дополнять просматриваемый материал. Можно вносить дополнения, изменять, редактировать, отмечать разными цветами, комментировать. Итак, электронная доска – один из факторов, повышающих взаимную активность.

Изучая эту тему, для студентов-физиков четко определяются пути быстрого и эффективного достижения результатов.

Ключевые слова: диод, полупроводниковый диод (в блоке), переключатель; миллиамперметр; вольтметр, программный педагогический инструмент, информационные технологии, 3D-модель.

Для цитирования: Кузибоев Ш.Т. Вольт-Амперное описание методов организации объектов полупроводниковых диодов на основе программных средств. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 220–226.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

METHODOLOGY OF ORGANIZING THE SUBJECT OF STUDYING THE VOLT-AMPERE DESCRIPTION OF A SEMICONDUCTOR DIODE ON THE BASIS OF SOFTWARE TOOLS

© Sherali T. Kuziboev [1]✉
[1]Kuvasoy city specialized school, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the problems of organizing physics laboratory classes in general secondary education and specialized schools. Issues related to the organization of laboratory work in physics using software tools will be covered. In addition, the sequence of performing the laboratory work of studying the volt-ampere characteristic of the diode is explained. The information in this article will be useful for independent students of physics and teachers of physics.

AIM: the article aims to teach the methods of effective organization of laboratory work in physics, even when equipment is missing or malfunctioning. In the organization of laboratory classes in physics, technical safety rules will help to find a complete solution to the problems of working with equipment in the room. It helps students of physics to get perfect and easy knowledge and to increase the efficiency of learning.

DISCUSSION AND RESULTS: the use of information and communication technologies in general secondary schools in improving knowledge of physics and organizing laboratory classes gives effective results. For example; lack of laboratory rooms, non-availability of laboratory equipment, non-use of existing laboratory equipment. The best way to overcome these problems is to develop a virtual version of laboratory work. While performing virtual laboratory work, the student not only learns more about physics, but also improves ICT literacy.

Based on the analysis, it can be noted that based on the above requirements, teaching general secondary school students on the basis of integrated knowledge of physics and using information and communication technologies in improving the educational experiment is an urgent pedagogical problem.

CONCLUSION: the teacher: achieves transparency in the evaluation of students, evaluates them quickly and simultaneously,

In the student: interest in acquiring physical knowledge increases, creative ability develops.

With the use of interactive technologies in educational activities, we not only increase the knowledge of students, but also lead to the development of their creativity. In addition, we will be able to evaluate all students in a short period of time.

Nowadays, the most effective of the technical means of teaching is the electronic board. Because today's youth, who have grown up in the environment of computers, mobile phones, television, and the Internet, are very thirsty for exciting information and motivational factors. Since the electronic whiteboard incorporates projection technologies

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

with touch devices, the student can not only see what he sees on the computer, but he can actively participate in the process: he can move back and forth and even pause the image, add to the viewed material. can make additions, change, edit, mark with different colors, comment on it. So, the electronic board is one of the factors that increase mutual activity.

By studying this topic, the ways to quickly and efficiently achieve results are clearly defined for students of physics.

Key words: diode, semiconductor diode (block), switch; milliammeter; voltmeter, software pedagogical tool, information technology, 3D model.

For citation: Sherali T. Kuziboev (2025) 'Methodology of organizing the subject of studying the Volt-Ampere description of a semiconductor diode on the basis of software tools', Inter education & global study, (1), pp. 220–226. (In Uzbek).

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'qitishning afzalliklari: o'quvchilarda ma'lum malakalarni shakllantirish vaqti qisqaradi; mashq qilinadigan topshiriqlar soni oshadi; o'quvchilarning ishlash sur'ati jadallashadi; axborot kommunikatsiya texnologiyalarida faol boshqarishni talab qilinishi natijasida o'quvchi ta'lim sub'ektiga aylanadi; o'quvchilar kuzatishi, mushohada qilishi qiyin bo'lgan jarayonlarni modellashtirish va bevosita namoyish qilish imkoniyati hosil bo'ladi; kommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda darsni uzoqdagi manbalar bilan ta'minlash imkoniyati hosil bo'ladi; axborot komunikatsiyalari bilan muloqot didaktik o'yin xarakterini oladi va bu bilan o'quvchilarda o'quv faoliyatiga motivatsiya kuchayadi va hokazo.

Shu sababli ta'limni kompyuterlashtirish muammolarini hal qilish bo'yicha barcha rivojlangan mamlakatlarda, ular bilan bir qatorda respublikamizda ham turli yo'nalishdagi ilmiy tadqiqot ishlari o'tkazilmoqda.

Ta'limga axborot texnologiyalarini jadal tadbiq etish, ta'lim jarayonini kompyuterlashtirish yetakchi pedagogik - uslubiy g'oyaga aylangan. Navbatdagi asosiy vazifa axborot texnologiyalari va kompyuterlashtirish bo'yicha erishilgan natijalarni umumlashtirish yo'li bilan yaxlit pedagogik - uslubiy nazariyani asoslashdan iborat.

Ushbu maqolamizda fizika faniga doir virtual laboratoriya ishini va undan foydalanish jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llashni maqsad qildik.

Ishning maqsadi: yarimo'tkazgichli dioddan o'tuvchi tok kuchi va unga qo'yilgan kuchlanishga bog'liqligini o'rganish.

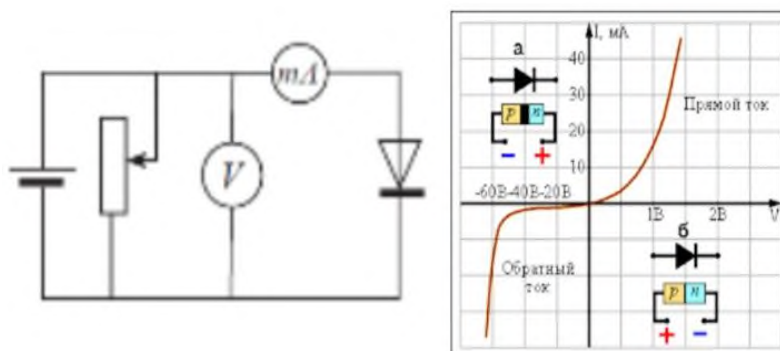
Kerakli asboblar: yarimo'tkazgichli diod (kolodkada), o'zgarmas tok manbai (36-42 V), kalit; o'tkazgich simlari; milliampermetr; voltmetr;

Virtual laboratoriyani bajarish algoritmi va metodikasi:

1-qadam. Ushbu virtual labratoriya ishini yaratishda o'quvchilar o'zlarini real fizika labaratoriya honasida yurganday his qilishi hisobga olindi. O'quvchi labaratoriya xonasiga kirishda labaratoriya xalatini kiyishi haqida ogohlantiriladi. Xonaga kirish vaqtida xalat kiyilmasa keying bosqichga o'tkazilmaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2-qadam; labaratoriya xonasiga kirgan oʻquvchi labaratoriya ishining nazariy qismi bilan tanishib test savollariga javob beradi. Test savollariga javob berib boʻlgandan keyin nechta toʻgʻri javob topganligi bilan ham tanishib oladi.

1- rasm. Diodning bir tomonlama o'tkazuvchanligi diagrammasi.

3-qadam; Nazariy qism va ish bajarish tartibi bilan tanishgan oʻquvchi laboratoriya stoli yoniga boradi va ish bajarish ketma-ketligi boʻyicha elektr zanjiri yigʻiladi. Chizmada quyidagi belgilashlar keltirilgan: M-oʻzgarmas tok manbai, Reostat; V-voltmetr; mA-milliampermetr; D-diod; K-kalit.

4-qadam. Ochiq (Zanjir uzilgan) holatga keltiriladi.

5-qadam. Reostat surgichini surib, voltmetrning koʻrsatishi 0 V boʻladigan holatga qoʻyiladi.

6-qadam. Kalit ulanadi.

7-qadam. Reostat jilgichini surib, tashqi zanjirga beriladigan kuchlanish orttirib boriladi. Voltmetr va milliampermetr koʻrsatishlari yozib boriladi.

8-qadam. Oʻlchash natijalari quyidagi jadvalga kiritiladi.

1-jadval

U, V									
I, mA									

9-qadam. Kalit ochiq (zanjir uzilgan) holatga keltiriladi.

10-qadam. Tok manbaining qutblari almashtirilib ulanadi va tajriba yuqorida keltirilgan 3-6- koʻrsatmalar boʻyicha takrorlanadi.

1-vazifa. Natijalarga koʻra, yarimoʻtkazgichli dioddan oʻtuvchi tok kuchining kuchlanishga bogʻliqlik grafigi chiziladi.

2-vazifa. Yarimoʻtkazgichli dioddan toʻgʻri p-n oʻtish va teskari p-n oʻtish yoʻnalishida oʻtadigan tok kuchining qoʻyilgan kuchlanishga bogʻliqligi solishtiriladi.

Eslatma: Diodga teskari yoʻnalishdagi kuchlanish qoʻyilganda diod pasportida yozilgan qiymatidan kata kuchlanish qoʻyish mumkin emas.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. Abduraxmonov Q, Hamidov V. Fizika fanidan virtual laboratoriya ishlarini bajarish uchun metodik qo‘llanma. – Toshkent, TATU. 2007. – 69 b.
2. Ergashev A. I, Suyarov K. T., G‘afurov N. B., Choriyev R. Q., Umumta’lim maktablarida fizika fanidan laboratoriya ishlarini o‘tkazish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: Talqin, 2003.
3. Begmatova D. A. Fizika praktikumi ishlarini miqdoriy baholashning didaktik asoslari. Ped.fan.nom...diss.avtoref. – Toshkent. 2004. – 22 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qo‘ziboyev Sherali Tursunaliyevich**, mustaqil tadqiqotchi [**Кузибоев Шерали Турсуналиевич**, независимый исследователь], [**Sherali T. Kuziboev**, independent researcher]; manzil Farg‘ona viloyat, Farg‘ona shahar Tarona ko‘chasi 15/41A-15-uy, [Ферганская область, город Фергана, улица Тарона 15/41A-15], [15/41A-15 Tarona street, Fergana city, Fergana region].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TALABALARNING XORIJIY TILLARNI O‘ZLASHTIRISHIDA INTERAKTIV VA INNOVATSION FAOLIYATLARDAN FOYDALANISH USULLARI

© M.A. Isakova[1]✉
[1]Xalqaro Nordik Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: мazkur maqolada talabalarning xorijiy tillarni o‘zlashtirishida interaktiv va innovatsion faoliyatlardan foydalanishning samarador usullari tahlil qilinadi. Xususan, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, raqamli platformalar va interaktiv metodlardan foydalanish orqali xorijiy tillarni o‘rgatishda ta’lim jarayonini sifat jihatidan yaxshilash imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada xorijiy tillarni o‘rgatish jarayonida ta’lim beruvchi va oluvchi o‘rtasida o‘zaro aloqani faollashtirishga qaratilgan usullar, shuningdek, motivatsiyani oshirish va talabalarning o‘quv faolligini kuchaytirishga yordam beruvchi innovatsion yondashuvlar tavsiflanadi. Natijalar xorijiy til ta’limida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning muhimligini ko‘rsatadi va o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun amaliy tavsiyalar beradi.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi talabalarning xorijiy tillarni o‘zlashtirish jarayonida interaktiv va innovatsion usullarni qo‘llashning samaradorligini tahlil qilish va ushbu metodlardan foydalanish orqali o‘quv jarayonini yanada takomillashtirishga yo‘naltirilgan ilmiy-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishdir. Mazkur maqsadga erishish uchun xorijiy tillarni o‘rgatishda zamonaviy interaktiv texnologiyalar, o‘yin elementlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va boshqa ilg‘or usullarning ahamiyati, ulardan foydalanish imkoniyatlari va ta’siri o‘rganiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: xorijiy tillarni o‘rganish jarayoni nafaqat bilim olish, balki shaxsning dunyoqarashini kengaytiruvchi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi jarayon sifatida qaralishi kerak. Shu bois, bugungi ta’lim tizimida innovatsion va interaktiv metodlarga asoslangan yondashuvlar afzallik kasb etmoqda. Bunday metodlar talabalarni o‘qitishning markaziy qismiga qo‘yadi, ular bilimni faol egallash jarayonida bevosita ishtirok etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion va interaktiv usullarning samaradorligi bugungi kun ta’lim jarayonida keng e’tirof etilmoqda. Muhokamalar natijasida aniqlangan asosiy xulosalardan biri shuki, ushbu metodlar o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlab, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

XULOSA: xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion va interaktiv yondashuvlardan foydalanish zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylandi. Ushbu metodlar ta’lim

jarayonini faqatgina qiziqarli va samarali qilmasdan, talabalarni til oʻrganishga motivatsiya qiladi, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Kalit soʻzlar: xorijiy til ta'limi, interaktiv metodlar, innovatsion faoliyat, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, raqamli platformalar, motivatsiya, oʻquv faolligi, pedagogik usullar.

Iqtibos uchun: Isakova M.A. Talabalarning xorijiy tillarni oʻzlashtirishida interaktiv va innovatsion faoliyatlardan foydalanish usullari. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 227–235.

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНО-ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

© М.А. Исакова[1]✉
[1]Международный университет Нордик, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются эффективные методы использования интерактивной и инновационной деятельности в обучении студентов иностранным языкам. В частности, рассматриваются возможности повышения качества образовательного процесса при обучении иностранным языкам за счет использования современных образовательных технологий, цифровых платформ и интерактивных методов. В статье описаны методы, направленные на активизацию взаимодействия преподавателя и реципиента в процессе обучения иностранным языкам, а также инновационные подходы, способствующие повышению мотивации и повышению учебной активности учащихся. Результаты показывают важность использования современных технологий в обучении иностранному языку и дают практические рекомендации по повышению эффективности учебного процесса.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является анализ эффективности использования студентами интерактивных и инновационных методов в процессе изучения иностранных языков и разработка научно-педагогических рекомендаций, направленных на дальнейшее совершенствование образовательного процесса за счет использования этих методов. . Для достижения этой цели изучается значение современных интерактивных технологий, игровых элементов, информационно-коммуникационных технологий и других передовых методов, возможности и эффекты их использования при обучении иностранным языкам.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: процесс изучения иностранных языков следует рассматривать не только как приобретение знаний, но и как процесс, расширяющий мировоззрение человека и развивающий социальные навыки. Поэтому в современной системе образования преимущество получают подходы, основанные на инновационных и интерактивных методах. Такие методы ставят студентов в центр образования, они непосредственно вовлекаются в процесс активного получения знаний.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эффективность инновационных и интерактивных методов обучения иностранным языкам широко признана в современном образовательном процессе. Одним из основных выводов, сделанных в результате обсуждений, является то, что данные методы обеспечивают активное участие студентов в процессе обучения и развивают у них навыки творческого и критического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование инновационных и интерактивных подходов в обучении иностранным языкам стало неотъемлемой частью современного образования. Эти методы не только делают учебный процесс интересным и эффективным, но и мотивируют учащихся к изучению языка, развивают навыки творческого и критического мышления.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, интерактивные методы, инновационная деятельность, современные образовательные технологии, цифровые платформы, мотивация, образовательная деятельность, педагогические методы.

Для цитирования: Исакова М.А. Методы использования интерактивно-инновационной деятельности при изучении студентов иностранных языков. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 227–235.

METHODS OF USING INTERACTIVE AND INNOVATIVE ACTIVITIES IN STUDENTS' LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES

© Madina A. Isakova[1]✉
[1]Nordic International University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes effective methods of using interactive and innovative activities in the process of students' mastery of foreign languages. In particular, the possibilities of qualitatively improving the educational process in teaching foreign languages through the use of modern educational technologies, digital platforms and interactive methods are considered. The article describes methods aimed at activating interaction between the teacher and the learner in the process of teaching foreign languages, as well as innovative approaches that help increase motivation and enhance students' learning activity. The results show the importance of using modern technologies in foreign language teaching and provide practical recommendations for increasing the effectiveness of the learning process.

AIM: the purpose of this article is to analyze the effectiveness of using interactive and innovative methods in the process of students' mastery of foreign languages and to develop scientific and pedagogical recommendations aimed at further improving the learning process through the use of these methods. To achieve this goal, the importance, possibilities and impact of modern interactive technologies, game elements, information

and communication technologies and other advanced methods in teaching foreign languages are studied.

MATERIALS AND METHODS: the process of learning foreign languages should be considered not only as a process of acquiring knowledge, but also as a process that broadens the person's worldview and develops social skills. Therefore, approaches based on innovative and interactive methods are gaining priority in today's education system. Such methods place students at the center of teaching, they are directly involved in the process of actively acquiring knowledge.

DISCUSSION AND RESULTS: the effectiveness of innovative and interactive methods in teaching foreign languages is widely recognized in today's educational process. One of the main conclusions identified as a result of the discussions is that these methods ensure the active participation of students in the learning process and develop their creative and critical thinking skills.

CONCLUSION: the use of innovative and interactive approaches in teaching foreign languages has become an integral part of modern education. These methods not only make the educational process interesting and effective, but also motivate students to learn the language, develop their creative and critical thinking skills.

Keywords: foreign language education, interactive methods, innovative activities, modern educational technologies, digital platforms, motivation, learning activity, pedagogical methods.

For citation: Madina A. Isakova. (2025) 'Methods of using interactive and innovative activities in students' learning of foreign languages', Inter education & global study, (1), pp. 227–235. (In Uzbek).

Bugungi kunda Yangi O'zbekiston strategiyasi mamlakatimizning har bir sohasini rivojlantirish uchun keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirishga asos bo'lmoqda. Xususan, ta'lim sohasida inson kapitalini yuksaltirish, innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega avlodni tarbiyalash dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Xorijiy tillarni o'rganish esa ushbu vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki globallashuv jarayonida xorijiy tillarni bilish nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat kaliti, balki jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi kuchli vosita hamdir.

Yangi O'zbekistonni barpo etishda ilm-fan va innovatsiyaga asoslangan yondashuv muhim ahamiyatga ega. Shu bois ta'lim jarayonida interaktiv va innovatsion usullarni joriy qilish talabalarga xorijiy tillarni o'zlashtirishni samarador va qiziqarli jarayonga aylantiradi. Bu nafaqat o'quvchilarni faol ta'lim oluvchiga aylantiradi, balki ularning ijodiy fikrlashini, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini va jahon bozorida raqobatbardosh bo'lish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Yangi O'zbekiston 2030 strategiyasining asosiy maqsadi — har bir shaxsning intellektual va kasbiy salohiyatini ochib berish orqali mamlakatimizning xalqaro maydonda munosib o'rin egallashiga xizmat qilishdir[1].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Xorijiy tillarni oʻrganish jarayoni nafaqat bilim olish, balki shaxsning dunyoqarashini kengaytiruvchi va ijtimoiy koʻnikmalarini rivojlantiruvchi jarayon sifatida qaralishi kerak. Shu bois, bugungi ta'lim tizimida innovatsion va interaktiv metodlarga asoslangan yondashuvlar afzallik kasb etmoqda. Bunday metodlar talabalarni oʻqitishning markaziy qismiga qoʻyadi, ular bilimni faol egallash jarayonida bevosita ishtirok etadi.

Interaktiv yondashuvning asosiy tamoyillari — talabalar oʻrtasida hamkorlik, oʻzaro muloqot, tajriba almashish va oʻrgangan bilimlarini amaliyotda qoʻllashga qaratilgan. Xorijiy tillarni oʻrganishda bunday usullar ta'lim jarayonini qiziqarli, mazmunli va samarali qiladi. Masalan, "Role Play" (rol oʻynash), "Debatlar", "Case Study" (amaliy vaziyatlarni tahlil qilish) kabi usullar talabalarni til muhitiga yanada yaqinlashtiradi. Ushbu metodlar nafaqat tilni oʻrgatadi, balki talabalar orasida jamoaviy ish koʻnikmalarini, liderlik qobiliyatini va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Innovatsion texnologiyalar esa ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Zamonamiz talablariga moslashgan raqamli platformalar xorijiy tilni oʻrganish jarayonini interaktiv va individual yondashuv asosida tashkil etish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim tizimi orqali talabalar nafaqat chet eldan bilim olish, balki xalqaro miqyosdagi mutaxassislar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega boʻladi. Chet tillarini oʻqitishda loyiha usulining oʻrni beqiyosdir. Talabalar biror muammoni hal qilish yoki biror mavzuda loyiha tayyorlash orqali tilni chuqur oʻzlashtiradilar. Bu jarayonda ular nafaqat yangi soʻz va iboralarni oʻrganadilar, balki mantiqiy fikrlash, ma'lumotlarni tahlil qilish va ulardan foydalana olish qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Yana bir muhim jihat — til oʻrgatish jarayonida milliy madaniyatni xorijiy madaniyat bilan uygʻunlashtirishdir. Til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki madaniy boylikdir. Shu sababli, dars jarayonida turli mamlakatlar madaniyati haqida taqdimotlar oʻtkazish, multimedia materiallardan foydalanish, xalqaro musobaqalarda ishtirok etish kabi faoliyatlar tilni oʻrganishni hayotiy tajriba bilan boyitadi. Chet tillarini oʻqitishda innovatsion va interaktiv metodlarning uygʻunligi ta'lim jarayonini zamonaviy va samarali qilishga xizmat qiladi. Bu esa Yangi Oʻzbekiston ta'lim strategiyasining asosiy maqsadlariga — raqobatbardosh va intellektual salohiyatli yoshlarni tarbiyalashga bevosita hissa qoʻshadi.

Xorijiy tillarni oʻqitishda innovatsion va interaktiv metodlarning qoʻllanilishi boʻyicha turli ilmiy manbalarda chuqur tadqiqotlar oʻtkazilgan. Xususan, xalqaro pedagogika va ta'lim nazariyasi boʻyicha taniqli olimlar, jumladan, J. Piaget va B. Blum kabi tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilgan nazariy gʻoyalar ushbu yoʻnalishda muhim ahamiyat kasb etadi[2]. Ularning psixologik va pedagogik yondashuvlari bugungi kunda xorijiy tillarni interaktiv asosda oʻrgatishda keng qoʻllanmoqda. J. Piaget oʻz tadqiqotlarida oʻquvchilarning kognitiv rivojlanishi va bilim olish jarayoni haqida gapiradi. Bu nazariy yondashuv xorijiy tillarni oʻrgatishda talabalarni faol ishtirok etishga undash zarurligini koʻrsatadi.

Bugungi kunda xorij manbalarida ham til oʻqitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati keng tahlil etilgan. M. Prenskiy tomonidan ilgari surilgan "Digital Natives"

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

nazariyasi talabalar raqamli texnologiyalar bilan oʻzini qulay his qilishini va ulardan taʼlimda foydalanish samaradorligini taʼkidlaydi[8].

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan chet tillarini oʻqitishda innovatsion yondashuvlar boʻyicha koʻplab tadqiqotlar oʻtkazilgan. Xususan, Sh. Gʻaniyev[5], Z. Turaeva[7] va boshqa izlanuvchilar taʼlimda interaktiv metodlar va zamonaviy texnologiyalarni qoʻllashning afzalliklari haqida fikr yuritadilar. Jumladan, ularning ishlarida talabalar bilimini mustahkamlash va oʻzlashtirishni chuqurlashtirishda oʻyin texnologiyalari va multimediadan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan.

Innovatsion faoliyatga asoslangan usullarning amaliy qoʻllanilishi haqida xorijiy adabiyotlarda ham qimmatli tavsiyalar mavjud. Masalan, J. Harmerning "The Practice of English Language Teaching"[6] asari til oʻqitish jarayonida innovatsion metodlarni qoʻllash usullarini batafsil yoritadi. Shuningdek, N. Ellis tomonidan yozilgan "Implicit and Explicit Learning of Languages"[3] kitobi tilni tabiiy oʻzlashtirish va interaktiv taʼlimning oʻzaro bogʻliqligi haqida muhim maʼlumotlar beradi.

Adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, xorijiy tillarni oʻrgatishda innovatsion va interaktiv usullar faqat taʼlim jarayonini sifat jihatidan yaxshilabgina qolmay, balki oʻquvchilarning qiziqishini orttiradi, ularning amaliy bilim olishga boʻlgan intilishlarini kuchaytiradi. Bu yondashuvning muvaffaqiyati talabalarning oʻziga ishonchini oshirish va ularni ijodiy fikrlashga yoʻnaltirishda oʻz aksini topadi. Shu sababli, xorijiy va mahalliy manbalarning mazmuni oʻzaro uygʻunlashtirilib, innovatsion taʼlim metodlarini amaliyotda qoʻllash bugungi taʼlim sohasidagi eng dolzarb masalalardan biridir.

Xorijiy tillarni oʻqitishda innovatsion va interaktiv usullarning samaradorligi bugungi kun taʼlim jarayonida keng eʼtirof etilmoqda. Muhokamalar natijasida aniqlangan asosiy xulosalardan biri shuki, ushbu metodlar oʻquvchilarning bilim olish jarayonidagi faol ishtirokini taʼminlab, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy talimning dolzarb talablariga javob beradi.

Til oʻrganish jarayonida interaktiv usullar, jumladan, muloqotga asoslangan metodlar, talabalar oʻrtasida oʻzaro hamkorlikni kuchaytiradi. Masalan, "Debatlar" va "Role Play" kabi usullar talabalarni tilni amaliy qoʻllashga undaydi. Bu jarayonda talabalar real hayotiy vaziyatlarni muhokama qilish, oʻz fikrlarini ochiq bayon etish va til muloqoti muhitida oʻzini erkin his qilish imkoniyatiga ega boʻladi. Shuningdek, bunday faoliyatlar ularning motivatsiyasini oshiradi va bilim olish jarayonini yanada qiziqarli qiladi.

Innovatsion metodlarning muvaffaqiyatli qoʻllanilishi uchun muayyan shart-sharoitlarning mavjudligi talab etiladi. Jumladan, oʻqituvchilarning yangi texnologiyalardan samarali foydalanish koʻnikmalarini rivojlantirish, dars jarayonini ilgʻor pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish va talabalar ehtiyojlariga mos metodlarni ishlab chiqish muhim omillardan biridir. Yana bir muhim jihat shundaki, interaktiv metodlar va texnologiyalar talabalar orasidagi bilim darajasi, til bilish qobiliyatlari va qiziqishlariga mos boʻlishi lozim.

Yangi Oʻzbekiston strategiyasi taʼlim sifatini yaxshilashda raqamli texnologiyalarni keng joriy etishni taʼkidlab oʻtadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, xorijiy tillarni oʻrgatish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

jarayonida innovatsion va interaktiv metodlardan foydalanish mamlakatimizning xalqaro ta’lim maydonida munosib o‘rin egallashiga xizmat qiladi. Muhokamalar jarayonida aniqlanganidek, bunday yondashuv faqatgina xorijiy tillarni o‘zlashtirishni osonlashtiribgina qolmay, balki yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini ochib berishga ham hissa qo‘shadi. Chet tillarini o‘qitishda innovatsion va interaktiv metodlarning qo‘llanilishi nafaqat ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish, balki Yangi O‘zbekistonni taraqqiyot sari olib borishda samarali vosita hisoblanadi. Shu sababli, bu usullarni keng joriy qilish va ularni doimiy ravishda takomillashtirish dolzarb ahamiyatga ega. Xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion va interaktiv metodlarning qo‘llanilishi ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekani amaliy tajribalar va statistik ma’lumotlar orqali tasdiqlanmoqda. Dunyo miqyosida o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv yondashuvlardan foydalangan holda o‘qitilgan talabalarning til bilish ko‘nikmalari an’anaviy usullar bilan ta’lim olgan talabalar ko‘rsatkichlariga nisbatan 30-40% yuqoriroqdir[9].

Misol uchun, AQShning bir qancha ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan tajriba shuni ko‘rsatdiki, raqamli platformalar yordamida xorijiy tillarni o‘rgatish talabalarning grammatika va so‘z boyligini 25% ga oshirdi. Xuddi shunday, Yevropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtirilgan Erasmus+ dasturidagi innovatsion yondashuvlar ta’lim samaradorligini 35% ga ko‘tarishga yordam berdi[4].

Yangi O‘zbekiston strategiyasi doirasida xorijiy tillarni bilish darajasini oshirish maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlar ta’lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qilmoqda. 2023-yilda xalqaro IELTS imtihonlarida o‘zbekistonlik talabalar ko‘rsatkichlarining o‘rtacha balli 5,5 ni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilda bu ko‘rsatkich 6,0 gacha ko‘tarildi. Bunday ijobiy o‘zgarishlar innovatsion yondashuvlarning muvaffaqiyatini yana bir bor isbotlab beradi[10].

Chet tillarini o‘qitishda interaktiv va innovatsion usullarni qo‘llash ta’lim jarayonini samarali va mazmunli qilish bilan birga, o‘quvchilar va talabalarni global miqyosda raqobatbardosh kadrlar sifatida tayyorlashda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu metodlarni keng joriy qilish orqali ta’lim sifatini yanada oshirishga va Yangi O‘zbekistonning ilm-fan salohiyatini mustahkamlashga erishish mumkin.

Xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion va interaktiv yondashuvlardan foydalanish zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylandi. Ushbu metodlar ta’lim jarayonini faqatgina qiziqarli va samarali qilmasdan, talabalarni til o‘rganishga motivatsiya qiladi, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tilni amaliy o‘rganish imkoniyatini taqdim etuvchi usullar va raqamli texnologiyalar nafaqat bilim olish jarayonini osonlashtiradi, balki yoshlarni global miqyosda raqobatbardosh shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Yangi O‘zbekiston strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari xorijiy tillarni o‘rgatishga bo‘lgan yondashuvlarni tubdan o‘zgartirmoqda. O‘quv jarayoniga interaktiv va innovatsion usullarni keng joriy qilish orqali talabalarning o‘quv faoliyati samaradorligini oshirishga, bilimlarini amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

erishilmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar talabalarga o‘z-o‘zini rivojlantirish va masofaviy ta’lim olish imkoniyatlarini taqdim etib, ta’lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Biroq, bu metodlarning samaradorligi o‘qituvchilarning malakasi, ta’lim muassasalarining texnik bazasi va talabalar ehtiyojlariga mos metodlarni ishlab chiqishga bog‘liqdir. Innovatsion yondashuvlarning muvaffaqiyati faqatgina texnologik vositalar bilan emas, balki ta’lim beruvchilar va oluvchilar o‘rtasidagi faol hamkorlik va o‘zaro ishonch asosida ta’minlanadi. Shu sababli, o‘qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish va ularning amaliy ko‘nikmalarini oshirish masalalari doimiy e’tiborda bo‘lishi zarur.

Xorijiy tillarni o‘qitish faqat ta’lim jarayonining bir qismi emas, xalqaro hamjamiyat bilan muloqotini rivojlantirish, jahon ilm-fani va texnologiyasiga integratsiya bo‘lish yo‘lidagi muhim qadamlardan biridir. Ushbu yo‘nalishda amalga oshirilayotgan harakatlar o‘z samarasini berib, mamlakatimizda yuqori bilimli, ijodkor va tashabbuskor avlodni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Chet tillarni o‘qitishda innovatsion va interaktiv usullarni keng qo‘llash zamonaviy ta’lim tizimining poydevorini mustahkamlaydi. Bu yondashuvlar orqali talabalarning nafaqat lingvistik ko‘nikmalari, balki intellektual va ijtimoiy salohiyati ham rivojlanadi. Ushbu jarayon yurtimizning global ta’lim tizimidagi obro‘sini yanada oshiradi va mamlakatimizni rivojlanishning yangi bosqichiga olib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son https://lex.uz/ru/docs/-6600413
2. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives. David McKay Company, Inc.
3. Ellis, N. (1994). Implicit and Explicit Learning of Languages. Academic Press.
4. Erasmus+ Program (2022). Innovative Approaches to Teaching Foreign Languages in Europe.
5. G‘aniyev, Sh. (2020). O‘zbekiston ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
6. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education Limited.
7. Turaeva, Z. (2019). Interaktiv metodlarning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi. Toshkent: Innovatsion pedagogika markazi.
8. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6.
9. World Economic Forum (2023). The Future of Jobs Report.
10. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi (2024). Xorijiy tillarni o‘qitishning samaradorligi bo‘yicha hisobot. Toshkent: Ta’lim Vazirligi rasmiy nashri.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

✉**Madina Isakova Abdukarim qizi,** Xalqaro Nordik Universiteti o‘qituvchisi, [**Мадина Исакова Абдукарим қизи,** Учитель Нордик международного университета], [**Madina A. Isakova,** Senior teacher at Nordic International Universitety]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sebzor ko'chasi, 22a -uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Себзор, 22 а дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Sebzor street, 22 a house] E-mail: madinabonuisakova230597@gmail.com Orcid: 0009-0000-8976-1698.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MUSIQA NAZARIYASINI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYANING O‘QUV JARAYONIGA TA’SIRI

© K. Raximov[1]✉
[1]Urganch davlat pedagogika instituti, Urganch, O’zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada musiqa nazariyasini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati va ta’lim jarayoniga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilingan. Gamifikatsiya ta’lim jarayonida qiziqish va motivatsiyani oshirish vositasi sifatida talabalarning musiqa nazariyasi faniga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda ta’lim samaradorligini oshiradi. Maqolada o‘qitishning an’anaviy metodlari bilan gamifikatsiya asosidagi metodlar taqqoslanib, musiqiy bilimlarni interaktiv o‘yin elementlari orqali mustahkamlashning ijobiy natijalari yoritilgan. Shuningdek, gamifikatsiya vositalari va texnikalarini qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi musiqa nazariyasini o‘qitishda gamifikatsiya usullarini qo‘llashning ta’lim jarayoniga ta’sirini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Gamifikatsiyalashgan o‘qitish texnologiyalari yordamida o‘quvchilarning musiqa nazariyasiga bo‘lgan qiziqishini oshirish, o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish va bilimlarni yanada samarali o‘zlashtirish usullarini aniqlash ko‘zda tutiladi. Shuningdek, an’anaviy va innovatsion metodlar o‘rtasidagi farqlarni o‘rganish hamda o‘yin elementlaridan foydalanishning ijodiy tafakkur va mustaqil ta’lim olishdagi ahamiyatini ochib berish ushbu maqolaning asosiy vazifalaridan biridir.

MATERIALLAR VA METODLAR: har qanday ta’limiy tadqiqotning muvaffaqiyati tanlangan yondashuvlar va metodlarga bog‘liq. Musiqa nazariyasini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyalarining ta’sirini o‘rganish uchun izchil va innovatsion metodlar tanlandi. Ushbu tadqiqotda gamifikatsiyaning asosiy elementlari – o‘yin mexanikasi, ballar, mukofotlar, qiyinchilik darajalari va raqobat muhitidan foydalanish orqali o‘quvchilarning bilim olish motivatsiyasi va qiziqish darajasi baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: zamonaviy ta’limning asosiy maqsadlaridan biri — o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani oshirishdir. Musiqa nazariyasi kabi mavzular, odatda, talabalar tomonidan murakkab va quruq nazariya sifatida qabul qilinadi.

XULOSA: zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu tadqiqot gamifikatsiya texnologiyalarining musiqa nazariyasini o‘qitish jarayonidagi samaradorligini isbotladi. O‘yin elementlari bilan boyitilgan darslar

talabalarni faolroq ishtirok etishga, chuqurroq bilim olishga va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berishini koʻrsatdi.

Kalit soʻzlar: musiqa nazariyasi, gamifikatsiya, interaktiv oʻyin texnologiyalari, oʻqitish metodlari, oʻquv motivatsiyasi, taʼlim jarayoni, musiqiy bilimlar, talabalarda ijodiy fikrlash.

Iqtibos uchun: Raximov K. Musiqa nazariyasini oʻqitishda gamifikatsiyaning oʻquv jarayoniga taʼsiri. // Inter education & global study. 2025. №1 B.236–242.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНЫХ КЛУБОВ ВНЕ КЛАССА

© К.Рахимов[1]✉
[1]Ургенчский государственный педагогический институт, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется важность использования игровых технологий в преподавании теории музыки и их влияние на образовательный процесс. Геймификация, как средство повышения интереса и мотивации к образовательному процессу, повышает интерес учащихся к предмету теории музыки, развивает у них навыки творческого мышления, повышает эффективность обучения. В статье сравниваются традиционные методы обучения с методами, основанными на геймификации, и подчеркиваются положительные результаты закрепления музыкальных знаний с помощью интерактивных игровых элементов. Также даны рекомендации по использованию инструментов и методов геймификации.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является научный анализ влияния использования методов геймификации в преподавании теории музыки на образовательный процесс. Цель — повысить интерес учащихся к теории музыки, повысить мотивацию к обучению и выявить методы более эффективного обучения с использованием игровых технологий обучения. Также одной из основных задач данной статьи является изучение различий между традиционными и инновационными методами и выявление важности использования игровых элементов в творческом мышлении и самостоятельном обучении.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: успех любого образовательного исследования зависит от выбранных подходов и методов. Для изучения влияния технологий геймификации на преподавание теории музыки были выбраны последовательные и инновационные методы. В этом исследовании оценивалась мотивация и интерес студентов к обучению с использованием ключевых элементов геймификации — игровой механики, баллов, вознаграждений, уровней сложности и соревновательной среды.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: одной из главных целей современного образования является повышение интереса и мотивации учащихся к обучению.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Такие предметы, как теория музыки, часто воспринимаются студентами как сложная и сухая теория.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование инновационных технологий в современном образовательном процессе является актуальной задачей. Данное исследование доказало эффективность технологий геймификации в преподавании теории музыки. Доказано, что уроки, обогащенные игровыми элементами, помогают учащимся более активно участвовать в учебном процессе, получать более глубокие знания и развивать творческое мышление.

Ключевые слова: теория музыки, геймификация, интерактивные игровые технологии, методы обучения, мотивация обучения, образовательный процесс, музыкальные знания, творческое мышление учащихся.

Для цитирования: Рахимов К. Эффективность организации музыкальных клубов вне класса. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 236–242.

EFFECTIVENESS OF ORGANIZING MUSIC CLUBS OUTSIDE THE CLASSROOM

© Kadambay Rakhimov[1]✉
[1]Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the importance of using gamification technologies in teaching music theory and their impact on the educational process. Gamification, as a means of increasing interest and motivation in the educational process, increases students' interest in music theory, develops their creative thinking skills, and increases educational effectiveness. The article compares traditional teaching methods with gamification-based methods and highlights the positive results of consolidating musical knowledge through interactive game elements. Recommendations for the use of gamification tools and techniques are also provided.

AIM: the purpose of this article is to scientifically analyze the impact of using gamification methods in teaching music theory on the educational process. It is intended to increase students' interest in music theory, increase learning motivation, and identify methods for more effective mastery of knowledge using gamified teaching technologies. Also, one of the main tasks of this article is to study the differences between traditional and innovative methods and to reveal the importance of using game elements in creative thinking and independent learning.

MATERIALS AND METHODS: the success of any educational research depends on the chosen approaches and methods. Consistent and innovative methods were selected to study the impact of gamification technologies in teaching music theory. In this study, the motivation and interest of students in learning were assessed by using the main elements of gamification - game mechanics, points, rewards, difficulty levels and a competitive environment.

DISCUSSION AND RESULTS: one of the main goals of modern education is to increase students' interest and motivation to learn. Subjects such as music theory are usually perceived by students as a complex and dry theory.

CONCLUSION: the use of innovative technologies in the modern educational process is an urgent task. This study proved the effectiveness of gamification technologies in the process of teaching music theory. It was shown that lessons enriched with game elements help students to be more actively involved, gain deeper knowledge and develop creative thinking.

Keywords: music theory, gamification, interactive game technologies, teaching methods, learning motivation, educational process, musical knowledge, creative thinking in students.

For citation: Kadambay Rakhimov. (2025) 'Effectiveness of organizing music clubs outside the classroom', Inter education & global study, (1), pp. 236–242. (In Uzbek).

Musiqa insonning ichki dunyosiga eng nozik va samimiy ta'sir o'tkazuvchi san'atdir. Uning nazariy asoslarini o'rganish esa ijodiy va intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Biroq musiqa nazariyasini o'rganish jarayoni ba'zan talabalar uchun murakkab va quruq bo'lib tuyulishi mumkin. Shu sababli zamonaviy ta'limda o'quvchilarning qiziqishini oshirish hamda bilimlarni yanada samarali o'zlashtirish uchun innovatsion yondashuvlar zarur. Bugungi kunda gamifikatsiya bu ehtiyojni qondirishda kuchli vositalardan biriga aylangan. Tasavvur qiling, musiqa nazariyasi darslari qiziqarli o'yin elementlari bilan boyitilgan bo'lsa, bu o'quvchilarni qanday ilhomlantirar edi? Har bir yangi tushunchani kashf qilish g'alaba sari qadam tashlashga o'xshab ketar, murakkab nazariy topshiriqlar esa jumboqni hal qilishga o'xshar edi. O'yinlar orqali darslarni yanada interaktiv va qiziqarli qilish o'quvchilarni faollashtiradi, ularning bilim olish jarayonidagi ishtiyoqini kuchaytiradi va ijodkorlik salohiyatini yuksaltiradi[5; 369].

Ta'lim jarayoniga gamifikatsiyani joriy etish nafaqat musiqiy bilimlarni chuqurlashtirish, balki talabalarning texnik tafakkurini ham rivojlantiradi. Musiqa nazariyasi kabi murakkab mavzularda gamifikatsiyalashgan o'qitish texnologiyalari ta'lim olish jarayonini jonli, zavqli va samarali qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu ma'noda, bizning asosiy vazifamiz – musiqiy nazariya fanini hayotiy va ijodiy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirishdir.

Har qanday ta'limiy tadqiqotning muvaffaqiyati tanlangan yondashuvlar va metodlarga bog'liq. Musiqa nazariyasini o'qitishda gamifikatsiya texnologiyalarining ta'sirini o'rganish uchun izchil va innovatsion metodlar tanlandi. Ushbu tadqiqotda gamifikatsiyaning asosiy elementlari – o'yin mexanikasi, ballar, mukofotlar, qiyinchilik darajalari va raqobat muhitidan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim olish motivatsiyasi va qiziqish darajasi baholandi.

Tadqiqot davomida ikkita eksperimental guruh tashkil etildi: biri an'anaviy o'qitish usullaridan foydalangan bo'lsa, ikkinchisi gamifikatsiya asosida tuzilgan darslar orqali o'qitildi. Har ikki guruhning o'quv natijalari, qiziqish darajasi va motivatsiyalari solishtirildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Sinov davomida darslar o‘yinlar, musobaqalar va interaktiv mashg‘ulotlar yordamida boyitildi. Masalan, musiqa asarlari tahlilini o‘yin shaklida taqdim etish, notalarni xotirada saqlash uchun qiziqarli topshiriqlar berish kabi texnikalar qo‘llandi. Shuningdek, kuzatuv, so‘rovnoma va test metodlari orqali o‘quvchilarning bilimlarni qabul qilish, yodda saqlash hamda ijodiy tafakkur ko‘rsatkichlari o‘lchandi. Bunda sifat va miqdoriy tahlil usullari uyg‘un holda qo‘llanilib, musiqiy nazariya bo‘yicha olingan bilimlarni gamifikatsiya yordamida mustahkamlash samaradorligi haqida xulosalar chiqarildi. Shu asosda gamifikatsiyaning musiqiy ta’limda ta’limiy jarayonni yaxshilashdagi o‘rni chuqur tahlil qilindi.

Zamonaviy ta’limning asosiy maqsadlaridan biri — o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani oshirishdir. Musiqa nazariyasi kabi mavzular, odatda, talabalar tomonidan murakkab va quruq nazariya sifatida qabul qilinadi. Shu nuqtayi nazardan, o‘quv jarayoniga gamifikatsiya elementlarini joriy qilish o‘quvchilarning ishtirokini jonlantiradi va bilimlarni yanada samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari gamifikatsiya usulining o‘quv jarayoniga ta’sirini aniq ko‘rsatdi. An’anaviy o‘qitish usuli bilan o‘qitilgan talabalar bilan taqqoslaganda, gamifikatsiyadan foydalangan guruhdagi talabalar musiqa nazariyasi bo‘yicha bilimlarni chuqurroq egalladi. O‘yin elementlari yordamida darslar yanada qiziqarli tus oldi, talabalarning faolligi oshdi va murakkab nazariy tushunchalar osonroq tushunildi. Bu esa gamifikatsiyaning ta’lim jarayonida mustahkam asosga ega ekanligini tasdiqlaydi.

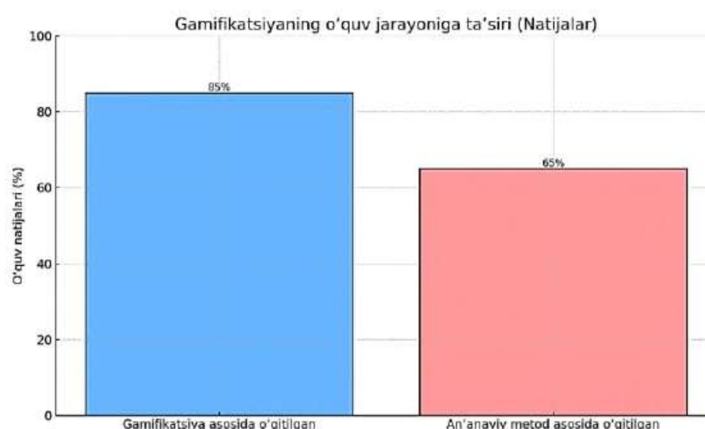
Muhokama davomida kuzatilgan yana bir muhim jihat — musobaqa elementi talabalarda sog‘lom raqobat muhiti yaratganidir. Har bir topshiriqni muvaffaqiyatli bajarish uchun qo‘lga kiritilgan ballar va mukofotlar motivatsiyani kuchaytirib, talabalarni o‘z bilimlarini mustahkamlashga undadi. Shuningdek, jamoaviy o‘yinlar orqali muloqot va hamkorlik ko‘nikmalari rivojlandi, bu esa shaxsiy hamda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun katta imkoniyat yaratdi.

Shu bilan birga, gamifikatsiya jarayonida duch kelgan muammolar ham e’tiborga olinishi kerak. Barcha o‘quvchilarning o‘yin elementlariga birdek qiziqishi ta’minlanmaydi, ba’zan esa haddan tashqari ko‘p o‘yin elementlarining kiritilishi ta’lim jarayonini asossiz ravishda cho‘zib yuborishi mumkin. Shuning uchun o‘yin mexanikasini darsning maqsadiga mos ravishda muvozanatli qo‘llash zarur. Gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘qituvchilarga zamonaviy va qiziqarli darslarni tashkil etish imkonini beradi. Musiqa nazariyasini o‘rganishda ushbu yondashuvning samaradorligi isbotlangan bo‘lib, u kelajakda ta’lim jarayonida keng qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan innovatsion metodlardan biri hisoblanadi.

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari gamifikatsiyaning musiqa nazariyasini o‘qitishda samarali vosita ekanligini yaqqol ko‘rsatdi. Statistik ma’lumotlar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi: gamifikatsiya asosida o‘qitilgan guruhda talabalar o‘zlashtirish darajasi 30% ga yuqorilab, an’anaviy metodlar bilan o‘qitilgan guruhga qaraganda sezilarli ustunlikka ega bo‘ldi. Dars jarayonlarida interaktiv o‘yin va raqobat elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning nazariy tushunchalarni qabul qilishida katta ta’sir ko‘rsatdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Masalan, gamifikatsiyalashgan o‘qitish tizimidan foydalangan guruhda ishtirokchilar o‘rtacha 85% to‘g‘ri javob bergan bo‘lsa, an’anaviy guruhda bu ko‘rsatkich 65% ni tashkil etdi. Ushbu farq o‘yin mexanikasining qiziqishni oshirish va murakkab tushunchalarni esda saqlashni yaxshilashga xizmat qilishidan dalolat beradi. Gamifikatsiya elementlaridan biri sifatida ishlatilgan "Nota poygasi" o‘yini orqali talabalar musiqiy belgilarni tanish tezligini ikki baravar oshirdi. Ular 15 soniya ichida notalarni to‘g‘ri aniqlash vazifasini bajarar ekan, bu ko‘rsatkich an’anaviy metodlar bilan shug‘ullangan o‘quvchilarda 30 soniyani tashkil etdi[4; 15].

1 rasm. Gamifikatsiyaning musiqa ta’limi o‘quv jarayoniga ta’siri.

Shuningdek, o‘quvchilar o‘rtasida qiziqish darajasini baholash uchun so‘rovnoma o‘tkazildi. Gamifikatsiyalangan darslarda qatnashgan talabalar o‘quv jarayonidan mamnun ekanliklarini bildirgan holda 92% i ushbu metodni yanada ko‘proq qo‘llashni istashlarini aytib o‘tishdi. Bu esa ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarning qanchalik katta motivatsiya manbai ekanligini ko‘rsatadi. Yuqoridagi raqamlar va natijalarga tayanib, shuni aytish mumkinki, gamifikatsiya musiqa nazariyasini o‘rganish samaradorligini oshiruvchi kuchli vositadir. Bu metoddan foydalanish nafaqat nazariy bilimlarni chuqurlashtiradi, balki ijodiy va mantiqiy tafakkurni ham rivojlantiradi. Shu sababli, gamifikatsiyalashgan o‘quv jarayonlari kelajakda ta’lim sohasida kengroq qo‘llanishi kutilmoqda.

Zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu tadqiqot gamifikatsiya texnologiyalarining musiqa nazariyasini o‘qitish jarayonidagi samaradorligini isbotladi. O‘yin elementlari bilan boyitilgan darslar talabalarni faolroq ishtirok etishga, chuqurroq bilim olishga va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berishini ko‘rsatdi.

Statistik natijalar shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiya usullaridan foydalanish nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish darajasini oshiradi, balki talabalar o‘rtasida motivatsiya va raqobat muhiti yaratadi. Gamifikatsiya asosida o‘qitilgan talabalar 85% muvaffaqiyat ko‘rsatkichiga ega bo‘lgan bo‘lsa, an’anaviy metodlar bilan shug‘ullangan guruhda bu ko‘rsatkich 65% ni tashkil etdi. Ushbu farq gamifikatsiya ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

So‘rovnomalar va kuzatuvlar orqali aniqlangan ma’lumotlar gamifikatsiyaning o‘quvchilar qiziqishini oshirishda katta ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Talabalarning

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

92% i gamifikatsiyalashgan darslarni ma'qullagan holda, bu metodni yanada kengroq qo'llashni istashlarini bildirdilar. Bunday yondashuv nafaqat talabalarning musiqiy bilimlarini boyitadi, balki ularda texnik tafakkur, muloqot qobiliyati va ijodiy ko'nikmalarni ham shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa nazariyasini o'qitishda gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish an'anaviy metodlarga nisbatan ko'proq samaradorlikni ta'minlaydi. Ushbu yondashuv nafaqat o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi, balki ularni mustaqil o'qishga va ijodiy yondashuvga undaydi. Shunday ekan, gamifikatsiyalashgan ta'lim texnologiyalarini yanada rivojlantirish va kengroq qo'llash kelajak ta'lim tizimi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Zicherman, G., & Cunningham, C. (2011). Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. O'Reilly Media.
2. Kapp, K. M. (2012). The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education. Wiley.
3. Yusupov, M. (2023). "Ta'lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish". O'zbekiston Pedagogika Jurnali, 12(4), 45-56.
4. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). "From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification". Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference, 9-15.
5. Malone, T. W. (1981). "Toward a Theory of Intrinsically Motivating Instruction". Cognitive Science, 4(3), 333-369.
6. Kadamboy, R. (2023). ON THE STAGES OF DEVELOPMENT OF FOLK MUSIC CREATION AND THE ACTIVITY OF MUSIC ARTISTS. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 3(05), 149-152.
7. Abdusharipovich, A. M. (2024). XORAZM DIYORINING SAN'AT ARBOBI QADAMBOY RAHIMOV. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 3(3), 98-100.
8. Rakhimov Kadamboy. (2023). Historical perspectives of the history of uzbek folk music creation. International Bulletin Of Applied Science And Technology, 3(5), 1174–1179. https://doi.org/10.5281/zenodo.7989537

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximov Kadambay**, Urganch davlat pedagogika instituti professor v.b., [**Рахимов Кадамбай,** Ургенчский государственный педагогический институт, и.о. профессора], [**Rakhimov Kadambay**, Urgench State Pedagogical Institute, acting professor]; manzil: O'zbekiston, Urganch sh., Gurlan ko'chasi, 1A-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Гурлан, 1A], [address: Uzbekistan, 1 a, Gurlan st., Urgench city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

PLASTINOGRAFIYA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING VIZUAL KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

© G.M. Yakubova[1]✉

[1] Urganch davlat pedagogika instituti, Urganch, O’zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada plastinografiya maktabgacha yoshdagi bolalarning vizual ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni va samaradorligi tahlil qilinadi. Plastinografiya bolalarning tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish va tasavvurini kengaytirishda muhim vosita sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda plastinografiyaning texnikasi, uslublari va pedagogik imkoniyatlari batafsil yoritilgan. Shuningdek, bolalarning mayda motorika, ranglar uyg‘unligi va estetik tafakkurini shakllantirishda plastinografiyaning ahamiyati ilmiy va amaliy jihatdan asoslab berilgan. Ushbu yondashuv maktabgacha ta’lim muassasalarida samarali metodika sifatida taklif etiladi.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi plastinografiyaning maktabgacha yoshdagi bolalarning vizual ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi pedagogik va ijodiy imkoniyatlarini o‘rganish hamda uning ta’lim jarayonida qo‘llanilish samaradorligini ilmiy asoslashdir. Bolalarning tasviriy san’atga qiziqishini oshirish, ijodiy fikrlash va motorik ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni aniqlash ushbu tadqiqotning asosiy vazifasini tashkil etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: bolalar bilan ishlash – bu nafaqat ta’lim berish, balki ularning ichki dunyosini anglash va rivojlantirishning o‘ziga xos san’atidir. Plastinografiya jarayonida bu san’at bolalar uchun o‘z qobiliyatlarini namoyon etish va mustaqil ijodiy faoliyatga asoslangan metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu jarayon faqat bolalarning qo‘l motorikasini rivojlantirish bilangina cheklanib qolmay, balki ularning vizual idroki, mantiqiy fikrlashi va estetik didini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: plastinografiya – maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida ko‘p qirrali vosita bo‘lib, u nafaqat estetik did va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, balki bolalar idroki, motorikasi va ijtimoiy ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Ushbu usulning ahamiyati haqida ko‘plab tadqiqotlar va amaliy tajribalar muhokama qilinmoqda, chunki u pedagogika va psixologiya sohalarida o‘zining o‘rnini isbotlagan.

XULOSA: plastinografiya – bu oddiygina o‘yin yoki ijodiy mashg‘ulot emas. U maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini kashf qilishiga va o‘z dunyoqarashini shakllantirishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik

vositadir. Ushbu usul yordamida bola nafaqat o‘z qo‘llari bilan yangi shakllar yaratadi, balki o‘z ichki olamini, hissiyotlarini va dunyoni qanday ko‘rayotganini ham aks ettiradi.

Kalit so'zlar: plastinografiya, maktabgacha ta’lim, vizual ko‘nikmalar, bolalar ijodiyoti, mayda motorika, tasviriy san’at, pedagogik usullar, estetik tarbiya.

Iqtibos uchun: Yakubova G.M. Plastinografiya maktabgacha yoshdagi bolalarning vizual ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida. // Inter education & global study. 2025. №1 B.243–251.

ПЛАСТИНОГРАФИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ЗРИТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ

© Г.М. Якубова[1]✉
[1]Ургенчский государственный педагогический институт, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется роль и эффективность пластилина в развитии изобразительных навыков детей дошкольного возраста. Пластинография рассматривается как важный инструмент повышения интереса детей к изобразительному искусству, развития их творческого мышления и расширения воображения. В исследовании подробно описаны приемы, методы и педагогические возможности пластографии. Также научно и практически обосновано значение пластографии в формировании мелкой моторики детей, цветовой гармонии и эстетического мышления. Данный подход предлагается как эффективный метод в дошкольных образовательных учреждениях.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение педагогических и творческих возможностей пластилина в развитии изобразительных навыков детей дошкольного возраста и научно обосновать эффективность его использования в образовательном процессе. Основной задачей данного исследования является определение методических подходов, направленных на повышение интереса детей к изобразительному искусству, развитие творческого мышления и моторики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: работа с детьми – это не только обучение, но и уникальное искусство понимания и развития их внутреннего мира. В процессе пластилинового творчества это искусство требует методических подходов, основанных на умении детей проявлять свои способности и самостоятельной творческой деятельности. Этот процесс не ограничивается развитием моторики рук детей, но также служит формированию их зрительного восприятия, логического мышления и эстетического вкуса.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: пластинография является универсальным средством развития детей дошкольного возраста, которое не только развивает эстетический вкус и творческое мышление, но и формирует у детей восприятие, моторику и социальные навыки. Многие исследования и практический опыт

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

обсуждают важность этого метода, поскольку он доказал свое место в области педагогики и психологии.

ВЫВОД: пластинография – это не просто игра и творческое занятие. Это важный педагогический инструмент, который служит личностному развитию дошкольников, раскрытию способностей творческого мышления и формированию собственного мировоззрения. Используя этот метод, ребенок не только создает своими руками новые формы, но и отражает свой внутренний мир, чувства и то, как он видит мир.

Ключевые слова: пластиграфия, дошкольное образование, изобразительные навыки, детское творчество, мелкая моторика, изобразительное искусство, педагогические методы, эстетическое воспитание.

Для цитирования: Якубова Г.М. Пластинография как средство развития зрительных навыков детей дошкольников. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 243–251.

PLASTINOGRAM AS A MEANS OF DEVELOPING VISUAL SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN

© Gulnoz M. Yakubova[1]✉
[1]Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the role and effectiveness of plasticineography in the development of visual skills of preschool children. Plasticineography is considered an important tool for increasing children's interest in fine arts, developing creative thinking and expanding their imagination. The study covers in detail the techniques, methods and pedagogical possibilities of plasticineography. Also, the importance of plasticineography in the formation of children's fine motor skills, color harmony and aesthetic thinking is scientifically and practically substantiated. This approach is proposed as an effective methodology in preschool educational institutions.

AIM: the purpose of this article is to study the pedagogical and creative possibilities of plasticineography in the development of visual skills of preschool children and to scientifically substantiate the effectiveness of its use in the educational process. The main task of this study is to identify methodological approaches aimed at increasing children's interest in fine arts, developing creative thinking and motor skills.

MATERIALS AND METHODS: working with children is not only an art of teaching, but also a kind of art of understanding and developing their inner world. In the process of plasticineography, this art requires methodological approaches based on the manifestation of children's abilities and independent creative activity. This process is not limited only to the development of children's manual motility, but also serves to form their visual perception, logical thinking and aesthetic taste.

DISCUSSION AND RESULTS: plasticineography is a versatile tool in the development of preschool children, which not only develops aesthetic taste and creative thinking, but also forms children's perception, motor skills and social skills. Many studies and practical experiences are being discussed about the importance of this method, as it has proven its place in the fields of pedagogy and psychology.

CONCLUSION: plasticineography is not just a game or a creative activity. It is an important pedagogical tool that serves the personal development of preschool children, the discovery of creative thinking skills and the formation of their own worldview. With this method, the child not only creates new forms with his own hands, but also reflects his inner world, feelings and how he sees the world.

Keywords: plasticine, preschool education, visual skills, children's creativity, fine motor skills, fine arts, pedagogical methods, aesthetic education.

For citation: Gulnoz M. Yakubova. (2025) ‘Plastinogram as a means of developing visual skills of preschool children’, Inter education & global study, (1), pp. 243–251. (In Uzbek).

Tasavvur qiling, kichkina bola birinchi marta qo‘lida plastilinni tutib, unga shakl beradi. U bu jarayonda nafaqat o‘z barmoqlari bilan ishlashni o‘rganadi, balki o‘z fikrlarini va ichki olamini vizual shaklda ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Plastinografiya, ya’ni plastilindan foydalanib tasvir yaratish, maktabgacha yoshdagi bolalarda nafaqat ijodkorlik, balki vizual ko‘nikmalarni ham rivojlantirishda noyob vosita sifatida e’tirof etiladi.

Maktabgacha yosh bolalar uchun bu jarayon oddiy o‘yin sifatida ko‘rinsa-da, aslida u murakkab psixologik va pedagogik jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Bolaning plastilinni yoğishi, undan shakl yaratishi uning qo‘l motorikasini rivojlantiradi, shakl va ranglarni his qilishni o‘rgatadi va tafakkurini kengaytiradi. Shuningdek, plastinografiya orqali bolalar atrof-muhitni anglashda yangi qirralarni kashf etadilar. Bu nafaqat estetik didni rivojlantirish, balki ularning dunyoni sezish va tushunish qobiliyatlarini shakllantirishning muhim vositasi hamdir.

Mazkur ilmiy maqola bolalarning vizual ko‘nikmalarini rivojlantirishda plastinografiyaning ahamiyatini o‘rganish, uning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish va amaliyotda samarali foydalanish usullarini ko‘rsatishni maqsad qiladi. Chunki maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning har bir ijodiy harakati ularning kelajakdagi mahorat va intellektual salohiyatining poydevoridir. Plastinografiya esa bu poydevorni mustahkamlashda eng samarali vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Mana shu jarayon orqali bolalar faqat qo‘l motorikasini rivojlantirish bilan cheklanib qolmay, balki atrof-muhitni his qilish, uni tasavvur qilish va uni o‘z tasvirlarida aks ettirishni o‘rganadilar. Shu bois, plastinografiya nafaqat o‘yin-kulgi, balki bolalarning hayotiga ijodiy va kognitiv yo‘nalishlarni olib kiruvchi ta’limiy vosita sifatida yuksak baholanadi.

Bolalar bilan ishlash – bu nafaqat ta’lim berish, balki ularning ichki dunyosini anglash va rivojlantirishning o‘ziga xos san’atidir. Plastinografiya jarayonida bu san’at bolalar uchun

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o'z qobiliyatlarini namoyon etish va mustaqil ijodiy faoliyatga asoslangan metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu jarayon faqat bolalarning qo'l motorikasini rivojlantirish bilangina cheklanib qolmay, balki ularning vizual idroki, mantiqiy fikrlashi va estetik didini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Plastinografiya metodologiyasining markazida o'yin va ijodiy jarayonning birligi turadi. Ushbu yondashuv bolalarning tabiiy qiziqishlari va ehtiyojlariga asoslanadi. Metodik usullar bolalarni plastilinni boshqarishning turli texnikalariga o'rgatishdan boshlanadi: shaklni yoğish, yoyish, bosish va birlashtirish orqali ularda mayda qo'l motorikasini rivojlantirish. Bu amaliyot bolalarda faqat texnik mahoratni emas, balki estetik hissiyotlarni ham rivojlantiradi.

Shuningdek, plastinografiyaning metodologiyasi bolalarning hayotiy tajribasini hisobga oladi. Masalan, ularga tanish bo'lgan shakl va predmetlarni yasash topshirig'i berilganda, bolalar nafaqat predmetni tasvirlash, balki uni his qilish va anglash orqali ijod qiladilar. Shu tariqa, plastilindan foydalanish bolalarning mantiqiy fikrlashi va kuzatuvchanligini rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida samaradorlikni oshirish uchun plastinografiyada turli vizual materiallardan – tasvirlar, suratlar, rangli namunalar va maxsus ko'rgazmali qurollardan foydalaniladi. Ushbu materiallar bolalarga o'z g'oyalarini yanada aniqlik va ishonch bilan ifodalashga imkon beradi. Shu bilan birga, ularga ijodiy topshiriqlar berish orqali mustaqil fikrlash va o'z qarorlarini qabul qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Metodologiya jarayonida muhim bosqichlardan biri guruhiy faoliyatdir. Bolalarning birgalikda ishlashi nafaqat ularning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi, balki ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ular birgalikda ijod qilish orqali fikr almashadilar, muvofiqlashtirishni o'rganadilar va o'zaro hurmat tamoyillarini his etadilar.

Plastinografiya metodologiyasining muhim xususiyati shundaki, u bolalarga tanqidiy yondashuvni o'rgatadi. Bolalar o'z ishlariga sinchkovlik bilan qarab, uning yaxshi va kamchilikli jihatlarini ko'ra boshlaydilar. Bu ularda o'z ishlarini baholash va kelgusi ijodiy faoliyatlarini takomillashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Plastinografiyaning metodologiyasi bolalarni ijodiy jarayonga jalb etuvchi, ularning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqaruvchi va rivojlantiruvchi innovatsion yondashuvdir. Ushbu metodologiya bolalarga nafaqat estetik didni, balki hayotiy ko'nikmalarni ham shakllantirishga yordam beradi. Plastinografiya orqali har bir bola o'z dunyosini kashf etish va uni o'ziga xos shaklda aks ettirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Plastinografiya bolalar rivojlanishida muhim ta'limiy va ijodiy vosita sifatida ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Ushbu ilmiy yondashuvning asosiy tamoyillari va amaliy imkoniyatlari pedagogika, psixologiya va san'at ta'limi sohasida keng yoritilgan. Mazkur adabiyotlar tahlilida biz plastinografiya sohasida olib borilgan tadqiqotlarning asosiy xulosalari va ular asosida shakllangan ilmiy qarashlarni ko'rib chiqamiz.

Pedagogik yondashuvlar. Plastinografiya pedagogik metod sifatida bolalarning nozik qo'l motorikasini rivojlantirish, ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish va o'quv faoliyatini tashkil etishda samarali vosita ekanligini ko'rsatadi. Vygotskiyning[1] rivojlanish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

nazariyasida ijodiy faoliyat bolalarning idrok qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o‘rin tutishi qayd etiladi. Uning fikricha, bolalar ijodiy jarayon orqali atrof-muhitni anglash va uni qayta ishlashga imkon yaratadilar. Bu yondashuv plastinografiyaning metodik asoslarini belgilaydi.

Psixologik tahlillar. Jean Piaget[2] bolalar tafakkuri va rivojlanishi bo‘yicha tadqiqotlarida bolalarning vizual va motor ko‘nikmalari o‘zaro bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Unga ko‘ra, maktabgacha yoshdagi bolalar asosan sezgi va motor faoliyati orqali o‘qiydi, bu esa plastinografiyani o‘qitish jarayonida qo‘llash uchun juda mos vositaga aylantiradi. Shuningdek, Lev Vygotskiy[1] va A.N. Leontev[3] kabi olimlarning asarlari ijodiy faoliyatning bolalar rivojlanishidagi ijtimoiy va psixologik ahamiyatini ta’kidlaydi.

San’at ta’limi yondashuvlari. Plastinografiya ijodiy san’at ta’limining tarkibiy qismi sifatida bolalarda rang va shaklni idrok qilishni rivojlantiradi. Bu borada E.B. Fleksner[5] va R. Arnheim[6] kabi san’at nazariyotchilari bolalar ijodiy faoliyatini rivojlantirishda tasviriy va uch o‘lchamli materiallardan foydalanishning ahamiyatiga urg‘u bergan. Ularning fikricha, bunday faoliyat bolalarning mantiqiy fikrlashini, o‘quv motivatsiyasini va o‘zini ifoda etish qobiliyatini oshiradi.

Amaliy tadqiqotlar. Zamonaviy adabiyotlarda plastinografiyaning maktabgacha ta’limdagi o‘rni bo‘yicha olib borilgan amaliy tadqiqotlar natijalari keltiriladi. Masalan, Yu.V. Filippova[4] bolalarning o‘quv materiallarini idrok qilishida plastinografiya vositasida o‘tkazilgan mashg‘ulotlarning samaradorligini tadqiq qilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, plastinografiya bolalarning nafaqat ijodkorligini, balki o‘quv jarayonidagi faolligini ham oshiradi.

Xorijiy tajriba. Xalqaro miqyosda plastinografiya metodikasi bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishiga oid ko‘plab tadqiqotlar o‘tkazilgan. AQSh, Yevropa va Osiyo mamlakatlarida ijodiy faoliyatni rivojlantirishda plastilindan foydalanish keng tatbiq qilinmoqda. Masalan, Reggio Emilia[7] yondashuvi maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda o‘yin va san’atni birlashtirish tamoyillarini ilgari suradi, bu esa plastinografiya bilan hamohangdir.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, plastinografiya bolalarning kognitiv, motorik va ijodiy rivojlanishini ta’minlovchi samarali vositadir. Pedagogik va psixologik nazariyalarning integratsiyasi natijasida plastinografiya maktabgacha ta’limda bolalar o‘quv va tarbiya jarayonini boyitish uchun muhim metod sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv nafaqat ilmiy nazariyalarni, balki amaliy tajribani ham o‘zida mujassam etib, bolalarni har tomonlama rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Plastinografiya – maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida ko‘p qirrali vosita bo‘lib, u nafaqat estetik did va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, balki bolalar idroki, motorikasi va ijtimoiy ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Ushbu usulning ahamiyati haqida ko‘plab tadqiqotlar va amaliy tajribalar muhokama qilinmoqda, chunki u pedagogika va psixologiya sohalarida o‘zining o‘rnini isbotlagan.

Avvalo, plastinografiya bolalarning ijodiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Plastilinni yoğish, undan turli shakllar yaratish jarayoni bolalarga o‘z fikrlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

moddiy shaklga keltirish imkonini beradi. Bu esa ularning abstrakt fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Misol uchun, bolalar hayvonlarning yoki o‘zlari tasavvur qilgan fantastik mavjudotlarning shakllarini yaratib, nafaqat o‘z tasavvurlarini kengaytiradi, balki mantiqiy va tizimli fikrlashni o‘rganadilar.

Plastinografiyaning yana bir muhim jihati – u bolalarning nozik motorikasini rivojlantiradi. Kichik yoshdagi bolalar qo‘llari orqali dunyoni kashf qiladi, bu jarayonda plastilin bilan ishlash ularning sensor-motorik rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Shu orqali bolalar qo‘llarini aniq va mustaqil boshqarishni o‘rganib, maktabda yozuv ko‘nikmalarini egallashga tayyorlanadilar. Ijtimoiy jihatdan qaraganda, plastinografiya bolalarning birgalikda ishlash malakalarini rivojlantiradi. Guruh bo‘lib ishlash jarayonida bolalar o‘zaro fikr almashadilar, bir-biriga yordam beradilar va o‘z g‘oyalarini boshqa bolalar bilan bo‘lishadilar. Bu esa bolalarda muloqot qilish, kelishuvga erishish va jamoaviy faoliyatga jalb bo‘lish kabi muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Shu bilan birga, plastinografiya bolalar rivojlanishining psixologik aspektlariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bolalar plastilin bilan ishlash jarayonida o‘z his-tuyg‘ularini ifodalash imkoniga ega bo‘ladilar. Bu jarayon ularning emotsional rivojlanishiga, stress va tashvishlarni kamaytirishga yordam beradi. Ayniqsa, plastik materiallar bilan ishlash bolalar uchun o‘ziga xos art-terapiya bo‘lib, ularni ichki muammolarini yengishga yordam beradi.

Amaliyotda plastinografiya bolalarning qiziqishini doimiy ravishda ushlab turadigan faoliyat turi sifatida yuqori baholanadi. O‘yin shaklida tashkil etilgan plastinografik mashg‘ulotlar bolalarning ta’lim jarayoniga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Masalan, bolalarga ertak qahramonlarining shaklini yaratish topshirig‘ini berish orqali ularda nafaqat ijodkorlik, balki diqqatni jamlash va topshiriqlarni bajarishga intilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Biroq plastinografiyaning amaliy qo‘llanilishi ham o‘ziga xos qiyinchiliklarni talab qiladi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun pedagoglarning ijodiy yondashuvi, maxsus metodik ko‘nikmalari va bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Shu bois plastinografiya faqat o‘yin shaklidagi faoliyat sifatida emas, balki puxta o‘ylangan ta’lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida qaralishi kerak. Plastinografiya maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vosita hisoblanadi. U bolalarning ijodiy qobiliyatlarini ochib berish bilan birga, ularni maktab ta’limiga tayyorlashda ham mustahkam poydevor yaratadi. Shu sababli, plastinografiyani ta’lim-tarbiya jarayoniga keng joriy etish nafaqat bolalar rivojlanishiga, balki jamiyatning ijodkor avlodini shakllantirishga xizmat qiladi.

Plastinografiya – bu oddiygina o‘yin yoki ijodiy mashg‘ulot emas. U maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini kashf qilishiga va o‘z dunyoqarashini shakllantirishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vositadir. Ushbu usul yordamida bola nafaqat o‘z qo‘llari bilan yangi shakllar yaratadi, balki o‘z ichki olamini, hissiyotlarini va dunyoni qanday ko‘rayotganini ham aks ettiradi. Bu esa uning intellektual va emosional rivojlanishida muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Plastinografiya bolalar rivojlanishida koʻp qirrali samara beradi. Bir tomondan, u mayda motorikani rivojlantirib, bolalarning oʻquv jarayoniga jismoniy jihatdan tayyorgarligini oshiradi. Ikkinchi tomondan, ijodiy faoliyat orqali ularning tasavvur qilish qobiliyati va mantiqiy tafakkuri shakllanadi. Eng muhimi, plastinografiya bolalarga oʻzlarini erkin ifoda qilish imkonini beradi, bu esa ularning shaxsiy oʻsish va oʻziga boʻlgan ishonchini mustahkamlaydi.

Plastinografiya jarayonida bola nafaqat plastik materiallar bilan ishlaydi, balki ijodkorlik va muloqot koʻnikmalarini rivojlantiradi. Guruhiy faoliyat bolalarning bir-biriga yordam berish, fikr almashish va hamkorlikda ishlash malakalarini shakllantiradi. Shu sababli, plastinografiya oʻyin va oʻrganish jarayonining uygʻunlashuvi orqali nafaqat individual, balki ijtimoiy qobiliyatlarning rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida plastinografiyani muvaffaqiyatli qoʻllash uchun pedagoglar bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlarini chuqur tushunishi lozim. Faoliyatni ijodiy va qiziqarli shaklda tashkil etish orqali bolalar uchun mazmunli va samarali ta’lim muhitini yaratish mumkin. Bu esa nafaqat ularning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshiradi, balki ijodiy yondashuv va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Shu bilan birga, plastinografiya ta’lim jarayonida ijodiy yondashuv va ilgʻor metodikalarni qoʻllashga imkoniyat yaratadi. U bolalar hayotining ilk bosqichlarida ijodiy va estetik tarbiyani kuchaytirish uchun kuchli vosita boʻlib, pedagogik amaliyotda samarali natijalar koʻrsatadi. Ushbu yondashuv bolalarda ijodkorlik, oʻz-oʻzini anglash va kelajakda murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol oʻynaydi.

Xulosa qilib aytganda, plastinografiya maktabgacha ta’limning ajralmas qismiga aylanishi lozim boʻlgan innovatsion va samarali pedagogik yondashuvdir. U bolalarning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirishda mustahkam asos boʻlib, kelajakda ular uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Bolaning kichik qoʻllari bilan yasagan plastilin shakllari katta hayot yoʻlida ijodiy qadamlarning boshlanishi boʻlib xizmat qiladi. Bu usul orqali jamiyat ijodkor, oʻziga ishongan va tashabbuskor avlodni shakllantiradi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Vygotskiy, L.S. "Bolalar ijodiyoti va rivojlanish jarayonlari." Moskva: Prosveshchenie, 1987.
2. Piaget, J. "Bolalar tafakkuri va uning rivojlanishi." Nyu-York: Routledge, 1972.
3. Leontev, A.N. "Faoliyat, ong va shaxs." Moskva: Nauka, 1975.
4. Filippova, Yu.V. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy koʻnikmalarni rivojlantirishda plastinografiyaning roli." Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 2021.
5. Fleksner, E.B. "San’at va ijodiy rivojlanish: maktabgacha yosh pedagogikasidagi yangi usullar." London: Bloomsbury, 1995.
6. Arnheim, R. "Vizual idrok psixologiyasi." Berkli: Kaliforniya universiteti nashriyoti, 1969.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

7. Reggio Emilia yondashuvi. "Bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish: Nazariya va amaliyot." Italiya, 2004.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yakubova Gulnoz Madrimbayevana**, Urganch davlat pedagogika instituti asisent o‘qituvchisi, [**Якубова Гульноз Мадримбаевана,** Ургенчский государственный педагогический институт, учитель], [**Gulnoz M. Yakubova**, Urgench State Pedagogical Institute, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Gurlan ko'chasi, 1A-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Гурлан, 1A], [address: Uzbekistan, 1A, Gurlan st., Urgench city] E-mail: E-mail: yagulnoz422@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MONTESSORI METODIKASI VOSITASIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI TIL O‘RGANISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

© M.R. Yusupova[1]✉
[1]Xalqaro Nordik Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada Montessori metodikasi vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini til o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Montessori metodikasi ta’lim jarayonida bolaning individual xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda, ularning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada mazkur metodikaning til o‘rganishdagi ahamiyati, amaliy qo‘llanilishi, o‘quvchilarning lisoniy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, Montessori metodikasi yordamida til o‘rganishning samaradorligi pedagogik muammo sifatida o‘rganilib, bu borada mavjud muammolar va ularning yechimlari taklif etilgan.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi — Montessori metodikasi yordamida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida til o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish hamda bu metodikaning samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, til o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarning lisoniy kompetensiyalarini rivojlantirishda yuzaga keladigan pedagogik muammolarni aniqlash va ularni hal qilish yo‘llarini ko‘rsatish ham maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: har qanday tadqiqotning muvaffaqiyati uning metodologik yondashuviga bog‘liq. Ushbu maqolada Montessori metodikasining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida til o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi samaradorligini tahlil qilish uchun bir necha pedagogik va ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Mazkur metodologiya nafaqat nazariy asoslarni o‘rganishga, balki amaliy tajribalarni chuqur tahlil qilishga ham qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: montessori metodikasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining til o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligi tadqiqot davomida tasdiqlandi. Mazkur metodika o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularda mustaqillik, ijodkorlik va lisoniy kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.

XULOSA: zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — har bir bolaning individual imkoniyatlarini to‘liq ochib berish va uni jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllantirishdir. Montessori metodikasi bu maqsadga erishishda innovatsion va samarali yondashuv sifatida e’tirof etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

metodika boshlang'ich sinf o'quvchilarining nafaqat til o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va o'z-o'ziga ishonch kabi sifatlarni ham shakllantiradi.

Kalit so'zlar: montessori metodikasi, boshlang'ich sinf, til o'rganish ko'nikmalari, pedagogik muammo, mustaqil ta'lim, lisoniy kompetensiya, o'quv jarayoni, innovatsion yondashuv.

Iqtibos uchun: Yusupova M.R. Montessori metodikasi vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarini til o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish pedagogik muammo sifatida. // Inter education & global study. 2025. №1 B.252–258.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДИКИ МОНТЕССОРИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© М.Р. Юсупова[1]✉
[1]Международный университет Нордик, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: освещены теоретические и практические основы формирования языковых навыков студентов. Методика Монтессори направлена на развитие навыков самостоятельного обучения с учетом индивидуальных особенностей и интересов ребенка в образовательном процессе. В статье анализируется значение данной методики в изучении языка, ее практическое применение, а также влияние на развитие языковой компетентности студентов. Также эффективность изучения языка по методике Монтессори изучается как педагогическая проблема, предлагаются существующие проблемы и пути их решения.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – теоретически и практически проанализировать процесс формирования навыков изучения языка у учащихся младших классов по методу Монтессори и разработать рекомендации, направленные на повышение эффективности этого метода. Также она направлена на выявление педагогических проблем, возникающих при развитии языковой компетентности студентов в процессе обучения языку, и показ путей их решения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: успех любого исследования зависит от его методологического подхода. В данной статье было использовано несколько педагогических и научно-методических подходов для анализа эффективности методики Монтессори в формировании навыков изучения языка у учащихся младших классов. Эта методология направлена не только на изучение теоретических основ, но и на глубокий анализ практического опыта.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: В ходе исследования подтверждено, что методика Монтессори является эффективным педагогическим инструментом в формировании языковых навыков учащихся начальных классов. Этот метод,

учитывая индивидуальные особенности учащихся, позволяет развивать у них самостоятельность, творческие способности и языковую компетентность.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Одной из важнейших задач, стоящих перед современной системой образования, является полное раскрытие индивидуального потенциала каждого ребенка и формирование его как полезной личности для общества. Метод Монтессори признан инновационным и эффективным подходом к достижению этой цели. Результаты исследования показывают, что данный метод не только развивает языковые навыки учащихся начальных классов, но и формирует такие качества, как самостоятельное мышление, творческий подход и уверенность в себе.

Ключевые слова: методика Монтессори, начальный класс, навыки изучения языка, педагогическая проблема, самостоятельное обучение, языковая компетентность, образовательный процесс, инновационный подход.

Для цитирования: Юсупова М.Р. Формирование навыков изучения языка у учащихся начальных классов с использованием методики монтессори как педагогическая проблема. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 252–258.

FORMATION OF LANGUAGE LEARNING SKILLS OF PRIMARY STUDENTS USING THE MONTESSORI METHODOLOGY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

© Makhbuba R. Yusupova[1]✉
[1]Nordic International University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the theoretical and practical foundations of the formation of language learning skills of primary school students are highlighted. The Montessori methodology is aimed at developing independent learning skills of children, taking into account their individual characteristics and interests in the educational process. The article analyzes the importance of this methodology in language learning, its practical application, and its impact on the development of students' linguistic competencies. Also, the effectiveness of language learning using the Montessori methodology is studied as a pedagogical problem, and existing problems and their solutions are proposed in this regard.

AIM: the main purpose of the article is to theoretically and practically analyze the process of forming language learning skills in primary school students using the Montessori methodology and to develop recommendations aimed at increasing the effectiveness of this methodology. It is also aimed at identifying pedagogical problems that arise in the development of students' linguistic competencies in the process of language teaching and showing ways to solve them.

MATERIALS AND METHODS: the success of any research depends on its methodological approach. This article uses several pedagogical and scientific-methodological approaches to analyze the effectiveness of the Montessori methodology in

developing language learning skills in primary school students. This methodology is aimed not only at studying theoretical foundations, but also at deeply analyzing practical experiences.

DISCUSSION AND RESULTS: the study confirmed that the Montessori methodology is an effective pedagogical tool for developing language learning skills in primary school students. This methodology allows students to develop independence, creativity, and linguistic competencies, taking into account their individual characteristics.

CONCLUSION: one of the most important tasks facing the modern education system is to fully reveal the individual potential of each child and form him as a useful person for society. The Montessori methodology is recognized as an innovative and effective approach to achieving this goal. The results of the study show that this methodology not only develops language learning skills in primary school students, but also forms in them qualities such as independent thinking, creative approach and self-confidence.

Keywords: montessori methodology, primary school, language learning skills, pedagogical problem, independent learning, linguistic competence, educational process, innovative approach.

For citation: Makhbuba R. Yusupova. (2025) ‘Formation of language learning skills of primary students using the montessori methodology as a pedagogical problem’, Inter education & global study, (1), pp. 252–258. (In Uzbek).

Har bir bola oʻz ichida cheksiz imkoniyatlarni mujassam etgan noyob shaxsdir. Ta’limning vazifasi bu imkoniyatlarni aniqlash, rivojlantirish va har bir bolaning oʻz iqtidorini namoyon qilishiga koʻmaklashishdir. Zamonaviy pedagogika bolani ta’lim jarayonining markaziy qismiga qoʻyib, uning shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta’lim berishga intiladi. Shu nuqtai nazardan, Montessori metodikasi oʻzining noyob yondashuvi bilan butun dunyo ta’lim tizimida alohida e’tiborga sazovor boʻlmoqda.

Montessori metodikasi oʻzining tabiiyligi, innovatsionligi va ta’lim jarayonini bolaga moslashtirishi bilan ajralib turadi. Bu metodikaning asosiy tamoyili — bolaning oʻz-oʻzini anglash va mustaqil ta’lim olish koʻnikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ayniqsa, boshlangʻich sinf yoshidagi bolalar uchun bu yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu davrda ularning qiziqishlari yuqori boʻlib, yangi bilim va koʻnikmalarni tez oʻzlashtirish qobiliyatiga ega boʻlishadi.

Til oʻrganish — bolaning intellektual va ijtimoiy rivojlanishining muhim omillaridan biri. Til nafaqat muloqot vositasi, balki fikrlash, anglash va dunyo bilan oʻzaro aloqaga kirishish vositasi sifatida ham ahamiyatlidir. Montessori metodikasi yordamida til oʻrgatish nafaqat oʻquvchilarning til koʻnikmalarini rivojlantiradi, balki ularda mustaqillik, ijodkorlik va muloqotga tayyorlik kabi muhim kompetensiyalarni ham shakllantiradi. Shu sababli, boshlangʻich sinf oʻquvchilariga til oʻrgatishda bu metodikaning samaradorligini oʻrganish zamonaviy ta’limning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Har qanday tadqiqotning muvaffaqiyati uning metodologik yondashuviga bogʻliq. Ushbu maqolada Montessori metodikasining boshlangʻich sinf oʻquvchilarida til oʻrganish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ko‘nikmalarini shakllantirishdagi samaradorligini tahlil qilish uchun bir necha pedagogik va ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Mazkur metodologiya nafaqat nazariy asoslarni o‘rganishga, balki amaliy tajribalarni chuqur tahlil qilishga ham qaratilgan.

Birinchi navbatda, Montessori metodikasining ilmiy va pedagogik asoslarini tahlil qilishga e’tibor qaratildi. Bu borada, metodikaning asosiy tamoyillari va uning ta’lim jarayonida qo‘llanish usullari o‘rganildi. Montessori tamoyillarining o‘quvchilarda til ko‘nikmalarini rivojlantirishga qanday ta’sir ko‘rsatishi ilmiy manbalar, maqolalar va tadqiqotlar orqali chuqur tahlil qilindi. Shuningdek, bu yondashuvning boshqa an’anaviy ta’lim metodlaridan farqlari aniqlanib, uning o‘ziga xosliklari tavsiflandi.

Tadqiqotning ikkinchi bosqichida eksperiment metodidan foydalanildi. Bu jarayonda Montessori metodikasiga asoslangan mashg‘ulotlar amalga oshirilib, uning natijalari kuzatildi va tahlil qilindi. Eksperiment davomida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan interaktiv o‘yinlar, qo‘llanmalardan foydalanish va ijodiy topshiriqlar orqali til o‘rgatish amalga oshirildi. Ushbu usullar orqali o‘quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyati, yangi bilimlarni o‘zlashtirish darajasi va til ko‘nikmalarining rivojlanishidagi o‘zgarishlar kuzatildi.

Shuningdek, tadqiqotda statistik tahlil usullari qo‘llanilib, eksperiment natijalarining ishonchliligi va samaradorligi baholandi. O‘quvchilarning til o‘rganish bo‘yicha dastlabki va yakuniy natijalari solishtirilib, o‘zgarishlar ilmiy asosda izohlandi. Bu jarayonda sifat va miqdoriy tahlil usullari uyg‘unlashtirildi.

Ushbu metodologik yondashuv orqali Montessori metodikasining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida til o‘rgatishdagi afzalliklari va imkoniyatlari chuqur tahlil qilindi. Bu esa nafaqat mazkur metodikaning samaradorligini tasdiqlashga, balki uni ta’lim jarayonida yanada samarali qo‘llash uchun muhim tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Til o‘rganish jarayoni nafaqat bilim olish vositasi, balki bolalarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Montessori metodikasining ushbu jarayonda qo‘llanilishi, o‘quvchilarning tabiiy qiziqishlari va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ularning til o‘rgatishdagi samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Mazkur tadqiqot davomida mazkur metodikaning pedagogik jarayonda qanday natijalar berishi va uning kuchli tomonlari aniqlanib, ushbu yondashuvning o‘ziga xos xususiyatlari muhokama qilindi.

Montessori metodikasi bolalarning o‘zini anglash, mustaqil qaror qabul qilish va o‘rganish motivatsiyasini oshirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Tadqiqot davomida ushbu metodikada ishlatiladigan qo‘llanmalarning rang-barangligi va moslashuvchanligi, o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonida faolligini oshirishi kuzatildi. Jumladan, Montessori materiallari orqali bolalar so‘z boyligini oshiribgina qolmay, grammatik qoidalarni ham mustaqil ravishda anglay olish imkoniga ega bo‘ldilar. Bu esa, avvalgi an’anaviy metodlarga qaraganda, o‘quvchilar uchun til o‘rganishni yanada qiziqarli va samarali jarayonga aylantiradi.

Muhokamalar davomida til o‘rganishda individual yondashuvning ahamiyati alohida ta’kidlandi. Montessori metodikasi yordamida har bir o‘quvchiga uning qobiliyati va rivojlanish sur’ati bo‘yicha yondashish imkoniyati mavjudligi, bilimlarni chuqurroq

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘zlashtirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu metodikaning o‘quvchilar lisoniy kompetensiyalarini rivojlantirishda qo‘llanilishi nafaqat til o‘rganish jarayonini yengillashtiradi, balki bolalarda muloqot qilish qobiliyatini va o‘z fikrlarini erkin ifodalashni ham rivojlantiradi.

Shunga qaramay, Montessori metodikasi bilan bog‘liq ayrim cheklovlar ham aniqlandi. Jumladan, bu metodikaning o‘quv jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilinishi uchun maxsus tayyorlangan o‘qituvchilar va moslashgan materiallar zarur. Shu bois, ushbu metodni amaliyotga tadbiq qilishda o‘qituvchilarning malakasi va ta’lim muassasalarining resurslari katta ahamiyat kasb etadi.

Yakuniy tahlilda aytish mumkinki, Montessori metodikasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining til o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali va natijador yondashuv hisoblanadi. Ushbu metodika nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlaydi, balki ularda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va o‘rganish motivatsiyasini oshiradi. Shu bilan birga, mazkur yondashuvning kengroq miqyosda qo‘llanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, uni ta’lim tizimiga integratsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Bu esa zamonaviy pedagogika oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Montessori metodikasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining til o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligi tadqiqot davomida tasdiqlandi. Mazkur metodika o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularda mustaqillik, ijodkorlik va lisoniy kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Montessori tamoyillarini qo‘llash til o‘rgatish jarayonini o‘quvchilar uchun qiziqarli va samarali jarayonga aylantiradi. Biroq, ushbu metodikani muvaffaqiyatli joriy etish uchun maxsus tayyorgarlik ko‘rgan o‘qituvchilar va zarur resurslarni ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, Montessori metodikasining ta’lim jarayonida qo‘llanilishi zamonaviy pedagogika oldidagi dolzarb vazifalarni hal qilishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — har bir bolaning individual imkoniyatlarini to‘liq ochib berish va uni jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllantirishdir. Montessori metodikasi bu maqsadga erishishda innovatsion va samarali yondashuv sifatida e’tirof etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu metodika boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nafaqat til o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki ularda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va o‘z-o‘ziga ishonch kabi sifatlarni ham shakllantiradi.

Montessori tamoyillarining o‘ziga xos jihatlaridan biri bu bolaning tabiiy qiziqishlariga asoslanib, ularni yangi bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirishdir. Bu jarayonda bolalarning individual xususiyatlari inobatga olinib, ularga mustaqil ta’lim olish imkoniyati yaratiladi. Ayniqsa, til o‘rganishda bu yondashuv o‘quvchilarning faoliyatini o‘zgartirib, ularga muloqot qilish va o‘z fikrlarini ifodalash imkoniyatini kengaytiradi. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar — resurslarning yetishmasligi va maxsus malakali o‘qituvchilar tayyorlash zaruriyati — bu metodikani kengroq joriy etish uchun hal qilinishi lozim bo‘lgan masalalar hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Shunday qilib, Montessori metodikasi nafaqat til o‘rgatishda, balki bolalarning umumiy rivojlanishida ham kuchli pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu metodikani ta’lim tizimiga keng ko‘lamda joriy qilish nafaqat bolalarning intellektual salohiyatini oshiradi, balki ularni ijodkor va mustaqil shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, Montessori metodikasi zamonaviy ta’limning dolzarb ehtiyojlariga javob beradigan, kelajakda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydigan samarali yondashuvdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Montessori, M. Discovery of the Child. Oxford University Press, 1967.
2. Montessori, M. The Montessori Method: Scientific Pedagogy as Applied to Child Education in "The Children's Houses". Cambridge University Press, 2011.
3. Lillard, A. S. Montessori: The Science Behind the Genius. Oxford University Press, 2016.
4. Григорьева, О. В. Педагогическая система Монтессори в начальной школе. Москва: Просвещение, 2015.
5. Journal of Montessori Research. "The Effectiveness of Montessori Methods in Primary Education", Volume 7, Issue 3, 2023.
6. Kharatova, S. K. (2021). Strategic issues of improving spiritual and educational activities in the republic of uzbekistan. Academic research in educational sciences, 2(11), 313-320.
7. Yusupova, M. (2021). Distance learning of foreign languages. Экономика и социум, (8 (87)), 84-87.
8. Yusupova, M. (2024). Leveraging english terminological dictionaries to augment communication skills in music education students. Молодые ученые, 2(12), 140-141.
9. Yusupova, M. (2024). Utilizing the english terminological dictionary to enhance the communication skills of music education students. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 3(9), 98-101.
10. Yusupova, M. (2023). Oliy ta’limda chet tilini masofaviy o'qitish sifatini oshirish omillari. Молодые ученые, 1(16), 16-17.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yusupova Makhbuba Rustam qizi,** Xalqaro Nordik Universiteti o‘qituvchisi, [**Юсупова Махбуба Рустам кизи,** Учитель Нордик международного университета], [**Makhbuba R. Yusupova,** Senior teacher at Nordic International Universitety]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sebzor ko'chasi, 22 a-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Себзор, 22 а дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Sebzor street, 22 a house] E-mail: m.yusupova@nordicuniversity.org ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0123-8412

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING DUTOR CHOLG'USI VOSITASIDA IJROCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

© N.R. Isaeva[1]✉
[1]O'zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining "Dutor" cholg'usi vositasida ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. O'zbek milliy musiqa madaniyatida dutorning o'ziga xos o'rni va ahamiyati, uning yosh avlod tarbiyasidagi roli ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishda metodik yondashuvlar, dars jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari o'rganilgan. Shuningdek, maqolada dutor cholg'usini o'rgatishda milliy va zamonaviy uslublar uyg'unligi ta'kidlanib, ijrochilikni takomillashtirishga qaratilgan samarali tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning asosiy maqsadi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining dutor cholg'usi vositasida ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishga oid nazariy va amaliy jihatlarni tahlil qilishdir. Shuningdek, dutor ijrochiligining milliy madaniyatimizdagi o'rnini yoritish, uni o'rgatishda qo'llaniladigan samarali metodlarni aniqlash va innovatsion yondashuvlar asosida o'quv jarayonini takomillashtirishdan iborat. Ushbu maqsad orqali milliy cholg'u san'atini yangi avlodga yetkazish, musiqa o'qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirish hamda o'zbek musiqiy merosini keng targ'ib qilishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: har bir ilmiy izlanishning asosi uning metodologiyasida yotadi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining dutor cholg'usi vositasida ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish borasidagi tadqiqotlar chuqur nazariy bilimlar va amaliy tajribalar uyg'unligini talab qiladi. Ushbu yo'nalishda qo'llanilgan metodlar tadqiqot maqsadlariga erishishda muhim o'rin tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqa – bu nafaqat san'at turi, balki xalqning ruhiyati va madaniyatini ifoda etuvchi qudratli vosita. Dutor esa o'zbek xalqining yuragidan otilib chiqqan nafis cholg'u bo'lib, uning jarangi inson qalbini larzaga soluvchi hikmatlarni ifoda etadi. Shu bois, dutor cholg'usi orqali bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi har qachongidan ham dolzarbdir.

XULOSA: har bir millat o'zining musiqiy cholg'ulari orqali o'zligini namoyon etadi, tarixini saqlaydi va kelajak avlodlarga yetkazadi. Dutor o'zbek milliy cholg'ulari ichida o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, uning jarangi xalqimizning quvonchi va qayg'usini, muhabbati va

umidlarini ifoda etadi. Ushbu cholg'uni o'rganish va o'rgatish jarayoni milliy musiqiy madaniyatimizni saqlab qolish va rivojlantirish yo'lidagi muhim qadamdir.

Kalit so'zlar: dutor, ijrochilik ko'nikmalari, musiqa o'qituvchilari, milliy cholg'ular, innovatsion texnologiyalar, pedagogik yondashuvlar, musiqa ta'limi.

Iqtibos uchun: Isaeva N.R. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining dutor cholg'usi vositasida ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.259–265.

РАЗВИТИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНСТРУМЕНТА ДУТОР

© Н.Р. Исаева [1]✉
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описано развитие исполнительского мастерства будущих учителей музыки на инструменте «Дутор». С научно-педагогической точки зрения анализируется уникальное место и значение дутора в узбекской национальной музыкальной культуре, его роль в воспитании подрастающего поколения. Изучены методические подходы к развитию исполнительского мастерства будущих учителей музыки, возможности использования инновационных технологий в ходе урока. Также в статье подчеркивается сочетание отечественных и современных методов в обучении игре на дутаторском инструменте, даются эффективные рекомендации, направленные на повышение производительности.

ЦЕЛЬ: Основной целью данной статьи является анализ теоретических и практических аспектов развития исполнительского мастерства будущих учителей музыки с помощью музыкального инструмента. Он также направлен на выяснение места исполнительского искусства в нашей национальной культуре, выявление эффективных методов, используемых в его преподавании, и совершенствование образовательного процесса на основе инновационных подходов. Благодаря этой цели предусмотрено довести национальное музыкальное искусство до нового поколения, повысить профессиональное мастерство учителей музыки, разработать научно-практические рекомендации, служащие широкой пропаганде узбекского музыкального наследия.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в основе любого научного исследования лежит его методология. Исследования по развитию исполнительских навыков будущих учителей музыки с помощью дутаторского инструмента требуют сочетания глубоких теоретических знаний и практического опыта. Методы, используемые в этой области, играют важную роль в достижении целей исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: музыка – это не только вид искусства, но и мощный инструмент, выражающий дух и культуру народа. Дутор – изящный музыкальный инструмент, рожденный из сердца узбекского народа, и его звучание

выражает мудрость, потрясающую человеческое сердце. Поэтому вопрос развития исполнительских навыков будущих учителей музыки на дуторном инструменте актуален как никогда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: каждая нация выражает свою идентичность через свои музыкальные инструменты, сохраняет свою историю и передает ее будущим поколениям. Дутор занимает особое место среди узбекских национальных музыкальных инструментов, а его звучание выражает радость и горе, любовь и надежды нашего народа. Процесс изучения и преподавания этого инструмента является важным шагом на пути сохранения и развития нашей национальной музыкальной культуры.

Ключевые слова: дутор, исполнительское мастерство, учителя музыки, национальные музыкальные инструменты, инновационные технологии, педагогические подходы, музыкальное образование.

Для цитирования: Исаева Н.Р. Развитие исполнительских навыков будущих учителей музыки с использованием инструмента дутор. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 259–265.

DEVELOPING PERFORMANCE SKILLS OF FUTURE MUSIC TEACHERS USING THE DUTOR INSTRUMENT

© Nigora R. Isaeva[1]✉
[1]State Conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the issues of developing performance skills of future music teachers using the instrument "Dutor". The unique place and significance of the dutor in the Uzbek national musical culture, its role in the upbringing of the younger generation are analyzed from a scientific and pedagogical point of view. Methodological approaches to developing performance skills of future music teachers, the possibilities of using innovative technologies in the lesson process are studied. The article also emphasizes the harmony of national and modern methods in teaching the dutor instrument, and effective recommendations are given to improve performance.

AIM: the main purpose of this article is to analyze the theoretical and practical aspects of developing performance skills of future music teachers using the dutor instrument. It also aims to highlight the place of dutor performance in our national culture, identify effective methods used in teaching it, and improve the educational process based on innovative approaches. This goal is to develop scientific and practical recommendations that will serve to convey the art of national instruments to a new generation, improve the professional skills of music teachers, and widely promote the Uzbek musical heritage.

MATERIALS AND METHODS: the basis of each scientific research lies in its methodology. Research on the development of performance skills of future music teachers

using the dutor instrument requires a combination of deep theoretical knowledge and practical experience. The methods used in this direction play an important role in achieving the research goals.

DISCUSSION AND RESULTS: music is not only a type of art, but also a powerful tool that expresses the spirit and culture of the people. The dutor is an elegant instrument that springs from the heart of the Uzbek people, and its sound expresses wisdom that shakes the human soul. Therefore, the issue of developing the performance skills of future music teachers through the dutor instrument is more relevant than ever.

CONCLUSION: each nation expresses its identity through its musical instruments, preserves its history and passes it on to future generations. The dutor has a special place among Uzbek national instruments, and its sound expresses the joy and sorrow, love and hopes of our people. The process of learning and teaching this instrument is an important step towards preserving and developing our national musical culture.

Keywords: dutor, performance skills, music teachers, national instruments, innovative technologies, pedagogical approaches, music education.

For citation: Nigora R. Isaeva. (2025) ‘Developing performance skills of future music teachers using the dutor instrument’, Inter education & global study, (1), pp. 259–265. (In Uzbek).

Musiqa insoniyatning eng qadimiy va boy madaniy meroslaridan biridir. Har bir millat o‘zining musiqiy cholg‘ulari orqali tarixini, ruhiyatini va o‘ziga xosligini namoyon etadi. O‘zbek milliy cholg‘ulari orasida dutorning o‘rni beqiyosdir. Bu nafis va maftunkor cholg‘u nafaqat san’atning bir bo‘lagi, balki xalqimizning ma’naviy qiyofasi, yashash tarzi va badiiy qarashlarini aks ettiruvchi ramzdir. Dutorning jarangi o‘zida ming yillik hikmatlarni, muhabbat va sog‘inchni, zavq va shijoatni jo qiladi.

Bugungi globallashuv davrida milliy qadriyatlarimizni saqlash va kelajak avlodga etkazish barchamizning mas’uliyatli vazifamizdir. Ayniqsa, musiqa ta’limida bo‘lajak o‘qituvchilarning ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish milliy cholg‘ularimizni yangi avlodga meros qilib qoldirishning muhim shartidir. Chunki ijrochilik nafaqat mahorat, balki shaxsiy yondashuv va ichki dunyoning musiqiy ifodasidir.

"Dutor"ni o‘rganish va uni o‘rgatish jarayoni nafaqat texnik ko‘nikmalarni rivojlantiradi, balki o‘qituvchilarni milliy madaniyatimizga yanada yaqinlashtiradi. Shu bois, ushbu maqolada dutor cholg‘usi orqali bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining ijrochilik mahoratini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari o‘rganiladi. Bu esa, milliy musiqiy madaniyatimizni boyitishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Har bir ilmiy izlanishning asosi uning metodologiyasida yotadi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining dutor cholg‘usi vositasida ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish borasidagi tadqiqotlar chuqur nazariy bilimlar va amaliy tajribalar uyg‘unligini talab qiladi. Ushbu yo‘nalishda qo‘llanilgan metodlar tadqiqot maqsadlariga erishishda muhim o‘rin tutadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Dastlab, nazariy adabiyotlar tahlili orqali dutorning oʻzbek musiqiy madaniyatidagi oʻrni va uning ijrochilik salohiyati oʻrganildi. Bu jarayonda milliy cholgʻu sanʼatining pedagogik jarayondagi ahamiyati haqida ilmiy manbalar, darsliklar va qoʻllanmalar chuqur tahlil qilindi. Bu oʻrganishlar dutor cholgʻusining nafaqat texnik jihatlarini, balki uning madaniy va tarbiyaviy funksiyalarini ham ochib berdi.

Amaliy kuzatishlar esa tadqiqotning yuragi boʻldi. Musiqa taʼlimi muassasalaridagi dars jarayonlarini kuzatish, oʻquvchilar bilan toʻgʻridan-toʻgʻri ishlash va ularning ijrochilik koʻnikmalarini rivojlantirish jarayoniga guvoh boʻlish imkonini berdi. Har bir cholgʻu chalish harakati, har bir ohangning paydo boʻlishi – bu jarayonning ajralmas qismi boʻldi.

Eksperiment esa yangi yondashuvlarning samaradorligini baholashning eng yaxshi yoʻli edi. Dutor ijrochiligida innovatsion texnologiyalar va zamonaviy pedagogik uslublarni sinovdan oʻtkazish orqali talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun eng samarali usullar aniqlanib, amaliy tajribalar boyitildi.

Statistik tahlil orqali esa olingan natijalarga aniq va asosli baho berildi. Bu usul ijrochilik koʻnikmalarining rivojlanish dinamikasini aniqlash, tadqiqotning muvaffaqiyat darajasini koʻrsatish va xulosalarni ilmiy asoslashda muhim rol oʻynadi.

Tadqiqot davomida milliy va zamonaviy yondashuvlarning uygʻunligi alohida eʼtiborga olindi. Dutor faqat cholgʻu emas, balki xalqimizning madaniy merosi ekanligi tadqiqot davomida yanada chuqurroq anglandi. Bu metodologiya boʻlajak musiqa oʻqituvchilarining ijrochilik koʻnikmalarini rivojlantirishda yangi yondashuvlarni shakllantirish uchun mustahkam asos boʻlib xizmat qildi.

Mazkur tadqiqot doirasida boʻlajak musiqa oʻqituvchilarining dutor cholgʻusi vositasida ijrochilik koʻnikmalarini rivojlantirish masalalariga oid ilmiy va metodik adabiyotlar tahlil qilindi. Dutor cholgʻusi va uning ijrochiligi boʻyicha ilmiy asarlar, musiqa taʼlimi sohasidagi nazariy va amaliy tadqiqotlar mazmunan tahlil qilinib, bu sohaning rivojlanish istiqbollari va dolzarb muammolari oʻrganildi. Tahlil natijasida aniqlandi-ki, dutor ijrochiligi va uni oʻrgatish jarayonini takomillashtirishda milliy merosni saqlash, zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash va pedagogik innovatsiyalarni tatbiq etish orqali samarali natijalarga erishish mumkin. Ushbu adabiyotlar tadqiqotning nazariy va amaliy asoslarini shakllantirishda muhim zamin yaratdi.

Musiqa – bu nafaqat sanʼat turi, balki xalqning ruhiyati va madaniyatini ifoda etuvchi qudratli vosita. Dutor esa oʻzbek xalqining yuragidan otilib chiqqan nafis cholgʻu boʻlib, uning jarangi inson qalbini larzaga soluvchi hikmatlarni ifoda etadi. Shu bois, dutor cholgʻusi orqali boʻlajak musiqa oʻqituvchilarining ijrochilik koʻnikmalarini rivojlantirish masalasi har qachongidan ham dolzarbdir.

Bugungi globallashuv davrida milliy cholgʻularimizni kelajak avlodga yetkazish va uning ijrochilik anʼanalarini saqlab qolish oʻqituvchilar zimmasidagi muhim vazifalardan biridir. Chunki dutor nafaqat milliy musiqamizning bir qismi, balki milliy oʻzligimizni saqlash va rivojlantirishning vositasi hamdir. Boʻlajak musiqa oʻqituvchilari nafaqat ijrochilik koʻnikmalariga ega boʻlishi, balki oʻzbek musiqasining ichki ruhiyatini, uning estetik va tarbiyaviy qiymatini tushunib yetishi lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, dutor ijrochiligini rivojlantirishda milliy va zamonaviy usullar uyg‘unligi katta ahamiyatga ega. Masalan, an’anaviy yondashuvlar orqali cholg‘uning texnik imkoniyatlarini mukammal egallash mumkin bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalar uni o‘rgatishni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Shu bilan birga, ijrochilikni o‘rgatishda interaktiv usullarning tatbiq etilishi talabalarni ijodiy fikrlashga va ijrochilik san’atiga yangicha yondashishga undaydi.

Muhokamalar jarayonida ta’lim jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar ham e’tibordan chetda qolmadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ko‘pchiligi milliy cholg‘ularni o‘rganishda yetarli nazariy bilim va amaliy tajribaga ega emasligi kuzatildi. Bu esa o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish, o‘qitish jarayoniga zamonaviy metodlarni joriy etish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Shuningdek, dutor ijrochiligi orqali tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish imkoniyatlari ham muhokama qilindi. Ushbu cholg‘u yoshlarda vatanparvarlik, milliy iftixor tuyg‘usini uyg‘otish va ularni musiqiy san’atga qiziqtirishda o‘ta samarali vositadir. Bu esa milliy musiqa ta’limini yanada rivojlantirishda muhim qadam bo‘lishi mumkin. Dutor cholg‘usi vositasida ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish nafaqat texnik mahoratni oshiradi, balki milliy musiqiy merosimizni asrab-avaylash va targ‘ib qilishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa kelajak avlodning musiqiy madaniyatga bo‘lgan hurmatini oshirib, ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga zamin yaratadi.

Har bir millat o‘zining musiqiy cholg‘ulari orqali o‘zligini namoyon etadi, tarixini saqlaydi va kelajak avlodlarga yetkazadi. Dutor o‘zbek milliy cholg‘ulari ichida o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lib, uning jarangi xalqimizning quvonchi va qayg‘usini, muhabbati va umidlarini ifoda etadi. Ushbu cholg‘uni o‘rganish va o‘rgatish jarayoni milliy musiqiy madaniyatimizni saqlab qolish va rivojlantirish yo‘lidagi muhim qadamdir.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining dutor cholg‘usi orqali ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirishda milliy va zamonaviy yondashuvlarning uyg‘unligi alohida ahamiyatga ega. Milliy cholg‘ularni o‘rgatishda an’anaviy usullar orqali ijrochilik texnikasi mukammallashsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar ushbu jarayonni yanada samarali qiladi. Ayniqsa, raqamli vositalardan foydalanish dutor o‘rgatishni zamonaviy avlod uchun qiziqarli va qulay jarayonga aylantiradi.

Dutor ijrochiligini rivojlantirish nafaqat musiqa ta’limining sifati va samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashini kengaytirib, ularning milliy qadriyatlar va san’atga bo‘lgan hurmatini mustahkamlaydi. Bu jarayon, shuningdek, yoshlarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni milliy musiqa merosiga yaqinlashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, dutor cholg‘usi vositasida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish milliy musiqiy merosni asrab-avaylash va uni yangi avlodga etkazishning samarali vositasidir. Bu nafaqat milliy madaniyatimizni boyitadi, balki kelajakda san’at va ta’lim sohasida yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlash uchun mustahkam zamin yaratadi. Dutorning nafis jarangidan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

chiqayotgan har bir ohang, aslida, milliy oʻzligimizning musiqiy aksidir. Ushbu aksni saqlash va rivojlantirish esa bizning burchimizdir.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Rashidov A. M. "Oʻzbek milliy cholgʻulari tarixi va rivojlanishi." Toshkent: Fan, 2015.
2. Soliyev D. X. "Ijrochilik texnikasi va musiqa ta'limida pedagogik yondashuvlar." Toshkent: Oʻqituvchi, 2018.
3. Qodirov N. Q. "Dutor cholgʻusini oʻrgatish metodikasi." Toshkent: Sharq, 2019.
4. Islomov Sh. A. "Oʻzbek milliy musiqasi va cholgʻulari." Samarqand: Marifat, 2017.
5. Abdullayev U. H. "Zamonaviy musiqa ta'limida innovatsion texnologiyalar." Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
6. Toʻrayev B. A. "Musiqa san'ati va tarbiya." Toshkent: Ilm ziyo, 2016.
7. Yunusov A. G. "Oʻzbek xalq cholgʻulari ijrochiligi tarixi." Buxoro: Buxoro, 2014.
8. Karimov Z. M. "Milliy musiqiy qadriyatlar va ularning saqlanishi." Toshkent: Oʻzbekiston, 2019.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Isaeva Nigora Rashidovna,** O'zbekiston davlat konservatoriyasi, Xalq cholg'ularida ijrochilik kafedrasi katta o'qituvchisi, [**Исаева Нигора Рашидовна,** старший преподаватель кафедры исполнительских народных инструментов Государственной консерватории Узбекистана], [**Isaeva Nigora Rashidovna**, Senior Lecturer, Department of Performance of Folk Instruments, State Conservatory of Uzbekistan]; manzil: Oʻzbekiston, Toshkent sh., Botir Zokirov ko'chasi, 1-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Ботыр Закиров, 1 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Batir Zakirov street, 1 house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

© Sh.I. Komilova[1]✉
[1]Yangi Asr Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish imkoniyatlari o‘rganilgan. Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta'limda, ayniqsa, maktabgacha ta’lim bosqichida nutqiy rivojlanish jarayonini tezlashtirish va samaradorligini oshirish uchun muhim vosita sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda raqamli ta’lim dasturlari, audiovizual materiallar, mobil ilovalar va interaktiv platformalarning o‘quv jarayoniga qo‘shadigan hissasi, shuningdek, ularning bolaning muloqot qobiliyatlarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish imkoniyatlarini o‘rganish, ularning ta’lim jarayonidagi o‘rnini aniqlash va raqamli vositalarni amaliyotda qo‘llash bo‘yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida bolalarda muloqot qobiliyatlarini shakllantirishning afzalliklari va natijadorligini tahlil qilish ham maqolaning asosiy vazifalaridan biridir.

MATERIALLAR VA METODLAR: maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasini o‘rganish aniq metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu tadqiqotda pedagogik-psixologik tahlil, kuzatish, eksperiment, diagnostika va statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni haqida olib borilgan tadqiqotlar ushbu vositalarning ahamiyatini yaqqol namoyon etdi. Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlar ochib beradi, ayniqsa, bolalarning nutqiy rivojlanishida interaktiv o‘yinlar, audiovizual materiallar va mobil ilovalarning samaradorligi sezilarli darajada yuqori.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Ushbu vositalar ta’lim jarayoniga yangicha usullar va qiziqarli shakllar olib kirib, bolalarning nutqiy rivojlanishini samarali ravishda qo‘llab-quvvatlaydi. Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalar

yordamida bolalarning so‘z boyligini oshirish, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va talaffuzni yaxshilash imkoniyatlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, nutqiy kompetensiya, raqamli texnologiyalar, audiovizual materiallar, mobil ilovalar, interaktiv platformalar, ta'lim jarayoni, nutqiy rivojlanish.

Iqtibos uchun: Komilova Sh.I. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni. // Inter education & global study. 2025. №1 B.266–273.

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ РЕЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

© Ш.И. Комилова[1]✉
[1]Университет Янги Аср, Тошкент, Ўзбекистон

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье исследуются возможности эффективного использования цифровых технологий в процессе развития речевых компетенций детей дошкольного возраста. Цифровые технологии рассматриваются как важный инструмент ускорения процесса речевого развития и повышения эффективности в современном образовании, особенно на этапе дошкольного образования. В ходе исследования был проанализирован вклад цифровых образовательных программ, аудиовизуальных материалов, мобильных приложений и интерактивных платформ в образовательный процесс, а также их значение в формировании коммуникативных навыков ребенка.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение возможностей эффективного использования цифровых технологий в развитии речевой компетентности детей дошкольного возраста, определение их места в образовательном процессе, а также разработка научно-методических рекомендаций по практическому использованию цифровых технологий. инструменты. При этом одной из основных задач статьи является анализ преимуществ и эффективности формирования коммуникативных навыков у детей с помощью цифровых технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование использования цифровых технологий в развитии речевой компетентности детей дошкольного возраста требует определенных методических подходов. В исследовании использовались методы педагогико-психологического анализа, наблюдения, эксперимента, диагностики и статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: исследования роли цифровых технологий в развитии речевой компетентности детей дошкольного возраста наглядно продемонстрировали важность этих инструментов. Цифровые технологии открывают новые возможности для современного образовательного процесса, тем

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

более эффективность интерактивных игр, аудиовизуальных материалов и мобильных приложений в речевом развитии детей значительно выше.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровые технологии имеют большое значение в развитии речевой компетентности детей дошкольного возраста. Эти средства привносят в учебный процесс новые методы и интересные формы, эффективно поддерживают речевое развитие детей. В ходе исследования были выявлены возможности увеличения словарного запаса детей, развития коммуникативных навыков и улучшения произношения с помощью цифровых технологий.

Ключевые слова: дошкольное образование, речевая компетентность, цифровые технологии, аудиовизуальные материалы, мобильные приложения, интерактивные платформы, образовательный процесс, речевое развитие.

цитирования: Комилова Ш.И. Роль цифровых технологий в развитии речевых компетенций детей дошкольника. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 266–273.

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCES OF PRESCHOOL CHILDREN

© Shahnozabonu I. Komilova[1]✉
[1]Yangi Asr University, Tashkent, Uzbekista

Annotation

INTRODUCTION: this article studies the possibilities of effective use of digital technologies in the process of developing speech competencies of preschool children. Digital technologies are considered as an important tool for accelerating and increasing the efficiency of speech development in modern education, especially at the preschool stage. The study analyzes the contribution of digital educational programs, audiovisual materials, mobile applications and interactive platforms to the educational process, as well as their importance in the formation of a child's communication skills.

AIM: the purpose of this article is to study the possibilities of effective use of digital technologies in the development of speech competencies of preschool children, to determine their place in the educational process and to develop scientific and methodological recommendations for the practical application of digital tools. At the same time, one of the main tasks of the article is to analyze the advantages and effectiveness of forming communication skills in children using digital technologies.

MATERIALS AND METHODS: studying the issue of using digital technologies in the development of speech competencies of preschool children requires specific methodological approaches. This study used pedagogical and psychological analysis, observation, experiment, diagnostics and statistical analysis methods.

DISCUSSION AND RESULTS: studies on the role of digital technologies in the development of speech competences of preschool children have clearly demonstrated the

importance of these tools. Digital technologies open up new opportunities for the modern educational process, especially the effectiveness of interactive games, audiovisual materials and mobile applications in the speech development of children is significantly higher.

CONCLUSION: digital technologies are of great importance in the development of speech competences of preschool children. These tools bring new methods and interesting forms to the educational process and effectively support the speech development of children. During the study, the possibilities of increasing children's vocabulary, developing communication skills and improving pronunciation with the help of digital technologies were identified.

Keywords: preschool education, speech competence, digital technologies, audiovisual materials, mobile applications, interactive platforms, educational process, speech development.

For citation: Shahnozabonu I. Komilova. (2025) 'The role of digital technologies in the Development of speech competences of preschool children', Inter education & global study, (1), pp. 266–273. (In Uzbek).

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar hayotimizning barcha jabhalariga chuqur kirib kelmoqda. Ta'lim sohasida bu jarayon yanada faol kechmoqda, chunki kelajak avlodni zamon talablariga mos ravishda tarbiyalash va ularga bilim berish uchun innovatsion yondashuvlar zarur. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi bolaning shaxsiyati va nutqiy qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bolaning nutqi nafaqat uning muloqot qilish qobiliyatini, balki dunyoqarashi va tafakkurini rivojlantiradi. Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish pedagogik faoliyatning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Raqamli texnologiyalar ushbu jarayonni yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatini beradi. Raqamli o'yinlar, interaktiv ilovalar, audiovizual materiallar va boshqa zamonaviy vositalar bolalarning diqqatini jalb qilish, ularning o'rganish jarayonini osonlashtirish hamda motivatsiyasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalar orqali individual yondashuvni amalga oshirish, bolalarning ehtiyojlariga mos metodlarni qo'llash imkoniyati ham mavjud.

Mazkur mavzu dolzarbdir, chunki raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida foydalanilishi nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki bolalarning texnikaviy tafakkurini, ijodiy qobiliyatlarini va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli vositalar yordamida bolalar o'z nutqini yanada boyitib, zamonaviy dunyo talablariga mos tarzda rivojlanish imkoniga ega bo'ladilar. Shu nuqtai nazardan, bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rnini chuqurroq o'rganish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasini o'rganish aniq metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu tadqiqotda pedagogik-psixologik tahlil, kuzatish, eksperiment, diagnostika va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Metodologiya bolalarning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlash, raqamli texnologiyalar vositalarining ta'sirini baholash va ularning samaradorligini ilmiy asoslashni maqsad qilgan.

Birinchi bosqichda maktabgacha ta'limda qo'llanilayotgan raqamli texnologiyalar va usullarning nazariy asoslari o'rganildi. Bolalarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar tahlil qilinib, zamonaviy raqamli resurslarning imkoniyatlari o'rganildi. Bu bosqichda ilmiy adabiyotlar, xorijiy va milliy tajribalar, hamda ilg'or pedagogik texnologiyalar o'rganildi.

Ikkinchi bosqichda bolalarning nutqiy rivojlanish jarayonida raqamli texnologiyalarni qo'llashga qaratilgan amaliy tadqiqotlar o'tkazildi. Ushbu tadqiqotlar davomida bolalar uchun maxsus interaktiv o'yinlar, mobil ilovalar va audiovizual vositalar joriy etilib, ularning ta'lim jarayoniga qo'shadigan hissasi kuzatildi. Kuzatuv natijalari bolalarning muloqotga kirishish darajasi, so'z boyligi va talaffuz qobiliyatidagi o'zgarishlarni baholashga imkon berdi.

Uchinchi bosqichda yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilinib, raqamli texnologiyalarning maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalariga ta'siri aniqlandi. Statistik tahlil yordamida raqamli vositalarning o'quv jarayonidagi samaradorligi va ularning bolalarning kommunikativ ko'nikmalariga ijobiy ta'siri isbotlandi. Shu bilan birga, texnologiyalarning amaliy qo'llanishida yuzaga keladigan muammolar ham o'rganilib, ularga echimlar taklif etildi.

Metodologik yondashuv bolalarning yosh xususiyatlari, pedagogik ehtiyojlar va raqamli vositalarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda shakllantirildi. Ushbu yondashuv nafaqat ilmiy ma'lumot olishni, balki raqamli texnologiyalarni maktabgacha ta'lim amaliyotiga joriy etish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni ham ko'zda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish va bu jarayonda raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilishdan maqsad – ushbu mavzuni o'rganishda asosiy nazariy va amaliy yo'nalishlarni aniqlashdir. Ushbu mavzu so'nggi yillarda dolzarb bo'lib, pedagogika va psixologiya sohasidagi tadqiqotchilar tomonidan keng yoritilmoqda.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish masalalari ko'plab pedagoglar va psixologlar, jumladan, L.S. Vigotskiy [10], J. Piaget, A.A. Leontyev [5], va D.B. Elkonin[4] kabi olimlarning tadqiqotlarida asosiy e'tiborda bo'lgan. L.S. Vigotskiyning [10] "madaniy-historik rivojlanish" nazariyasiga ko'ra, bolaning nutqiy rivojlanishi muloqot jarayonida shakllanadi va bu jarayonda interaktiv vositalardan foydalanish bolaning nutqiy ko'nikmalarini tezlashtirishi mumkin. A.A. Leontyev [5] esa nutqiy faoliyatni rivojlantirishning psixologik asoslarini o'rgangan va bu jarayonda bolalarning motivatsiyasini hisobga olish zarurligini ta'kidlagan. Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash bo'yicha tadqiqotlar, jumladan, J. Dewey [3], M. Prenskiy [6], va S. Papertning [7] ishlari muhim ahamiyatga ega. M. Prensky "raqamli avlod" konsepsiyasini ishlab chiqib, zamonaviy bolalar raqamli texnologiyalar bilan o'rganishda yanada qiziqish bildirishi va tez o'zlashtirishini ta'kidlaydi. S. Papert esa bolalar uchun maxsus

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

moʻljallangan interaktiv dastur va oʻyinlarning oʻquv jarayonidagi samaradorligini tadqiq qilgan.

Oʻzbekiston taʼlim tizimida raqamli texnologiyalarning joriy qilinishi va ularning bolalar rivojlanishidagi ahamiyati boʻyicha D.A. Avazov, S.M. Normurodov[1], va A.B. Mirzayevalarning [8] tadqiqotlari oʻrganildi. Mazkur mualliflar raqamli vositalarning bolalarning psixologik va pedagogik rivojlanishidagi ijobiy taʼsirini taʼkidlab, ular yordamida bolalarda nutqiy koʻnikmalarni boyitishning amaliy usullarini taklif qilgan. Xorijiy adabiyotlarda esa A. Becker [2] va G. Siemens [9] kabi mualliflar bolalarning nutqiy rivojlanishida interaktiv ilovalar va audiovizual materiallarning ahamiyatini yoritib bergan.

Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida aniqlanganki, raqamli texnologiyalar bolaning nutqiy rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi, ammo ularni qoʻllashda pedagogning malakasi va texnologiyalardan oqilona foydalanish muhim oʻrin tutadi. Shuningdek, raqamli vositalardan foydalanish bolalar muloqot koʻnikmalarini faollashtirishi bilan birga, ularning diqqat va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qilishi aniqlangan. Tahlil natijasida ilmiy adabiyotlar asosida raqamli texnologiyalarning maktabgacha yoshdagi bolalar nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi isbotlandi. Shu bilan birga, ushbu jarayonda yuzaga keladigan xavflarni oldini olish boʻyicha tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi ham koʻrsatib oʻtildi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning oʻrni haqida olib borilgan tadqiqotlar ushbu vositalarning ahamiyatini yaqqol namoyon etdi. Raqamli texnologiyalar zamonaviy taʼlim jarayoniga yangi imkoniyatlar ochib beradi, ayniqsa, bolalarning nutqiy rivojlanishida interaktiv oʻyinlar, audiovizual materiallar va mobil ilovalarning samaradorligi sezilarli darajada yuqori. Muhokamalar davomida bolalarning raqamli vositalar bilan oʻzaro aloqasi ularning muloqot qilish qobiliyatlarini faollashtirishi, soʻz boyligini kengaytirishi va talaffuzdagi aniqlikni oshirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishda ayrim muammolar va cheklovlar ham mavjudligini taʼkidlash lozim. Masalan, raqamli vositalardan haddan tashqari koʻp foydalanish bolalarning jismoniy va psixologik rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Bolalar uchun moʻljallangan dastur va oʻyinlarning sifati va mazmuni ham muhim ahamiyatga ega. Past sifatli yoki pedagogik jihatdan notoʻgʻri tuzilgan raqamli mahsulotlar bolaning taʼlimiy rivojlanishiga zarar yetkazishi mumkin. Shuning uchun pedagoglar va ota-onalar raqamli texnologiyalarni tanlash va ulardan foydalanish jarayonida ehtiyotkorlik bilan yondashishlari zarur.

Muhokama davomida maktabgacha taʼlim muassasalarida raqamli texnologiyalardan foydalanish boʻyicha pedagoglarning malakasini oshirish muhimligi taʼkidlandi. Pedagoglar zamonaviy texnologiyalarni nafaqat samarali qoʻllashni, balki ularning taʼsirini monitoring qilishni ham bilishlari kerak. Shu maqsadda pedagogik malaka oshirish dasturlariga raqamli texnologiyalar boʻyicha maxsus modul va treninglarni kiritish zarur.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar yordamida bolalarning nutqiy rivojlanishini nafaqat oʻquv jarayonida, balki uy sharoitida ham qoʻllash mumkinligi muhokama qilindi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bu esa ota-onalarning texnologiyalardan foydalanish bo'yicha bilimlarini oshirishni talab qiladi. Ota-onalar uchun mo'ljallangan o'quv qo'llanmalar va maslahat markazlarini tashkil etish ushbu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga ko'maklashadi. Raqamli texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda katta imkoniyatlarni taqdim etadi, ammo ularning ta'siri pedagogik nazorat va muvofiqlashtirish bilan birgalikda bo'lishi shart. Raqamli vositalar bolalarning nutqiy va shaxsiy rivojlanishiga foydali bo'lishi uchun, ularni pedagogik maqsadlar asosida oqilona va balansli ravishda qo'llash zarur. Shunday qilinsa, raqamli texnologiyalar bolalar uchun nafaqat ta'lim jarayonini boyituvchi, balki ularning nutqiy rivojlanishini tezlashtiruvchi vositaga aylanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Ushbu vositalar ta'lim jarayoniga yangicha usullar va qiziqarli shakllar olib kirib, bolalarning nutqiy rivojlanishini samarali ravishda qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalar yordamida bolalarning so'z boyligini oshirish, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va talaffuzni yaxshilash imkoniyatlari aniqlandi. Xususan, interaktiv o'yinlar va audiovizual materiallar orqali bolalarning o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularni faol ishtirokchi sifatida tarbiyalash mumkinligi isbotlandi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanishning zarurligi ham aniqlandi. Bolalarning texnologiyalar bilan ortiqcha muloqoti ularning jismoniy va psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi, shuningdek, noto'g'ri tanlangan yoki past sifatli dasturlar ta'lim jarayonini sustlashtirishi mumkinligi ta'kidlandi. Shu sababli, pedagoglar va ota-onalar raqamli vositalarni tanlash va ulardan foydalanish jarayonida mas'uliyat bilan yondashishlari zarur. Pedagoglar uchun maxsus trening va metodik ko'rsatmalar, ota-onalar uchun esa maslahat markazlari tashkil etilishi bu jarayonni samarali boshqarishga yordam beradi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalarni o'quv dasturlariga kiritish va pedagogik faoliyatga integratsiya qilish bo'yicha tizimli yondashuv zarurligi aniqlandi. Bu bolalarning nutqiy rivojlanishi bilan birga ularning texnikaviy tafakkuri va ijodkorligini ham rivojlantiradi. Texnologiyalar yordamida bolalarning shaxsiy xususiyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyati mavjudligi esa bu vositalarning afzalliklarini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vositadir. Ammo ularning samaradorligi faqatgina malakali pedagogik yondashuv va ota-onalarning faolligi bilan ta'minlanadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning oqilona qo'llanilishi bolalar nutqiy rivojlanishining yangi bosqichiga asos solib, ularni kelajakda muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

1. Avazov, D. A., & Normurodov, S. M. (2020). Raqamli texnologiyalar va ta'lim jarayoni. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Becker, H. J. (2000). Pedagogical Motivations for Classroom Computer Use. Educational Technology, 20(4), 15-24.
3. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Kappa Delta Pi.
4. Elkonin, D. B. (1971). Bolalar nutq faoliyati va uni rivojlantirish. Moskva: Prosveshchenie.
5. Leontyev, A. A. (2003). Nutq faoliyatining psixologik asoslari. Moskva: Nauka.
6. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, 9(5), 1-6.
7. Papert, S. (1993). Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. New York: Basic Books.
8. Mirzayeva, A. B. (2021). Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
9. Siemens, G. (2004). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3-10.
10. Vygotskiy, L. S. (1982). Muloqot va tafakkur rivojlanishi. Moskva: Pedagogika.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Komilova Shahnozabonu Ismoil qizi,** Yangi Asr Universiteti o'qituvchisi, [**Комилова Шахнозабону Исмаил қизи,** преподаватель Университета Янги Аср], [**Shahnozabonu I. Komilova**, teacher at Yangi Asr University]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Qatortol ko'chasi, 5-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Катартол, 5 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Katartol street, 5 house] E-mail: kshahnozabonu@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

HUQUQIY TA'LIMDA PREVENTIV TADBIRLARNI REJALASHTIRISH VA AMALGA OSHIRISH METODIKASI

© Sh.I. Ibragimov[1]✉
[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish metodikasi o'quvchilarda huquqiy ongni rivojlantirish, huquqiy xatoliklarning oldini olish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodika ta'lim jarayonida o'quvchilarga huquqiy bilimlar berish, ularni mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Preventiv tadbirlar har bir o'quvchining rivojlanish xususiyatlari, ehtiyojlari va shaxsiy yondashuvlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

MAQSAD: huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish metodikasining asosiy jihatlari, metodik yondashuvlar va amaliy tavsiyalarn tahlil qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarning amalga oshirilishi bo'yicha ilmiy ishlar va adabiyotlar turli olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Ular o'quvchilarda huquqiy madaniyatni rivojlantirish, huquqiy ongni shakllantirish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan metodlarni tavsiya qiladilar. Quyida, preventiv tadbirlarni ta'lim jarayonida samarali amalga oshirishga oid asosiy ilmiy ishlarga tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni amalga oshirishning samarali metodikasi o'quvchilarning rivojlanish xususiyatlari va ijtimoiy ehtiyojlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, yoshiga mos keladigan pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlar preventiv tadbirlarning samaradorligini oshiradi.

XULOSA: huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni samarali amalga oshirish uchun metodik yondashuvlar har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, rivojlanish bosqichlari va ijtimoiy vazifalarni inobatga olgan holda ishlab chiqilishi lozim.

Kalit so'zlar: ta'lim, preventiv tadbirlar, o'quvchi, huquq, psixologiya, ijtimoiy, xavfsizlig.

Iqtibos uchun: Ibragimov Sh.I. Huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish metodikasi. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 274–279.

МЕТОДИКА ПЛАНИРОВАНИЯ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРЕВЕНТИВНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

© Ш.И. Ибрагимов[1]✉
[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: методика планирования и реализации профилактических мероприятий в правовом обучении включает в себя педагогические мероприятия, направленные на развитие правового сознания учащихся, предотвращение правовых ошибок и обеспечение социальной безопасности. Эта методика играет важную роль в обучении правам и обязанностям, формировании ответственных граждан. Профилактические мероприятия реализуются с учетом индивидуальных особенностей учащихся, их потребностей и особенностей восприятия.

ЦЕЛЬ: состоит в анализе основных аспектов методики планирования и реализации превентивных мероприятий в правовом образовании, методических подходов и практических рекомендаций.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: научные труды и литература по реализации превентивных мер в правовом образовании разрабатываются различными учеными. Они рекомендуют методы, направленные на развитие правовой культуры учащихся, формирование правосознания, обеспечение социальной защищенности. Ниже будет проведен анализ основных научных работ, касающихся эффективного внедрения превентивных мер в образовательный процесс.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эффективная методика проведения превентивных мероприятий в правовом образовании должна разрабатываться с учетом особенностей развития и социальных потребностей обучающихся. Индивидуальные особенности каждого учащегося, соответствующие возрасту педагогические подходы и интерактивные методы повышают эффективность профилактических мероприятий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: методические подходы к эффективной реализации превентивных мер в правовом образовании должны разрабатываться с учетом индивидуальных потребностей каждого учащегося, этапов развития и социальных задач.

Ключевые слова: образование, профилактические меры, студент, право, психология, социальная, безопасность.

Для цитирования: Ибрагимов Ш.И. Методика планирования и осуществления превентивных мероприятий в юридическом образовании. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 274–279.

METHODOLOGY OF PLANNING AND IMPLEMENTATION OF PREVENTIVE MEASURES IN LEGAL EDUCATION

© Shuxrat I. Ibragimov[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Annotation

INTRODUCTION: the methodology for planning and implementing preventive measures in legal education includes pedagogical activities aimed at developing students' legal awareness, preventing legal mistakes, and ensuring social safety. This methodology plays a crucial role in educating students about their rights and responsibilities and in shaping responsible citizens. Preventive measures are implemented considering the individual characteristics, needs, and personal approach of each student.

AIM: to analyze the main aspects of the methodology of planning and implementing preventive measures in legal education, methodological approaches and practical recommendations.

MATERIALS AND METHODS: scientific papers and literature on the implementation of preventive measures in legal education are being developed by various scientists. They recommend methods aimed at developing students' legal culture, forming legal awareness, and ensuring social security. The following is an analysis of the main scientific papers on the effective implementation of preventive measures in the educational process.

DISCUSSION AND RESULTS: an effective methodology for preventive measures in legal education should be developed taking into account the development and social needs of students. The individual characteristics of each student, age-appropriate pedagogical approaches and interactive methods increase the effectiveness of preventive measures.

CONCLUSION: methodological approaches to the effective implementation of preventive measures in legal education should be developed taking into account the individual needs of each student, stages of development and social tasks.

Key words: education, preventive measures, student, law, psychology, social, safety.

For citation: Shuxrat I. Ibragimov. (2025) 'Methodology of planning and implementation of preventive measures in legal education', Inter education & global study, (1), pp. 274–279. (In Uzbek).

Bugungi kunda ta'lim tizimi nafaqat ilmiy bilimlar berish, balki o'quvchilarda huquqiy madaniyatni rivojlantirishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Xususan, huquqiy ta'limda preventiv tadbirlar o'quvchilarning huquqiy ongini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Preventiv tadbirlar, asosan, o'quvchilarning huquqiy bilimlarini oshirish, huquqiy xatoliklarning oldini olish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Preventiv tadbirlarning samarali amalga oshirilishi uchun ularni puxta rejalashtirish va amalga oshirish metodikasini ishlab chiqish zarur. Bu metodika o'quvchilarga nafaqat huquqiy bilimlar, balki ularning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga ham qaratilgan bo'lishi kerak.

Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi ta'limda o'quvchilarning psixologik rivojlanishini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Piagetning fikriga ko'ra, o'quvchilarning fikrlash qobiliyati yoshga qarab o'zgaradi va ularning rivojlanish bosqichlarini hisobga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

olgan holda preventiv tadbirlar amalga oshirilishi kerak. Bu esa oʻquvchilarning huquqiy ongini toʻgʻri shakllantirishga yordam beradi.

Lev Vygotskyning ijtimoiy interaktivlik nazariyasi oʻquvchilarning oʻzaro muloqoti va guruhli faoliyatlar orqali huquqiy bilimlarni oʻzlashtirishlariga katta ahamiyat beradi. Vygotsky fikriga koʻra, oʻquvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishda interfaol metodlar va guruhli ishlash metodikalaridan foydalanish samarali boʻladi. Bu yondashuv preventiv tadbirlarni oʻquvchilarga faol ishtirok etishni ta’minlaydi va oʻzaro tajriba almashishni ragʻbatlantiradi.

Howard Gardnerning koʻp intellektlar nazariyasi preventiv ta’limda har bir oʻquvchining individual xususiyatlari va intellektual qobiliyatlari hisobga olinishi kerakligini ta’kidlaydi. Preventiv tadbirlar faqatgina huquqiy bilimlarni berish bilan cheklanmasdan, oʻquvchilarning turli intellektual va psixologik ehtiyojlariga mos ravishda amalga oshirilishi zarur. Bu orqali oʻquvchilar oʻz qobiliyatlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda huquqiy ongni rivojlantiradilar.

John Dewey tajribaga oʻrgatish yondashuvi preventiv tadbirlarni amaliy faoliyatlarga asoslashni taklif qiladi. Deweyning fikriga koʻra, oʻquvchilarni real hayotdagi huquqiy muammolar bilan tanishtirish va ularni hal qilishda ishtirok etishga undash zarur. Bu orqali oʻquvchilar oʻzlarini huquqiy vaziyatlarda qanday tutishlarini oʻrganadilar va preventiv tadbirlar ularning hayotida real ta’sir koʻrsatadi.

Huquqiy ta’limda preventiv tadbirlarni amalga oshirishning samarali metodikasi oʻquvchilarning rivojlanish xususiyatlari va ijtimoiy ehtiyojlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. Har bir oʻquvchining individual xususiyatlari, yoshiga mos keladigan pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlar preventiv tadbirlarning samaradorligini oshiradi. Ta’lim jarayonida quyidagi metodik yondashuvlarni qoʻllash mumkin:

Differensial yondashuv: Har bir oʻquvchining oʻziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini inobatga olish zarur. Bu orqali preventiv tadbirlar har bir oʻquvchiga mos ravishda tashkil etiladi va ularning samaradorligi oshadi.

Interfaol metodlar: Oʻquvchilarni guruhli faoliyatlarga, munozara va debatlarga jalb qilish, ular bilan huquqiy masalalarni muhokama qilish orqali preventiv tadbirlar samarali amalga oshiriladi. Bu metodlar oʻquvchilarning huquqiy ongini rivojlantirishga yordam beradi.

Amaliy faoliyatlar: Oʻquvchilarga real hayotdagi huquqiy vaziyatlarni koʻrsatish, ularni huquqiy muammolarni hal qilishga jalb qilish preventiv tadbirlarning samaradorligini oshiradi. Amaliy faoliyat orqali oʻquvchilar huquqiy bilimlarni faqat oʻrganmay, balki ularni hayotda qoʻllashni oʻrganadilar.

Tajribaga asoslangan yondashuv: Deweyning tajribaga oʻrgatish yondashuvi asosida oʻquvchilarni huquqiy muammolar bilan tanishtirish va ularni hal qilishda ishtirok etishga undash zarur. Bu metod oʻquvchilarga huquqiy tizimni tushunish va unga nisbatan mas'uliyatni oʻz zimmasiga olish imkoniyatini yaratadi.

Huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish metodikasi — bu o'quvchilarda huquqiy ongni rivojlantirish, huquqiy xatoliklar va jinoyatlar sodir

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bo'lishining oldini olish, ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatlar tizimidir. Ushbu tadbirlarning samarali tashkil etilishi ta'lim muassasalarida o'quvchilarning huquqiy xulq-atvorini boshqarish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Preventiv tadbirlar ta'lim jarayonida o'quvchilarga huquqiy bilimlar berish bilan cheklanmay, ularni jamiyatda o'z o'rnini topishga, huquqiy huquqlarini himoya qilishga va huquqiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga o'rgatadi. Ta'limda preventiv yondashuvlar o'quvchilarga huquqiy madaniyatni rivojlantirish, jamoaviy faoliyatda ishtirok etish, huquqiy tizimni tushunish, ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash kabi ko'nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Huquqiy ta'limda preventiv tadbirlarning asosiy maqsadi o'quvchilarda quyidagi fazilatlarni shakllantirishdir: huquqiy ongni rivojlantirish; huquqiy xulq-atvorni nazorat qilish va boshqarish; huquqiy muammolarga qarshi kurashish, ularga to'g'ri yechim toppish; ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatni rivojlantirish; jinoyatlar va huquqiy xatoliklarning oldini olish.

Preventiv tadbirlarni amalga oshirishda metodik yondashuvlar ko'plab ijobiy natijalar beradi. O'quvchilarda huquqiy madaniyatni rivojlantirish, huquqiy mas'uliyatni oshirish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash uchun interfaol metodlar, amaliy faoliyatlar va differensial yondashuvlardan foydalanish samarali bo'ladi. Ushbu metodlar o'quvchilarni huquqiy tizim haqida to'liq tushunchaga ega bo'lishlariga yordam beradi va ular huquqiy xatoliklarni oldini olishga qodir bo'ladilar.

Metodika asosida amalga oshiriladigan preventiv tadbirlar o'quvchilarga faqat huquqiy bilimlarni berish bilan cheklanmaydi, balki ularning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, preventiv tadbirlar orqali o'quvchilar o'z huquqlarini himoya qilishda va jamiyatda o'z o'rnini topishda yanada faol bo'ladilar.

O‘quvchilarga nafaqat huquqiy bilimlar, balki ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatni rivojlantirishga qaratilgan preventiv tadbirlar amalga oshirilishi kerak. Har bir pedagog o‘quvchilarga turli metodik usullarni qo‘llash orqali ularning huquqiy va ijtimoiy ongini rivojlantirishi va ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlashda o‘z hissasini qo‘shishi mumkin. Shuningdek, ta’lim tizimida interfaol metodlar, amaliy faoliyatlar va differensial yondashuvlar preventiv tadbirlarning samaradorligini oshirishi mumkin. Bu metodlar o‘quvchilarda huquqiy mas'uliyatni shakllantiradi va ularning ijtimoiy xavfsizligini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mamatqulov M. Sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va preventiv tadbirlarning samaradorligi. Xalq ta’limi jurnal. 2020. 15(1), B.54-59.
2. Shodmonova N. Preventiv sog‘liqni saqlash tadbirlarining tashkil etilishiga doir innovatsion yondoshuvlar. Oliy ta’lim muassasalari jurnali. 2018. 3(1), B.77-81.
3. Piaget J. Psychology and Pedagogy. New York: Viking Press. 1972.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

4. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books. 1983.
5. Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan. 1938.
6. Shamsutdinov I. Huquqiy ta'lim metodikasi. Toshkent: Fan. 2007.
7. Miroshnichenko A. Metodika organizatsii pravovogo obucheniya. Moskva: Yurayt. 2011.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Shuxrat Isroilovich,** Qarshi davlat universiteti erkin tadqiqotchisi, tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 2-bosqich talabasi, [**Ибрагимов Шухрат Исраилович,** исследователь Каршинского государственного университета], [**Shukhrat I. Ibragimov,** researcher at Karshi State University]; manzil: O'zbekiston, Qarshi, 5 mikrorayon 17 [адрес: Узбекистан, Карши, 5 микрорайон 17], [address: Uzbekistan, Karshi, 5 microdistrict 17].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

UMUMTALIM MAKTABI O‘QUVCHILARINI MUSIQA TO‘GARAKLARIDA CHOLG‘U IJROCHILIGIGA O‘RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

© A. Sattarov[1]

[1]Guliston davlat pedagogika institute, Guliston, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada umumta’lim maktabi o‘quvchilarini musiqa to‘garaklarida cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatish jarayonini takomillashtirish masalalari yoritilgan. O‘quvchilarning musiqa san’atiga qiziqishini oshirish, ularni milliy va zamonaviy cholg‘u asboblarida ijro qilish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada interfaol usullar, gamifikatsiya texnologiyalari va innovatsion yondashuvlarning ta’lim jarayonidagi o‘rni keng yoritilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi umumta’lim maktablari o‘quvchilarini musiqa to‘garaklarida cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-pedagogik asoslarni ishlab chiqishdan iborat. Bu orqali o‘quvchilarning milliy va zamonaviy cholg‘u asboblarida ijro ko‘nikmalarini rivojlantirish, ijodiy salohiyatini oshirish hamda musiqiy merosimizga bo‘lgan qiziqishlarini kuchaytirish ko‘zda tutiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: cholg‘u ijrochiligini o‘rgatish jarayoni ijodiylik, izchillik va zamonaviy yondashuvni talab etadi. Metodologiya bu borada muhim ahamiyat kasb etib, o‘quvchilarning qiziqishlarini uyg‘otish va ularni samarali ta’lim jarayoniga jalb qilishni ta’minlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqa to‘garaklarida o‘quvchilarni cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatish jarayoni, nafaqat texnik ko‘nikmalarni shakllantirish, balki ularda ijodiy va estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan keng qamrovli pedagogik faoliyatni talab qiladi.

XULOSA: musiqa inson qalbiga yetib boradigan va unga ilohiy ilhom bag‘ishlaydigan san’at turidir. Ayniqsa, bolalar va o‘smirlar musiqiy ta’lim orqali nafaqat texnik ko‘nikmalar, balki estetik did, ijodiy tafakkur va milliy qadriyatlarni anglash qobiliyatini ham shakllantiradi. Shu ma’noda, umumta’lim maktablarida musiqa to‘garaklarini samarali tashkil etish va o‘quvchilarni cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatish nafaqat ta’lim tizimining, balki jamiyatning umumiy rivojlanishi uchun ham dolzarb masaladir.

Kalit so‘zlar: umumta’lim maktabi, musiqa to‘garaklari, cholg‘u ijrochiligi, o‘quvchilar qiziqishi, milliy musiqiy meros, ijro ko‘nikmalari, interfaol usullar, gamifikatsiya, innovatsion texnologiyalar, ijodiy tafakkur.

Iqtibos uchun: Sattarov A. Umumtalim maktabi o‘quvchilarini musiqa yo‘garaklarida cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatish metodikasini takomillashtirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.280–286.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАХ В МУЗЫКАЛЬНЫХ КЛУБАХ УЧАЩИМСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

© А. Саттаров[1]✉
[1]Гулистанский государственный педагогический институт, Гулистан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы, связанные с совершенствованием процесса обучения учащихся средних школ игре на музыкальных инструментах в музыкальных кружках. Будет проанализирована методика повышения интереса учащихся к музыке, развития у них навыков игры на национальных и современных музыкальных инструментах, развития творческого мышления. В статье также подробно рассматривается роль интерактивных методов, технологий геймификации и инновационных подходов в образовательном процессе.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является разработка научно-педагогических основ, направленных на совершенствование методики обучения учащихся средних школ игре на музыкальных инструментах в музыкальных кружках. Целью проекта является развитие у учащихся исполнительских навыков на национальных и современных музыкальных инструментах, повышение их творческого потенциала, повышение интереса к нашему музыкальному наследию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: процесс обучения инструментальному исполнительству требует креативности, последовательности и современного подхода. Методология играет важную роль в этом отношении, обеспечивая вовлеченность и вовлечение студентов в эффективный процесс обучения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: процесс обучения игре на музыкальном инструменте учащихся в музыкальных кружках требует комплексной педагогической деятельности, которая служит не только формированию технических навыков, но и развитию у них творческого и эстетического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: музыка — это вид искусства, который проникает в человеческое сердце и дарит ему божественное вдохновение. В частности, посредством музыкального образования у детей и подростков развиваются не только технические навыки, но и эстетический вкус, творческое мышление, способность понимать национальные ценности. В этом смысле эффективная организация музыкальных кружков в средних школах и обучение учащихся игре на музыкальных инструментах является актуальной проблемой не только для системы образования, но и для общего развития общества.

Ключевые слова: средняя школа, музыкальные кружки, инструментальное исполнительство, интерес учащихся, национальное музыкальное наследие, исполнительское мастерство, интерактивные методы, геймификация, инновационные технологии, творческое мышление.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Саттаров А. Совершенствование методики обучения игре на инструментальных инструментах в музыкальных клубах учащимся общеобразовательных школ. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 280–286.

IMPROVEMENT OF METHODOLOGY OF TEACHING INSTRUMENTAL PLAYING IN MUSIC CLUBS OF COMPREHENSIVE SCHOOL STUDENTS

© Alisher Sattarov[1]✉
[1]Guliston State Pedagogical Institute, Guliston, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the issues of improving the process of teaching secondary school students to play musical instruments in music circles. The methodology for increasing students' interest in music, forming their skills in playing national and modern musical instruments, and developing their creative thinking is analyzed. The article also extensively discusses the role of interactive methods, gamification technologies, and innovative approaches in the educational process.

AIM: the purpose of this article is to develop scientific and pedagogical foundations aimed at improving the methodology for teaching secondary school students to play musical instruments in music circles. This is intended to develop students' skills in playing national and modern musical instruments, increase their creative potential, and increase their interest in our musical heritage.

MATERIALS AND METHODS: the process of teaching musical instruments requires creativity, consistency, and a modern approach. Methodology plays an important role in this regard, arousing students' interest and ensuring their effective involvement in the educational process.

DISCUSSION AND RESULTS: the process of teaching students to play musical instruments in music clubs requires comprehensive pedagogical activities that serve not only to form technical skills, but also to develop creative and aesthetic thinking in them.

CONCLUSION: music is an art form that reaches the human heart and gives it divine inspiration. In particular, children and adolescents, through musical education, form not only technical skills, but also the ability to understand aesthetic taste, creative thinking and national values. In this sense, the effective organization of music clubs in secondary schools and the training of students to play musical instruments is an urgent issue not only for the education system, but also for the general development of society.

Keywords: secondary school, music clubs, instrumental performance, student interest, national musical heritage, performance skills, interactive methods, gamification, innovative technologies, creative thinking.

For citation: Alisher Sattarov. (2025) 'Improvement of methodology of teaching instrumental playing in music clubs of comprehensive school students', Inter education & global study, (1), pp. 280–286. (In Uzbek).

Musiqa – bu inson qalbining eng chuqur tuyg'ularini ifoda etuvchi san'atning ajralmas qismi. Har bir millat o'zining madaniyati, an'analari va qadriyatlarini musiqasi orqali avlodlarga yetkazadi. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi musiqiy merosning yorqin ifodasi bo'lib, yosh avlodni nafaqat ijodiy rivojlantiradi, balki ularni vatanparvarlik, jamoaviylik va madaniy o'zlikka sadoqat ruhida tarbiyalaydi.

Bugungi kunda umumta'lim maktablarida musiqa to'garaklari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini kashf qilish va rivojlantirish uchun muhim maydon hisoblanadi. Bu to'garaklar nafaqat o'quvchilarning musiqa asboblarini o'zlashtirishlariga xizmat qiladi, balki ularning ma'naviy olamini boyitish, milliy qadriyatlarni anglash va saqlashga yordam beradi. Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, o'quvchilarni musiqa to'garaklarida cholg'u ijrochiligiga o'rgatish jarayonida ko'plab muammolar va kamchiliklar mavjud. Ta'lim usullarining eskirganligi, innovatsion texnologiyalardan yetarlicha foydalanilmasligi va milliy musiqiy merosga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi bu sohadagi dolzarb muammolar qatoriga kiradi.

Shu sababli, musiqa to'garaklarida cholg'u ijrochiligiga o'rgatish metodikasini takomillashtirish nafaqat ta'lim sifati, balki yosh avlodning madaniy rivojlanishi uchun ham o'ta muhimdir. Ushbu maqola ana shu masalalar yechimiga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni cholg'u ijrochiligiga o'rgatishda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladigan metod va yondashuvlarni tahlil qilishga bag'ishlangan.

Cholg'u ijrochiligini o'rgatish jarayoni ijodiylik, izchillik va zamonaviy yondashuvni talab etadi. Metodologiya bu borada muhim ahamiyat kasb etib, o'quvchilarning qiziqishlarini uyg'otish va ularni samarali ta'lim jarayoniga jalb qilishni ta'minlaydi. Shu boisdan, ushbu maqolada cholg'u ijrochiligiga o'rgatish metodikasi turli pedagogik yondashuvlar va interfaol usullarni uyg'unlashtirish asosida ishlab chiqilgan.

Avvalo, o'quvchilarni musiqa to'garaklariga jalb qilishning motivatsion omillari o'rganildi. Ularning shaxsiy qiziqishlari, musiqa asboblariga bo'lgan munosabatlari va musiqiy bilim darajalari tahlil qilindi. Bu jarayonda individual yondashuvni qo'llash, har bir o'quvchining qobiliyatiga mos metodlarni tanlashga imkon berdi. Shu bilan birga, ijro jarayonida milliy musiqiy merosga alohida e'tibor qaratilib, o'quvchilarga milliy cholg'ular bilan tanishtirish orqali ularning musiqiy tafakkurini boyitish maqsad qilingan.

Innovatsion texnologiyalarni qo'llash metodikaning asosiy qismini tashkil etadi. Musiqa darslarida gamifikatsiya, interaktiv multimedia dasturlari va virtual trening texnologiyalari yordamida cholg'u ijrochiligiga o'rgatish samaradorligini oshirishga erishildi. Shu bilan birga, kollektik faoliyatga e'tibor qaratilib, ansambl va orkestr mashg'ulotlari orqali jamoaviy ijro tajribasi shakllantirildi.

Bundan tashqari, nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish tamoyiliga asoslanib, o'quvchilarning ijro ko'nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan maxsus mashqlar tizimi ishlab chiqildi. Bu metodikaning muhim qismi sifatida o'qituvchilarning pedagogik tajribasi va ijrochilik mahorati asosida shakllantirilgan usullar xizmat qildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Umuman olganda, mazkur metodologiya zamonaviy talablar va milliy qadriyatlar uygʻunligiga asoslangan boʻlib, oʻquvchilarni musiqa san’atiga jalb qilish, ijodiy salohiyatlarini rivojlantirish va milliy merosni targʻib qilishda samarali yondashuvlarni oʻz ichiga oladi.

Umumta’lim maktablarida musiqa toʻgaraklari faoliyatini rivojlantirish va oʻquvchilarni cholgʻu ijrochiligiga oʻrgatish boʻyicha ilmiy-pedagogik tadqiqotlar keng koʻlamni qamrab oladi. Mazkur mavzuga oid adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida bir necha muhim yoʻnalishlar aniqlangan: musiqa ta’limi metodikasi, milliy musiqiy merosni oʻrgatish, zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash va ijrochilik mahoratini rivojlantirish.

Milliy musiqiy meros va cholgʻu ijrochiligi masalalariga bagʻishlangan tadqiqotlar orasida oʻzbek xalq musiqasi va cholgʻularining tarixi, ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyati boʻyicha oʻtkazilgan ishlanmalar alohida oʻrin egallaydi. Jumladan, oʻzbek musiqiy merosi, shashmaqom, baxshi-dostonchilik kabi yoʻnalishlarni ta’lim tizimiga integratsiya qilish boʻyicha M. M. Xudoyberganov [7], A. A. Rasulov [3] va boshqa mualliflarning ilmiy ishlari e’tiborga loyiq. Ularning tadqiqotlarida cholgʻu ijrochiligi yosh avlodni ma’naviy tarbiyalashning samarali vositasi sifatida baholangan.

Pedagogik metodika va oʻquvchilarni musiqiy ijrochilikka oʻrgatish boʻyicha xorijiy adabiyotlar ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, Vigotskiy [6], va Bruner[1] kabi mualliflarning interfaol oʻqitish usullari haqidagi gʻoyalari musiqa ta’limi jarayonida ijodiy yondashuvlarni shakllantirishga yoʻnaltirilgan. Shu bilan birga, musiqa ta’limida texnologiyalarni qoʻllash boʻyicha zamonaviy tadqiqotlar – masalan, multimedia platformalari va gamifikatsiya yondashuvlari oʻquv jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish boʻyicha oʻzbek olimlarining ishlari alohida ahamiyatga ega. Jumladan, M. U. Nurmuhamedov [2] va O. T. Karimovning [4] oʻquvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish, A. S. Qodirovning[5] esa innovatsion texnologiyalarni musiqa ta’limida qoʻllash boʻyicha ishlari ta’lim samaradorligini oshirishda muhim manbalar hisoblanadi.

Mazkur tahlil asosida musiqa ta’limida milliy va zamonaviy yondashuvlarning uygʻunligini ta’minlash zarurligi ta’kidlanadi. Adabiyotlar musiqiy tarbiya va cholgʻu ijrochiligini rivojlantirishning samarali metodlarini ishlab chiqishda muhim manba boʻlib xizmat qiladi.

Musiqa toʻgaraklarida oʻquvchilarni cholgʻu ijrochiligiga oʻrgatish jarayoni, nafaqat texnik koʻnikmalarni shakllantirish, balki ularda ijodiy va estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan keng qamrovli pedagogik faoliyatni talab qiladi. Ushbu jarayonda oʻqituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki oʻquvchilarni ilhomlantiruvchi, ularning qobiliyatini ochuvchi va milliy merosga qiziqishini oshiruvchi shaxs boʻlishi lozim.

Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, umumta’lim maktablarida musiqa ta’limi jarayoni koʻpincha nazariy bilimlarga asoslanib qoladi va amaliy ijrochilik faoliyatiga yetarlicha e’tibor qaratilmaydi. Bu esa oʻquvchilarning musiqiy rivojlanishiga toʻsqinlik qiladi. Shu

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

sababli, musiqa toʻgaraklarida amaliy mashgʻulotlarga koʻproq vaqt ajratish, milliy cholgʻu asboblarini oʻrgatish jarayonida ijodiy yondashuvlarni qoʻllash muhim ahamiyatga ega.

Muhokama davomida oʻquvchilarning ijodiy rivojlanishini qoʻllab-quvvatlashda zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Masalan, virtual musiqa darslari, interaktiv multimedia resurslari va gamifikatsiya texnologiyalari oʻquvchilarni musiqiy mashgʻulotlarga yanada faol jalb qilishga yordam beradi. Shuningdek, ansambl va orkestr mashgʻulotlari orqali jamoaviy ijro koʻnikmalarini rivojlantirishning ta'lim jarayonidagi samaradorligi ham yuqori baholanadi.

Bundan tashqari, milliy musiqiy merosni ta'limga integratsiya qilish jarayonida shashmaqom, baxshi-dostonchilik kabi an'anaviy yoʻnalishlardan foydalanish imkoniyatlari keng muhokama qilinadi. Ushbu yondashuv nafaqat oʻquvchilarning ijrochilik salohiyatini oshiradi, balki ularning milliy madaniyatga boʻlgan hurmatini ham kuchaytiradi.

Biroq, jarayonni takomillashtirish yoʻlida ayrim toʻsiqlar ham mavjud. Ulardan biri oʻqituvchilarning texnik vositalardan foydalanish malakasining yetarli emasligi va yangi pedagogik uslublarni oʻzlashtirishdagi qiyinchiliklardir. Shuningdek, ta'lim tizimida milliy musiqiy cholgʻularni oʻqitish uchun metodik qoʻllanmalar va resurslarning cheklanganligi muhim muammo sifatida e'tirof etiladi.

Yuqoridagi tahlillar asosida aytish mumkinki, musiqa toʻgaraklarida cholgʻu ijrochiligiga oʻrgatish jarayoni oʻquvchilarning nafaqat musiqiy, balki umuman ijodiy va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir koʻrsatadi. Bu jarayonni takomillashtirish uchun innovatsion texnologiyalar, milliy merosning integratsiyasi va oʻqituvchilarning malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Faqat shu yoʻl bilangina musiqa ta'limining samaradorligi oshirilib, oʻquvchilarning musiqiy salohiyati toʻliq ochib beriladi.

Musiqa inson qalbiga yetib boradigan va unga ilohiy ilhom bagʻishlaydigan san'at turidir. Ayniqsa, bolalar va oʻsmirlar musiqiy ta'lim orqali nafaqat texnik koʻnikmalar, balki estetik did, ijodiy tafakkur va milliy qadriyatlarni anglash qobiliyatini ham shakllantiradi. Shu ma'noda, umumta'lim maktablarida musiqa toʻgaraklarini samarali tashkil etish va oʻquvchilarni cholgʻu ijrochiligiga oʻrgatish nafaqat ta'lim tizimining, balki jamiyatning umumiy rivojlanishi uchun ham dolzarb masaladir.

Mazkur maqolada musiqa toʻgaraklarida cholgʻu ijrochiligini oʻrgatish jarayonini takomillashtirish masalalari koʻrib chiqildi. Oʻrganish jarayonida milliy cholgʻu asboblarini ta'limga integratsiya qilish, ijrochilikni oʻrgatishda zamonaviy texnologiyalar va interfaol usullardan foydalanish muhimligi ta'kidlandi. Shu bilan birga, oʻqituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish, oʻquvchilar bilan individual va jamoaviy ishlashda yangi yondashuvlarni qoʻllash zarurligi qayd etildi.

Natijalar shuni koʻrsatadiki, musiqa ta'limida innovatsion texnologiyalarning qoʻllanilishi oʻquvchilarni faollikka undash va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda katta rol oʻynaydi. Ayniqsa, gamifikatsiya va multimedia resurslaridan foydalanish musiqiy mashgʻulotlarni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Shuningdek, milliy musiqiy merosni oʻquv jarayonida kengroq qoʻllash orqali oʻquvchilarda vatanparvarlik va madaniy oʻzlikni shakllantirish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Xulosa qilib aytganda, musiqa to‘garaklarida cholg‘u ijrochiligiga o‘rgatishning takomillashgan metodikasi nafaqat musiqiy ta’lim sifati, balki o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishi uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Kelajakda bu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar milliy va zamonaviy yondashuvlarning uyg‘unligini ta’minlashga yordam beradi. Zero, musiqa – bu madaniy merosni saqlash va yosh avlodni tarbiyalashning eng qudratli vositalaridan biridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bruner, J. S. (1996). The Culture of Education. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Nurmuhamedov, M. U., & Karimov, O. T. (2020). Interfaol ta’lim texnologiyalarining musiqa o‘qitishdagi o‘rni. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Rasulov, A. A. (2019). Milliy cholg‘u asboblari va ularning ijrochilik xususiyatlari. Toshkent: Akademnashr.
4. Karimov, O. (2021). Raqamli texnologiyalar yordamida musiqa darslarini tashkil etish. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent.
5. Qodirov, A. S. (2018). Musiqiy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Худойберганов, М. М. (2013). Шашмаком санъатининг ижтимоий-тарихий аҳамияти. Тошкент: Маърифат.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sattarov Alisher,** Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi, [**Саттаров Алишер,** преподаватель Гулистанского государственного педагогического института], [**Alisher Sattarov,** teacher at Gulistan State Pedagogical Institute]; manzil: Узбекистан, город Гулистан, улица Табалар, 49 [адрес:], [address: Uzbekistan, Gulistan city, Tabalar Street, 49].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

XALQARO BAHOLASH TIZIMINING TA'LIM SOHASIDAGI AHAMIYATI

© Sh.A. Donayeva[1]✉
[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada xalqaro baholash dastur talablari va ta'lim tizimiga joriy etish tamoyillari haqida so'z yuritish bilan birga, PISA, PIRLS xalqaro baholash dasturlarining muhim belgilari xorijiy olimlar fikrlariga, ilmiy-tadqiqot ishlariga tayangan holda ochib berilgan.

MAQSAD: ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda xorij tajribalarni o'rganish, tizimga xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizim bilan qiyosiy, xalqaro va xorijiy tashkilotlar bilan yaqindan hamkorlik qilish, tizimda ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro loyihalarni joriy qilish, zamon talablariga javob beradigan munosib milliy baholash tizimini takomillashtirish muhim sanaladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqsadga erishish uchun transprofessional ta'limga zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, muvaffaqiyatli pedagogik tajribalar tahlili o'tkazildi. Statistik tadqiqotlar ma'lumotlaridan foydalanildi, pedagogika oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari va talabalari bilan suhbatlar o'tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: PIRLS dasturi 2001-yilda Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan tashkil etilgan. Har besh yilda o'tkaziladigan PIRLS dasturi 4-sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini xalqaro darajada baholaydi. O'qish savodxonligi o'quvchilarning ilmiy va shaxsiy muvaffaqiyatini o'sishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassilarga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o'z-o'zidan o'quvchilarimizning darslarga qiziqishlarini oshirish va o'qituvchilarning har tomonlama ta'lim tarbiyaga e'tiborini kuchaytirishni talab etadi.

XULOSA: o'quvchilarni xalqaro PISA, PIRLS baholashning asl mohiyati o'quvchilarda tafakkur uyg'oqligi, ularni ixtirochi, ijodkorlikka o'rgatishning asosiy belgisi hisoblanadi. O'zbekistonda ta'lim tizimiga xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda o'quvchilarning bilim darajasini baholash va monitoring qilishning "Milliy dasturi"ni yaratish hozirgi kun talabiga mos keladi. Yana shuni aytish joizki, ushbu dastur zamon bilan hamnafas qadam tashlaydi hamda o'zining baholash mezonlarini zamonaviy talablarga muvofiq ravishda takomillashtirib boradi.

Kalit so‘zlar: xalqaro baholash dasturlari, PISA, PIRLS, xorijiy tajribalar, ta’lim sifatini baholash milliy markazi, kasbiy kompetentlik, o‘qish savodxonligi, tushunish darajasi, ta’lim tizimi.

Iqtibos uchun: Donayeva Sh.A. Xalqaro baholash tizimining ta’lim sohasidagi ahamiyati. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 287–293.

ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

© Ш.А. Донаева[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются требования к международной программе оценивания и принципы ее внедрения в систему образования, а также важные особенности международных программ оценивания PISA, PIRLS, основанные на мнениях зарубежных ученых, исследовательской работе.

ЦЕЛЬ: изучение зарубежного опыта, внедрение в систему требований международных стандартов приобретает важное значение в повышении качества и эффективности образования. Важным является изучение международного опыта оценки качества образования, сравнение с существующей системой, тесное сотрудничество с международными и зарубежными организациями, внедрение в систему международных проектов оценки качества образования, совершенствование соответствующей современным требованиям национальной системы оценки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для достижения этой цели был проведен анализ современных подходов к транспрофессиональному обучению, а также успешных педагогических экспериментов. Использованы данные статистических исследований, проведены беседы с преподавателями и студентами педагогических вузов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: программа PIRLS была основана в 2001 году Международной ассоциацией оценки образовательных достижений. Программа PIRLS, проводимая каждые пять лет, оценивает грамотность чтения учащихся 4-х классов на международном уровне. Грамотность чтения служит основой для роста академического и личного успеха учащихся. Тот факт, что в результате реформ, проводимых в стране в последние годы, достигнуты колоссальные показатели экономического роста, еще больше увеличивает спрос на квалифицированные кадры и зрелых специалистов во всех отраслях. Это само по себе требует повышения интереса наших учеников к урокам и усиления внимания учителей к всестороннему обучению.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: истинная сущность оценки учащихся международной Пизой, ПИРЛЗ, заключается в Пробуждении мышления у учащихся, в том, что это главный

признак обучения их изобретательности, творчеству. Создание ”Национальной программы” оценки и мониторинга уровня знаний учащихся на основе международного опыта в системе образования в Узбекистане соответствует современным требованиям. Стоит также отметить, что данная программа идет в ногу со временем и совершенствует свои критерии оценки в соответствии с современными требованиями.

Ключевые слова: международные программы оценки, PISA, PIRLS, зарубежный опыт, Национальный центр оценки качества образования, профессиональная компетентность, грамотность чтения, уровень понимания, система образования

Для цитирования: Донаева Ш.А. Значение международной системы оценки в области образования. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 287–293.

THE IMPORTANCE OF THE INTERNATIONAL ASSESSMENT SYSTEM IN THE FIELD OF EDUCATION

© Shaxnoza A. Donayeva[1]✉
[1]Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the requirements of the international assessment program and the principles of its introduction into the education system, as well as the important features of the international assessment programs PISA, PIRLS, based on the views of foreign scientists, research work.

AIM: to study foreign experience, to introduce the requirements of international standards into the system, is becoming important in improving the quality and effectiveness of education. It is important to study international experience in assessing the quality of education, compare it with the existing system, work closely with international and foreign organizations, introduce international education quality assessment projects into the system, and improve the national assessment system that meets modern requirements.

MATERIALS AND METHODS: to achieve this goal, an analysis of modern approaches to transprofessional learning, as well as successful pedagogical experiments, was carried out. Statistical research data was used, and interviews were conducted with teachers and students of pedagogical universities.

DISCUSSION AND RESULTS: the PIRLS program was founded in 2001 by the International Association for Educational Achievement Assessment. The PIRLS program, conducted every five years, evaluates the reading literacy of 4th grade students internationally. Reading literacy serves as the foundation for the growth of students' academic and personal success. The fact that as a result of the reforms carried out in the country in recent years, tremendous economic growth has been achieved further increases the demand for qualified personnel and mature specialists in all sectors. This in itself

requires increasing the interest of our students in the lessons and increasing the attention of teachers to comprehensive learning.

CONCLUSION: the true essence of the assessment of students by the international Pisa, PEARLS, is to awaken students' thinking, in the fact that this is the main sign of teaching their ingenuity and creativity. The creation of a "national program" for assessing and monitoring students' knowledge based on international experience in the education system in Uzbekistan meets modern requirements. It is also worth noting that this program keeps up with the times and improves its evaluation criteria in accordance with modern requirements.

Key words: international assessment programs, PISA, PIRLS, foreign experience, National Center for Educational Quality Assessment, professional competence, reading literacy, level of understanding, education system.

For citation: Shaxnoza A. Donayeva. (2025) 'The importance of the international assessment system in the field of education', Inter education & global study, (1), pp. 287–293. (In Uzbek).

Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni qiyosiy va har tomonlama tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish, ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro loyihalarni amalga oshirish, zamon talablariga javob beradigan munosib milliy baholash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga egadir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentyabrdagi "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5538-sonli farmoni 5-bandida o'quvchilarning bilim darajasini baholash bo'yicha xalqaro dasturlar va tadqiqotlarda (PISA, TIMSS, PIRLS va boshqalar) umumta'lim muassasalari o'quvchilarining ishtiroki tashkil etilishi belgilab qo'yilgan.

So'nggi yillarda yurtimizda yuz berayotgan keskin yangilanish va tub o'zgarishlar insoniyat hayotidagi barcha sohalarni globallashuv va integratsiyalashuv jarayonlari nuqtai nazaridan yangicha qarashlar, tushunchalar va munosabatlar bilan qayta ko'zdan kechirishni taqazo etmoqda. Hozirgi kunda butun dunyo bo'ylab har bir sohada globallashuv va integratsiya jarayonlari o'z aksini ko'rsatmoqda. Shu qatorda ta'lim ham davlat siyosatining ustuvor sohasiga aylandi va ushbu sohada ta'limni yangicha innovatsion g'oyalar asosida rivojlantirish bo'yicha islohotlar amalga oshirila boshlandi. Jamiyat va hayotda sodir bo'layotgan yangilanishlar ta'lim tizimiga ham yangicha innovatsion yondashuvni, ta'lim, fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiya jarayonlarini yanada tezlashtirishga zamin yaratadi, natijada yangicha innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish dolzarb masalalar qatoridan joy oldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida» gi 5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarini tashkil etish chora tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarorida eng ustuvor vazifa qilib quyidagilar olindi: - xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o'qish; - PISA, PIRLS, baholash dasturi yo'nalishidagi savollar milliy bazasini yaratish va o'quv dasturlariga integratsiya qilish. O'zbekiston Respublikasida xalq ta'limi tizimida olib borilayotgan amaliy ishlar, ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to'g'risida hukumat qarorining qabul qilinishi ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo'lga qo'yilishi ta'lim tizimida muhim ahamiyat kasb etadi.

PISA – o'quvchilarni ta'lim sohasidagi yutuqlarini jahon davlatlaridagi maktab o'quvchilarining bilimi va ularni amaliyotda qo'llay olish mahoratini baholash bo'yicha xalqaro dastur bo'lib, asosiy maqsadi - 15 yoshli o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematika, tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajalarini turli xil testlar ko'rinishida baholashdan iboratdir. Ushbu loyihalar o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashlariga, olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish qobiliyatlariga baho berish va keyinchalik bu ko'nikmalarni hosil qilishga undashdir. Ushbu dastur 1997 yilda joriy etilgan bo'lib, har uch yilda bir marta o'tkazib kelinadi. PISA dasturi ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga ta'sir ko'rsatib, har bir davlat o'tkazgan tadqiqot natijalari asosida o'zining ta'lim sohasidagi yutuq va kamchiliklarini aniqlab, boshqa davlatlarga nisbatan mavqeyini taqqoslaydi. Ta'lim tizimini takomillashtirish va rivojlantirishda o'z strategiyasini belgilab oladi. PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qib tushunish darajasini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturidir. PIRLS - tadqiqotida 50 dan ortiq davlatlar ishtirok etib kelmoqda. Mazkur xalqaro tadqiqotning maqsadi turli xil ta'lim tizimidan iborat bo'lgan davlatlardagi boshlang'ich maktab o'quvchilarining matnni o'qish va qabul qilish bo'yicha tayyorgarligi hamda o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat.

PISA testlari 5 ta yo'nalish bo'yicha o'qish, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy fanlar, hamkorlikda muammolarni hal qilish va moliyaviy savodxonlik o'tkaziladi. Testlarda asosiy e'tibor o'quvchilarning mazkur yo'nalishlar bo'yicha eng asosiy tushunchalarni bilishi, bazaviy bilim va ko'nikmalarni egallagani, ulardan hayotiy vaziyatlarda foydalana olishiga qaratiladi.

PISA sinovlarida to'rt xil sinov usulidan foydalaniladi: bir javobli testlar; bir nechta javobli testlar; qisqa yoki batafsil javob yoziladigan savollar; biror muammoning yechimi bo'yicha o'quvchi fikri (odatda bunday savollarda tekshiruvchida umumiy javoblar bo'ladi, o'quvchi javobi test tuzivchi javobiga aynan mos kelishi talab qilinmaydi, o'quvchi ijodkorligi qo'llab quvvatlanadi).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bundan tashqari testlar bilan bir vaqtda o‘quvchilardan anketalar ham olish nazarda tutilgan.

PISA asosiy yo‘nalishlar.

O‘qish savodxonligi*:* Insonning matn shaklida berilgan ma’lumotlarni tushina olish va ularga reaksiya bera olish ko‘nikmasi, jamiyat hayotida faol qatnashish jarayonida o‘qigan ma’lumotlaridan o‘z maqsadlari yo‘lida foydalana olish, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati. Bu yerda, o‘qish savodxonligi tushunchasi keng ma’no kasb etadi. Bu yo‘nalish maqsadi o‘quvchining berilgan badiiy asardan parcha, biografiya, xat, hujjat, gazeta va jurnallardan olingan maqolalar, turli qo‘llanmalar, geografik kartalar kabi rangba-rang tematikadagi, tarkibida matnni ochib berishga mo‘ljallangan diagrammalar, rasmlar, kartalar, grafik va jadvallar berilgan matnni tushinishi, mazmuni haqida fikr yurita olish, matn mazmuniga baho berish va o‘qiganlari haqida o‘z fikrini bera olishi kabi kompetensiyalarini aniqlash hisoblanadi.

Matematik savodxonlik: Insonning matematikaning o‘zi yashayotgan olamdagi o‘rnini bilishi, matematik jarayonlarni to‘g‘ri va to‘liq asoslay olishini tekshiradi. Shaxsning matematikadan yaratuvchan, qiziquvchan va fikrlovchi insonning hozirgi va kelajakdagi matematik bilimlarga bo‘lgan ehtiyojini qondira oladigan darajada foydalana olishini ta’minlash bu bo‘limning asosiy maqsadidir. Bu bo‘limdagi savodxonlik terminidan bu bo‘lim maqsadi odatda maktab dasturida beriladigan bilimlarni qay darajada o‘zlashtirganini aniqlash emasligni ko‘rsatish uchun foydalanilgan. Asosiy e’tibor matematik bilimlardan turli xil hayotiy vaziyatlarda fikrlash va intiutiv qaror qabul qilish talab qilinadigan turli uslublaridan qo‘llagan holda foydalana olish nazarda tutiladi. Lekin bu turdagi savollarga javob berishda maktab dasturida beriladigan bilim va ko‘nikmalar zarur bo‘lishi mumkin.

Bu yo‘nalish sinovlarida odatda hayotning turli sohalarida (tibbiyot, turar joy, sport va hokazo) duch kelinishi mumkin bo‘lgan matematikaga oid vaziyatlar taklif qilinadi.

Tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi: hayotiy hodisalarda ilmiy usulda hal qilinishi mumkin bo‘lgan muammolarni aniqlash, kuzatuv va tajribalar asosida xulosalar chiqarish kompetensiyasi. Bu xulosalar atrofimizdagi olamni tushinish va inson faoliyati natijasida unda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarni anglab yetish, shunga ko‘ra kerakli qarorlar qabul qila olish ko‘nikmasini rivojlantirish bu bo‘limning asosiy maqsadidir. Bu savodxonlik asosi bizning maktablarimizda fizika (astronomiya elamentlari bilan birga), biologiya, kimyo va geografiya fanlari o‘qitilish jarayonida berilishi ko‘zda tutilgan.

Yuqoridagi talablarning ta’lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta’lim va fan sohalari rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg’or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Davlatimizga ta’lim sifatini baholash xalqaro tadqiqotlarida ishtirok etish tadqiqotlarda olingan natijalar mamlakatdagi ta’lim sifati va uning xalqaro standartlarni hisobga olgan holda egallagan o‘rni to‘g’risida xulosalar chiqarish imkonini beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining ―Oʻzbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻg'risidagi 2019-yil 29-apreldagi PF-5217 sonli Farmoni
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi Oʻzbekiston" uchun moʻljallangan 2022-2026-yillar "Taraqqiyot strategiyasi".
3. 2022-yil 28-yanvardagi PQ-60-son.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari toʻg'risida" 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli qarori.
5. Oʻzbekiston Respublikasi Xalqa ta'lim vazirligining 2018-yil 14-dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish" toʻg'risidagi 316-sonli buyrug'i.
6. PISA – 2021 Mathematics Framework (second draft), 46th meeting of the PISA Governing Board, 5-7 November 2018 Prague, Czech Republic.
7. PISA Mathematics in 2021, An analysis of the center for curriculum redesign (CCR), 2016.
8. Implementing the Proposed Mathematics Framework: Recommendations for PISA-2021, Peggy G. Carr, Ph.D. Vice Chair, PISA Governing Board Associate Commissioner, National Center for Education Statistics (NCES) May 25, 2018.
9. Assessing Reading, Mathematics and Scientific Literacy: A Framework for PISA 2009. OECD, 2009.
10. PISA – 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Science, Problem, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing.
11. PISA 2012 Mathematics: A Broadened Perspective (2017) by the OECD Subject Advisory Group (EDU/PISA/GB(2017)17).
12. Ismailov A.A, Karimov N.A, Haydarov B.Q, Ismailov.Sh.N. Xalqaro tadqiqotlarda oʻquvchilarning matematik savodxonligini baholash. "Sharq" nashriyoti. Toshkent 2019.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Donayeva Shaxnoza Abduraimovna,** Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi p.f.b.f.d, [**Донаева Шахноза Абдураимовна,** преподаватель Термезского университета экономики и сервиса (Phd)], [**Shaxnoza A. Donayeva**, Lecturer at the Termez University of Economics and Service, Ph.D.]; manzil: Termiz shahar, Bog'i shamol MFY, Farovon 1-chi mavze, 4-b uy [адрес: г.Термез, МФУ «Боги захал», дом 4-б, Фаровон 1-й квартал], [address: 4-b house, Farovon 1st district, Bogi zahal MFY, Termiz city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

INGLIZ TILI DARSLARIDA TEXNOLOGIYA VA ONLAYN RESURSLARDAN FOYDALANISH

© Z.S. Xaitmuratova[1], G.A. Salomova[2]
[1,2]Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslardan foydalanish ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi. Internet platformalari, mobil ilovalar, video darslar va interaktiv veb-saytlar yordamida o‘quvchilar til o‘rganishni qiziqarli va osonlashtiradi. Ushbu maqolada ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslarning ahamiyati, afzalliklari va ularning samarali qo‘llanilishi haqida so‘z boradi.

MAQSAD: hozirgi kunda texnologiyaning rivojlanishi va internetning keng tarqalishi dunyoning turli burchaklarida ta’lim jarayonini tubdan o‘zgartirdi. Ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslardan samarali foydalanish nafaqat o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonini tezlashtiradi, balki ularni dunyo bo‘ylab tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniyati bilan ta’minlaydi. Shuningdek, bu metodlar o‘qituvchilarga darslarni qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Ushbu maqolada ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslardan qanday foydalanish mumkinligi haqida so‘z boradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: hockly o‘qituvchilarga turli texnologik vositalardan foydalanishni o‘rgatadi va ularning darslarda qanday integratsiya qilinishini ko‘rsatadi. Bu maqolada yangi texnologiyalar, masalan, virtual va kengaytirilgan haqiqat (AR/VR), mobil ilovalar va interaktiv onlayn resurslar, ingliz tili o‘qituvchilari tomonidan qanday qo‘llanilishini o‘rganilgan. Godwin-Jones texnologiyaning ingliz tili o‘qitishdagi kelajagi haqida bahs yuritadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: texnologiyaning ta’limga kirib kelishi, avvalo, o‘qish va yozish jarayonlarini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Mobil telefonlar, planshetlar, kompyuterlar va internet orqali o‘quvchilar turli xil interaktiv materiallarga, video darslarga va ilmiy maqolalarga kirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Shuningdek, turli xil ilovalar (apps) va veb-saytlar orqali ingliz tilini o‘rganish osonlashadi.

XULOSA: ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslardan foydalanish o‘quvchilar uchun tilni o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi. Onlayn lug‘atlar, video darslar, interaktiv ilovalar va platformalar yordamida o‘quvchilar yangi bilimlarni o‘zlashtirishlari mumkin.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, texnologiya, onlayn resurslar, o‘qitish, darslar.

Iqtibos uchun: Xaitmuratova Z.S., Salomova G.A. Ingliz tili darslarida texnologiya va onlayn resurslardan foydalanish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.294–300.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ И ОНЛАЙН-РЕСУРСОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

© З.С. Хаитмуратова[1]✉, Г.А. Саломова[2]✉
[1,2]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: использование технологий и онлайн-ресурсов на уроках английского языка делает процесс обучения более эффективным. Платформы в Интернете, мобильные приложения, видеоуроки и интерактивные сайты помогают ученикам сделать изучение языка более увлекательным и доступным. В данной статье рассматриваются важность, преимущества и эффективное использование технологий и онлайн-ресурсов в обучении английскому языку.

ЦЕЛЬ: в настоящее время развитие технологий и широкое распространение интернета коренным образом изменили образовательный процесс в разных уголках мира. Эффективное использование технологий и онлайн-ресурсов на уроках английского языка не только ускоряет процесс изучения языка учащимися, но и дает им возможность общаться со сверстниками по всему миру. Также эти методы позволяют учителям интересно и эффективно организовывать занятия. В этой статье рассказывается, как использовать технологии и онлайн-ресурсы на уроках английского языка.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: хокли учит учителей использовать различные технологические инструменты и показывает, как они интегрируются в Уроки. В этой статье исследуется, как новые технологии, такие как виртуальная и дополненная реальность (AR/VR), мобильные приложения и интерактивные онлайн-ресурсы, используются учителями английского языка. Годвин-Джонс обсуждает будущее технологий в преподавании английского языка.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: внедрение технологий в образование, прежде всего, сделает процессы чтения и письма более увлекательными и эффективными. С помощью мобильных телефонов, планшетов, компьютеров и интернета учащиеся получают доступ к различным интерактивным материалам, видеоурокам и научным статьям. Это также облегчает изучение английского языка с помощью различных приложений (apps) и веб-сайтов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование технологий и онлайн-ресурсов на уроках английского языка позволяет сделать процесс изучения языка интересным и эффективным для учащихся. С помощью онлайн-словарей, видеоуроков, интерактивных приложений и платформ учащиеся могут осваивать новые знания.

Ключевые слова: Английский язык, технологии, онлайн-ресурсы, обучение, уроки.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Хаитмуратова З.С., Саломова Г.А. Использование технологий и онлайн-ресурсов на уроках английского языка. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 294–300.

USING TECHNOLOGY AND ONLINE RESOURCES IN ENGLISH LESSONS

© Zarina S. Xaitmuratova[1]✉, Gavhar A. Salomova[2]✉
[1,2]Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the use of technology and online resources in English language lessons enhances the learning process. Through internet platforms, mobile apps, video lessons, and interactive websites, students find language learning more engaging and accessible. This article discusses the importance, benefits, and effective application of technology and online resources in English language teaching.

AIM: Currently, the development of technology and the widespread use of the Internet have radically changed the educational process in different parts of the world. The effective use of technology and online resources in English lessons not only speeds up the learning process for students, but also gives them the opportunity to communicate with peers around the world. These methods also allow teachers to organize classes in an interesting and effective way. This article explains how to use technology and online resources in English lessons.

MATERIALS AND METHODS: hockley teaches teachers how to use various technological tools and shows how they integrate into Lessons. This article explores how new technologies such as virtual and augmented reality (AR/VR), mobile apps, and interactive online resources are being used by English language teachers. Godwin-Jones discusses the future of technology in English language teaching.

DISCUSSION AND RESULTS: the introduction of technology in education, first of all, will make the processes of reading and writing more exciting and effective. Using mobile phones, tablets, computers, and the Internet, students gain access to various interactive materials, video tutorials, and scientific articles. It also makes it easier to learn English through various apps and websites.

CONCLUSION: the use of technology and online resources in English lessons makes the language learning process interesting and effective for students. With the help of online dictionaries, video tutorials, interactive applications and platforms, students can learn new knowledge.

Key words: english language, technology, online resources, teaching, lessons.

For citation: Zarina S. Xaitmuratova, Gavhar A. Salomova. (2025) 'Using technology and online resources in english lessons', Inter education & global study, (1), pp. 294–300. (In Uzbek).

Ingliz tili o'qitishning samarali metodlari va texnologiyaning roli so'nggi yillarda o'zbek olimlari tomonidan chuqur o'rganilgan. Texnologiya va onlayn resurslardan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

foydalanishning ingliz tili oʻqitishdagi ahamiyati, yangi yondashuvlar va innovatsion metodlar haqida oʻzbek ilmiy tadqiqotlarida bir qancha asarlar chop etilgan. Quyida oʻzbek olimlari tomonidan yozilgan asosiy adabiyotlar roʻyxati va ularning tahlili keltirilgan.

Ushbu kitobda ingliz tili oʻqitishda texnologiyalarning qoʻllanilishiga alohida e'tibor qaratilgan. Jalilova oʻz asarida mobil ilovalar, onlayn platformalar va multimedia vositalarining ingliz tilini oʻrganishdagi samarali usullari haqida ma'lumot beradi. U oʻqitish jarayonida texnologiyalarni qanday integratsiya qilish va bu metodlarni sinfda qoʻllashning afzalliklarini tahlil etadi. Tursunova maqolasida ingliz tili oʻqitishdagi interaktiv metodlar va onlayn resurslardan foydalanishning samaradorligini oʻrganadi. Maqolada oʻquvchilarning tilni oʻrganishdagi faol ishtirokini ta'minlash uchun texnologiyalar va interaktiv vositalardan qanday foydalanish boʻyicha takliflar keltirilgan. Tursunova texnologiyaning oʻqituvchiga yordam berishdagi rolini ham ta'kidlaydi.

Ibragimova ushbu maqolasida ingliz tili oʻqitishda zamonaviy texnologiyalar va raqamli resurslarning ahamiyatini tahlil qiladi. U raqamli oʻquv vositalarining oʻquvchilarga tilni samarali oʻrgatishda qanday yordam berishini, shuningdek, onlayn darslar va video materiallarning ta'lim jarayonida oʻquvchilarni motivatsiya qilishdagi rolini koʻrsatadi.

Muhammadievning maqolasi ingliz tili oʻqitish metodikasida mobil ilovalar va onlayn resurslardan foydalanishning samarali yoʻllarini koʻrsatadi. U oʻquvchilarni til oʻrganishga jalb qilish va dars jarayonini interaktiv qilish uchun texnologiyalarni qanday qoʻllash kerakligini tahlil qiladi.

Jalilovaning kitobi ingliz tili oʻqituvchilari uchun texnologiyalardan qanday foydalanishni oʻrgatishga qaratilgan. Muallif texnologiyalarni oʻqitishda qoʻllashning ijobiy tomonlari, oʻquvchilarning oʻzlashtirish qobiliyatlarini yaxshilash va darslarni qiziqarli qilishdagi afzalliklari haqida soʻz yuritadi. Jalilova interaktiv vositalar, mobil ilovalar va video materiallar yordamida ingliz tilini oʻrganishda samaradorlikni oshirish mumkinligini ta'kidlaydi.

Tursunovaning maqolasi ingliz tili oʻqituvchilari uchun interaktiv metodlarni oʻquvchilarga taqdim etishning ahamiyatini ochib beradi. U texnologiyalarning dars jarayonini jonlantirishdagi oʻrnini, shuningdek, oʻquvchilarning tilni oʻzlashtirishdagi faol ishtirokini ta'minlashdagi roli haqida gapiradi. Maqolada onlayn resurslarning va interaktiv metodlarning til oʻqitishda oʻquvchilarni motivatsiya qilishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Ibragimovaning asari texnologiyalarning ingliz tili oʻqitishdagi oʻrni va ta'sirini oʻrganishga qaratilgan. U raqamli vositalar yordamida oʻquvchilarning til oʻrganish samaradorligini oshirish mumkinligini koʻrsatadi. Maqolada onlayn darslar va video materiallarning oʻquvchilarning qiziqishini saqlashdagi roli haqida soʻz boradi.

Muhammadievning maqolasi ingliz tili oʻqituvchilariga mobil ilovalar va onlayn resurslar yordamida darslarni qanday samarali tashkil etish haqida yoʻriqnomalar beradi. Maqolada oʻquvchilarga mobil texnologiyalar yordamida ingliz tilini oʻrganishga qiziqish uygʻotish va interaktiv darslar tashkil etishning metodikasi tahlil qilinadi.

Oʻzbek olimlarining ilmiy tadqiqotlari ingliz tili oʻqitishning yangi metodlari va texnologiyalarning qoʻllanilishi haqidagi bilimlarni boyitadi. Texnologiyalar va onlayn

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

resurslar o‘quvchilarga tilni o‘rganishda samarali va qiziqarli yondashuvlarni taqdim etadi. O‘zbek olimlarining asarlarida ta’lim jarayonini texnologiyalar orqali qanday yanada interaktiv va samarali qilish mumkinligi haqida chuqur tahlillar keltirilgan. Bu adabiyotlar ingliz tili o‘qituvchilari uchun muhim manba bo‘lib, ularga darslarni zamonaviy metodlar bilan boyitish imkonini beradi.

Ingliz tili o‘rgatishda texnologiyaning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Interaktivlik: O‘quvchilar uchun interaktiv materiallar yaratish orqali tilni o‘rganish jarayonini qiziqarli qilish mumkin.

Qulaylik: O‘quvchilar istalgan vaqtda va istalgan joyda o‘rganishni davom ettirishi mumkin, bu esa o‘qish jarayonini moslashtiradi.

Resurslarga oson kirish: Onlayn kutubxonalar, video darslar, audio materiallar va o‘quv platformalariga kirish imkoniyati o‘quvchilarga mustahkam nazariy asos yaratadi.

Global muloqot: Onlayn resurslar yordamida o‘quvchilar dunyoning turli burchaklaridan bo‘lgan tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniga ega bo‘ladilar.

Onlayn resurslar ingliz tili o‘rgatishda keng qo‘llanilmoqda. Ularning asosiy afzalliklaridan biri, ularning barcha o‘quvchilar uchun mavjudligi va ular o‘quvchilarga tilni turli jihatlardan o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Quyidagi onlayn resurslar ingliz tili darslarida samarali qo‘llanilishi mumkin:

Ingliz tilini o‘rganishda lug‘atlar va tarjima vositalaridan foydalanish juda foydalidir. Internetda mavjud bo‘lgan onlayn lug‘atlar, masalan, Cambridge Dictionary, Oxford Dictionary va WordReference, o‘quvchilarga so‘zlarning ma’nosini, transkriptsiyasini va o‘zgartirishlarini o‘rganish imkonini beradi. Shuningdek, Google Translate kabi tarjima vositalari orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni boshqa tillarga tarjima qilishni o‘rganishadi. Bu vositalar o‘quvchilarga tilni tezda va samarali o‘zlashtirishda yordam beradi.

Ingliz tilini o‘rganish uchun YouTube kabi video platformalar juda foydali resursdir. Ingliz tilida qilingan darslar, ta’limiy videolar va podcastlar yordamida o‘quvchilar nafaqat til o‘rganishadi, balki ularning talaffuzi va eshitish qobiliyatlari ham rivojlanadi.

Bugungi kunda ingliz tilini o‘rganish uchun ko‘plab interaktiv veb-saytlar va mobil ilovalar mavjud. Duolingo, Babbel, Busuu va Memrise kabi ilovalar o‘quvchilarga turli darajadagi mashqlarni bajarishga, tilni mustahkamlashga va yangi so‘zlarni o‘rganishga yordam beradi. Bu ilovalar ko‘pincha o‘yin shaklida bo‘lib, o‘quvchilarning qiziqishini saqlab turadi va o‘rganish jarayonini ko‘proq motivatsiya bilan o‘tkazishga yordam beradi.

Ingliz tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning bilim darajasini baholash muhim ahamiyatga ega. Onlayn testlar va imtihonlar yordamida o‘quvchilar o‘z bilimlarini tekshirishlari va baholashlari mumkin. Masalan, IELTS, TOEFL va Cambridge English kabi xalqaro imtihonlarni tayyorlash uchun mo‘ljallangan onlayn platformalar mavjud. Bu resurslar o‘quvchilarga tilni o‘zlashtirish darajasini aniqlashga yordam beradi.

O‘qituvchilar uchun ham texnologiya va onlayn resurslar samarali vosita bo‘lishi mumkin. O‘qituvchilar darslarni yanada qiziqarli va interaktiv qilish uchun turli xil onlayn vositalardan foydalanishlari mumkin. Quyidagi texnologik vositalar o‘qituvchilarning dars jarayonini yaxshilashga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

O‘qituvchilar uchun mo‘ljallangan onlayn platformalar yordamida darslarni masofaviy tarzda o‘tkazish mumkin. Masalan, Zoom, Google Meet, Microsoft Teams kabi platformalar o‘qituvchilarga videokonferensiyalar o‘tkazish, o‘quvchilarning ishtirokini baholash va feedback berish imkonini beradi. Bu platformalarda guruhli va individual darslar o‘tkazish mumkin, shuningdek, o‘qituvchilar dars materiallarini o‘quvchilarga tarqatish uchun onlayn resurslardan foydalanishadi.

Ingliz tili o‘qituvchilari uchun ko‘plab elektron darsliklar va materiallar mavjud. Ushbu darsliklar interaktiv mashqlar, audio va video materiallar, shuningdek, o‘quvchilarga mustahkamlash mashqlarini taklif etadi. Masalan, Kahoot!, Quizlet va Edmodo kabi onlayn platformalar orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarga qiziqarli testlar va viktorinalar tashkil qilishlari mumkin. Bu vositalar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini ko‘ngilli tarzda sinash imkoniyatini yaratadi.

Texnologiya yordamida o‘qituvchilar o‘z bilimlarini va pedagogik mahoratlarini rivojlantirishlari mumkin. Onlayn kurslar va veb-seminarlar, masalan, Coursera, EdX va Udemy kabi platformalarda mavjud. Ushbu kurslar o‘qituvchilarga ingliz tili o‘qitish metodikalari va yangi pedagogik yondashuvlar haqida bilim olish imkonini beradi.

Texnologiyaning ingliz tili o‘qitishidagi foydalari juda katta bo‘lsa-da, uning ba’zi qiyinchiliklari ham mavjud. Birinchi navbatda, barcha o‘quvchilarning internetga teng kirish imkoniyati bo‘lmasligi mumkin, bu esa tengsizlikni keltirib chiqaradi. Shuningdek, texnologiyani to‘g‘ri va samarali ishlatish uchun o‘qituvchilarda texnik bilim va tajriba bo‘lishi kerak. Yana bir qiyinchilik, texnologiyaning ko‘plab imkoniyatlari o‘quvchilarning e'tiborini jalb qilib, o‘quv jarayonining sifatini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun texnologiya o‘qituvchining qiziqarli va maqsadga muvofiq tarzda qo‘llanilishi lozim.

O‘qituvchilar uchun esa texnologiya o‘z pedagogik mahoratini oshirish, darslarni yanada qiziqarli va interaktiv qilish imkoniyatini taqdim etadi. Shunga qaramay, texnologiyaning ta’limdagi o‘rni ko‘proq ijobiy ta’sir ko‘rsatishi uchun uning samarali va maqsadga muvofiq qo‘llanilishi zarur. Texnologiya va onlayn resurslar ta’limni yanada samarali va o‘zlashtirishni tezlashtiradi, bu esa ingliz tilini o‘rgatish jarayonini yangi bosqichga olib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hockly, N. "Technology and Teaching: A Guide for Teachers." Oxford University Press. 2013.
2. Godwin-Jones, R. "Emerging Technologies: A Window on the Future." Language Learning & Technology, 22(1), 1-14. 2018.
3. Jalilova, S. "Ingliz tili o‘qitishda texnologiyalardan foydalanish." Toshkent: O‘qituvchi. 2016.
4. Tursunova, D. "Ingliz tili o‘qitishda interaktiv metodlar va onlayn resurslardan foydalanish." Pedagogika jurnali, 3(1), 45-52. 2017.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

5. Ibragimova, M. "Ingliz tili oʻqitishda zamonaviy texnologiyalar va raqamli resurslarning ahamiyati." Oʻzbekiston taʼlimi jurnali, 2(4), 23-30. 2018.
6. Muhammadiev, B. (2019). "Onlayn resurslar va mobil ilovalar yordamida ingliz tili oʻqitish metodikasi." Pedagogik yondashuvlar jurnali, 1(2), 12-18. 2019.

MUALLIF HAQIDA MAʼLUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xaitmuratova Zarina Sobirdjanovna,** Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti talabasi, [**Хайтуратова Зарина Собирджановна,** студентка Термезского университета экономики и сервиса], [**Zarina S. Khayturatova,** student at the Termez University of Economics and Service]; manzil: Oʻzbekiston, Namangan sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Namangan city].

✉**Salomova Gavhar Abdinazarovna,** Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti katta oʻqituvchisi, f.f.f.d. (PhD), [**Саломова Гавхар Абдиназаровна,** старший преподаватель Термезского университета экономики и сервиса, (PhD)], [**Gavkhar S. Abdunazarova,** Senior Lecturer, Termez University of Economics and Service, (PhD)]; manzil: Oʻzbekiston, Termiz sh., A.Navoiy ko'chasi, 4B-uy [адрес: Узбекистан, ул. А.Навои,4Б, г. Термез], [address: Uzbekistan, 4B, A.Navoiy st., Termez city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

IJTIMOIY HAMKORLIK ASOSIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY KOMPENTENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

© A.A. Artikbayeva[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ijtmoiy hamkorlik asosida talabalarni kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish, maqsad va vazifalari tahlil qilingan.

MAQSAD: talabalarning kasbiy kompetensiyalarining tarkibi va tuzilishini aniqlashtirish va elektron fanlarini integratsiyalashuvi asosida ularni rivojlantirish imkoniyatlari asosida, ilmiy va uslubiy darajada mavzuningning dolzarbligi kasbiy rivojlanishning asosiy muammosi ekanligini tushunish bilan bog'liq.

MATERIALLAR VA METODLAR: kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun talabalarning loyihalash faoliyatiga asoslangan umumiy kasbiy fanlarni birlashtirishni o'z ichiga olgan va eksperimental va qidiruv ishlarida sinovdan o'tgan psixologik-pedagogik vositalar to'plami taklif etiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: asosiy kompetensiyalar - har qanday zamonaviy mutaxassisning samarali kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan umumiy kompetensiyalar;

Maxsus kompetensiyalar talab qilinadigan kompetensiyalardir muayyan kasbiy muammolarni hal qilish.

Mavzusining dolzarbligini ko'rib chiqadigan bo'lsak. Jamoat manfaati va mehnat bozorida ish beruvchi hozirda mutaxassis tomonidan taqdim etiladi; zamonaviy texnologiyalarning rivojlanish darajasiga mos keladigan kasbiy vakolatlarga ega bo'lishi lozim. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning yondashuvlari va vositalarini ko'rib chiqadigan ishlarni tahlil qilish ushbu muammoning tadqiqot bosqichida ekanligini ko'rsatdi.

XULOSA: shunday ekan kompetensiya to'grisda tushunca beradigan bo'lsak – fan bo'yicha egallagan nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, amaliyotda qo'llay olishdir.

Shuningdek kasbiy kompetensiyalarning turli tasniflari mavjud. R. V. Gurinaning so'zlariga ko'ra, kasbiy kompetensiyalar, asosiy va maxsus qismlardan iborat.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, asosiy kompetensiya, kognitiv, kasbiy faoliyat, kompetensiya texnologiyalari, ta'lim va ishlab chiqarish.

Iqtibos uchun: Artikbayeva A.A. Ijtimoiy hamkorlik asosida bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.301-306.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ СОЦИАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

© А.А. Артикбаева [1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются цели и задачи развития профессиональных компетенций студентов на основе социального сотрудничества.

ЦЕЛЬ: в республике необходимо развивать не только садово–парковое обслуживание населения, но и улучшать архитектурно–ландшафтную среду.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: уточнение структуры и состава профессиональных компетенций студентов и развитие их на основе интеграции электронных наук, на основе понимания того, что актуальность темы на научно-методическом уровне является основной проблемой профессионального развития.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: базовые компетенции – общие компетенции, необходимые для эффективной профессиональной деятельности любого современного специалиста;

Конкретные компетенции – это компетенции, необходимые для решения конкретных профессиональных задач.

Если учесть актуальность темы. В общественных интересах и на рынке труда работодатель в настоящее время представлен специалистом; должен обладать профессиональными компетенциями, соответствующими уровню развития современных технологий. Анализ работ, рассматривающих подходы и средства развития профессиональных компетенций, показал, что данная проблема находится на стадии исследования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следовательно, если дать правильное понимание компетентности, то это способность использовать теоретические знания, практические навыки и квалификацию, приобретенные в области науки, для решения практических и теоретических задач, возникающих в повседневной жизни. Существуют также различные классификации профессиональных компетенций. По мнению Р. В. Гуриной, профессиональные компетенции состоят из базовой и специальной частей.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, базовая компетентность, познавательная, профессиональная деятельность, компетентностные технологии, образование и производство.

Для цитирования: Артикбаева А.А. Развитие профессиональных компетенций будущих учителей на основе социального сотрудничества. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 301-306.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF SOCIAL COOPERATION

© A. A. Artikbayeva [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the goals and tasks of developing students' professional competences based on social cooperation.

AIM: clarifying the structure and structure of students' professional competences and developing them on the basis of the integration of electronic sciences, on the basis of the understanding that the relevance of the topic at the scientific and methodological level is the main problem of professional development.

MATERIALS AND METHODS: for the formation of professional competencies, a set of psychological and pedagogical tools is offered, which includes the integration of general professional disciplines based on the design activities of students and has been tested in experimental and research work.

DISCUSSION AND RESULTS: basic competencies - general competencies necessary for the effective professional activity of any modern specialist;

Specific competencies are competencies required to solve specific professional problems.

If we consider the relevance of the topic. In the public interest and the labor market, the employer is currently represented by a specialist; must have professional competences corresponding to the level of development of modern technologies. The analysis of works considering the approaches and means of development of professional competences showed that this problem is at the research stage.

CONCLUSION: therefore, if we give a correct understanding of competence, it is the ability to use the theoretical knowledge, practical skills and qualifications acquired in the field of science to solve practical and theoretical problems encountered in everyday life. There are also different classifications of professional competencies. According to R. V. Gurina, professional competencies consist of basic and special parts.

Key words: professional competence, basic competence, cognitive, professional activity, competence technologies, education and production.

For citation: Artikbayeva A. A. (2025) ‘Development of professional competencies of future teachers on the basis of social cooperation’, Inter education & global study, (1), pp. 301-306. (In Uzbek).

Respublikamizda so’ngi yillarda ijtimoiy hamkorlik sharoitida pedagog kadrlar tayyorlashning integrativ mexanizmlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, xorijiy davlatlar ta’lim muassasalarining filiallarini ochish, ta’lim-tarbiya tizimini yangi bosqichga ko’tarish, oliy pedagogik ta’lim bilan kamrov darajasini oshirish, yosh avlodning

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, interfaol qo'llab-quvvatlashning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Ta'lim sohasi uchun kadrlar tayyorlash sifatiga e'tiborni kuchaytirish, sohada ilg'or xorijiy tajribani keng joriy etish, pedagogik ta'lim infratuzilmasini yaxshilash zarurligi" ustuvor vazifa etib belgilangan. Natijada, pedagog kadrlarni tayyorlash mexanizmlarini integrativ yondashuvlar asosida takomillashtirish, bo'lajak o'qituvchini innovasion faoliyatga tayyorlash modelini takomillashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ma'lumki, hozirgi vaqtda mutaxassislarning kasbiy tayyorgarlik darajasi, o'zgaruvchan mehnat bozorining shart-sharoitlaridan kelib chiqqan holda o'z ta'sirini ko'rsatmoqda, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash va talabalarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish uchun uning maqomini oshirish lozim.

"*Kompetensiya*" to'grisda tushunca beradigan bo'lsak – fan bo'yicha egallagan nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, amaliyotda qo'llay olishdir.

Mavzusining dolzarbligini ko'rib chiqadigan bo'lsak. Jamoat manfaati va mehnat bozorida ish beruvchi hozirda mutaxassis tomonidan taqdim etiladi; zamonaviy texnologiyalarning rivojlanish darajasiga mos keladigan kasbiy vakolatlarga ega bo'lishi lozim. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning yondashuvlari va vositalarini ko'rib chiqadigan ishlarni tahlil qilish ushbu muammoning tadqiqot bosqichida ekanligini ko'rsatdi. Qo'llanilayotgan vositalar xilma-xilligiga qaramay, kasb-hunar ta'limi muassasalarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmayotganini aniqlandi. Kognitiv yondashuv ko'proq qo'llaniladi va integratsiyalashgan yondashuv amalda qo'llanilmaydi, bu integratsiya va parchalanish jarayonlarini hisobga olgan holda kasbiy vakolatlarni rivojlantirish muammosini har tomonlama ko'rib chiqishga imkon beradi.

Ilmiy va uslubiy darajada izlanishlarning dolzarbligi kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy muammosi talabalarni ongli faoliyatga jalb qiladigan samarali texnologiyalarni izlash ekanligini tushunish bilan bog'liq. Biz ongli faol faoliyatni talabalarga mustaqillik, faollik, o'z faoliyatini loyihalash, mustaqil qarorlar qabul qilish va ular uchun javobgar bo'lish, o'z harakatlarining natijalarini ijtimoiy normalarga muvofiq tanqidiy baholash imkoniyatini beradigan uyushgan jarayon sifatida ko'rib chiqamiz. va kasbiy qadriyatlar. Ijtimoiy-professional qadriyatlar deganda biz ijtimoiy-professional hamjamiyat tomonidan tan olingan va qabul qilingan xulq-atvor ko'rsatmalarining birligini, ularning kasbiy faoliyatining maqsadlari va natijalariga shaxsiy munosabatini tushunamiz.

Ko'rinib turibdiki, kasbiy kompetensiya turli kasbiy vazifalarni hal qilish uchun turli faoliyatlarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan tizimlalar, bo'lajak mutaxassisning umumiy kasbiy tayyorgarligini belgilaydi, yangi bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish va egallashga, shunigdek kasbiy mahoratini oshirish imkoniyatlarini beradi. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida fanlarni integratsiyalashuvi asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishni samarali texnologiyalarni aniqlash imkonini beradigan pedagogik muhitning xususiyatlari quyidagicha tizimlashtirilgan:

• shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalar ichki imkoniyatlar, “yashirin” qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga qaratilgan. Talabaning ijtimoiy va kasbiy o‘zi qiziqqan sohasidagi qobiliyatlari va imkonyatlari, xatti-harakatlar va faoliyat usullarini mustaqil tanlash asosida. O‘quv va kognitiv faoliyatni o‘rganish texnologiyasi, pedagog ta’siri yordamida talabani passiv holatdan faol holatga o‘tishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Artikbayeva, A. A. (2023). Development of Professional Competencies of Students Based on Social Cooperation. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 3(2), 354-356.
2. Artikbayeva, A. (2023). Ijtimoiy hamkorlik asosida bo ‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(2-3).
3. Artikbayeva, A. A. (2023). BO’LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY KOMPENTENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOIY HAMKORLIKNING AHAMIYATI. Лучшие интеллектуальные исследования, 10(1), 186-190.
4. Abramna, A. A. (2024). THE BIBLE'S VIEWPOINT OF THE BIBLE'S VIEWPOINT OF THE BIBLE'S VIEWPOINT. PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOIY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH, 3(5), 211-213.
5. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
6. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.
7. Norboyevna, R. N., & Shukurullaev, A. O. (2024). MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH. Inter education & global study, (7), 158-164
8. Imamova, N. (2022). IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY AND CREATIVITY DEVELOPMENT IN TRAINING TEACHERS. *Science and Innovation*, *1*(7), 676-679.
9. Djamilova, N., Kim, I., Marasulova, D., Imamova, N., & Ismanova, G. (2022). Ecological Culture Development of Independent Learning, Creativity, Integrative Technology and Logical Thinking. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 2524-2529.
10. Намазбаева, Л. З. (2024, March). INTRODUCTION OF NATIONAL VALUES IN THE PROCESS OF UPBRINGING AND EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities (Vol. 3, No. 4, pp. 129-132).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

11. Намазбаева, Л. З. (2023). Экологическое образование и мировые рейтинги: как защита окружающей среды влияет на уровень познавательных навыков детей. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 258-262.
12. Furqatovna, X. D. (2024). MAKTABGACHATA'LIMTASHKILOTIDAOTA-ONALAR BILAN HAMKORLIKDA TARBIYACHINING ROLI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 46(5), 79-83.
13. Камолова, Г. (2024, March). ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 3, No. 3, pp. 197-204).
14. Abzalxanovna, S. M. (2024). BO 'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY METODIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 44(10), 37-40.
15. Sheraliyevna, O. H. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH YO 'LLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(4), 70-75.
16. Abzalkhanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Artikbayeva Aziza Abrorovna,** “Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixalogiyasi” kafedrasi o'qituvchisi, [**Артикбаева Азиза Аброровна,** Преподаватель кафедры «Педагогики и психологии дошкольного образования»], [**Aziza A. Artikbayeva**, Teacher of the "Pedagogy and psychology of pre-school education" department]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy. [адрес: Узбекистан, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, 27, Chilanzar district, Bunyodkor st., Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR BILAN TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISH ORQALI KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

© N.Z.Imamova [1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish zaruriyati, tadqiqotchilik faoliyatinining odatiy mashg’ulotlardan farqli jixatlari, bolani tadqiqotchilik faoliyatiga qiziqtirish va shu ta’sirida bolalarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning ahamiyati hususida so‘z boradi. Shuningdek, maqolada bolalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish maqsadida izlanuvchanlik faoliyatini tashkil etishning dolzarbligi va zaruriyati ochib berilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama, jumladan, kreativligini rivojlantirishda tadqiqotchilik faoliyatining zaruriyatini ochib berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Mavzu yuzasidan ilmiy izlanish olib borish vaqtida “Ilmiy adabiyotlar bilan ishlash” “Muammoli pedagogik vaziyat”, metodlaridan foydalanildi. Shunga mos tarzda mavzu bo‘yicha muammoli vaziyat o‘rganildi, mavzuga oid turli adabiyotlar taxlil qilindi; aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarning kreativlik qobiliyati va kreativ fikrlashini rivojlantirishda tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etishga qo’yiladigan talablar, shart sharoitlar va tadqiqotlarning o’ziga hos xususiyatlari, uning bola rivojiga qo’shadigan jixatlarini o’rganib maktabgacha yoshdagi bolalarning tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etishning ijobiy tomonlarini yoritish va ota-onalarni ham bu borada bilimlarini kengaytirish.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish, bolani yangi izlanishlar olib borishga qiziqtirish va o’rgatish bolalarda har tomonlama bilimga ega bo’lishlariga olib keladi, chunki, bola tadqiqot o’tlkazish jarayonida narsa-buyumlarining o’ziga hos xususiyatlari, ularning tuzilishi, boshqa moddalar bilan o’zaro ta’siri kabi ma’lumotlarga ega bo’ladi. Tajribalarni o’tkazish jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda sezish va idrok qilish tajribasi, tasavvur, xotira, diqqat rivojlanadi, aqliy qobiliyati yanada kamol topadi. Shu bilan birgalikda, bolaning kreativlik qobiliyati, muammolarga aniq yechim topish tajribasi ortib boradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim, maktabgacha yoshdagi bola, tadqiqot, tajriba, ijodkorlik, kreativlik, idrok, tanqidiy fikrlash.

Iqtibos uchun: Imamova N.Z. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish orqali kreativlik qobiliyatini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.307-312.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА ПУТЕМ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ДОШКОЛЬНИКАМИ

© Н.З.Имамова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о необходимости организации исследовательской деятельности с детьми дошкольного возраста, аспектах исследовательской деятельности, отличных от обычной деятельности, важности заинтересовать ребенка исследовательской деятельностью и тем самым развивать творческие способности детей. Также в статье раскрывается актуальность и необходимость организации исследовательской деятельности с целью развития творческого мышления детей.

ЦЕЛЬ: выявить необходимость исследовательской деятельности в развитии детей дошкольного возраста во всех аспектах, в том числе и в их творчестве.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: «Работа с научной литературой», «Трудная педагогическая ситуация», методы использовались при проведении научных исследований по теме. Соответственно изучалась проблемная ситуация по теме, анализировалась различная литература по теме; идеи были даны с помощью конкретных примеров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: требования к организации исследовательской деятельности по развитию творческих способностей и творческого мышления дошкольников, условия и особенности исследования, положительные стороны организации исследовательской деятельности дошкольников для уточнения аспектов и расширения кругозора. знания родителей в этом отношении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: организация исследовательской деятельности с детьми дошкольного возраста, заинтересовывание ребенка проведением новых исследований и обучение им приведет к комплексным знаниям детей, так как в процессе исследования ребенок узнает о характеристиках предметов, их будет иметь такая информация, как структура, взаимодействие с другими веществами. В ходе проведения экспериментов у детей дошкольного возраста развивается опыт восприятия и восприятия, воображение, память, внимание, их умственные способности становятся более зрелыми. При этом у ребенка возрастает творческий потенциал и опыт поиска конкретных решений проблем.

Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольник, исследование, опыт, творчество, креативность, восприятие, критическое мышление.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Аюбова Ш.Ш. Символика животных в изобразительном искусстве. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 307-312.

DEVELOPMENT OF CREATIVITY BY ORGANIZING RESEARCH ACTIVITIES WITH PRESCHOOLERS

© Nilufar Z. Imamova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the need to organize research activities with preschool children, aspects of research activities that differ from ordinary activities, the importance of getting a child interested in research activities and thereby developing children's creative abilities. The article also reveals the relevance and necessity of organizing research activities to develop children's creative thinking.

AIM: to identify the need for research activities in the development of preschool children in all aspects, including their creativity.

MATERIALS AND METHODS: "working with scientific literature", "Difficult pedagogical situation", methods were used in conducting scientific research on the topic. Accordingly, the problem situation on the topic was studied, various literature on the topic was analyzed; ideas were given using specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: requirements for organizing research activities to develop creative abilities and creative thinking of preschoolers, conditions and features of the study, positive aspects of organizing research activities of preschoolers to clarify aspects and broaden their horizons. knowledge of parents in this regard.

CONCLUSION: organizing research activities with preschool children, engaging the child in new research and teaching them will lead to complex knowledge of children, since in the process of research the child will learn about the characteristics of objects, they will have such information as structure, interaction with other substances. During the experiments, preschool children develop experience of perception and perception, imagination, memory, attention, their mental abilities become more mature. At the same time, the child's creative potential and experience in finding specific solutions to problems increases. Keywords: preschool education, preschooler, research, experience, creativity, creativity, perception, critical thinking.

Key words: preschool education, preschooler, research, experience, creativity, creativity, perception, critical thinking.

For citation: Nilufar Z. Imamova (2025) ‘Development of creativity by organizing research activities with preschoolers’, Inter education & global study, (1), pp. 307-312. (In Uzbek).

Bola tug'ilgandan boshlab, o’zini o'rab turgan dunyoni kashf etuvchi, kashfiyotchisidir. Taqdqiqotchilik faoliyati ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolaning faoliyatida yaqqol yuzaga chiquvchi mashg’ulotlardandir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Xitoy faylasufi Konfutsiyning quyidagi so'zlarini keltirishni lozim: "Menga ayting va men unutaman, menga ko'rsating va men eslayman, harakat qilaylik va tushunaman". Shunday qilib, bola o'zi eshitgan, ko'rgan va o'z qo'li bilan qilganda hamma narsani chuqur va uzoq vaqt esda qoladigan qilib o'rganadi. Bola qanchalik faolroq teginsa, hidlasa, tajriba o'tkazsa, o'rgansa, taktil his qilsa, kuzatsa, tinglasa, sabablarga ko'ra, tahlil qilsa, taqqoslasa, uning bilish qobiliyati shunchalik tez rivojlanadi va kognitiv faollik oshadi.

Maktabgacha ta'lim-tarbiya bolaning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi anglashini ta'minlash maqsadida tashkil qilinadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning samarali vositalarini ilmiy izlash nazariy va amaliy yechimlarni talab qiladigan muhim masalalardan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv qobiliyatini rivojlantirishning mumkin bo'lgan vositalari orasida tadqiqot faoliyati alohida e'tiborga loyiqdir.

Maktabgacha yoshdagi bolaning yangi taassurotlarga bo'lgan ehtiyoji uni o'rab turgan atrofi-olamni tushunishga yo'naltirilgan bitmas-tuganmas tadqiqot (izlanuvchanlik) faoliyatining paydo bo'lishi va rivojlanishiga asoslanadi. Tadqiqot faoliyati qanchalik turlicha va qizg'in bo'lsa, bola qanchalik ko'p yangi ma'lumot olsa, u tezroq va to'liq rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolani o'zi eshitgan, ko'rgan narsalarini o'zi bajarganida shu soxadagi bilimlar mustahkam va uzoq vaqt esda qoladigan bo'lib o'zlashtiriladi. Bolalar tabiatan kashfiyotchilardir, ular tashqi muhitni, ularni o'rab turgan dunyoni katta qiziqish va hayrat bilan kashf qiladilar.

Bola hamma narsaga qiziqadi. Dunyo bolaga uning shaxsiy his-tuyg'ulari, harakatlari va tajribalari ortidan ochiladi. Bola dunyoni iloji boricha va qo'lidan kelganicha - ko'rish, taktil ya'ni teri orqali sezish, ta'm va xid sezish a'zlari orqali o'rganadi. Bola eng kichik tajribadan ham quvonadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intensiv ravishda bilim o'zlashtirishlari ma'lumot qabul qilishga ochiq bo'lishlari uchun ularning hamma narsani va har kimni o'z vaqtida o'rganish istagini qo'llab-quvvatlash kerak. Kattalarning vazifasi bostirish emas, aksincha, tadqiqot faoliyatini faol rivojlantirishdir.

Ilmiy-tadqiqot faoliyati - qidiruv faoliyatiga asoslangan va tadqiqot xatti-harakati asosida - bu narsaning tuzilishini, atrofdagi dunyo hodisalari o'rtasidagi aloqalarni, ularni tartibga solish va tizimlashtirishni tushunishga qaratilgan intellektual va ijodiy faoliyatning maxsus turi sifatida bolani rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'yin yetakchi faoliyat turi bo'lganligi bilan birga tadqiqotchilik faoliyati ham muhimdir. Tadqiqot o'tkazish orqali maktabgacha yoshdagi bolalar quyidagi muhim ko'nikmalarga ega bo'ladilar:

Muammoni aniqlash;

Tushunish va maqsad qo'yish;

Ob'ekt yoki hodisani taxlil qilish;

Narsa buyumlarning muhim xususiyatlar va ular orasidagi aloqadorlikni tushunish;

Farazlarni ilgari surish;

Mustaqil faoliyat uchun jixoz tanlash;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Xulosa chiqarish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tadqiqot ishini tashkil qilishda nimalarga e'tibor berish zarurligini ko'rib chiqamiz.

Eng birinchi navbatda rag'batlantiruvchi muhitni yaratish lozim. Gurux xonasida tadqiqot uchun turli materiallar - tabiiy ob'ektlar, qurilish to'plamlari, ilmiy to'plamlar bilan burchaklar yarating. Siz turli mavzularga bag'ishlangan haftalar tashkil qilishi mumkin - koinot, tabiat, texnologiya va xokazo.

Bundan tashqari kundalik faoliyatga integratsiya qilishda o'yin faoliyatiga izlanish elementlarini kiritish - xazina ovlari, ilmiy tajribalar. Doimiy ravishda tabiatni kuzatish vazifalari bilan toza havoda sayrlarni tashkil qilish talab qilinadi.

Hozirda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish urf bo'layotgan bir davrda qurilish o'yinchoqlari, o'quv to'plamlari, STEM laboratoriyalari va interaktiv tadqiqot uchun o'quv o'yinlari va ilovalari bilan interaktiv uskunalardan foydalanish ham bolalarda kreativlik qobiliyatlarini rivolantirishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o'quv dasturi. T.:-2022
2. Xasanboyeva O.U. va boshqa. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo. 2006-yil.
3. Sh.T.Xasanova. Tasviriy faoliyatga o'rgatish nazariyasi va metodikasi. O'quv qo'llanma."Tafakkur".T. 2020-yil. 35-38-bet.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. Darslik. – Toshkent 2017-yil
5. Джамилова, Н. Н., Имамова, Н. З., & Захарова, О. С. (2018). ОРНАМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНАЯ СТИЛИЗАЦИЯ. В состав редакционной коллегии и организационного комитета входят, 204.
6. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
7. Камолова, Г. (2024, March). ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 3, No. 3, pp. 197-204).
8. Sultansaidova, M. (2023). Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarini kasbga yo 'naltirib o 'qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirish yuzasidan xalqaro tajribalar. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(1).
9. Musulmonova, S. T. (2022, November). BASIC PRINCIPLES OF CREATING A SUBJECT-DEVELOPING ENVIRONMENT. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS" (Vol. 1, No. 3, pp. 140-144).
10. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
11. Artikbayeva, A. A. (2023). Development of Professional Competencies of Students Based on Social Cooperation. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 3(2), 354-356.
12. Намазбаева, Л. З. (2024, March). INTRODUCTION OF NATIONAL VALUES IN THE PROCESS OF UPBRINGING AND EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities (Vol. 3, No. 4, pp. 129-132).
13. Imamova, N. Z. (2023, January). Methodology for developing creative qualities of future teachers in the process of independent training. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 86-90).
14. Khasanova, S., & Zufarova, L. (2023, June). DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS IN PRE-SCHOOL CHILDREN THROUGH THEATER GAMES. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 1-5).
15. Садикова, Д. Х. (2024). ЭКСПЕРИМЕНТЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С УЧЕТОМ ТЕХНОЛОГИЙ STEAM. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 55(2), 26-28.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Imamova Nilufar Zabiyxulla qizi**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent, Maktabgacha ta’lim fakulteti “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi va psixologiyasi ” kaferdasi o‘qituvchisi, [**Имамова Нилуфар Забийхулла кизи**, доктор философских педагогических наук, (PhD), доцент, факультета дошкольного образованияб кафедры «Педагогика и психология дошкольного образования»], [**Nilufar Z. Imamova**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, (PhD), Associate Professor, Teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGA TAYYORLOV GURUHLARIDA BOLALARNI RANGLAR BILAN TANISHTIRISH USULLARI

© Z.T. Radjapova [1] © G.Z. Mirzayeva [2]

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabga tayyorlov guruhlarida bolalarni ranglar bilan tanishtirish metodlari yoritilgan.

MAQSAD: ranglarni o‘rgatishning asosiy maqsadi – bolalarda ranglarni farqlash, nomlash va qo‘llay olish ko‘nikmalarini rivojlantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: maktabga tayyorlov guruhlarida bolalarga ranglarni o‘rgatishda rangli kartochkalar, rangli qog‘oz va bo‘yoqlar, o‘yinchoqlar tabiiy ob’yektlar, vizual materiallar hamda multimedialar kerak bo‘ladi. Shuningdek, interfaol usullar, kuzatish, amaliy faoliyat, qiyoslash hamda musobaqali o‘yinlar kabi metodlardan foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bolalarni ranglar bilan tanishtirish darslari turli materiallar va metodlarni birlashtirgan holda amalga oshirilganda, qiziqishning oshishi, ranglarni tez eslab qolish, ijodiy ko‘nikmalar rivoji, estetik didning shaklllanishi, guruh bilan ishlash ko‘nikmalari kabi natijalar kuzatiladi. Muhokamalar natijasida ranglarni o‘rgatish usullarining samaradorligi yuqori ekanligi va turli usullarni birlashtirish orqali dars jarayonini qiziqarli qilish mumkinligini ko‘rish mumkin.

XULOSA: qilib aytganda, bolalarni ranglar bilan tanishtirish darslari qiziqarli va foydali bo‘lishi kerak. O‘yin usullari, ijodiy mashg‘ulotlar va tabiat bilan ishlash orqali bolalarning ranglarni o‘rganishi samarali bo‘ladi. Shu tariqa, ularning kuzatuvchanlik va estetik dunyoqarashi boyitiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim, ranglar, interfaol metodlar, ijodiy mashg‘ulotlar, estetik did, ko‘nikma, amaliy faoliyat, vizual materiallar.

Iqtibos uchun: Radjapova Z.T., Mirzayeva G.Z. Maktabga tayyorlov guruhlarida bolalarni ranglar bilan tanishtirish usullari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.313–318.

МЕТОДЫ ОЗНАКОМЛЕНИЯ ДЕТЕЙ С РАЗНОВИДНОСТЬЮ ЦВЕТА В ДОШКОЛЬНЫХ ГРУППАХ

© З.Т. Раджапова [1] © Г. З. Мирзаева [2]

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны методы знакомства детей с разновидностью цвета в группах подготовки к школе.

ЦЕЛЬ: основная цель обучения цветам – развитие у детей умения различать, называть и использовать цвета.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: цветные карточки, цветная бумага и краски, игрушки, предметы природы, наглядные материалы и мультимедиа необходимы для обучения цветам детей в дошкольных группах. Также используются такие методы, как интерактивные методы, наблюдение, практическая деятельность, сравнение и соревновательные игры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: при проведении занятий по ознакомлению детей с цветами путем комбинирования различных материалов и методов наблюдаются такие результаты, как повышение интереса, быстрая память о цветах, развитие творческих способностей, формирование эстетического вкуса, навыков групповой работы. В результате обсуждений видно, что эффективность методов обучения цветам высока и можно сделать процесс обучения интересным, комбинируя разные методы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует еще раз подчеркнуть, что уроки по знакомству детей с цветами должны быть интересными и полезными. Через игровые методы, творческую деятельность и работу с природой дети эффективно изучают цвета. Таким образом обогащается их наблюдательный и эстетический кругозор.

Ключевые слова: дошкольное образование, цвета, интерактивные методы, творческая деятельность, эстетический вкус, навыки, практическая деятельность, наглядные материалы.

Для цитирования: Раджапова З.Т., Мирзаева Г. З. Методы ознакомления детей с разновидностью цвета в дошкольных группах. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 313–318.

METHODS OF INTRODUCING CHILDREN TO THE VARIETY OF COLOR IN PRESCHOOL GROUPS

© Z.T. Radjabova [1]✉ © G. Z. Mirzaeva[2]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes methods for introducing children to different colors in preschool groups.

AIM: the main goal of teaching colors is to develop children's ability to distinguish, name and use colors.

MATERIALS AND METHODS: colored cards, colored paper and paints, toys, natural objects, visual aids and multimedia are necessary for teaching colors to children in

preschool groups. Methods such as interactive methods, observation, practical activities, comparison and competitive games are also used.

DISCUSSION AND RESULTS: when conducting classes to introduce children to color by combining various materials and methods, the following results are observed: increased interest, quick memory of colors, development of creative abilities, formation of aesthetic taste, and group work skills. As a result of the discussions, it is clear that the effectiveness of color teaching methods is high and the learning process can be made interesting by combining different methods.

CONCLUSION: It should be emphasized once again that lessons on introducing children to colors should be interesting and useful. Through play methods, creative activities and work with nature, children effectively learn colors. In this way, their observational and aesthetic horizons are enriched.

Key words: preschool education, colors, interactive methods, creative activities, aesthetic taste, skills, practical activities, visual materials

For citation: Radjabova Z.T., Mirzaeva G. Z. (2025) ‘Methods of introducing children to the variety of color in preschool groups’, Inter education & global study, (1), pp. 313–318. (In Uzbek).

Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ranglarni o‘rgatish muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Ranglarni taniy olish bolalarda kuzatuvchanlik, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik va estetik his-tuyg‘ularni rivojlantiradi. Ranglarni o‘rgatishning *asosiy maqsadi* – bolalarda ranglarni farqlash, nomlash va qo‘llay olish ko‘nikmalarini rivojlantirishdir. Bu quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Kuzatuvchanlikni rivojlantirish: Ranglar orqali bolalarning atrof-muhitni chuqurroq o‘rganishiga yordam berish.
2. Mantiqiy va ijodiy fikrlashni shakllantirish: Ranglarning uyg‘unligi va kombinatsiyasini tushunish orqali bolalarning tasavvurini kengaytirish.
3. Til va nutq rivoji: Ranglar nomini o‘rganish orqali lug‘at boyligini oshirish va aniq ifoda qilish qobiliyatini mustahkamlash.
4. Estetik didni shakllantirish: Ranglar uyg‘unligini anglash va qadrlash orqali go‘zallikni his qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Ranglarni tanishtirishning samarali usullari quyidagilardan iborat:

1. Vizual materiallar yordamida o‘rgatish
   - Rang-barang rasmlar, o‘yinchoqlar va plakatlardan foydalaning.
   - Har bir rangni alohida namoyish etib, uni nomini aniq va ravon talaffuz qiling.
2. O‘yin usullarini qo‘llash
   - Ranglarni topish: Bolalarga turli rangdagi obyektlarni topishni taklif qiling.
   - Ranglarni joylashtirish: Rangli kartochkalarni mos obyektlar bilan birlashtirish.
3. San‘at va ijodkorlik faoliyatlari
   - Rangli qog‘ozlardan foydalanib, turli shakllar yasashni o‘rgating.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

- Bolalarga rangli bo‘yoqlar bilan chizish va bo‘yashni taklif eting.

4. Tabiatdan foydalanish
   - Gullar, barglar, mevalar kabi tabiiy obyektlar yordamida ranglarni ko‘rsatish.
   - Tabiatda ranglarning o‘zgarishi haqida suhbatlar tashkil qilish.
5. Qo‘shiqlar va she‘rlar yordamida o‘rgatish
   - Ranglar haqida sodda va qiziqarli qo‘shiqlarni o‘rgating.
   - She‘rlar orqali bolalar ranglarning nomini eslab qolishadi.

Maktabga tayyorlov guruhlarida bolalarga ranglarni o‘rgatishda quyidagi materiallar va metodlardan keng foydalaniladi.

Materiallar:

1. Rangli kartochkalar: har bir rangni aniq aks ettiruvchi kartochkalar.
2. Rangli qog‘ozlar va bo‘yoqlar: turli ijodiy mashg‘ulotlar uchun.
3. O‘yinchoqlar: rang-barang o‘yinchoqlar va konstruktorlar.
4. Tabiiy ob’yektlar: gullar, mevalar, barglar.
5. Vizual materiallar: rangli kitoblar, plakatlar va suratlar.
6. Multimedialar: ranglarni ko‘rsatadigan video va animatsiyalar.

Metodlar:

1. Interfaol usullar: bolalar bilan savol-javoblar, ranglarni topish va ularni birlashtirishga asoslangan.
2. Kuzatish: tabiiy obyektlar yoki suratlar yordamida ranglarni kuzatish.
3. Amaliy faoliyat: bo‘yash, chizish, kollajlar yaratish orqali ranglarni mustahkamlash.
4. Qiyoslash: ranglar orasidagi farqlarni va o‘xshashliklarni aniqlash.
5. Musobaqa o‘yinlari: guruh bo‘lib ishlash va ranglarni tanib olish bo‘yicha bellashuv.

Mashg‘ulotlarda yuqorida keltirilgan metodlardan foydalanilsa, mashg‘ulot samarasi yanada yuqori natijalarni beradi. Shuningdek, darsni tashkil etishda quyidagi bosqich tartibiga e’tibor berilsa, nur ustiga a’lo nur bo‘ladi. Demak, darsni tashkil etish bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Kirish qismi: Ranglar mavzusiga doir savollar va rasmlar orqali bolalarning qiziqishini uyg‘otish.
2. Asosiy qism: Ranglarni tanishtirish va ularni o‘rgatish uchun faoliyatlarni tashkil qilish.
3. Mustahkamlash: Ranglar bilan bog‘liq o‘yinlar va amaliy mashg‘ulotlarni o‘tkazish.
4. Xulosa: O‘rganilgan ranglarni takrorlash va baholash.

Bolalarni ranglar bilan tanishtirish darslari turli materiallar va metodlarni birlashtirgan holda amalga oshirilganda, quyidagi natijalar kuzatildi:

1. Qiziqishning oshishi: Bolalar ranglar mavzusiga katta qiziqish bilan yondashib, faol ishtirok etdi.
2. Ranglarni tez eslab qolish: Vizual va amaliy faoliyatlar orqali bolalar ranglarni qisqa vaqt ichida o‘rgandi.
3. Ijodiy ko‘nikmalar rivoji: Rangli bo‘yoqlar va qog‘ozlardan foydalangan holda ijodkorlik qobiliyatlari oshdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

4. Estetik didning shakllanishi: Ranglarni uyg‘unlashtirish va tabiiy obyektlarni kuzatish orqali go‘zallikni his qilish qobiliyati rivojlandi.
5. Guruh bilan ishlash ko‘nikmalari: O‘yin va musobaqa usullari yordamida bolalarda hamkorlik va muloqot qobiliyatlari shakllandi.

Muhokamalar natijasida ranglarni o‘rgatish usullarining samaradorligi yuqori ekanligi va turli usullarni birlashtirish orqali dars jarayonini qiziqarli qilish mumkinligi aniqlandi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida mashg‘ulotlardan so‘ng bolalarning bajargan ishlarini baholash va rag‘batlantirish alohida o‘rin kasb etadi. Bunda tarbiyachi mayda detallargacha e’tibor berishi kerak bo‘ladi. Shuningdek quyidagi jihatlarga amal qilishi lozim bo‘ladi.

- Bolalarning ranglarni to‘g‘ri aniqlashi va nomini aytishi baholanadi.
- Rag‘batlantirish uchun maqtab qo‘yish, kichik sovg‘alar berish mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bolalarni ranglar bilan tanishtirish darslari qiziqarli va foydali bo‘lishi kerak. O‘yin usullari, ijodiy mashg‘ulotlar va tabiat bilan ishlash orqali bolalarning ranglarni o‘rganishi samarali bo‘ladi. Shu tariqa, ularning kuzatuvchanlik va estetik dunyoqarashi boyitiladi.Shu bilan birga, bolalarni ranglar bilan tanishtirish darslari nafaqat ranglarni bilib olish, balki ularning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan jarayondir. Ranglarni o‘rgatish orqali bolalarning:

Kuzatuvchanlik va tahlil qobiliyati oshadi: Har xil ranglarni farqlash va taqqoslash ularda mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi**.** Ijodiy tafakkuri shakllanadi: San‘at va amaliy faoliyat orqali bolalar tasavvur qilish va ijod qilishni o‘rganadi.Til rivoji mustahkamlanadi: Ranglarni nomlash va ular haqidagi tushunchalarni ifoda etish til boyligini oshiradi.Estetik did rivojlanadi: Ranglarni uyg‘unlashtirish orqali bolalar go‘zallikni qadrlashni o‘rganadi.Jamoaviy ishlash qobiliyati shakllanadi: Musobaqalar va guruhli mashg‘ulotlar orqali hamkorlikni kuchaytiradi.

Umuman olganda, ranglarni tanishtirish orqali bolalarda nafaqat rang haqidagi bilim, balki hayotga nisbatan ijobiy munosabat ham shakllanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan ranglarni o‘rgatish mashg‘ulotlari bolalarning umumiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi va ularni kelajakdagi o‘quv faoliyatiga tayyorlaydi. Shu sababli, mazkur jarayonga ijodiy va mas‘uliyatli yondashish zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Tirkashevna, R. Z. (2023). LANDSHAFT DIZAYNI BO ‘YICHA TA'LIM: MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(1), 158-164.
2. З.Раджапова, У.Абдурауфова ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА // SAI. 2023. №B1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-usingmethods-in-the-professional-training-of-future-teachers-on-the-basis-of-anintegrative-approach (дата обращения: 09.11.2023).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

3. Раджапова, З. Т.,& Мирзаева, Г. З. (2023). ИННОВАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ В ЛАНДШАФТНОМ ДИЗАЙНЕ.(в дошкольных образовательных организациях). Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(4), 70-76.
4. Radjapova, Z. (2023). PEDAGOGIK KOMPETENTLIK–SHAXSGA TA'LIM-TARBIYA BERISHNING MUHIM SHARTI. Science and innovation, 2(Special Issue 9), 393-396.
5. Дополнительная общеразвивающая программа летней занятости для детей младшего школьного возраста «Ландшафтный дизайн дляначинающий» infourok.ru 2021 г.
6. «Виды инновационных технологий». Юркова А.Н. Номинация «Ландшафтный дизайн территории в ДОО» МКДОУ «Тогучинский детский сад № 6» 2017 г.
7. Radjapova Z.T. Dizayn to'garaklarida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi. Dissertatsiya. Toshkent-2020.
8. Radjapova Zukhra Tirkashevna. "Specific Characteristics of Development of Personal Creative Ability". TELEMATIQUE. Volume 21 Issue 1, 2022, 6840-6846.
9. Maxmutazimova, Y. R., & Xamrayeva, D. R. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TA'LIM-TARBIYASIDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING ZARURIYATI. Inter education & global study, (7), 124-130.
10. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Radjapova Z.T.,** "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi" kafedrasi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, [**Раджапова З.Т.,** Кандидат педагогических наук (PhD), доцент кафедры технологии дошкольного образования], [**Radjabova Z.T.,** candidate of pedagogical sciences (PhD), associate professor of the department of technology of preschool education];] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Mirzayeva G.Z.**, "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi"(Maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi II bosqich magistranti, [**Мирзаева Г. З.,** Магистрант второго курса ТДПУ Низами «Теория и методика обучения и воспитания» (Дошкольное образование)], [**Mirzaeva G. Z.,** second-year master's student of TDPU Nizami "Theory and methods of teaching and upbringing" (preschool education)];] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

© X.Sh.Ochilova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish texnologiyasi asosida kitoblar olami bilan tanishish orqali kitobga mehr-muhabbat uyg‘otish va undan yetarli bilim,ma’lumotlarni egallash muhim hisoblanadi.Kitobxon bo‘lish kelajakda o‘z kasbini mohir ustasi bo‘lishga dunyoqarashni shakllantirishga yaqindan yordam beradi..Zero,bitmas-tuganmas xazina-kitoblar avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma’naviy merosdir.

MAQSAD: maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ta’lim-tarbiyasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish texnologiyasi yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda “Pedagogik vaziyat”, “SWOT tahlil”, “Axborot almashish” interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo‘yicha muammoli vaziyat o‘rganildi, savol-javob orqali axborot almashish orqali amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o‘rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar yoritildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini oshirishda ertak kitoblardan, ko‘rgazmali materiallardan foydalanish orqali ta’lim-tarbiya berish va ertaklarning o‘ziga xos xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyatini o‘rganib, oilada ota-onalarning kitobxonligini, ertaksevarligini ommalashtirish hamda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachilarning kitobxonlik haqidagi bilim, ma’lumotlarini boyitish zarur.

XULOSA: maktabgacha katta yoshdagi bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda, rivolanish sohalar kompetensiyalariga integratsion yondashuv metodikasini takomillashtirish usullari (suhbat, tushuntirish, hikoya, ertakterapiya, namuna ko‘rsatish), ushbu jarayonda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda bolalarning so‘z boyligini oshirish, nutqini rivojlantirish, ma’naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, madaniyat, shakl, usul, nutq, axloq, suhbat, texnologiya.

Iqtibos uchun: Ochilova X.Sh. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish texnologiyasi. // Inter education & global study. 2025. №1 B.319-324

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

© Х. Ш. Очилова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье важно привить любовь к книге и получить достаточные знания и информацию, познавая мир книги на основе технологии формирования культуры чтения у детей дошкольного возраста, тесно помогает формированию. Потому что бескрайнее сокровище. -книги – духовное наследие, укрепляющее цепь поколений.

ЦЕЛЬ: заключается в разработке методических рекомендаций по технологии формирования культуры чтения в обучении детей дошкольного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в наших научных исследованиях мы эффективно использовали интерактивные методы «Педагогическая ситуация», «SWOT-анализ», «Информационный обмен, идеи уточнялись с помощью конкретных примеров».

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повышать культуру чтения детей старшего дошкольного возраста, используя книги сказок и изобразительные материалы, воспитывать и воспитывать их, изучать особенности и воспитательное значение сказок, популяризировать чтение и любовь к сказкам среди детей. родителей в семье, а также в дошкольных образовательных организациях необходимо обогащать знания и информацию воспитателей о чтении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в духовно-нравственном воспитании старших дошкольников использованы методы совершенствования методики комплексного подхода к компетенциям областей развития (беседа, объяснение, рассказ, сказотерапия, подача примера), в процессе формирования культуры чтения, увеличения словарного запаса детей, развития речи, целесообразно формировать духовно-нравственные качества.

Ключевые слова: чтение, культура, форма, метод, речь, нравственность, беседа, технология

Для цитирования: Очилова Х.Ш. Технология формирования библиотечной культуры у детей дошкольника. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 319-324.

TECHNOLOGY OF FORMING LIBRARY CULTURE IN PRESCHOOL CHILDREN

© Khilola. Sh. Ochilova[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, it is important to instill a love for books and get sufficient knowledge and information, learning the world of books based on the technology of forming a reading culture in preschool children, closely helps to form. Because the endless treasure. - books are a spiritual heritage that strengthens the chain of generations.

AIM: consists of developing methodological recommendations on the technology of developing a reading culture in teaching preschool children.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research, we effectively used the interactive methods “Pedagogical situation”, “SWOT analysis”, “Information exchange, ideas were clarified with the help of specific examples”.

DISCUSSION AND RESULTS: to improve the reading culture of preschoolers by using fairy tale books and visual materials, as well as by studying the features and educational value of fairy tales, popularizing parental reading and love for fairy tales in the family and preschool institution. knowledge and information of teachers about reading in educational organizations.

CONCLUSION: methodology for improving the methodology of an integrated approach to the competencies of areas that develop spiritual and moral education of preschool children (conversation, explanation, story, fairy tale therapy, showing an example), in this process, in Forming a culture of reading, increasing children's vocabulary, developing their speech, it is advisable to form spiritual and moral qualities

Key words: reading, culture, form, method, speech, morality, conversation, technology

For citation: Khilola Sh. Ochilova (2025) ‘Technology of forming library culture in preschool children’, Inter education & global study, (1), pp. 319-324. (In Uzbek).

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev “Yoshlarni kitob o‘qishga bo‘lgan qishiqishlarini oshirishga, ularning kitob bilan do‘st bo‘lishiga, aholining kitbxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim” -deb ta’kidlaydilar. Yoshlarning ma'anaviy-ma'rifiy, badiiy-estetik hamda milliy va jahon adabiyotlarini mutolaa qilish madaniyatini yuksaltirish, talabalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda.

Buyuk mutafakkir, so ‘z mulkining sultoni Alisher Navoiy “Kitob- beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishining eng asosiy manbai” deya ta'kidlagan bo‘lsa, Sohibqiron Amir Temur “Kitob - barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va aql-idrokning. Ilmu donishning asosidir. Hayot o‘rgatuvchi murabbiydir” deya uqtirishgan.

Kitob kishilik jamiyatining ma'naviy taraqqiyotida va inson hayotida beqiyos ahamiyatga ega bo‘lganligi barchamizga qadimdan ma'lumdir.U dunyoni tanishish bilan birga, go‘zallikka muhabbat uyg‘otish va undan zavqlanish tuyg‘usini beradi. Kitob talabada ilmiy, ma'naviy dunyoqarashini o‘zgartirishda ijobiy harakterini tarkib toptirish hamda hayot va turmush ziddiyatlarini qanday qilib echish yo‘llarini o‘rgatadi. Kitob

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

kelajakda o‘z kasbining mohir ustasi bo‘lishida ham as qotadi. Bu xislatlarni egallab olgan har bir talaba, yuksak ma'anaviy tafakkurga ega bo‘lgan, shaxs bo‘lib kamolga etadi.

Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir. Kitob inson ruhiyatiga ta'sir etib,ularni ma'naviy-axloqiy kamolatga etaklaydi, hissiyotiga ta'sir etadi va bilim olish bilan birga talabaga zavq bag‘ishlaydi. Talabalarda kitobxonlik madaniyatini oshirishda, badiiy, tarixiy asarlarni ko‘proq o‘qishi, mutolaa qilishga mehr uyg‘otish va kitobxonlik saviyasini o‘stirish dolzarb

Buyuk ajdodlarimiz avlod kamolotining uch sharti: badan tarbiyasi, ruh tarbiyasi va fikr tarbiyasiga alohida diqqat qaratgani ma'lum. Ulardan uchinchisi - fikr tarbiyasi aynan kitob mutolaasi jarayonida shakllanishi isbot talab qilmaydi. Ulug‘ ma'rifatparvar Ablulla Avloniy ta'biricha: “Fikr tarbiyasi eng kerakli, ko‘p zamonlardan beri taqdir qilinub kelgan, muallimlarning diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifadur”. Zero, yosh avlod shuurida to‘g‘ri fikrlash, tahliliy tafakkur tarzi shakllanmas ekan, ular jamiyat oldida turgan dolzarb vazifa - milliy yuksalishni amalga oshirmog‘i mumkin bo‘lmaydi. Kitob inson hayotini butunlay o’zgartirib yuboradigan, unga o’zgacha ranglar qo’shadigan,insonni komillikka yetaklaydigan vositadir.Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda yoshlarning kitobga bo’lgan qiziqshi ham kamayabborayabdi.Yoshlarni bu borada davlatimiz rahbari turli islohotlar o’tkazilmoqda.Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: «Kitobsiz taraqqiyotga, yuksak ma’naviyatga erishib bo‘lmaydi. Kitobo‘qimaganodamning ham, millatning ham kelajagi yo‘q», - deya ta’kidlaydilar.

Maqolada bugungi kunda mamlakatimizda va balki butun dunyoda insonlar orasida kitobxonlikni rivojlantirish va bu sohada yuksalishning sinalgan usullari va kitob o’qishdagi muammolar haqida so’z boradi. Kitob mutoola qilishda jamiyat, oila va maktabning ahamiyati-farzandning shaxsiy ijtimoiy moslashuviga ta’sirini o’rganib chiqamiz, yangi O’zbekiston ravnaqining poydevori bo’lib hizmat qiladigan farzandlar kelajagini to’g’ri shakllantirish yangi o’quv qo’lanmalar chop etish barcha shahar va viloyatlarda yosh kitobxon tanlovlarini tashkil etish va barcha hududlarda ahborot vositalarida tanishtirib borish haqida chora tadbirlar taklif etilmoqda.

“Kitob-bilim manbai’’, deymiz. Bu isbot talab qilmas haqiqat.Inson bilimni asosan kitob orqali oladi, uning tarbiyasi ham kitob orqali shakllanadi. Badiiy adabiyotlar o’qilganda insonning dunyoqarashi kengayadi. Zero kitob-qalb chirog’i, tafakkur qanotidir. Afsuski, zamonaviy yoshlarimiz bu borada ancha orqadalar. Biz hamma narsani yaxshilikka yo‘yib o‘rganganmiz, bu holatni ham ular elektron kitob o‘qiydilar, shuning uchun kamdan-kam hollardagina kitob sotib oladilar, deb izohlamoqchimiz. Aslini olganda, kitobni qo‘lingizda ushlab, salmog‘ini, taftini his qilib o‘qiganga nima yetsin.Kitob va kitobxonlik insonlar ong-tafakkurini teranlashtirib, qalbiga eng go‘zal ezgu niyatlarni joylaydigan, ularni yaxshiliklar olamiga yetaklaydigan ma’naviyat sarchashmasidir. Shuning uchun har doim kitob o‘qishga ehtiyojimiz bor.Ba’zan odam moddiy manfaatlar, zamon yangiliklari, internet tizimi ichra kuni va tuni qanday o‘tganini ham bilmay qoladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Til va nutq" markazida kitoblar bilan tanishish va tinglash hamda yozish malakalarini shakllantirish uchun o'quv qurollari mavjud bo'ladi. Bu tinch markaz bo'lib, unda bolalar kitoblarni kuzatib,varaqlab chiqishlari, bir-birlariga o'qib berishlari mumkin. Shuningdek, bu yerda tarbiyachi pedagoglar bolalarga kitobni ovoz chiqarib o'qib berishi mumkin. Unda bolalarga kitobchalarni o'z qo'llari bilan yasash, mavzular asosida syujet qahramonlarni izlab topishlari va ijro etishi, hikoyalar tinglashi tavsiya etiladi.Shu til va nutq markazida bolalar kitobxonlik madaniyati shakllanib boradi.

Umuman olganda, bolalarning rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan markazdagi faoliyati nafaqat bolani mustaqil hayotga tayyorlaydi balki bugungi kunni samarali o'tishi, o'sish va rivojlanish jarayoni tabiiy holda kechishi uchun zarur shar-sharoitlar yaratishni ko'zda tutadi.Shunday ekan,rivojlanish markazlarini tashkil etishda tarbiyachi aynan nimalarga e'tibor berishi zarur?

- bolalardagi qiziqish, layoqat va qobiliyatlariga;
- rivojlanish ko'rsatkichlariga va yosh xususiyatlariga;
- bolaning ehtiyoj va talablariga;
- bolalar jamoasiga, kichik jamoalar va juft-juft bo'lib faoliyat olib borishlariga sharoit yaratilgan bo'lishi, alohida e'tibor talab etiladi.

Bizning fikrimizcha, maktabgacha 6-7 yoshdagi bolalarning rivojlanish markazidagi mustaqil faoliyati natijasida ularda yetarli bilim, ko'nikma va malakalar shakllanadi va kitobga mehr uyg'onadi:

- kitoblar haqida tushunchalari shakllanadi;
- kichik jamoa bo'lib ishlashni o'rganadi;
- qiziqarli rasmli kitoblarni ko'rib, varaqlab tomosha qilishadi;
- o'z tengdoshlari bilan muloqotga oson kirishadi;
- o'z xulq-odobini va muloqotchanligini namoyon qila oladi;
- kitoblarni asrab-avaylashga o'rganadi;
- kitoblarni turlari haqida ma'lumotlarga ega bo'lib boradilar.
- o'z tengdoshlarining hissiy holati va munosabatlarini yaxshi tushunadi; tengdoshlarini qo'llab-quvvatlaydi, hayrihoxlik ko'rsata olishga o'rganadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning texnologiyalarini o'rganish maqsad qilib olinar ekan, albatta, ertaklar tasvirlangan rasmlar asosida suhbatlar uyushtiriladi,ertakterapiya,suhbat, rasmlar asosida suhbatlar tashkil etish orqali samarali amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o'quv dasturi. T.:-2022
2. D.R. Babayeva, X.SH.Ochilova. O'quv qo'llanma/ "Nutq o'stirish metodikasi".T.:-2024
3. D.R. Babayeva. Darslik/ "Nutq o'stirish metodikasi".T.:-2021
4. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

5. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).
6. Махмутазимова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика, (51), 125-126.
7. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
8. Юлдуз, М. (2024). ПУТИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ТВОРЧЕСТВА ДОШКОЛЬНИКОВ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 94-97.
9. Babayeva, D. R., & Ochilova, X. S. (2022, October). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI NUTQ O 'STIRISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O 'RGATISH. InINTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 8, pp. 21-23).
10. SHeraliyevna, O. X. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SUHBAT QURISH O 'RGALI NUTQINI O 'STIRISH USULLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(4), 82-85.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ochilova Xilola Sheraliyevna**, "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Очилова Хилола Шералиевна**, факультета дошкольного образования «Кафедра педагогика и психология дошкольного образования»], [**Ochilova Sh. Khilola**, teacher of the "preschool education pedagogy and psychology" department], manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чилaнзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO‘LAJAK TARBIYACHILARNING IJTIMOIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH SAMARADORLIGI

© D.F. Xalilova[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti bo‘lajak tarbiyachilarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish samardorligi yoritilgan.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tashkiloti bo‘lajak tarbiyachilarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda “Debat”, “Skarabey”, “Karusel”, “Zig zag”, “Test”, “Insert” interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo‘yicha muammoli vaziyat o‘rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o‘rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha ta'lim tashkiloti bo‘lajak tarbiyachilarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish.

XULOSA: tajriba-sinovda taklif etilgan o‘quv-tarbiya jarayonida individual yondashuv asosida bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ijtimoiy tadbirlar dasturining samaradorligini hamda bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonining zarurati va imkoniyatlari to‘g‘risidagi ilmiy g‘oyaning muhimligi va asosliligi tasdiqlandi.

Olib borilgan tajriba-sinov ishlaridan ko’rinadiki, tajriba guruhlaridagi ko‘rsatkichlarning yuqoriligi va samardorligi o’sib borganligi. Bu esa bo‘lajak tarbiyachilarda kompetensiyalarni rivojlantirishining tanlangan mezonlar bo‘yicha tajriba guruhlarida o‘rtacha smaradorlik 1,15 barobarga yuqoriligni bildiradi.

Kalit so'zlar: tarbiyachi, ta'lim, texnologiya, ijtimoiy kompetensiya, pedagog, malaka, ijtimoiylashuv, samardorlik.

Iqtibos uchun: Xalilova D.F. Bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish samaradorligi. // Inter education & global study. 2025. №1 B.325-331

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

© Д. Ф. Халилова [1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описана эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих педагогов дошкольной образовательной организации.

ЦЕЛЬ: разработка рекомендаций по совершенствованию технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей дошкольной образовательной организации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в наших научных исследованиях мы эффективно использовали интерактивные методы «Дискуссия», «Скарабей», «Карусель», «Зигзаг», «Тест», «Вставка», поднимались различные дискуссионные вопросы, излагались идеи помощью конкретных примеров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: совершенствование технологий развития социальной компетентности будущих педагогов дошкольной образовательной организации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: показана значимость научной идеи об эффективности программы социальной деятельности, направленной на развитие социальных компетенций будущих воспитателей, а также необходимости и возможности процесса развития социальных компетенций будущих воспитателей на основе индивидуального подхода в образовательном процессе. в эксперименте и достоверность подтвердилась.

Из проведенной экспериментальной работы видно, что работоспособность и эффективность экспериментальных групп повысились. Это означает, что средний уровень развития компетентности будущих педагогов в экспериментальных группах по выбранным критериям выше в 1,15 раза.

Ключевые слова: воспитатель, образование, технология, социальная компетентность, педагог, компетентность, социализация, эффективность.

Для цитирования: Халилова Д. Ф. Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 325-331.

EFFECTIVENESS OF IMPROVING TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING SOCIAL COMPETENCE OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS

© Dilnoza F. Khalilova [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the effectiveness of improving technologies for developing social competence of future teachers of preschool educational organizations.

AIM: development of recommendations for improving technologies for developing social competence of future educators of preschool educational organizations.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research we effectively used interactive methods "Discussion", "Scarab", "Carousel", "Zigzag", "Test", "Insert", raised various discussion questions, presented ideas with the help of specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: improving technologies for developing social competence of future educators of preschool educational organizations.

CONCLUSION: the significance of the scientific idea about the effectiveness of the social activity program aimed at developing the social competencies of future educators, as well as the necessity and possibility of the process of developing the social competencies of future educators based on an individual approach in the educational process, is shown. in the experiment and its reliability was confirmed. From the experimental work conducted, it is evident that the performance and effectiveness of the experimental groups increased. This means that the average level of development of the competence of future preschool educators in the experimental groups according to the selected criteria is 1.15 times higher.

Key words: Educator, education, technology, social competence, teacher, competence, socialization, efficiency.

For citation: Dilnoza F. Khalilova (2025) ‘Effectiveness of improving technologies for developing social competence of future preschool educators’, Inter education & global study, (1), pp. 325-331. (In Uzbek).

Bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish yo‘nalishida tadqiq qilinishi lozim bo‘lgan muhim masalalar tizimida hamda takomillashtirishning pedagogik tizimini ishlab chiqish, uni tatbiq etishning yangi metodik yondashuvlarini joriy etish va amaliyotda sinab ko‘rish muhim pedagogik muammodir. Bo‘lajak tarbiyachining ijtimoiy kompetensiyasining asosiy elementi uning tarbiyalanuvchilar, hamkasblar va ota-onalar bilan o‘zaro munosabatlarga kirisha olishidir. Ijtimoiy faoliyatning muvaffaqiyati bo‘lajak tarbiyachida faollik, moslashuvchanlik, o‘zini-o‘zi boshqarish va xulq-atvor mexanizmlari qanchalik shakllanganiga va ijtimoiy munosabatlar ta’lim jarayonida kasbiy munosabatlarni qanchalik aks ettirishiga bog‘liqdir [1].

Tadqiqotning vazifasi bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy faoliyatda ijtimoiy va kasbiy kompetensiyasini shakllantirish bo‘yicha ishlar tizimini aniqlash edi. Vazifalar belgilangan maqsadlarga muvofiq shakllantirildi va bo‘lajak tarbiyachilarning murakkab ijtimoiy ko‘nikmalarini va o‘zaro munosabatlarni rivojlantirishni o‘z ichiga oldi. Ijtimoiy vaziyatlarda

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

xulq-atvorning moslashuvchanligi, ijtimoiy o‘zaro munosabatlardagi maqsadlarga erishish qobiliyati, ijtimoiy va kasbiy ahamiyatga ega bo‘lgan fazilatlar va ularning integratsiyasi jamiyatda tez va etarli darajada moslashishga imkon beradi.

Maqsad va vazifalar tizimi bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetentsiyasini rivojlantirish bo‘yicha ishlarni tizimli ravishda amalga oshirish imkonini berdi.

Tadqiqot olib borilayotgan muammoning bugungi kundagi amaliy xolatini o‘rganib chiqish maqsadida qayd etuvchi tajriba va sinov ishlari olib borildi. Tajriba sinov ishlari Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Qo‘qon davlat pedagogika instituti hamda Termiz davlat universitetining “Maktabgacha ta’lim” yo‘nalishida taxsil olayotgan uchinchi bosqich talabalari bilan o‘tkazildi. Tajriba sinov ishlariga jami 320 nafar talaba jalb etildi. So‘rovnomada nafaqat talaba yoshlar, balki, “Maktabgacha ta’lim” kafedrasi professor- o‘qituvchilari ham ekspert sifatida ishtirok etdilar. Tadqiqot ishini olib borayotganimizda tarbiyachilarning hozirgi kundagi mavjud ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini o‘rganib chiqdik, texnologiyalar mavjud lekin ularni zamon talabiga mos ravishda takomollashtirish muammosi ko‘rib chiqilmaganligiga guvoh bo‘ldik. Tajriba-sinov ishlarini olib borish jarayonida bo‘lajak tarbiyachilar bilan anketa so‘rovnomalari o‘tkazildi. So‘rovnomada “Maktabgacha ta’lim” yo‘nalishining 320 nafar talabalari qatnashdilar. So‘rovnomada 10 ta savol qo‘yilgan va talabalarning berilgan javoblari tahlil qilib, baxolab chiqildi.

Tajriba jarayonida oliy ta’lim tashkilotlarining maktabgacha ta’lim yo‘nalishlarida bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish yuzasidan kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajalari aniqlandi. Talabalarga anketa taqdim etilgan matn hamda mavzular asosida bilim darajalari aniqlandi. Yana quyidagilar ham ma’lum bo‘ladi [3]:

– oliy ta’lim tashkilotlarida bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish darajasi aniqlandi;

– maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarda o‘tkazilgan so‘rovnoma natijasida tarbiyachining ijtimoiy kompetensiya bo‘yicha yutuq va kamchiliklari aniqlandi;

– ta’lim tashkilotlarida bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish bo‘yicha fikrlarni umumlashtirish maqsadida anketa-savol -javoblari o‘tkazildi.

Mavzu yuzasidan olib borilayotgan tadqiqot ishi o‘z oldiga qo‘ygan maqsad hamda vazifalaridan kelib chiqqan holda tajriba-sinov ishlari 2021-2024 yillarda 3 bosqichda amalga oshirildi: Aniqlashtiruvchi bosqich;Shakllantiruvchi(bilim beruvchi) tajriba- sinov bosqichi; Umumlashtiruvchi tajriba sinov bosqichi;

Aniqlashtiruvchi bosqich jarayonida ilmiy tadqiqotning ushbu bosqichida ishning oldiga qo‘yilgan asosiy muammosi, ya’ni bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy - nazariy, ilmiy-uslubiy asoslari o‘rganib chiqildi, tadqiqotning maqsad va vazifalari aniqlandi; tadqiqotning ob’ekti hamda uning ko‘rsatkichlari va unga mos mezonlar nazariy manbalar tahlil qilinib o‘rganildi. Tanlangan mavzu maqsadidan kelib chiqqan holda, bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

individual sifatlar darajalari orqali tahlil etildi va o‘rganildi. Mavzuga oid adabiyotlar, me’yoriy-normativ xujjatlar o‘rganildi va taxlil qilindi.

Tadqiqotning ikkinchi-shakllantiruvchi tajriba-sinov bosqichida bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha tashkil etiladigan seminar treninglar mazmuni tizimli ishlab chiqildi.

Umumlashtiruvchi bochqichda tadqiqotning tajriba-sinov natijalari umumlashtirildi, tanqidiy tahlil qilinib, tadqiqot maqsadi va ilmiy farazining ishlab chiqilganligi, asoslanganliklari, o‘quv mashg‘ulotlar jarayonida ishlab chiqilgan mashg‘ulot texnologiyalari asosida tekshirib ko‘rildi. Olib borilgan tadqiqot ishining asosiy xulosasi ishlab chiqildi hamda bu xulosa bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomollashtirish bo‘yicha turli topshiriqlar asosida yaratilgan. Tajriba-sinov tadqiqoti mos pedagogik shart-sharoitlarning tavsifiga ega, biz ishlab chiqqan model orqali bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomollashtirish samaradorligini tekshirishga yo‘naltirilgan edi. Tajriba-sinov ishlarini olib borish uchin tanlab olingan oliy ta’lim muassasasi talabalari kontingenti o‘rganib chiqildi va 3-kuslar tajriba va nazorat guruhlari sifatida tanlab olindi. Tadqiqot olib borilgan davrida amalga oshirilgan muhim ishlardan biri tajriba-sinov ishlariga bo‘lajak tarbiyachilarni jalb qilish va ulardan tajriba hamda nazorat guruhlarini shakllantirish bo‘ldi. Tajriba sinov ishida 320 nafar bo‘lajak tarbiyachi jalb etildi. Mazkur qayd etish sinovi 2021-2024 yillar davomida o‘tkazildi. Shu o‘rinda ta’kidlab o‘tish lozim, tajriba-sinov ishlarining o‘ziga xos murakkablik kasb etganligini aytib o‘tish maqsadga muvofiq. Bu murakkablik quyidagilarda ko‘rindi:

- tahsil olayotgan talabalarning turli yoshda tahsil olishi natijasida ularning ijtimoiy faolligida farqlar seziladi;
- oliy ta’lim muassasasiga qabul qilingan har bir talaba-yoshlar har xil muhitda tarbiya ko‘rgan, shunday ekan ularda ijtimoiy munosabatga kirish xam turlicha bo‘ladi.
- talabalarning yashash muhiti hamda ijtimoiy kelib chiqishi turlicha bo‘ladi.

Tajriba sinovni o‘tkazish uchun sinov dasturi ishlab chiqildi. Qayd etuvchi sinov ishida quyida keltirilgan usullardan foydalanildi:

- bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini haqidagi bilimlarini aniqlashga qaratilgan so‘rovnoma;
- maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarining ijtimoiy kompetensiyasi haqidagi bilimlarini aniqlovchi test;
- pedagogik jarayonni kuzatish;

So‘rovnoma o‘tkazishdan asosiy maqsad bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlarini o‘rganish hamda bilimlarini aniqlashdan iborat.

Tajriba-sinov ishlariga jalb etilgan jami o‘rtacha 320 nafar talabalar quyidagi sonlarda tajriba va nazorat guruhlariga biriktirildi:1) tajriba guruhlariga 158 nafar; 2) nazorat guruhlariga 162 nafar.

Biz tajriba sinov ishlari uchun tajriba va nazorat guruhlarini belgilab oldik.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Tadqiqot ishlarini o‘rganib chiqish asosida bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini shakllanganligini darajalarga ajratdik: yuqori, o‘rta, quyi daraja [2].

I. Quyi daraja. Ijtimoiy ko‘nikmasining kam shakllanganligi, ijtimoiy faollik ko‘rsatishda mustaqil fikrining mavjudligi ammo fikr bildirish ko‘nikmasi kam shakllanganligi, ijtimoiy faollik ko‘rsatishda qo‘rquv xissining yuqoriligi bilan farqlanishi aniqlandi.

II. O‘rta daraja. Bo‘lajak tarbiyachilarda kasbiga nisbatan qiziqishi mavjud, kompetensiya haqida bilimga ega faoliyatiga nisbatan ongli ijtimoiy munosabatning tarkib topganligi, ijtimoiy kompetensiyaga oid nazariy bilimlarning o‘zlashtirilganligi, tashabbuskorlik, talabchanlik, ko‘nikmalari, improvizasiya va refleksiya shakllarining rivojlanganligi.

III. Yuqori daraja. Ijtimoiy munosabatlarga moslashuvchanlik, o‘ziga xos talabchanlik, tashabbuskorlik ko‘nikmalarining mavjudligi, ijtimoiy kompetensiyasi rivojlanganligi, kreativ fikrlar, “Keys muammolar”, “Malakaviy amaliyot”da faol ishtirok etish qobiliyatining mavjudligi. Tajriba-sinov ishlarining maqsadi bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlanganlik darajasi aniqlash, hamda bo‘lajak tarbiyachilarning ushbu muammoga munosabatlarni va uning kelgusi faoliyatidagi ahamiyatini tushunishlarini aniqlab olishdan iborat edi. Anketa so‘rovnomalarini qayta ishlash natijasida olingan ma’lumotlar bizga xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Mezonlar bo‘yicha bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlanish dinamikasi va olingan natijalar sifat o‘sishi Matematik statistik usullarida eng ko‘p qo‘llanilib kelinayotgan usullardan biri Styudentning T-statistikasi yordamida amalga oshirilgan.

Demak, olib borilgan tajriba-sinov ishlaridan ko‘rinib turibdiki tajriba guruhlaridagi ko‘rsatkichlarning yuqoriligi va samardorlik o’sib borganligini ko‘rish mumkin. Bu esa bo‘lajak tarbiyachilarda kompetensiyalarni rivojlantirishining tanlangan mezonlar bo‘yicha tajriba guruhlarida o‘rtacha smaradorlik 1,15 barobarga yuqoriligni bildiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. D.R.Babayeva, D.F.Xalilova. “Bolalarning ijtimoiy moslashuvi”. O’quv qullanma. “Ilm-ziyo-zakovat” nashriyoti. Toshkent – 2023.
2. N.M.Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. Darslik. Toshkent – 2014
3. Xalilova Dilnoza Furqatovna. “Maktabgacha ta'lim tashkiloti bo’lajak tarbiyachilarining ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirish”. Ta’lim sifati – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotini yanada yuksaltirishning muhim omili, Qo’qon 21 iyun 2023 yil. 677-679.
4. Садикова, Д. Х. (2024). ЭКСПЕРИМЕНТЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С УЧЕТОМ ТЕХНОЛОГИЙ STEAM. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 55(2), 26-28.
5. XD Furqatovna. “The role of social competence in the professional activity of future educators of preschool educational institutions”. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2024. 59-61

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

6. Maxmutazimova, Y. R., & Xamrayeva, D. R. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TA'LIM-TARBIYASIDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING ZARURIYATI. Inter education & global study, (7), 124-130.
7. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).
8. Садикова, Д. Х. (2023). ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГОВ И МОДЕЛИ STEAM-ОБРАЗОВАНИЯ: ПЕРЕСМОТР ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОДХОДОВ. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 301-305.
9. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
10. Artikbayeva, A. (2023). Ijtimoiy hamkorlik asosida bo 'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).
11. Imamova, N. (2022). IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY AND CREATIVITY DEVELOPMENT IN TRAINING TEACHERS. Science and Innovation, 1(7), 676-679.
12. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
13. Artikbayeva, A. A. (2023). Development of Professional Competencies of Students Based on Social Cooperation. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 3(2), 354-356.
14. Abzalkhanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.
15. Sultansaidova, M. (2023). Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarini kasbga yo 'naltirib o 'qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirish yuzasidan xalqaro tajribalar. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(1).
16. Камолова, Г. (2024, March). ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 3, No. 3, pp. 197-204).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xalilova Dilnoza Furkatovna**, Maktabgacha ta'lim fakulteti "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Халилова Дилноза Фуркатовна**, преподователь факультета дошкольного образования, кафедра "Педагогика и психология дошкольного образования"], [**Dilnoza Furkatovna Khalilova**, Teacher of preschool education faculty]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MAKTABGACHA TA'LIMDA STEAM TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH

© D.X. Sadikova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika (STEAM)ni maktabgacha ta'limga integratsiya qilish dunyoning ko‘plab mamlakatlarida tobora ommalashib bormoqda.

MAQSAD: maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyalarini qo‘llash bo‘yicha xorijiy tajribani kompleks tarzda o‘rganish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqola STEAM ta'limining nazariy asoslari haqida qisqacha ma’lumot berish bilan boshlanadi va kichik yoshdagi bolalar uchun STEAM asosida o‘qitishning afzalliklarini muhokama qiladi. Shuningdek, maqolada butun dunyo bo‘ylab maktabgacha ta'limda qo‘llanilayotgan turli o‘quv dasturlari, pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarga tanqidiy tahlil berilgan. Xorijiy mamlakatlar va O‘zbekiston tajribasi asosida STEAM texnologiyalarining qo‘llanilishi ham ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotlar zamonaviy innovatsion usullar, multimedia usullari va an’anaviy pedagogik metodlar – masalan, “Aqliy hujum”, “Loyiha”, “Muammoli vaziyat” usullaridan foydalangan holda olib borilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari bunday dasturlarni ta'lim tashkilotlariga joriy etishning muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu dasturlar bolalarning tez o‘zgarayotgan dunyoga muvaffaqiyatli moslashuvi uchun zarur bo‘lgan kompleks ko‘nikmalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA: STEAM yondashuvi doirasidagi integratsiyalashgan o‘quv dasturlari murakkab muammolar va vazifalarni hal qilish uchun fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematikadan bilim va usullarni birlashtiradi. Bunday dasturlar bolalarga bilimlarning turli sohalari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tushunish va ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash imkonini beruvchi yaxlit ta'limni ta’minlaydi.

Kalit so'zlar: STEAM ta’lim, maktabgacha ta’lim, o‘quv dasturlari, pedagogika, texnologiyalar, xorijiy tajriba, xorij mamlakatlari va O‘zbekistonning farqi.

Iqtibos uchun: Sadikova D.X. Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyalarni qo‘llash. // Inter education & global study. 2025. №1 B.332-340.

ПРИМЕНЕНИИ STEAM ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

© Д.Х. Садикова [1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: интеграция науки, технологий, инженерии, искусства и математики (STEAM) в дошкольном образовании становится все более популярной во многих странах мира.

ЦЕЛЬ: предоставить комплексный обзор зарубежного опыта в применении STEAM технологий в дошкольном образовании.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: статья начинается с краткого обзора теоретических основ STEAM образования, за которым следует обсуждение преимуществ обучения по STEAM для маленьких детей. Затем в статье представлен критический обзор различных программ обучения, педагогик и технологий, используемых в дошкольном образовании по всему миру. Так же статья рассматривает опыт применения STEAM-технологий в дошкольном образовании зарубежных стран и Узбекистана. Исследования проводились современными инновационными методами, мультимедийными методами и классическими педагогическими методами, как «Мозговой штурм», «Проект», «Проблемная ситуация».

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования подчеркивают важность внедрения подобных программ в образовательные организации для эффективного формирования комплексных навыков детей, необходимых для успешной адаптации в быстро меняющемся мире.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интегрированные учебные программы в рамках подхода STEAM объединяют знания и методы из различных дисциплин, таких как наука, технологии, инженерия, искусство и математика, для решения сложных проблем и задач. Такие программы обеспечивают целостное обучение, которые позволяет детям понимать взаимосвязи между различными областями знаний и применять их в реальных ситуациях.

Ключевые слова: STEAM образование, дошкольное образование, программы обучения, педагогика, технологии, зарубежный опыт, отличие зарубежных стран от Узбекистана.

Для цитирования: Садикова Д.Х. Применении STEAM технологий в дошкольном образовании. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 332-340.

APPLICATION OF STEAM TECHNOLOGY IN PRESCHOOL EDUCATION

© Dilafruz Kh. Sadikova [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Annotation

INTRODUCTION: the integration of science, technology, engineering, art, and math (STEAM) in preschool education is becoming increasingly popular in many countries around the world.

AIM: provide a comprehensive overview of foreign experience in the use of STEAM technologies in preschool education.

MATERIALS AND METHODS: the article begins with a brief overview of the theoretical foundations of STEAM education, to be followed It then provides a critical overview of different curricula, pedagogies, and technologies used in preschool education around the world. The article also examines the experience of STEAM technologies in preschool education in foreign countries and Uzbekistan.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study emphasize the importance of introducing such programs in educational organizations to effectively develop children's complex skills necessary for successful adaptation in a rapidly changing world.

CONCLUSION: integrated curricula within the STEAM approach integrate knowledge and techniques from various disciplines such as science, technology, engineering, art and mathematics to solve complex problems and challenges. Such programs provide holistic learning that allows children to understand the relationships between different areas of knowledge and apply them to real-life situations.

Key words: STEAM education, preschool education, curricula, pedagogy, technology, foreign experience, the difference between foreign countries and Uzbekistan.

For citation: Dilafruz Kh. Sadikova. (2025) ‘Application of STEAM technology in preschool education’, Inter education & global study, (1), pp. 332-340. (In Russ).

В последние годы возрос интерес к интеграции STEAM образования в дошкольном образовании (ДО). Интеграция предметов STEAM в ДО основана на убеждении, что маленькие дети являются естественными любознательными учениками и имеют потенциал для развития прочных фундаментальных навыков в науке, технологиях, инженерии, искусстве и математике, которые будут им полезны в будущем. Однако, применение STEAM технологий в ДО не является стандартной практикой во многих странах мира и требует дополнительных исследований и анализа зарубежного опыта.

STEAM образование является подходом к обучению, который интегрирует науку, технологии, инженерию, искусство и математику. Он способствует развитию творческих и критических мыслительных навыков, умений решать проблемы и работать в коллективе. Подход STEAM также помогает детям развивать важные социальные навыки, такие как коммуникация, лидерство и сотрудничество. Преимущества обучения по STEAM для маленьких детей

Многие исследования показывают, что обучение по STEAM в ДО может существенно улучшить учебные результаты и повысить уровень участия детей в

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

учебном процессе. Он также способствует развитию творческих и критических мыслительных навыков, которые могут быть полезны в будущей академической и профессиональной жизни детей. Обучение по STEAM также помогает детям развивать важные социальные навыки, такие как коммуникация, лидерство и сотрудничество [1].

Различные страны мира имеют различные программы обучения, педагогики и технологии, используемые для интеграции STEAM в ДО. Например, в США программа STEM Starters от детского сада до школы предлагает детям возможность заниматься научными экспериментами, программированием и созданием роботов. В Великобритании, программа "Early Years STEM" нацелена на создание специального окружения, где дети могут исследовать и экспериментировать с материалами, а также развивать свои навыки в области науки, технологии, инженерии, искусства и математики.

В Японии, концепция "Educational Robotics" включает в себя использование роботов для развития навыков решения проблем, программирования и инженерии у детей младшего возраста. В Израиле, программа "STEM in Kindergarten" использует технологии AR/VR для создания интерактивных и занимательных уроков по науке, технологии, инженерии, искусству и математике [2]. В некоторых странах, таких как Финляндия, используется инновационный подход к обучению, называемый "Phenomenon-based learning", который позволяет детям изучать науку, технологию, инженерию, искусство и математику через реальные проекты и задачи.

В последние годы в мире наблюдается растущий интерес к использованию STEAM-технологий (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) в образовании, включая дошкольное обучение. Эти технологии сочетают в себе знания из разных областей и позволяют детям развивать не только умение решать задачи, но и творческое мышление [5].

Применение STEAM-технологий в дошкольном образовании имеет множество преимуществ. Во-первых, они помогают детям развивать навыки и умения, необходимые для их будущей карьеры в сфере науки, технологии, инженерии, математики и искусства. Во-вторых, использование STEAM-технологий позволяет улучшить процесс обучения и сделать его более интересным и занимательным для детей.

Многие зарубежные страны уже внедрили STEAM-технологии в дошкольное образование и добились значительных результатов. Например, в США проект "Code.org" проводит бесплатные уроки программирования для детей в возрасте от 4 до 9 лет, используя игры и интерактивные задания. В Японии детям предлагают заниматься "визуальным программированием" с помощью специальных конструкторов [3].

В Финляндии проект "Luotsi" использует STEAM-технологии для улучшения обучения и создания новых методов работы с детьми младшего возраста. Данный

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

проект проводит инновационные тренинги для учителей и воспитателей, использующих STEAM-технологии в дошкольном образовании.

Одним из примеров успешного использования STEAM-технологий в дошкольном образовании является проект "RoboMind" в Нидерландах. Данный проект использует программу для обучения детей программированию роботов. Дети играют в интерактивные игры, в процессе которых они учатся программировать движения роботов и решать задачи. Кроме того, дети учатся работать в команде и развивать свои навыки социального взаимодействия [6].

В Австралии проект "MakerKids" предлагает детям возможность создавать свои собственные проекты с использованием технологий 3D-печати, электроники, робототехники и других STEAM-технологий. Дети учатся решать проблемы, создавать инновационные продукты и развивать свои творческие способности [4].

Кроме того, использование STEAM-технологий в дошкольном образовании помогает детям развивать навыки социальной адаптации и коммуникации. Дети учатся работать в команде, общаться и делиться идеями, что помогает им стать более уверенными в себе и улучшить свои навыки социального взаимодействия [7].

Одним из ключевых элементов успешного внедрения STEAM-технологий в дошкольном образовании является подготовка квалифицированных преподавателей и воспитателей. Они должны иметь достаточное знание и опыт в области STEAM-технологий, чтобы эффективно обучать детей [6].

Также необходимо учитывать, что применение STEAM-технологий в дошкольном образовании должно основываться на индивидуальном подходе к каждому ребенку, учитывая его интересы и потребности. Важно не просто давать детям доступ к технологиям, но и помогать им понимать, как использовать эти технологии для решения разных задач.

Примеры зарубежного опыта показывают, что применение STEAM-технологий в дошкольном образовании дает отличные результаты. В Японии, например, в дошкольных учреждениях проводятся занятия с использованием роботов, где дети могут создавать своих собственных роботов, программировать их и управлять ими. Также в Японии дети изучают архитектуру и строительство, используя блоки Lego и другие конструкторы [8].

В США дети в дошкольных учреждениях имеют доступ к оборудованию для 3D-печати, электронике и другим STEAM-технологиям. Они создают свои собственные игрушки, проектируют и создают прототипы своих изобретений. Также в США используются игровые платформы и приложения, которые помогают детям изучать науку, технологии, инженерию, искусство и математику.

В Швеции дети в дошкольных учреждениях учатся программированию, созданию мультимедийных проектов, работе с электроникой и робототехникой. Использование STEAM-технологий помогает детям развивать свои навыки и умения в области технологий, творческого мышления и социальной адаптации [4].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Если говорить об основных отличиях STEAM-технологии в дошкольном образовании (ДО) в зарубежных странах и Узбекистане. Одно отличие заключается в том, как они внедряются в образовательный процесс и какие методы обучения используются.

В зарубежных странах, включая США, Европу и Азию, STEAM-технологии уже давно применяются в ДО. В этих странах созданы специализированные программы и методы обучения, которые помогают развивать у детей интерес к науке, технологиям, инженерному делу, математике и искусству. В ДО зарубежных стран, дети уже на ранних этапах своего развития знакомятся с различными аспектами STEAM-технологий, используя игры, проекты, эксперименты и другие интерактивные методы обучения. Они учатся решать проблемы, развивать творческие и критические мышление, а также улучшать коммуникативные навыки [9].

В Узбекистане STEAM-технологии в ДО только начинают внедряться. На данный момент они применяются в основном на уровне высшего образования и научных исследований. Хотя есть определенные усилия для интеграции STEAM-технологий в ДО, это происходит в очень ограниченном объеме. В Узбекистане STEAM-технологии в ДО чаще всего используются в виде дополнительных занятий, а не в рамках основной образовательной программы. Кроме того, методы обучения, используемые в ДО Узбекистана, часто основаны на традиционных подходах, которые могут быть менее эффективными для развития интереса детей к STEAM-технологиям [7].

Таким образом, основное отличие между STEAM-технологиями в ДО зарубежных стран и Узбекистане заключается в том, что в зарубежных странах они широко используются в образовательном процессе, начиная с ранних лет, используя интерактивные методы обучения, а в Узбекистане они только начинают внедряться и используются ограниченно в виде дополнительных занятий. Важно отметить, что в Узбекистане в последние годы были предприняты шаги для содействия внедрению STEAM-технологий в ДО. Например, в 2020 году Министерство образования Узбекистана подписало соглашение с ЮНЕСКО о развитии STEAM-образования. Это может стать импульсом для более широкого внедрения STEAM-технологий в ДО Узбекистана и разработки новых методов обучения, соответствующих современным требованиям.

Также стоит отметить, что культурные и исторические различия между зарубежными странами и Узбекистаном могут сказаться на том, как STEAM-технологии внедряются в образовательный процесс. В Узбекистане может быть необходимо разработать специализированные программы и методы обучения, учитывающие особенности культуры и традиций этой страны. Например, можно использовать элементы узбекской культуры и истории при создании проектов и заданий, чтобы привлечь внимание детей и увеличить их интерес к STEAM-технологиям.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

В целом, несмотря на отличия между STEAM-технологиями в ДО зарубежных стран и Узбекистана, важно признать их значимость для развития детей в современном мире. Быстро меняющаяся технологическая среда требует от детей умения адаптироваться и решать новые проблемы, а STEAM-технологии помогают развивать такие навыки. Важно продолжать исследования и разработку новых методов внедрения STEAM-технологий в ДО, чтобы обеспечить лучшее образование для будущего поколения.

На основе анализа зарубежного опыта, можно выделить несколько основных принципов эффективного обучения по STEAM в ДО:

1. Интеграция науки, технологии, инженерии, искусства и математики должна быть организована в единое целое, чтобы дети могли видеть связь между различными областями знаний.
2. Обучение по STEAM должно быть занимательным и интересным, чтобы дети были мотивированы учиться и исследовать.
3. Важно создать подходящее окружение для обучения по STEAM, включающее в себя современные технологии, материалы и инструменты.
4. Дети должны иметь возможность работать в группах и общаться друг с другом, чтобы развивать социальные навыки.
5. Педагогический подход должен быть индивидуальным и дифференцированным, учитывая потребности каждого ребенка [6].

Таким образом, использование STEAM-технологий в дошкольном образовании имеет большой потенциал для развития навыков и умений детей, необходимых для их будущей карьеры и общественной жизни. Зарубежный опыт показывает, что применение STEAM-технологий в дошкольном образовании может дать значительный результат в развитии детей и улучшении процесса обучения. Однако необходимо учитывать особенности каждого ребенка и обеспечивать подготовку квалифицированных преподавателей и воспитателей для эффективного внедрения STEAM-технологий в дошкольное образование.

Кроме того, применение STEAM-технологий в дошкольном образовании может способствовать формированию у детей ценностей, связанных с экологическими проблемами и устойчивым развитием. Например, дети могут изучать принципы возобновляемых источников энергии и создавать прототипы устройств, работающих на солнечной или ветровой энергии.

Применение STEAM-технологий также может помочь в решении проблем социального неравенства в образовании. Одной из проблем является то, что некоторые дети могут иметь ограниченный доступ к высокотехнологичному оборудованию и программным средствам, которые используются для применения STEAM-технологий. Однако, внедрение этих технологий в дошкольное образование может помочь сократить эту разницу, давая возможность каждому ребенку получить доступ к новейшим технологиям и знаниям [8].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

В заключение, применение STEAM-технологий в дошкольном образовании может помочь детям развивать не только технические навыки, но и творческие, социальные и когнитивные навыки. Например, при создании проектов в рамках STEAM-обучения дети учатся работать в команде, развивают свою способность к принятию решений и решению проблем, улучшают свои навыки в области коммуникации и лидерства.

В целом, зарубежный опыт показывает, что применение STEAM-технологий в дошкольном образовании имеет огромный потенциал для улучшения качества образования и развития навыков и умений детей. Но внедрение этих технологий должно осуществляться с учетом особенностей каждого ребенка и с поддержкой квалифицированных преподавателей и воспитателей, которые смогут организовать эффективное обучение в рамках STEAM-подхода.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Министерство образования Узбекистана. (2020). Узбекистан и ЮНЕСКО будут сотрудничать в области STEAM-образования. URL: https://mfa.uz/en/press/news/2020/10/23182/
2. Садикова, Д. Х. (2024). ЭКСПЕРИМЕНТЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С УЧЕТОМ ТЕХНОЛОГИЙ STEAM. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 55(2), 26-28.Деде К. (2017). Образование STEM и STEAM: введение. Политические аспекты поведенческих и мозговых наук, 4(2), 171-178.
3. Херро Д., и Куигли К. (2016). Исследование отношений между эффективностью учителя и профессиональным развитием для интеграции технологии в классную комнату. Компьютеры и образование, 102, 90-106.
4. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
5. Садикова, Д. Х. (2023). ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГОВ И МОДЕЛИ STEAM-ОБРАЗОВАНИЯ: ПЕРЕСМОТР ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОДХОДОВ. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 301-305.
6. Furqatovna X.D.(2024).MAKTABGACHATA’LIMTASHKILOTIDAOTA-ONALAR BILAN HAMKORLIKDA TARBIYACHINING ROLI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 46(5), 79-83.
7. Abzalxanovna, S. M. (2023). JAHON REYTINGI VA BO ‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBGA YO ‘NALTIRIB O ‘QITISHDA METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASH-TIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 758-761.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

8. Abzalxanovna, S. M. (2023). BO ‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(4), 46-51.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadikova Dilafruz Xusanovna,** (PhD), dotsent, [**Садикова Дилафруз Хусановна,** (PhD), доцент], [**Dilafruz Kh. Sadikova,** (PhD), associate professor,]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BOLALARNI ERTA MAKTABGA BERISHNING FOYDA YOKI ZARARLARI

© D.A. Choriyeva[1] © M.M. Murodova[2]

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsining shakllanishi va ijtimoiylashuvi, 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davrda fan asoslarini o'rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo'lishi, psixologik tayyorlikning tarkibiy jihatlari: intellektual (aqliy), ma'naviy va irodaviy tayyorgarlik, maktabga tayyorlashda boshlang`ich bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va rivojlantirishning usul va vositalari maqolada o`z aksini topgan.

MAQSAD: maktabgacha ta'limning poydevori hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish hozirgi davr talabidir. Maktabgacha ta'lim sohasida yig'ilib qolgan muammolarni hal etish va 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarning to'laqonli ta'lim-tarbiya olishini ta'minlash masalasi davlatimiz rahbari tomonidan kechiktirib bo'lmas vazifa sifatida ilgari surilmoqda. Maktabning bola shaxsiga qo`yadigan asosiy talablaridan biri psixologik tayyorgarlikdir. Bolaning psixologik tayyorligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini o`zgarishi va kichik maktab yosh davridagi bolalar o`quv faoliyatini yaxshilash lozim.

MATERIALLAR VA METODLAR: maktabda psixologik aniq bir mazmun doimiy hisoblanmaydi, balki u doimo o`zgarib boyib boradi. Psixologik tayyorlikning tarkibiy jihatlari: intellektual (aqliy), ma'naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir. Maktabda amal qilinayotgan o`quv dasturlarini o`zlashtirish boladan narsalarni taqqoslay bilish, taxlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosalar chiqarish kabi bilish jarayonlarining yetarlicha rivojlangan bo`lishini taqozo etadi. Shuning uchun ham hozirgi kunda maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan bolalarni birinchi sinfga qabul qilish jarayonida keng foydalanilayotgan psixodiagnostik vositalar, testlar, so`rovnomalar, asosan bolada yuqorida keltirib o`tilgan xususiyatning rivojlanganlik darajasini aniqlashga mo`ljallangan metodikalari kiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: aksariyat hollarda bolaning aqliy rivojlanganlik darajasi haqida gapirliganda uning so`z boyligi zaxirasi bilan aniqlanadigan aqliy bilimlari miqdoriga ko`proq e'tibor beriladi. Ota-ona, hatto ayrim tarbiyachilar ham bola qanchalik ko`p bilsa, u shunchalik rivojlangan bo`ladi, deb o`ylaydilar. Aslida esa unday emas, fan-texnika, ommaviy axborot vositalarining keng tarqalganligi tufayli bugungi kun bolalari go`yo ma'lumotlar ummonida suzib yurgandek bo`lmoqdalar. Bu esa ulardagi so`z boyliklarning keskin o`sishiga asos bo`lmoqda, lekin bu ularning tafakkuri ham shunday

jadallikda rivojlanayapti, degan gap emas. Miyaning boshqaruv funksiyalarini to'liq shakllanib bolmaganligi kichik maktab yoshidagi bolalarning xulq-atvorida, faoliyatlarini tashkil etishlarida va emotsional sohalarida yaqqol namoyon boladi. Ayrim 6 yoshli bolalar ota-onasining xohishi bilan hali o'qishga tayyor bo'lmay turib, maktab ostonasiga qadam qo'yishadi. Afsuski, o'qish davomida aqliy-ruhiy zo'riqish oqibatida turli xil kasalliklarga chalinib, jismoniy va psixik rivojlanishda nuqsonlar paydo bo'ladi. Bunday bolalarda eng avvalo miya strukturasining va nerv psixik jarayonlari ning maktabda o'qish uchun to`liq yetishmaganligi, ko'ruv harakat koordinatsiyasi va kichik motorikaning rivojlanmaganligi, mantiqiy fikr mahsuldorligining pastligi kuzatiladi. Ota-onalarni bolalarni erta maktabga berishining foyda yoki zarari to'g'risida o'ylaganlarida inson miyasi rivojlanishining neyrofiziologik qonuniyatlarini ham alohida e'tiborga olishlari lozim.

XULOSA: kichik maktab davri bu ijobiy o'zgarishlar va yangilanishlar davridir. Shuning uchun ham rivojlanishning shu bosqichida har bir bola erishgan muvaffaqiyatlar darajasi nihoyatda muhim hisoblanadi. Agar shu yoshda bola bilish, o'rganish quvonchini his etmasa, o'qish malakalarini egallay olmasa, do'stlashishni bilmasa, o'ziga nisbatan, o'z imkoniyat va layoqatlariga nisbatan ishonchli bo'la olmasa, bu ishlarni kelgusida amalga oshirish qiyinroq bo'lib, boladan yuqori ruhiy va jismoniy zo'riqishni talab etadi. Bu davrga kelib bola atrofidagilar bilan o'zaro munosabatda ma'lum bir natijalarga erishgan, o'zi xohlayotgan narsalarni hamda, o'z guruhi va oilasida o'zi egallagan o'rnini aniq biladigan bo'ladi. Shuningdek, u o'zini-o'zi boshqarish malakasiga ega bo'ladi, vaziyat va holatga qarab ish yurita oladi. Bu yoshdagi bolalar xatti-harakatlari va motivlari ularning o'zlariga beradigan baholariga qarab "Men yaxshi bolaman" emas, balki bu xatti-harakatlar o'zgalar ko'z o'ngida qanday namoyon bo'lishiga qarab baholanishini tushuna boshlaydilar.

Kalit so'zlar: psixologik tayyorgarlik, ijtimoiy mavqei, kichik maktab yosh davri, taqqoslay bilish, taxlil qilish, umumlashtirish, psixodiagnostik vositalar, testlar, so`rovnomalar.

Iqtibos uchun: Choriyeva D.A., Murodova M.M. Bolalarni erta maktabga berishning foyda yoki zararlari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.341–353.

ПОЛЬЗА ИЛИ ВРЕД ОТ ОТПРАВКИ ДЕТЕЙ В РАННЮЮ ШКОЛУ

© Д.А. Чориева[1] © М. М. Муродова[2]
[1]Ташкентского государственного педагогического университета имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы формирования и социализации личности детей дошкольного возраста, их биологическая и психологическая готовность к изучению основ наук в период от 3 до 7 лет, структурные аспекты психологической готовности: интеллектуальная (психическая), духовная и волевая В статье отражены методы и средства формирования и развития базовых знаний, умений и компетенций в процессе подготовки к школе.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЦЕЛЬ: развитие системы дошкольного образования, которая считается основой дошкольного образования, является требованием современности. Вопрос решения накопившихся проблем в сфере дошкольного образования, обеспечения получения полноценного образования детьми в возрасте от 3 до 7 лет выдвигается главой нашего государства в качестве неотложной задачи. Одним из главных требований, которые школа предъявляет к личности ребенка, является психологическая подготовка. Психологическая готовность ребенка должна изменить его социальный статус в обществе и улучшить успеваемость детей младшего школьного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в школе определенное психологическое содержание не считается постоянным, а, напротив, постоянно меняется и обогащается. К структурным аспектам психологической готовности относятся: интеллектуальная (умственная), духовная и волевая подготовка. Освоение учебной программы, реализуемой в школе, требует от ребенка достаточного развития таких познавательных процессов, как умение сравнивать, анализировать, обобщать, делать самостоятельные выводы. Именно поэтому психодиагностические инструменты, тесты и анкеты, которые в настоящее время широко используются школьными психологами при приеме детей в первый класс, включают в себя методики, направленные, прежде всего, на определение уровня развития у ребенка вышеперечисленных особенностей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в большинстве случаев, говоря об уровне умственного развития ребенка, большее внимание уделяется объему умственных знаний, который определяется его словарным запасом. Родители и даже некоторые педагоги считают, что чем больше ребенок знает, тем более развитым он будет. На самом деле это не так. Благодаря широкому использованию науки, технологий и средств массовой информации, сегодняшние дети, кажется, плавают в океане информации. Это является основой для резкого увеличения их словарного запаса, но это не означает, что их мышление также развивается в том же темпе. Незавершенность формирования управляющих функций мозга отчетливо проявляется в поведении, организации деятельности, эмоциональной сфере детей младшего школьного возраста. Некоторые шестилетние дети по просьбе родителей поступают в школу раньше, чем они готовы к обучению. К сожалению, умственное и эмоциональное напряжение во время обучения в школе может привести к различным заболеваниям и отклонениям в физическом и умственном развитии. У таких детей в первую очередь наблюдается недостаточная сформированность мозговой структуры и нервно-психических процессов для обучения в школе, не развиты зрительно-моторная координация и мелкая моторика, низкая продуктивность логического мышления. Когда родители размышляют о пользе или вреде раннего поступления детей в школу, им следует также учитывать нейрофизиологические законы развития человеческого мозга.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: период начальной школы — это период позитивных изменений и обновления. Вот почему уровень успешности, достигнутый каждым ребенком на этом этапе развития, чрезвычайно важен. Если в этом возрасте ребенок не чувствует радости познания и обучения, не приобретает навыков чтения, не умеет заводить друзей, не уверен в себе, своих силах и талантах, ему будет сложнее делать эти вещи в будущем. ‘, что требует от ребенка большого умственного и физического напряжения. К этому времени ребенок достигает определенных результатов во взаимодействии с окружающими, четко знает, чего он хочет, и свое место в группе и семье. Он также будет обладать способностью к самоуправлению и действовать в соответствии с ситуацией и обстоятельствами. Дети в этом возрасте начинают понимать, что их действия и мотивы оцениваются не по оценке, которую они дают себе сами, а по тому, как эти действия выглядят в глазах других.

Ключевые слова: психологическая подготовка, социальный статус, младший школьный возраст, умение сравнивать, анализировать, обобщать, психодиагностический инструментарий, тесты, анкеты.

Для цитирования: Чориева Д.А., Муродова М. М. Польза или вред от отправки детей в раннюю школу. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 341–353.

BENEFITS OR HARMS OF SENDING CHILDREN TO EARLY SCHOOL

© Durdona A. Chorieva[1] © Mokhinur M. Murodova[2]
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article considers the issues of formation and socialization of the personality of preschool children, their biological and psychological readiness to study the basics of sciences in the period from 3 to 7 years, structural aspects of psychological readiness: intellectual (mental), spiritual and volitional. The article reflects the methods and means of formation and development of basic knowledge, skills and competencies in the process of preparation for school.

AIM: the development of the preschool education system, which is considered the basis of preschool education, is a requirement of our time. The issue of solving the accumulated problems in the field of preschool education, ensuring that children aged 3 to 7 receive a full education is put forward by the head of our state as an urgent task. One of the main requirements that the school places on the child's personality is psychological preparation. The psychological readiness of the child should change his social status in society and improve the academic performance of children of primary school age.

MATERIALS AND METHODS: at school, certain psychological content is not considered constant, but, on the contrary, is constantly changing and enriched. The structural aspects of psychological readiness include: intellectual (mental), spiritual and volitional preparation. Mastering the curriculum implemented at school requires the child

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

to have sufficiently developed such cognitive processes as the ability to compare, analyze, generalize, and draw independent conclusions. That is why psychodiagnostic tools, tests and questionnaires, which are currently widely used by school psychologists when admitting children to the first grade, include methods aimed primarily at determining the level of development of the above-mentioned features in the child.

DISCUSSION AND RESULTS: in most cases, when talking about the level of mental development of a child, more attention is paid to the volume of mental knowledge, which is determined by his vocabulary. Parents and even some teachers believe that the more a child knows, the more developed he will be. In fact, this is not true. Due to the widespread use of science, technology and mass media, today's children seem to be swimming in an ocean of information. This is the basis for a sharp increase in their vocabulary, but this does not mean that their thinking is also developing at the same pace. Incompleteness of the formation of executive functions of the brain is clearly manifested in the behavior, organization of activities, and the emotional sphere of children of primary school age. Some six-year-old children, at the request of their parents, go to school earlier than they are ready for learning. Unfortunately, mental and emotional stress during school can lead to various diseases and deviations in physical and mental development. Such children primarily have an insufficiently developed brain structure and neuropsychic processes for schooling, underdeveloped visual-motor coordination and fine motor skills, and low productivity of logical thinking. When parents think about the benefits or harm of early schooling for children, they should also take into account the neurophysiological laws of human brain development.

CONCLUSION: it should be emphasized once again that the primary school period is a period of positive changes and renewal. That is why the level of success achieved by each child at this stage of development is extremely important. If at this age the child does not feel the joy of learning and studying, does not acquire reading skills, does not know how to make friends, is not confident in himself, his strengths and talents, it will be more difficult for him to do these things in the future. ', which requires a lot of mental and physical effort from the child. By this time, the child achieves certain results in interacting with others, clearly knows what he wants and his place in the group and family. He will also have the ability to self-manage and act in accordance with the situation and circumstances. Children at this age begin to understand that their actions and motives are assessed not by the assessment they give themselves, but by how these actions look in the eyes of others.

Key words: psychological preparation, social status, primary school age, ability to compare, analyze, generalize, psychodiagnostic tools, tests, questionnaires.

For citation: Durdona A. Chorieva, Mokhinur M. Murodova. (2025) 'Benefits or harms of sending children to early school', Inter education & global study, (1), pp. 341–353. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Maktabgacha ta’limning poydevori hisoblangan maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish hozirgi davr talabidir. Maktabgacha ta’lim sohasida yig’ilib qolgan muammolarni hal etish va 3 yoshdan 7 yoshgacha bo’lgan bolalarning to’laqonli ta’lim-tarbiya olishini ta’minlash masalasi davlatimiz rahbari tomonidan kechiktirib bo’lmas vazifa sifatida ilgari surilmoqda. Maktabning bola shaxsiga qo`yadigan asosiy talablaridan biri psixologik tayyorgarlikdir. Bolaning psixologik tayyorligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini o`zgarishi va kichik maktab yosh davridagi bolalar o`quv faoliyatining o`ziga xosligi bilan uzviy bogliq.

Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining shakllanishi va ijtimoiylashuvi katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Aynan 3 yoshdan 7 yoshgacha bo’lgan davrda bola, fan asoslarini o’rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo’ladi. Shuni ta’kidlab o`tish joizki, maktabda psixologik aniq bir mazmun doimiy hisoblanmaydi, balki u doimo o`zgarib boyib boradi. Psixologik tayyorlikning tarkibiy jihatlari: intellektual (aqliy), ma’naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir.

Aksariyat hollarda bolaning aqliy rivojlanganlik darajasi haqida gapirliganda uning so`z boyligi zaxirasi bilan aniqlanadigan aqliy bilimlari miqdoriga ko`proq e’tibor beriladi. Ota-ona, hatto ayrim tarbiyachilar ham bola qanchalik ko`p bilsa, u shunchalik rivojlangan bo`ladi, deb o`ylaydilar. Aslida esa unday emas, fan-texnika, ommaviy axborot vositalarining keng tarqalganligi tufayli bugungi kun bolalari go`yo ma’lumotlar ummonida suzib yurgandek bo`lmoqdalar. Bu esa ulardagi so`z boyliklarning keskin o`sishiga asos bo`lmoqda, lekin bu ularning tafakkuri ham shunday jadallikda rivojlanayapti, degan gap emas.

Maktabda amal qilinayotgan o`quv dasturlarini o`zlashtirish boladan narsalarni taqqoslay bilish, taxlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosalar chiqarish kabi bilish jarayonlarining yetarlicha rivojlangan bo`lishini taqozo etadi. Shuning uchun ham hozirgi kunda maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan bolalarni birinchi sinfga qabul qilish jarayonida keng foydalanilayotgan psixodiagnostik vositalar, testlar, so`rovnomalar, asosan bolada yuqorida keltirib o`tilgan xususiyatning rivojlanganlik darajasini aniqlashga mo`ljallangan metodikalardan iboratdir.

Fiziologlarning fikriga ko’ra, 7 yoshga kelib bolaning katta miya yarim sharlari ma’lum darajada rivojlangan bo’ladi. Lekin bu yoshda inson miyasining psixik faoliyatni rejalashtirish, boshqarish, nazorat qilish kabi murakkab shakllariga javob beradigan maxsus bo`limlari hali to’liq shakllanib boimagan boladi (miyaning bu qismlari 12 yoshda rivojlanib boladi). Miyaning boshqaruv funksiyalarini to’liq shakllanib bolmaganligi kichik maktab yoshidagi bolalarning xulq-atvorida, faoliyatlarini tashkil etishlarida va emotsional sohalarida yaqqol namoyon boladi. Ayrim 6 yoshli bolalar ota-onasining xohishi bilan hali o’qishga tayyor bo’lmay turib, maktab ostonasiga qadam qo’yishadi. Afsuski, o’qish davomida aqliy-ruhiy zo’riqish oqibatida turli xil kasalliklarga chalinib, jismoniy va psixik rivojlanishda nuqsonlar paydo bo’ladi. Bunday bolalarda eng avvalo miya strukturasining va nerv psixik jarayonlari ning maktabda o’qish uchun to`liq yetishmaganligi, ko’ruv harakat koordinatsiyasi va kichik motorikaning rivojlanmaganligi, mantiqiy fikr mahsuldorligining

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

pastligi kuzatiladi. Undan tashqari motivatsiya, irodaviy jihatlarining ayniqsa, ixtiyoriy diqqat va xotiraning shakllanmaganligi, xatti-harakatlarni ixtiyoriy boshqaruvdagi muammolar, bir so'z bilan aytganda hali "Bola ichki pozitsiya"sining shakllanmaganligi maktabda o'qishga tayyor bo'lmagan bolalarning muvaffaqiyatli o'zlashtirib ketishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalarni bolalarni erta maktabga berishining foyda yoki zarari to'g'risida o'ylaganlarida inson miyasi rivojlanishining neyrofiziologik qonuniyatlarini ham alohida e'tiborga olishlari lozim. Bolani erta o'qish, yozish, sanashga o'rgatib uning bilish jarayonlari zo'riqtirilsa, bolaning emotsional hissiy rivojlanishi uchun zarur bo`lgan miya quvvatining tanqislashuviga sabab bo'ladi. Bundan bolalarning emotsional hissiy jarayonlarining kechishida yoki jismoniy rivojlanishida kamchiliklar sodir bo'ladi. Bunday holatda energiya taqsimlanishining majburan buzilishi sodir bo'lib, u 7-8 yoshli bolalarni qo'rquv, agressivlik yoki giperaktivlik holatlariga olib keladi. Bu bolani maktabda o'qishga tayyorlash kerak emas, degan fikr emas, lekin bolaning aqliy rivojlanishiga erta olqishni, sanashni, yozishni o'rgatish bilangina erishib boimaydi. Ma'lumki, rivojlanish qonuniyatiga ko'ra, har qanday taraqqiyot ko'rgazmali obrazlilikdan abstrakt mantiqiylikka qarab boradi. Agar bola hali o'qishga aqliy, ma'naviy-ruhiy jihatdan tayyor bolrnay turib, unga harf va raqamlarni yozish, o'qish o'rgatilsa psixik rivojlanishning teskari tomonga ketishiga sabab boladi. Psixolog olimlarning fikricha, psixik va evolyutsiya taraqqiyot qonunlari ham fizik qonunlardek buzilmas, hamda universaldir. Neyrofiziologik jihatdan ixtiyoriy diqqat va o'qish uchun zarur bolgan ko'plab miyada kechadigan jarayonlar asosan 7-8 yoshda (aqliy yoshi o'zib ketgan bolalarda olti yoshda ham) shakllanadi. Ya'ni shu yoshda bola 45 minutlik aqliy mehnatga tayyor boladi. Maktabda o'qishning boshlanishi 7 yoshda bo'ladigan to`rtinchi fiziologik krizis bilan mos keladi (bola organizmida jadal bo'yning o'sishi, ichki organlarning kattalashuvi, vegetativ o'zgarishlar bilan bog`liq bo'lgan keskin endokrin o'zgarishlar ro'y beradi). 6-7 yoshli maktabga tayyor bolada "Men shuni xohlayman" motividan "Men shuni bajarishim kerak" motivi ustunlik qila boshlaydi. Maktabda birinchi sinfga kelgan har bir bolada psixik zo'riqish kuchayadi. Bu nafaqat uning jismoniy salomatligida, balki xatti-harakatida ham, masalan, ma'lum darajada qo'rquvning kuchayishi, irodaviy faollikning susayishida namoyon boladi.

Bolaning ijtimoiy munosabatlar tizimi va faoliyatidagi kardinal o'zgarishlar uning organizmidagi barcha tizimlar va funksiyalaridagi o'zgarishlarga to'g'ri kelib boladan kuchli zo'riqish va o'z ichki imkoniyatlaridan to'liq foydalanish zaruriyatini taqozo etadi. Maktabga tayyor bo`lgan boladagi ushbu o'zgarishlar salbiy oqibatlarni olib kelmay, aksincha uning yangi sharoitlarga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Tarbiyachining munosabat uslubi bolaning faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kichik maktab yoshidagi bolalar tez chalg'iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar, ta'sirchan hamda emotsional bo'ladilar. Kichik maktab yoshidagi bola faolligining asosan uch xil ko'rinishi mavjud bo'lib, bular: jismoniy, psixik va ijtimoiy faollikdir.

Jismoniy faollik — sog`lom organizmning harakat qilishga bo'lgan turli mavjud to'siqlarni yengishdagi tabiiy ehtiyojidir. Bu yoshdagi bolalar nihoyatda serharakat bo'ladilar. Bu jismoniy harakat bolaning atrofdagi narsalarga qiziqish bilan qarayotganligi,

ularni o'rganishga intilayotgani bilan ham bog'liqdir. Bolaning jismoniy va psixik faolligi o'zaro bogliqdir. Chunki, psixik sog'lom bola harakatchan bo'ladi, charchagan, siqilgan bola esa deyarli hech narsa bilan qiziqmaydi.

Psixik faollik — bu normal rivojlanayotgan bolaning atrof olamdagi predmetlarni, insoniy munosabatlarni bilishga nisbatan qiziqishdir. Psixik faollik deganda, bolani o'zini bilishga nisbatan ehtiyoji ham tushuniladi. Maktabga birinchi bor kelgan bolada qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ularning, avvalo, bir qancha maktab qoidalariga bo'ysunishi qiyin kechadi. Boshlang'ich sinf bolasi uchun eng qiyin qoida bu dars vaqtida jim o'tirishdir. O'qituvchilar bolalarning doimo jim o'tirishlariga harakat qilishadi, lekin kam harakatli, passiv, quvvati kam bo'lgan bolagina dars jarayonida uzoq vaqt jim o'tira oladi. Birinchi sinfning birinchi kunlaridan boshlab bola yengishi kerak bo'lgan bir qancha qiyinchiliklarga uchraydi. Bu qiyinchiliklar: maktab hayotini o'zlashtirish, yangi kun tartibini yaratish va unga moslashish, u uchun yangi bo'lgan sinf jamoasiga qo'shilish, xatti-harakatlarini chegaralovchi qoidalarni qabul qilish, o'qituvchi bilan munosabatlarni o'rnatish, oilaviy munosabatlarni qabul qilish va h.k. Bunday vaziyatlarda kattalar, ya'ni ustoz va ota-onalar bolalarga albatta yordam berishlari zarur.

Birinchi bor maktabga kelgan bola hali o'zini to'liq anglashi va o'z xatti-harakatlarini aniq bilishi qiyin. Faqat o'qituvchigina bolaga me'yorlar qo'yishi, ularning xatti-harakatlarini baholashi, o'z xatti-harakatlarini boshqalar bilan moslashtirishga sharoit yaratishi mumkin. Boshlang'ich sinfda bolalar o'qituvchi tomonidan qo'yiladigan yangi talablar va shartlarni qabul qiladilar, shuningdek, ularning qoidalariga to'la amal qilishga harakat qiladilar.

Maktabga qabul qilingan bolalarning hayoti birmuncha qiyinlashib boradi. Birinchi kunlardan boshlab bola bir qancha qiyinchiliklarni boshdan kechiradi: yangi maktab muhitiga moslashish; yangi kun tartibini ishlab chiqish; yangi tengdoshlari jamoasiga kirishish; xulq-atvorda ko'pgina cheklov va ustanovkalarni qabul qilish, o'qituvchi bilan munosabat o'rnatish, oilaviy vaziyatlarda yangi munosabatlarning uyg'unligini ta'minlash. Shu bilan birga bola yangi huquqlarga ham ega bo'ladi: kattalar uning o`quv topshiriqlariga, dars qiladigan joyiga va o'quv qurollariga hurmat bilan munosabatda bo'ladi. Qulay sharoitlarda o'quv vaziyatlarini qabul qilish, egallash ikki oy (ba'zan bir yilgacha) davom etadi. Sevikli va g'amxo'r ota-onalar farzandining "bola bo'lish" imkoniyatini qadrlab, o'quv faoliyati talablari majmuasini egallashga yordamlashmoqlari darkor. Bunday qiyin vaziyatda bolani o'zi mustaqil eplaydi deb, o'z holiga tashlab qo'yish mumkin emas, lekin bunda boladagi tashabbuskorlik cheklanishi mumkin. Ota-onaning qo'llab-quvvatlashi maktabda beriladigan topshiriqlarga yuqori qiziquvchanlik tarzida portfelini yig'ish, keying kunga tayyorlanish tarzida bo'lishi mumkin. "O'qituvchi aytgan topshiriqlarning" barchasini aniq bajarishga farzandining intilishini tushunish bilan qabul qilish lozim. O'qituvchilar va o'quv dasturlarining takomillashtirilmagani haqida fikrni keyinga qoldirgan ma'qul. O'g'il bolalar va qizlar rivojlanish tempidagi o'zgarishlar saqlanib qoladi. Qiz bolalar hamma tomondan rivojlanishda o'g'il bolalardan oldinga o'tib oladilar. Kichik maktab yoshidagi bolalarning axloqiy onglari I va IV sinfdagi o'qish mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi va axloqiy sifatlar, bilim va tasavvurlar sezilarli darajada boyiydi. Bola o'quv

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

faoliyatida tarbiyachi rahbarligida insoniy an'analar asosida harakat qilishga o'rganadi, o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi. O'quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola xulq-atvorining rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi. Kichik maktab davri bu anglanilgan va ixtiyoriy xatti-harakatlarga o'tish davridir. Bola faol ravishda o'zini o'zi boshqarishga, qo'yilgan maqsadlarga ko'ra o'zining faoliyatini tashkil etishga o'rganish davridir. Kichik maktab davrida xatti-harakatlarning yangi shakllarini paydo bo'lishi bevosita o'quv faoliyati bilan bogliqdir. Juda ko'p tarbiyachilar ulardan qunt bilan o'qishni, uyushqoqlikni, mas'uliyatlilikni, tartibga aniq rioya etishni talab etadilar. Vaholanki, ushbu ko'nikmalar o'qituvchi tomonidan ma'lum odat va malakalarga o'rgatilganidan so'nggina paydo bo'ladi. Ixtiyoriy ravishda harakat qilish layoqati butun kichik maktab davri davomida shakllanadi. Psixik faoliyatning oliy shakli singari ixtiyoriy xatti-harakatlar ularning shakllanishini asosiy qonuniga bo'ysunadi. Unga ko'ra yangi xatti-harakatlar avvalo kattalar bilan boigan umumiy faoliyatda yuzaga kelib, bola shunday xatti-harakatlarni tashkil etish imkoniyatlarini o'rganadi va shundan keyingina u bolaning individual xatti-harakat usuliga aylanadi.

Kattalar bolalarni amaliy jihatdan o'z vaqtlarini to'g'ri taqsimlash borasida yaxshi o'qish, o'ynash, sayr qilish va boshqa narsalar bilan shug'ullanish qoidalariga o'rgatadilar.

5-7 yosh bolaning maktabga intellektual (aqliy) tayyorligining yana muhim ko`rsatkichlaridan biri bu ulardagi obrazli tafakkurning oliy darajada rivojlanganligidir. Bularga tayangan holda bola atrof-muhitdagi narsa-hodisalar o`rtasidagi eng muhim xususiyatlarni, munosabatlarni farqlay olish imkoniyatiga ega bo`ladi. Bu o`rinda bolalar chizmali tasvirlarni shunchaki tushunibgina qolmay, balki ulardan muvaffaqiyatli foydalana oladigan bo`ladilar.

Biroq ularning tafakkuri umumlashtirish xislatlariga ega bo`lsada, predmetlar va ularning (tafakkuri) o`rnini bosuvchilar bilan aniq xatti-harakati obrazliligicha qolaveradi.

Maktabgacha yosh davridayoq bola kichik maktab yosh davrida yetakchi faoliyat turi bo`ladigan – o`quv faoliyatiga tayyorlangan bo`lishi lozim. Bunda bolada ma'lum bir tegishli masalalarning shaqllangan bo`lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday malakalarning asosiy xususiyatlaridan biri bolaning o`quv topshirigini ajratib olishi va faoliyatni mustaqil maqsadga aylantira olishidir. Bunday jarayonlar birinchi sinf o`quvchilaridan topshiriqda o`zi belgilagan o`zgarish, yangilik alomatlarini qidirib topa bilish va ulardan hayratlanishni, qiziqishni talab qiladi. Bunday topshiriqlar amaliy ishlarga aylantirilsa yoki o`yin tarzida bajarilsa, osonroq kechadi va bola o`zlashtiradi.

Yukorida to`xtalib o`tganimiz intellektual tayyorlik bolaning maktabda muvafaqqiyatli o`qib ketishi uchun yagona zamin emas.

Agar bola zarur malaka va ko`nikmalar zaxirasiga ega bo`lsa, unda intellektual rivojlanganlik darajasi ham yuqori bo`lsa-yu o`quvchilikning ijtimoiy holatiga shaxsan tayyor bo`lmasa, maktabda o`qib ketishi kiyin kechadi. Agar tarbiyachi yoki ota-ona uni o`qishga qiziqtira olmasalar, o`quv vazifalarini zo`rma-zo`raki, sifatsiz, qo`l uchida bajaradilar. Bundaylarda zarur natijalarga erishish qiyin bo`ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Eng yomoni, bu yoshda maktabga borishni xohlamaydigan bolalar ham uchrab turadi. 5-7 yoshli bolaning maktabga borishdan bosh tortishi asosan uni tarbiyalashda ota-onalar tomonidan yul qo`yilgan xatoning oqibati hisoblanadi. Ayrim ota-onalarda maktabgacha yosh davridagi bolani maktab bilan qo`rqitish hollari ham kuzatiladi.

- Ikkita gapni eplab gapira olmasang, maktabda qanday o`qiysan?
- Sanashni bilmaysan-u, maktabga qanday borasan?
- Maktabga borsang, o`rtoqlaring bu qilig`ingdan qulishadi!
- Xech narsani bilmaysan, maktabga borsang bizni uyaltirasan!

Kabi ta'na-dashnomlar, bolada maktabdan qo`rqish, undan xavfsirashning shakllanishiga asos bo`lishi mumkin. Shunday qo`rkuv bilan maktabga borgan bolalarning maktabga bulgan munosabatini o`zgartirish, ularda o`ziga nisbatan ishonch uyg`otish uchun haddan ziyod kuch, vaqt, mehnat, sabr-toqat, chidam, e'tibor zarur bo`ladi. Bu esa bolada oldindan maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shaqllantirishga qaraganda shubhasiz, murakkab jarayondir.

Bolani birinchi sinfda o`qitishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sababi kattalarning bola bilan bo`ladigan muloqotlari shakli u yoki bu vaziyatga bog`liq bo`lmagan holda, shaxsiy ahamiyatga ega bo`lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday muloqot bolaning kattalar e'tiboriga va hamdardligiga bo`lgan ehtiyoj va ehtiyojlarni kattalar tomonidan qondirilishi bilan xarakterlanadi. Muloqotning bu shakliga erishgan bolalar uchun kattalarga e'tibor, ular murojaatini tinglash va tushunishga intilish va kattalar tomonidan ham ularga nisbatan shunday e'tibor ko`rsatilishiga bo`lgan ishonch xosdir. Bunday bolalar kattalarning turli vaziyatlarda (ko`chada, uyda, mehmonda, ishxonada) o`zlarini qanday tutishlarini farqlay oladilar. Kattalarning bunday xulqni anglash evaziga bolalar ham kattalarga, tarbiyachilarga, shu vaziyatga mos ravishda munosabatlarni namoyon qiladi. Agar bolada kattalarga nisbatan bunday munosabatlar shakllanmagan bo`lsa, unga mos ravishda kattalarga nisbatan ham tegishli munosabat yuzaga kelmaydi, bu esa albatta bola bilan olib boriladigan ta'lim jarayonini murakkablashtiradi.

Ota-onalar har bir bola ruhiy rivojlanishida o`ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi va bu xususiyatlar ularning u yoki bu faoliyat turini egallashida namoyon bo`lishini yodda tutishlari lozim. Ba'zi bolalar endigina birinchi so`zlarni o`zlashtirganlarida ularning tengqurlari allaqachon ma'lum bir iboralar bilan gaplasha oladigan bo`ladilar. Ta'lim jarayonida bola imkoniyatlarining namoyon bo`lishi ma'lum darajada nasliy omillar bilan ham bog`liqdir.

Bolalar o`z temperament xususiyatlariga ko`ra ham bir-birlaridan ajralib turadilar:

- Xushchakchak, sergap, quvnoq, hayotning o`zgaruvchan sharoitlariga tez moslasha oladigan bolalar – sangvinnik temperamentga mansub bo`ladilar.
- Ko`pincha noxush kayfiyatda yuradigan, ta'sirchan, kamgap, sust bolalar – melanxolik temperamentga kiradilar.
- Xotirjam, befarq, kamharakat, nutqi sust bolalar – flegmatiklardir.
- Jahldor, betoqat, serzarda, harakatchan bolalar – xolerik xisoblanadilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bolalar kattalarning yordamiga muxtoj bo`lishiga karab xam bir-birlaridan farq qiladilar. Ba'zi bolalar biror xatti-harakatni bajarishni bir necha marta ko`rsatish, tushuntirish, ketidan ergashtirish kerak. Boshqa bolalarga esa bajariladigan ish bir marotaba ko`rsatilsa yetarli bo`ladi. Shunday bolalar ham borki, ular berilgan vazifani mustaqil bajaradilar. Bolalar o`zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir-birlaridan ajralib turadilar. Ba'zi bolalar ko`p savol beradilar va harakatchan bo`ladilar, ba'zi bolalarni esa xech narsa qiziqtirmaydi. Ota-onalar bolalaridagi o`ziga xosliklarni kanchalik chuqur bilsalar, ularga o`rgatishni muvaffaqiyatli tashkil qila oladilar.

Demak, oilada bola u bilan hisoblashadigan, maslahatlashadigan yangi bir o'rinni egallaydi. Kichik maktab davri bu ijobiy o'zgarishlar va yangilanishlar davridir. Shuning uchun ham rivojlanishning shu bosqichida har bir bola erishgan muvaffaqiyatlar darajasi nihoyatda muhim hisoblanadi. Agar shu yoshda bola bilish, o'rganish quvonchini his etmasa, o'qish malakalarini egallay olmasa, do'stlashishni bilmasa, o'ziga nisbatan, o'z imkoniyat va layoqatlariga nisbatan ishonchli bo'la olmasa, bu ishlarni kelgusida amalga oshirish qiyinroq bo'lib, boladan yuqori ruhiy va jismoniy zo'riqishni talab etadi. Bu davrga kelib bola atrofidagilar bilan o'zaro munosabatda ma'lum bir natijalarga erishgan, o'zi xohlayotgan narsalarni hamda, o'z guruhi va oilasida o'zi egallagan o'rnini aniq biladigan bo'ladi. Shuningdek, u o'zini-o'zi boshqarish malakasiga ega bo'ladi, vaziyat va holatga qarab ish yurita oladi. Bu yoshdagi bolalar xatti-harakatlari va motivlari ularning o'zlariga beradigan baholariga qarab "Men yaxshi bolaman" emas, balki bu xatti-harakatlar o'zgalar ko'z o'ngida qanday namoyon bo'lishiga qarab baholanishini tushuna boshlaydilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sh. Xasanova "Bolalarni maktabga tayyorlash" ma`ruza matni.2018 y.
2. M.Hakimova, M.Ma`rufova "Bolalarni ijtimoiy moslashuvi" 2021 y.
3. Chorieva, D. (2020). DIAGNOSTICS AS A BRANCH OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL KNOWLEDGE AND TYPE OF RESEARCH ACTIVITY OF A TEACHER. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(3).
4. Choriyeva, D. (2022). TARBIYACHINING PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNIKANING ROLI. Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar, 1(24), 101-103.
5. Чориева, Д. А. (2021). МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАБОТЫ С АГРЕССИВНЫМИ ДЕТЬМИ. In Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста (pp. 152-161).
6. Чориева, Д. А. (2019). Педагогическая диагностика в условиях дошкольного образования. Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации, 86.
7. Чориева, Д. А., & Ражабова, Г. Ф. (2022). ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ДИАГНОСТИЧЕСКОГО СРЕДСТВА В ДОШКОЛЬНЫХ

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ. Results of National Scientific Research International Journal, 1(6), 327-343.

8. Чориева, Д. А. (2022). ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ДИАГНОСТИКА ФАОЛИЯТИ БИЛАН ШУҒУЛЛАНУВЧИ ШАХСГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР: https://doi. org/10.53885/edinres. 2022.9. 09.014 Чориева Дурдона Анваровна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Мактабгача таълим факультети Мактабгача таълим психологияси ва педагогикаси кафедраси педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), в. б. доценти. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (9), 99-102.
9. Chorieva, D. A. BO'LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY MAHORATLARINI OSHIRISH YO'LLARI. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI, 385.
10. Anvarovna, C. D. (2024). MANAGEMENT OF INNOVATIVE PROCESSES IN PRESCHOOL EDUCATION. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(6), 58-62.
11. Anvarovna, C. D. (2024). MAKTABGACHA TA'LIMDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA VA KORREKSIYALASHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(6), 48-53.
12. Anvarovna, C. D. (2024). TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA INNOVATSION PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK DIAGNOSTIK SAMARALI METODLARDAN FOYDALANISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(6), 54-57.
13. Choriyeva, D., & Ahmadova, S. (2023). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ertaklarning ahamiyati. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).
14. Durdona, C. (2023, December). KREATIVLIK ORQALI BOLALARNING QOBILYATLARINI OSHIRISH. In " Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 12, pp. 302-305).
15. Durdona, C. (2023). BOLALARDA KREATIVLIK QOBILYATINI RIVOJLANTIRISH. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 265-270.
16. Choriyeva, D. (2023). OILA VA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRILADIGAN IJTIMOIY VAZIFALAR. Talqin va tadqiqotlar, 1(32).
17. DURDONA, C., & SHAHNOZA, K. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KREATIVLIGINI OSHIRISHDA TASVIRIY FAOLIYATNING O 'RNI. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 1(7), 191-196.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Choriyeva Durdona Anvarovna,** "Maktabgacha ta'lim" fakulteti Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi kafedrasi pedagogika fanlari bo`yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, [**Чориева Дурдона Анваровна,** Доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент кафедры психологии и педагогики дошкольного образования факультета «Дошкольное образование»], [**Chorieva Durdona Anvarovna,** Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Preschool Education, Faculty of Preschool Education]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Murodova Mohinur Malik qizi,** "Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi" yo'nalishining 4 kurs talabasi, [**Муродова Мохинур Малик кизи** Студентка 4 курса направления «Психология и педагогика дошкольного образования»], [**Mokhinur M. Murodova**, 4th-year student of the direction "Psychology and Pedagogy of Preschool Education"]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BO‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY METODIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIYATI

© M.A. Sultonsaidova[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tizimi va uning rivojlanishi amalga oshrilayotgan islohotlarning ahamiyati. Shu bilan birgalikda bo’lajak tarbiyachilarning kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishning ahamiyati hamda zaruriyati yuzasidan tajriba – sinov ishlarining tashkil etilgani va natijalari tahlili berilgan.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tashkiloti bo‘lajak tarbiyachilarining kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: bo‘lajak tarbiyachilarining shaxsini tarbiyalash, rivojlantirish, o'qitish va ijtimoiylashtirish jarayonini yanada samarali tashkil etish va ta'minlash uchun zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan “Loyiha faoliyati” texnologiyasi, “Shaxsga yo'naltirilgan” texnologiyalar, “Maktabgacha tarbiyachi va tarbiyachi portfeli” texnologiyasi, “O'yin texnologiyasi”, test va “TRIZ” texnologiyasidan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha ta'lim tashkiloti bo‘lajak tarbiyachilarining kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish

XULOSA: tajriba-sinovda taklif etilgan o‘quv-tarbiya jarayonida individual yondashuv asosida bo‘lajak tarbiyachilarning metodik tayyorgarliklarini takomillashtirishni ta’minlovchi metod va texnologiyalarni tatbiq etish, o’tkazilgan suxbat va olingan natijalarni tahlil qilish mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish ishlari olib borildi va natijalar aniqlandi.

Talabalarning Mashg’ulotlarni sifatli tashkil etishda tarbiyachilarining zamonaviy texnologiyalardan xabardorliklari, interfaol usullardan keng foydalana olishlari mezoni bo’yicha 1,14 barobar (14%) ga yuqori ekanligi statistik usullar orqali isbotlandi.

Kalit so'zlar: ta’lim, tarbiya, texnologiya, metodikametodik kompetensiya, rivojlanish.

Iqtibos uchun: Sultonsaidova M.A. Bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishning zaruriyati. // Inter education & global study. 2025. №1 B.354–361.

НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

© М.А. Султансаидова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье системе дошкольного образования и ее развитию уделяется внимание проводимым реформам. При этом дан анализ организации и результатов экспериментальной работы относительно важности и необходимости развития профессиональных методических компетенций будущих воспитателей.

ЦЕЛЬ: разработать рекомендации по развитию профессиональных методических компетенций будущих воспитателей организаций дошкольного образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: технология «Проектная деятельность», «Личностно-ориентированные» технологии, «Дошкольный воспитатель и портфолио педагога» из современных образовательных технологий в целях более эффективной организации и обеспечения процесса воспитания, развития, обучения и социализации личности будущих педагогов. Использовались «Игровая технология», тест и технология «ТРИЗ».

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие профессиональных методических компетенций будущих педагогов дошкольной организации образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: внедрение методов и технологий, обеспечивающих совершенствование методической подготовки будущих учителей в образовательном процессе, предложенных в эксперименте-проверке, на основе индивидуального подхода, анализа проведенных интервью и полученных результатов, выявления имеющихся недостатков и их устранения. были проведены и получены результаты.

Статистическими методами доказано, что при качественной организации занятий осведомленность студентов о современных технологиях и широком использовании интерактивных методов выше в 1,14 раза (14%).

Ключевые слова: образование, воспитание, технология, методика, методическая компетентность, развитие.

Для цитирования: Султансаидова М.А. Необходимость развития профессионально-методических компетенций будущих воспитателей. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 354–361.

THE NEED TO DEVELOP PROFESSIONAL METHODOLOGICAL COMPETENCIES OF FUTURE EDUCATORS

© Mushtariy A. Sultonsaidova [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the importance of the preschool education system and the reforms in which its development is being implemented. At the same time, an analysis of the organization and results of experimental work on the importance and

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

necessity of developing professional methodological competencies of future educators is given.

AIM: develop recommendations for the development of professional methodological competencies of future teachers of preschool education organizations.

MATERIALS AND METHODS: technology “Project activity”, “Person-oriented” technologies, “Preschool teacher and teacher’s portfolio” from modern educational technologies in order to more effectively organize and ensure the process of education, development, training and socialization of the personality of future teachers. “Game technology”, test and “TRIZ” technology were used.

DISCUSSION AND RESULTS: development of professional methodological competencies of future teachers of preschool education organizations.

CONCLUSION: The introduction of methods and technologies to improve the methodological training of future teachers in the educational process, proposed in the verification experiment, based on an individual approach, analysis of interviews and results obtained, identification of existing shortcomings and their elimination. The results were carried out and obtained.

Statistical methods have proved that with a high-quality organization of classes, students' awareness of modern technologies and the widespread use of interactive methods is 1.14 times higher (14%).

Key words: education, upbringing, technology, methodicamethodic competence, development.

For citation: Mushtariy A. Sultonsaidova (2025) ‘The need to develop professional methodological competencies of future educators’, Inter education & global study, (1), pp. 354–361. (In Uzbek).

Maktabgacha ta’lim sohasiga oid ilmiy adabiyotlar bir qator tahlil qilib chiqilganida ularda bugungi kunda tizimda mavjud bo’lgan muammolarga yechim topilganini ko’rish mumkin. Shu jihatdan O’zbekiston Respublikasi prezidentining 2019 yil 10 maydagi “O’zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi PQ-4312-son qaroriga muvofiq ham “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun o’quv metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tanlab olishni va ekspertizasini ishlab chiqish vazifasi ham yo’l xaritasida belgilab berilgandir”.

Maktabgacha ta’limda muayyan muammoning yechimini topish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy va siyosiy tizimida rivojlanishning yuqori darajada bo’lishini ta’minlaydi. Maktabgacha ta’lim tashkiloti shaxs barkamolligiga ktta hissa qo’shadi. Bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish masalalasi borasida bugungi kunda tadqiqot ishlar yetarli darajada emasdir. Bir qator tadqiqotlarda bo’lajak tarbiyachilarni kasbga yo’naltirish, kasb tanlash borasida tadqiqot ishlari amalga oshirilgan ammo metodik kompetensiyalarini takomillashtirish borasida tadqiqotlar yetarli darajada emasdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy metodik kompetensiyalarini oshirish uchun berilgan nazariy g'oyalar amaliyotda o'z tasdig'ini topishi maqsadida tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. Bunda ishning samaradorligini oshirish maqsadida bir qator texnologiyalardan foydalanildi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachilarining kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosining nazariy va amaliy tahlili, amaliy tajriba jarayonining umumiy loyiha asosida olib borilishiga alohida e'tibor qaratildi.

Dissertatsiyaning ushbu uchunchi bobida tajriba-sinov ishlarini tashkil etishga qaratilgan amaliy faoliyat to'g'risida to'xtalib o'tildi. Tadqiqot ishlari bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosini yorituvchi adabiyotlar bilan tanishish, pedagogik faoliyat, texnologik yondashuv asosida tashkil etish ijobiy natija beradi degan xulosaga kelindi va tajriba-sinov ishlari tashkil etildi.

Tadqiqot olib borilayotgan muammoning bugungi kundagi amaliy xolatini oʻrganib chiqish maqsadida qayd etuvchi tajriba va sinov ishlari olib borildi. Tajriba sinov ishlari Andijon davlat universiteti, Toshkent davlat pedagogika universiteti, Jizzax davlat pedagogika universitetlarining "Maktabgacha ta'lim" yoʻnalishida taxsil olayotgan ikkinchi bosqich talabalari bilan oʻtkazildi. So'rovnomada nafaqat talaba yoshlar, balki, "Maktabgacha ta'lim" kafedrasi professor- oʻqituvchilari ham ekspert sifatida ishtirok etdilar. Tadqiqot ishini olib borayotganimizda maktabgacha ta'lim yo'nalishining malaka dasturlari ishchi, namunaviy dasturlari, metodika boʻyicha tayyorlangan dasturlarni oʻrganib chiqdik, dasturlar mavjud lekin ularda talabaning texnologiyalardan toʻgri tashkil etgan holda kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosi koʻrib chiqilmaganligiga guvoh boʻldik. Bu narsa shuni koʻrsatadiki bo'lajak tarbiyachilarni kasbga kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi tizimli ravishda tashkil qilinmagan hamda koʻp ahamiyatga molik emas.

Tadqiqot ishida oliy ta'lim muassalarining "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi" kafedrasida faoliyat yuritayotgan professor-oʻqituvchilarning 16 nafaridan buguni kunda tahsil olayotgan talabalarning bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish darajasi yuzasidan fikrlari bilan qiziqdik va soʻrovnoma oʻtkazdik. Soʻrovnomada 10 ta savol berilgan boʻlib, savollarning mazmuni talabalarning pedagogik sifatlarini aynan kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishdan iborat edi. Soʻrovnoma natijalari shuni koʻrsatdiki, professor-oʻqitvchilar kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishni tashkil etish va bu borada kasbiy yo'naltirish kabi sifatlarni tashkil qilish haqida fikrga egalar va bu narsa boʻlajak tarbiyachilarning kelajakdagi kasblarida muhim vosita ekanligi, kompetensiyaning bir boʻlagi ekanligidan habardorlar, lekin mana shu kasbga yo'naltirib o'qitishda metodik kompetensiyalarni rivojlantirish boʻyicha uslubiy qoʻllanmalarning, yoʻriqnomalarning yoʻqligi bu ishlar yuzaki tashkil etilayotganidan darak beradi.

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi uchun tuzilgan malaka talablari takomillashtirildi, Bo'lajak tarbiyachilar uchun qo'yiladigan talablar yanada chuqurlashtirib zamon talablariga moslashtirildi;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy metodik kompetensiyalarini oshirishga oida malakaviy ishlar mavzulari ishlab chiqildi;

Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorgarligi hamda metodik kompetensiyalarini yanada takomillashtirish uchun test ishlanmalari tuzildi va g'oyaviy jihatdan yanada boyitildi;

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarining kutubxonalardagi mavjud adabiyotlar o'rganildi, xorijiy adabiyotlar, elektron adabiyotlar mavjudligi o'rganildi, yetishmayotgan yangi turdagi adabiyotlar ro'yxati va kitoblar elektron tarzda yetkazildi;

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun "Maktabgacha ta'limni rivojlantiruvchi markazlar faoliyati" nomli o'quv qo'llanma tayyorlandi va uning g'oyalari respublika miqyosida tajriba-sinovdan o'tkazildi.

Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy metodik kompetensiyalarini oshirish maqsadida ularning kasbiy faoliyatini rivojlantirish mqsadida kasbiy prinsiplari namunasi ishlab chiqildi va tajriba-sinov ishlari qatnashchilarining bunga munosabati o'rganildi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bo'lajak tarbiyachilarning kasbga yo'naltirib o'qitishda metodik tayyorgarliklarini takomillashtirishni kafolatlaydi. Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilganimizda, mazkur vazifa muhim ijtimoiy-pedagogik mazmunga egaligi, uning yechimi maktabgacha ta'lim tizimining istiqbolda muvaffaqiyatli yangilanishiga bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Bugungi kunda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim pedagogikasida yangicha qarashlar yuzaga keldi. "Maktabgacha ta'limdagi yangiliklar" ommaviy xarakterga ega bo'lmoqda. Chunki bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda nafaqat maktabgacha ta'lim tashkilotlari, balki ota-onalar, umumiy o'rta ta'lim maktablari, jamoat tashkilotlari ham faol ishtirok etmoqdalar. Jamiyatimizga ijodiy fikrlovchi shaxslar juda zarur, bu esa zamonaviy bilimlarni ijodiy o'zlashtirishni talab etadi. Yangicha yondashuvlarni izlash, ta'limning samaradorligini ta'minlash tarbiyachilarning innovasion faoliyatisiz amalga oshmaydi. Shuning uchun ham kadrlar tayyorlash va bo'lajak tarbiyachilarni mazkur jarayonga tayyorlash zarur hisoblanadi. Ilmiy tadqiqot ishimizning tahlili bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirishni aniqlashni ham taqozo etdi. Tarbiyachilarning kasbiy faoliyatlarini tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri tashkil eta olishlari uchun zamonaviy texnologiyalar asosida mashg'ulotlarni tashkil etish ularning bu boradagi mavjud ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Tajriba-sinov ishlari ham ana shunday yondashuv asosida tashkil etilganligi bois tarbiyachilar faoliyatida yetarli darajada o'zgarishlar sodir bo'ldi va ularning mavjud bilimlarini amalda faol qo'llashlariga erishildi. Tajriba-sinov ishlari uch bosqichda olib borildi.

1. Ta'kidlovchi tajriba-sinov bosqichida bo'lajak tarbiyachilar bilan tadqiqot vazifalaridan kelib chiqib tuzilgan anketa-so'rovnomalar o'tkazildi.
2. Ta'limiy bosqichda bo'lajak tarbiyachilar metodik tayyorgarliklarini takomillashtirishni ta'minlovchi metod va texnologiyalarni tatbiq etish, o'tkazilgan suxbat va olingan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

natijalarni tahlil qilish mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish ishlari olib borildi va natijalar aniqlandi.

3. Umumlashtiruvchi bosqichda esa yuqoridagi ikkita bosqichda olingan natijalarni tahlil qilish, tajriba-sinov qatnashchilarining talablari va takliflari asosida kasbiy metodik kompetensiyalarini rivojlantirish maqsadida interfaol metodlar va texnologiyalar asosidagi tashkil etilgan darslar va olingan natijalarni tahlil qilish va matematik statistika usullari orqali ularning samaradorligini aniqlash ishlari olib borildi.

Shunday qilib talabalarning Mashg'ulotlarni sifatli tashkil etishda tarbiyachilarining zamonaviy texnologiyalardan xabardorliklari, interfaol usullardan keng foydalana olishlari mezoni bo'yicha 1,14 barobarga, Ota-onalar bilan ishlashning samarali yo'llaridan foydalana olishi mezoni bo'yicha 1,13 barobarga, Bolalarga ta'lim-tarbiya berishdagi pedagogik muammolarning oldini olish va bartaraf etishdagi pedagogik mahorat darajasi mezoni bo'yicha 1,14 barobarga va Bolalar ta'lim-tarbiyasida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshira olish malakasi mezoni bo'yicha 1,15 barobarga, umumlashgan natijalari bo'yicha 1.14 barobar (14%) ga yuqori ekanligi statistik usullar orqali isbotlandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2019 yil 10 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son qarori
2. Sh.Hasanova, S.Holtorayeva, M.Sultansaidova, B.Ramozonova, D.Gafforova The essence of the process of formation of national pride aamong pupils the process of familiarization with historical monuments. European Chemical Bulletin 2023 Bet:16087-16094
3. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
4. Sultansaidova, M. (2023). BO'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBGA YO'NALTIRIB O'QITISHDA METODIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH. Академические исследования в современной науке, 2(5), 107-109..
5. Sultansaidova, M. (2023). Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarini kasbga yo 'naltirib o 'qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirish yuzasidan xalqaro tajribalar. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(1).
6. Abzalxanovna, S. M. (2024, March). KASBIY–METODIK KOMPETENSIYA TUSHUNCHASI. In Proceedings of International Educators Conference (Vol. 3, No. 3, pp. 78-81).
7. Abzalkhanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

8. Abzalxanovna, S. M. (2023). BO ‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(4), 46-51.
9. Furqatovna, X. D. (2024). MAKTABGACHATA’LIMTASHKILOTIDAOTA-ONALAR BILAN HAMKORLIKDA TARBIYACHINING ROLI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 46(5), 79-83.
10. Maxmutazimova, Y. R., & Xamrayeva, D. R. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TA’LIM-TARBIYASIDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING ZARURIYATI. Inter education & global study, (7), 124-130.
11. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(2-3).
12. Садикова, Д. Х. (2023). ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГОВ И МОДЕЛИ STEAM-ОБРАЗОВАНИЯ: ПЕРЕСМОТР ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОДХОДОВ. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 301-305.
13. Norboyevna R.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.122–128.
14. Artikbayeva, A. (2023). Ijtimoiy hamkorlik asosida bo ‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(2-3).
15. Imamova, N. (2022). IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY AND CREATIVITY DEVELOPMENT IN TRAINING TEACHERS. Science and Innovation, 1(7), 676-679.
16. Камолова, Г. (2024, March). ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 3, No. 3, pp. 197-204).
17. Norboyevna R.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.122–128.
18. Abzalxanovna, S. M. (2023). JAHON REYTINGI VA BO ‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBGA YO ‘NALTIRIB O ‘QITISHDA METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASH-TIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 758-761.
19. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

20. SHeraliyevna, O. X. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SUHBAT QURISH O ‘RGALI NUTQINI O ‘STIRISH USULLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(4), 82-85.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sultansaidova Mushtariy Abzalxanovna**, Maktabgacha ta'lim fakulteti "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Султансаидова Муштари Абзалхановна**, преподователь факультета дошкольного образования, кафедра "Педагогика и психология дошкольного образования"], [**Sultansaidova Mushtari Abzalkhanovna** Teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O'zbekiston, Toshkent v., Zangiota tumani, Nurziyo ko'chasi 7 uy; [адрес: Узбекистан, Ташкент обл., Зангиот район, улица Нурзия, дом 7,], [address: Uzbekistan, Tashkent region, Zangiota district, Nurzia street, 7].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

REFLEKSIYA BO‘LAJAK O‘QITUVCHINING KASBIY FAOLIYATIDA MUHIM SIFATI

© N.N. Ravshanova[1]
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy faoliyatida muhim shakl va metodlari yoritilgan.

MAQSAD: bugungi kunda ta’limning strategik muhim masalalaridan biri refleksiv yondashuvlar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini shakllantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: refleksiya bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida, ta’limning an’anaviy shakllari va usullari bilan bir qatorda (suhbatlar, kuzatuvlar, adabiyotlarni o‘qish, ko‘rib chiqish, tashkil etilgan ta’lim faoliyati, amaliy faoliyat) innovatsion shakl va usullarni yordamida dolzarb muammo maqolada ko‘rsatilib, shu bo‘yicha fikr, g‘oyalar bildirildi va ularga aniq tahlillar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy sohalaridagi faol innovatsion jarayonlar pedagogik faoliyatning o‘rnatilgan nazariy va amaliy asoslarini tanqidiy qayta baholash bir tomondan, uni amalga oshirilayotgan faoliyatdan xabardor bo‘lishga imkon beradi, boshqa tomondan, ushbu faoliyatni tartibga solish vositalaridan (muvaffaqiyatli natijaga olib keladigan harakatlar va jarayonlar tizimi) mohirona foydalanishga imkon beradi.

XULOSA: qilib shuni yana bir bor ta’kidlash lozimki, refleksiya kontseptual bilim va mutaxassisning shaxsiy tajribasi o‘rtasidagi eng muhim, hal qiluvchi bo‘g‘inga aylanadi. Refleksiyani o‘rganmasdan, kontseptual g‘oyalar shakllanadigan professional bilimlar, go‘yo ongda yetarlicha shakillanmaydi va bu harakatga bevosita rahbarlik qilishiga imkon bermaydi.

Kalit so'zlar: refleksiya, kontseptual bilim, modernizatsiya, usullar, kognitiv, ta’lim, o‘qituvchi.

Iqtibos uchun: Ravshanova N.N. Refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy faoliyatida muhim sifati. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 362–370.

РЕФЛЕКСИЯ-ВАЖНОЕ КАЧЕСТВО БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА В ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

© Р.Н. Норбоевна[1]
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещаются важные формы и методы рефлексии в профессиональной деятельности будущего педагога.

ЦЕЛЬ: сегодня одним из стратегически важных вопросов образования является формирование профессиональной деятельности будущих педагогов на основе рефлексивных подходов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: рефлексия в профессиональной деятельности будущих педагогов наряду с традиционными формами и методами обучения (беседами, наблюдениями, чтением, рецензированием литературы, организованной учебной деятельностью, практической деятельностью) с помощью инновационных форм и методов в статье излагается актуальная проблема, излагаются мнения, идеи по ней и дается конкретный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: активные инновационные процессы в социально-политической и экономической сферах общества критическая переоценка устоявшихся теоретических и практических основ педагогической деятельности позволяет, с одной стороны, осознавать осуществляемую деятельность, а с другой-умело использовать средства регулирования этой деятельности (систему действий и процессов, приводящих к успешному результату).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, следует еще раз подчеркнуть, что рефлексия становится важнейшим, определяющим звеном между понятийным знанием и личным опытом специалиста. Без изучения рефлексии профессиональное знание, в котором формируются концептуальные идеи, как бы недостаточно формируется в уме и не позволяет ему непосредственно руководить действием.

Ключевые слова: рефлексия, концептуальное знание, модернизация, методы, познавательные, образовательные, педагогические.

Для цитирования: Норбоевна Р.Н. Рефлексия-важное качество будущего педагога в его профессиональной деятельности. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 362–370.

REFLECTION IS AN IMPORTANT QUALITY OF A FUTURE TEACHER IN HIS PROFESSIONAL ACTIVITY

© Nargiza N. Ravshanova[1] ✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article highlights important forms and methods of reflection in the professional activity of a future teacher.

AIM: today, one of the strategically important issues of education is the formation of professional activity of future teachers based on reflexive approaches.

MATERIALS AND METHODS: reflection in the professional activities of future teachers, along with traditional forms and methods of teaching (conversations, observations, reading, reviewing literature, organized educational activities, practical activities) using innovative forms and methods, the article outlines an urgent problem, outlines opinions, ideas on it, and provides a specific analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: active innovation processes in the socio-political and economic spheres of society a critical reassessment of the established theoretical and practical foundations of pedagogical activity allows, on the one hand, to realize the activities being carried out, and on the other hand, to skillfully use the means of regulating these activities (a system of actions and processes leading to a successful result).

CONCLUSION: thus, it should be emphasized once again that reflection becomes the most important, defining link between conceptual knowledge and the personal experience of a specialist. Without studying reflection, professional knowledge, in which conceptual ideas are formed, is not sufficiently formed in the mind and does not allow it to directly guide the action.

Key words: reflection, conceptual knowledge, modernization, methods, cognitive, educational, pedagogical.

For citation: Nargiza N Ravshanova (2025) ‘Reflection is an important quality of a future teacher in his professional activity’, Inter education & global study, (1), pp. 362–370. (In Uzbek).

Zamonaviy pedagogik ta’limning etakchi maqsadlaridan biri kelajakdagi o‘qituvchining butun hayoti davomida o‘rganish istagi va qobiliyatini rivojlantirish, oliy o‘quv yurtida o‘qitish jarayonida olingan kasbiy bilim va ko‘nikmalarni tizimli ravishda to‘ldirish va boyitishdir. O‘zini takomillashtirish zarurati sifatida kognitiv qobiliyati o‘qituvchilik faoliyatini asosi hisoblanadi. O‘qituvchi o‘ziga, ichki dunyosiga murojaat qilishi, o‘z harakatlarining sabablarini tushunishi lozim. O‘qituvchi uchun o‘zini o‘zi bilish va o‘zini pedagogik faoliyat sub'ekti sifatida, agar u mavzuda shakllangan refleksiv ko‘nikmalarga ega bo‘lsagina, jarayoni to‘g‘ri tahlil qila oladi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida ichki aqliy harakatlar va holatlar sub'ekti tomonidan o‘zini o‘zi bilish jarayoni sifatida refleksivmuammosi dolzarb masalalardan biri bo‘lganligi sababli chuqur tushunish va rivojlanishni talab qiladi. Ko‘pgina tadqiqotlarda refleksiya zarurligini isbotladi, zamonaviy tadqiqotlar uning ichki tabiat, tuzilishi, rivojlanish imkoniyatlarini tushunishga bag‘ishlangan bo‘lib, xususiyatlarini o‘rganish turli darajalarda (nazariy, uslubiy, amaliy) olib borish, shu bilan birga uning turli toifadagi mutaxassislarida namoyon bo‘lishining o‘ziga xos xususiyatlari aniqlanadi. Kasbiy faoliyatning turli sohalarida refleksiya mutaxassis sifatida hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘z faoliyati davomida talabalar, ota-onalar, hamkasblari bilan doimiy uzviylik asosida munosabatda bo‘ladi, shuning uchun uning refleksiv ko‘nikmalarini shakllantirish

talabalar, ota-onalar xatti-harakatlarini, ularning shaxslararo oʻzaro munosabatlarini tahlil qilishi, ziddiyatli aloqalarni tuzatishga va boshqalarga ta'sir qiladi. (N.G. Alekseyev, A.B. Karpov, V.N. Myasishchev, V.V. Ponomareva, S.L. Rubinshteyn, G.P. Shchedrovitskiy, B.D. Elkonin).

Oʻqituvchining refleksiv qobiliyatga ega boʻlishi, bir tomondan, unga amalga oshirilayotgan faoliyatdan xabardor boʻlishga imkon beradi, boshqa tomondan, ushbu faoliyatni tartibga solish vositalaridan (muvaffaqiyatli natijaga olib keladigan harakatlar va jarayonlar tizimi) mohirona foydalanishga imkon beradi. Bunday ikki tomonlama refleksiv jarayoni zamonaviy oʻqituvchi uchun pedagogik faoliyatning haqiqiy sub'ekti sifatida harakat qilish uchun zarurdir.

Refleksiya -bu nafaqat oʻzingizga va harakatlaringizga alohida baho berish, balki boshqa odamlar sizni qanday qabul qilishini tushunish qobiliyatidir. Pedagogik faoliyatning bir turi sifatida refleksiv tahlil oʻzini ham, u tomonidan tashkil etilgan pedagogik jarayonni ham ongli ravishda takomillashtirishga imkon beradi.

Refleksiya boʻlajak oʻqituvchining kasbiy faoliyatida muhim sifati, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining, 08.10.2019 yildagi PF-5847-sonli, "Oʻzbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida" farmoni, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilgʻor ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida ta'limini modernizatsiya qilish kontseptsiyasiga va «ta'lim» ustuvor milliy loyihasiga muvofiq, oʻqituvchilarni kasbiy tayyorlashga alohida talablar qoʻyadi.

Oʻzbekiston Respublikasining "Ta'lim toʻgʻrisida"gi, 23.09.2020 yildagi OʻRQ-637-sonli qonuniga, Oʻzbekistonda ta'limni rivojlantirishning, ta'lim tizimi, turlari va shakllari dasturiga muvofiq, zamonaviy ta'limning maqsadi oʻz taqdirini oʻzi belgilash, oʻz-oʻzini tarbiyalash, oʻz-oʻzini rivojlantirish qobiliyatiga ega boʻlgan shaxsni rivojlantirishdir. Ta'lim mazmuni oʻzini takomillashtirish, shaxsning oʻzini oʻzi anglashi, oʻzini oʻzi anglash uchun sharoit yaratishga qaratilgan, sub'ekti sifatidagi oʻquv jarayoni. Ushbu maqsadli oʻrnatish bilan bogʻliq holda, oʻqituvchi ikki tomonlama vazifaga duch keladi: bir tomondan, oʻzini takomillashtirish sifatiga ega boʻlish, boshqa tomondan, talabalarda oʻz-oʻzini rivojlantirishga boʻlgan ehtiyojni shakllantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratishdir.

"Refleksiya" tushunchasining nazariy rivojlanishi falsafiy, pedagogik va psixologik adabiyotlarda keltirilgan holatini koʻrib chiqamiz.

Falsafiy nuqtai nazardan koʻrib chiqilganda, refleksiya aqliy mulohaza vazifasini bajaradi va psixologik faoliyatini kuzatish jarayoni kamayadi.

G. Leybnits refleksiya bilimni yuqori manbai deb ataydi. Bilim bu mavhumlik va umumlashtirish natijasidir. "Menimcha, - deb yozgan u, — his-tuygʻular bizni aqlning yordamisiz hissiy narsalarning mavjudligiga ishontira olmaydi. Shuning uchun men borliq gʻoyasi refleksiyadan kelib chiqadi deb oʻylayman" deydi oʻz asarlarida.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Refleksiv fikrlash asoslari, yaratuvchi tushuncha va tasvirlar sifatida I. Kant qo‘ygan va uning nuqtai nazariga ko‘ra, modellashtirish boshlang‘ich material mavjud bo‘lganda sodir bo‘ladi. Uning asarlarida refleksiya epistemologik shaklga ega bo‘lib, bilish shakli sifatida qaraldi. “Sof aqlni tanqid qilish”da ong refleksiv manbai sifatida qaraladi: “barcha hukmlar va hatto taqqoslashlar, - deb yozgan I. Kant, - refleksiya--ni talab qiladi, ya’ni ushbu tushunchalarga tegishli bo‘lgan bilish qobiliyatini farqlash”ga yo‘naltiradi.

Olimlar fikriga ko‘ra, refleksiya insonda u faol, qat’iyatli, sinchkovlik bilan ko‘rib chiqilgan e'tiqodga yoki ular asos bo‘lgan asoslarni hisobga olgan holda bilim yig‘indisiga ega va o‘z xulosalarini ishlab chiqa oladilar.

Ilmiy tadqiqotlarda “refleksiya” atamasini talqin qilishda noaniqlikni keltirib chiqaradi, uning ta’sir mexanizmining universalligi bilan izohlanadi, bu teskari aloqa printsipiga asoslanadi

Ushbu tamoyil shaxsning o‘zini o‘zi boshqarishning turli darajalarida namoyon bo‘ladi: neyrofizyologikdan shaxsiygacha, bu erda u tartibga soluvchi va konstruktiv funktsiyalarni bajaradigan va insonning ma’naviy dunyosining yaxlitligi va rivojlanishini ta’minlaydigan o‘z-o‘zini anglashning refleksiv jarayonlari bilan ifodalanadi. Zamonaviy falsafiy, pedagogik va psixologik adabiyotlarda biz refleksiyaning turli xil shakllari, turlari, jihatlari haqida gapiramiz. Biz pedagogik sohadagi refleksiv ko‘nikmalarni ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, o‘qituvchida sodir bo‘ladigan refleksiv jarayonlar “qo‘zg‘atadi”, uning asosini fikrlash, aloqa va shaxsning o‘zini anglash holatlaridir.

Refleksiv yondashuv, ayniqsa, nazariy asoslar hali etarlicha ishlab chiqilmagan yoki mavjud tushunchalar juda ziddiyatli bo‘lgan kasblar uchun dolzarbdir. Texnologiya, bunday sohalarda bilimlardan to‘g‘ridan-to‘g‘ri foydalanish, ularning noaniqligi va nomuvofiqligi, shuningdek, professional vaziyatlarning oldindan aytib bo‘lmaydigan, noaniq tabiati tufayli samarasizdir. Bunday vaziyatda amaliyotchi mutaxassis nafaqat muammoni hal qilish vositalarini izlashi, balki echimga ma’lum bir yondashuvni tanlashi yoki o‘z tajribasiga tayanib, o‘ziga xosligini yaratishi kerak. Ko‘p jihatdan, bu muammolar, bizning fikrimizcha, inson faoliyati yani u tanlagan kasblari uchun xosdir, ularning o‘ziga xos xususiyati faoliyatni har qanday texnologik tartibga solishni qiyinlashtiradigan boy psixologik fondir. Refleksiya mutaxassisning amaliy tajribasini, mavjud nazariy bilimlarini va tadqiqot yondashuvini birlashtirish qobiliyati sifatida noaniq amaliy muammolarni maqbul echimini topish uchun mutaxassisning yuqori ijodiy intellektining namoyon bo‘lish ko‘rsatkichiga aylanadi.

Ongning refleksiv xususiyatlari ko‘plab kasblarning psixogrammasining zarur tarkibiy qismidir, ayniqsa shaxslararo munosabatlar va birgalikdagi faoliyat sohasiga tegishlidir. Refleksiyaning rivojlanish darajasi yuqori mahorat va professionallik sub'ektiga erishishning hal qiluvchi omiliga aylanadi. Bu o‘qituvchining kasbiy faoliyatdai to‘liq qo‘llaniladi. O‘qituvchi o‘z bilimlari, amaliy tajriba va differensial ta'lim yondashuvlarini qo'llash usullarini targ‘ib qiloshi, ishdagi hamkasblarining tajribasini o‘zlashtirish orqali haqiqiy professionalga aylanadi. Faqatgina kutilmagan, g‘alati, hayratlanarli voqealarga javoban o‘zining professional dunyosini doimiy ravishda qayta qurishga qodir bo‘lgan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tadqiqotchi bo'lib, o'qituvchi professional mahoratga ega bo'ladi. Integratsiya qilish qobiliyati, ongning refleksiv xususiyatlariga asoslangan haqiqiy amaliy faoliyatga tadqiqot yondashuvini qo'llash o'qituvchining kasbiy mahoratini aniqlashda mezon sifatida qaralishi mumkin.

O'qituvchi faoliyatida refleksivning ahamiyati haqiqatan ham juda katta va xilma-xildir. L.N. Kulikovaning so'zlariga ko'ra, refleksiv jarayonlar "o'qituvchining kasbiy faoliyatiga tom ma'noda kirib boradi", ular talabalar bilan to'g'ridan-to'g'ri o'zaro ta'sir qilish sharoitida, ularning o'quv faoliyatini loyihalash va qurish jarayonida, o'z faoliyatini introspektsiya va o'zini o'zi baholash bosqichida, o'zini ushbu faoliyatni amalga oshiruvchi sub'ekt sifatida namoyon qiladi. O'qituvchining o'z faoliyatiga refleksiv munosabati zarurati ko'plab omillarda aks ettirishning ko'p funktsionalligi bilan belgilanadi. Refleksiya o'qituvchining o'zaro o'quv jarayoniga ta'sirini tashkil etishning asosiy psixologik mexanizmi bo'lib xizmat qiladi, uni o'qituvchining talabalar faoliyatini refleksiv boshqarish jarayoni deb ta'riflash mumkin. Bunday refleksiv boshqaruv muayyan sharoitlarda amalga oshirilishi mumkin: agar bir tomondan o'qituvchi talabaning ichki dunyosini tasvirlay olishi, uning umidlari, ehtiyojlari, qiziqishlarini tushunsa, tashvishlari, muammolari, quvonchlari va muvaffaqiyatlarini baham ko'rsa va boshqa tomondan, u talaba faoliyatini shu nuqtai nazardan tartibga solishga harakat qilsa talabaning o'zi, uning rivojlanish nuqtai nazaridan, boshqa odamlar bilan faol o'zaro ta'sir o'tkazishi va o'zini o'zi boshqarishning shaxsiy mexanizmlarini rivojlantirish jarayonidir.

Bizning fikrimizcha, refleksiya o'qituvchining shaxsiyatining muhim kasbiy ahamiyatli sifatida qaralishi mumkin, bu empatiya va dinamizm bilan bir qatorda uning kasbiy tayyorgarligi darajasini belgilaydi. Bu mutaxassisning o'z faoliyatining xilma-xil jihatlariga nisbatan amalga oshirilayotgan harakatlarining mumkin bo'lgan va real natijalarini bashorat qilish, ongida yo'qotish va etarli darajada baholash qobiliyati sifatida ishlaydi. Pedagogik vaziyat o'qituvchidan etarli darajada javobgarlikni talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchi pedagogik (ijtimoiy) vaziyatni tahlil qilishi va natijalarni batafsil tahlil qila olishi lozim.

Refleksiya o'qituvchining ijtimoiy idrok etish qobiliyatining tarkibiy qismi sifatida qabul qilishi mumkin, bu o'qituvchining o'z talabalarini etarli darajada idrok etish jarayonini ta'minlaydi va ular orqali o'zini kommunikativ san'atning ajralmas qismi, o'qituvchining kommunikativ mahorati sifatida aks ettiradi.

Ta'kidlash mumkinki, refleksiya -bu fikrlashning o'ziga, o'z jarayonlariga va o'z mahsulotlariga yo'naltirilganligi, bu "fikrlashda fikrlash", o'z bilimlarini o'zlashtirish "qobiliyatidir", - deydi S. L. Rubinshteyn.

Refleksiya -bu insonning umumiy qobiliyati, haqiqiy insoniy hayot tarzining o'ziga xos va asosiy mexanizmi, o'z-o'zini tadqiq qilish, o'z-o'zini loyihalash, o'zini qurish faoliyati.

Psixologiyada ham ushbu kontseptsiyaning aniq talqini yo'q. Refleksiya psixologiyasi bo'yicha tadqiqotlarni tahlil qilish bugungi kunda uni tushunishda bir nechta muhim jihatlarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Kontseptsiyaning nazariy rivojlanishi B.G. Ananyev, P.P. Blonskiy, L.S. Vygotskiy, S.L. Rubinshteynning asarlarida, ular inson psixikasini tashkil etish va rivojlantirish uchun asoslardan biri sifatida asosiy ahamiyatga ega boʻlgan refleksiyani aniqladilar, birinchi navbatda uning yuqori shakli oʻz-oʻzini anglashdir deb hisoblaydilar.

Psixologiyada refleksiyani oʻrganish uchun nazariy shartlari S.L. Rubinshteyn tomonidan oʻtgan asrning 30-40-yillarida qoʻyilgan. Inson mavjudligining ikkita asosiy usulini va shunga mos ravishda uning hayotga boʻlgan ikki munosabatini tavsiflab, u mavjudlikning birinchi usulida inson butun hayoti davomida, uning har qanday munosabati individual hodisalarga nisbatan munosabatlari qaratilgan, ammo hayotga emas. Umuman hayotga bunday munosabatning yoʻqligi, inson hayotidan oʻchmaganligi, uning ustida mulohaza yuritish uchun uning tashqarisida aqliy pozitsiyani egallay olmasligi bilan bogʻliq. Bu erda tashqi refleksiya koʻnikmalari ongning muhim shakllari orqali “men” ga singib ketadi. Ikkinchisi, mavjudlik usuli aks ettirishning paydo boʻlishi bilan bogʻliq. U hayotning ushbu uzluksiz jarayonini toʻxtatib qoʻyadi, toʻxtatadi va odamni aqliy ravishda uning chegaralaridan tashqariga olib chiqadi, goʻyo odam undan tashqarida oʻz holatini egallaydi. Toʻgʻridan-toʻgʻri aloqalar uziladi va yangi refleksiya asosda tiklanadi. Bu erda refleksiv “oʻz ongini anglash” dir.

Shunday qilib, S.L. Rubinshteyn uchun refleksiya va uning imkoniyati inson ongining maʼlum bir rivojlanish darajasiga bogʻliq. S. L. Rubinshteynning soʻzlariga koʻra, aks ettirishning eng muhim vazifasi “sub'ektning amalga oshirilayotgan faoliyatga ongli munosabatini” taʼminlash funktsiyasidir. Refleksiyaning rivojlanish darajasi sub'ektning professionallikka erishishining hal qiluvchi, muhim omiliga aylanadi.

Refleksiya kontseptual bilim va mutaxassisning shaxsiy tajribasi oʻrtasidagi eng muhim, hal qiluvchi boʻgʻinga aylanadi. Refleksiyani oʻrganmasdan, kontseptual gʻoyalar shakllanadigan professional bilimlar, goʻyo ongda yetarlicha shakillanmaydi va bu harakatga bevosita rahbarlik qilishiga imkon bermaydi. Pedagogik faoliyatda refleksiya - bu har qanday kasbiy muammoni, kasbiy qiyinchilikni yoki muvaffaqiyatni aqliy - dastlabki yoki retrospektiv tahlil qilish jarayoni, natijada muammo yoki qiyinchilikning mohiyatini anglash, ularni hal qilishning yangi istiqbollari tugʻiladi. Oʻqituvchi har kimning vaziyatdagi holatini aniqlash, aniqlash va baholash uchun aqliy harakatni amalga oshiradi va muhimi, oʻzining aqliy faoliyati asoslarini qanday taʼkidlashni biladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Norboevna, R. N. (2021, April). IMPROVING THE MEMBERSHIP SYSTEM IN ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
2. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

3. Nigmatov, A. N., & Ravshanova, N. N. (2020). Scientific Preschool Environmental Education and Training Research Methodology. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 23-31.
4. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
5. Norboevna, R. N., Avezberdiyeva, N., Ne'matullayeva, O., Abdullayeva, N., & Abduraxmonova, S. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK BILIMLARNI O ‘ZLASHTIRISHDA FANLAR UZVIYLIGI. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, *10*(12).
6. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.
7. Norboyevna, R. N., & Shukurullaev, A. O. (2024). MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH. *Inter education & global study*, (7), 158-164.
8. Norboyevna R.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.122–128.
9. Artikbayeva, A. A. (2023). Development of Professional Competencies of Students Based on Social Cooperation. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 3(2), 354-356.
10. Artikbayeva, A. (2023). Ijtimoiy hamkorlik asosida bo ‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompentensiyalarini rivojlantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(2-3).
11. Artikbayeva, A. A. (2023). BO’LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY KOMPENTENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOIY HAMKORLIKNING AHAMIYATI. Лучшие интеллектуальные исследования, 10(1), 186-190.
12. Imamova, N. (2022). PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA MUSTAQIL FAOLIYATNING AXAMIYATI VA IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH. *Science and innovation*, *1*(B7), 676-679.
13. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
14. Abzalxanovna, S. M. (2024). BO ‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY METODIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 44(10), 37-40.
15. Abzalkhanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ravshanova Nargiza Norboyevna**, "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi" kafedrasi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, [**Ravshanova Nargiza Norboyevna** Кафедра технологии дошкольного образования, доктор педагогических наук (PhD), доцент], [**Ravshanova N. Norboyevna**, department of technology of preschool education, doctor of Pedagogical Sciences (PhD), Associate professor]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ТРАНСПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© О.Е. Терехова[1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном мире профессия педагога играет ключевую роль в формировании будущего общества. Поэтому важно обеспечить будущих педагогов профессиональной подготовкой на высоком уровне. В данной статье мы рассмотрим значимость транспрофессиональной подготовки для будущих педагогов профессионального образования.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление эффективности транспрофессиональной подготовки будущих педагогов профессионального образования и ее влияние на качество образовательного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для достижения поставленной цели был проведен анализ современных подходов к транспрофессиональной подготовке, а также опыт успешных педагогических практик. Были использованы данные статистических исследований, а также проведены интервью с преподавателями и студентами педагогических вузов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: транспрофессиональная подготовка будущих педагогов профессионального образования позволяет им приобрести не только специализированные знания и навыки, но и развить межпрофессиональное взаимодействие. Это способствует более глубокому пониманию специфики различных областей знаний и помогает создать инновационные образовательные программы.

Результаты исследования показали, что студенты, прошедшие транспрофессиональную подготовку, проявляют более высокий уровень профессионализма, умеют эффективно решать сложные педагогические задачи и успешно адаптироваться к изменяющимся условиям образовательной среды.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: транспрофессиональная подготовка будущих педагогов профессионального образования является неотъемлемой частью современной системы образования. Она способствует развитию комплексного подхода к обучению.

Ключевые слова: транс-профессиональная подготовка, специалист, готовность, знания, способность, формирование.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Для цитирования: Терехова О. Е. Транспрофессиональная подготовка будущих педагогов профессионального образования. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 371–378.

BO'LAJAK KASB-HUNAR TA'LIMI O'QITUVCHILARINI TRANSPROFESSIONAL TAYYORLASH

© O.E. Terexova[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy dunyoda o'qituvchilik kasbi jamiyat kelajagini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni yuqori saviyada kasbiy tayyorgarligi bilan ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada biz kelajakdagi kasb-hunar ta'limi o'qituvchilari uchun transprofessional tayyorgarlikning ahamiyatini ko'rib chiqamiz.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi kelajakdagi kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarini transprofessional tayyorlash samaradorligini va uning ta'lim jarayoni sifatiga ta'sirini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqsadga erishish uchun transprofessional ta'limga zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, muvaffaqiyatli pedagogik tajribalar tahlili o'tkazildi. Statistik tadqiqotlar ma'lumotlaridan foydalanildi, pedagogika oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari va talabalari bilan suhbatlar o'tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo'lajak kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarini transprofessional o'qitish ularga nafaqat maxsus bilim va ko'nikmalarni egallashga, balki kasblararo hamkorlikni rivojlantirishga imkon beradi. Bu turli bilim sohalarining o'ziga xos xususiyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va innovatsion ta'lim dasturlarini yaratishga yordam beradi.Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, transprofessional tayyorgarlikdan o'tgan talabalar yuqori darajadagi kasbiy mahoratni namoyish etadilar, murakkab pedagogik muammolarni samarali hal qila oladilar va ta'lim muhitining o'zgaruvchan sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashadilar.

XULOSA: bo'lajak kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarini transprofessional tayyorlash zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismidir. Bu ta'limga kompleks yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: transprofessional tayyorgarlik, mutaxassis, tayyorgarlik, bilim, qobiliyat, shakllanish.

Iqtibos uchun: Terexova O.E. Bo'lajak kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarini transprofessional tayyorlash. // Inter education & global study. 2025. №1 B.371–378.

TRANSPROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL EDUCATION

© Olga E. Terehova [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the modern world, the teaching profession plays a key role in shaping the future of society. Therefore, it is important to provide future teachers with high-level professional training. In this article, we will consider the importance of transprofessional training for future teachers of vocational education.

AIM: the purpose of this study is to identify the effectiveness of transprofessional training of future teachers of vocational education and its impact on the quality of the educational process.

MATERIALS AND METHODS: to achieve this goal, an analysis of modern approaches to transprofessional training was conducted, as well as the experience of successful pedagogical practices. Data from statistical studies were used, as well as interviews with teachers and students of pedagogical universities.

DISCUSSION AND RESULTS: transprofessional training of future teachers of vocational education allows them to acquire not only specialized knowledge and skills, but also to develop interprofessional interaction. This contributes to a deeper understanding of the specifics of various fields of knowledge and helps to create innovative educational programs. The results of the study showed that students who have undergone transprofessional training demonstrate a higher level of professionalism, are able to effectively solve complex pedagogical problems and successfully adapt to changing conditions of the educational environment.

CONCLUSION: transprofessional training of future teachers of vocational education is an integral part of the modern education system. It contributes to the development of an integrated approach to learning

Key words: trans-professional training, specialist, readiness, knowledge, ability, formation.

For citation: Olga E. Terehova. (2025) 'Transprofessional training of future teachers of professional education', Inter education & global study, (1), pp. 371–378. (In Russ).

Современное высшее образование сталкивается с важной задачей - неуклонно повышать качество подготовки будущих специалистов. Это необходимо для обеспечения их конкурентоспособности, мобильности и успешной адаптации на рынке труда, учитывая требования общества и личные запросы студентов. Однако особое значение приобретает организация планирования и контроля качества профессионально-педагогического образования, которое является неотъемлемой частью образовательной системы мира.

Профессионально-педагогическое образование готовит кадры для систем среднего и дополнительного профессионального образования, а также для различных учебных и отраслевых ресурсных центров профессиональной квалификации.

Его специфика заключается не в простом объединении педагогических и профессиональных знаний, а в научно-обоснованной междисциплинарной

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

интеграции разнообразных профессиональных знаний и умений. Это позволяет будущим специалистам компетентно выполнять различные виды профессионально-педагогической деятельности, включая работу педагога, инженера-технического специалиста и рабочего.

В последние годы профессиональный мир претерпел изменения, связанные как с появлением новых профессий, так и с обновлением содержания уже существующих профессий. Возникла потребность в работниках, способных освоить профессии в смежных отраслях, однако их уровень подготовки не всегда соответствует требованиям. В результате возникла необходимость кардинального обновления содержания профессионального образования на основе потребностей работодателей, отраслевых программ подготовки кадров и программ развития образовательных организаций.

Для достижения этих целей требуются высококвалифицированные специалисты, способные обеспечить качественное образование. Они должны быть готовыми к адаптации к изменениям в профессиональной сфере и обладать необходимыми знаниями и навыками [1].

Таким образом, важно создать условия для профессионального роста и развития педагогов, чтобы они могли эффективно передавать свои знания и опыт студентам.

Для обновления содержания профессионального образования требуется тесное сотрудничество между образовательными учреждениями и работодателями. Разработка и внедрение актуальных программ подготовки кадров, а также программ развития образовательных организаций должны основываться на потребностях рынка труда и обеспечивать готовность студентов к выполнению требований современных профессий. Таким образом, современное высшее образование должно стремиться к устойчивому повышению качества подготовки будущих специалистов, а профессионально-педагогическое образование должно быть научно-обоснованным и междисциплинарным, чтобы гарантировать компетентность выпускников во всех областях профессионально-педагогической деятельности.

В рамках разработки современной транспрофессиональной подготовки будущих педагогов профессиональной школы требуется внедрение новых качеств, таких как системность, междисциплинарность, мобильность, вариативность и информационная открытость. Это позволит расширить горизонты обучения и не ограничивать его только рамками одной профессии. В таком случае студенты будут иметь возможность освоить не только знания, необходимые для будущего педагогического труда, но также и другие аспекты профессиональной деятельности, формируя необходимые навыки и компетенции, соответствующие современным требованиям производства и профессионального мира.

Однозначно, стратегия транспрофессиональной подготовки студентов профессионально-педагогического вуза должна включать компетентностный подход, который предусматривает не просто передачу знаний, умений и навыков, а

формирование творческой инициативы, самостоятельности и конкурентоспособности. Для этого необходима системная, интегративная и междисциплинарная профессиональная подготовка, которая обеспечивает устойчивые фундаментальные знания, профессиональные умения и практический опыт, а также свободное владение своей профессией и умение ориентироваться в смежных областях деятельности [2].

Согласно нашим представлениям, транспрофессионализм подготовки будущих педагогов профессиональной школы уже заложен в ее основное содержание. Значительное внимание уделяется формированию компетенций, которые включают различные многозадачные навыки, необходимые для решения профессиональных и социальных проблем. Множество регламентов, которые регулируют этот процесс, имеют интегративную структуру и позволяют выпускникам передать свои педагогические знания и обеспечить эффективную подготовку рабочих кадров для производства. В связи с этим, гармоничное развитие личности достигается благодаря овладению универсальными компетенциями, такими как межличностные, правовые, системные, коммуникативные и информационные. А включение в профессиональные отношения достигается за счет профессиональных и профильно-специализированных компетенций, которые учитывают особенности производственной деятельности.

Необходимо отметить, что в процессе определения транспрофессиональных компетенций будущего педагога профессиональной школы особое внимание следует уделять развитию инженерного мышления. Оно является неотъемлемой частью осознанного и целенаправленного решения задач и изучения современной техники и технологий в различных контекстах. Инженерное мышление представляет собой сложное системное образование, которое включает творческое, техническое, образное, логическое, научное и практическое мышление. Это позволяет рассматривать производственные проблемы в целом, а также устанавливать связи между их частями. Важно отметить, что инженерная деятельность включает не только технические, но и управленческие и организационные решения.

Таким образом, разработка транспрофессиональной подготовки будущих педагогов профессиональной школы требует внедрения новых качеств и компетенций. Это обеспечит расширение горизонтов образования, развитие творческой инициативы и самостоятельности у студентов, а также их конкурентоспособность в современном производстве и профессиональном мире. Инженерное мышление, развитие которого является неотъемлемой частью этого процесса, позволит будущим педагогам эффективно изучать и преобразовывать современную технику и технологии. Важно помнить, что инженерная деятельность также включает управленческие и организационные аспекты.

При изучении особенностей инженерного мышления будущего педагога профессиональной школы замечаются определенные характеристики.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Во-первых, этот тип мыслительной деятельности отличается практической работой, которая требует самостоятельности в решении различных технических задач разного уровня сложности. При этом для успешного решения таких задач необходимо проявлять творческий подход не только в техническом контексте, но и в процессе педагогического объяснения технического содержания задачи.

Во-вторых, наличие инженерного мышления обусловлено необходимостью повышения собственных знаний в связи с развитием научно-технического прогресса.

Это проявляется через способность человека осваивать закономерности и выводы разных наук, способствующие формированию мыслительных навыков и познавательных потребностей, а также обеспечивающие результативность и эффективность профессиональной деятельности при обучении рабочих и специалистов среднего уровня.

Инженерное мышление педагога профессиональной школы 21-го века становится сложнее, включая в себя различные типы мышления, такие как информационное, логическое, пространственное, алгоритмическое, коммуникативное, экономическое и др. Это требует новых подходов для создания условий его развития и формирования комплексного педагога профессиональной школы, который обладает фундаментально-техническим и гуманитарно-психолого-педагогическим базисом научных представлений.

Таким образом, для развития образного мышления необходима культурологическая подготовка, в развитии научного и технического мышления должны быть задействованы фундаментальные науки (физика, математика), а практико-техническое мышление формируется при изучении отраслевых и специальных дисциплин, а также рабочих профессий. В области высшего профессионально-педагогического образования эти знания сочетаются в дисциплинах, что предполагает дисциплинарный подход к обучению, но инженерное мышление студента профессионально-педагогического вуза, в большинстве случаев, развивается лишь частично. В такой ситуации использование междисциплинарного принципа становится важным ресурсом, который позволяет преодолеть данное несоответствие [3].

Принцип междисциплинарности направлен на решение проблемы специфической профессиональной педагогической деятельности. При его применении не отказываются от дисциплинарного освоения знаний, но уделяют внимание дополнению и насыщению подготовки методами междисциплинарной подачи материала, при которой изучаемые явления и процессы в контексте перехода от одной дисциплины к другой приобретают контекстуальное значение и рассматриваются с учетом их профессионального назначения. Применение междисциплинарного подхода способствует взаимодействию нескольких дисциплин, варьирующемуся от обмена идеями до интеграции целых концепций,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

методологий, процедур, терминологии, а также данных исследовательской и образовательной деятельности в широком спектре.

Использование междисциплинарного подхода в профессионально-педагогической подготовке предполагает интеграцию различных дисциплин, их структуры, содержания и методов обучения. В данном контексте междисциплинарность профессионально-педагогической подготовки проявляется через несколько аспектов:

1) Согласование терминологии смежных дисциплин с основой последующих дисциплин разного характера.

2) Единство применения методов, используемых в дисциплинах психолого-педагогического и технологического характера.

3) Организованная форма взаимодействия различных дисциплин, направленная на развитие системной подготовки, способствующей решению сложных задач и формированию гибкого мышления, необходимого для ориентации в быстро меняющемся профессиональном мире.

На начальном этапе обучения важную роль играет изучение дисциплин гуманитарного, естественно-научного и информационно-коммуникативного направления. Это позволяет студентам включиться в учебно-познавательную деятельность, проявить интерес к учебной работе, установить социальные контакты со сверстниками, ознакомиться с учебным заведением и получить базовые знания. На этом этапе студенты знакомятся с будущей профессионально-педагогической деятельностью, формируют ценностные ориентиры и интерес к ней.

В структуре подготовки параллельно изучаются дисциплины психолого-педагогического и производственно-отраслевого характера. Междисциплинарность в изучении этих дисциплин основана на единстве научных подходов и использовании общих теоретических методов, а также на ориентации этих дисциплин на производство и передачу полученных знаний. Это фиксируется в учебно-методических документах.

Дальнейшее изучение взаимосвязанных дисциплин психолого-педагогического, производственно-отраслевого и технического блоков способствует углубленному освоению междисциплинарного комплекса, включающего такие предметы, как "методика профессионального обучения", "профессионально-педагогические технологии", "практика по получению профессиональных умений и опыта профессиональной деятельности (педагогическая практика)".

Этот междисциплинарный комплекс объединяет компоненты содержания дисциплин психолого-педагогического и производственно-технического характера и предполагает научное и методическое сотрудничество преподавателей, преподающих эти дисциплины, а также руководство практикой. В рамках изучения междисциплинарного комплекса осуществляется осознанное усвоение и применение ранее полученных знаний, развитие профессиональных умений решения задач междисциплинарного характера как в теории, так и на практике в

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

образовательном учреждении. Это способствует укреплению интереса к будущей профессии, осознанию ее значимости и ценности, а также проявлению личностных качеств.

Таким образом, применение междисциплинарного подхода при проектировании содержания подготовки студентов профессионально-педагогического вуза позволяет гарантировать качественное формирование транспрофессиональных компетенций, интеграцию знаний в профессию и их применение на практике. Это достигается путем обеспечения информационно-знаниевой проводимости образовательной среды, ее преемственности и соответствия.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Саитова Л.Р. Междисциплинарный подход к формированию профессиональной компетентности бакалавров педагогического образования // Педагогический журнал Башкортостана, №5 (36), 2011. – С. 106–113.
2. Смирнова Е.А. Транспрофессиональная подготовка педагогов профессионального образования: сущность и содержание // Педагогика. – 2019. – № 3. – С. 45-52.
3. Кузьминова Н.И. Транспрофессиональная подготовка будущих педагогов: методы и формы работы // Образование и наука. – 2020. – № 2. – С. 12-18.
4. Терехова, О. Е. (2024). РЕФЛЕКСИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ И ЗНАЧИМОСТЬ. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 2(3), 260-264.
5. Ким, И. Н. (2023). ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. In Наука, технологии, инновации для развития экономики и общества (pp. 37-39).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Terexova Olga Yevgenevna**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), Maktabgacha ta'lim fakulteti "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi" kaferdasi dotsenti, [**Терехова Ольга Евгеньевна**, доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент факультета «Дошкольное образованиу», кафедры «Педагогика и психология дошкольного образования»], [**TerehovaE. Olga**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor of the Faculty of Preschool Education, Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

FAN VA TABIATNI TANISHTIRISH ORQALI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI INTELLEKTUAL IMKONIYATLARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

© Sh.T. Musulmonova [1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola maktabgacha ta’lim sohasiga oid bo‘lib, maqolada tabiat, global ekologik muammolar, tabiatni muhofaza qilish hamda atmosferaning buzilishi yoritilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda bolalarni ma'naviy kamolotga yetkazuvchi jarayon bo'lib, uni barcha salbiy xatolardan saqlaydi. Natijada uning xulqiy go'zalligi ortadi. Shu sababdan ham tabiat bilan tanishtirish orqali ta'lim-tarbiya jarayoni uzoq tarixga ega. Shu nuqtai nazardan O'rta Osiyo xalqlari tabiatni muhofaza qilish sohasida boy an'anaga ega.

MATERIALLAR VA METODLAR: bolalarning tabiat haqidagi bilimlarni egallashlari ularning bilish qobiliyatlari -sensor apparati, mantiqiy fikrlashi, diqqat, nutq, kuzatuvchanlik, bilishga qiziqishi kabilar bilan mustahkam bog'langan bo'lishi kerak. Fikrlashni rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun bolalarning tabiat narsa-hodisalari bilan tanishtirish, ularni kuzatilayotgan narsa-hodisalarni tushunishga o'rgatish va ular orasidagi aloka va munosabatlarni anglashlariga olib kelish kerak. Anglash jarayonidagi tabiat hodisalari orasidagi sababiy aloqalar va munosabatlar fikrlashni rivojlantiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bola o'zini o'rab turgan atrof-muhit va tabiatning muayyan xossalarini: havoning issiq-sovuqligini terisi bilan, suyuqliklarning ta'mini tili bilan, havodagi hidni burni bilan, tabiatdagi xilma-xil obyektlarning rangini ko'zi bilan, tovushlarni qulog'i bilan sezib, ya'ni mazkur xossalar bolaning besh turli sezgisiga ta'sir etib, shu a'zolarda joylashgan asab hujayralari orqali bosh miyasiga borib yetib, natijada miyada tabiatning ayrim xossalari to'g'risida bilim paydo bo'ladi, ularning ko'rinishlari, qiyofalari, tasvirlari, manzaralari vujudga keladi.

XULOSA: umuman olganda,maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida quyidagi vazifalarni hal etishi zarur:

1) maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga doir xulq-atvor ko'nikma va malakalari bilan qurollantirish;
2) tabiatdan oqilona foydalanish va uning boyliklarini ko'paytirishga yo'naltirilgan inson mehnat faoliyati bilan tanishtirish;
3) Ona-tabiatga muhabbat, uning asrab-avaylashga doyr ishtiyoqni tarbiyalash.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Kalit so'zlar: tabiat, atmosfera, motivlash, chiqindi, o‘simlik turlari va usullari, yekologiua va atrof-muhitni muhofaza qilish.

Iqtibos uchun: Musulmonova Sh.T. Fan va tabiatni tanishtirish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual imkoniyatlarini rivojlantirish texnologiyalari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.379–384.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ЗНАКОМСТВО С НАУКОЙ И ПРИРОДОЙ

© Ш.Т. Мусулмонова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта статья относится к области дошкольного образования и охватывает природу, глобальные экологические проблемы, охрану природы и деградацию атмосферы.

ЦЕЛЬ: знакомство дошкольников с природой – это процесс, приближающий детей к духовной зрелости и предохраняющий их от всех негативных ошибок. В результате возрастает его моральная красота. По этой причине процесс воспитания через приобщение к природе имеет долгую историю. В этом плане народы Центральной Азии имеют богатые традиции в области охраны природы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: приобретение детьми знаний о природе должно быть тесно связано с их познавательными способностями - сенсорным аппаратом, логическим мышлением, вниманием, речью, наблюдательностью, интересом к учебе. Для развития мышления и формирования научного мировоззрения необходимо знакомить детей с явлениями природы, учить понимать наблюдаемые явления, давать понять связи и отношения между ними. Причинно-следственные связи и отношения между явлениями природы в процессе понимания развивают мышление.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: ребенок воспринимает определенные свойства окружающей среды и природы: горячее и холодное воздуха кожей, вкус жидкостей языком, запах воздуха носом, цвет различных предметов в природу глазами, восприятие звуков ушами, то есть эти свойства воздействуют на пять разных органов чувств ребенка, достигают мозга через нервные клетки, расположенные в этих органах, и в результате в головной мозг появляются знания о некоторых свойствах природы, создаются их облики, образы, образы, пейзажи

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом в дошкольных образовательных организациях воспитателю в процессе приобщения дошкольников к природе необходимо решать следующие задачи:

1) вооружение дошкольников поведенческими навыками и навыками наблюдения за изменениями в природе;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2) внедрение трудовой деятельности человека, направленной на рациональное использование природы и увеличение ее ресурсов;
3) Воспитание любви к матери-природе и стремления к ее сохранению.

Ключевые слова: природа, атмосфера, мотивация, отходы, виды растений и методы, экология и охрана окружающей среды.

Для цитирования: Мусулмонова Ш.Т. Технологии развития интеллектуальных возможностей детей дошкольного возраста через знакомство с наукой и природой. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 379–384.

TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING INTELLECTUAL POTENTIAL OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH INTRODUCTION TO SCIENCE AND NATURE

© Shakhnoza T. Musulmonova[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is related to the field of preschool education, and the article covers Nature, Global environmental problems, Nature protection and Atmospheric degradation.

AIM: introducing preschool children to nature is a process that brings children to their spiritual maturity and protects them from all negative mistakes. As a result, his moral beauty increases. For this reason, the process of education through introduction to nature has a long history. In this regard, the peoples of Central Asia have a rich tradition in the field of nature protection.

MATERIALS AND METHODS: children's acquisition of knowledge about nature should be strongly connected with their cognitive abilities - sensory apparatus, logical thinking, attention, speech, observation, interest in learning. In order to develop thinking and form a scientific worldview, it is necessary to introduce children to natural phenomena, teach them to understand observed phenomena, and make them understand the connections and relationships between them. Causal connections and relationships between natural phenomena in the process of understanding develop thinking.

DISCUSSION AND RESULTS: the child perceives certain properties of the surrounding environment and nature: the hot and cold of the air with his skin, the taste of liquids with his tongue, the smell in the air with his nose, the color of various objects in nature with his eyes, sensing sounds with his ears, that is, these properties affect the child's five different senses, reach the brain through the nerve cells located in these organs, and as a result, in the brain knowledge about some properties of nature appears, their appearances, images, images, landscapes are created.

CONCLUSION: in general, in preschool educational organizations, the educator must solve the following tasks in the process of introducing preschool children to nature:
1) arming preschool children with behavioral skills and skills to observe changes in nature;

2) introducing human labor activities aimed at rational use of nature and increase of its resources;
3) Cultivating love for mother nature and a passion for its preservation.

Keywords: nature, atmosphere, motivation, waste, plant types and methods, ecology and environmental protection.

For citation: Shakhnoza T. Musulmonova. (2025) 'Technologies for developing intellectual potential of preschool children through introduction to science and nature', Inter education & global study, (1), pp. 379–384. (In Uzbek).

Tabiat bilan tanishish jarayonida katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotda qo'yilgan muammoni hal qilish maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish modelini ishlab chiqishni talab qildi. Tabiat bilan tanishish jarayonida bolalarning bilim va ijodiy rivojlanishining asosiy vazifasi dizayn va tadqiqot faoliyatini qo'llashdir. Aynan shu faoliyat ijodkorlik elementlarini o'z ichiga oladi va maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlikni rivojlantiradi.

Bizning holatda, biz modelni loyihalash uchun asos sifatida N.V.Kuzmina ta'lim tizimining modelida quyidagi maqsadli, mazmunli, tashkiliy-amaliy va mezon-baholash tarkibiy qismlarni ajratib turadigan modellardan foydalandim.

Tabiat bilan tanishish jarayonida katta maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy modelini ishlab chiqishda biz quyidagi tamoyillarga amal qildik:
- dialogizm prinsipi (o'zgalar bilan o'zaro munosabat);
-ijodkorlik prinsipi (katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil ravishda yangi yechimlarni topish qobiliyatini shakllantirish);
- hissiy to'yinganlik prinsipi (bola uchun jozibali, qiziqarli va hissiy bo'lgan narsalarni o'rganish va eslab qolish osonroq va tezroq);
- o'zgaruvchanlik prinsipi (maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qituvchi bilan birgalikda ham, mustaqil ravishda ham rivojlantirish imkoniyati);
- integratsiya prinsipi (asosiy e'tibor ma'lum bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki xayoliy fikrlashni rivojlantirishga, dasturning barcha bo'limlari tarkibidan foydalanish, bolalarga fan, madaniyat, san'atning turli sohalaridan ma'lumot berish, atrofdagi hayotiy hodisalarga murojaat qilishga qaratilgan).

Loyiha faoliyati texnologiyasi, TRIZ texnologiyasi va aql xaritasi texnologiyasidan foydalanish sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy modeli quyidagilarni o'z ichiga oladi:
- o'quvchilarning muammolari to'g'risida ma'lumot olish, ularni tushunish va samarali aloqa jarayonida hal qilish yo'lini aniqlashni o'z ichiga olgan maqsadli komponent;
-mazmunli tarkibiy qism diagnostika, o'qitish, rivojlantirish, tashkiliy, ta'lim, baholash va tuzatish kabi funktsiyalarni o'z ichiga oladi, faoliyatning asosiy yo'nalishlari va mazmunini ochib beradi. Ilgari sanab o'tilgan innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

faoliyatining mazmuni katta maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu ijodiy muhitni yaratishning asosiy shartlaridan biridir, chunki faqat ijodda o'quv jarayonining barcha sub'ektlarining o'z–o'zini rivojlanishini belgilaydigan faoliyat o'zgaradi;

- tashkiliy va amaliy komponent (bosqichlar, shartlar, shakllar, usullar) katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonini ta'minlaydigan faoliyatni o'z ichiga oladi.

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat bilan tanishish jarayonida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- dastlabki bosqich (innovatsion texnologiyalarni qo'llash sharoitida ijodkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlari tarkibiy qismlarining rivojlanish darajasini diagnostika qilish, masalan, fikrlash moslashuvchanligi, ravonlik va o'ziga xoslik). Ushbu bosqichda umumiy maqsadlar, maktabgacha tarbiyachi va tarbiyalanuvchining birgalikdagi faoliyati motivatsiyasi shakllantiriladi, ish variantlari taklif etiladi;
- protsessual bosqich (bu ma'lum bir texnologiyadan foydalanish sharoitida katta maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ta'lim muhitining barcha sub'ektlari, ya'ni bola, tarbiyachi, ota-ona faoliyatini tashkil etishni nazarda tutadi). Loyiha ustida ishlayotganda, tarbiyachi ish bosqichlariga muvofiq quyidagi yo'nalishlarda harakat qilishi kerak: maqsadni belgilash, jarayonni rejalashtirish, jarayonni amalga oshirish, ishni aks ettirish, tuzatish. Ushbu bosqichda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlari ularning shakllanish darajasini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich rivojlanadi;
- samarali bosqich (bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish natijalarini baholashni nazarda tutadi, maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi kuzatiladi, ijodiy qobiliyat ko'rsatkichlarining rivojlanish darajasi baholanadi). Ta'lim faoliyati jarayonida ijodiy qobiliyatlarni bosqichma-bosqich rivojlantirish, maqsadlarni belgilash, yagona motivatsiyani izlash va tanlashdan boshlab, bajarilgan ish sifatini baholashgacha amalga oshirilishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Xolliev I., Ikromov A. Ekologiya. - T.: Mexnat, 2001. 55-58 b.
2. Xolnazarov S. Pedagogicheskaya sistema professionalnoekologicheskoy podgotovki budushchix uchiteley ximii v vuzax Tadjikistana Avtoreferat dis. dok. ped. nauk. - Kurgan-Tyube: 2011.
3. Xolmuminov J.T. Uzbekiston Respublikasining ekologiya xukuki.T.: 2003, 38-b.
4. Xolmuminov J.T. Tabiiy resurslardan foydalanish va muxofaza kilishning ekologik-xukukiy muammolari. - T.: Falsafa va xukuk,- 240 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

5. Hamdamova M.T. Talabalarda boshqaruv madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish // Mug'allim xem uzliksiz bilimlendirio. 2023. №4, 59-63 b. ISSN 2181-7138.
6. Hamdamova M.T. Menejment culture in students development methods // International journal of students in business Management, Economics and Strategies, ISSN (E): 2949-883X, JIF:7.925 SJIF 2023:5.404. 62-65 p.
7. Hamdamova M.T. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish-Boshqaruv faoliyatining mohiyati sifatida // In an International Conference on Educational Discoveries and humanities, Published online with E-Conference Series, Hosted online from Plano, Texas, USA. Italy. ISSN (E):2835-319X, SJIF: 5.385, 15.09.2023
8. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili // Scientific theoretical and methodical journal, ISSN 2992-9024 (online) 2024, №6. 41-47 b
9. Шахноза Тулкиновна, [04.05.2024 16:28]
10. To'lqinovna, M. S. (2023). MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODIK TAVSIYALAR ISHLAB CHIQISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 19(1), 57-60.
11. Шахноза Тулкиновна, [04.05.2024 16:28]
12. To'lqinovna, M. S. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ O'STIRISH JARAYONIDA BOLALARNING MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 14(1), 177-179.
13. Шахноза Тулкиновна, [04.05.2024 16:28]
14. To'lqinovna, M. S. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARDA NUTQ O'STIRISH JARAYONIDA BOLALARNING MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. PEDAGOGS jurnali, 26(1), 163-165.
15. Musulmonova, S. T. (2022, November). BASIC PRINCIPLES OF CREATING A SUBJECT-DEVELOPING ENVIRONMENT. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS" (Vol. 1, No. 3, pp. 140-144).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Musulmonova Shahnoza To'lqinovna**, Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kafedrasi o'qituvchisi, [**Мусулмонова Шахноза Тулкиновна,** Преподаватель кафедры педагогики и психологии дошкольного образования], [**Musulmonova Shakhnoza Tolkinovna**, Teacher of the department of preschool education pedagogy and psychology]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

OLIY TA'LIM TASHKILOTLARINI BOSHQARISH TIZIMIDAGI YUZAGA KELISHI MUMKIN BO'LGAN MUAMMOLAR

© Z.T. Mamadiyarov[1]✉
[1]Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada zamonaviy sharoitlarda ta'lim tizimini boshqarish muammosi ko'rib chiqilib, yangi bozor sharoitida oliy ta'lim muassasasini (universitetni) boshqarishning o'ziga xos xususiyatlariga, universitet boshqaruvini optimallashtirish yo'llariga, uning barqaror rivojlanishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Universitetlarni ta'lim xizmatlari bozoriga moslashtirish muammolari o'rganilgan.

MAQSAD: tadqiqot maqsadi oliy ta'lim muassasasining innovatsion menejment tizimida zamonaviy menejment va marketing texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha tavsiyalarni nazariy asoslash va amaliy tadbiq etishdan iborat. Universitet boshqaruv tizimida menejment va marketing innovatsiyalaridan foydalanishning yetarli darajada o'rganilmaganligi, dolzarbligi, nazariy va amaliy ahamiyatini, tadqiqot maqsadi va uning vazifalarini belgilab berdi.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolani tayyorlash uchun material sifatida xorijlik va mahalliy olimlarning universitetni samarali boshqarish tizimini barpo etish, oliy ta'lim muassasalari faoliyatida qo'llaniladigan menejment va marketing innovatsiyalari bo'yicha olib borgan ishlari va ta'lim faoliyatining reyting baholari. Tadqiqotning uslubiy asosini ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, retrospektiv tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, ekspert baholash usullari tashkil etdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bozor sharoitida oliy o'quv yurtlari dastlab boshqaruv xususiyatlari majmui bilan tavsiflangan murakkab tashkil etilgan tizimlar sifatida endi faqat an'anaviy boshqaruv usullaridan foydalangan holda o'z muammolarini yecha olmaydi. Universitetlar oldida turgan ko'plab yangi muammolarni ilgari mavjud bo'lgan va izchil hal qilingan muammolarning keyingi rivojlanishi sifatida ko'rish mumkin. Ammo oliy ta'lim muassasalarining bozor iqtisodiyoti sub'ektiga aylanganligidan kelib chiqadigan prinsipial yangi vazifalar ham yuzaga keldi. Zamonaviy sharoitda tashqi muhit keskin o'zgardi, bu esa oliy ta'lim oldiga davom etayotgan o'zgarishlarga munosib javob berishni o'rganish vazifasini qo'ydi. An'anaviy boshqaruv tizimi buning uchun juda mos emas, chunki u faqat muassasadagi mavjud vaziyatni qo'llab-quvvatlaydi va rivojlanishga yo'naltirilmaydi.

XULOSA: oliy ta'lim tashkilotlarini boshqarish tizimidagi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar nafaqat ta'lim tizimining rivojlanishi, balki mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Mehnat bozori ehtiyojlariga javob beruvchi

zamonaviy o‘qituv usullari va statistik baholash modellaridan foydalanish ta’lim sifatini oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘zbekiston ta’lim tizimining xalqaro standartlarga moslashuvi, bitiruvchilarning raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy boshqaruv yondashuvlari, akkreditatsiya jarayonlari va xalqaro tajribalardan foydalanish orqali oliy ta’limni yangi bosqichga ko‘tarish mumkin.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim muassasasini boshqarish, ta’lim xizmatlari bozori, ta’lim tizimi, ta’lim tashkiloti, boshqaruv jarayonini optimallashtirish, mutaxassislarni tayyorlash sifati, ta’lim standartlari, universitet faoliyatining samaradorligi.

Iqtibos uchun: Mamadiyarov Z.T. Oliy ta’lim tashkilotlarini boshqarish tizimidagi yuzaga kelishi mumkin bo‘Lgan muammolar. // Inter education & global study. 2025. №1 B.385–395.

ПРОБЛЕМЫ, КОТОРЫЕ МОГУТ ВОЗНИКНУТЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ

© З.Т. Мамадияров[1]✉
[1]Ташкентский государственный экономический университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается проблема управления системой образования в современных условиях, особое внимание уделяется особенностям управления высшим учебным заведением (вузом) в новых рыночных условиях, путям оптимизации управления вузом, обеспечению его устойчивого развития. внимание оплачивается. Изучены проблемы адаптации вузов к рынку образовательных услуг.

Цель: целью исследования является теоретическое обоснование и практическая реализация рекомендаций по использованию современных управленческих и маркетинговых технологий в системе инновационного управления высшим учебным заведением. Определены недостаточно изученные аспекты использования управленческих и маркетинговых инноваций в системе управления, их актуальность, теоретическая и практическая значимость, а также цель и задачи исследования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: ьатериалом для подготовки статьи послужили работы зарубежных и отечественных ученых по вопросам создания эффективной системы управления вузом, управленческие и маркетинговые инновации, используемые в деятельности высших учебных заведений, рейтинги образовательной деятельности. Методологическую основу исследования составили методы научной абстракции, анализа и синтеза, ретроспективного анализа, сравнения, обобщения и экспертной оценки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в рыночных условиях высшие учебные заведения, как сложные организованные системы, изначально характеризующиеся

набором управленческих признаков, уже не могут решать свои задачи, используя только традиционные методы управления. Многие из новых задач, стоящих перед университетами, можно рассматривать как дальнейшее развитие ранее существовавших и последовательно решенных проблем. Однако в связи с превращением высших учебных заведений в субъектов рыночной экономики возникли и принципиально новые задачи. В современных условиях внешняя среда кардинально изменилась, что поставило перед высшей школой задачу научиться адекватно реагировать на происходящие изменения. Традиционная система управления для этого не очень подходит, так как она лишь поддерживает текущую ситуацию в учреждении и не ориентирована на развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: возможные проблемы в системе управления высшими учебными заведениями имеют значение не только для развития системы образования, но и для стабильности экономики страны. Использование современных методов обучения и статистических моделей оценки, отвечающих потребностям рынка труда, расширяет возможности повышения качества образования. Адаптация узбекской системы образования к международным стандартам имеет большое значение в обеспечении конкурентоспособности выпускников. Высшее образование можно вывести на новый уровень за счет современных подходов к управлению, процессов аккредитации и использования международного опыта.

Ключевые слова: управление высшим учебным заведением, рынок образовательных услуг, система образования, образовательная организация, оптимизация процесса управления, качество подготовки специалистов, образовательные стандарты, эффективность деятельности университета.

Для цитирования: Мамадияров З.Т. Проблемы, которые могут возникнуть в системе управления высшими учебными заведениями. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 385–395.

PROBLEMS THAT MAY ARISE IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Zokir T. Mamadiyarov[1]✉
[1]Tashkent State University of Economics, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: The article considers the problem of management of the education system in modern conditions, special attention is paid to the features of management of a higher educational institution (university) in new market conditions, ways to optimize the management of the university, ensuring its sustainable development. attention is paid. The problems of adaptation of universities to the educational services market are studied.

AIM: the purpose of the study is the theoretical substantiation and practical implementation of recommendations for the use of modern management and marketing technologies in the system of innovative management of a higher educational institution. Insufficiently studied aspects of the use of management and marketing innovations in the management system, their relevance, theoretical and practical significance, as well as the purpose and objectives of the study are determined.

MATERIALS AND METHODS: the material for preparing the article was the works of foreign and domestic scientists on the issues of creating an effective university management system, management and marketing innovations used in the activities of higher education institutions, and ratings of educational activities. The methodological basis of the study was formed by the methods of scientific abstraction, analysis and synthesis, retrospective analysis, comparison, generalization and expert assessment.

DISCUSSION AND RESULTS: in market conditions, higher education institutions, as complex organized systems initially characterized by a set of management features, can no longer solve their problems using only traditional management methods. Many of the new tasks facing universities can be considered as a further development of previously existing and consistently solved problems. However, in connection with the transformation of higher education institutions into subjects of the market economy, fundamentally new tasks have arisen. In modern conditions, the external environment has changed dramatically, which has set the task for higher education to learn how to adequately respond to the changes. The traditional management system is not very suitable for this, since it only supports the current situation in the institution and is not focused on development.

CONCLUSION: potential problems in the management system of higher education institutions are important not only for the development of the education system, but also for the stability of the country's economy. The use of modern teaching methods and statistical assessment models that meet the needs of the labor market expands the possibilities for improving the quality of education. Adaptation of the Uzbek education system to international standards is of great importance in ensuring the competitiveness of graduates. Higher education can be brought to a new level through modern approaches to management, accreditation processes and the use of international experience.

Keywords: management of higher education institutions, educational services market, education system, educational organization, optimization of the management process, quality of training specialists, educational standards, university performance.

For citation: Zokir T. Mamadiyarov. (2025) 'Problems that may arise in the system of management of higher educational institutions', Inter education & global study, (1), pp. 385–395. (In Uzbek).

Oliy ta'lim tashkilotlari - universitetlar, akademiyalar, institutlar oliy kasbiy ta'lim dasturlarini amalga oshiradigan va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlaydigan maxsus

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

turdagi tashkilotlardir. Ammo, har qanday boshqa tashkilotlarda bo'lgani kabi, oliy ta'lim muassasalarida ham quyi tizimlar va ular o'rtasidagi aloqalarni, shuningdek, ta'lim tashkilotining belgilangan faoliyati va rivojlanishini ta'minlaydigan jarayonlarni birlashtiruvchi boshqaruv tizimi asosida qurilgan [1]. Universitetni boshqarish tizimi ta'lim jarayonining asosiy ishtirokchilari – professor-o'qituvchilarni uchun zarur resurslar va yordamchi xizmatlar bilan bog'laydi.

Bilimga asoslangan iqtisodiyotlarni jadal qurishning global jarayoni bilimni eng muhim milliy resurs sifatida tasniflaydi. Bu holat zamonaviy oliy ta'lim muassasalari va butun ta'lim tizimlari oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda [2]. Rivojlangan mamlakatlarning ta'lim tizimlarida oliy ta'lim muassasalari boshqaruvini o'zgartirish, ularning yangi bozor sharoitlariga moslashuvini oshirish zarurligi to'g'risida tushunchalar tobora kuchayib bormoqda, bu quyidagilar bilan tavsiflanadi:

•yangi tadqiqot va yangi ta'lim dasturlarini talab qiluvchi faol foydalaniladigan bilimlarni yangilashni jadallashtirish;

•kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash zarurati bozor iqtisodiyoti raqobat sharoitida ishlashga qodir yangi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash;

•universitetlar mamlakat rivojlantirish vazifalariga strategik yo'naltirish zarurati.

Shu bilan birga, biz o'zgarishlarning qandaydir sakrashi, so'ngra yangi sharoitlarda sokin rivojlanish haqida emas, balki kelajakda tez o'zgarishlar bilan ajralib turadigan tubdan yangi voqelik haqida gapirayotganimiz tobora aniq bo'lib bormoqda. Aslida, gap oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish paradigmalarining o'zgarishi haqida ketmoqda.

Hozirgi davrda oliy ta'lim tizimini boshqarishning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, bu jarayon bilan bog'liq muammolar keyingi davr mobaynida faqat ta'lim tizimi doirasida ko'rib chiqildi [3]. Barcha darajadagi ta'lim tizimini boshqarishda tizimli yondashuv ustunlik qiladi. Oliy ta'lim muassasasiga nisbatan boshqa baholash mezonlari (samaradorlik, optimallik va boshqalar) universitetning mamlakatimiz va jahon ta'lim xizmatlari bozoridagi faoliyat bo'yicha qabul qilingan strategiyasining umumiy muvaffaqiyati bilan uzviy bog'liq deb hisoblanadi. Universitet faoliyatining samaradorligi va optimalligini baholashning yakuniy natijasi universitetni boshqarish bo'lib, u pirovardida ta'limning yuqori sifati bilan belgilanadi. Mamlakatimizda barcha davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasasi ijtimoiy ta'lim tashkiloti sifatida ishlaydi. Shundan kelib chiqqan holda, uning tarkibiy elementlari faoliyatini muvofiqlashtirish va boshqarish uning faoliyatining ustuvor yo'nalishi bo'ladi [4]. Universitetlar uchun ta'lim jarayonini tashkil etish abuturentlar qabul komissiyasi tashkil qilish va har bir abuturent bilan individual shug'ullanish va qabul qilingan abuturentlar uchun davlat ta'lim standartlariga mos o'quv jarayonini tashkil etish va mavjud ta'lim dasturlariga mos moddiy – texnik bazani shakllantirish kabi vazifalarni bajarish kerak.

Universitetning joylashuvi va uning amaliy faoliyati kontekstida shuni hisobga olish kerakki, u an'anaviy ijtimoiy ob'ekt emas, balki o'zining ishlash usullari, ta'lim, ilmiy va tarbiyaviy xossalariga ko'ra ma'lum xususiyatlarga ega, faoliyati ma'lum bir hudud xos boshqaruv organidir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Yangi O‘zbekistonda universitetlar faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 5847-son Farmonida Oliy ta’lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va boshqaruv faoliyatini takomillashtirish belgilab berilgan va unda kadrlar tayyorlash sifati va ko‘lamini inobatga olgan holda oliy ta’lim muassasalarini uchta toifaga ajratilgan. Bunda birinchi toifa — flagman universitetlar, ikkinchi toifa — ilm-fan va innovatsion markaz funksiyasini bajaruvchi hududiy oliy ta’lim muassasalari, uchinchi toifa — sohalar uchun ta’lim va ilmiy tadqiqotlar bo‘yicha tayanch muassasalar rolini bajaruvchi tarmoq oliy ta’lim muassasalari etib belgilangan. Shu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 4-dekabrda qabul qilingan “Davlat oliy ta’lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-60-son qarorida oliy ta’lim muassasalari uchun belgilangan normativlardan qat’i nazar muassasaning tuzilmasini tasdiqlash va shtat birliklari sonini belgilash vakolatlar berilgan. Shundan kelib chiqib har bir moliyaviy mustaqillikga ega universitetlar o‘zining tashkiliy tuzilmasini mustaqil belgilay olishi ko‘rsatib o‘tilgan. Natijada oliy ta’lim tashkilotlarini boshqarish tizimidagi yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni tahlil qilishimiz, baholashimiz va kerakli tavsiyalarni tavsiya etishimiz mumkin.

Zamonaviy ta’lim tashkilotining yagona ijro etuvchi organi uning rahbari bo‘lib rektor, direktor, menejer, direktor yoki ta’lim tashkiloti faoliyatiga joriy rahbarlikni amalga oshiradigan boshqa rahbar tomonidan taqdim etiladi.

Har bir ta’lim tashkilotida kollegial boshqaruv organlari tuziladi, ular tarkibiga ta’lim tashkiloti xodimlarining umumiy yig‘ilishi, pedagogik kengash (oliy ta’lim tashkilotida - ilmiy kengash) va vasiylik kengashi, Ta’lim tashkilotining ichki hujjatlarida nazarda tutilgan boshqaruv kengashi, kuzatuv kengashi va boshqa kollegial boshqaruv organlari ham tuziladi.

Ta’lim tashkilotini boshqarishda talabalar va pedagogik xodimlarning fikrlarini hisobga olish va ularning huquqlari va qonuniy manfaatlariga daxldor turli mahalliy normativ hujjatlarni qabul qilish kerak [5-6]. Universitetni boshqarishning zamonaviy tizimi mahalliy me’yoriy hujjatlarning keng bazasi mavjudligi bilan tavsiflanadi bu universitetni tashkil etish, boshqarish va faoliyatini belgilaydi. Universitet boshqaruvi sifatining asosiy mezonlari professionallik, mantiqiylik, izchillik, ochiqlik, oshkoralik va adolatlilik asosida yaratilishi kerak [7].

Umumiy ta’lim tizimida universitetni boshqarish samaradorligini belgilaydigan ustuvor qoidalarni ko‘rib chiqish mumkin:

- ta’lim modelining yaratish va unga qat’iy amal qilish;
- universitet faoliyatida joylashgan hududi, talabalari va xodimlarning mintalitatining ‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish;
- universitetda qat’iy boshqaruv tizimni joriy qilish;
- bozor munosabatlari sharoitiga tashkilot faoliyatini moslashtirish;
- universitetning ichki tartib va odob axloq qoidalarining mavjudligi;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Oliy ta'lim uchun bozor munosabatlari modeliga o'tish uchun raqobatdosh ta'lim muhitining elementi sifatida mavjud bo'lgan sharoitda tashkilotni boshqarishning ustuvor samaradorligiga asoslangan boshqaruv uslubiga o'tish ham muhumdir. Boshqaruvning ijtimoiy-madaniy hal qiluvchi omili, bu holda, universitetning ijtimoiy muhitining o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish samaradorligi va uning boshqaruv tuzilmasini ta'lim, ma'rifat va tarbiya nuqtai nazaridan muqarrar ravishda optimallashtirishga asoslangan tashkiliy madaniyatga aylanadi.

Shunga ko'ra zamonaviy universitetning boshqaruv tuzilmasi universitetning barcha boshqaruvini belgilaydigan klassik "boshqaruv piramidasi" elementlarini o'z ichiga oladi. Boshqaruvning asosiy darajalarini eng yuqori, o'rta va quyi darajalarga bo'lish mumkin.

Universitetning innovatsion boshqaruv tizimini tashkil etuvchi boshqaruv innovatsiyalarining turlari

Innovatsion guruhlar	Innovatsiya turlari	Innovatsiyalarning xususiyatlari	Innovatsiyalarga misollar
Strukturaviy va boshqaruv innovatsiyalari	strukturaviy innovatsiya	bo'linmalar tarkibini, universitet boshqaruvining tashkiliy tuzilmasini o'zgartirish	Bo'limlarni tugatish va ajratish, yangi bo'limlar - eski, moliyaviy, marketing, innovatsion bo'linmalar negizida yanada torroq ixtisoslashgan bo'limlarni yaratish, loyihaga asoslangan tashkiliy tuzilmaga o'tish.
	boshqaruv innovatsiya	boshqaruvning yangi shakl va usullarini o'zlashtirish, universitet xodimlari mehnatini tashkil etish	xodimlarning universitet boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish, strategik menejmentni amaliyotga joriy etish, professor-o'qituvchi sifatida professional amaliyotchini taklif qilish
	iqtisodiy innovatsiya	moliyaviy-iqtisodiy faoliyat sohasidagi o'zgarishlar	moliyaviy mas'uliyat markazlarini aniqlash, ta'lim xizmatlari narxini belgilash, mehnatga haq to'lash va professor-o'qituvchilar faoliyatini baholash sohasidagi innovatsiyalar
	ijtimoiy innovatsiya	inson salohiyatini rag'batlantirish uchun yangi vositalar	tashkiliy madaniyatni oshirish, universitet xodimlarini nomoddiy rag'batlantirishning yangi tizimlarini joriy etish
	Marketing innovatsiya	yangi yoki takomillashtirilgan eski marketing usullari	universitetning tashqi va ichki marketing vositalari

Bunda boshqaruvning eng yuqori bo'g'iniga universitet rektori va prorektorlari, boshqaruvning o'rta bo'g'iniga fakultet dekanlari, universitetning ixtisoslashtirilgan kafedralari va kafedra mudirlari, eng quyi boshqaruv bo'g'iniga laboratoriya mudirlari; ixtisoslashtirilgan kafedralar professor-o'qituvchilari va universitetning ushbu darajadagi vakolatli va mas'uliyatli boshqa bo'linmalari rahbarlari kiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Boshqaruvning barcha darajalari uchun umumiy xususiyat - bu ma'lum bir bo'linma va butun tashkilotning vazifalarini amalga oshirish uchun boshqaruv resurslaridan foydalanishning optimalligi va samaradorligini oshirishdir. Universitet boshqaruvining mavjud va taqdim etilgan piramidasining tarkibiy elementlari talabalarni tegishli ta'lim standartlari talablariga qat'iy muvofiq ravishda tayyorlash uchun o'quv jarayonini ta'minlashga qaratilgandir.

Muayyan oliy o'quv yurtining o'quv jarayonini universitetning tashkiliy va boshqaruv tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan turib tasavvur etib bo'lmaydi. U ma'lum bir ierarxik tuzilishga ega bo'lgan va o'zaro ta'sir ko'rsatadigan va me'yoriy belgilangan funksional aloqalar asosida o'zaro ta'sir qiluvchi butun bir qator tarkibiy va funksional elementlarni o'z ichiga oladi. Ular, jumladan, har bir universitetga xos boshqaruv an'analari asosida, universitet tarixi va bevosita ta'lim amaliyoti bilan belgilanadi.

Universitet boshqaruvini optimallashtirish haqida gapirganda, boshqaruv turi innovatsion texnologiyalarni sinovdan o'tkazish va joriy etishga, mavjud intellektual, axborot va moddiy resurslarning yuqori samaradorligiga hissa qo'shganidan, shuningdek, eng yuqori darajaga yo'naltirilganligini ta'minlaganidan boshlash kerak. Ushbu jarayon ta'lim sohasidagi iqtisodiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak, agar ularning tabiati iste'molchi uchun maqbul bo'lsa, strategik ustunlikni amalga oshirishni ta'minlaydigan ta'lim xizmatlarining narxi va sifati o'rtasidagi muvofiqlik bilan belgilanadi. Zamonaviy universitetining ta'lim faoliyatini ko'rib chiqayotganda, universitet boshqaruvining samaradorligi, samarasizligi va optimalligi, optimal emasligi mezonlari haqida gapirish kerak. Bu boshqaruv qarorlari sifatini belgilovchi mezondir.

Olingan ko'rsatkich bu holda, universitetning amaldagi ta'lim standartlari talablari bilan belgilanadigan talabalarni tayyorlash sifati mezonlariga muvofiqligini baholashdir. Universitetning xalqaro, milliy yoki mintaqaviy reytingdagi o'rnini aniqlash abituriyentlar uchun ta'lim muassasasining jozibadorligiga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, mintaqaviy reytingda ma'lum bir universitetning ta'lim xizmatlari narxining maqsadli auditoriya uchun ahamiyatini belgilash kerak.

Universitet boshqaruvi samaradorligini oshirishning ustuvor omillaridan biri uning faoliyati samaradorligi va muvaffaqiyatini tizimli tahlil qilishning asosiy elementi sifatida universitet boshqaruv modelini dinamik tahlil qilish bo'ladi.

Universitetdagi boshqaruv jarayoni maqsadli, uzluksiz va siklik bo'ladi. Uning samaradorligi ma'lum bir ta'lim xizmatlari bozorida tanlangan strategiyaning muvaffaqiyatiga bog'liq. Ta'lim jarayonini sifatli tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Universitetni ochiq tizim deb hisoblagan holda shuni aytish kerakki, bu ochiqlik jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ta'lim tashkiloti faoliyatini belgilovchi mavjud ichki me'yoriy hujjatlar universitetning barcha elementlarining mustaqil tashkilotlar sifatida va ularning funktsional munosabatlari doirasidagi faoliyati samaradorligini belgilovchi omildir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Aynan maqsadli strategik yo‘nalishni shakllantirishda universitet, birinchi navbatda, tashqi muhitdagi faoliyatning strategik siyosatini belgilaydi, so‘ngra uni o‘z bo‘linmalariga uzatadi va shunga mos ravishda uni fikr-mulohazalar orqali, ishtirokchilarning g‘oyalari bilan bog‘laydi. O‘zgarishlarning qonuniylashtirilishi ishchi kuchining tashkilotning umumiy manfaatlaridan jamoaviy xabardorligi orqali aniqlanishi kerak.

Universitetni maqsadli boshqarish nafaqat tashkilotning umumiy boshqaruv siyosatini belgilash, balki universitetning vazifa va strategiyasini shakllantirish nuqtai nazaridan ham muhimdir. Universitetlarning boshqaruv vazifasi strategik menejmentni amalga oshirishda universitetdagi mavjud ijtimoiy-madaniy muhitga bog‘liq bo‘lib, tashqi muhitning ijtimoiy-madaniy jihatlari va muayyan universitetning mavjud tashkiliy madaniyatining o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Ushbu o‘zaro ta’sir ijtimoiy-madaniy aloqaning o‘ziga xos kanalini shakllantirishda namoyon bo‘ladi, bu madaniyatning turli tomonlarini tashkilotning ijtimoiy muhitidan tashkilotning tashkiliy madaniyatiga o‘zaro ta’sir qilish va o‘zaro ta’sir qilish imkonini beradi.

Universitet boshqaruvini optimallashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan ushbu boshqaruv konsepsiyasi boshqa tushunchalarga nisbatan afzalliklarga ega.

Hozirgi vaqtda samarali universitetni barcha tarkibiy bo‘linmalarning o‘zaro hamkorligini optimallashtirish, ularning faoliyatini butun universitet faoliyati natijalariga yo‘naltirish tizimisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Qabul qilingan boshqaruv qarorlarining samaradorligini ta’minlash va ularning bajarilishi ustidan qat’iy nazoratni amalga oshirish ustuvor vazifadir. Boshqaruv faoliyatining mazmuni quyidagilarga qaratilgan:

- universitetning ta’lim faoliyati strategiyasi va konseptual asoslarini ishlab chiqish, innovatsion ta’lim texnologiyalari va o‘quv jarayonini tashkil etishning istiqbolli shakllarini shakllantirish va joriy etish;
- ta’lim jarayonini optimallashtirishning normativ-huquqiy, iqtisodiy, uslubiy va tashkiliy-boshqaruv asoslarini ishlab chiqish;
- tarkibiy bo‘linmalarning o‘quv va ilmiy faoliyatini muvofiqlashtirish;
- ta’lim jarayonining bajarilishini, uning o‘quv rejalari va me’yoriy hujjatlarga muvofiqligini nazorat qilish;
- zamonaviy talablar asosida talabalarni tayyorlash sifatini oshirish, universitetning ta’lim faoliyatini rivojlantirish strategiyasini amalga oshirish maqsadida universitet tarkibiy bo‘linmalarining o‘zaro hamkorligini ta’minlash.

Universitetni boshqarish tizimini takomillashtirish, uning ta’lim xizmatlari bozoridagi faoliyati mohiyatini uning faoliyatining tadbirkorlik xususiyatiga yaqinlashtirish konsepsiyasi tadbirkorlik tipidagi muassasa sifatidagi universitet tushunchasiga aylantirildi.

Zamonaviy sharoitda ta’limni boshqarish tizimini rivojlantirish, uning asosiy maqsadi universitet boshqaruvining asrlar davomida mavjud bo‘lgan “vertikal” tizimini yo‘q qilish emas, balki unga “gorizontal” tuzilmani qo‘shishdir. An’anaviy vertikal tuzilmani saqlab qolishning ahamiyati ma’lum bir universitetning ilmiy salohiyatini belgilovchi, shuningdek, mavjud fan yutuqlari asosida ta’limni amalga oshirishning real imkoniyatlarini belgilovchi yetakchi ilmiy maktablar salohiyatini rivojlantirishning maqsadga muvofiqligi bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

belgilanadi. Umuman olganda, bugungi kunda yetakchi oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy mutaxassislar tayyorlash tizimini ularning ilmiy-pedagogik maktablarini ko'paytirish va rivojlantirish jarayoni sifatida qarash mumkin.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimidagi e'tiborni aniq bir kasbga mutaxassis tayyorlash jarayonidan ma'lum bir kasbiy sohadagi faoliyatga jiddiy va puxta tayyorgarlik ko'rishgacha bo'lgan o'zgarish talabalarning shaxsiy kasbiy kelajagiga bo'lgan umidlari tizimi bilan o'zaro bog'liqdir.

Ta'lim maqsadlarining parchalanishini o'z ichiga olgan ta'lim faoliyati natijalari, birinchi navbatda, zamonaviy sharoitlarda oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarining shaxsiy va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlariga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonini amalga oshirish shartlarini bevosita aks ettiradi, butun davlat va jamiyatning, shuningdek, alohida universitetning, ta'lim tizimini amalga oshirishdagi imkoniyatlarini loyihalashtiradi.

Natijalarni kompetensiyalar tilida shakllantirish so'nggi paytlarda oliy ta'lim tizimidagi munosabatlarni nazariy fundamentalizm nuqtai nazaridan pragmatik amaliyotga almashtirish tendentsiyasini aniq tavsiflaydi. Ushbu yondashuv, shubhasiz, universitetda asosiy ta'lim dasturi doirasida o'rganiladigan turli fanlar va kurslarning mazmunini sezilarli darajada o'zgartirishga qaratilgan.

Zamonaviy jamiyatda oliy ta'limning ahamiyati ortib borayotganiga qaramay, bu ko'proq "o'qish natijasi" sifatida ta'limga taalluqlidir va har doim ham kelajakda tegishli kasbiy faoliyat bilan bog'liq emas. Talabalarning fikriga ko'ra, aniq kasbiy ta'lim hozir unchalik muhim emas, agar kerak bo'lsa, ikkinchi oliy ta'lim, magistratura, qo'shimcha malaka va hokazolarni o'zlashtirish orqali olish mumkin. Bu uzluksiz ta'lim g'oyalari va bu g'oyalarni jamiyat tomonidan qabul qilinishi (insonning butun umri davomida ta'lim olishini umrbod o'rganish konsepsiyasi) bilan bog'liqdir.

Shunday qilib, bugungi kun voqeligi zamonaviy universitetni boshqarishni bir vaqtning o'zida ham tizim, ham ta'lim faoliyatining uzluksiz jarayoni sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi, u universitet samaradorligini belgilovchi funksional omil bo'lib, uning rivojlanishini ta'minlaydi. Aynan menejment universitetning barcha muhim hayotiy funksiyalarini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi, lekin ayni paytda u integratsiya va differensiatsiya omillarining kombinatsiyasini, jumladan, zamonaviy universitetni rivojlantirish uchun talab qilinadigan xilma-xillikni o'z ichiga oladi. Universitet ichidagi munosabatlar tizimida u yoki bu tarzda ta'lim tashkilotining barcha xodimlarini o'z ichiga olgan, lekin ularni tashkiliy va boshqaruv tizimining turli darajalari va elementlariga ajratadigan o'zaro ta'sir bilan yaratiladi.

Menejment orqali turli tashkiliy tarkibiy qismlarning moslashuviga erishiladi, universitet ichidagi turli funksional tuzilmalar amalga oshiriladi, tashkilot markazi va periferiyasi funksiyalari taqsimlanadi, barqaror boshqaruv shakllanadi. Shunday qilib, optimal boshqaruv ta'lim sohasi tomonidan taqdim etiladigan xizmatlarning zamonaviy bozorida universitet faoliyatining samaradorligini va uning izchil rivojlanish dinamikasini belgilaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. R.O.Dustqobilovich // Xorijiy oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini baholash tizimlari // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 12). –B. 219-224
2. Kh.N.Karimov. // Methods of self-education in teaching students physics using ict information and computer technologies. // "Galaxy international Interdisciplinary Research Journal", 11(2), -C. 471–475.
3. O.Raximov // Xorijiy oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini baholash tizimlari // "Образование и инновационные исследования (2023 год № 12). –B. 219-224
4. E.Z.Imamov, Kh.N.Karimov, S.SXalilov, A.E.Imamov. // The future belongs to learning with an active process of self-education of students // // "Science and innovation" international scientific journal. Volume 1 Issue 5. 2022. -C. 479-482.
5. Э.З.Имамов Х.Н.Каримов, С.С.Халилов, А.Э.Имамов. // Будущее за обучением с активным процессом самообразования студентов // "Science and innovation" international scientific journal.
6. Mamadiyarov, Z., Hakimov, H., & Askarov, S. (2024). DEVELOPMENT OF RETAIL BANKING SERVICES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION. Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice, 1(54).
7. Toshtemirovich Mamadiyarov, Z. (2021, December). Risk management in the remote provision of banking services in the conditions of digital transformation of banks. In Proceedings of the 5th International Conference on Future Networks and Distributed Systems (pp. 311-317).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

*Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich,** Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, [**Мамадияров Закир Тоштемирович**, Ташкентский государственный экономический университет, доктор экономических наук, профессор], [**Zokir T. Mamadiyarov**, Tashkent State University of Economics, Doctor of Economics, Professor] manzil: 100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy, e-mail: z.mamadiyarov@tsue.uz. [адрес: 100066, г. Ташкент, ул. Ислама Каримова, д. 49; e-mail: z.mamadiyarov@tsue.uz], [address: 100066, Tashkent, st. Islama Karimov, 49; e-mail: z.mamadiyarov@tsue.uz].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKABLARI 10-SINF O‘QUVCHILARIDA BIOLOGIYA FANINING OZIQ ZANJIRIGA OID BO‘ LGAN MAVZULARINI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARNING TANQIDIY FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIJOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY METODLARNI QO‘LLASH

© U.B. Ravshanova[1]✉, Sh.M. Fozilov[2]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ushbu maqolada 10-sinf biologiya fanining oziq zanjiriga oid mavzularini o‘qitishda zamonaviy metodlardan foydalanib, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan ta’limiy jarayonlar ko‘rib chiqilgan. Zamonaviy metodlar orqali ta'lim jarayonini tashkil qilishning samaradorligi va o‘quvchilarning mavzuni o'zlashtirish darajasiga ta’siri tahlil qilingan.

MAQSAD: O‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanib, 10-sinf biologiya fanida oziq zanjiriga oid mavzularni samarali o‘qitish usullarini o‘rganish va ushbu metodlarning ta’lim jarayonidagi samaradorligini tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: Biologiyani oziq zanjiri mavzusida zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalangan holda o‘qitish o‘quvchilarning mavzuni chuqur o‘zlashtirishlariga imkon yaratadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muammo asosida o‘qitish, loyiha ishlari va rolli o‘yinlar kabi metodlar qo‘llaniladi. Vizual materiallar, masalan, oziq zanjir diagrammalari, infografikalar, videoroliklar, shuningdek, onlayn vositalar (Kahoot, Quizizz) yordamida o‘quvchilar mavzuni mustahkamlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Biologiya fanining oziq zanjiri mavzusini zamonaviy pedagogik metodlar asosida o‘qitish tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlandi. Muammoli ta’lim, debat, kichik guruhlarda ishlash va case-study kabi metodlar o‘quvchilarning mavzuni chuqur tushunishiga, o‘z fikrlarini erkin ifoda etishiga va ekologik muammolarni tahlil qilishiga yordam berdi. Guruhli faoliyat o‘quvchilarda jamoada ishlash ko‘nikmasini shakllantirdi, vizual materiallar esa mavzuni tez va oson o‘zlashtirishni ta’minladi. O‘qituvchi dars jarayonini interfaol tashkil etganida, o‘quvchilar mavzuga qiziqish bildirib, muammolarga ijodiy yechim topishga intildilar. Natijada, zamonaviy yondashuvlar ekologik muvozanatni tushunish va amaliy hayotda qo‘llash ko‘nikmalarini oshirishda samarali bo‘lib, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish imkonini berdi.

XULOSA: Ozuqa zanjiri mavzusini zamonaviy pedagogik metodlar asosida o‘qitish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Muammoli ta'lim, debat va guruhli faoliyat kabi metodlar mavzuni chuqur o'zlashtirishni ta'minladi va o'quvchilarda jamoada ishlash, mantiqiy tahlil qilish hamda ijodiy yondashuvni rivojlantirdi.

Kalit so'zlar. Biologiya, oziq zanjiri, zamonaviy metodlar, tanqidiy fikrlash, ta'lim jarayoni, o'quvchilar rivoji, pedagogik texnologiya.

Iqtibos uchun: Ravshanova U.B., Fozilov Sh.M. Umumiy o'rta ta'lim maktablari10-sinf o'quvchilarida biologiya fanining oziq zanjiriga oid bo'lgan mavzularini o'qitishda o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy metodlarni qo'llash. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 396–402.

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ 10-Х КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕМ, СВЯЗАННЫХ С ПИЩЕВОЙ ЦЕПЬЮ ПО БИОЛОГИИ

© У.Б. Равшанова[1]✉, Ш.М. Фозилов[2]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан
[2]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрен образовательный процесс, направленный на развитие критического мышления учащихся через использование современных методов при изучении тем, связанных с пищевой цепью, в курсе биологии 10-го класса. Проанализирована эффективность использования современных методов в организации учебного процесса и их влияние на уровень усвоения учащимися материала.

ЦЕЛЬ: изучение эффективных методов преподавания тем, связанных с пищевой цепью, в курсе биологии 10-го класса с использованием современных образовательных технологий для развития навыков критического мышления у учащихся, а также анализ эффективности этих методов в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: обучение биологии с использованием современных технологий и интерактивных методов при изучении тем о пищевой цепи позволяет учащимся глубже усваивать материал. Для развития критического мышления применяются методы проблемного обучения, проектной деятельности и ролевых игр. Визуальные материалы, такие как диаграммы пищевой цепи, инфографика, видеоролики, а также онлайн-инструменты (Kahoot, Quizizz), способствуют укреплению знаний учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обучение темам о пищевой цепи с использованием современных педагогических методов показало свою эффективность в развитии критического мышления. Методы проблемного обучения,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

дебатов, работы в малых группах и анализа кейсов способствовали глубокому пониманию темы, развитию навыков анализа экологических проблем и свободному выражению своих мыслей учащимися. Групповая работа развила навыки командной работы, а визуальные материалы упростили усвоение темы. При интерактивной организации урока учащиеся проявляли интерес к теме и стремились к поиску творческих решений. Современные подходы оказались эффективными для понимания экологического равновесия и развития практических навыков.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: преподавание темы о пищевой цепи с использованием современных методов играет важную роль в развитии навыков критического мышления у учащихся. Такие методы, как проблемное обучение, дебаты и групповая деятельность, способствуют глубокому усвоению темы, развитию навыков логического анализа, командной работы и творческого подхода.

Ключевые слова. биология, пищевая цепь, методы решения современные, критическое мышление, образовательный процесс, развитие учащихся, педагогические технологии.

Для цитирования: Равшанова У.Б., Фозилов Ш.М. Применение современных методов обучения для развития критического мышления учащихся 10-х классов общеобразовательных школ при изучении тем, связанных с пищевой цепью по биологии. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 396–402.

APPLICATION OF MODERN TEACHING METHODS TO DEVELOP CRITICAL THINKING SKILLS OF 10TH-GRADE STUDENTS IN TEACHING BIOLOGY TOPICS RELATED TO THE FOOD CHAIN

© Umida B. Ravshanova[1]✉, Sherzod M. Fozilov[2]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University after Nizami, Tashkent, Uzbekistan
[2]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article explores the educational process aimed at developing critical thinking skills in students through the use of modern methods when teaching food chain topics in 10th-grade biology. The effectiveness of modern teaching methods in organizing the learning process and their impact on students' understanding of the material is analyzed.

AIM: To study effective teaching methods for food chain topics in 10th-grade biology using modern educational technologies to develop students' critical thinking skills and analyze the effectiveness of these methods in the learning process.

MATERIALS AND METHODS: Teaching biology using modern technologies and interactive methods in food chain topics enables students to better understand the material. Methods such as problem-based learning, project-based activities, and role-playing are used to develop critical thinking. Visual materials like food chain diagrams, infographics, videos, and online tools (Kahoot, Quizizz) strengthen students' knowledge.

DISCUSSION AND RESULTS: Teaching food chain topics using modern pedagogical methods proved effective in developing critical thinking skills. Problem-based learning, debates, small group work, and case studies helped students deeply understand the topic, analyze ecological problems, and freely express their thoughts. Group activities improved teamwork skills, while visual materials made the topic easier to grasp. Interactive lesson organization encouraged students to engage with the topic and seek creative solutions. Modern approaches effectively enhance understanding of ecological balance and practical application skills.

CONCLUSION: Teaching the food chain topic using modern pedagogical methods is essential for developing students' critical thinking skills. Methods like problem-based learning, debates, and group activities facilitate deep understanding of the topic and foster logical analysis, teamwork, and creative thinking.

Keywords: biology, food chain, modern methods, critical thinking, educational process, student development, pedagogical technology.

For citation: Umida B. Ravshanova, Sherzod M. Fozilov. (2025) ‘Application of modern teaching methods to develop critical thinking skills of 10th-grade students in teaching biology topics related to the food chain’, Inter education & global study, (1), pp. 396–402. (In Uzbek).

Bugungi kunda umumiy oʻrta taʼlim maktablarida oʻquvchilarning tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, biologiya fani boʻyicha ozuqa zanjiri va ozuqa toʻri kabi mavzularni oʻrgatishda tanqidiy fikrlashni shakllantirish orqali oʻquvchilarning ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, mantiqiy tahlil qilish koʻnikmalarini oshirish mumkin.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati.

Tanqidiy fikrlash – bu oʻquvchilarning maʼlumotlarni mustaqil tahlil qilish, dalillarni baholash va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish quyidagi afzalliklarni taʼminlaydi: oʻquvchilarning mavzuni chuqurroq oʻrganishi; oʻz fikrini erkin ifoda etish qobiliyatini oshirish; mantiqiy tahlil qilish va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish koʻnikmasini rivojlantirish; jamoada ishlash va hamkorlik koʻnikmalarini shakllantirish.

Ozuqa zanjiri kabi mavzularni oʻqitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali oʻquvchilar tabiatda mavjud ekologik muvozanatni tushunishga va muammolarni amaliy yechishga qodir boʻladilar.

Zamonaviy pedagogik metodlarning oʻrni: Oʻquvchilarning tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish uchun quyidagi zamonaviy metodlarni qoʻllash tavsiya etiladi:

1. Muammoli taʼlim metodi.

Mazkur metod muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ularni yechish orqali oʻquvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Amaliyotda qoʻllash: Oʻqituvchi darsni savollar bilan boshlaydi: “Agar ozuqa zanjirida bir organizm yoʻq boʻlib ketsa, bu ekotizimga qanday taʼsir qiladi?”

Oʻquvchilar muammoni tahlil qilib, turli nuqtai nazarlarni taklif qiladilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Natija: O‘quvchilar muammoga ijodiy yondashishni va muqobil yechimlarni topishni o‘rganadilar.

2. Debat va munozara: Munozara o‘quvchilarning biror masala bo‘yicha o‘z fikrini himoya qilish va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Misol mavzu: “Inson faoliyati ozuqa zanjiriga ijobiy yoki salbiy ta’sir ko‘rsatadimi?”

Tashkillashtirish: O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linadi: bir guruhi inson faoliyatining ijobiy ta’sirini, ikkinchi guruhi esa salbiy ta’sirini dalillar bilan asoslaydi.

Natija: O‘quvchilar har xil fikrlarni tahlil qilish va asoslangan javoblarni taqdim etish qobiliyatini rivojlantiradilar.

3. Kichik guruhlarda ishlash (kooperativ ta’lim)

Guruhli faoliyat o‘quvchilarni o‘zaro hamkorlik qilishga va bir-birining fikrlarini hurmat qilishga o‘rgatadi.

Amaliyotda qo‘llash: O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linadi va har bir guruhga ozuqa zanjiri bo‘yicha alohida topshiriq beriladi (masalan, ozuqa zanjiri diagrammasini tuzish).

Har bir guruh o‘z ishi natijalarini taqdim etadi va boshqa guruhlar bilan muhokama qiladi.

Natija: Guruh ichida va guruhlar o‘rtasida hamkorlik rivojlanadi, mavzuni tushunish darajasi oshadi.

4. Case-study (vaziyatli masalalar)

O‘quvchilarga real hayotdan olingan vaziyatlar asosida muammolarni hal qilish vazifalari beriladi.

Misol: “Daryodagi baliq populyatsiyasi kamayib ketgan. Bu ozuqa zanjirining boshqa qismlariga qanday ta’sir qiladi?”

Tashkillashtirish:

O‘quvchilar muammoni tahlil qiladi va o‘z yechimlarini taqdim etadi.

Natija: O‘quvchilar real muammolarni tushunib, ekologik muvozanatni saqlash ahamiyatini anglaydilar.

5. Venn diagrammasi va grafik metodlar

Venn diagrammalari orqali o‘quvchilar turli ozuqa zanjirlari yoki to‘rlarini taqqoslash va ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilishni o‘rganadilar.

Misol: “Ikkita ekotizim (masalan, o‘rmon va cho‘l) ozuqa zanjirlarini taqqoslang.”

Oziq-ovqat zanjiri Ozuqa zanjiri bu ekotizim ichidagi organizmlar o‘rtasidagi oziqlanish bog‘liqliklarini ko‘rsatuvchi ketma-ketlikdir. Har bir ozuqa zanjiri quyidagilardan iborat bo‘ladi:

1. Produtsentlar (ishlab chiqaruvchilar): Odatda, quyosh energiyasini o‘zlashtirib organik modda ishlab chiqaradigan yashil o‘simliklar yoki fotosintezlovchi organizmlar.

2. Konsumentlar (iste’molchilar): O‘simliklar va boshqa organizmlar bilan oziqlanuvchi hayvonlar. Ular o‘z navbatida birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi iste’molchilar sifatida bo‘linadi.

3. Redutsentlar (parchalovchilar): O‘lik organizmlarni parchalab, ozuqa moddalarini tuproqqa qaytaruvchi zamburug‘lar va bakteriyalar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Ozuqa zanjiri tabiatdagi ekologik muvozanatni ta’minlaydi va energiya oqimini boshqaradi. Har bir bosqichda energiya uzatilishi yuz beradi, lekin uning katta qismi issiqlik sifatida yo‘qoladi.

Mavzu: Oziq zanjiri va oziq to‘riga oid sxemalar tuzish va masalalar yechish

Darsning blok sxemasi:

№	Darsning qismlari	Belgilangan vaqt
1	Tashkiliy qism	3 daqiqa
2	O‘tilgan mavzuni takrorlash	12 daqiqa
3	Yangi mavzu bayoni	14 daqiqa
4	Mustahkamlash	12 daqiqa
5	Baholash	2 daqiqa
6	Uyga vazifa	2 daqiqa

Darsning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘quvchilarga oziq zanjiri haqidagi bilimlarni shakllantirish, o'quvchilarda ekologik tushunchalarni rivojlantirish va ular orasida oziq-ovqat zanjirining ahamiyatini anglashga yo'naltirilgan bilimlarni chuqurlashtirish ko'zda tutilgan..

Tarbiyaviy maqsad: O‘quvchilarga ekologik madaniyatni singdirish, tabiatga nisbatan mehr-oqibat va mas'uliyat hissini oshirishga xizmat qiladi. Tabiatning muvozanatini saqlashda oziq zanjirining roli haqida ma'lumot beriladi.

Rivojlantiruvchi maqsad: O‘quvchilarni o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish maqsad qilinadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning kuzatuvchanlik va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini ham mustahkamlaydi.

Dars turi: Ta’lim beruvchi, interfaol.

Dars o‘tish metodi: Turli xildagi zamonaviy metodlar.

Dars jihozi: oziq zanjiri tasvirlangan tablitsalar, 10-sinf darsligi, jadvallar, tarqatma materiallar,

Texnik jihozlar: Kompyuter, multimedia, slaydlar.

I. Tashkiliy qism.

II. 1. O‘qituvchining kirish so‘zi. Davomatni aniqlash. O‘quvchilarni darsga hozirlash.

III. O‘tilgan mavzuni takrorlash

IV. Yangi mavzu bayoni

V. Yangi mavzuni mustahkamlash:

Savol va topshiriqlar

1.Bilasizmi, nega o‘txo‘rlar yirtqichlardan ko‘proq?

2.Oziq-ovqat zanjiridan bitta hayvon yo‘qolib qolsa-chi? Oziq-ovqat zanjirining bir darajasi haqida nima deyish mumkin?

3.Odamlar oziq-ovqat zanjiriga qanday joylashadilar?

4.Agar siz hayvonni oziq-ovqat zanjiridan olib tashlasangiz nima bo‘lishi mumkin?

5.Quyosh va yomg‘ir oziq-ovqat zanjiriga qanday ta‘sir qilishi mumkin? Qurg‘oqchilik?

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

V. O'quvchilarni baholash va uyga vazifa. 10-sinf biologiya darsligidan oziq to'ri va ekologik piramida qoidalariga doir masalalarni ishlash. Mavzu yuzasidan organizmlarning klasterini tuzish.

Biologiya fanining ozuqa zanjiriga oid mavzularini zamonaviy pedagogik metodlar asosida o'qitish o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi. Ushbu yondashuv nafaqat o'quvchilarning mavzuni chuqurroq tushunishiga, balki ular uchun muhim bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchi esa dars jarayonini to'g'ri tashkil qilib, o'quvchilarni mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvga ilhomlantirishi kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Xalqaro kongress markazida o'qituvchilar bilan bo'lgan uchrashuvidagi nutqi. 2022-yil 29-dekabr.
2. Yo'ldoshev J.G'., Yo'ldosheva F., Yo'ldosheva G. "Interfaol ta'lim sifat kafolati" (Bolaga do'stona munosabatdagi ta'lim). – T.: 2008-y.
3. Biologiyani o'qitishda pedagogik texnologiyalar: oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslikj J.O.Tolipova; mas'ul muharrir A.T.G'ofurov; O'zR oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. - T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. - 160 s.
4. Dadaxodjayeva M.F., Abdurazzaqov O'.A. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish texnologiyasi. // CARJIS. 2022. № Special Issue
5. Zagashev I., Zair-Bek S. Tanqidiy fikrlash: rivojlanish texnologiyasi. – Sankt-Peterburg: 2003. – 284 b.
6. Клустер Д. Что такое критическое мышление? // Критическое мышление и новые виды грамотности. М.: СГЛ, 2005. С. 5-13.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ayubova Shohsanam Shukurjon qizi**, tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 2-bosqich talabasi, [**Аюбова, Шохсанам Шукуржон кизи** студент 2-го курса направления изобразительное искусство и инженерная графика], [**Shohsanam Sh. Ayubova**, 2nd year student of Fine arts and Engineering graphics]; manzil: O'zbekiston, Namangan sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Namangan city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TASHKILOTNING KOMMUNIIKATSION SIYOSATI RAQAMLASHTIRISH KONTEKSTIDA

© S.A. Zakirova[1]✉, F.X. Shonazarova[2]✉

[1]Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Toshkent kimyo texnologiya instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: raqamlashtirish nafaqat texnologik jarayonlarni, balki tashkilotlar va ularning ichki va tashqi auditoriyalari o‘rtasidagi o‘zaro kommunikatsiya usullarini ham sezilarli darajada o‘zgartiradi. Axborot texnologiyalari, ijtimoiy media va raqamli faoliyatning o‘zaro ta’siri hamda yangi shakllaridagi tez o‘zgarishlar bilan tashkilotlar o‘zlarining kommunikatsiya yondashuvlarini qayta ko‘rib chiqishlari kerak. Raqamlashtirish sharoitida tashkilotning kommunikatsiya siyosati uning imijini saqlab qolish, mijozlar va hamkorlar bilan o‘zaro munosabatlarni yaxshilash va ichki faoliyatni optimallashtirish uchun asosiy vositadir.

MAQSAD: raqamlashtirish sharoitida kommunikatsiya siyosatining roli. Kommunikatsiya siyosati-bu tashkilotdagi axborot oqimlarini boshqarishga qaratilgan tamoyillar, strategiyalar va usullar tizimi. Axborot bir zumda bir nechta kanallar orqali uzatiladigan raqamli dunyoda tashkilotlar texnologik o‘zgarishlar sur’ati va rivojlanayotgan iste’molchilarning xohish-istaklariga mos ravishda moslashuvchan va samarali strategiyalarni ishlab chiqishlari kerak.

MATERIALLAR VA METODLAR: Nike raqamli kanallarga muvaffaqiyatli moslashishning yorqin namunasidir. U Instagram va YouTubedan mijozlar bilan muloqot qilish uchun faol foydalanadi, nafaqat reklama kontentini, balki brend imijini qo‘llab-quvvatlovchi va tomoshabinlar e’tiborini tortadigan o‘quv va motivatsion materiallarni ham yaratadi. Mobil ilovalar va platformalar orqali shaxsiylashtirilgan takliflarni yetkazib berish orqali Nike iste’molchilar bilan bir necha darajalarda samarali muloqot qilishi, sodiqlik va savdoni oshirishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ommaviy axborot vositalari va rasmiy xatlar kabi an’anaviy kanallar o‘z o‘rnini internet platformalari, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va video kontentga bo‘shatib bermoqda. Bunday muhitda tashkilotlar o‘zlarining kommunikatsiya strategiyalarini dolzarb va raqobatbardosh bo’lib qolish uchun moslashtirishga majbur. Raqamli asrda kommunikatsiya strategiyasi.

Raqamlashtirish sharoitida kommunikatsiya siyosatini samarali ishlab chiqish uchun bir qancha asosiy jihatlarni hisobga olish zarur.

XULOSA: raqamlilashtirish kontekstidagi kommunikatsiya strategiyasi tashkilotlardan moslashuvchan bo‘lishni, tezkor qarorlar qabul qilishni va iste'molchilarning

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

xohish-istaklaridagi o‘zgarishlarni doimiy ravishda kuzatib borishni talab qiladi. Nike, Zappos, Amazon va Coca-Cola kabi kompaniyalarning misollari yaxshi ishlab chiqilgan kommunikatsiya strategiyasi brendni sezilarli darajada mustahkamlashi, mijozlarning sodiqligini oshirishi va moliyaviy ko‘rsatkichlarni yaxshilashi mumkinligini ko‘rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar kontentni shaxsiylashtirish, real vaqt rejimidagi nashrlardan foydalanish va raqamli kanallar orqali mijozlar bilan faol muloqot qilish raqamlilashtirish sharoitida muvaffaqiyatli muloqot siyosatining muhim omillari ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlar, brend, kontent, mobil ilovalar, internet platformalari, raqamli transformatsiya, mobil ilovalar, texnologik o'zgarishlar, kommunikatsiya, axborot.

Iqtibos uchun: Zakirova S.A., Shonazarova F.X. Tashkilotning kommuniikatsion siyosati raqamlashtirish kontekstida. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 403–409.

КОММУНИКАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ОРГАНИЗАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ОЦИФРОВКИ

© С.А. Закирова[1]✉, Ф.Х. Шоназарова[2]✉
[1]Национальный институт живописи и дизайна имени Камолиддина Бехзода, Ташкент, Узбекистан
[2]Ташкентский химико-технологический институт, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях цифровизации, ставшей основным трендом современного общества, коммуникационная политика организаций приобретает стратегическое значение. В статье рассматриваются особенности коммуникационной политики в цифровую эпоху, анализируются основные инструменты и стратегии, используемые организациями для эффективного общения со своей аудиторией. Основное внимание уделяется таким аспектам, как гибкость, интерактивность и персонализация общения. Цифровизация открывает новые возможности для коммуникации, трансформирует традиционные подходы и улучшает взаимодействие с целевой аудиторией.

ЦЕЛЬ: роль коммуникационной политики в условиях цифровизации. Коммуникационная политика-это система принципов, стратегий и методов, направленных на управление информационными потоками в организации. В цифровом мире, где информация передается мгновенно по нескольким каналам, организациям необходимо разрабатывать гибкие и эффективные стратегии в соответствии с темпами технологических изменений и предпочтениями растущих потребителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Nike-яркий пример успешной адаптации к цифровым каналам. Он активно использует Instagram и YouTube для общения с клиентами, создавая не только рекламный контент, но и обучающие и

мотивационные материалы, которые поддерживают имидж бренда и привлекают внимание аудитории. Предоставляя персонализированные предложения через мобильные приложения и платформы, Nike может эффективно взаимодействовать с потребителями на нескольких уровнях, повышая лояльность и продажи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: традиционные каналы, такие как СМИ и официальные письма, уступают место интернет-платформам, мобильным приложениям, социальным сетям, блогам и видеоконтенту. В такой среде организации вынуждены адаптировать свои коммуникационные стратегии, чтобы оставаться актуальными и конкурентоспособными. Коммуникационная стратегия в эпоху цифровых технологий.

Для эффективной разработки коммуникационной политики в условиях цифровизации необходимо учитывать несколько ключевых моментов.

ЗАКЛЮЧКЕНИЕ: коммуникационная стратегия в контексте оцифровки требует от организаций гибкости, быстрого принятия решений и постоянного отслеживания изменений в предпочтениях потребителей. Примеры таких компаний, как Nike, Zappos, Amazon и Coca-Cola, показывают, что хорошо разработанная коммуникационная стратегия может значительно укрепить бренд, повысить лояльность клиентов и улучшить финансовые показатели. Научные исследования подтверждают, что персонализация контента, использование публикаций в реальном времени и активное общение с клиентами по цифровым каналам являются важными факторами успешной коммуникационной политики в контексте оцифровки.

Ключевые слова: мессенджеры, социальные сети, бренд, контент, мобильные приложения, интернет-платформы, цифровая трансформация, мобильные приложения, технологические изменения, коммуникации, информация.

Для цитирования: Закирова С.А., Шоназарова Ф.Х., Коммуникационная политика организации в контексте оцифровки. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 403–409.

THE ORGANIZATION'S COMMUNICATION POLICY IN THE CONTEXT OF DIGITIZATION

© Sayyora A. Zakirova, [1]✉, Farangiz X. Shonazarova [2]✉
[1] Kamoliddin Behzod National Institute of Painting and Design, Tashkent, Uzbekistan
[2] Tashkent Institute of Chemical Technology, Tashkent, Uzbekistan

Annotation
INTRODUCTION: In the context of digitalization, which has become a key trend in modern society, the communication policies of organizations acquire strategic importance. This article examines the features of communication policy in the digital era and analyzes the main tools and strategies organizations use to communicate effectively with their audiences. Particular attention is given to aspects such as flexibility, interactivity, and

personalization in communication. Digitalization not only opens up new opportunities for communication but also transforms traditional approaches and enhances interaction with target audiences.

AIM: the role of communication policy in the context of digitalization. Communication policy is a system of principles, strategies and methods aimed at managing information flows in an organization. In a digital world where information is transmitted instantly through multiple channels, organizations need to develop flexible and effective strategies in line with the pace of technological change and the preferences of growing consumers.

MATERIALS AND METHODS: Nike is a prime example of successful adaptation to digital channels. He actively uses Instagram and YouTube to communicate with clients, creating not only advertising content, but also educational and motivational materials that support the brand's image and attract the attention of the audience. By providing personalized offers through mobile apps and platforms, Nike can effectively engage with consumers on multiple levels, increasing loyalty and sales.

DISCUSSION AND RESULTS: Traditional channels such as media and official letters are giving way to online platforms, mobile applications, social networks, blogs and video content. In such an environment, organizations are forced to adapt their communication strategies in order to remain relevant and competitive. Communication strategy in the digital age.

To effectively develop a communication policy in the context of digitalization, several key points must be taken into account.

CONCLUSION: A communication strategy in the context of digitization requires organizations to be flexible, make quick decisions, and constantly monitor changes in consumer preferences. The examples of companies such as Nike, Zappos, Amazon, and Coca-Cola show that a well-designed communication strategy can significantly strengthen a brand, increase customer loyalty, and improve financial performance. Scientific research confirms that personalization of content, the use of real-time publications and active communication with customers through digital channels are important factors for successful communication policy in the context of digitization.

Keywords: messengers, social networks, brand, content, mobile applications, Internet platforms, digital transformation, mobile applications, technological changes, communications, information.

For citation: Sayyora A. Zakirova, Farangiz X. Shonazarova. (2025) ‘The organization's communication policy in the context of digitization, (1), pp. 403–409. (In Uzbek).

Raqamli transformatsiya nafaqat kommunikatsiya usullariga, balki o‘zaro ta’sirning tabiatiga ham ta’sir qiladi. Ommaviy axborot vositalari va rasmiy xatlar kabi an’anaviy kanallar o‘z o‘rnini internet platformalari, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va video kontentga bo‘shatib bermoqda. Bunday muhitda tashkilotlar o‘zlarining kommunikatsiya strategiyalarini dolzarb va raqobatbardosh bo‘lib qolish uchun moslashtirishga majbur.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Raqamli asrda kommunikatsiya strategiyasi. raqamlashtirish sharoitida kommunikatsiya siyosatini samarali ishlab chiqish uchun bir qancha asosiy jihatlarni hisobga olish zarur. Raqamli kanallarga e'tibor qarating. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va boshqa raqamli platformalardan foydalanuvchilar soni ortib borayotganligi sababli, tashkilotlarning ushbu kanallarda faol ishtirok etishiga ehtiyoj bor. Kommunikatsiya siyosati Instagram, Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, Telegram va boshqalar kabi platformalar orqali o'zaro hamkorlik strategiyasini ishlab chiqishni o'z ichiga olishi kerak.

Amaliyotdan misol: Nike raqamli kanallarga muvaffaqiyatli moslashishning yorqin namunasidir. U Instagram va YouTubedan mijozlar bilan muloqot qilish uchun faol foydalanadi, nafaqat reklama kontentini, balki brend imijini qo'llab-quvvatlovchi va tomoshabinlar e'tiborini tortadigan o'quv va motivatsion materiallarni ham yaratadi. Mobil ilovalar va platformalar orqali haxsiylashtirilgan takliflarni yetkazib berish orqali Nike iste'molchilar bilan bir necha darajalarda samarali muloqot qilishi, sodiqlik va savdoni oshirishi mumkin. Ilmiy asos: Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanish iste'molchilarning ishonchi va faolligini oshiradi. Xususan, ba'zi kompaniyalar mijozlar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadigan brendlar sodiqlik va konversiyada sezilarli o'sishni ko'rishini aniqladi. Bundan tashqari, raqamli kanallar orqali shaxsiylashtirilgan marketing kompaniyalari mijozlar ehtiyojini qondirishga yordam beradi. Interaktivlik va qayta kommunikatsiya. Raqamlashtirish tinglovchilardan fikr-mulohazalarni olish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Muhim jihat – samarali kommunikatsiya kanallarini, jumladan, messenjerlar, chatlar, onlayn so'rovlar va jonli efirlarni yaratishdir. Tashkilotlar o'z faoliyatini yaxshilashga tayyor ekanliklarini ko'rsatib, so'rov va mulohazalarga zudlik bilan javob berishlari muhimdir.

Amaliyotdan misol: Zappos kommunikatsiya strategiyasiga qayta kommunikatsiya kanallarini integratsiyalashning muvaffaqiyatli namunasidir. Mijozlar bilan muloqot qilish uchun chatbotlar va messenjerlardan foydalangan holda, Zappos mijozlarga yuqori darajadagi xizmat ko'rsatish va uning obro'sini mustahkamlashga yordam beruvchi 24/7 yordamni taklif etadi. Kompaniya turli raqamli kanallar, jumladan Twitter orqali mijozlar so'rovlariga faol javob beradi, bu esa tomoshabinlarning faolligini oshiradi.

Ilmiy asos: Ko'pgina tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, tezkor fikr-mulohaza kanallariga ega bo'lish mijozlar ehtiyojini qondirish va brend obro'sini mustahkamlashga yordam beradi. Xususan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mijozlar so'rovlariga tez va samarali javob berish kompaniyaga ishonchning oshishi bilan bevosita bog'liq.

Kontentni shaxsiylashtirish. Raqamlilashtirish tashkilotlarga foydalanuvchilarning xatti-harakatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish imkoniyatini beradi, bu esa shaxsiy tarkibni yaratish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Tashkilotlar maqsadli reklama va tavsiyalar berish uchun algoritmlardan foydalanishi mumkin, bu esa sodiqlik va konversiyani oshirishga yordam beradi.

Amaliyotdan misol: Amazon kontentni shaxsiylashtirishdan muvaffaqiyatli foydalanishning namunasidir. Foydalanuvchilarning xatti-harakatlari (qidiruv, xaridlar, mahsulot reytinglari) ma'lumotlarini tahlil qilish asosida kompaniya individual tavsiyalarni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

taklif qiladi, bu esa sotishni sezilarli darajada oshiradi va mijozlar tajribasini yaxshilaydi. Ushbu turdagi shaxsiylashtirish noyob mijozlar tajribasini yaratishga yordam beradi, foydalanuvchi qoniqishini oshiradi.

Ilmiy asos: Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, shaxsiylashtirilgan tavsiyalar va kontent konversiya va foydalanuvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Kompaniyaning qayd etishicha, kontentni shaxsiylashtirish foydalanuvchilarning platformada o'tkazgan vaqtini ko'paytirishga va ularning sodiqligini oshirishga yordam beradi.

Haqiqiy vaqtda nashrlar. Raqamli texnologiyalar axborotni tezda tarqatish imkonini beradi, bu esa hozirgi voqealarga tezkor javob berish uchun muhimdir. Real vaqt rejimida nashr qilish, onlayn munozaralarda ishtirok etish va muammolarni "bu yerda va hozir" hal qilish kompaniyaning ishonchi va obro'sini oshiradi. Amaliyotdan misol: Coca-Cola real vaqt rejimida nashr qilishdan samarali foydalanishning namunasidir. FIFA Jahon kubogi kabi yirik global tadbirlar vaqtida Coca-Cola ushbu voqealarga oid kontentni faol ravishda nashr etadi, bu esa brendning iste'molchilar hayotidagi ishtirokini mustahkamlaydi. Bunday faoliyat tinglovchilarda brend yaqinligi va dolzarbligi hissini yaratishga yordam beradi.

Ilmiy asos: Joriy voqealarga tezkor javob berish va brend bilan real vaqt rejimida o'zaro kommunikatsiya qilish qobiliyati ishonchni mustahkamlashga va iste'molchilarning sodiqligini oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Choudhury, M. & Dube, J.-P. (2019). Social media engagement and its impact on consumer trust and brand loyalty. Journal of Marketing Research, 56(3), 354-370.
2. Arora, A., Dube, J.-P., & Singh, S. (2020). Personalization and consumer satisfaction: A critical review. Journal of Business Research, 68(8), 1783-1791.
3. Homburg, C., et al. (2017). The impact of customer feedback on corporate strategy: The role of customer satisfaction. Journal of Marketing, 81(2), 70-84.
4. Chevalier, J.A., & Goolsbee, A. (2003). Measuring Prices and Price Competition Online: Amazon and Barnes and Noble. Quantitative Marketing and Economics, 1(2), 203-222.
5. Smith, A. (2018). The effect of personalized content on user engagement: Evidence from streaming platforms. Journal of Digital Marketing, 27(4), 102-114.
6. McKinsey & Company. (2020). Digital Marketing: The Role of Real-time Content in Brand Loyalty. McKinsey Global Insights.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Zakirova Sayyora Abdulhakovna,** Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti dotsenti**,** [**Закирова Сайёра Абдулхаковна**, доцент Национального института художеств и дизайна имени Камолиддина Бехзода], [**Sayyora A. Zakirova**, associate professor of National institute of fine art and design named after Kamoliddin Behzod]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Mironshoh ko'chasi, 132-uy [адрес: Узбекистан, г. Ташкентб ул. Мироншох, д. 132], [address: Uzbekistan, 132, Mironshoh st., Tashkent city]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

✉**Shonazarova Farangiz Xasan qizi,** Toshkent kimyo texnologiya instituti Marketing yo‘nalishi 3-kurs talabasi, [**Шоназарова Фарангиз Хасан кизи**, студент 3-курса направления Маркетинг], [**Farangiz X. Shonazarova,** 3rd year students of Marketing]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Alisher Navoiy ko‘chasi, 32-uy [адрес: Узбекистан, г. Ташкентб ул. Алишер Наваи, д. 32], [address: Uzbekistan, 32, Alisher Navoiy st., Tashkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA XUSUSIY MAKTABLARNI BOSHQARISH TAJRIBASI VA UNING O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIGA MOSLASHUVI

© F.R. Abdullayev[1]✉
[1]“Salam-school” nodavlat ta’lim muassasasi, Toshkent, Uzbekistan

Annotatsiya

KIRISH: maqolada rivojlangan mamlakatlardagi xususiy maktablarni boshqarish tajribasi va uning O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashuvi tahlil qilinadi. Innovatsion boshqaruv modellarini joriy qilish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish va xorijiy tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

MAQSAD: rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish tajribasi va uning O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashuvini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi, rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish tajribasi va uning O‘zbekiston ta’lim tizimiga oid adabiyotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: rivojlangan mamlakatlar tajribasi O‘zbekiston ta’lim tizimida xususiy maktablarni boshqarishda muhim o‘rin tutadi. Xususiy maktablar ta’lim sifatini oshirishda va o‘quvchilarga yuqori sifatli ta’lim xizmatlarini taqdim etishda katta imkoniyatlarga ega. O‘zbekistonda xususiy maktablarni boshqarish tajribasini rivojlangan mamlakatlardagi tajribalarga moslashtirish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon O‘zbekiston ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

XULOSA: rivojlangan mamlakatlar tajribasi O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi, ammo mamlakatning o‘ziga xos ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarini inobatga olish zarur.

Kalit so'zlar: xususiy maktablar, ta’limni boshqarish, davlat-xususiy sheriklik, innovatsion boshqaruv, xorijiy tajriba.

Iqtibos uchun: Abdullayev F.R. Rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish tajribasi va uning O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashuvi. // Inter education & global study. 2025. №1 B.410–418.

ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ЧАСТНЫМИ ШКОЛАМИ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ И ИХ АДАПТАЦИЯ К СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА

© Ф.Р. Абдуллаев[1]✉
[1]Негосударственное образовательное учреждение “Salam-school”, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается опыт управления частными школами в развитых странах и его адаптация к системе образования Узбекистана. Даны рекомендации по внедрению инновационных моделей управления и развитию государственно-частного партнерства.

ЦЕЛЬ: исследование опыта управления частными школами в развитых странах и их адаптации к системе образования Узбекистана.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы следующие теоретические и практические методы, проанализирован опыт управления частными школами в развитых странах и литература, касающаяся системы образования Узбекистана.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: опыт развитых стран играет важную роль в управлении частными школами в системе образования Узбекистана. Частные школы имеют большой потенциал в повышении качества образования и предоставлении учащимся высококачественных образовательных услуг. В Узбекистане важно адаптировать опыт управления частными школами к опыту развитых стран, внедрять инновационные подходы, совершенствовать систему подготовки кадров и развивать сотрудничество между государственным и частным секторами. Этот процесс позволит вывести систему образования Узбекистана на качественно новый уровень.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: опыт развитых стран служит важным ресурсом для адаптации к системе образования Узбекистана, но необходимо учитывать специфические социальные и экономические условия страны.

Ключевые слова: частные школы, управление образованием, государственно-частное партнерство, инновационное управление, зарубежный опыт.

Для цитирования: Абдуллаев Ф.Р. Опыт управления частными школами в развитых странах и их адаптация к системе образования Узбекистана. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 410–418.

THE EXPERIENCE OF MANAGING PRIVATE SCHOOLS IN DEVELOPED COUNTRIES AND THEIR ADAPTATION TO THE EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN

© Farrux R. Abdullayev[1]✉
[1]Non-governmental educational institution “Salam-school”, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the management of private schools in developed countries and its adaptation to Uzbekistan’s education system. Recommendations focus on implementing innovative management models and fostering public-private partnerships.

AIM: to study the experience of managing private schools in developed countries and their adaptation to the education system of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: the following theoretical and practical methods were used in the study, the experience of managing private schools in developed countries and the literature related to the education system of Uzbekistan were analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: The experience of developed countries plays an important role in the management of private schools in the education system of Uzbekistan. Private schools have great potential in improving the quality of education and providing students with high-quality educational services. In Uzbekistan, it is important to adapt the experience of private school management to the experience of developed countries, introduce innovative approaches, improve the training system and develop cooperation between the public and private sectors. This process will bring Uzbekistan's education system to a qualitatively new level.

CONCLUSION: the experience of developed countries serves as an important resource for adapting to the education system of Uzbekistan, but it is necessary to take into account the specific social and economic conditions of the country.

Keywords: private schools, education management, public-private partnership, innovative management, foreign experience

For citation: Farrux R. Abdullayev. (2025) 'The experience of managing private schools in developed countries and their adaptation to the education system of Uzbekistan', Inter education & global study, (1), pp. 410–418. (In Uzbek).

Xususiy maktablar zamonaviy ta'lim tizimida muhim rol o'ynab, davlat ta'lim muassasalariga muqobil sifatida yuqori sifatli va innovatsion ta'lim xizmatlarini taqdim etmoqda. Ular ta'lim sohasida o'quvchilar uchun ko'proq imkoniyatlar yaratish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va o'qitishning yangi yondashuvlarini taklif qilish bilan ajralib turadi [1], [3], [6]. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda xususiy ta'lim muassasalarining samarali boshqaruv tizimlari orqali ta'lim jarayonining yuqori sifatini ta'minlashga erishilgan [1], [2].

Xususiy maktablarning ahamiyati bir qator omillarga bog'liq:

1. Moslashuvchanlik: Xususiy maktablar o'z o'quv dasturlarini tezkor ravishda yangilash va talabalarning ehtiyojlariga moslashtirish imkoniga ega [2].

2. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: Bu maktablar kichik sinflar, individual ta'lim uslublari va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan dasturlar orqali sifatli ta'limni ta'minlaydi [3].

3. Davlat bilan hamkorlik: Ayrim mamlakatlarda davlat xususiy maktablarni moliyaviy qo'llab-quvvatlaydi va ularning faoliyatini monitoring qiladi, bu esa ta'lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi [7].

Rivojlangan mamlakatlarda, jumladan, AQSP, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Yaponiya va Germaniyada xususiy maktablarni boshqarishning ilg'or mexanizmlari ishlab chiqilgan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

va ular amaliyotda muvaffaqiyatli qoʻllanilmoqda [4], [5], [6], [7], [8]. Masalan, AQShda charter maktablari davlat va xususiy sektorning oʻzaro hamkorligi asosida faoliyat yuritadi [4]. Buyuk Britaniyada esa nufuzli xususiy maktablar yuqori sifatli ta’lim xizmatlarini taqdim etish orqali jahon darajasidagi liderlarni yetishtiradi [6]. Shvetsiyada "voucher" tizimi xususiy maktablarga moliyaviy yordam koʻrsatish bilan birga oʻquvchilar uchun ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi [7]. Yaponiya esa texnologik innovatsiyalar orqali xususiy maktablarni boshqarishda yuqori samaradorlikka erishmoqda [8]. Shu bilan birga, Oʻzbekistonda xususiy ta’lim muassasalarini rivojlantirish hali ham dolzarb muammo boʻlib qolmoqda. Mavjud boshqaruv tizimlari samaradorligini oshirish, moliyalashtirishning yangi manbalarini topish, oʻqituvchilar malakasini oshirish va ta’lim sifatini nazorat qilish uchun xalqaro tajribalardan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Ushbu maqolaning maqsadi – rivojlangan mamlakatlarning xususiy maktablarni boshqarish boʻyicha tajribasini chuqur tahlil qilish va Oʻzbekiston sharoitiga moslash imkoniyatlarini aniqlashdir. Maqolada xorijiy tajribalar asosida xususiy maktablarni boshqarishning ilgʻor modellarini oʻrganish, ularning afzalliklari va muammolarini aniqlash hamda ushbu tajribalarni mahalliy sharoitda qoʻllash imkoniyatlari haqida tavsiyalar keltiriladi [9].

Mazkur tadqiqotda rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish boʻyicha mavjud tajribalarni tahlil qilish uchun ilmiy yondashuvlar va qator tadqiqot usullari qoʻllanildi. Bu boʻlimda tadqiqot usullari, ma’lumotlar manbalari va tahlil yoʻnalishlari batafsil bayon etiladi.

1. Adabiyotlar tahlili: Xususiy maktablarni boshqarish sohasidagi ilgʻor tajribalarni oʻrganish uchun ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari (masalan, UNESCO, OECD), shuningdek, davlat va xususiy maktablar boshqaruvi boʻyicha nufuzli ilmiy manbalar oʻrganildi [1], [2], [6].

2. Qiyosiy tahlil: AQSh, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Yaponiya va Germaniyada xususiy maktablarni boshqarish modellarini bir-biri bilan solishtirish orqali ularning afzalliklari va kamchiliklari aniqlab borildi [4][7][9].

3. Amaliyotdan misollar tahlili: Har bir mamlakatdan real boshqaruv modellarining natijalari va ta’lim sifatiga ta’sirini koʻrsatuvchi konkret misollar keltirildi [5][8].

4. Tahliliy yondashuv: Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va ularni Oʻzbekiston sharoitiga moslashtirish uchun sistematik tahlil usuli qoʻllanildi.

2.2. Ma’lumotlar manbalari

Tadqiqotda ishlatilgan asosiy ma’lumotlar quyidagilarni oʻz ichiga oladi:

- Xalqaro tashkilotlar ma’lumotlari: UNESCO, OECD va World Bank kabi tashkilotlarning ta’lim boʻyicha hisobotlari [1], [2], [3].
- Statistik ma’lumotlar: Xorijiy davlatlarning rasmiy ta’lim statistikasi, xususan, xususiy maktablarning soni, oʻquvchilar qamrovi va ta’lim sifatiga oid koʻrsatkichlar [6][8].
- Ilmiy manbalar: Xususiy maktablarni boshqarish boʻyicha xalqaro va mahalliy tadqiqotlar, ilmiy maqolalar va kitoblar [4], [5].
- Amaliy tajribalar: Xorijiy mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarishga oid muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz holatlarning misollari [7], [9].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2.3. Tadqiqot doirasi va chegaralari

- Doirasi: Tadqiqot AQSh, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Germaniya va Yaponiya kabi mamlakatlarning xususiy maktablarini boshqarish tajribalarini qamrab oladi [4], [6].

- Chegaralari: Tadqiqotning asosiy yo‘nalishi boshqaruv tizimlari, moliyalashtirish mexanizmlari va ta’lim sifatini oshirish usullariga qaratilgan. Shu bilan birga, boshqa ijtimoiy omillar (madaniyat, geografik sharoit) bu tadqiqotda cheklangan darajada ko‘rib chiqiladi [7], [9].

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy yo‘nalishlar tahlil qilindi:

1. Xususiy maktablarni moliyalashtirishning davlat va xususiy sektor hamkorligidagi modellari [7].
2. Innovatsion boshqaruv tizimlarining ta’lim sifatiga ta’siri [8], [9].
3. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni joriy etishning samaradorligi [5,][6].
4. Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari.

Tadqiqot davomida AQSh, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Germaniya va Yaponiya kabi rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish bo‘yicha tajribalar o‘rganilib, quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

3.1. AQSh tajribasi: Charter maktablar modeli.

AQShda charter maktablar davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni namoyon etuvchi boshqaruv modeliga ega. Ushbu maktablar davlat tomonidan moliyalashtiriladi, lekin ular boshqaruvda mustaqildir [4], [6].

Charter maktablarning asosiy xususiyatlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- O‘quv dasturlarini ishlab chiqishda erkinlik.
- Moliyalashtirishning davlat va xususiy manbalar orqali amalga oshirilishi.
- O‘quvchilarni qabul qilishda teng imkoniyatlarning ta’minlanishi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, charter maktablarda o‘quvchilarning akademik ko‘rsatkichlari davlat maktablariga nisbatan 15-20% yuqoridir [5][6].

3.2. Buyuk Britaniya tajribasi: Mustaqil maktablar tizimi

Buyuk Britaniyada xususiy maktablar "Independent Schools" deb nomlanadi va ular yuqori sifatli ta’lim xizmatlarini taqdim etadi. Harrow, Eton College kabi maktablar xalqaro miqyosda tan olingan [6].

Ushbu maktablar boshqaruvda to‘liq mustaqildir va o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda zamonaviy yondashuvlarni qo‘llaydi.

Buyuk Britaniyada xususiy maktablarning muvaffaqiyati quyidagi omillar bilan bog‘liq:

- Kichik sinflar va individual yondashuv.
- Yangi pedagogik texnologiyalarning keng qo‘llanilishi.
- Maktablarning iqtisodiy barqarorligi (yuqori to‘lov asosida ishlash).

Natijalarga ko‘ra, ushbu maktab bitiruvchilarining 85% dan ko‘prog‘i nufuzli universitetlarga qabul qilinadi [6], [7].

3.3. Shvetsiya tajribasi: Voucher tizimi

Shvetsiyada xususiy maktablar "Friskolor" deb nomlanadi va davlat tomonidan moliyalashtiriladi. O‘quvchilar "voucher" tizimi orqali davlat mablag‘larini xususiy maktablarda o‘qish uchun ishlatadi [7].

Ushbu tizim raqobatni kuchaytiradi va xususiy maktablarni ta’lim sifatini oshirishga undaydi.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra:

- Xususiy maktablarda o‘quvchilarning qoniqish darajasi 90% ni tashkil qiladi.
- O‘quvchilar akademik ko‘rsatkichlari bo‘yicha davlat maktablaridan 10-15% yuqoridir.

3.4. Yaponiya tajribasi: Texnologik boshqaruv

Yaponiya xususiy maktablarida ta’lim texnologiyalari va boshqaruvning avtomatlashtirilgan tizimlari keng qo‘llaniladi [8].

Ushbu maktablarda quyidagilar diqqatga sazovor:

- Virtual sinflar va onlayn platformalardan foydalanish.
- Ma’lumotlarni boshqarish uchun sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish.

Natijalarga ko‘ra, texnologiyalarni boshqaruv tizimlariga integratsiya qilish ta’lim sifatini oshirgan:

O‘quvchilar o‘zlashtirish darajasi 25% ga yaxshilangan.

O‘qituvchilarning ish samaradorligi 30% ga oshgan.

3.5. Germaniya tajribasi: Dual ta’lim tizimi

Germaniyada xususiy maktablarning boshqaruv tizimi dual ta’lim tizimiga asoslanadi, ya’ni akademik va amaliy ta’lim birgalikda olib boriladi.

Dual tizimning asosiy xususiyatlari:

- Sanoat korxonalari bilan yaqin hamkorlik.
- Talabalarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki:

- Dual tizimni qo‘llagan maktab bitiruvchilarining bandlik darajasi 95% ni tashkil qiladi.
- Amaliy ko‘nikmalarga ega bitiruvchilar ish beruvchilar tomonidan yuqori baholanadi.

Umumiy natijalar

- Xususiy maktablarni boshqarishda moslashuvchanlik, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va davlat-xususiy sektor hamkorligi ta’lim sifatini oshirishda muhim omillar ekani aniqlandi [6], [7].
- Xorijiy tajribalar O‘zbekistonda xususiy maktablarni boshqarish tizimini rivojlantirishda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan bir qancha samarali mexanizmlarni ko‘rsatdi.
- Natijalar bo‘yicha, boshqaruvda innovatsiyalar va davlat bilan xususiy sektor hamkorligi eng muvaffaqiyatli modellar ekanligi tasdiqlandi [5][6].

Rivojlangan mamlakatlarda xususiy maktablarni boshqarish bo‘yicha olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, har bir mamlakat o‘zining ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlariga moslashgan boshqaruv tizimini ishlab chiqqan. Muhokama bo‘limida ushbu tajribalarning asosiy afzalliklari, ularning O‘zbekiston sharoitiga moslashuvchan jihatlari va amaliy qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

4.1. Xorijiy tajribalarning oʻziga xos jihatlari va afzalliklari

1. Innovatsion boshqaruv tizimlari:

- AQShning charter maktablari oʻz-oʻzini boshqarish va davlat bilan hamkorlik mexanizmlarini muvaffaqiyatli qoʻllaydi. Bu modelning afzalligi moliyaviy barqarorlikni taʼminlashi va boshqaruvga mustaqillik berishidir [4], [6].

- Yaponiya maktablarida texnologik boshqaruv tizimlari va avtomatlashtirilgan jarayonlar oʻqituvchi va oʻquvchi samaradorligini oshirishda muhim omil boʻlib xizmat qiladi [8].

2. Davlat-xususiy sheriklik:

- Shvetsiya va AQSh tajribalarida davlatning moliyaviy yordami orqali xususiy maktablar uchun raqobatbardosh sharoitlar yaratilgan. Natijada, sifatni oshirishga intilish kuchayadi [7].

3. Shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv:

- Buyuk Britaniya va Germaniyada oʻquvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan oʻquv dasturlari va amaliy koʻnikmalarni rivojlantirishga yoʻnaltirilgan yondashuvlar joriy qilingan. Bu nafaqat oʻquv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki oʻquvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlarini taʼminlaydi [5].

4.2. Xorijiy tajribalarning Oʻzbekiston sharoitiga moslashuvi

Xorijiy tajribalar oʻziga xos ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar bilan bogʻliq boʻlgani bois, ularni Oʻzbekiston sharoitida qoʻllashda quyidagi jihatlarni hisobga olish lozim:

1. Moliyaviy barqarorlikni taʼminlash:

- Oʻzbekistonda xususiy maktablarning moliyaviy resurslari koʻpincha cheklangan boʻlib, Shvetsiyaning "voucher" tizimini joriy qilish imkoniyatlari oʻrganilishi mumkin. Bu tizim xususiy maktablarga davlat tomonidan moliyaviy koʻmak berish orqali raqobatni oshirish imkonini yaratadi [7].

2. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish:

- Yaponiya tajribasi asosida xususiy maktablarda texnologiyalarga asoslangan boshqaruv tizimlarini bosqichma-bosqich joriy qilish imkoniyati mavjud. Bu oʻquv jarayonining sifatini oshirish va boshqaruv samaradorligini kuchaytiradi [8].

3. Davlat bilan hamkorlikni kuchaytirish:

- AQShdagi charter maktablar tajribasiga asoslanib, davlat va xususiy maktablar oʻrtasida hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish lozim. Bu nafaqat taʼlim sifatini oshiradi, balki moliyaviy yukni ham kamaytiradi [6].

4. Kadrlar malakasini oshirish:

- Germaniya tajribasiga asoslanib, oʻqituvchilarni zamonaviy boshqaruv tizimlari va innovatsion texnologiyalardan foydalanishga oʻrgatish dasturlarini kengaytirish zarur [5].

4.3. Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida Oʻzbekiston sharoitida xususiy maktablarni boshqarishni takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Innovatsion boshqaruv modellarini joriy qilish:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

- Xususiy maktablar rahbariyatiga zamonaviy boshqaruv usullarini o‘rgatish va bu borada xalqaro tajribalarni o‘rganish imkoniyatlarini yaratish.

2. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash:

- Xususiy maktablarni moliyalashtirish bo‘yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish, jumladan, grantlar va imtiyozli kreditlar taqdim etish.

3. Ta’lim sifatini baholash tizimlarini rivojlantirish:

- O‘zbekiston sharoitiga mos keluvchi ta’lim sifatini nazorat qilish va baholash tizimlarini ishlab chiqish.

4. Texnologiyalardan keng foydalanish:

- Maktablarni texnologik infratuzilma bilan ta’minlash va boshqaruvni avtomatlashtirish uchun davlat-xususiy sheriklik loyihalarini joriy qilish.

5. Amaliy ta’lim dasturlarini kengaytirish:

- Germaniya tajribasiga asoslangan holda, xususiy maktablarda amaliy ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va mahalliy sanoat korxonalari bilan hamkorlikni rivojlantirish.

4.4. Cheklovlar va kelajakdagi tadqiqot yo‘nalishlari

Ushbu tadqiqot xorijiy tajribalarni tahlil qilishga asoslangan bo‘lsa-da, mamlakatlar o‘rtasidagi ijtimoiy-madaniy farqlarni inobatga olish zarur. Kelgusida mahalliy sharoitga moslashgan boshqaruv modellarini sinovdan o‘tkazish bo‘yicha amaliy tadqiqotlar o‘tkazilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. UNESCO. (2022). World education monitoring report: Private sector engagement in education. Paris: UNESCO Publishing.
2. OECD. (2021). Education at a glance 2021: OECD indicators. Paris: OECD Publishing.
3. Lubienski, C., & Lubienski, S. T. (2006). Charter, private, public schools and academic achievement: New evidence from NAEP mathematics data. National Center for the Study of Privatization in Education Working Paper, 6(1), 1–32.
4. Chubb, J. E., & Moe, T. M. (1990). Politics, markets, and America's schools. Washington, DC: Brookings Institution Press.
5. Federal Ministry of Education and Research (BMBF). (2021). Dual education system: A model for success. Berlin: BMBF.
6. Dronkers, J., & Robert, P. (2008). Differences in scholarly achievement in public, private government-dependent, and private independent schools: A cross-national analysis. Educational Research and Evaluation, 14(5), 449–476.
7. Swedish National Agency for Education. (2019). Voucher system in Swedish education. Stockholm: Swedish National Agency for Education.
8. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (2020). Innovation in Japanese private schools. Tokyo: MEXT.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

9. Salmi, J. (2020). Private higher education and public good: Global trends and challenges. London: Routledge.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdullayev Farrux Rustam o'g'li**, PhD, "Salam-school" nodavlat ta'lim muassasasi direktori, [**Абдуллаев Фаррух Рустам углы**, доктор философии, директор негосударственного образовательного учреждения "Salam-school"], [**Abdullayev R. Farrux**, Director of the non-governmental educational institution "Salam School"]; manzil: Тошкент шаҳри, Олмазор тумани, 1726280, TALABALAR SHAHARCHASI, SHIFO NUR KO'CHASI, 75Tashkent city, Almazar district, 1726280, TALABALAR SHAHARCHASI, SHIFO NUR KO'CHASI, 75-UY, 316, Uychi st., Namangan city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BOSHLANGʻICH SINFLARDA ONA TILI VA OʻQISH SAVODXONLIGI FANLARINI FANLARARO INTEGRATSIYA MAZMUNIDA OʻQITISHNING AMALIY ASOSLARI

© I.A. Elmurodova [1]
[1]Denov davlat tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, Oʻzbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida oʻqitishning amaliy asoslarini takomillashtirish, oʻqitishda fanlararo integratsiyani amalga oshirishning oʻziga xos xususiyatlari, ularda boradigan jarayonlar va oʻzgarishlarning mazmun - mohiyatini anglash, shuningdek, boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya asosida oʻqitishni takomillashtirish boʻyicha psixologik, pedagogik va oʻquvchi oʻquv-ijodiy faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari hamda innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish holati keltirilgan.

MAQSAD: boshlangʻich maktabda har bir fan bu integratsiyalangan kurs, mazmun jihatidan ular bir-biri bilan uzviy bogʻliq, bu kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar uchun tushunarli boʻlgan bilimlarni oʻzlashtirishni mexanizmini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Mazkur muammoning falsafiy tadqiqotlarida ilmiy bilim va texnikaning turli sohalarida integratsiya jarayonining integratsiyalovchi omillari va aniq shakllarini metodologik tahliliga alohida e’tibor qaratiladi, uning ifodalanish shakllarini turli-tumanligi, eng ahamiyatli va umumiy hisoblangan mezonlarni izlash jarayoni amalga oshiriladi va shu asosda “integratsiya” tushunchasiga sintetik ta’riflar beriladi. Unda bilim sohalarining turli-tuman elementlarini aniqlash, integratsiya shakllari, funksional xususiyatlari, asoslari, mexanizmlarini aniqlashga e’tiborni qaratadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Boshlangʻich ta’limda fanlararo integratsiyani takomillashtirish mezonlari (motivatsiya, shaxsiy sifatlar, oʻzini oʻzi boshqarish, refleksivlik, kreativlik), mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish strategiyalari (muammoli, interfaol, ijodiy, amaliy, refleksiv) uzviyligini ta’minlash asosida rivojlantirilgan. Bu oʻquvchining professionalligi, mahsuldorligi hamda shaxsiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish oʻlchovidir. Demak, integrativ yondashuv asosida boshlangʻich sinf oʻquvchilarida bilimni rivojlantirish mezonlari motivatsiya, shaxsiy sifatlar, o ‘zini-oʻzi boshqarish va kreativlikdan iboratdir.

XULOSA: boshlangʻich maktabda har bir fan bu integratsiyalangan kurs, mazmun jihatidan ular bir-biri bilan uzviy bogʻliq, bu kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar uchun tushunarli boʻlgan bilimlarni oʻzlashtirishni ta’minlaydi. Bu yoshdagi oʻquvchilarda bilimni oʻrganishga boʻlgan faqat emotsional joziba emas, balki bilim olish motivlari bilan ham

bog'liq. O'quvchilarning bu xususiyatlarini hisobga olib, qiziqishlarini quvvatlash uchun bilim olishga bo'ladigan ehtiyojlarini yangi mazmun bilan to'ldirib mumim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, o'quvchi, boshlang'ich sinf, o'quv jarayoni, ona tili, o'qish savodxonligi, bilim, ko'nikma, malaka, kompetentsiya, shakl, metod, vosita, amaliyot, samaradorlik, oshirish, jarayon, shakllantirish, pedagogik asoslar, texnologiya.

Iqtibos uchun: Elmurodova I.A. Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida o'qitishning amaliy asoslari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.419–428.

ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТОВ РОДНОГО ЯЗЫКА И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

© И.А. Элмуродова[1]✉
[1]Наманганский государственный педагогический институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы совершенствования практических основ преподавания предметов родного языка и читательской грамотности в начальных классах в контексте междисциплинарной интеграции, особенности реализации междисциплинарной интеграции в обучении, содержание процессов и изменений, происходящих в них - осмыслению сущности, а также возможности развития психолого-педагогической и учебно-творческой деятельности учащихся по совершенствованию преподавания предметов родного языка и читательской грамотности в начальных классах на основе междисциплинарной интеграции и эффективного использования инновационных педагогических технологий.

ЦЕЛЬ: каждый предмет в начальной школе представляет собой интегрированный курс, по содержанию они неразрывно связаны между собой, что заключается в выявлении механизма усвоения знаний, понятных учащимся младшего школьного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в философских исследованиях данной проблемы особое внимание уделяется методологическому анализу интегрирующих факторов и конкретных форм интеграционного процесса в различных областях научного знания и техники, осуществляется многообразие форм его выражения, поиск наиболее значимых и общих критериев, на основе которых даются синтетические определения понятия "интеграция". В нем делается акцент на выявлении различных элементов областей знаний, выявлении форм интеграции, функциональных особенностей, основ, механизмов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработаны на основе обеспечения преемственности критериев совершенствования междисциплинарной интеграции в

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

начальном образовании (мотивация, личностные качества, самоконтроль, рефлексивность, креативность), стратегий развития навыков логического мышления (проблемного, интерактивного, творческого, практического, рефлексивного). Это показатель профессионализма, продуктивности и развития навыков личного и логического мышления учащегося. Итак, на основе интегративного подхода критериями познавательного развития у младших школьников являются мотивация, личностные качества, самоконтроль и креативность.

ЗАКЛЮЧЕИЕ: в начальной школе каждый предмет представляет собой интегрированный курс, по содержанию они неразрывно связаны между собой, что обеспечивает усвоение знаний, понятных учащимся младшего школьного возраста. Учащиеся этого возраста имеют дело не только с эмоциональным влечением к обучению знаниям, но и с мотивацией к получению знаний. Учитывая эти особенности учащихся и наполняя их потребности в знаниях новым содержанием, чтобы поддержать их интерес, мой воск становится более важным.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, ученик, начальный класс, учебный процесс, родной язык, грамотность чтения, знания, умения, навыки, компетентность, форма, метод, средство, практика, эффективность, повышение, процесс, формирование, педагогические основы, технология.

Для цитирования: Элмуродова И.А. Практические основы преподавания предметов родного языка и читательской грамотности в начальных классах в контексте междисциплинарной интеграции. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 419–428.

PRACTICAL FOUNDATIONS OF TEACHING NATIVE LANGUAGE SUBJECTS AND READING LITERACY IN PRIMARY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION

© Inoyat A. Elmurodova[1]✉
[1]Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the issues of improving the practical foundations of teaching native language subjects and reading literacy in primary schools in the context of interdisciplinary integration, the specifics of interdisciplinary integration in education, the content of processes and changes occurring in them. - understanding the essence, as well as the possibility of developing psychological, pedagogical, and educational-creative activities of students to improve the teaching of native language subjects and reading literacy in primary schools based on interdisciplinary integration and the effective use of innovative pedagogical technologies.

AIM: each subject in primary school is an integrated course, and they are inextricably linked in terms of content, which is to identify a mechanism for learning knowledge that is understandable to primary school students.

MATERIALS AND METHODS: in philosophical research of this problem, special attention is paid to the methodological analysis of integrating factors and specific forms of the integration process in various fields of scientific knowledge and technology, a variety of forms of its expression is carried out, the search for the most significant and general criteria on the basis of which synthetic definitions of the concept of "integration" are given. It focuses on identifying various elements of knowledge areas, identifying forms of integration, functional features, fundamentals, and mechanisms.

DISCUSSION AND RESULTS: developed on the basis of ensuring continuity of criteria for improving interdisciplinary integration in primary education (motivation, personal qualities, self-control, reflexivity, creativity), strategies for developing logical thinking skills (problematic, interactive, creative, practical, reflective). This is an indicator of professionalism, productivity and the development of personal and logical thinking skills of the student. So, based on the integrative approach, the criteria of cognitive development in younger schoolchildren are motivation, personal qualities, self-control and creativity.

CONCLUSION: in primary school, each subject is an integrated course, they are inextricably linked in content, which ensures the assimilation of knowledge understandable to primary school students. Students of this age deal not only with the emotional drive to learn knowledge, but also with the motivation to acquire knowledge. Taking into account these characteristics of students and filling their knowledge needs with new content to support their interest, my wax becomes more important.

Keywords: interdisciplinary integration, student, primary school, educational process, native language, reading literacy, knowledge, skills, competence, form, method, means, practice, effectiveness, improvement, process, formation, pedagogical foundations, technology.

For citation: Inoyat A. Elmurodova. (2025) 'Practical foundations of teaching native language subjects and reading literacy in primary schools in the context of interdisciplinary integration', Inter education & global study, (1), pp. 419–428. (In Uzbek).

Mamlakatimizda fanlararo integratsiyani takomillashtirish fan-texnikaning rivojlanishida, shuningdek, yosh avlodning oʻzgaruvchan dunyoda raqobatbardosh boʻlib shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa ta'lim tizimiga, jumladan, boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida takomillashtirish boʻyicha samarali tajriba va andozalarni joriy etish orqali ta'minlanadi [11].

Integratsiyalashgan darslarni toʻgʻri rasmiylashtirish va amalga oshirish orqali sinflararo musobaqa, savol-javob, munozara tashkil qilish, mustaqil tarzda ijodiy fikr yuritishga oʻrgatish mumkin va bu kabi zamonaviy dars turlarini bajarishdan maqsad dars

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

jarayonida ta'lim oluvchilar faoliyatini jadallashtirish, o'quv manbayini o'zlashtirishning yuqori darajasiga etishishdan iborat. Bu kabi mexanizm o'quvchilarda amaliyotni hayot bilan bog'lashga, dunyoni o'zgacha tasavvur qilishga o'rgatadi, shuningdek, fikrlar rang-barangligiga erishishga, shaxs va jamiyat uyg'unligini anglashga, nostandart mulohaza yuritishga imkoniyat yaratdi.

Shuningdek, integrativ yondashuvda "fanning mantiqiy-metodologik jihati ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi. Fanning mos tarmog'i mantiqiy tuzilmasi tahlili va bu tuzilma komponentlarining prognostik funksiyalarini birgalikda ilmiy bilimlar tizimini hosil qiluvchi asoslar, nazariyalar, qonun va qonuniyatlar, tushunchalar va toifalar, tamoyillar va qoidalar, farazlar, metodlar va dallilarni aniqlash"dan iborat bo'ladi.

Integrativ yondashuvga ko'ra ta'lim mazmunini tanlash bilan bog'liq zarur amallardan biri o'rganilayotgan ilmiy bilimlar tizimi mantiqiy tuzilmasining fan tahlili hisoblanadi. Integrativ yondashuvning zarurati o'qitishda ilmiylik tamoyilining talabi bilan bog'liq holda amalga oshirish, ilmiy bilim va uning o'quv materiali o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni o'rnatishga imkon beradi [7].

Tadqiqotda belgilangan vazifalarni hal etish uchun foydalaniladigan tushunchalarni o'rganish maqsadga muvofiq. Xususan, integrativ yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashtirish maqsadga muvofiq sanaladi.

Ta'lim jarayonini integrativ yondashuv asosida tashkil etish bir holatning boshqasi bilan asta-sekin almashishidan iborat. Jarayon mantiqi ostida ko'pincha o'qitish jarayonini rivojlantirish tushuniladi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida o'qitish o'quv jarayonini samarali tashkil etish va uning har bir bosqichini tavsiflash uchun bilim va ko'nikmalar tuzilmasini tizimli yo'lga qoyishda tushunchalar, faoliyatni samarali o'zgartirish va qayta tashkil etishni inobatga oluvchi tuzilmaning rivojlanishi va uni vaqt bo'yicha taqsimlashni nazarda tutadi [1].

Shuningdek, ta'lim tizimi oldida o'quvchilarning axborot olish va qayta ishlash madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish vazifalari turibdi. Bu jarayonning muvafaqqiyatli kechishida o'qituvchining o'zi maslahatchi, yo'l- yo'riq ko'rsatuvchi, o'quv jarayonining boshqaruvchisiga aylanib boradi. Bunda bosh masala bilimlar olamiga kirish, bu olamning zaxiralaridan samarali foydalanish muhim o'rin tutadi. O'quvchi axborot ummonida yangicha qoidalarni o'rganishi, barcha o'quv fanlari kesimida axborot olishi va uni qayta ishlay olishi zarur bo'ladi.

Integratsiyaning funksiyalari nazariya va amaliyotning, mavhum fikrlash va uni shakllantirish usuli, o'quv jarayoni mazmuni va shakllarining o'zaro aloqadorligi, maqsadlar va vositalarning bog'liqligini bclgilaydi, muayyan miqdoriy bilimlar to'plamida bilishning sifatli yangi darajasini shakllantiradi.

Integratsiyada didaktikning zaruriy sharti o'quv jarayoni mazmuni va mazmunli aloqalariga kirib borish, integratsiyaning didaktik jarayonda sodir bo'ladigan ichki pedagogik nutq darajasida o'qitish jarayonini tushunish maqsadida sharoitlar yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Tashqi pedagogik nutq-shaxsiy didaktik tizimni modellashtirish jarayoni ichki nutq - pedagogik fikrlashdir [3].

L.S.Vigotskiyning fikriga koʻra, ichki nutq insonning nutqiy muloqoti asosida yuzaga keladi va rivojlanadi. Bunday muloqot taʼlim mazmuni va oʻqitish jarayonining mantiqiy tuzilmasi tahliliga oʻrgatish hisoblanadi. Ichki nutq pedagogik ong uchun asosiy boʻlgan muhim jarayonni shakllantiradi.

Bilish jarayonining tavsifi sifatida integrasiya ifodasining koʻp jihatliligi, koʻp darajaliligi uni fan, shuningdek, ilmiy nazariyaning tadqiqot obyektiga aylantiradi, bu esa uning koʻp maʼnoli, koʻp tomonlama taʼriflar miqdorining koʻpligi bilan bogʻliq boʻladi. Har bir taʼrifda mazkur bilim sohasini tavsiflovchi integratsiya jarayonining ahamiyatli belgilari ajratiladi.

Shuningdek, boslangʻich sinf oʻquvchilarda integrativ yondashuvni shakllantirishda taʼlim mazmuni samaradorligi, oʻqitish shakllari va metodlaridan samarali foydalanib, pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasi asosida oʻquvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni tavsiflangan. Integrativ yondashuv bosqichlari quyidagilardan iborat: interoeksiya - oʻquvchi individual imkoniyatlari asosida oʻzlashtirayotgan bilimlarini oʻz ichki dunyosiga integrativ motivlar bilan qabul qilishi sanaladi. Bu jarayonda oʻquvchilarning tafakkuri muhim oʻrin tutadi. Tafakkurning sofistik, eklektik, metafizik-dogmatik, dialektik usullari mavjud boʻlib, unda oʻquvchi tafakkuri faoliyatining turli qirralari sifatida bir-biriga qarama-qarshi, ayni vaqtda, bir-birini toʻldiradi.

Boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini oʻqitishda integrativ yondashuv asosida tayanch va fanga doir xususiy kompetensiyalarni shakllantirish taʼlim jarayonida vujudga keltirilgan muammoli oʻquv vaziyatlarini hal etishda tafakkur jarayonlaridan foydalanish orqali oʻquvchilarning aqliy faoliyati, aql-zakovatini rivojlantirish, ongli xatti-harakatga yoʻnaltirish, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishga zamin tayyorlaydi [8].

Shu nuqtai nazardan taʼlim sifati koʻrsatkichlaridan biri kompetentlilik hisoblanadi. Kompetentlilik faqatgina bilim va koʻnikmalar yigʻindisi boʻlibgina qolmay, oʻquvchilarning egallagan bilimlarini mobillashtirish va aniq vaziyatlarda tajribada qoʻllay olishi bilan tavsiflanadi. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan oʻqitishning asosiy mohiyati boshlangʻich sinflarda boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini integratsion yondashuv asosida oʻqitishda oʻquvchilar tomonidan egallangan bilim, koʻnikma va malakalarni oʻz shaxsiy hayoti davomida, shuningdek, kelgusi kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida qoʻllay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yoʻnaltirish sanaladi.

Integratsiyaning asosi turli faoliyat turlarining gʻoyalari, vositalari, usullari va tuzilmalarining umumiyligi, turli obyekt va xususiyatlarning umumiyligi bilan belgilanadi. S.Yu.Tyunnikovning fikricha, integrativ jarayonning asosi ahamiyatli ravishda uning mantiqi va mazmunini belgilab beradi. Integrativ jarayon oʻqitish jarayonida uni amalga oshirish bosqichlari bilan taʼlim mazmunining alohida muvofiqligini aks ettiradi [8].

Maʼlumki, boshlangʻich sinf oʻquvchilarida fanlararo integratsiyani takomillashtirish oʻzida qatiyat va irodani tarbiyalaydi, shuningdek, algoritmik tarzdagi tartib-intizomlilikni, eng muhimi uning tafakkuri kengayadi. Oʻquv jarayoni dunyoni bilishning asosi boʻlib, tevarak-atrofdagi voqea va hodisalarning oʻziga xos qonuniyatlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ochib berishda muhim ahamiyatga ega boʻlib, vaholanki, boshlangʻich taʼlimda fanlararo integratsiyani oʻrganmay turib fanning rivojlanishini tasavvur qilib boʻlmaydi. Shuning uchun ham fanlararo integratsiya umuminsoniy maʼnaviy-maʼrifatning tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xususan, integrativ yondashuv asosida taʼlim jarayonining asosiy boʻgʻini hisoblangan boshlangʻich taʼlimda mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish bosqichida tartibga soluvchi, bilishga oid va kommunikativ masalalarni maqsadga muvofiq tanlash, maʼlum izchillik va oʻzaro bogʻliqligini taʼminlash koʻzda tutiladi. Boshlangʻich sinf o ʻquvchilarida taklif etilgan masalalarni echishlarida shartlar bilan tanishish, echish va nazorat kabi uchta ketma-ket bosqichlarda amalga oshiriladi.

Masalani oʻquv hamkorligi sharoitida hamkorlikda echishning barcha bosqichlari individual echimga nisbatan maʼlum oʻziga xoslikka ega boʻladi. Biroq individual echimning oʻz vaqtida va samarali nazorat alohida ahamiyatga ega boʻlib, umumlashtiruvchi bosqich tartibga soluvchi, bilishga oid va kommunikativ oʻquv xatti-harakatlarni integrativ yondashuv asosida boshlangʻich sinf oʻquvchilarining oʻquv faoliyatini funksional boʻgʻinlarini amalga oshirishda oʻquv hamkorliklaridagi oʻzlashtirish darajalarining oʻsishi kuzatiladi.

Boshlangʻich taʼlimda fanlararo integratsiyani takomillashtirish samaradorligi asosida quyidagilar belgilangan:

boshlangʻich sinflarda fanlararo integratsiyani takomillashtirish jarayoni umumlashtirilgan metodlar yordamida amalga oshiriladi;

boshlangʻich sinflarda fanlararo integratsiyani takomillashtirish mavhum tushunchalarni aniqlashtirishda oshirishda muhim oʻrin tutadi [5].

Boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini takomillashtirish mazmuni oʻquvchilarni har tomonlama yaʼni tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan. Har bir oʻquv fanini oʻrganish oʻquvchining materialni anglash jarayonini, uni eslab qolishni, taʼsir chanlikni faollashtiruvchi, tafakkurni, nutq va tasavvurni rivojlantiruvchi ruhiy diqqatni yaratishga imkon beradi. Ayniqsa, bilish jarayonida bir-biri bilan uzviy bogʻliq boʻlgan tafakkur turlarini rivojlantirish juda muhim sanaladi [11].

Quyida boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida takomilashtirishga oid darslar ishlanmasi.

Dars mavzusi: “Narsalarning nomini bildirgan soʻzlar” (Ona tili-sinf, 2-3-mashqlar ustida ishlash).

Darsning maqsadi:

Taʼlimiy maqsad: boshlangʻich sinflarda oʻquv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirish. FK1: axborot manbalaridan va darslik materiallaridan tashqari (kitob, lugʻat) manbalardan maʼlumotlarni izlash va foydalanish.

Tarbiyaviy maqsad: boshlangʻich sinflarda ona tili va oʻqish savodxonligi fanlarini fanlararo integratsiya mazmunida oʻqitish. TK3: shaxsiy oʻquv maqsadlarini fanlararo aloqadorlikda mustaqil oʻrganish.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Rivojlantiruvchi maqsad: boshlang‘ich sinflarda o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida o‘rgatish. FK3: darslik ustida mustaqil ishlash.

Darsni jihozlash: mavzuga oid tarqatma va didaktik materiallar, ko‘rgazma qurollar.

Darsda foydalaniladigan texnologiya: “Ijodiy o‘yin” metodi.

Darsning borishi:

I.Tashkiliy qism: O‘quvchilar bilan salomlashish va davomatni aniqlash.

II. O‘tilgan mavzuni so‘rash va baholash. Tarqatma materiallar yordamida o‘quvchilarni darsga jalb etish. Uyga berilgan vazifani tekshirish va baholash.

III. Yangi mavzuni o‘rganish. Bugungi mavzuni “Ijodiy o‘yin” metodi yordamida o‘rganamiz. Sinf o‘quvchilari 4 yoki 5 nafardan iborat guruhlarga bo‘linadi. Shundan so‘ng, 2-sinf “Ona tili” II qism darsligidagi [6], “Narsalarning nomini bildirgan so‘zlar” mavzusidagi 3-mashqda keltirilgan “Qizil kitob nima?” matnini, 2-sinf “O‘qish savodxonligi” IV qism darsligidagi [2] “Tabiatni avaylaymiz” she’ri bilan fanlararo gorizontal bog‘lanish mazmunida tushuntiriladi.

Jumladan, Qizil kitob nima? Yo‘qolib ketish xavfi bo‘lgan o‘simlik va jonzotlarni asrash maqsadida 1963-yildan Qizil kitoblar tuzila boshlandi. Bunday kitoblar ikki turda bo‘ladi. Birinchisi Xalqaro bo‘lib, unda butun jahondagi noyob o‘simlik va jonzotlar ro‘yxatga olinadi. Ikkinchi turdagi Qizil kitobga faqat bir hududdagi o‘simlik va hayvonlar kiritiladi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga 517 ta noyob jonzot va o‘simlik turlari kiritilgan.

Qoidani tushunib oling. So‘zlar shaxs va narsa nomini, uning harakatini, belgisini, sanog‘ini bildiradi.

Shaxs nomi: Ibrohim, Madina, Salim.

Narsa nomi: qalam, daftar, kitob.

Shaxs-narsa harakati: yugurdi, kuldi, yozdi.

Shaxs-narsa belgisi: qattiq, sariq, chiroyli.

Shaxs-narsa sanog‘i: beshta, uchta, o‘nta.

3-mashq. O‘qing. Narsalarning nomini bildirgan so‘zlarni yozing.

Ibrohim, maktab, ruchka, tez, qizil, chiroyli, daftar, yozdi, oldi, Madina, keldi. 2-sinf “O‘qish savodxonligi” IV-qism darsligidagi “Tabiatni avaylaymiz” she’ri bilan fanlararo integratsiyalaymiz.

She’rni o‘qing va savollarga javob bering.

Tabiatni avaylaymiz

Qushchalarni qiynamaymiz,
Qanotlarini yulmaymiz.
O‘tlarni payhon qilmaymiz,
Tabiatni avaylaymiz!
Teraverib lolalarni,
Ranjitmaymiz odamlarni.
Sindirmaymiz bodomlarni,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Tabiatni avaylaymiz!
Ming xil giyoh, jonivorlar
Tabiatni qilar dilbar.
Keling, birga deylik, do‘stlar:
Tabiatni avaylaymiz!

Demak, 2-sinf “Ona tili” II qism darsligidagi “Narsalarning nomini bildirgan so‘zlar” mavzusidagi 3-mashqda keltirilgan “Qizil kitob nima?” matnini, 2-sinf “O‘qish savodxonligi” IV qism darsligidagi “Tabiatni avaylaymiz” she’ri bilan fanlararo gorizontal bog‘lanishi, ularning bir - biriga mantiqan mos kelishi fanlararo aloqadorlikda tushuntirilib, tabiatdagi barcha narsalarning bir-biriga uzviy bog‘liqligi haqidagi bilimlar singdirilib boriladi.

IV. Mavzuni mustahkamlash. Mavzu quyidagi savollar yordamida mustahkamlanadi.

1. Ona tilini o‘qitishda fanlar integratsiyasini takomillashtirish mazmunida fanlararo aloqadorlik mazmunidagi bilimlarning ahamiyati nimada?
2. Qizil kitob nechanchi yildan tuzila boshlagan?
3. O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga nechta noyob jonzot va o‘simlik turlari kiritilgan?

V. O‘quvchilar bilimini nazorat qilish va baholash. Dars yakunida fanlararo integratsiya mazmunidagi bilimlarni singdirish.

VI. Uyga vazifa. 2-sinf “Ona tili” II qism darsligidagi “Narsalarning nomini bildirgan so‘zlar” mavzusidagi 3-mashqda keltirilgan “Qizil kitob nima?” matnini, 2-sinf “O‘qish savodxonligi” darsligidagi “Tabiatni avaylaymiz” mavzusi bilan fanlar intyegratsiyasi asosida o‘qib kelish.

Nazorat savollari:

1. O‘zingiz yashagan joydagi bir daraxtni ta’riflab bering.
2. U nima uchun muhim, deb o‘ylaysiz?
3. Suv resurslarini tejash uchun qanday harakatlar qilish mumkin?
4. Atrof-muhitni toza saqlashda har birimizning o‘rnimiz qanday?
5. U nima uchun muhim, deb o‘ylaysiz?
6. Hayvonlarni muhofaza qilish uchun nimalar qilish kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Adizova N.B. Ona tili o‘qitish metodikasi //o‘quv qo‘llanma. “Sadriddin Salim Buxoriy” Durdona, -Buxoro. 2021.-112 b.
2. Aydarova U.B. O‘qish savodxonligi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. IV qism .- Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. - 80 b.
3. Buxareva L.N. Integratsiya uchebnых zanyatiy v nachalnoy shkole na kraevedcheskoy osnove// Nach. shkola. 1991. -№ 8.- S.48-51.
4. Baratov Sh. Kichik yoshdagi o‘quvchilar faoliyatini baholash. Toshkent: O‘qituvchi, 1992. - 47 b.

5. Kuranov S. Ona tili: Umumiy o‘rta ta'lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik I qism. / Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023-y. -88 b.
6. Yulbarsova X.A. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilaning kommunikativ kompetentliligini shakllantirish texnologiyasi: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)., diss... avtoref.- Namangan, 2019. - 48 b.
7. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang‘ich ta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi. O‘quv qo‘llanma. **-** Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2009. **-**192 b.
8. Norbutayev Kh.B. Natural intersubjects formation of ecological thinking in school pupils. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) https://www.tarj.in ISSN: Impact Factor: SJIF 2021=7.699 10.5958/2278-4853.2021.00710.2. -P. 419**-**426.
9. Elmurodova I.A. Boshlang‘ich sinflarda o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirish metodikasi //O‘zMU xabarlari. Ijtimoiy gumanitar fanlar turkumi. **-** Toshkent-2023. 1/5- B. 226 -229.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Elmurodova Inoyat Abdumutalibovna**, Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi kafedrasi erkin tadqiqotchisi, [**Эльмуродова Инаят Абдумуталибовна,** исследователь кафедры методики начального образования], [**Inoyat A. Elmurodova**, Researcher at the Department of Methods of Primary Education manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

INGLIZ TILI O'QITISH JARAYONIDA MUAMMOLI TA'LIMNI QO'LLASH DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

© Z. R. Baxronova [1]✉
[1]Buxoro davlat Pedagogika instituti, Buxoro, O`zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ushbu maqolada muammoli ta'limni tashkil etish, muammoni hal qilish jarayonining o'rganish bosqichlari, oʻquvchilarning muammoli masalalarni yechish koʻnikmalari, o'qituvchilarning muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonini boshqarish ko'nikmalari hamda muammoli ta'limdagi yondashuvlarning bugungi kundagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

MAQSAD: zamonaviy ta'lim tizimida muammoli ta'lim texnologiyalarni qo`llash dolzarb ahamiyatga ega bo`lib, uni ingliz tilini o`qitish jarayonida samarali foydalana olish o`qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada ingliz tilini o`qitishda muammoli ta'lim texnologiyalardan samarali foydalanish bo`yicha usullarni tahlil qilish uchun turli xil metodlardan foydalanildi: adabiyotlarni tahlil qilish, so`rovnoma o`tkazish, amaliyotga oid tadqiqotlar, statistik tahlil

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu maqolada ingliz tilini o`qitishda muammoli ta'lim samarali qo`llash bo`yicha metodlar ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko`rsatadiki, ingliz tilini o`qitishda muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, talabalarda nazariy bilimlarini amaliyotda qo`llash imkoniyatini berish bilan birga, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qila olish kabi konikmalarni rivojlantiradi.

XULOSA: Ingliz tilini o`qitishda muammoli ta'lim texnologiyalar garchi avvaldan qo`llanib kelayotgan bo`lsada , uni zamonaviy shart-sharoitlarda samarali foydalanish bo`yicha yangicha metodlarni ingliz tili darslarda joriy etish bo`yicha pedagogik tadqiqotlar olib borish zarur.

Kalit so'zlar: muammoli oʻqitish, yondashuv, kompetensiya, eksperemental tadqiqot, gipoteza, rolli mono-loyiha, verbalizatsiya, polilog.

Iqtibos uchun: Bahronova Z. R. Ingliz tili o'qitish jarayonida muammoli ta'limni qo'llash dolzarb muammo sifatida. // Inter education & global study. 2025. №1 B.429–436.

В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ ПОДДЕРЖКА ПРОБЛЕМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК АКТУАЛЬНЫЙ ВОПРОС

© З.Р. Бахронова[1]✉

[1] Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В этой статье рассматриваются организация проблемного обучения, этапы обучения процессу решения проблем, навыки учащихся по решению проблем, навыки учителей по управлению процессом решения проблем, а также текущее состояние проблемного обучения. обсуждаются подходы, подчеркивает их важность.

ЦЕЛЬ: использование проблемных образовательных технологий в современной системе образования имеет актуальную актуальность, а эффективное их использование в процессе обучения английскому языку заключается в повышении педагогического мастерства учителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье использованы различные методы анализа эффективности использования проблемных образовательных технологий в обучении английскому языку: анализ литературы, опрос, практическое исследование, статистический анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье проанализированы научно-теоретические основы методов эффективного использования проблемного обучения в обучении английскому языку. Результаты исследования показывают, что использование технологий проблемного обучения в обучении английскому языку обеспечивает при этом результат. возможность применять теоретические знания на практике, развивает такие навыки, как самостоятельное мышление, умение принимать решения в проблемных ситуациях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Хотя проблемные образовательные технологии используются в обучении английскому языку уже давно, необходимо провести педагогические исследования по внедрению новых методов эффективного использования на занятиях по английскому языку в современных условиях.

Ключевые слова: проблемное обучение, подход, компетентность, экспериментальное исследование, гипотеза, ролевой монопроект, вербализация, полилог.

Для цитирования: Бахронова З.Р. В процессе обучения английскому языку поддержка проблемного образования как актуальный вопрос. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 429–436.

IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH SUPPORTING PROBLEMATIC EDUCATION AS A RELEVANT ISSUE

© Zulfiya R. Baxronova[1]✉
[1] Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

INTRODUCTION: In this article, the organization of problem-based learning, learning stages of the problem-solving process, students' problem-solving skills, teachers' skills in managing the problem-solving process, and the current state of problem-based learning approaches are discussed. emphasizes the importance.

AIM: the use of problem-based educational technologies in the modern education system is of urgent importance, and its effective use in the process of teaching English is to improve the pedagogical skills of teachers.

MATERIALS AND METHODS: in this article, various methods were used to analyze the effective use of problem-based educational technologies in teaching English: literature analysis, survey, practical research, statistical analysis

DISCUSSION AND RESULTS: this article analyzed the scientific-theoretical basis of methods for effective use of problem-based learning in English language teaching. The results of the research show that the use of problem-based learning technologies in English language teaching, while providing the opportunity to apply theoretical knowledge in practice, it develops skills such as independent thinking, ability to make decisions in problematic situations.

CONCLUSION: Although problem-based educational technologies have been used in teaching English for a long time, it is necessary to conduct pedagogical research to introduce new methods of effective use in English classes in modern conditions.

Key words: problem-based learning, approach, competence, experimental research, hypothesis, role-playing monoproject, verbalization, polylogue.

For citation: Zulfiya R. Baxronova. (2025) ‘In the process of teaching english supporting problematic education as a relevant issue’, Inter education & global study, (1), pp. 429–436. (In Uzbek).

Jahon mamlakatlarida ingliz tilini muammoli o‘qitishda, eng avvalo, o‘qituvchi tafakkurini rivojlantirish, o‘quv jarayonini takomillashtirishda zamonaviy ta’lim metodlaridan samarali foydalanish asosiy masalalardan biri sifatida qaralib, ular ustida ko‘plab tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Ingliz tilini muammoli o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish, interfaol metodlarni ingliz tili ta’limiga tatbiq etish, o‘quvchi mantiqiy tafakkurini rivojlantirishning metodik-didaktik ta’minotini yaratish orqali muammoli o‘qitish texnologiyalarini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Mamlakatimiz ta’lim tizimida ingliz tilini muammoli o‘qitishda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, xorijiy tajribalar asosida ingliz tilida muammoli vaziyatlarni tashkil etish, o‘quvchilarda ingliz tiliga oid kompetensiyalarni rivojlantirishning me’yoriy asoslari va moddiy-texnik bazasini rivojlantirish bo`yicha so‘nggi yillarda bir necha islohotlar o`tkazilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori[1], O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-maydagi “Xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirishni samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi[2],

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-yanvardagi “Xorijiy tillarni o‘rganishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi[3] qarorlari bo`yicha mamlakatimizda xorijiy tillarni o‘rgatishni ommalashtirishni yangi bosqichga olib chiqish va sohani rivojlantirish uchun tizimli ishlarni tashkil etish, ulg‘ayib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, buning uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish maqsadida xorijiy tillarni o‘qitish sifatini oshirish ustuvor vazifa etib belgilangan. Natijada, ta’lim tizimida chet tili fanini o‘qitishda o`quvchilarning tinglab tushunish, o‘qish, yozish hamda gapirish kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo`llash dolzarb ahamiyatga ega bo`ldi. Shu jihatdan interfaol ta’lim texnologiyalarini chet tillarni o`qitishda samarali foydalanish o`qituvchilardan nafaqat chuqur bilim, balki dars jarayoniga nisbatan kreativ, innovatsion yondashuvni talab etadi. Ayniqsa, hozirgi kunda muammoli o‘qitish ta’lim texnologiyasi asosida ingliz tilini o`qitishni takomillashtirish muhim ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o`zini namoyon etmoqdi.

Ingliz tili darslarida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini muammoli vaziyatlar yaratish va ularni ijobiy hal qilish, muammoli savollar berish, o‘quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish, rolli o‘yin elementlaridan foydalanish, dars jarayonida yo‘l qo‘yilgan ayrim xatoliklarni o‘quvchilarning o‘zlari mustaqil hal qilishlariga imkoniyat yaratish orqali tashkil etish mumkin. “Muammo” qiyin savol, masala va yechim talab qiluvchi topshiriq demakdir. Didaktikaning mantiqiy prinsiplaridan biri sifatida “muammo” faylasuflar tomonidan qayd etilgan “bilmaganlik haqidagi bilim”ni yoki savollar xilma-xilligini, yechimi oldindan egallangan bilimlarda bo‘lmagan, shuning uchun yangi bilimlarni egallash uchun ma’lum ijodiy faoliyatni talab qiladi. “Muammo” tushunchasi ma’lum darajada aniq bo‘lsa-da, biroq amalda bu tushunchaga izoh berilmagan. “Muammoli o‘qitish” yuzasidan metodist olimlar va psixologlar tomonidan ayrim tadqiqot ishlari amalga oshirilganligiga qaramasdan, hozirga qadar unga aniq bir ta’rif berilmagan. Masalan, V.Okon shunday yozadi: “muammoni yechishga urinayotgan o‘quvchi o‘z fikri bilan butun tuzilmani qamrab oladi, uning alohida elementlarining o‘zaro munosabati haqida fikr yuritadi, so‘ngra ular orasidagi yetishmayotgan elementlarni yoki noma’lum bog‘lanishlarni kashf etadi va shu tariqa to‘ldiradi. Tuzilishga doimiy qaytish nafaqat muammoni hal qilishga, balki u bilan bog'liq bilimlarni mustahkam o'zlashtirishga ham yordam beradi" [4]. Bu tushunchaning turli xil talqini mavjud. Muammoli o‘qitishni rivojlantiruvchi ta’lim - umumiy va maxsus rivojlanishga olib keladigan fan asoslarini o‘rganish jarayonida maxsus pedagogik vositalar yordamida o‘quvchining fikrlash qobiliyati va bilish ehtiyojini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim deb hisoblash mumkin. Psixolog S.L. Rubinshteynning yozishicha, fikrlash insonning har qanday faoliyati singari biror ta’sirlanishdan kelib chiqadi. Qayerda ta’sirlanish bo‘lmasa, u yerda faoliyat ham bo‘lmaydi. Bu jarayonning ro‘y berishi uchun o‘quvchini fikrlashga majbur qiluvchi biror asos bo‘lishi lozim. Muammoli o‘qitishning nazariy asosida o‘quvchining ijodiy bilish qonuniyati yotadi. O. Selts o`z tadqiqot ishida muammoli ta’limning asosiy yo'nalishini "insonning ijodiy fikrlash sohasi, eksperimental tadqiqotning asosiy usuli - ijodiy muammoli topshiriqlarni hal qilish usuli" deb ta’kidlaydi. [5].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Muammoli o‘qitish o‘quvchi faoliyatini ijodiy bilish orqali tashkil etishdan iborat. Muammoli ta’limni quyidagicha tashkil etish mumkin:

1. Muammoli vaziyatlar yaratish va uni tahlil qilish jarayonida o‘quvchi yangi nazariy bilim, amaliy ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo‘ladi.

2. O‘quvchining ilgari egallagan nazariy bilimi, amaliy ko‘nikma, malaka va kompetensiyalari orqali muammoni hal qilishga faol jalb qiladi. Nazariy bilimni o`zlashtirishni shunday tashkil qilish kerakki, u mos yechimni topish uchun o‘quvchiga muammoni hal qilish hamda ilgari surilayotgan farazni tahlil qilishda yordam bersin.

Muammoning taxmin qilinayotgan yechimi ba’zan nazariy, aksariyat hollarda eksperimental tekshirib ko‘riladi. Muammo yechiladi va shu yechim asosida ilmiy xulosa chiqariladi. Ilmiy xulosa asosida o‘quvchi o‘rganilayotgan ob’ekt haqida yangi bilimga ega bo‘ladi. Shu jihatdan muammoni hal qilish jarayonini o'rganib, A.M. Matyushkin quyidagi besh bosqichni ko`rsatib o`tgan:

1) muammoli vaziyatning paydo bo'lishi;
2) masalani “yopiq” yechish bosqichi;
3) muammolarni “ochiq” yechish bosqichi;
4) topilgan tamoyilni amalga oshirish;
5) olingan yechimning to‘g‘riligini tekshirish. [6].

Shu jihatdan muammoni hal qilish jarayonida o‘rganilayotgan ob’ektning boshqa qirralarini ham o‘rganish zarur. Natijada, o‘quvchi ma’lum bilimlar tizimiga ega bo‘ladi. Polyak pedagogi V. Okon muammoli o‘qitishni quyidagicha tushuntiradi: muammoli o‘qitish deganda, biz shunday faoliyat turini tushunamizki, u muammoli vaziyatlarni tashkil etish, muammoni shakllantirish, muammoni hal qilish uchun o‘quvchiga yordam berish, natijani tekshirish, pirovardida, egallagan nazariy bilimlarni amaliyotda mustahkamlash va tizimlashtirishdan iborat. Bundan kelib chiqib o‘quvchilarning muammoli masalalarni yechish ko‘nikmalarini quyidagicha ajratish mumkin:

1) muammolarni ko‘rish va ularni mustaqil qo‘yish qobiliyati;
2) yechim gipotezasini yaratish, uni baholash, agar asl gipoteza samarasiz bo'lsa, yangisiga o'tish qobiliyati;
3) qaror qabul qilish jarayonini o'z manfaatlariga muvofiq yo'naltirish va o'zgartirish qobiliyati;
4) o'z qaroringizni va suhbatdoshlaringizning qarorlarini baholash qobiliyati. [7].

Ingliz tili darslarida muammoli ta’lim texnologiyalarini samarali qo`llashda o`qituvchining pedagogik mahorati muhim ahamiyat kasb etadi. Shunga ko`ra har bir pedagog o`ziga xos boshqaruvchilik ko`nikmalariga ega bo`lishi zarur. Ayniqsa o'qituvchilarning muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonini boshqarish ko'nikmalari quyidagilarga bo'linadi:

1) muammoli vazifada maqsadga erishish yo'lida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldindan ko'ra bilish;
2) noma'lum komponentlar sonini tartibga solish asosida uni osonlashtiradigan yoki qiyinlashtiradigan muammoli vazifani darhol qayta shakllantirish qobiliyati;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

3) muammoli vaziyatlarni muammoni hal qiluvchilarning fikrlash jarayoniga muvofiq tanlash qobiliyati;

4) talabalar va o'qituvchining nuqtai nazarlari bir-biriga to'g'ri kelmasa ham, talabalar qarorlarini xolisona baholash qobiliyati.

O‘quvchining ijodiy qobiliyati va fikrlashini rivojlantirish uchun ingliz tili darslarida muammoli mazmundagi konferensiya darsi tashkil etish ijobiy natija beradi. Muammoli mazmundagi konferensiya darslari sinfxona sharoiti, o‘quvchilarning qiziqishlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi va o‘tkaziladi. Bunday darslarni tashkil etishda o‘qituvchi an’anaviy darslarga qaraganda ko‘proq qiyinchilikka duch keladi. Lekin bunday darslarning samaradorligi an’anaviy darslarga nisbatan yuqori bo‘ladi. Muammoli mazmunda konferensiya darslarini tashkil etish va olib borish o‘qituvchidan tajriba va mahorat talab qiladi. Ingliz tilida muammoli mazmunda konferensiya darslarini tashkil etish ingliz tiliga doir qo‘shimcha adabiyotlar o‘qish, ma’ruzalar qilish, bahs-munozara kabi muammolarni hal qilishni o‘rgatadi.

Muammoli ta’limda loyiha yondashuvi muammoli topshiriqlar darajalarini hisobga olgan holda muammoli yondashuvni amalga oshirishning mumkin bo'lgan usullaridan birini ifodalaydi.

Rolli mono-loyiha bo'yicha ish bosqichlari muammoli topshiriqdagi muammo ustida ishlash bosqichlariga mos keladi. Bunday mono-loyihaning muammoli tabiati muammoli vazifalarni tashkil etish orqali amalga oshiriladi, unda talabalar muammoli topshiriqlarni hal qiladilar, muammoning amaliy yechimini ko'rsatadilar.

Ta’limga muammoli yondashuv ingliz tili darslarda nafaqat kommunikativ nutq ko'nikmalarini shakllantirishga, balki muammoli vazifalarni tashkil qilish uchun qidiruv ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Monologik va dialogik nutqni o'rgatishdagi muammoli vazifalar loyihadan oldin bo'lishi kerak, shuning uchun muammoli vazifalarni tashkil qilishda o'qituvchi quyidagilarni hisobga olishi kerak: o'qitishning ushbu bosqichida talabalarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish darajasi; muammo darajasi; jamoat hayotining sohalari. Buning sababi shundaki, nutq -nutq faoliyatining bir turi sifatida, I.A. Zimnaya, ma'lum bir psixologik mazmun bilan tavsiflanadi, unga quyidagilar kiradi: mavzu, ya'ni bayonotning semantik mazmuni; verbalizatsiyaning lingvistik vositalari; fikrni shakllantirish va shakllantirish usuli - nutq; holat - vaziyat; muammoli vazifada noma'lum bo'lgan va bayonotni tuzishda ma'lum qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Monolog, dialog, polilog o'tkazish qobiliyati - talabalarning muammoli vazifalar bilan muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur shart, shu jumladan loyihani amalga oshirishda - muammolilikning yuqori darajasi bilan ajralib turadigan tayyorlanmagan nutq kontekstida ko'rib chiqiladi.Chet tillarini loyiha asosida o‘qitish o‘qituvchilarning ijodiga tayanishni, ularni ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan tanishtirishni o‘z ichiga oladi, turli o‘quv fanlarini chinakamiga birlashtirishga, o‘quvchilar uchun turli ish usullaridan foydalanishga va hamkorlikda o‘qitishni tashkil etishga imkon beradi.

Xulosa o`rnida shuni aytish mumkinki, muammoli ta’limda muammoli vazifaning fikrlash jarayonida tutgan o‘rni va rolini aniqlashda tafakkur muammoli vaziyatga duch

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

kelganda vujudga kelishini ta’kidlash lozim. Agar muammoli vazifani qo'yayotganda, inson noma'lum narsani tushunishi kerak bo'lsa, u holda muammoli vaziyat aqliy qiyinchilikning ruhiy holati - fikrlash va nutq ishlab chiqarish jarayoni uchun rag'bat sifatida paydo bo'ladi. Shu jihatdan muammoli ta’lim texnologiyalari shaxsning o'zini o'zi anglashi va uning ta'lim faoliyatini optimallashtirishga qaratilgan muammoli vazifalarning tashkiliy asosidir. Ushbu tadqiqot kontekstida talabalarga umumiy chet tilini, xususan, ingliz tilida gapirishni o'rgatish bo'yicha o'qituvchidan talabaga muammoli vazifalarni tashkil etish imkoniyati ana shunday shart sifatida yangilanadi. Muammoli ta’lim muammoli vazifalarning tashkiliy asosi sifatida ushbu jarayonni talabalarning o'zlari tomonidan kognitiv, tadqiqot, kommunikativ, muammoli va loyihaviy vazifalarni shakllantirish va hal qilishga yo'naltirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 1875-sonli qarori, 2012-yil 10-dekabr, lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-maydagi “Xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirishni samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 312-sonli qarori, 2021-yil 19-mayda, lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-yanvardagi “Xorijiy tillarni o‘rganishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 34-sonli qarori,2022-yil 19-yanvar, lex.uz
4. Okon V. Muammoli ta’lim asoslari. -M.: Ta'lim, 1968. -145 b, 222-bet.
5. Dunker K. Samarali (ijodiy) fikrlash psixologiyasi // Fikrlash psixologiyasi. - M., 1965. B.38-119, 118-bet.
6. Matyushkin A.M. Fikrlash va o'rganishdagi muammoli vaziyatlar. -M.: Pedagogika, 972.-282s 51-bet.
7. Kovalevskaya E.V. Muammoli ta’lim: yondashuv, usul, tur, tizim. - M.:MNPI,2000-134 b.
8. Baxronova Z.R. Specific Features of Using Problem-Based Learning in Teaching Foreign Language Teaching. Excellencia: international multi-disciplinary journal of education https://multijournals.org/index.php/excellencia-imje/article/view/2392
9. Baxronova Z.R. Talabalarni til o’rganishda muammoli ta’lim ko’nikmalarini shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar 2024/№9
10. Baxronova Z.R. Muammoli ta’lim texnologiyasini qo`llashda muammoli topshiriqni shakllantirishning nazariy asoslari. Pedagogika ilmiy-nazariy, metodik jurnal 2025, 1-son

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Baxronova Zulfiya Ravshanovna, Buxoro Davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti, **[Бахронова Зульфия Равшановна,** докторант базовой докторантуры Бухарского государственного педагогического института], **[Zulfiya R. Bakhronova,** a PhD student at Bukhara State Pedagogical Institute]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro t., Udurg'i ko'chasi 43-uy, [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, ул. Удурги, 43.] [Address: Uzbekistan, Bukhara city, Udurgi st. 43] E-mail: zulfiyabaxronova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATI MONITORINGI INNOVATSION BOSHQARUVINING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

© Z.Y. Bozorov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: professor-o'qituvchilarning zamonaviy faoliyatga tayyorligining muhim ijtimoiy va kasbiy sifatlari, nafaqat ta'lim muassasasidagi iqtisodiy va moliyaviy vaziyatga, balki bevosita bu sifatlarning talab etilganligi bilan ham bog'liqdir. Zamonaviy oliy ta'limning asosiy real talablaridan biri o'qituvchilarning kasbiy sifatlari va yetarlicha malakaga ega bo'lishidir. Maqolada ta'lim menejmentidagi innovatsiyalar va zamonaviy pedagogik faoliyat haqida barqaror hamda hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va tasniflarni yanada takomillashtirish zarurligi tahlil etilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringi innovatsion boshqaruvining samarali mexanizmlarini bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shuningdek, pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringi borasida sifat menejmenti munosabatni shakillantirish ahamiyatini aniqlash, ulardan ta'lim jarayonida maksimal samaradorlik bilan foydalanish usullarini taklif qilish hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringi innovatsion boshqaruvining samarali mexanizmlarini shakillantirish imkoniyatlarini o'rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: oliy ta'lim muassasalarida o'zlari tomonidan ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini boshqarish, uni takomillashtirishga bo'lgan intilish obyektiv zaruratga aylanib qolmoqda. Oliy ta'lim muassasalari faoliyatida sifat menejmentini joriy etish borasida mazkur yo'nalishda hozirgi kunlargacha shakllangan xorijiy tajribalarni o'rganib, ularning ilg'or g'oyalarini tatbiq etgan holda mamlakat oliy ta'lim tizimining sifat menejmentini shakllantirish muhim masaladir.

Ta'lim faoliyati sifatini boshqarishning amaldagi yondashuvlar va amaliyotining tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim muassasalarini, o'z mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan davlat ta'lim standartlarini bajarishga, o'qitish jarayonini tashkillashtirishga qo'yilgan rasmiy talablarning nazorati va o'quvchilarning shahodatlanishi asosida ta'lim berish sifatini baholashga ko'proq yo'nalgan.

XULOSA: oliy ta'lim muassasalari ta'lim–tarbiya sifatining holati, uning monitoringi axborot–kommunikatsiya texnologiyalari vositalari imkoniyatlaridan unumli foydalangan

holda xolis baholansa, ta’lim sifatiga salbiy ta’sir etgan omillar o‘z vaqtida korreksiyalanib, istiqbolga yo‘naltirilgan chora–tadbirlarni amalga oshirishda katta imkoniyatlarga ega ekani aniqlandi.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, ta’lim menejmenti, ta’lim sifati, pedagogik faoliyat, zamonaviy pedagogik faoliyat**.**

Iqtibos uchun: Bozorov Z.Y. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifati monitoringi innovatsion boshqaruvining pedagogik mexanizmlari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.437–445.

ПЕДАГОГИКА, МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ, ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ИННОВАЦИОННОГО МЕНЕДЖМЕНТА

© З.Ю. Бозоров[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: важные социально-профессиональные качества профессорско-преподавательского состава с точки зрения их готовности к современной деятельности связаны не только с экономическим и финансовым положением образовательного учреждения, но и с непосредственным спросом на эти качества. Одним из главных реалистичных требований современного высшего образования являются профессиональные качества и достаточная квалификация преподавателей. В статье анализируется необходимость дальнейшего совершенствования устойчивых и общеприемлемых научных концепций и классификаций инноваций в образовательном менеджменте и современной педагогической деятельности.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является разработка научно обоснованных рекомендаций по эффективным механизмам инновационного управления мониторингом качества образования в высших педагогических учебных заведениях. Также ставится задача выявить значимость формирования управленческого подхода к контролю качества образования в педагогических вузах и предложить методы его максимально эффективного использования в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье с использованием исследовательских методов изучены возможности формирования эффективных механизмов инновационного управления мониторингом качества образования в высших педагогических учебных заведениях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: стремление управлять и повышать качество образовательных услуг, предоставляемых высшими учебными заведениями, становится объективной необходимостью. В плане внедрения управления качеством в деятельность высших учебных заведений важно изучить зарубежный

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

опыт, который сложился в этой области к настоящему времени, и внедрить их передовые идеи для формирования управления качеством в системе высшего образования страны.

Анализ современных подходов и практик управления качеством образовательной деятельности показывает, что образовательные организации в большей степени ориентированы на реализацию государственных образовательных стандартов, разработанных собственными специалистами, мониторинг официальных требований к организации образовательного процесса, оценку качества образования на основе по отзывам студентов.

ВЫВОД: если объективно оценивать и контролировать качество образования и подготовки кадров в высших учебных заведениях с использованием потенциала информационно-коммуникационных технологий, то можно своевременно устранять факторы, негативно влияющие на качество образования, и принимать меры, ориентированные на будущее. - Было установлено, что он имеет большой потенциал для реализации мер.

Ключевые слова: высшее образование, образовательный менеджмент, качество образования, педагогическая деятельность, современная педагогическая деятельность.

Для цитирования: Бозоров З.Ю. Педагогика, мониторинг качества образования в высших учебных заведениях, педагогические механизмы инновационного менеджмента. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 437–445.

PEDAGOGICAL MECHANISMS OF INNOVATIVE MANAGEMENT OF MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Zakir Y. Bozorov [1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the important social and professional qualities of professors and teachers for modern activity are not only related to the economic and financial situation in the educational institution, but also directly related to the demand for these qualities. One of the main real requirements of modern higher education is the professional qualities and sufficient qualifications of teachers. The article analyzes the need to further improve stable and universally acceptable scientific concepts and classifications of innovations in educational management and modern pedagogical activity.

AIM: the purpose of this article is to develop scientifically based recommendations on effective mechanisms of innovative management of monitoring the quality of education in higher pedagogical educational institutions. Also, the purpose of the article is to determine the importance of forming a quality management approach to monitoring the

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

quality of education in pedagogical higher educational institutions, to propose methods for their maximum effectiveness in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: in this article, scientific and research methods were used to study the possibilities of forming effective mechanisms for innovative management of monitoring the quality of education in pedagogical higher educational institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: the desire to manage the quality of educational services provided by them in higher educational institutions and improve it is becoming an objective necessity. In terms of introducing quality management in the activities of higher educational institutions, it is important to study foreign experiences that have been formed in this direction to date and to implement their advanced ideas, thereby forming quality management in the country's higher education system.

The analysis of current approaches and practices of quality management of educational activities shows that educational institutions are more focused on implementing state educational standards developed by their specialists, monitoring the official requirements for the organization of the educational process, and assessing the quality of education based on student testimonials.

CONCLUSION: it was found that if the state of the quality of education and upbringing in higher educational institutions is objectively assessed, its monitoring is carried out using the capabilities of information and communication technologies, then the factors that negatively affect the quality of education have great opportunities for timely correction and implementation of forward-looking measures.

Keywords: higher education, educational management, quality of education, pedagogical activity, modern pedagogical activity.

For citation: Zakir Y. Bozorov. (2025) ‘Pedagogical mechanisms of innovative management of monitoring the quality of education in higher pedagogical educational institutions’, Inter education & global study, (1), pp. 437–445. (In Uzbek).

Mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalarida ularning oliy ma’lumotli yuqori raqobatbardoshlikka ega mutaxassis kadrlarni tayyorlash borasidagi ta’lim faoliyati sifatini oshirish usullarini joriy qilishda hozirgi zamon sharoitlaridagi oliy kasbiy ta’limning sifatiga yondashuvlar bo‘yicha yuzaga kelgan tendensiyalarni e’tiborga olish maqsadga muvofiq bo‘lmoqda. Chunki, O‘zbekistonda ta’lim sohasini isloh qilish davomida shakllantiriladigan zamonaviy, modernizatsiyalashgan oliy ta’lim tizimi xalqaro oliy ta’lim xizmatlar maydonida o‘zining munosib o‘rnini topishi shu islohotlar oldiga qo‘yilgan vazifalardan biri sanaladi.

Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalari yosh avlodning uzluksiz ta’lim olishini ta’minlovchi tizimda yetakchi o‘rinni mustahkam egallagandir. Ularning faoliyati iqtisodiyot, texnika-texnologiyalar, ilm-fan va umuman olganda butun jamiyatdagi madaniy-ma’rifiy turmushning barcha sohalari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘langandir. Shuning uchun ham oliy ta’lim muassasalarining rivojlanishi, ular ko‘rsatadigan oliy ta’lim xizmatlari sifatini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

boshqarish tizimining rivojlantirilishi milliy iqtisodiyot va mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta turtki beruvchi kuchga aylanmoqda.

So‘nggi davrlarda mamlakatimiz oliy ta’lim tizimida ta’lim xizmatlarini tasarruf etish va uning sifatini ta’minlovchi shart-sharoitlarni yaratishga keng qamrovli yondashuvlar va ularning amalda joriy etilishi tendensiyalari kuzatilmoqda[1]. Shu bilan birga, mazkur jarayonlar mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini innovatsion yo‘lga o‘tkazish bo‘yicha bugungi kunda oliy ta’lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan talablardan birmuncha ortda qolmoqda. Shu munosabat bilan ayrim ilg‘or oliy ta’lim muassasalarining bu boradagi sa’y-harakatlarni amalga oshirishga bel bog‘laganliklari va ularning mamlakat hukumati tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotganliklari oliy ta’lim sifatini boshqarish amaliyotida yangicha yondashuvlarning keng joriy etilishiga imkon berdi. Ayni paytda oliy ta’lim tizimini va jumladan, ta’lim sifatini boshqarishning kelgusi modernizatsiyalanish jarayonlari unda keng ko‘lamli, tizimli o‘zgarishlarni amalga oshirish uchun katta kuch-g‘ayratlar sarflanishini talab qiladi.

Oliy ta’lim tizimida so‘ngi yillarda sifatli kadrlar tayyorlash jadal sur’atlar bilan rivojlanayotgan iqtisodiyotning barcha bo‘g‘inlari uchun kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, so‘ngi yillarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ko‘plab sohalarda jadal rivojlanishlar, yangi yangi g‘oyalar, ish o‘rinlari va monomarkazlar faoliyati samarali yo‘lga qo‘yilmoqda. Ayniqsa, mamlakatimizda ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish, ilm-fan sohasi rivojini jadallashtirish maqsadida farmon, qarorlar ishlab chiqildi [2].

Oliy ta’lim sohasida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, oliy ta’lim bilan qamrab olish darajasini oshirish maqsadida nodavlat ta’lim xizmatlarini ko‘rsatuvchi oliy ta’lim tashkilotini tashkil qilish yuzasidan ham bir qator ishlar amalga oshirilib, hozirgi kunda respublikamizda 166 ta oliy ta’lim muassasasida (shundan, 106 ta davlat) kadr tayyorlanmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Davlat oliy ta’lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”[2]gi PQ-60-son qarori qabul qilinganligi ham raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda oliy ta’lim muassasalari berilayotgan imkoniyatlardan yana biridir. Buning natijasi akademik va moliyaviy mustaqillik berilgan qator institut va universitetlarga quyidagi vakolatlar berildi:

a) akademik mustaqillik sohasida: o‘quv rejalari, o‘quv dasturlari, malaka talablarini kasbiy standartlar asosida tasdiqlash, ta’lim tilini hamda ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari xususiyatlarini inobatga olgan holda ta’lim olish shaklini belgilash; bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun o‘qish davomiyligi muddatlarini belgilash; doktoranturada to‘lov-kontrakt asosida o‘qish qiymatini belgilash, byudjetdan tashqari mablag‘lar hisobidan grant ajratish orqali doktoranturaga tanlov asosida kvotaga qo‘shimcha ravishda qabul qilish; doktorant va mustaqil izlanuvchilarga ilmiy rahbarlik qilish tartibini tasdiqlash.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

b) tashkiliy-boshqaruvdagi mustaqillik sohasida: faoliyatining asosiy yoʻnalishi taʼlim, ilm-fan, uning natijalarini joriy etish hamda tijoratlashtirish bilan bogʻliq boʻlgan, davlat byudjeti mablagʻlari hisobidan moliyalashtirilmaydigan tarkibiy tuzilmalar, tijorat va notijorat tashkilotlarni tashkil etish; xorijiy davlat fuqarolarini toʻlov-kontrakt asosida oʻqishga qabul qilish va masofaviy taʼlim olish shaklida oʻqitishni tashkil etish; oliy taʼlim muassasalari tomonidan qonunchilik hujjatlari talablariga muvofiq mustaqil ravishda amalga oshirishiga ruxsat berilganligi tayyorlayotgan kadrlari sifati, oʻquv jarayonini tashkil etishning samarali uslublarini, taʼlim sifati monitoringini yanada takomillashtirishni taqozo qiladi [3].

Bu oʻz navbatida, bosqichma-bosqich barcha oliy taʼlim muassasalari akademik va moliyaviy mustaqillikka erishishi natijasida pedagogika oliy taʼlim muassasalari ham kelajakda ushbu vakolatlarga ega boʻlganda, taʼlim sifatini yanada oshirish, monitoring koʻrsatkichlarini yaxshilanishini taʼminlashga maqsadida zamonaviy sifat menejmenti elementlaridan unumli foydalanishi zarur bo’ladi va buning natijasida kadrlar isteʼmolchilari talablariga javob beradigan professional kadrlar tayyorlar koʻrsatkichlari yanada oshadi.

Oʻquv-uslubiy jarayonda zamonaviy faoliyat – pedagogning oʻz kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi [4]. Taʼlim menejmentidagi innovatsiyalar va zamonaviy pedagogik faoliyat haqida barqaror hamda hammaga maʼqul boʻlgan ilmiy tasavvurlar va tasniflarni yanada takomillashtirish zarurligini eʼtirof etish lozim. Bunday holatning asosiy sabablaridan biri taʼlimga yoʻnaltirilgan ilmiy bilimlar tizimlari oʻrtasidagi qiyinchilik bilan yengib oʻtiladigan uzilishlardir. Oʻqituvchi zamonaviy faoliyatning subyekti va tashkilotchisi sifatida yangilikni yaratish, qoʻllash hamda ommalashtirishda ishtirok etadi. U fandagi bilim, anʼanalardagi oʻzgarishlar mazmunini va mohiyatini tahlil eta bilishi kerak.

Taʼlim jarayonining “zamonaviy” texnologiyalari talabani nafaqat ijtimoiy, kasbiy bilimlar bilan taʼminlaydi, balki unda kasbiga xos sifatlar shakllanishiga ham yordam beradi.

Taʼlim jarayonining texnologiyasi quyidagi asosiy maqsadlarga erishishga xizmat qiladi: davlat manfaatlariga mos holda, talabani boʻlajak mutaxassis sifatida tayyorlaydi; talabani jamiyat aʼzosi sifatida shakllantirib, ijtimoiy tajriba, qadriyatlarni, meʼyorlarni anglagan jamiyat manfaatlari bilan hamohang faoliyat koʻrsatuvchi kadrni tayyorlaydi; talabani faol, tashabbuskor, kreativ fikrlashga qodir shaxs sifatida rivojlantiradi [5].

Shuni taʼkidlab oʻtish lozimki, kadrlar masalasi hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri boʻlib qolmoqda. Chunki kadrlar masalasini hal etmas ekanmiz, saʼy-harakatlarimiz kutilgan natijalarni bermaydi, hayotimiz, maʼnaviyatimiz esa oʻzgarishi qiyin boʻladi.

Oliy taʼlim muassasalari fakultetlarida professor-oʻqituvchilar yosh oʻqituvchilarga taʼlim berish sirlarini oʻrgatishi, oʻqitish uslublarini qoʻllash boʻyicha maslahatlar berishi, interaktiv oʻqitish usullarini namoyon qilishi zarur.

Natijada oʻqituvchilar quyidagilarga erishadilar: oʻz faoliyatlarini baholashning yangi usullarini topish, kasbga boʻlgan qarashni oʻzgartirish; pedagogik va ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish; oʻqituvchilarda kasbiy masʼuliyat va fidoyilikni rivojlantiradi[6].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan bugungi kun nafaqat yuqori intellektual salohiyatga ega bo'lgan yoshlarni, balki milliy uyg'onish va umumbashariy qadriyatlarni idrok etish mafkurasi asosida, vatanga mehr-muhabbat, mustaqillik ideallariga sadoqat ruhida ta'lim olgan va tarbiyalangan mutaxassislarni tayyorlashni taqozo etadi.

Bugungi kunda deyarli ko'pchilik oliy ta'lim muassasalarida ularning o'zlari tomonidan ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini boshqarish, uni takomillashtirishga bo'lgan intilish obyektiv zaruratga aylanib qolmoqda. Bunday intilish OTMlarida sifat menejmenti tizimini joriy qilish masalasiga olib keldi.

Oliy ta'lim muassasalari faoliyatida sifat menejmentini joriy etish borasida mazkur yo'nalishda hozirgi kunlargacha shakllangan xorijiy tajribalarni o'rganib, ularning ilg'or g'oyalarini tatbiq etgan holda mamlakat oliy ta'lim tizimining sifat menejmentini shakllantirish muhim masaladir.

Ta'lim faoliyati sifatini boshqarishning amaldagi yondashuvlar va amaliyotining tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim muassasalarini, o'z mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan davlat ta'lim standartlarini bajarishga, o'qitish jarayonini tashkillashtirishga qo'yilgan rasmiy talablarning nazorati va o'quvchilarning shahodatlanishi asosida ta'lim berish sifatini baholashga ko'proq yo'nalgan[7].

Oliy ta'lim muassasalarining sifat menejmenti tizimini joriy qilish obyektlari sifatidagi asosiy o'ziga xos xususiyatlari qatoriga boshqarishning uchta darajasini – universitet, fakultet, kafedraning tarmoqlangan tashkiliy tuzilmasi mavjudligini, ta'minotchilar va ichki iste'molchilarning ko'p sonli miqdori, oliy ta'lim muassasalari ichki hujjatlarining ko'p miqdordaligini kiritishimiz mumkin.

Ta'lim jarayonining subyektlari sifatida iste'molchilar (abituriyentlar, talabalar, ota-onalar, korxonalar va tashkilotlar rahbarlari), oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, bandlik xizmatlari, ommaviy axborot vositalari, o'rta maxsus o'quv muassasalari, oliy ta'lim muassasasi xodimlari qaraladi. Bu umumiy tavsiflar xizmat ko'rsatish jarayonining ishlab chiqarish jarayonidan prinsipial farqini bildiradi va ta'lim xizmatlari sohasi uchun sifatni boshqarish tizimini maxsus talqin qilishga olib keladi.

Xorijiy mutaxassislarning fikricha, chet el ta'lim muassasalarining o'z sifat menejmenti tizimini ishlab chiqish, joriy etish va sertifikatlash uchun muayyan vaqt hamda katta mablag' sarflashi bejiz emas. Chunki bu bilan obro'li xorijiy iqtisodiyot sektorlari uchun yuqori raqobatbardosh malakali xodimlarni yetkazib berish hajmini oshirish bilan ular ham yaxshigina mablag'larga ega bo'ladilar, ham o'z faoliyati samaradorligini ta'minlaydilar.

Rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish asosida ta'lim sifatini baholash va uning monitoringini yuritish uchun quyidagi mezonlarga tayanish zarur:

1. Oliy ta'lim muassasasining akkreditatsiya va attestatsiyaga taqdim qilinadigan har bir ta'lim dasturi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Pedagogika yo‘nalishidagi OTM rejasiga va mazkur dasturning potensial iste’molchilari talablariga muvofiq keladigan aniq shakllantirilgan, hujjatlashtirilgan maqsadlarga erishishni baholash va korreksiyalash mexanizmi;

vazifalari shakllantirilgan dasturiy maqsadlarga mos keladigan ishchi rejalar va o‘quv fanlari dasturlari;

o‘quv rejasining bajarilishi va qo‘yilgan vazifalarning hal qilinishini uzluksiz nazorat qilish, shuningdek, ta’lim dasturini takomillashtirish uchun qayta aloqa mexanizmiga ega bo‘lishi lozim.

2. Ta’lim dasturi ta’lim sohasi davlat ta’lim standartiga, ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari malaka talablariga mos kelishi va dastur nomlanishiga muvofiq mutaxassis tayyorlash kengligi va belgilangan mutaxassislik sohasida tayyorgarlikning zarur darajadagi chuqurligini ta’minlash.

3. Ta’lim dasturlarini akkreditatsiyalashda talabalarning tayyorgarlik darajasi, o‘qish sifati va kasbiy faoliyatga tayyorligi muhim omil hisoblanishi.

4. Professor–o‘qituvchilar tarkibi ta’lim dasturlarida qamrab olingan barcha bilim sohalari mutaxassislaridan iborat bo‘lishi kerak. Ularning kompetentlik darajasi quyidagi komponentlar bilan tasdiqlanishi mumkin:

bazaviy ma’lumoti, qo‘shimcha ma’lumoti (malaka oshirish, o‘quv stajirovkalar);

ilmiy va pedagogik tajribasi, ta’lim dasturlarini takomillashtirish va ta’lim samaradorligini oshirishga intilishi;

kasbiy hamjamiyatlardagi ishtiroki, stipendiya va grantlar olganligi;

fan va texnika sohasida unvonlar berilgani va h.k.

5. Ta’lim dasturini o‘zlashtirish natijasida bitiruvchi kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasi: o‘z mutaxassisligi bo‘yicha tahsil olish davrida o‘zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qo‘llay olish qobiliyati; fanlararo mavzular bo‘yicha jamoada ishlashga tayyorlik; o‘z mutaxassisligidan kelib chiqib muammolarni shakllantirish va hal qilish malakasi; kasbiy va axloqiy majburiyatlarni anglash qobiliyati; jamoada samarali o‘zaro hamkorlik ko‘nikmalari; zamonaviy ijtimoiy, siyosiy va ilmiy–texnikaviy muammolarni bilishi.

6. Auditoriya, laboratoriya va ularning jihozlanishi zamonaviy va dasturiy maqsadlarga mos bo‘lishi kerak.

Talabalarga mustaqil o‘qishi va izlanishi uchun yetarli imkoniyatlar yaratilishi zarur. Pedagogika yo‘nalishidagi oliy ta’lim muassasasi moddiy–texnik bazasini litsenzion ko‘rsatkichlardan past bo‘lmagan darajada doimiy yangilab, takomillashtirib va kengaytirib borishi.

7. O‘quv, texnik, ma’lumotnoma va umumiy adabiyotlar, turli davriy nashrlar va h.k. bilan ta’minlangan kutubxona, axborot resurslari (lokal tarmoq, internet)ga kirish imkoni bo‘lgan kompyuter sinflaridan foydalanish imkoniga ega bo‘lishi zarur. Oliy ta’lim muassasasi axborot bazasini doimiy yangilab, takomillashtirib va kengaytirib borishi.

8. Pedagogika yo‘nalishidagi oliy ta’lim muassasasida ishga joylashtirish, mutaxassislar bilim va malakalari sifati hamda ularga talabni o‘rganish, ularning kasbiy

o'sishi (karyerasi)ni kuzatib borish, oliy ta'lim muassasasi bitiruvchilarining doimiy o'qishi va malaka oshirish tizimi mavjud bo'lishi kerak. Bu tizim yordamida olinadigan ma'lumotlar ta'lim dasturlarini yanada takomillashtirish uchun qo'llanilishi.

Sifat menejmenti chora-tadbirlari uchun xarajatlarni taqsimlash hisobidan kamchiliklarni aniqlash va tuzatish uchun sarflanadigan xarajat ulushi, kamchiliklar hamda nomuvofiqlik sababli oliy ta'lim muassasalari faoliyatida yuzaga keladigan tashqi va ichki xatarlar kamayishi isbotlangan. Buning natijasida umumiy sarflanadigan mablag' kamayadi va qo'shimcha daromad olish imkoniyati paydo bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Qambarov J.X., Turdalieva M.M. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini nazorat qilishni takomillashtirish masalalari. Zamonaviy ta'lim jurnali. 2014 yil. 7-son. -B. 19.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat oliy ta'lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-60-son qarori
3. Bozorov Z.Y. "Ta'lim sifati menejmenti va unga bo'lgan yondashuvlar" research and education, Scientific Journal Impact Factor 2023: 5.789, ISSN: 2181-3191,Volume 2, Issue 5, 2023
4. Денякина Л.И. Педагогическая диагностика как основа движушей силпедагогического коллектива. -М.: Радуга, 2017. -С. 186.
5. Ковалев Л.Ф. Теория и практика моделирования региональной системы оценки качества обучения (На примере системы общего среднего образования) Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01: Великий Новгород, 2004. 199 с.;
6. Bozorov Z.Y. "Geometrik masalalarni yechishda koordinatavektor usulidan foydalanish" Academic Research in Educational Sciences, Scientific Journal Impact Factor (SJIF), 2021: 5.723, ISSN: 2181-1385, doi: 10.24412/2181-1385-2021-11-1471-1478, Volume 2, Issue 11, 2021
7. Bozorov Z.Y. Ta'lim sifatini oshirish bugungi kunning dolzarb masalasidir. "Mug'allim həm uzliksiz bilimlendirio'" ilmiy metodologik jurnali. 2023 yil 5/2 son. 146-150 bet.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Bozorov Zokir Yuldosh o'g'li,** Termiz davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi, [**Бозоров Закир Юлдош оглы,** Старший преподаватель Термезского государственного педагогического института], [**Zakir Y. Bozorov**, Senior Lecturer, Termez State Pedagogical Institute]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288b,Termiz city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING ATROF-MUHITGA EKOLOGIK MUNOSABATNI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI

© U.A. Bovanova[1]
[1]Toshkent amaliy fanlar universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirish imkoniyatlari, ekologiyani zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida o‘qitish bola psixikasini rivojlantirishga qaratilgan asosiy vazifalarni qanchalik muhumligi, shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirishda yangi pedagogik texnologiyalar foydalanish ijobiy ko‘rsatkichlarga yetkazish borasida tavsiyalar ko‘rsatilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirish imkoniyatlarini o‘rganish, ushbu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish va ularni samarali hal qilish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirish ahamiyatini aniqlash, ulardan ta’lim jarayonida maksimal samaradorlik bilan foydalanish usullarini taklif qilish hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirish imkoniyatlarini o‘rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirishni o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv jarayoniga o‘z-o‘zini o‘rganish, kognitiv faollik o‘quvchilar tabiat hodisalarini tushunish va materialistik dunyoqarashni shakllantiradi imkonini beradi. Bu bolada atrofdagi dunyoga yaxlit nuqtayi nazarni shakllantirishga, undagi o‘rni va rolini tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, ta’lim platformalaridan foydalanishda bir qancha muammolar ham mavjud.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini atrof-muhitga ekologik munosabatni shakillantirishda ta’lim jarayonia ijodiy yondashish, yangi texnologiyalarni qo‘llash o‘quv jarayonini interaktiv, moslashuvchan va samarali tashkil qilishda katta imkoniyatlarga ega ekani aniqlandi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf o‘quvchisi, tabiiy muhit, faoliyat, ekologik ta’lim-tarbiya, ekologik madaniyat, ekologik muvozanat.

Iqtibos uchun: Bovanova U.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining atrof-muhitga ekologik munosabatni takomillashtirish imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2025. №1 B.446–453.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ВОЗМОЖНОСТИ УЛУЧШЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОТНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© У.А. Бованова[1]✉
[1]Ташкентского университета прикладных наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются возможности формирования экологического отношения к окружающей среде у учащихся младших классов, значение преподавания экологии на основе современных образовательных технологий для развития психики ребенка, а также экологического отношения начальной школы. учащихся к окружающей среде Даны рекомендации по использованию новых педагогических технологий в формировании установок для достижения положительных результатов.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение возможностей формирования экологического отношения к окружающей среде у учащихся младших классов, анализ проблем, возникающих в этом процессе, и разработка научно обоснованных рекомендаций по их эффективному решению. Также важно определить важность формирования экологического отношения к окружающей среде у учащихся младших классов, предложить пути его использования с максимальной эффективностью в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье научно-исследовательские методы были использованы для изучения возможностей формирования экологического отношения к окружающей среде у учащихся младших классов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования формирования экологического отношения к окружающей среде у учащихся младших классов показывают, что учебный процесс включает в себя самостоятельную работу, познавательную деятельность, позволяет формировать у учащихся понимание явлений природы и материалистическое мировоззрение. Это помогает ребенку сформировать целостное представление об окружающем мире, понять свое место и роль в нем. В то же время существует ряд проблем в использовании образовательных платформ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: установлено, что творческий подход к образовательному процессу, использование новых технологий в формировании экологического отношения к окружающей среде у учащихся начальной школы имеет большой потенциал для интерактивной, гибкой и эффективной организации образовательного процесса.

Ключевые слова: младший школьник, природная среда, деятельность, экологическое образование, экологическая культура, экологический баланс.

Для цитирования: Бованова У.А. Возможности улучшения экологического отношения учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 446–453.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

OPPORTUNITIES FOR IMPROVING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ECOLOGICAL ATTITUDE TOWARDS THE ENVIRONMENT

© Umida A. Bovanova[1]✉
[1]Tashkent University of Applied Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the possibilities of forming an ecological attitude to the environment among elementary school students, the importance of teaching ecology based on modern educational technologies for the development of the child's psyche, as well as the ecological attitude of primary schools. students' attitude to the environment is given recommendations on the use of new pedagogical technologies in the formation of attitudes to achieve positive results.

AIM: the purpose of this article is to explore the possibilities of forming an ecological attitude towards the environment among elementary school students, analyze the problems that arise in this process, and develop scientifically sound recommendations for their effective solution. It is also important to identify the importance of forming an ecological attitude towards the environment among elementary school students, and to suggest ways to use it with maximum effectiveness in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: In this article, scientific research methods were used to explore the possibilities of forming an ecological attitude towards the environment among elementary school students.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of a study on the formation of an ecological attitude to the environment among elementary school students show that the educational process includes independent work, cognitive activity, and allows students to form an understanding of natural phenomena and a materialistic worldview. This helps the child to form a holistic view of the world around them, to understand their place and role in it. At the same time, there are a number of problems in using educational platforms.

CONCLUSION: it has been established that a creative approach to the educational process, the use of new technologies in the formation of an ecological attitude to the environment among primary school students has great potential for an interactive, flexible and effective organization of the educational process.

Keywords: primary school student, natural environment, activity, ecological education, ecological culture, ecological balance.

For citation: Umida A. Bovanova (2025) 'Opportunities for improving primary school students' ecological attitude towards the environment', Inter education & global study, (1), pp. 446–453. (In Uzbek).

Dunyo va undagi insonning o'rni haqidagi yangi qarashlarsiz kelajak avlod taqdiri haqida o'ylash ancha murakkab manzarani yuzaga keltiradi. Shuning uchun global hamda

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

mintaqaviy xarakterdagi ekologik muammolarni hal qilish faqat yoshlarga zamonaviy va sifatli ekologik bilimlarni berish orqali hal qilinadi. Buning uchun, avvalo, yoshlar ekologik ongini shakllantirish, ularni shaxsiy xulq-atvorini tegishli stereotiplarini yangilash, shaxsning turli xil muammolarni hal qilishdagi faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish talab etiladi.

Zamonaviy ta’limning muhim muammosi tabiat hodisalarini o‘rganishda bilimlarning izchilligi, uzluksizligi va integratsiyalashuv tamoyillarini anglashdan iboratdir. Yoshlarni kelajakdagi tarbiyaviy poydevorini yaratadigan ta’lim tizimidagi birinchi va muhim daraja maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim tizimida shakllantiriladi.

2024yil 20-noyabr kuni prezident Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis Qonunchilik palatasining majlisida uzoq muddatli istiqbolga mo‘ljallangan ustuvor vazifalarni e’lon qilgandan so‘ng, 2025-yilni “Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot” yili deb nomlashni tavsiya qildi[1].

Boshlang‘ich ta’lim tizimida tarbiyasi ustozlar duch keladigan muhim muammolardan biri – bu maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarni tabiatshunoslik bilimlarini singdirishdagi uzluksizliksizlik ta’minlash hisoblanadi. Uni hal etish uchun o‘quv jarayonlariga zamonaviy ilmiy bilimlarni kiritish orqali tabiatshunoslik ta’limi mazmunini jiddiy yangilash zarur. Bunga boshlang‘ich sinf o‘quv dasturiga “Inson va tabiat” ta’lim yo‘nalishini kiritishni talab qiladigan zamonaviy ta’limning o‘zgaruvchan tabiatidan samarali foydalanish katta yordam beradi[2]. Buning uchun yoshlarda ekologik madaniyatni rivojlantirish texnologiyasini samarali amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

E’tiborga loyiqki, hozirgi kunda mamlakatimiz umumta’lim maktablarida 1-6-sinflar uchun mo‘ljallangan va kimyo, geografiya, biologiya va fizika kabi fanlarning asosiy tushunchalarini qamrab olgan fan darslari joylashtirilgan. Chunki milliy ta’lim tizimimizda shu vaqtga qadar Science fani faqatgina xususiy maktablar hamda Prezident maktablarida o‘qitib kelinayotgandi. Hozirgi kunda barcha o‘rta maktablarda “Tabiiy” (Science) darsligi o‘qitilib, u atrof-muhit, tabiatshunoslik, geografiya, biologiya va fizikaning asosiy tushunchalarini birlashtiradi.

Shunisi diqqatga sazovorki, umumiy o‘rta ta’limning 1-6-sinflari uchun mo‘ljallangan “Tabiiy” (Science) fan kursi bir qancha tabiiy va ijtimoiy fanlarni birlashtiradi va STEAM tizimiga asoslangan ko‘plab ijtimoiy va iqtisodiy fanlar bilan o‘zaro aloqani ta’minlaydi. Ushbu fan darslari quyidagi ustuvor yo‘nalishlarga ega:

mazkur yangi fan sohasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga oddiydan murakkabgacha tizimda dastlabki bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish orqali dunyoning ajralmas, bo‘linmas, butunligini bilishga yordam beradigan pedagogik texnologiyalardan foydalanishda fanlararo yondashuv uslubiga ustuvor ahamiyat beriladi;

boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun atrof-olam haqida bilim olishga yo‘naltirilgan mazkur darslikning har bir bobining mavzusidan kelib chiqib, sodda kundalik turmushda uchraydigan qiziqarli mavzular, tajribalar kiritib boriligi ham e’tiborga molikdir. Endilikda bolalar atrof-muhitga oqilona munosabat nuqtayi nazardan “O‘quv loyihasi” deb nomlangan amaliy mashg‘ulotlarda o‘zlari kichik tajribalar o‘tkazib ko‘rish imkoniga ega

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bo‘lishadi. Masalan, ilk tajriba sinov tariqasida 1-sinflarga 1 o‘quv yili uchun 1 ta amaliy topshiriq, gul ekish va uni parvarishlash vazifasi beriladi. O‘quvchilar o‘zlari ekkan guldagi o‘zgarishlarni yil davomida kuzatib, natijani o‘z daftarlariga qayd etib boradilar, ustozlari va sinfdoshlari bilan o‘rtoqlashadilar;

boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tayyorlangan an’anaviy darsliklarda avval matn, keyin savollar berilgan bo‘lsa, “Science” darsligida o‘quvchining mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish maqsadida avval savollar berilib, keyin matn shakllantirilgan bo‘ladi. Ma’lumotlarning aksariyat qismi esa matn emas, rasm yoki illyustrasiyalar ko‘rinishida bo‘lishi bolalarda har xil manbalarni bevosita tushunish, mavzuga kreativ yondashish malakasini rivojlantirishga yordam beradi;

1-4-sinf o‘quvchilari uchun tayyorlangan «Science” darsligi audio va video variantlarga ham joylashtirilgan. Agar smartfon darslik muqovasidagi QR kodga tutilsa, bolalar o‘zlari o‘rganayotgan ob’yektning harakatlanib turganini ko‘rishlari, tovushini eshitishlari yoki o‘sha ob’yektning boshqa xususiyatlari bilan bevosita yaqindan tanishishlari mumkin. Science fani mantiqiy fikrlash metodlarini o‘rgatadi, voqealar mazmunini puxta o‘rganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi bir necha bosqichlardan iborat.

fakt va hodisalarni kuzatish.

javob izlash uchun savol (shart) bering.

kuzatilayotgan narsa haqida mumkin bo‘lgan bashoratlar qilish.

gipotezani o‘rgana olish va to‘g‘ri javobni amalda tekshira olish, uni mantiqiy tahlil qilish va xulosa chiqarish.

Muhit obyektiv bo‘lgani uchun undagi narsa va hodisalar birinchi navbatda ongda aks etadi. Ko‘rish, his qilish va tushunish orqali hislar organlarga moddiy ta’sir ko‘rsatadi va biz ularni idrok qilamiz. Idrok jarayonida tashqi va ichki sezgilar birgalikda bilishni aniqlaydi. Sezgilar orqali idrok qilinadigan olam ilmiy bilish bilan bog‘langandagina bilim shakllanadi.

Bolaning o‘quv jarayoniga, o‘z-o‘zini o‘rganishga, kognitiv faolligiga qiziqishini oshirish uchun o‘quv ishining shakllarini tashkil etishga o‘rgatish. Tabiatshunoslik umumiy metodologiyasining eng muhim vazifalaridan biri tabiatning fan sifatidagi tabiatshunoslik bilan predmet sifatidagi munosabatini aniqlashdir. Shu boisdan ham D.Pulatova “Tabiatshunoslik darslarida “Bumerang”, “Zinama-zina”, “6x6x6”, “Charxpalak”, “Mozaika”, “Issiq kartoshka”, “So‘z top”, “3/4”, “Dumaloq stol”, “3/3”, “Raqamli joylashuv”, “Akvarium”, “Rasmlarni to‘g‘ri joylashtir”, “Videotopishmoq”, “Kim ko‘p biladi”, “Davra suhbati”, “O‘rmon yondi”, “Barg” kabi bir necha texnologiyalardan foydalanish mumkin” deb ta’kidlaydi[3].

Yuqori sinflarda fizika, kimyo, biologiya, geografiya, astronomiya kabi fanlarni tevarak-atrofni yaxshiroq o‘rganish imkonidir. Bu fanlar bo‘yicha boshlang‘ich sinflarda o‘zlashtirilgan bilimlar yuqori sinflarda shakllantiriladi. Tabiat predmet sifatida o‘ziga xos didaktik xususiyatlarga ega bo‘lib, uni maktab kursining boshqa predmetlaridan ajratib turadi. Bu fanning nazariy asosini tabiiy fanlar asoslari siklidagi botanika, zoologiya, geologiya va o‘lkashunoslik fanlari tashkil etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Hamma tabiiy fanlar bizni oʻrab turgan olam taraqqiyotini tushuntirish, tabiat qonuniyatlarini ochish sirlaridan ogoh etadi. Tabiat hodisalarining oddiy aloqalari va oʻzaro bogʻliqliklarini aniqlaydi. Tirik va oʻlik tabiat oʻrtasidagi farq va aloqalarni tushuntiradi.

Tabiat hodisalari sirlarini tushuntirib, materialistik qarashni, ya’ni toʻgʻri dunyoqarashni shakllantiradi. Oʻqituvchi yordamida tevarak-atrofdagi tabiatni oʻrganish (kuzatish) orqali ularda tabiatga muhabbat va uni muhofaza qilishga intilish hissi paydo boʻladi, oʻzlari yashayotgan joy tabiatidagi farqlarni, ularning sabablarini aniqlaydi[4]. Bu bolada atrofdagi dunyoga yaxlit nuqtayi nazarni shakllantirishga, undagi oʻrni va rolini tushunishga yordam beradi. Idrok orqali tushuncha narsa va hodisalarning asosiy belgilari, oʻxshash va farqli tomonlarini obrazli idrok yetish natijasida vujudga keladi. Demak, bilim real olamga, muhitdagi narsalarga asoslansagina, aniq mazmunga ega boʻladi va uni oʻz mohiyatiga koʻra anglash uchun fan kerak boʻladi.

Ekologiyani zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida oʻqitish bola psixikasini rivojlantirishga qaratilgan asosiy vazifalarni hal qiladi. Uning kuzatish qobiliyati aniq ob’yektlar va hodisalarni oʻrganish jarayonida rivojlanadi[5]. Kuzatish - narsa va hodisalarni ongli ravishda idrok yetish, ularning oʻziga xos va umumiy xususiyatlarini topish, muayyan qonuniyatlarni kuzatish, ularni tahlil qilish va xulosalar chiqarish qobiliyati. Muntazam mashqlar paytida kuzatish asta-sekin rivojlanadi. Bularning barchasi bolaning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, atrof-olamni bilish uchun muhimdir. Tabiiy fanlar mantiqiy induksiya va deduksiya usullarini oʻrgatadi, hodisalarning mohiyatini chuqur oʻrganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Berilayotgan bilimlarning asosini «tabiat-inson-jamiyat-texnologiya (ishlab chiqarish)» tashkil qilishini inobatga olib oʻqitiladigan boshqa turdosh fanlar bilan uzviyligi va integratsiyalashuviga alohida e’tibor berib, darsliklarni yaratishda kompentensiyaviy yondashish maqsadga muvofiq hisoblanadi[6].

Deterministik eksperiment davomida oʻqituvchilarning oʻzbek ogʻzaki ijodi orqali boshlangʻich sinf oʻquvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirishga tayyorligini aniqlash maqsadida oʻtkazilgan soʻrovnomalar, suhbatlar va test natijalari tahlili shuni koʻrsatdiki, ular tizimli ravishda amalga oshirilmagan.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini sinfdan tashqari mashgʻulotlarda ekologik tarbiyalash sharoitlari va imkoniyatlarini aniqlash maqsadida oldimizga bir qancha vazifalarni qoʻydik: maktab oʻqituvchilarining kichik maktab yoshidagi bolalarda ekologik tarbiya berish masalalarini toʻgʻri hal etish boʻyicha bilim va koʻnikmalarini aniqlash; bolalarning ekologik bilimini oshirish boʻyicha sinfdan tashqari mashgʻulotlarga tayyorgarlik darajasini aniqlash; sinfdan tashqari mashgʻulotlar olib boruvchi oʻqituvchilarni soʻrov oʻtkazish yoʻli bilan oʻquvchilarning ekologik ta’limini takomillashtirish muammolarini hal etishdagi qiyinchilik va kamchiliklarni aniqlash; oʻqituvchilar malakasining pastligi sabablarini aniqlash va ularning ekologik ta’limini yaxshilash yoʻllarini tushunish.

Tadqiqotitimizda ma’lum boʻldiki, oʻqituvchilarning boshlangʻich sinf oʻquvchilariga sinfdan tashqari ishlar orqali ekologik bilim berishga tayyorgarligi asosiy qismini past malakali tashkil etadi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining ekologik madaniyatini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

shakllantirish bo'yicha o'qituvchilar o'zbek og'zaki ijodiyoti orqali o'z bilimlarini to'ldirmasligi va ekologik bilimlarning sayozligi tufayli ekologik ta'limda ijodiy foydalana olmasligi aniqlandi.

Bugungi ta'lim tizimida ko'plab mashhur o'quv qurollari mavjud. O'qituvchilar bilan suhbatlar ularning shaxsiy izlanishlari va intilishlari yo'qligini ko'rsatdi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda sinf rahbarlari o'quvchilarning ekologik tarbiyasi bilan bog'liq maqsadli, istiqbolli amaliy ishlarni amalga oshirishda malakasi kamligini ko'rsatdi. Sinf rahbarlarining 40,8 foizi ilmiy-tadqiqot ishlarini rejalashtirish va o'tkazish bo'yicha malaka va bilimlari past, 45,4 foizi tabiatni himoya qilish bilan bog'liq loyihalar, olimpiadalar, mitinglar o'tkazishda qiynaladi, 32,3 foizi atrof-muhit masalalarini o'rganish uchun uzoq, ko'p kunlik sayohatlar tashkil qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tabiatni o'rganishga jalb etishda ba'zida loqaydlik hukm suradi. Shu bois aksariyat sayohatlar o'ziga xos ekologik muammolarga qaraganda ko'ngilochar va maktab ta'tillari uchun ko'proq ahamiyat kasb etdi. O'quvchilarni ekologik tarbiyalashning turli uslub va shakllaridan keng foydalanish cheklanmagan. Biroq, biz aniqladikki, o'qituvchilarning atigi 13,5 foizi amaliy mashg'ulotlardan, 12,9 foizi o'quv maydonchasida amaliy ishlardan foydalanadi, to'garak rahbarlarining atigi 24 foizi o'quvchilarni tabiatni himoya qilishga jalb qiladi. Ularning 43,6 foizi o'quvchilarni mahalliy va hududiy atrof -muhit muhofazasiga jalb qilishni, 60 foizi atrof-muhit monitoringini o'tkazishni bilmaydi. To'garak rahbarlari bu holatni uslubiy materiallarning yetishmasligi, shuningdek, tabiat, yovvoyi tabiat g'orlari, o'quv va tajriba maydonlarida amaliy mashg'ulotlar o'tkazilmagani bilan izohlamoqda.

Sinfdan tashqari ishlar tahlili shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologik ta'lim berish masalalari pedagogik kengashning kun tartibiga kirmagani, uslubiy birlashmalarning tarbiyaviy ahamiyatiga befarqligi, qo'shimcha ta'lim o'qituvchilarining ish rejalarida ekologik ta'limga qaratilayotgani yo'q.

Demak bugungi kunda ta'limni mintaqaviylashtirish va ekologik ta'lim madaniyati va etikasiga yangicha ta'lim shakl va tizim joriylantirish ahamiyatlidir. Pedagogikaning yangicha turi ya'niy ekologik pedagogika va ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, o'qituvchilarning davlat talablari darajasida mustaqilligi, ta'lim jarayoniga ijodiy yondashish, yangi texnologiyalarni, elektron platformalarni qo'llash ta'limni jahon andozalari darajasida olib chiqish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yashil o'sish va global maqsadlar uchun hamkorlik-2030" (P4G) ikkinchi xalqaro sammitidagi nutqi.// https://uza.uz/uz/posts/ozbekiston-respublikasiprezidenti-shavkat-mirziyoyevning-yashil-osish-va-global-maqsadlar-uchun-hamkorlik-2030-p4g-ikkinchi-xalqarosa mmitidagi-nutqi 271627.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2. Hasanboyev J., Turopova M., Hasanboyeva O. Ma’naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 2000. 100 b.
3. Buriyev X. Ekologik ta’lim-tarbiyani shakllanishida milliy qadriyatlarni ahamiyati. // Uslubiy qo‘llanma.-Samarqand.-2007.-s.48
4. Shirinov M.K. O‘quvchilarga ekologik tarbiya berishda bahs-munorazali darsdan foydalanish texnologiyasi. //Zamonaviy ta’lim / 2016, 9. –B.48.
5. Shmeleva, I.A. Psixologiya ekologicheskogo soznaniya / I. A. Shmeleva. – SPb. : Izd--voS.Peterb. unta, 2006. – 204 s.
6. Nazarov Q. Bilish falsafasi (Gnoseologiya). –Toshkent: Faylasuflar milliy jamiyati. 2004. – 182 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Bovanova Umida Abduvahobovna,** mustaqil izlanuvchisi, [**Бованова Умида Абдувахобовна,** исследователь], [**Umida A. Bovanova**, researcher, manzil: 100007, O'zbekiston, Toshkent, Mirzo Ulug'bek shoh ko'chasi, 30; 401-403 [адрес: 100007, Узбекистан, Ташкент, проспект Мирзо Улугбека, 30; офис 401-403], [address: 100007, Uzbekistan, Tashkent, Mirzo Ulugbek avenue, 30; office 401-403].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

РЕФОРМЫ В ОБЛАСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ КАРАКАЛПАКСТАНА

© Г.И. Ходжаметова[1] ✉

[1]Нукусский филиал государственного института искусств и культуры Узбекистана, Нукус, Каракалпакстан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье идет речь о каракалпакской культуре пропитаная идеями, образами и символами, так или иначе связанными с обрядами, играми, эпосами. А это: речь, движение, пластика, музыка, импровизация, танец. То есть все, что составляет театр, кроме этого, театр в современном понимании, пропитан знаками и символами. Однако правильное прочтение обязательно требует хорошо разработанной теории, ведь система символов традиционного общества была настолько сильна и разнообразна, что ее понимание могло раскрыть суть этого искусства.

ЦЕЛЬ: одной из важнейших составляющих и во многом определяющих факторов в истории народов всегда оставался уровень материальной и духовной культуры. Сама культура, как общенаучное понятие, фиксирует общие отличия человеческой жизни от биологических форм, качественно отражая своеобразные формы жизнедеятельности человека в рамках исторических эпох или различных общностей. Каждый элемент культуры функционально необходим для удовлетворения определенных человеческих потребностей. Определяющим является и функциональная действенность культуры и её влияние на общественное сознание и формирование общественного мнения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение его истории актуально тем, что музыкальные традиции здесь имеют глубокие корни, исходящие к древним пластам общественного и государственного строительства, которые нашли отражение и в формах выражения внутреннего состояния и чувств человека, к каковым относится и музыка. В процессе развития профессионального музыкального искусства Узбекистана особое значение имеет композиторское творчество. Естественно, что творчеству композитора было необходимо обратиться к полифоническим музыкальным жанрам, определить собственный национальный путь развития в ходе углубленного изучения мировой музыкальной культуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: В целях повышения роли музыкального стиля в обеспечении развития культуры и искусства в мире проводятся научные исследования по ряду приоритетных направлений, в том числе: выделение высоких

показателей работоспособности представителей профессиональных стилей и факторов эффективности в Решение профессиональных задач внутреннего профессионала каждой музыкальной династии заключается в определении уникальной образовательной модели и стратегии, исходя из требований и критериев, формирования теоретических и исторических основ феномена музыкальной династии в развитии мировой культуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: до настоящего времени очень мало теоретических исследований, посвященных изучению фортепианного исполнительского стиля и культуры как научных категорий, суждения отдельных ученых в этой области противоречивы, так как не обнаруживается единства в их взглядах. Однако, это обстоятельство не снижает научной ценности ряда трудов, связанных с изучением стилевого многообразия в композиторском и исполнительском творчествах.

Ключевые слова: культура, искусство, импровизация, музыкальные традиции, жанр, фольклор, колорит, композитор.

Для цитирования: Ходжаметова Г.И. Реформы в области музыкальной культуры Каракалпакстана. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 454–461.

QORAQALPOG'ISTON MUSIQA MADANIYATI SOHASIDAGI ISLOHOTLAR

© G.I. Xodjametova[1]✉
[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Nukus filiali, Nukus, Qoraqalpog'iston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada marosimlar, o'yinlar, dostonlar bilan bog'liq g'oyalar, tasvirlar va ramzlar bilan to'yingan qoraqalpoq madaniyati haqida gap boradi. Va bu: nutq, harakat, plastmassa, musiqa, improvizatsiya, raqs. Ya'ni, teatrni tashkil etadigan hamma narsa, bundan tashqari, zamonaviy ma'noda teatr belgilar va belgilar bilan to'yingan. Biroq, to'g'ri o'qish, albatta, yaxshi ishlab chiqilgan nazariyani talab qiladi, chunki an'anaviy jamiyatning ramzlari tizimi shu qadar kuchli va xilma-xil ediki, uning tushunchasi ushbu san'atning mohiyatini ochib berishi mumkin edi.

MAQSAD: xalqlar tarixidagi eng muhim tarkibiy va ko'p jihatdan belgilovchi omillardan biri har doim moddiy va ma'naviy madaniyat darajasi bo'lib kelgan. Madaniyatning o'zi, umumiy ilmiy tushuncha sifatida, inson hayotining biologik shakllardan umumiy farqlarini qayd etadi, tarixiy davrlar yoki turli jamoalar doirasida inson hayotining o'ziga xos shakllarini sifat jihatidan aks ettiradi. Madaniyatning har bir elementi insonning muayyan ehtiyojlarini qondirish uchun funktsional jihatdan zarurdir. Madaniyatning funktsional samaradorligi va uning ijtimoiy ongga ta'siri va jamoatchilik fikrini shakllantirish ham hal qiluvchi ahamiyatga ega.

MATERIALLAR VA METODLAR: uning tarixini o'rganish bu erda musiqiy urf-odatlar chuqur ildizlarga ega bo'lib, ular ijtimoiy va davlat qurilishining qadimiy qatlamlariga borib taqaladi, ular insonning ichki holati va his-tuyg'ularini ifoda etish shakllarida aks etgan, bu musiqa bilan bog'liq. O'zbekistonning professional musiqa san'atini rivojlantirish jarayonida kompozitorlik ijodi alohida ahamiyatga ega. Tabiiyki, bastakor ijodi polifonik musiqiy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

janrlarga murojaat qilishi, jahon musiqiy madaniyatini chuqur o'rganish jarayonida o'zining milliy rivojlanish yo'lini belgilashi kerak edi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: uning tarixini o'rganish bu erda musiqiy urf-odatlar chuqur ildizlarga ega bo'lib, ular ijtimoiy va davlat qurilishining qadimiy qatlamlariga borib taqaladi, ular insonning ichki holati va his-tuyg'ularini ifoda etish shakllarida aks etgan, bu musiqa bilan bog'liq. O'zbekistonning professional musiqa san'atini rivojlantirish jarayonida kompozitorlik ijodi alohida ahamiyatga ega. Tabiiyki, bastakor ijodi polifonik musiqiy janrlarga murojaat qilishi, jahon musiqiy madaniyatini chuqur o'rganish jarayonida o'zining milliy rivojlanish yo'lini belgilashi kerak edi.

XULOSA: нozirgi kunga qadar pianino ijro uslubi va madaniyatini ilmiy toifalar sifatida o'rganishga bag'ishlangan juda kam nazariy tadqiqotlar mavjud, bu sohadagi ayrim olimlarning fikrlari bir-biriga ziddir, chunki ularning qarashlarida birlik yo'q. Biroq, bu holat kompozitorlik va ijro ijodlarida uslub xilma-xilligini o'rganish bilan bog'liq bir qator asarlarning ilmiy ahamiyatini kamaytirmaydi.

Kalit so'zlar: madaniyat, san'at, improvizatsiya, musiqiy an'analar, janr, folklor, rang, bastakor.

Iqtibos uchun: Xodjametova G.I. Qoraqalpog'iston musiqa madaniyati sohasidagi islohotlar. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 454–461.

MUSICAL CULTURE REFORMS IN KARAKALPAKSTAN

© G.I. Khodjametova[1]✉
[1]Nukus branch the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan,Nukus, Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the Karakalpak culture, which is imbued with ideas, images, and symbols that are in one way or another connected to rituals, games, and epics. And these are: speech, movement, plasticity, music, improvisation, dance. That is, everything that makes up a theater, except theater in the modern sense, is imbued with signs and symbols. However, a correct reading necessarily requires a well-developed theory, because the system of symbols of a traditional society was so strong and diverse that its understanding could reveal the essence of this art.

AIM: the level of material and spiritual culture has always remained one of the most important components and in many ways determining factors in the history of peoples. Culture itself, as a general scientific concept, captures the general differences between human life and biological forms, qualitatively reflecting the peculiar forms of human life activity within the framework of historical epochs or various communities. Each element of culture is functionally necessary to meet certain human needs. The determining factor is the functional effectiveness of culture and its influence on public consciousness and the formation of public opinion.

MATERIALS AND METHODS: the study of its history is relevant because musical traditions here have deep roots going back to the ancient layers of social and state building, which are reflected in the forms of expression of the inner state and feelings of a person,

such as music. Compositional creativity is of particular importance in the development of professional musical art in Uzbekistan. Naturally, it was necessary for the composer's work to turn to polyphonic musical genres, to determine his own national path of development in the course of an in-depth study of world musical culture.

DISCUSSION AND RESULTS: In order to enhance the role of musical style in ensuring the development of culture and art in the world, scientific research is being conducted in a number of priority areas, including: highlighting high performance indicators of representatives of professional styles and efficiency factors in Solving professional tasks of the internal professional of each musical dynasty is to determine a unique educational model and strategy based on the requirements and criteria, formation of the theoretical and historical foundations of the phenomenon of musical dynasty in the development of world culture.

CONCLUSION: to date, there have been very few theoretical studies devoted to the study of piano performance style and culture as scientific categories, and the opinions of individual scientists in this field are contradictory, as there is no unity in their views. However, this circumstance does not reduce the scientific value of a number of works related to the study of stylistic diversity in composing and performing works.

Key words: culture, art, improvisation, musical traditions, genre, folklore, colour, composer

For citation: Khodjametova G.I. (2025) ‘musical culture reforms in Karakalpakstan’, Inter education & global study, (1), pp. 454–461. (In Russ).

Реформы в области музыкальной культуры Каракалпакстана, как и в других регионах Узбекистана, связаны с развитием музыкального образования, сохранением традиционных форм музыкальной культуры и внедрением современных технологий. Есть несколько основных направлений реформ в этой области. Сохранение и развитие традиционной музыки в Каракалпакстане имеется богатое наследие народной музыки, которая включает в себя уникальные мелодии, инструменты и стили исполнения. В рамках реформ важно сохранять и развивать эти традиции, используя современные методы для их популяризации.

Это включает в себя программы для записи и сохранения традиционных песен и музыки, организация фольклорных фестивалей и конкурсов, поддержка народных ансамблей и исполнителей. Развитие музыкального образования в последние десятилетия увеличилось внимание к музыкальному образованию на разных уровнях — от начальной школы до вузов. Были внедрены открытие специализированных музыкальных школ и колледжей, курсы и мастер-классы для повышения квалификации педагогов, внедрение программ, которые позволяют учащимся изучать как традиционную, так и современную музыку. Таким образом, реформы в области музыкальной культуры Каракалпакстана направлены на сохранение традиций, развитие современного музыкального образования,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

поддержку молодых талантов и использование современных технологий для расширения возможностей музыки в регионе. [5.43]

Музыкальная культура Каракалпакстана имеет древнюю и богатую историю. Президент Республики Узбекистан Ш.Мирзиёев на встрече с представителями творческой интеллигенции страны упомянул, что «У нас достойная восхищения великая история, достойные восхищения великие предки, достойные восхищения несметные богатства. И я убежден — у нас будет достойное восхищения великое будущее, великие литература и искусство”. [1.1]

Указом Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева в целях систематизации нормативно-правовых актов в сфере культуры и искусства, а также в соответствии с от 27 июля 2023 года № УП-114 создан «О мерах по эффективной организации государственного управления в сфере культуры и туризма в рамках административных реформ». [2.1]. Большое внимание уделялось восстановлению традиционных форм искусства и музыкального творчества, национальным мотивам и сюжетам. С целью сохранения, возрождения и приумножения культурного потенциала были выделены необходимые государственные ассигнования на развитие и укрепление материально-технической базы учреждений культуры и искусства, повышение престижа работников творческого труда.

В данном исследовании в определенной степени способствует реализации задач, поставленных Указами Президента Республики Узбекистан УП-60 от 28 января 2022 года «О Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022-2026 годы», ПП-112 от 2 февраля 2022 года «О дополнительных мерах по дальнейшему развитию сферы культуры и искусства» и постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан №642 от 3 ноября 2022 года «Об утверждении Типового положения о художественных советах по отраслям в сфере культурной деятельности» и другими нормативно-правовыми документами по теме.

История каждой национальной культуры – это процесс, который имеет свои особенности и проявляется в событиях, отражающих мировоззрение и душевные качества людей. У каждого народа свое представление о своей национальной культуре, музыке, поэзии, свой вкус, способность слышать, свой ритм родного языка. Словом, все, что составляет индивидуальное и национальное самосознание. Но как определить форму выразительности и эстетику каракалпакского народного театра? Ответ на этот вопрос можно найти, если обратиться к глубинному идейному происхождению народа, поэтому необходимо углубиться в драматургию сюжетов, основанных на мифах, обрядах и эпосах; освоить символику жестов и мимики, иносказательность слова и др. [6.21-23]

Вся каракалпакская культура пропитана идеями, образами и символами, так или иначе связанными с обрядами, играми, эпосами. А это: речь, движение, пластика, музыка, импровизация, танец. То есть все, что составляет театр, кроме этого, театр в современном понимании, пропитан знаками и символами. Однако правильное прочтение обязательно требует хорошо разработанной теории, ведь

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

система символов традиционного общества была настолько сильна и разнообразна, что ее понимание могло раскрыть суть этого искусства. В связи с этим очень интересно рассмотреть творчество театра, являющееся носителем устно-поэтической и музыкальной традиций, с точки зрения театрального искусства. Поэтому мы опираемся на материалы самого разного характера, не ограничиваясь строгими хронологическими рамками. Также очевидно, что проблема связана с мировым театральным искусством и требует всестороннего изучения и высокого обобщения. [7.48]

В процессе развития профессионального музыкального искусства Узбекистана особое значение имеет композиторское творчество. Естественно, что творчеству композитора было необходимо обратиться к полифоническим музыкальным жанрам, определить собственный национальный путь развития в ходе углубленного изучения мировой музыкальной культуры. На основе этих исторических этапов происходило становление и развитие национальных композиторских школ. Своеобразие и национальный облик этих школ напрямую определялись результативными творческими достижениями художников, входивших в эти школы. Яркие стороны таланта каждого композитора воплощены в его музыкальных произведениях, они преподносят слушателям национальные и общечеловеческие идеи и темы в их неповторимой творческой интерпретации и художественной форме. В связи с этим подход и склонность каждого автора к определенному жанру и творческому стилю в его творчестве напрямую связаны с такими критериями, как сознание творца, национальное мышление, культура, приобретенные знания, сформированность художественного вкуса. [8.90]

Определялся принципами историчности и беспристрастности, идеологией национальной независимости. В трудах Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева глубоко анализируется состояние духовно-нравственной сферы и музыкальной культуры. [3.1] Так, основные правила развития этой сферы были выражены в выступлениях на церемонии открытия фестиваля «Шарк тароналари» [4.1], нового здания Государственной консерватории, [4.2] сообщило УзА. «Об открытии Нукусского филиала Узбекской государственной консерватории», также в решениях главы государства и Кабинета министров. Министры Узбекистана привержены дальнейшему развитию музыкального искусства нашей страны. [4.3].

Общие вопросы историко-теоретического, эстетико-философского, этимологического, сравнительно-типологического аспектов изучения эпического жанра, а также специфика его художественно-изобразительной и поэтической основ затрагиваются в трудах ученых фольклористов, востоковедов и литературоведов А.Лорда, В.Жирмунского, Х.Зарифова, М.Хамраева, Х.Хамраева, К.Райхла и др. Изучение музыкального языка эпоса народов Центральной Азии, вопросы исполнительского искусства отражены в исследованиях В.Виноградова, Ф.Кароматли, Т.Адамбаевой, Л.Копбаевой, С.Хисамовой, А.Азимовой, Р.Абдуллаева, Б.Матякубова, П.Палуаниязова, Г.Ходжаметовой, К.Курбанова.

Одним из основоположников изучения метроритма песен тюркоязычных народов является В.Беляев. [9.132]

Основную концепцию исследования ученого составляет метод слогоритмического изучения стиха, представленный еще в трудах древнегреческих и средневековых мыслителей Востока. Положения, выдвинутые В.Беляевым при исследовании народных песен различных этнокультур, послужили отправной точкой для последующих исследований в области теоретического музыкознания. Ценные аналитические сведения по вопросам теории метроритмической организации музыки представлены в научных исследованиях В.Гошовского, В.Елатова, В.Васиной-Гроссман, О.Бочкаревой, Н.Тифтикиди, Т.Соломоновой, В.Холоповой, М.Харлапа, И.Земцовского, А.Байгаскиной, А.Назарова, Р.Султановой, Ш.Гуллыева, С.Ильиной, Е.Смирновой. [10.215-217]

В исследовании А.Азимовой изучены закономерности синтаксиса восточной монодии, в сравнительно-типологическом аспекте выявлены основные и специфические особенности музыкального языка узбекского, каракалпакского и уйгурского народов. Эти данные имеют особую значимость для настоящего исследования. Отчуждение от исторических корней, языка и культуры каждой нации – это первый шаг к её ассимиляции и исчезновению как народности. Такие шаги предпринимались с завоеванием Средней Азии еще царской Россией. В период тоталитарной советской системы культура стала краеугольным камнем всей политики Советов в национальных окраинах. Только сегодня мы имеем широкую возможность объективно оценить происходившие в недавнем прошлом явления, направленные на отчуждение нашего народа от своей национальной самобытности и культурного своеобразия. А самое главное, извлекая из этого необходимые уроки, предпринимать конкретные шаги по восстановлению естественных связей внутреннего состояния и истории народа, выражения его в музыкальной культуре и искусстве. При этом, делая соответствующие выводы, сконструировать механизм, на основе которого возможно осуществление приоритетного для нас принципа – принципа гармонии национальных и общечеловеческих ценностей. [11.93-95]

Одним из основополагающих трудов в разработке вопросов исполнительского стиля является работа К.Мартинсена «Индивидуальная фортепианная техника на основе звукотворческой воли», в которой ученый обозначил существование разных типов исполнительства. По его мнению, на феномен исполнительского стиля оказывают влияние репрезентативные средства исполнительской выразительности. Они сохраняют свою актуальность в современном фортепианном исполнительском искусстве. [12.77]

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мирзиёев Ш. На встрече с представителями творческой интеллигенции страны 3 августа 2017 года. https://uza.uz/posts/121004

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

2. Мирзиёев Ш.М. УП-114 «О мерах по эффективной организации государственного управления в сфере культуры и туризма в рамках административных реформ». 27 июль 2023 г. https://lex.uz/.
3. Мирзиёев Ш.М. Ответы на вопросы главного редактора газеты «Новый Узбекистан» Салима Дониерова // 17 августа 2021 года – выпуск №165 – 3 страницы. https://yuz.uz/file/newspaper/
4. Мирзиёев Ш.М. «О мерах по инновационному развитию культуры и искусства в Республике Узбекистан» // PQ-3920-выпуск от 26 августа 2018 года www.semanticscholar.org;
5. 5.Юсупов К. Роль театрального искусства в формировании каракалпакской национальной культуры. Автореф. дисс.работы. Самарканд – 2023
6. орд А.Б. Сказитель. Пер. с англ. и комент. Ю.А.Крейнера и Г.А. евинтона. Послесл. Б.Н.Путилова. – М.: Восточная литература, 1994.– 368 с.;
7. Жирмунский В.М. Тюркский героический эпос. – Наука, 1974.– 727 с.;
8. Жирмунский В.М., Зарифов Х.Т. Узбекский народный героический эпос. – М. ОГИЗ, 1947. - 519 с.;
9. Хамраев М.К. Основы тюркского стихосложения. – Алма-Ата: АНК, 1963.–213 с.;
10. Хамраев Х.М.Уйгурские историко-героические дастаны: Автореф. дисс…канд.фил. наук. – Алма-Ата, 1992.–24 с.; Райхл К. Тюркский эпос: традиции, формы, поэтическая структура. Пер.с англ.: В. Трайстер. – М.: Восточная литература, 2008.– 381 с.
11. Виноградов В.С. Киргизская народна музыка. – Фрунзе, Киргизгосиздат, 1958. – 334 с.;
12. Алпамыс (достондан парчалар). Нашрга тайѐрловчилар
13. Ф.М.Кароматли ва Т.Мирзаев. – Т: Санъат, 1999. – 257 б.;
14. 14.Адамбаева Т. Қарақалпақ совет музыкасы тарийхынан. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1985. – 176 с.;
15. Ходжаметова Г. "Ўзбек халқ оғзаки ижодининг тарихий тараккиёт боскичлари. қадимги давр фольклори." Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінің Хабаршысы: 124.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Г.И. Ходжаметова,** кандидат исторических наук, профессор, заведующей кафедры «Вокал», [**G. I. Xodjametova,** tarix fanlari nomzodi, professor,"Vokal" kafedrasi mudiri], [**G.I. Khodzhametova,** candidate of hHistorical sciences, professor, head of the Vocal department]; manzil: Qoraqalpog'iston Respublikasi, Nukus shahri, Qoraqalpog'iston ko'chasi, raqamsiz uy, [адрес: Республика Каракалпакстан, город Нукус, улица Каракалпакстан, дом без номера], [address: Republic of Karakalpakstan, city of Nukus, Karakalpakstan street, house without a number].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TALABA SHAXSI METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA MOTIVATSIYA VA O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISH

© A. Negmatova[1]✉
[1]Andijon davlat pedagogika instituti, Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada metodik kompetentlikni rivojlantirish jarayonida motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirishning ahamiyati, ularning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Ichki va tashqi motivatsiyaning uyg'unligi pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda qanday rol o'ynashi ilmiy qarashlar asosida tahlil qilinadi. O'z-o'zini rivojlantirish jarayonining o'qituvchining kasbiy salohiyatini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishdagi o'rni ham ko'rib chiqilgan. Milliy va xalqaro tajribalar asosida metodik kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishning samarali yondashuvlari taqdim etilgan.

MAQSAD: pedagogik faoliyatda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Milliy tajribaga ko'ra, pedagoglarni qayta tayyorlash va ularning kompetentligini oshirish jarayonida o'zaro tajriba almashish seminarlarini o'tkazish, ilmiy-metodik konferensiyalar tashkil qilish va o'qituvchilarni yangi texnologiyalarga o'rgatish samarali natijalar bermoqda. Shuningdek, o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda, individual yondashuvni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu, o'z navbatida, o'qituvchilarning metodik salohiyatini oshirish bilan birga, ularning o'z faoliyatidan qoniqish darajasini ham oshiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: motivatsiya pedagogik jarayonning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, u o'qituvchining kasbiy o'sishi va yangi pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirishga bo'lgan intilishini kuchaytiradi. Ichki motivatsiya o'qituvchining o'z kasbiga bo'lgan qiziqishi, maqsadga intilishi va o'z faoliyatidan qoniqish olish hissi bilan bog'liq. Masalan, Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini boshqarish nazariyasiga ko'ra, shaxs o'z faoliyatini rejalashtirish va baholash orqali o'zining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Tashqi motivatsiya esa tashqi omillar – mukofot, e'tirof va mehnat natijalarining baholanishi orqali shakllanadi. Ushbu ikki motivatsion omilning uyg'unligi o'qituvchini o'z bilimlarini doimiy ravishda oshirishga undaydi.

XULOSA: motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirishning metodik kompetentlikni shakllantirishdagi roli ta'lim tizimida yuqori malakali pedagoglarni tayyorlash uchun asosiy omil hisoblanadi. Shu sababli, ushbu omillarni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

yoʻnaltirilgan aniq va samarali chora-tadbirlarni amalga oshirish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: metodik kompetentlik, motivatsiya, oʻz-oʻzini rivojlantirish, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, pedagogik texnologiyalar, kasbiy rivojlanish, milliy va xorijiy tajriba, ta’lim sifati.

Iqtibos uchun: Negmatova A. Talaba shaxsi metodik kompetentligini rivojlantirish jarayonida motivatsiya va oʻz-oʻzini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.462-471.

МОТИВАЦИЯ И САМОРАЗВИТИЕ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ

© А. Негматова[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещается значение мотивации и саморазвития в процессе развития методической компетентности, их теоретические и практические аспекты. На основе научных взглядов анализируется, какую роль играет сочетание внутренней и внешней мотивации в повышении эффективности педагогической деятельности. Рассматривается также роль процесса саморазвития в повышении профессионального потенциала педагога и освоении современных педагогических технологий. Представлены эффективные подходы к формированию и развитию методической компетентности на основе национального и международного опыта.

ЦЕЛЬ: состоит в разработке стратегий, направленных на подготовку высококвалифицированных кадров в педагогической деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: согласно национальному опыту, в процессе переподготовки педагогов и повышения их компетентности эффективные результаты дает проведение семинаров по обмену опытом, организация научно-методических конференций, обучение педагогов новым технологиям. Также особое внимание уделяется выработке индивидуального подхода с учетом потребностей учащихся. Это, в свою очередь, не только повышает методический потенциал учителей, но и повышает уровень их удовлетворенности своей деятельностью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: мотивация-движущая сила педагогического процесса, усиливающая стремление педагога к профессиональному росту и освоению новых педагогических подходов. Внутренняя мотивация связана с интересом педагога к своей профессии, целеустремленностью и чувством удовлетворенности своей деятельностью. Например, согласно теории самоконтроля, разработанной Альбертом бандурой, человек обеспечивает свой успех, планируя и оценивая свою деятельность. С другой стороны, внешняя мотивация формируется внешними факторами – вознаграждением, признанием и

оценкой результатов труда. Сочетание этих двух мотивационных факторов побуждает учителя постоянно совершенствовать свои знания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: роль мотивации и саморазвития в формировании методической компетентности является основным фактором подготовки высококвалифицированных педагогов в системе образования. Поэтому реализация конкретных и эффективных мер, направленных на развитие и поддержку этих факторов, имеет важное значение для повышения эффективности педагогической деятельности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: методическая компетентность, мотивация, саморазвитие, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, педагогические технологии, профессиональное развитие, национальный и зарубежный опыт, качество образования.

Для цитирования: Негматова А. Мотивация и саморазвитие в процессе развития методической компетентности личности учащегося. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 462-471.

MOTIVATION AND SELF-DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF DEVELOPING THE METHODOLOGICAL COMPETENCE OF THE STUDENT'S PERSONALITY

© Arofathon Negmatova[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article highlights the importance of motivation and self-development in the process of developing methodological competence, their theoretical and practical aspects. Based on scientific views, the article analyzes the role of a combination of internal and external motivation in improving the effectiveness of teaching activities. The role of the self-development process in increasing the professional potential of a teacher and mastering modern pedagogical technologies is also considered. Effective approaches to the formation and development of methodological competence based on national and international experience are presented.

AIM: to develop strategies aimed at training highly qualified personnel in teaching activities.

MATERIALS AND METHODS: according to national experience, in the process of retraining teachers and improving their competence, seminars on the exchange of experience, the organization of scientific and methodological conferences, and the training of teachers in new technologies provide effective results. Special attention is also paid to developing an individual approach, taking into account the needs of students. This, in turn, not only increases the methodological potential of teachers, but also increases their level of satisfaction with their work.

DISCUSSION AND RESULTS: motivation is the driving force of the pedagogical process, strengthening the teacher's desire for professional growth and the development of new pedagogical approaches. Internal motivation is related to the teacher's interest in his profession, determination and a sense of satisfaction with his work. For example, according to the theory of self-control developed by Albert Bandura, a person ensures his success by planning and evaluating his activities. On the other hand, external motivation is formed by external factors such as remuneration, recognition and evaluation of work results. The combination of these two motivational factors encourages teachers to constantly improve their knowledge.

CONCLUSION: the role of motivation and self-development in the formation of methodological competence is the main factor in the training of highly qualified teachers in the education system. Therefore, the implementation of specific and effective measures aimed at developing and supporting these factors is important for improving the effectiveness of teaching activities.

Keywords: methodological competence, motivation, self-development, internal motivation, external motivation, pedagogical technologies, professional development, national and foreign experience, quality of education.

For citation: Arofathon Negmatova. (2025) ‘Motivation and self-development in the process of developing the methodological competence of the student's personality’, Inter education & global study, (1), pp 462-471. (In Uzbek).

Zamonaviy ta’lim tizimi o‘qituvchilarning kasbiy va metodik salohiyatini oshirishni taqozo qilmoqda. Chunki ta’lim sifati o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi, uning metodik kompetentligi darajasi va innovatsion yondashuvlariga bevosita bog‘liqdir. Metodik kompetentlik – bu o‘qituvchi tomonidan ta’lim jarayonini loyihalash, o‘quv dasturlarini samarali amalga oshirish, pedagogik texnologiyalarni qo‘llash hamda ta’lim jarayonini nazorat qilish va baholash bo‘yicha malakalarning majmuidir. Ushbu kompetentlikni shakllantirishda o‘qituvchining o‘z faoliyatiga bo‘lgan qiziqishi, ichki va tashqi motivatsiyasi, shuningdek, o‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirilgan sa’y-harakatlari alohida o‘rin tutadi.

Motivatsiya pedagogik faoliyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib, uning ichki va tashqi shakllari mavjud. Ichki motivatsiya o‘qituvchining shaxsiy qiziqishi, kasbiy o‘sishga bo‘lgan ehtiyoji, o‘z maqsadlarini amalga oshirish istagi bilan bog‘liq. Tashqi motivatsiya esa mukofot, ijtimoiy e’tirof va mehnatga beriladigan baholar orqali namoyon bo‘ladi. Ilmiy qarashlarga ko‘ra, yuqori motivatsiya o‘qituvchini yangilikka intilish, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish va o‘z malakasini doimiy oshirishga undaydi. Shu sababli, o‘qituvchilarning motivatsion ehtiyojlarini aniqlash va ularni qo‘llab-quvvatlash zamonaviy ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Shu bilan birga, o‘z-o‘zini rivojlantirish o‘qituvchi kompetentligini shakllantirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu jarayon o‘qituvchining o‘z bilimi va ko‘nikmalarini tahlil qilish, mavjud bo‘shliqlarni aniqlash va ularga yechim izlash orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘z-o‘zini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun o'qituvchilarga innovatsion o'quv dasturlari, onlayn kurslar, malaka oshirish seminarlar va tajriba almashish imkoniyatlari taqdim etilmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagoglar nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishga ham muvaffaq bo'ladi.

Umuman olganda, metodik kompetentlikni rivojlantirish o'qituvchilarning motivatsiyasi va o'z-o'zini rivojlantirish bilan uzviy bog'liqdir. Motivatsiya o'qituvchining kasbiy faoliyatini yuksaltiruvchi asosiy omildir. Bu jarayon ichki ehtiyojlar va tashqi rag'batlar uyg'unligiga tayanadi[1]. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun ichki va tashqi motivatorlar uyg'unligini ta'minlash, o'z-o'zini rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Shu asosda, ushbu maqolada metodik kompetentlikni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilib, motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirishning ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchilardan yuqori darajadagi kasbiy kompetentlikni talab qiladi, chunki ta'lim jarayoni sifatining yuqori bo'lishi o'qituvchining metodik kompetentligiga bevosita bog'liqdir. Metodik kompetentlik, avvalo, o'qituvchining o'quv jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va baholash bo'yicha chuqur bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishini anglatadi. Ushbu sifat o'qituvchining o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularni o'rganishga undash, ularga mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishda yordam berishga qaratilgan faoliyatida muhim o'rin tutadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metodik kompetentlikni rivojlantirish shaxsiy va kasbiy motivatsiya bilan uzviy bog'liqdir. Motivatsiya pedagogik jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, u ichki va tashqi omillar asosida shakllanadi. Ichki motivatsiya o'qituvchining o'z kasbiga bo'lgan qiziqishi, o'zini namoyon qilish va maqsadlariga erishish istagi bilan bog'liq bo'lsa, tashqi motivatsiya mukofot, e'tirof va mehnat natijalarining baholanishi orqali namoyon bo'ladi. Ushbu motivatsion omillar uyg'unligi o'qituvchini yangilikka intilish, malakasini oshirish va samaradorlikni oshirishga undaydi. Ushbu qarashlar D. Mcclellandning motivatsion nazariyasida ham tasdiqlangan bo'lib, unda insonning muvaffaqiyatga intilishi uning o'zini rivojlantirish ehtiyoji bilan bog'liq ekanligi qayd etiladi.Innovatsion texnologiyalardan foydalanish o'qituvchilarning metodik kompetentligini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi[4].

Metodik kompetentlikni shakllantirishning muhim jihatlaridan biri o'z-o'zini rivojlantirishdir. O'z-o'zini rivojlantirish bu – o'qituvchining o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borish, mavjud bo'shliqlarni tahlil qilish va ularga yechim topishga intilish jarayoni. Bu jarayon o'qituvchi uchun yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy o'quv dasturlari va uslublarini joriy etish hamda ulardan samarali foydalanish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z-o'zini rivojlantirishga e'tibor qaratgan o'qituvchilar nafaqat o'z malakasini oshirishda, balki ta'lim sifati va o'quvchilar bilan muloqotni yaxshilashda yuqori natijalarga erishadilar. Masalan, Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini boshqarish nazariyasiga ko'ra, shaxsning o'z

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirishga intilishi uning muvaffaqiyatga erishish darajasini belgilaydi.

Milliy va xalqaro tajriba shuni koʻrsatadiki, metodik kompetentlikni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar, trening va seminarlarning roli katta. Masalan, Finlyandiya taʼlim tizimida oʻqituvchilarning malakasini oshirishda amaliy seminarlar, professional hamjamiyatlar va mentorlik tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonlarda oʻqituvchilar birgalikda ishlash orqali oʻz tajribalarini boyitadi va yangi yondashuvlarni oʻzlashtiradi. Milliy taʼlim tizimida esa oʻqituvchilarni qayta tayyorlash dasturlari, innovatsion pedagogik texnologiyalarni oʻrganish va amaliyotga joriy etish jarayonlari asosiy eʼtiborda turadi.

Metodik kompetentlik va motivatsiya oʻrtasidagi bogʻliqlik pedagogik faoliyat samaradorligini taʼminlashda muhim ahamiyatga ega. Ilmiy qarashlarga koʻra, motivatsiya inson faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaraladi va uning rivojlanishi shaxsning bilim olishga, kasbiy oʻsishga va oʻz qobiliyatlarini namoyon etishga intilishi bilan bogʻliq. Bu jarayon oʻqituvchilarning pedagogik faoliyatida metodik kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi.

Motivatsiyaning ikki asosiy shakli mavjud: ichki va tashqi motivatsiya. Ichki motivatsiya oʻqituvchining shaxsiy qiziqishlari, kasbiy oʻsishga boʻlgan ehtiyoji, oʻzini namoyon etish istagi va maqsadlariga erishishga intilishi bilan bogʻliq. Masalan, oʻz faoliyatiga masʼuliyat bilan yondashuvchi oʻqituvchi oʻzining bilim darajasini oshirishga, yangi pedagogik texnologiyalarni oʻzlashtirishga va taʼlim sifatini yaxshilashga intiladi. Ushbu jarayon Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan oʻz-oʻzini boshqarish nazariyasi bilan ham izohlanadi. Unga koʻra, shaxs oʻz maqsadlarini amalga oshirish jarayonida oʻzini tahlil qilish va oʻz ustida ishlash orqali muvaffaqiyatga erishadi. Tashqi motivatsiya esa tashqi omillarning taʼsiri ostida shakllanadi. Ushbu omillar orasida mukofot, ijtimoiy tan olish, mehnat natijalarining baholanishi va rahbariyat tomonidan qoʻllab-quvvatlash kabi faktorlar mavjud. Masalan, yaxshi mehnat qilgan oʻqituvchilarni ragʻbatlantirish yoki ularning yutuqlarini ommaviy eʼtirof etish ularda oʻz faoliyatiga boʻlgan ijobiy munosabatni kuchaytiradi. Bu esa ularda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga boʻlgan intilishni oshiradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, motivatsiya metodik kompetentlikni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oʻqituvchilarning ichki motivatsiyasi ularning oʻz ustida ishlashga va yangi bilimlarni izlashga undasa, tashqi motivatsiya ularning mehnatiga beriladigan baho va eʼtirof orqali ragʻbatlantiradi[1]. McClellandning motivatsion nazariyasi ichki va tashqi motivatsiyaning uygʻunlashuviga asoslanadi. Oʻqituvchi ichki motivatsiya orqali oʻz kasbiy maqsadlariga erishishga intiladi, tashqi motivatorlar esa bu jarayonni qoʻllab-quvvatlaydi. Bu metodik kompetentlikni rivojlantirish uchun muhim nazariy asosdir. D. McClellandning motivatsiya nazariyasiga koʻra, shaxsning muvaffaqiyatga intilishi uning ichki ehtiyojlari va tashqi muhitdan kelib chiqadigan ragʻbatlar bilan mustahkamlanadi.

Umuman olganda, motivatsiya va metodik kompetentlik oʻrtasidagi bogʻliqlik oʻqituvchilarning kasbiy rivojlanishini taʼminlash va taʼlim jarayonini samarali tashkil etishning asosiy shartidir. Shuning uchun, taʼlim tizimida oʻqituvchilarning motivatsiyasini

qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan dasturlarni ishlab chiqish, ichki va tashqi motivatorlarni uyg‘unlashtirish va o‘z ustida ishlashga rag‘batlantiruvchi muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon o‘qituvchilarning kasbiy o‘sishiga, ta’lim sifatining oshishiga va o‘quvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘z-o‘zini rivojlantirish shaxsning o‘z bilim va ko‘nikmalarini muntazam yangilashga, malakasini oshirishga va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan faoliyatidir[2]. Ushbu jarayon metodik kompetentlikni rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ilmiy qarashlarga ko‘ra, o‘z-o‘zini rivojlantirishning doimiy jarayon sifatida amalga oshirilishi ta’lim sifatini oshirish bilan bir qatorda, o‘qituvchining kasbiy faolligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, Albert Bandura tomonidan taqdim etilgan o‘z-o‘zini boshqarish nazariyasi bu jarayonning muvaffaqiyatga erishishdagi hal qiluvchi ahamiyatini ko‘rsatadi. Bandura nazariyasida ta’kidlanishicha, shaxs o‘z maqsadlarini amalga oshirish jarayonida o‘z ustida ishlash, o‘z qobiliyatlarini tahlil qilish va mavjud bo‘lgan muammolarni bartaraf etishga intilishi orqali muvaffaqiyatga erishadi.

Metodik kompetentlikni rivojlantirishda o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayoni nafaqat individual, balki tizimli yondashuvni talab qiladi. O‘qituvchi o‘z malakasini oshirish jarayonida yangi bilim va ko‘nikmalarni egallashi, amaliyotda qo‘llashi va ulardan samarali foydalanishni yo‘lga qo‘yishi zarur[3]. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati o‘qituvchining ehtiyojlarini to‘g‘ri tahlil qilish, unga mos resurs va imkoniyatlarni taqdim etish bilan bog‘liq. Xususan, innovatsion o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish o‘qituvchining malakasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, amaliy seminarlar va treninglarni tashkil etish, o‘qituvchilarni turli kasbiy hamjamiyatlarga jalb qilish va tajriba almashish uchun imkoniyatlar yaratish muhimdir.

Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, o‘z-o‘zini rivojlantirishni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchilarni malaka oshirishga undovchi tashqi omillar bilan bir qatorda, ularning ichki motivatsiyasini kuchaytirishga e’tibor qaratish lozim. Ushbu jarayonni yanada samarali qilish uchun o‘qituvchilarga o‘z faoliyatlarini baholash va kelajakda o‘z ustida ishlash uchun aniq maqsadlarni belgilash imkoniyatini beruvchi individual rivojlanish rejalari ishlab chiqiladi[4]. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli resurslardan, masalan, onlayn kurslar va elektron ta’lim platformalaridan foydalanish o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi.TPACK modeli texnologik, pedagogik va mazmuniy bilimlarning uyg‘unligi metodik kompetentlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Bu iqtibos, ayniqsa, zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini tushunish uchun muhim. O‘qituvchilar yangi texnologiyalarni o‘zlashtirib, o‘quv jarayonini boyitadi va samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, o‘z-o‘zini rivojlantirish nafaqat o‘qituvchining shaxsiy kasbiy o‘sishiga xizmat qiladi, balki ta’lim jarayonining umumiy sifatini oshirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayon o‘qituvchi kompetentligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan strategik yondashuvlar orqali ta’minlanadi. Shu sababli, ta’lim tizimida o‘z-o‘zini rivojlantirishni rag‘batlantirishga alohida e’tibor qaratish, o‘qituvchilarning ehtiyojlariga mos texnologik va metodik resurslarni taklif etish, shuningdek, o‘zaro hamkorlik muhitini yaratish asosiy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

vazifa hisoblanadi. Bu esa nafaqat pedagogik malakani, balki ta'lim tizimi sifatini ham yangi bosqichga olib chiqadi.

Metodik kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha milliy va xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilar malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi. Milliy tajribada ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun qator pedagogik texnologiyalar va uslublar ishlab chiqilgan bo'lib, ularda o'qituvchilarning amaliy bilim va ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar joriy etilgan. Jumladan, metodik xizmatlar milliy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, ular o'qituvchilarni qayta tayyorlash, malaka oshirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etishda muhim o'rin tutadi.

Xorijiy tajribani o'rganish shuni ko'rsatadiki, metodik kompetentlikni rivojlantirishda raqamli resurslar va onlayn ta'lim platformalari keng qo'llaniladi. Masalan, Finlyandiya ta'lim tizimida o'qituvchilar malakasini oshirishda mentorlik tizimi va kasbiy hamjamiyatlar orqali pedagoglarning tajribasini boyitish amaliyoti mavjud. Bu tizimda o'qituvchilar nafaqat o'z sohalari bo'yicha bilimlarini oshiradilar, balki bir-birlari bilan o'z tajribalari va innovatsion yondashuvlarini baham ko'radilar. Bundan tashqari, Singapur ta'lim tizimida o'qituvchilarni malaka oshirish dasturlari davlat tomonidan to'liq qo'llab-quvvatlanadi va ularda raqamli texnologiyalardan foydalanish ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Xalqaro tajribaga ko'ra, zamonaviy ta'lim tizimida onlayn kurslar, elektron ta'lim resurslari va masofaviy o'qitish platformalari orqali metodik kompetentlikni oshirish bo'yicha samarali amaliyotlar keng qo'llaniladi. Masalan, Coursera va EdX kabi global ta'lim platformalari o'qituvchilarga o'z malakalarini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu platformalar o'qituvchilarga moslashuvchan o'quv rejalarini taklif qiladi, bu esa ularga o'z ish grafigi va ehtiyojlariga mos ravishda bilim olish imkoniyatini beradi.

Milliy va xorijiy tajribalarni qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularni integratsiya qilish o'qituvchilarning metodik kompetentligini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Milliy tajribada an'anaviy metodik xizmatlarning kuchli jihatlarini saqlab qolgan holda, xorijiy tajribada qo'llanilayotgan raqamli resurslar va innovatsion yondashuvlarni joriy etish o'qituvchilarning malaka oshirish jarayonini sezilarli darajada samarali qiladi. Shu sababli, ta'lim tizimida milliy va xorijiy tajribalarni uyg'unlashtirish orqali o'qituvchilarga moslashuvchan, innovatsion va motivatsion muhit yaratish maqsadga muvofiqdir. Bu nafaqat o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga, balki ta'lim sifati oshishiga va o'quvchilarning yuqori natijalarga erishishiga xizmat qiladi. Metodik kompetentlikni rivojlantirish o'qituvchilarning kasbiy faoliyatidagi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu kompetentlik nafaqat o'qituvchining bilim va ko'nikmalarini, balki ta'lim jarayonini samarali boshqarish qobiliyatini ham belgilaydi. Metodik kompetentlikni rivojlantirishda motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirish omillari alohida o'rin tutadi. Ilmiy tadqiqotlar va tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi faoliyatida ichki va tashqi motivatsiyaning uyg'unligi ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Metodik kompetentlikni rivojlantirish jarayonida o'z-o'zini rivojlantirish ham asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bu jarayon shaxsning o'z ehtiyojlarini tahlil qilish, mavjud

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

kamchiliklarni aniqlash va ularga yechim topish orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'z-o'zini rivojlantirish jarayonini qo'llab-quvvatlash uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar, onlayn ta'lim platformalari va kasbiy rivojlanish dasturlari keng qo'llaniladi [5].

Masalan, Finlyandiya va Singapur kabi davlatlarning ta'lim tizimida o'qituvchilarning malaka oshirish jarayonida mentorlik va raqamli texnologiyalardan foydalanish amaliyoti mavjud. Bu esa o'qituvchilarning yangi pedagogik metodlarni o'zlashtirishiga yordam beradi va ularning kasbiy faolligini oshiradi. Ilmiy qarashlar va milliy hamda xalqaro tajribalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, metodik kompetentlikni rivojlantirish nafaqat individual, balki tizimli yondashuvni talab qiladi. Milliy tajribada o'qituvchilarni qayta tayyorlash dasturlari va an'anaviy metodik xizmatlar muhim rol o'ynaydi. Xorijiy tajribada esa onlayn o'qitish, elektron resurslardan foydalanish va professional hamjamiyatlar orqali tajriba almashish metodik kompetentlikni oshirishning samarali usullaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu ikki yondashuvni integratsiya qilish orqali o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga yordam beruvchi yanada kengroq imkoniyatlar yaratiladi. Metodik kompetentlikni rivojlantirishda motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirishning ahamiyati shundan iboratki, ular o'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirib, ta'lim sifati va o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'qituvchilarni rag'batlantirish va ularda kasbiy qiziqishni oshirish maqsadida ichki motivatsiyani kuchaytiruvchi dasturlar ishlab chiqish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda o'qituvchilarni tajriba almashishga yo'naltirish maqsadga muvofiqdir. Bu ta'lim tizimi sifatini yangi bosqichga olib chiqish uchun zarur bo'lgan strategik yo'nalishdir.

Xulosa qilib aytganda, metodik kompetentlikni rivojlantirish shaxsiy motivatsiya, o'z-o'zini rivojlantirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish kabi asosiy omillarga tayanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun ichki va tashqi motivatorlarni uyg'unlashtirish, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning ma'naviy-intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. McClelland, D. (1985). Human Motivation. Cambridge University Press.
2. Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: The Exercise of Control. W.H. Freeman and Company.
3. Hattie, J. (2009). Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge.
4. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
5. Darling-Hammond, L. (2010). Teacher Education and the American Future. Journal of Teacher Education, 61(1-2), 35–47.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

6. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
7. Dewey, J. (1916). Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. Macmillan.
8. OECD. (2019). Education at a Glance 2019: OECD Indicators. OECD Publishing.
9. Knowles, M. S. (1980). The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy. Cambridge Adult Education.
10. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Arofathon Negmatova**, Pedagogika va psixologiya kafedrasi v/b professori, p.f.n., [**Арофатхон Негматова,** и/о профессор кафедры педагогики и психологии, к.п.н.], [**Arofatkhon Negmatova**, Professor of Higher Education Department of Pedagogy and Psychology, Ph.D.]; manzil: O'zbekiston, Andijon sh., Kamolot ko'chasi, 10-uy [адрес: Узбекистан, ул. Камолот, 10, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 10, Kamolot st., Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

OLIY TA’LIM MUASSASASINING O‘QUV JARAYONLARIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNI RIVOJLANTIRISH

© Z.M. Mamajonova[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada oliy ta’lim muassasasining o‘quv jarayonlarida shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish masalasi muhokama qilingan. Muloqot jarayonida o‘qituvchi oliy ma’lumot olish uchun talabalarning nutq faoliyatini rag‘batlantiradigan tegishli kommunikativ muhitni yaratishga chaqiriladi.

MAQSAD: madaniyati muammosi abadiy va har doim dolzarbdir. Biroq, so‘nggi paytlarda bu muammo faylasuflar, siyosatshunoslar, sotsiologlar, madaniyatshunoslar, psixologlar va o‘qituvchilarning e’tiborini tortdi. Bu esa, Yangi O‘zbekiston demokratik jamiyatini qurishdagi asosiy vazifa va masalalardan biriga aylandi.

MATERIALLAR VA METODLAR: pedagogik notiqlik sohasidagi tadqiqotlar va pedagogik faoliyat tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarning qiyinchiliklarining katta qismi o‘qituvchilarni ilmiy va uslubiy tayyorgarlikning kamchiliklari bilan emas, balki kasbiy pedagogik faoliyat sohasining deformatsiyasi, ya’ni muloqot qobiliyatlari, pedagogik aloqa asoslarini yetarli darajada bilmaslik, gumanistik va sheriklik usullari, pedagogik aloqa madaniyatining yetarli darajada emasligi bilan bog‘liq.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘qituvchining talabalar bilan kommunikativ muloqoti doimiy ravishda yangi texnologiya va metodlar bilan boyitilishi kerak. Pedagogik muloqotning mohiyati shundaki, turli darajadagi muloqot (birinchi kurs talabalari, yuqori kurs talabalari, fan nomzodi) o‘qituvchidan doimiy va majburiy pedagogik faoliyatni talab qiladi. Pedagogik muloqotning har bir o‘ziga xos jihatida baholash va o‘z-o‘zini hurmat qilish, diqqatni jamlash, intellektual faoliyat darajasi, taklif etilayotgan ma’ruza materialining mazmuniga kirish darajasi o‘zgarishi mumkin. O‘qituvchining asosiy ko‘nikmalaridan biri bu murakkab narsalarni tushunarli, sodda, izchil tarzda aytib berishdir, ya’ni bu pedagogik muloqot madaniyati va oliy ta’lim o‘qituvchisining notiqlik mahoratining yorqin namoyon bo‘lishidir.

XULOSA: samarali nutq ifodasini shakllantirish, auditoriyada kommunikativ muvozanatni o‘rnatish va saqlash, ishonch, psixologik qulaylik, ochiq va teng huquqli hamkorlik muhitini yaratish va saqlash oliy o‘quv yurtlari o‘qituvchilari o‘rtasida pedagogik muloqot madaniyatining muhim tarkibiy qismidir.

Kalit so'zlar: muloqot, muloqot jarayoni, muloqot madaniyati, shaxslararo munosabatlar, nutq faoliyati, kommunikativ muloqot, kommunikativ muhit.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Iqtibos uchun: Mamajonova Z.M. Oliy ta'lim muassasasining o'quv jarayonlarida shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.472–479.

РАЗВИТИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

© З.М. Мамажонова✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье рассматривается вопрос развития межличностных отношений в образовательном процессе высшего учебного заведения. В процессе общения педагог призван создать соответствующую коммуникативную среду, стимулирующую речевую деятельность учащихся к получению высшего образования.

ЦЕЛЬ: проблема культуры вечна и всегда актуальна. Однако в последнее время эта проблема привлекла внимание философов, политологов, социологов, культурологов, психологов и педагогов. Это стало одной из основных задач и вопросов построения демократического общества нового Узбекистана.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследования и опыт педагогической деятельности в области педагогического ораторского искусства показывают, что значительная часть трудностей педагогов связана не с недостатками научно-методической подготовки педагогов, а с деформацией сферы профессиональной педагогической деятельности, т. е. с недостаточным знанием коммуникативных навыков, основ педагогического общения, гуманистических и партнерских методов, недостаточным уровнем культуры педагогического общения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: коммуникативное общение учителя с учащимися должно постоянно обогащаться новыми технологиями и методами. Сущность педагогического общения заключается в том, что общение на разных уровнях (первокурсники, старшекурсники, кандидаты наук) требует от учителя постоянной и обязательной педагогической деятельности. В каждом конкретном аспекте педагогического общения могут изменяться оценка и самооценка, концентрация внимания, уровень интеллектуальной активности, уровень доступа к содержанию предлагаемого лекционного материала. Одно из основных умений педагога-рассказывать сложные вещи понятным, простым, связным способом, то есть это яркое проявление культуры педагогического общения и ораторского мастерства педагога высшего образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование эффективного речевого самовыражения, установление и поддержание коммуникативного баланса в аудитории, создание и поддержание доверия, психологического комфорта, атмосферы открытого и

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

равноправного сотрудничества-важная составляющая культуры педагогического общения педагогов высших учебных заведений.

Ключевые слова: коммуникация, процесс общения, культура общения, межличностные отношения, речевая деятельность, коммуникативное общение, коммуникативная среда.

Для цитирования: Мамажонова З.М. Развитие межличностных отношений в образовательных процессах высшего учебного заведения. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 472–479.

THE DEVELOPMENT OF INTERPERSONAL RELATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESSES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

© Mamajonova M. Zulfizarkhon[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the development of interpersonal relationships in the educational process of a higher education institution. In the process of communication, the teacher is called upon to create an appropriate communicative environment that stimulates students' speech activity to obtain higher education.

AIM: the problem of culture is eternal and always relevant. However, recently this problem has attracted the attention of philosophers, political scientists, sociologists, cultural scientists, psychologists and educators. This has become one of the main tasks and issues of building a democratic society in the new Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: research and experience of pedagogical activity in the field of pedagogical public speaking show that a significant part of the difficulties of teachers is not related to the shortcomings of scientific and methodological training of teachers, but to the deformation of the sphere of professional pedagogical activity, i.e. with insufficient knowledge of communication skills, the basics of pedagogical communication, humanistic and partnership methods, insufficient level of culture of pedagogical communication.

DISCUSSION AND RESULTS: Teachers' communicative communication with students should be constantly enriched with new technologies and methods. The essence of pedagogical communication lies in the fact that communication at different levels (first-year students, undergraduates, candidates of sciences) requires constant and mandatory pedagogical activity from the teacher. In each specific aspect of pedagogical communication, assessment and self-assessment, concentration of attention, the level of intellectual activity, and the level of access to the content of the proposed lecture material may change. One of the main skills of a teacher is to tell complex things in an understandable, simple, coherent way, that is, it is a vivid manifestation of the culture of pedagogical communication and public speaking skills of a higher education teacher.

CONCLUSION: the formation of effective speech self-expression, the establishment and maintenance of a communicative balance in the audience, the creation and maintenance of trust, psychological comfort, and an atmosphere of open and equal cooperation are important components of the culture of pedagogical communication among teachers of higher educational institutions.

Key words: communication, communication process, communication culture, interpersonal relations, speech activity, communicative communication, communicative environment.

For citation: Zulfizarkhon M. Mamajonova (2025) ‘The development of interpersonal relations in the educational processes of higher education institutions’, Inter education & global study, (1), pp. 472–479. (In Uzbek).

Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak mutaxassisni tayyorlash samaradorligi talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi munosabatlar qanday rivojlanishiga bog‘liq. Uzoq yillardan, hozirgi kungacha ilg‘or pedagogik amaliyot o‘quv jarayonini shaxslararo munosabatlar darajasiga olib chiqdi, ya’ni u pedagogik o‘zaro ta’sirga, o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari uchun shaxsiy rivojlanish manbai sifatida qaralmoqda. Buning uchun mutaxassis-pedagogning kasbiy mahorati, pedagogik muloqot madaniyatiga ega bo‘lishi va insoniyat madaniyat darajasining yuqoriligi, fikrlarini idel darajada o‘z talabalariga yetkaza olishi bilan belgilanmoqda.

Ma’lumki, madaniyat inson rivojlanishining ko‘rsatkichidir. Bu shaxsni shakllantiruvchi, odamni ijtimoiy faol, professional darajada yetuk va maqsadga muvofiq yo‘naltiruvchi masala hisoblanadi. Madaniyat ta’limni quyidagicha tavsiflaydi: inson bilimlarining kengligi va chuqurligi, uning tarbiyasi, o‘z fikrlarini aniq ifoda etish, diqqat bilan tinglash, to‘g‘ri xulosalar chiqarish va o‘zini munosib tutish qobiliyati hisoblanadi.

Inson madaniyatining namoyon bo‘lishi uning muloqot qilish qobiliyati bilan bog‘liq. Muloqotda xulq-atvor va harakatlarning o‘zaro tushunilishi va izchilligiga erishiladi, hamda mehnat va bilish sub’ekti sifatida shaxsning shaxsiy xususiyatlari shakllanadi va rivojlanish bosqichiga olib chiqadi.

Muloqot nafaqat umumiy jamoaviy faoliyatni belgilaydi, balki oliy ma’lumot olish uchun ariza beruvchining shaxsini shakllantirishda muhim omil, uni tarbiyalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi, ya’ni kasbiy faoliyat uchun bilim va ko‘nikmalar abituriyentlarning dunyoqarashini kengaytirishga, aql-idrokini rivojlantirishga, ijobiy insoniy fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Muloqot pedagogik faoliyatning ajralmas elementi bo‘lib, u o‘quv va tarbiyaviy ishlarning maqsadlariga erishishni imkoniyatini oshiradi. Ta’lim jarayoniga innovatsiyalarni kiritish o‘qituvchidan muloqotning turli jihatlari bilan bog‘liq nazariy bilimlar to‘plamiga ega bo‘lishni va o‘quv intizomi doirasida samarali maqsadli o‘zaro ta’sirni ta’minlaydigan maxsus texnologiyalarga ega bo‘lishni talab qiladi.

Kommunikativ ta’lim sohasi, bir tomondan, haqiqatni bilish va tanishtirish vositasidir, boshqa tomondan, ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari o‘rtasidagi ijtimoiy-madaniy qadriyatlar, ideallar, me’yorlar haqidagi muloqotning mohiyati deya olamiz.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Ta'lim sohasidagi barcha aloqa shakllarining murakkablashishi, ta'lim ma'lumotlari hajmining ko'payishi, zamonaviy ijtimoiy-madaniy vaziyatda uning manbalari va tashuvchilarining xilma-xilligi tufayli pedagogik aloqa madaniyatini rivojlantirish oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisi uchun ustuvor vazifa ekanligi ayon bo'ladi.

Oliy o'quv yurtlarida pedagogik muloqot amaliyoti nafaqat "o'qituvchi-talaba" tizimidagi aloqalarni mustahkamlashni, balki ushbu aloqalar sifatini ularning ochiqligi va axborot tarkibiga qarab o'zgartirishni ham talab qiladi. Va quyidagicha ba'zi jihatlarga e'tibor qaratilishi talab etilishi mumkin:

o'qituvchining o'z fikrlarini baland va aniq ifoda etishi, to'g'ri gapirish qobiliyati, nafaqat nutqi bilan e'tiborni jalb qilish, balki talabalarga faol ta'sir o'tkazish, ularni o'z nuqtai nazarining to'g'riligiga mohirona ishontirish, munozarani to'g'ri olib borish qobiliyati uning professionalligi va kommunikativ madaniyatining o'ziga xos xususiyati;

o'qituvchilik kasbida notiqlik mahorati talabalar bilan maqbul shaxslararo va ishbilarmonlik munosabatlarini yaratish, nizolarning yo'qligi va shaxsiy qoniqishni belgilaydigan yetakchi kasbiy xususiyatdir. Pedagogik muloqotni to'g'ri amalga oshirish, talabalar bilan yetarli darajada aloqa o'rnatish va ularni boshqarish qobiliyati o'qituvchining eng muhim kasbiy qobiliyati;

notiqlik mahorati o'qituvchining nutiqlikdagi me'yorlar va qoidalarni bilishini, ularni nutqning o'zaro ta'siri jarayonida qo'llash qobiliyatini, shu bilan o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash maqsadlarini amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Uning asosiy tarkibiy qismlari pedagogik aloqa holatini loyihalash, xabardor qilish, rejalashtirish va ijodiy ishlab chiqarish, notiqlikda aks ettirishni amalga oshirish qobiliyatidir.

Oliy o'quv yurtlarida o'quv ishlarida shaxsning roli borasidagi ishlar I.Vinter, I.Zyazyun, I.Podlasius, V.Slastenin, E.Klimov, M.Xarlamov va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda notiqlikning turli nuqtai nazarlarini birlashtirgan asosiy g'oyalar shundan iboratki, oliy o'quv yurti o'qituvchisi o'zining kasbiy faoliyati mazmuniga ko'ra bir qator (olim, o'qituvchi-amaliyotchi, o'qituvchi, psixolog bo'lish, ta'lim, ilmiy va pedagogik aloqa texnikasini o'zlashtirish kabi) universal fazilatlarga ega bo'lishi kerak bo'lgan shaxsdir[2, 1, 6].

Zamonaviy notiqlik ta'limining dolzarb muammosi V. Gannushkina, B. Bobulova, L. Kravets, A. Mixalskaya, L. Matsko, N. Romanovskiy va boshqalar tomonidan o'rganilgan [8, 5, 7].

Psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganish asosida o'qituvchining notiqlik ko'nikmalarini to'ldiradigan quyidagi ko'nikmalar va aqliy qobiliyatlarni ajratish mumkin:

birinchi ko'nikma, kommunikativ yoki lingvistik — bu o'z fikrlarini aniq ifoda etish qobiliyati, ishontirish, bahslashish, dalillarni yaratish qobiliyati, hukm chiqarish, bayonotlarni tahlil qilish, mantiqiy, tushunarli va qiziqarli gapirish qobiliyati kiradi;

ikkinchi ko'nikma, idrok — bu talabaning tashqi xususiyatlarini idrok etish, ularni shaxsiy xususiyatlari bilan bog'lash, shu asosda talabaning xatti-harakatlarini talqin qilish va bashorat qilish qobiliyati. Eshitilgan narsalarni tinglash va bilish qobiliyati (ma'lumotni to'g'ri talqin qilish, shu jumladan og'zaki bo'lmagan, subtekstlarni tushunish va boshqalar),

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘quvchilarning his-tuyg‘ulari va kayfiyatini tushunish qobiliyati (xushmuomalalik, hamdardlik qobiliyati), tahlil qilish qobiliyati (aks ettirish qobiliyati);

uchinchi ko‘nikma, aloqa jarayonida o‘zaro ta’sir o‘tkazish qobiliyati (interaktiv) — bu muloqotni tashkil qilish, suhbat, munozara, munozara, savol berish, o‘zini boshqarish qobiliyati, ziddiyatli vaziyatlarda muloqot qilish qobiliyati, muloqot jarayonida o‘z xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyati.

Pedagogik aloqa — bu o‘qituvchining ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan kasbiy aloqasi bo‘lib, u ta’lim va kasbiy tayyorgarlikning maqsad va vazifalarini amalga oshirish uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratishga qaratiladi. Pedagogik muloqot madaniyati esa, shaxsning umumiy madaniyatini, psixologik va pedagogik bilimlarini, ko‘nikma va malakalarini, tegishli hissiy munosabatini va o‘qituvchining samarali faoliyatiga e‘tiborini o‘z ichiga oladi.

Pedagogik muloqotning quyidagi bosqichlarini ajratib ko‘rsatish mumkin: kelajakdagi muloqotni modellashtirish; o‘zaro ta’sirning boshlanishi; ta’sir qilish usullarini tuzatish va aniqlashtirish, og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan muloqot; muloqotni boshqarish va tuzatish; amalga oshirilgan muloqot tizimini tahlil qilish; kelajakdagi faoliyatni modellashtirish.

Pedagogik muloqot mazmunini tavsiflab, V.A. Kan-Kalik ta'kidlaydi: “kasbiy pedagogik muloqot - bu o‘qituvchi va abituriyentlarning organik ijtimoiy-psixologik o‘zaro munosabatlari tizimi (texnikasi va ko‘nikmalari), uning mazmuni ma’lumot almashish, tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish, kommunikativ vositalardan foydalangan holda munosabatlarni tashkil etishi bilan tavsiflanadi. Bundan tashqari, o‘qituvchi ushbu jarayonning faollashtiruvchisi, uni tashkil qiluvchisi va boshqarishuvchisi sifatida ishlaydi”[4].

Pedagogik muloqotda yuqori ma’lumotli o‘qituvchilarga yumshoq ko‘nikmalarni egallash zarurati alohida ahamiyatga ega. Muloqot qilish, taqdim etish, o‘zini ko‘rsatish, iltimos, hamfikrlar guruhini shakllantirish kabi yumshoq ko‘nikmalar har doim professional o‘qituvchining eng muhim sifati bo‘lib kelgan. T.A. Yarkov va I.I. Cherkasova haqli ravishda ta’kidlashlaricha, o‘qituvchilik kasbi ommaviy bo‘lganligi sababli, quyidagilar muhim xususiyatlarni qamrab olishidir: o‘zini namoyon qilish qobiliyatlari; o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari bilan munosabatlarni o‘rnatish qobiliyati; ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyati va tayyorligi; yetakchilik fazilatlarini namoyon etish qobiliyati.

Yumshoq ko‘nikmalarga yaxshi og‘zaki va yozma muloqot qobiliyatlari, boshqalarga hamdardlik va qo‘llab-quvvatlash qobiliyati kiradi; hamkorlik qilish va o‘zaro ta’sir qilish qobiliyati; muammolarni hal qilishga tayyorlik va nizolarni hal qilish ko‘nikmalari. Bundan tashqari, yumshoq ko‘nikmalar ko‘pincha odamlar ko‘nikmalari yoki shaxslararo ko‘nikmalar deb ataladi.

Yumshoq ko‘nikmalarning 4 turi mavjud:

Ijtimoiy kompetentsiyalar: muloqot qobiliyatlari, hissiy intellekt (boshqa odamlarning his-tuyg'ulari va motivlarini farqlash qobiliyati), tanqidni moslashuvchanlik va qabul qilish, ommaviy nutq.

Yetakchilik kompetentsiyalari: mas’uliyat, murabbiylik, qaror qabul qilish, jamoani shakllantirish, nizolarni hal qilish qobiliyati.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Intellektual kompetentsiyalar: analitik aql, muammoni koʻrish va hal qilish qobiliyati, oʻrganish qobiliyati, ijodkorlik.

Kuchli irodali kompetentsiyalar: natijalarga e'tibor qaratish, vaqtni boshqarish, stressga chidamlilik, muntazam ishlashga tayyorlik.

L.A. Vvedenskayaga koʻra nutq madaniyati “ma’lum bir aloqa sharoitida belgilangan aloqa vazifalariga erishishda zarur ta’sirni ta'minlashga imkon beradigan lingvistik vositalarni tanlash va tashkil etish amalga oshiriladigan adabiy til me’yorlariga ogʻzaki va yozma shakllarda egalik qilish” deb tushuniladi.

Oʻqituvchining nutq madaniyatini oʻziga xos doimiy deb hisoblash mumkin emas, uni yildan-yilga yaxshilash kerak. Talabaning ongiga bevosita ta’sir ko'rsatadigan, estetik imtiyozlarni tarbiyalaydigan, umumiy va kasbiy madaniyatni shakllantiradigan asosiy omillarni ajratib koʻrsatish kerak [3].

Biroq, professional kommunikativ oʻzaro ta’sirning har bir harakati nostandart nutq ijodkorligini talab qiladi, chunki u koʻplab holatlarni-aloqa vaziyatlarini, aloqa sherigining individualligini, uning hissiy holatini, sheriklar oʻrtasida shakllangan munosabatlarning tabiatini hisobga olgan holda qurilgan.

Muloqot jarayonida oʻqituvchi muloqot sherigidan olingan — ogʻzaki va ogʻzaki boʻlmagan fikr-mulohazalar bilan bogʻliq holda oʻz xatti-harakatlarini doimiy ravishda tuzatishga muhtoj. Har qanday shaxsning, hatto undan ham koʻproq oliy oʻquv yurti oʻqituvchisining xulq-atvor madaniyatining muhim xususiyatlari bu aloqalarni oʻrnatish va saqlash uchun moʻljallangan milliy oʻziga xos belgilar, barqaror muloqot shakllari tizimidan foydalanishdir. Muloqot jarayonida oʻqituvchi oliy ma’lumot olish uchun talabalarning nutq faoliyatini ragʻbatlantiradigan tegishli kommunikativ muhitni yaratishga chaqiriladi.

Yuqorida aytilganlarning barchasi oʻqituvchining pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish zarurligi haqida gapirishga imkon berdi. Oʻqituvchi talabalarda nafaqat ma’lum bir fan boʻyicha bilim, koʻnikma va malakalarni, balki soʻzni, nutq faoliyatining barcha turlarini, muloqot va xulq-atvor madaniyatini oʻzlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Batsevich, F.S. (2009). Fundamentals of Communicative Linguistics: textbook. Publishing Center “Academy”.
2. Bielikova O., Dytiuk S., Krech T. (2019) Special Moments in Ukrainian and Foreign Students Perception of a Lecturer’s Personality. International Journal of Education and Science (IJES), (2), No. 1, 14–21.
3. Dityuk, S.O., Krech, T.V. (2017). Pedagogy of the higher education: textbook. Publishing Center Ivanchenko I.C.
4. Kan-Kalik, V.A. (1978). Teacher about pedagogical communication: a book for the teacher. Education.
5. Ortinskiy, V.L. (2009). Pedagogy of the Higher School. Center for Educational Literature.

6. Slastenin, V., Isaev I., Mischenko, A., Shiyanov, E. (2015). Pedagogy: Textbook for stud. School — Press.
7. Zaretskaya, E.N. (2002). Rhetoric. Theory and practice of language communication. Business.
8. Zimnya, I.A. (2009). Pedagogical psychology: uch. allowance. LOGOS.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mamajonova Zulfizarxon Madaminovna**, pedagogika kafedrasi v/b., dotsenti, [**Мамажонова Зулфизархон Мадаминовна**, доцент кафедры педагогики], [**Mamajonova M. Zulfizarkhon**, acting associate professor, department of pedagogy]; manzil: O'zbekiston, Andijon sh., Kamolot ko'chasi, 10-uy [адрес: Узбекистан, ул. Камолот, 10, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 10, Kamolot st., Andijan city].
.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

© J.A. Matkarimov[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish haqida ma‘lumotlar berilgan. Zamonaviy ta’lim tizimi raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar, dasturiy ta‘minotlar va interaktiv o‘quv materiallaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi.

MAQSAD: raqamli texnologiyalardan ta’lim jarayoninida samarali foydalanish imkoniyatlarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini samarali, interaktiv va qiziqarli qilishda muhim rol o‘ynaydi, bu esa o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qulay qiladi. Maqolada raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, bilimlarni mustahkamlash va o‘quv jarayonini innovatsion usullar bilan boyitish kabi muhim jihatlar tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Raqamli texnologiyalardan ta’lim jarayonida foydalanish ta’lim tizimiga ko‘plab yangi imkoniyatlar va afzalliklar keltirdi. Bu texnologiyalarning ta’limga kirib kelishi ta’lim jarayonini sifati oshishiga, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli qilishga yordam berdi.

XULOSA: Raqamli texnologiyalar ta’lim sohasida katta inqilobiy o‘zgarishlarni olib keldi va ta’lim tizimini yangi bosqichga ko‘tardi. Ular an’anaviy o‘qitish usullarini to‘ldirib, ta’lim jarayonini samaraliroq, interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi. Bugungi kunda masofaviy ta’lim platformalari, onlayn kurslar, virtual reallik vositalari, raqamli kutubxonalar va shaxsiylashtirilgan o‘rganish tizimlari orqali talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi chegaralar yo‘qolib, bilim olish imkoniyatlari kengaymoqda.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar, interaktiv, virtual laboratoriyalar, dasturiy ta’minot, axborot, virtual texnologiyalar, multimedia, masofaviy ta’lim.

Iqtibos uchun: Matkarimov J.A. Ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish. // Inter education & global study. 2025. №1 B.480–486.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

© Ж.А. Маткаримов[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье представлена информация об использовании цифровых технологий в образовании. Современная система образования предполагает использование цифровых технологий, онлайн-платформ, виртуальных лабораторий, программного обеспечения и интерактивных учебных материалов.

ЦЕЛЬ: он заключается в исследовании возможностей эффективного использования цифровых технологий в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: цифровые технологии играют важную роль в том, чтобы сделать учебный процесс эффективным, интерактивным и увлекательным, что делает процесс обучения учащихся более эффективным и комфортным. В статье анализируются такие важные аспекты, как развитие мыслительных способностей учащихся с помощью цифровых технологий, закрепление знаний и обогащение образовательного процесса инновационными способами.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование цифровых технологий в образовательном процессе принесло много новых возможностей и преимуществ образовательной системе. Внедрение этих технологий в образование способствовало повышению качества образовательного процесса, сделало процесс обучения учащихся эффективным и увлекательным.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровые технологии привели к большим революционным изменениям в образовании и подняли систему образования на новый уровень. Они дополняют традиционные методы обучения, помогая сделать процесс обучения более эффективным, интерактивным и увлекательным. Сегодня благодаря платформам дистанционного обучения, онлайн-курсам, инструментам виртуальной реальности, цифровым библиотекам и персонализированным системам обучения границы между студентами и преподавателями стираются, а доступ к знаниям расширяется.

Ключевые слова: цифровые технологии, онлайн-платформы, интерактивные, виртуальные лаборатории, программное обеспечение, информация, виртуальные технологии, мультимедиа, дистанционное обучение.

Для цитирования: Маткаримов Ж.А. Использование цифровых технологий в образовании. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 480–486.

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION

© Jasurbek A. Matkarimov[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

INTRODUCTION: this article covers the use of digital technology in education. The modern education system includes the use of digital technologies, online platforms, virtual laboratories, software, and interactive learning materials.

AIM: It consists in exploring the possibilities of effective use of digital technologies in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: digital technologies play an important role in making the learning process efficient, interactive and fun, making the learning process more efficient and comfortable for students. The article analyzes such important aspects as the development of students' thinking abilities using digital technologies, the consolidation of knowledge and the enrichment of the educational process in innovative ways.

DISCUSSION AND RESULTS: digital technologies play an important role in making the learning process efficient, interactive and fun, making the learning process more efficient and comfortable for students. The article analyzes such important aspects as the development of students' thinking abilities using digital technologies, the consolidation of knowledge and the enrichment of the educational process in innovative ways.

CONCLUSION: digital technologies have led to major revolutionary changes in education and have raised the education system to a new level. They complement traditional teaching methods, helping to make the learning process more effective, interactive, and fun. Today, thanks to distance learning platforms, online courses, virtual reality tools, digital libraries, and personalized learning systems, the boundaries between students and teachers are blurring, and access to knowledge is expanding.

Key words: digital technologies, online platforms, interactive, virtual laboratories, software, information, virtual technologies, multimedia, distance learning.

For citation: Jasurbek A. Matkarimov. (2025) ‘The use of digital technologies in education’, Inter education & global study, (1), pp. 480–486. (In Uzbek).

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamiyatning turli sohalariga, jumladan, ta’lim sohasiga ham katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Ular ta’limning an’anaviy shakllarini yangilab, jarayonlarni yanada samarali, interaktiv va qiziqarli qilishga yordam bermoqda. Ta’lim sohasidagi raqamli texnologiyalar yangi imkoniyatlar yaratib, o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun bilim olish jarayonini osonlashtirmoqda va kengaytirmoqda.

Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim olish imkoniyati endilikda dunyoning istalgan burchagidagi talabalar uchun ochiqdir. Masofaviy ta’lim platformalari, onlayn kurslar, raqamli kutubxonalar va virtual sinflar bu jarayonning ajralmas qismiga aylandi. Ushbu texnologiyalar nafaqat ta’lim jarayonini osonlashtiradi, balki talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqil o‘rganish va kreativ fikrlashga ham imkon yaratadi.

Ushbu maqolada ta’limda raqamli texnologiyalarning ahamiyati, ularning qanday qo‘llanilishi va kelajakda qanday o‘zgarishlarni keltirib chiqarishi mumkinligi haqida batafsil so‘z yuritiladi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta’lim tizimini qanday yangi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bosqichlarga olib chiqayotgani va bu o‘zgarishlar ta’lim jarayoniga qanday ta‘sir qilayotgani haqidagi masalalarga to‘xtalib o‘tamiz.

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi qo‘llanilishi so‘nggi yillarda juda keng ommalashib bormoqda va ta’lim jarayonini sifatli bo‘lishiga erishilmoqda. Ushbu texnologiyalar talabalarga zamonaviy bilimlarni osonroq va tezroq o‘zlashtirish imkonini beradi, shuningdek, o‘qituvchilar uchun o‘quv materiallarini yaratish, baholash va talabalarning rivojlanishini kuzatishda yangi imkoniyatlar ochib berdi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini hududiy chegaralardan xalos etadi. Masofaviy ta’lim platformalari orqali talabalar dunyoning istalgan nuqtasidan darslarga qatnashish imkoniga ega bo‘lishdi. ZOOM, Microsoft Teams, Google Classroom kabi platformalar yordamida o‘qituvchilar jonli darslar olib borishlari, o‘quv materiallarini baham ko‘rishlari va talabalar bilan o‘zaro muloqot qilishlari mumkin. Bu jarayon ayniqsa pandemiya davrida ko‘pchilik uchun asosiy ta’lim shakliga aylandi va an’anaviy ta’limni to‘ldirib bordi.

Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonida interaktiv vositalardan foydalanish mumkin. Bularning qatoriga elektron doskalar, raqamli simulyatorlar, ta’limiy o‘yinlar va vizualizatsiya vositalari kiradi. Ushbu vositalar talabalarga murakkab tushunchalarni osongina tushunishga yordam beradi. Masalan, fizika yoki kimyo darslarida raqamli simulyatorlar orqali laboratoriya tajribalarini virtual tarzda bajarish mumkin. Bu o‘quvchilar uchun xavfsiz va qiziqarli tajriba hisoblanadi.

Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari ta’lim jarayonini chuqurroq va interaktivroq qilish uchun foydalaniladi. VR texnologiyasi yordamida talabalar tarixiy voqealarni jonli ravishda boshdan kechirishi yoki kimyoviy laboratoriya tajribalarini xavfsiz tarzda amalga oshirishi mumkin. AR esa haqiqiy dunyo obyektlariga qo‘shimcha virtual ma‘lumotlar kiritish orqali ta’lim jarayonini tushunarli qiladi. Masalan, AR yordamida o‘quvchilar biologiya darsida inson tanasining tuzilishini haqiqiy ko‘rinishda ko‘rishlari mumkin.

Raqamli kutubxonalar o‘quvchilarga keng miqyosdagi ma’lumotlarni qulay tarzda olish imkonini beradi. Bunda kitoblar, maqolalar, darsliklar va boshqa resurslar raqamli formatda mavjud bo‘lib, talabalarga o‘zlari xohlagan vaqtda ulardan foydalanish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilar uchun ma’lumotlarni izlash va o‘rganishni tezlashtiradi. Shuningdek, elektron kitoblar va ma’lumot bazalari orqali butun dunyo bo‘ylab ilmiy tadqiqotlar va bilimlarga osongina kirish imkoniyatini yaratadi.

Sun’iy intellekt ta’lim sohasida keng qo‘llanilmoqda. AI yordamida avtomatik baholash tizimlari ishlab chiqilgan bo‘lib, bu o‘qituvchilarga ko‘p vaqt tejash imkonini beradi. Shuningdek, AI yordamida o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash va ularga mos keladigan ta’lim dasturlarini tuzish mumkin. Misol uchun, AI asosida ishlaydigan dasturlar talabalarning o‘rganish uslubini tahlil qilib, ularga mashg‘ulotlarni o‘zlashtirishga yordam beradigan ko‘rsatmalar berishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni olib kirish imkonini berdi. Masalan, “flipped classroom” modeli, ya’ni “teskari sinf” modeli,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

o‘quvchilarni darsdan oldin mustaqil ravishda onlayn materiallarni ko‘rib chiqishga undaydi va darsda esa ularni chuqurroq tahlil qilish uchun vaqt ajratadi. Bu yondashuv o‘qituvchi va o‘quvchilar orasidagi muloqotni kuchaytiradi va darsni interaktiv tarzda olib borish imkonini yaratadi.

Raqamli texnologiyalardan ta’lim jarayonida foydalanish ta’lim tizimiga ko‘plab yangi imkoniyatlar va afzalliklar keltirdi. Bu texnologiyalarning ta’limga kirib kelishi ta’lim jarayonini sifati oshishiga, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli qilishga yordam berdi. Ta’limda raqamli texnologiyalarning natijalari va bu boradagi muhokamalarni ko‘rib chiqamiz:

Raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini oshirishga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Masalan, interaktiv vositalar va virtual simulyatsiyalar yordamida talabalarning bilim darajasi va mavzularni tushunish darajasi yaxshilandi. An’anaviy dars shakllaridan farqli ravishda, raqamli vositalar ta’lim jarayonini yanada interaktiv qilib, talabalarni darslarda faol ishtirok etishga undaydi. Shuningdek, onlayn platformalar orqali qiziqarli va vizual materiallar yordamida murakkab mavzularni osonroq tushunish imkonini beradi. Biroq, ta’lim sifatining oshishi uchun raqamli texnologiyalarni to‘g‘ri va samarali qo‘llash talab etiladi. Agar raqamli vositalar faqat an’anaviy darslarni almashtirish uchun qo‘llanilsa, bu ulardan kutilgan samarani bermasligi mumkin. O‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va ularni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar ta’limni masofadan turib ham samarali tarzda olib borish imkonini beradi. Pandemiya davrida masofaviy ta’limning ahamiyati yanada ko‘proq namoyon bo‘ldi, chunki maktab va universitetlar yopiq bo‘lgan paytda talabalar onlayn darslarda ishtirok etish imkoniga ega bo‘lishdi. Bunda Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom va boshqa platformalar keng qo‘llanildi.

Masofaviy ta’lim, ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirdi va ta’limning chegara bilmasligini ko‘rsatdi. Ammo, uzoq muddatli masofaviy ta’limning kamchiliklari ham mavjud. Masalan: talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi bevosita muloqotning yo‘qligi, dars jarayonida qiziqishning kamayishi va internet tezligi bilan bog‘liq muammolar. Shu sababli, kelajakda ta’lim tizimi gibrid modelga o‘tib, an‘anaviy va raqamli ta’lim usullarini birlashtirish kutilmoqda.

Raqamli texnologiyalar ta’lim resurslariga keng kirish imkoniyatini yaratmoqda. Onlayn darsliklar, raqamli kutubxonalar, ta’limiy videolar va interaktiv dasturlar talabalarga kerakli ma’lumotlarni o‘z vaqtida olish va o‘rganish imkonini berdi. Bu nafaqat maktab va universitet talabalari, balki turli yoshdagi o‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun ham katta afzallik hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimiga turli innovatsiyalarni olib kirdi. Misol uchun, ta’limiy o‘yinlar (gamification), AR va VR texnologiyalari, onlayn laboratoriyalar va sun‘iy intellektga asoslangan ta’lim dasturlari o‘quv jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Bu innovatsiyalar o‘quvchilarning faolligini oshirish va ularning qiziqishini saqlab qolishga yordam beradi.

Innovatsiyalar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv qiladi, ammo ular ta'lim jarayoniga to'g'ri integratsiya qilinmasa, natijalar kutilganidan past bo'lishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchilar innovatsion texnologiyalarni qanday qo'llashni va ular orqali qanday samaradorlikka erishishni bilishlari lozim.

Raqamli texnologiyalar ta'lim sohasida katta inqilobiy o'zgarishlarni olib keldi va ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tardi. Ular an'anaviy o'qitish usullarini to'ldirib, ta'lim jarayonini samaraliroq, interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi. Bugungi kunda masofaviy ta'lim platformalari, onlayn kurslar, virtual reallik vositalari, raqamli kutubxonalar va shaxsiylashtirilgan o'rganish tizimlari orqali talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi chegaralar yo'qolib, bilim olish imkoniyatlari kengaymoqda.

Raqamli texnologiyalar yordamida har bir talabaga individual yondashish va ularning ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda ta'lim dasturlarini ishlab chiqish mumkin. Masofaviy ta'lim orqali esa talabalarga geografik joylashuvidan qat'iy nazar, yuqori sifatli ta'lim olish imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa ta'lim tizimini yanada adolatli va barcha uchun ochiq qiladi.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar ta'lim tizimini yangilanishi va kelajakda yanada ilg'or ta'lim modelini yaratish uchun keng imkoniyatlar ochmoqda. Ularning keng qo'llanilishi o'quvchilarga zamonaviy dunyo talablariga mos bilim va ko'nikmalarni egallashda yordam beradi va ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samaradorli qiladi. Shu sababli, kelajakda ta'limda raqamli texnologiyalarning yanada chuqur integratsiyasi va rivojlanishi kutilmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Matkarimov, J. (2023). Talabalarda virtual texnologiyalardan foydalanish kompetentligini rivojlantirish. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (10), 632-637.
2. Matkarimov, J. (2023). Raqamli texnologiyalar asosida talabalarning virtual texnologiyalardan foydalanish kompetentligini rivojlantirish. Development of pedagogical technologies in modern sciences, 2(3), 5-7.
3. Ваганова Ольга Игоревна, Гладков Алексей Владимирович, Коновалова Елена Юрьевна, & Воронина Ирина Романовна (2020). Цифровые технологии в образовательном пространстве. Балтийский гуманитарный журнал, 9 (2 (31)), 53-56.
4. Кутепов Максим Михайлович, Челнокова Елена Александровна, & Максимова Ксения Алексеевна (2020). Smart-технологии в образовании. Балтийский гуманитарный журнал, 9 (3 (32)), 125-127.
5. Mirzahmedova, Nargiza Dilmurodovna (2022). Raqamli texnologiyalarining ta'lim sohasida qo'llanilishi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (5-2), 538-545. doi: 10.24412/2181-1784-2022-5-2-538-545.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

6. Abdumannopov, M. I. o. g. I., & Mirzaaxmedov, M. K. Bo'lajak o'qituvchilarining akt bo'yicha kasbiy kompetentligini shakllantiruvchi vositalar. Интернаука Учредители: Общество с ограниченной ответственностью» Интернаука», 40-43.
7. Ovhunov, I. A. (2022). Development and prospects of virtual education technologies. Current research journal of pedagogics, 3(04), 19-21.
8. Abdumannobovich, Matkarimov Jasurbek, and Raxmonov Omadjon Mamasidiq o'g'li. "Development of students'competence in using virtual technologies." the significance of research relationship in professional football teams with sociometric method: 139.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Matkarimov Jasurbek Abdumannobovich**, o'qituvchi, [**Маткаримов Жасурбек Абдуманнобович**, преподаватель], [**Jasurbek A. Matkarimov**, teacher], manzil: O'zbekiston, Andjion sh., Universiteti ko'chasi, 129-uy [адрес: Узбекистан, ул. Университет, 129, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 129, Universiteti st., Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

STOMATOLOGIYA TALABALARINI O'QITISHDA VALEOLOGIYANING ROLI

© I.Sh. Kamoliddinova[1]✉
[1]Qo‘qon universiteti Andijon filiali, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: valeologiya fanini o‘qitish oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida davom etmoqda va bu fan sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va shakllantirish bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlashning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Valeologik ta’lim insonning valeologik madaniyatini shakllantirishni nazarda tutadi. Insonning o‘z genetik, fiziologik va psixologik imkoniyatlari haqida bilimga ega bo‘lishi va o‘z salomatligini boshqarish, saqlash va rivojlantirish usullari va vositalarini bilishi, valeologik bilimlarni atrofdagilarga yetkazish qobiliyatiga ega bo‘lishi shart va majburiy. Bugungi kunda klinik va nazariy tibbiyotning birorta sohasi yo‘qki, unda Valeologiya fani bo‘yicha bilimlar profilaktika va ilmiy maqsadlarda qo‘llanilmagan bo‘lsa.

MAQSAD: valeologiya fanini sog‘liqni saqlash, mustahkamlash va kasalliklarning oldini olishning muhim qismi hisoblanadi. Valeologiya asoslarini o‘rganish barcha shifokorlar uchun, ularning ish yo‘nalishidan qat’i nazar, muhimdir. Bu fan sog‘liqni shakllantirish, saqlash, mustahkamlash va qayta tiklash qonuniyatlari, mexanizmlari va usullarini o‘rganadigan integratsiyalashgan fan sifatida ko‘riladi. Shunday qilib, valeologiya nafaqat sog‘liqni saqlash tizimida, balki jamiyatda sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va salomatlik madaniyatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqod jarayonida, kuzatish-tadqiqotchi jarayonga aralashmasdan hodisalarni qayd etadigan usul, tajriba sabab-oqibat munosabatlarini o‘rnatish, hujjatlarni tahlil qilish-berilgan mavzu bo'yicha ma‘lumot olish uchun matnlar, arxiv materiallari, yozuvlar, hisobotlar va boshqa hujjatlarni o‘rganish usullardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: valeologiya, ayniqsa, stomatologiya bilan bog‘liq jihatlari orqali inson salomatligini yaxshilashga va kasalliklarning oldini olishga yordam beradi. Stomatologiya yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun valeologiya asoslarini o‘rganish juda muhimdir. Bu bilimlar ularga kelajakdagi amaliy faoliyatlarida foydali bo‘ladi, xususan: kattalar va bolalar o‘rtasida gigiyenik tarbiyani o‘rgatish bo‘yicha ishlarni samarali tashkil qilish,sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish, ya’ni sog‘liqni saqlash, mustahkamlash va og‘iz bo‘shlig‘i salomatligi zaxirasini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish.Bu bilimlar har bir insonning stomatologik salomatligini saqlash va yaxshilashga qaratilgan amaliy tadbirlarni samarali o‘tkazish uchun zarurdir.

XULOSA: tibbiyot-pedagogik ishontirish yoki motivatsiya usuli, aholining gigiyenik tarbiyasida muhim komponent hisoblanadi va har bir stomatolog, har qanday mutaxassislikda boʻlishidan qatʼi nazar, bu usulni yaxshi bilishi kerak. Valeologiya fanining asoslarini oʻrganish stomatolog shifokorining ijtimoiy, shaxsiy va professionallar kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu bilimlar va yondashuvlar stomatologlarga aholining har bir yosh toifasi uchun individual va samarali profilaktika tadbirlarini ishlab chiqishda yordam beradi.

Kalit so'zlar: valeologiya, og'iz sog'lig'i, motivatsiya, valeologiya, oliy o'quv yurti, sog'lom turmush tarzi, talabalar, stomatologlar.

Iqtibos uchun: Kamoliddinova I.Sh. Stomatologiya talabalarini oʻqitishda valeologiyaning oʻrni. // Inter education & global study. 2025. №1 B.487–493.

РОЛЬ ВАЛЕОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-СТОМАТОЛОГОВ

© И.Ш. Камолиддинова[1]✉
[1]Андижанский филиал Кокандского университета, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: преподавание предмета «Валеология» продолжается в высших и средних учебных заведениях и является основой для подготовки специалистов по пропаганде и воспитанию здорового образа жизни среди населения республики. Валеологическое образование – это валеологическая культура человека, предполагающая знание человеком своих генетических, физиологических и психологических возможностей, методов и средств контроля, сохранения и развития своего здоровья, умение распространять валеологические знания на окружающих. На сегодняшний день нет такой отрасли клинической и теоретической медицины, где бы знания дисциплины «Валеология» не использовались в той или иной степени с профилактической и научной целью.

ЦЕЛЬ: валеология считается важной частью науки о здоровье, укреплении здоровья и профилактике заболеваний. Изучение основ валеологии важно для всех врачей, независимо от направления их работы. Эта наука рассматривается как интегрированная наука, изучающая закономерности, механизмы и методы формирования, поддержания, укрепления и восстановления здоровья. Таким образом, валеология играет важную роль не только в системе здравоохранения, но и в пропаганде здорового образа жизни и повышении культуры здоровья в обществе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования мы применяли различные методы: наблюдение, эксперимент и анализ документов. Наблюдение — это способ, при котором исследователь фиксирует происходящие явления, не вмешиваясь в них. Эксперимент позволяет выявить причинно-следственные связи. Анализ документов подразумевает изучение текстов, архивных материалов, записей, отчётов и других документов для получения информации по заданной теме.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: валеология помогает улучшить здоровье человека и предотвратить болезни, особенно в аспектах, связанных со стоматологией. Для студентов, изучающих стоматологию, очень важно изучить основы валеологии. Эти знания пригодятся им в дальнейшей практической деятельности, а именно: эффективной организации работы по обучению гигиеническому воспитанию взрослых и детей, пропаганде здорового образа жизни, т. е. осуществлению мероприятий по сохранению, укреплению и увеличению резерва здоровья полости рта. Эти знания необходимы для эффективного проведения практических мероприятий, направленных на сохранение и улучшение стоматологического здоровья каждого человека.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: медико-педагогический метод убеждения, или метод мотивации, является важным компонентом гигиенического воспитания населения, и каждый стоматолог, независимо от специальности, должен хорошо знать этот метод. Изучение основ валеологии помогает развить социальные, личные и профессиональные компетенции стоматолога. Эти знания и подходы помогают стоматологам разрабатывать индивидуальные и эффективные профилактические меры для каждой возрастной категории населения.

Ключевые слова: валеология, здоровье полости рта, мотивация, валеология, высшее учебное учреждение, здоровый образ жизни, студенты.

Для цитирования: Камолиддинова И.Ш. Роль валеологии в обучении студентов-стоматологов. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 487–493.

THE ROLE OF VALEOLOGY IN THE EDUCATION OF DENTAL STUDENTS

© Irodabonu Sh. Kamoliddinova [1]✉
[1]Kokand University Andijan branch addresses, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the teaching of the subject "Valeology" continues in higher and secondary educational institutions and is the basis for training specialists in the promotion and education of a healthy lifestyle among the population of the republic. Valeological education is a human valeological culture that presupposes a person’s knowledge of their genetic, physiological and psychological capabilities, methods and means of control, preserving and developing their health, and the abilityto spread valeological knowledge to those around them. To date, there is no such branch of clinical and theoretical medicine, where knowledge of the discipline "Valeology" was not used in varying degrees, with preventive and scientific purpose. So the basics of valeology is necessary for every modern physician, regardless of the profile of its work. Valeology is an integrated discipline that studies the patterns, mechanisms and ways of forming, maintaining, strengthening and reproduction of human health.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

AIM: valeology is considered an important part of the science of health, health promotion and disease prevention. Learning the basics of valeology is important for all doctors, regardless of their field of work. This science is considered as an integrated science that studies patterns, mechanisms and methods of formation, maintenance, strengthening and restoration of health. Thus, valeology plays an important role not only in the healthcare system, but also in promoting a healthy lifestyle and improving the culture of health in society.

MATERIALS AND METHODS: during the research, we used various methods: observation, experiment, and document analysis. Observation is a way in which a researcher records phenomena without interfering with them. The experiment makes it possible to identify cause-and-effect relationships. Document analysis involves studying texts, archival materials, records, reports, and other documents to obtain information on a given topic.

DISCUSSION AND RESULTS: Valeology helps to improve human health and prevent diseases, especially in aspects related to dentistry. For students studying dentistry, it is very important to learn the basics of valeology. This knowledge will be useful to them in further practical activities, namely: effective organization of work on teaching hygienic education to adults and children, promoting a healthy lifestyle, i.e. implementing measures to preserve, strengthen and increase the reserve of oral health. This knowledge is necessary for the effective implementation of practical measures aimed at preserving and improving the dental health of each person.

CONCLUSION: the medical and pedagogical method of persuasion, or the method of motivation, is an important component of the hygienic education of the population, and every dentist, regardless of specialty, should know this method well. Learning the basics of valeology helps to develop the social, personal and professional competencies of a dentist. This knowledge and approaches help dentists to develop individual and effective preventive measures for each age group of the population.

Keywords: valeology, health of the oral cavity, motivation, valeology, higher educational institution, healthy lifestyle, students.

For citation: Irodabonu Sh. Kamoliddinova. (2025) ‘The role of valeology in the education of dental students’, Inter education & global study, (1), pp. 487–493. (In Uzbek).

Valeologiya fani inson salomatligini saqlashning asosiy jihatlari bo‘yicha ilmiy asoslangan eng yangi ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi. Salomatlik shakllanishiga ta’sir qiluvchi omillar va sharoitlar, jumladan og‘iz bo‘shlig‘ining sog‘lig‘iga ta’sir qiluvchi omillar, stomatologik salomatlik va donozologik (kasalliklar oldi holatlarining) diagnostikasi usullari va mezonlari, ya’ni og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini aniqlash va kasalliklarni erta bosqichda aniqlash, inson sog‘lig‘ining zaxirasini to‘ldirish mexanizmlari, usullari, yo‘llari va vositalari, ya’ni sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va tiklash, gigiyenik tarbiya tashkiloti, ya’ni og‘iz

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bo‘shlig‘i va umumiy salomatlikni saqlash uchun to‘g‘ri gigiyenik odatlarni shakllantirish kabi omillarni o‘z ichiga oladi.

Valeologiya asoslari bilan tanishish stomatologiya yo‘nalishidagi talabalarga quyidagi imkoniyatlarni beradi**:** inson salomatligini shakllantirish, saqlash, mustahkamlash va tiklash qonuniyatlari va mexanizmlarini tushunish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish yo‘llari va usullarini o‘rganish, og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘i madaniyatini shakllantirish, inson salomatligini saqlash, mustahkamlash va tiklash qonuniyatlari va mexanizmlari va salomatlikni shakllantirishga ta’sir qiluvchi omillarni bilishi lozim. Bu bilimlar talabalarni nafaqat stomatologik faoliyat uchun, balki aholiga sog‘lom turmush tarzini o‘rgatish va ularning og‘iz bo‘shlig‘i salomatligini saqlash bo‘yicha ishlarni tashkil etishda ham tayyorlaydi.

Kelajakdagi stomatolog shifokor og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ining belgilarini bilishi, sog‘lom tishlar, milklar va og‘iz bo‘shlig‘ining umumiy holatini aniqlay olishi va kasallik belgilarini erta aniqlash va oldini olishi lozimdir.

To‘g‘ri gigiyenik odatlar (tishlarni muntazam tozalash, yuvish vositalaridan foydalanish), oziq-ovqat sifati (shirinliklarni me’yorida iste’mol qilish, tishlar uchun foydali oziq-ovqatlar iste’moli) va yomon odatlar (chekish, spirtli ichimliklar iste’moli) va ularning ta’siri og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘iga ta’sir qiluvchi omillardir. Sog‘lom turmush tarzida foydali ovqatlanish, jismoniy faollik, stressni boshqarish, yomon odatlarni tashlash va salomatlikni mustahkamlash katta ahamiyatga ega. Stomatologik salomatlikni saqlash, tishlarni parvarish qilishning samarali vositalari va usullaridan foydalanish, og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini muntazam tekshirtirish va aholiga stomatologik salomatlikni saqlash bo‘yicha tavsiyalar berish stomatologik sog’lom bolishda katta ahamiyatga ega.

Bu bilim va ko‘nikmalar shifokorga bemorlarning og‘iz bo‘shlig‘i sog‘lig‘ini saqlash va yaxshilash uchun professional yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Stomatolog shifokor faoliyatida stomatologik kasalliklarning oldini olish muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasini saqlash ko‘nikmalari hali shakllanmagan bo‘ladi. Ular tishlarini to‘g‘ri tozalashni kattalarning nazorati, ko‘magi va o‘rgatishsiz mustaqil amalga oshira olmaydi.

Shu sababli stomatolog sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari va motivatsiya yo‘llarini, bolalar va kattalarda gigiyenik odatlarni shakllantirishning yoshga oid xususiyatlarini tushunishi va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishda motivatsiyani kuchaytiradigan usullarni qo‘llashi muhum. Sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishning usul, shakl va vositalarini tanlash uchun o‘yin shaklidagi mashg‘ulotlar, multimediya vositalari yoki vizual materiallar orqali bolalarga gigiyena qoidalarini o‘rgatish va kattalar uchun ma’lumot beruvchi materiallar (broshyura, videolar) va sog‘lom turmush tarzi haqida seminarlar tashkil etish kerak.

Stomatolog shifokor faoliyatida stomatologik kasalliklarning oldini olish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasini saqlash ko‘nikmalari hali shakllanmagan bo‘ladi. Ular tishlarini to‘g‘ri tozalashni kattalarning yordam va nazoratisiz mustaqil amalga oshira olmaydilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Shu sababli, stomatolog shifokor bolalarda va kattalarda gigiyenik odatlarni shakllantirishning yoshga oid xususiyatlarini tushunishi, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishda samarali motivatsiya usullarini qo‘llashi muhumdir.

Tish kariyesining oldini olishda umumiy va mahalliy ftor profilaktikasi muhim rol o‘ynaydi. Ftor profilaktikasining usullari tanlanayotganda ichimlik suvidagi ftor miqdori va tishlarning rivojlanish bosqichi hisobga olinadi.Bolaga tish pastasini ishlatishdan oldin og‘iz bo‘shlig‘ini toza suv bilan yaxshilab chayishni o‘rgatish lozim. Bu ko‘nikma bolaga tish tozalash jarayonida pastaning qoldiqlarini yutib yuborishni oldini olishga yordam beradi. 2-2,5 yoshdan boshlab, ftor saqlovchi tish pastasidan foydalanishni boshlash mumkin.Pastaning miqdori kichik, no‘xotdek bo‘lishi kerak. Bu bolada ftorning haddan tashqari iste’moli natijasida rivojlanishi mumkin bo‘lgan ftoroz kasalligini oldini olish uchun muhimdir. Tish tozalashdan keyingi chayish va tishlarni tozalagandan so‘ng, bolani og‘izni yaxshilab suv bilan chayishga o‘rgatish zarur. Bu, yana bir bor, pastaning yutilishining oldini oladi va gigiyena qoidalariga rioya qilishga yordam beradi.

Sog‘lom turmush tarzi va og‘iz bo‘shlig‘i sog‘ligini saqlash bo‘yicha aholining madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Ota-onalarni bolalar gigiyenasi bo‘yicha to‘g‘ri ma’lumot bilan ta’minlash va ularni tushuntirish stomatologlar uchun muhim vazifadir. Bu nafaqat bolalarning tish kariyesini oldini olishga, balki tish va og‘iz bo‘shlig‘i salomatligini mustahkamlashga ham yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Denisenko L.N., Derevyanchenko S. P., Matveev S.V. Muammoli usulni qo'llash trening uchun biznes o'yini bilan birgalikda o'rganish stomatologiya fakulteti talabalari // Mej-eksperimental tasvirning xalqaro jurnaliniya, 2016. № 4-2. 232-234-betlar.
2. Troitskaya Yu.I., Derevyanchenko S.P. For Pro jarayonida qiymat yo'nalishlarini aniqlash stomatologiya talabalarining diniy tayyorgarligi-gov// Ilmiy maqolalar jurnali Sog'liqni saqlash va ta'lim - XXI asrda, 2012. Vol.14. № 4. 330-sahifa.
3. Ibadullayeva H.T. Valeologiya asoslari. O'quv qo'llanma. -Toshkent: TSEU, 2010.
4. Shkondina E. Valeologiya. O'quv-uslubiy qo'llanma. -Toshkent, TIZHT, 2007.
5. 5.Амосов Н.М. Саломатлик ҳақида ўйлар. - Москва 1978.
6. Брехман И.И. Муқаддима валеологияси - саломатлик ҳақидаги мухлис. Монография. - Владивосток, 1987.
7. Sayfiddin Faxriddin o‘g‘li. Valeologiya asoslari. Salomatlik yohud uzoq umr qurish sirlari. Darslik. – Toshkent, 2007.
8. Bahodir Jalolov. Shaxsning valeologik madaniyati haqida tushuncha. – Toshkent, 2024. Prokopets T. P., Revyakin yu. T. bosqichma-bosqich sog'lomlashtirish va ta'lim yurak - qon tomir kasalliklari uchun profilaktika va reabilitatsiya dasturi
9. kasalliklar. Xabarchi TGPU.2008. 3-son (77)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

✉ **Kamoliddinova Irodabonu Shavkat qizi,** Klinik fanlar kafedrasi Stomatologiya yo‘nalishi assistenti, [**Камолиддинова Иродабону Шавкат кизи**, ассистент кафедры клинических наук по направлению стоматологии], **Kamoliddinova Irodabon Shavkat qizi,** Assistant Professor of Dentistry, Department of Clinical Sciences.]; manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., bobur shox ko‘chasi, 2b-uy [адрес: Узбекистан, ул. Бобур шох, 2Б, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 316, Bobur shox st., Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

EKSPEDITSIYA NAMUNALARINI NOTAGA OLISH

© B.M. Ibragimov[1]✉

[1]Oʻzbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti, Toshkent, Oʻzbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada ekspeditsiya namunalarini notaga olish jarayoni va uning musiqashunoslikdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Ekspeditsiyalar davomida toʻplangan xalq musiqa namunalarini tizimlashtirish va notaga tushirish, ularning musiqiy xususiyatlarini saqlash hamda ilmiy oʻrganish imkoniyatlarini yaratishda asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi. Maqolada xalq ijodiyotining oʻziga xosligi, turli milliy musiqa uslublarining diversifikatsiyasi va ularni notaga olish metodikasi tahlil qilingan. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar yordamida musiqa namunalarini raqamlashtirish va tahlil qilish usullari ham yoritiladi. Maqola natijalarida xalq musiqasining madaniy meros sifatidagi ahamiyati va uning kelgusi avlodlar uchun saqlanishining ilmiy-pedagogik jihatlari asoslab berilgan.

MAQSAD: maqolaning maqsadi ekspeditsiya davomida toʻplangan xalq musiqa namunalarini notaga olish jarayonini ilmiy asoslash, bu jarayonda qoʻllaniladigan metodik yondashuvlarni tahlil qilish va musiqa namunalarini saqlash, tizimlashtirish hamda keyingi avlodlar uchun madaniy meros sifatida yetkazishning samarali usullarini oʻrganishdan iborat. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni qoʻllab, musiqiy namunalarni raqamlashtirish va ularni oʻquv jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada ekspeditsiya davomida yigʻilgan xalq musiqa namunalarini notaga olish uchun foydalaniladigan uslub va yondashuvlar tavsiflanadi. Musiqiy namunalarni yozib olishda an'anaviy va zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi asosida ish olib borilgan. Xususan, musiqani ovoz yozish qurilmalari yordamida toʻplash, ularni tahlil qilish uchun maxsus dasturlardan foydalanish va xalq musiqasining oʻziga xos uslublarini notaga tushirishda xalq musiqashunosligiga oid klassik qoidalar qoʻllanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ekspeditsiya davomida toʻplangan xalq musiqa namunalarini notaga olish jarayoni xalq musiqasining oʻziga xos xususiyatlarini saqlash va uni ilmiy-tahliliy oʻrganish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ushbu jarayonning murakkab jihatlari, jumladan, musiqaning regional va uslubiy farqlari, ularning notaga tushirishda yuzaga keladigan muammolari muhokama qilingan. Xalq musiqasi namunalari

ko‘pincha og‘zaki an’analar asosida saqlanib kelgani sababli ularni notaga tushirishda zamonaviy texnologiyalar va an’anaviy usullarning uyg‘unligi muhim ekanligi ta’kidlangan.

XULOSA: musiqiy ekspeditsiyalar mahalliy jamoalar uchun ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun musiqiy ekspeditsiyalar barcha ishtirokchilar uchun o‘zaro manfaatli va hurmatli bo‘lishini ta’minlash uchun axloqiy tamoyillarga rioya qilish, mahalliy madaniy me’yorlarni hisobga olish va mahalliy jamoalar bilan hamkorlik qilish muhimdir.

Kalit so‘zlar: ekspeditsiya, xalq musiqa namunalari, notaga olish, musiqa uslublari, musiqiy meros, raqamlashtirish, metodika, madaniy diversifikatsiya.

Iqtibos uchun: Ibragimov B.M. Ekspeditsiya namunalarini notaga olish. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 494-502.

УЧЕТ ЭКСКРЕДИТАЦИОННЫХ ОБРАЗЦОВ

© Б.М. Ибрагимов[1]✉
[1]Национальный институт эстрадного искусства имени Ботира Закирова при Государственной консерватории Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется процесс записи экспедиционных сэмплов и его значение в музыкознании. Образцы народной музыки, собранные во время экспедиций, признаны ключевыми факторами систематизации и нотации, сохранения их музыкальных характеристик и создания возможностей для научных исследований. В статье анализируется своеобразие народного творчества, многообразие различных национальных музыкальных стилей, способы их записи. При этом также освещены методы оцифровки и анализа музыкальных образцов с использованием современных технологий. В результатах статьи обосновано значение народной музыки как культурного наследия и научно-педагогические аспекты ее сохранения для будущих поколений.

ЦЕЛЬ: цель статьи – научно обосновать процесс нотной записи собранных в ходе экспедиции образцов народной музыки, проанализировать методические подходы, использованные в этом процессе, а также изучить эффективные методы сохранения, систематизации и передачи нот. образцы как культурное наследие для следующих поколений. При этом она направлена на выявление возможностей оцифровки музыкальных образцов и применения их в образовательном процессе с использованием современных технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье описаны методы и подходы, использованные при записи образцов народной музыки, собранных в ходе экспедиции. При записи музыкальных семплов работа велась на основе интеграции традиционных и современных технологий. В частности, классические правила народного музыковедения использовались для сбора музыкальных произведений с

помощью звукозаписывающих устройств, использования специальных программ для их анализа и записи конкретных стилей народной музыки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: процесс нотирования собранных в ходе экспедиции образцов народной музыки важен для сохранения уникальных особенностей народной музыки и ее научно-аналитического изучения. В статье рассматриваются сложные аспекты этого процесса, в том числе региональные и стилистические различия в музыке и проблемы, возникающие в нотации. Поскольку образцы народной музыки часто сохраняются на основе устных традиций, подчеркивается, что при их нотной записи важно сочетание современных технологий и традиционных методов.

ВЫВОДЫ: музыкальный экстремизм может иметь как положительные, так и отрицательные последствия для местных сообществ. Поэтому важно обеспечить, чтобы эти музыкальные экстрадиции были взаимовыгодными и уважительными для всех участников, соответствовали этическим принципам, учитывали местные культурные нормы и сотрудничали с местными сообществами.

Ключевые слова: экспедиция, образцы народной музыки, нотная запись, музыкальные стили, музыкальное наследие, оцифровка, методология, культурная диверсификация.

Для цитирования: Ибрагимов Б.М. Учет экскредитационных образцов. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 494-502.

RECORDING OF EXPORT SAMPLES

© Bobir M. Ibragimov[1]✉
[1]National Pop Art Institute named after Botir Zakirov under the State Conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the process of notating expedition samples and its significance in musicology. The main factors in the systematization and notation of folk music samples collected during expeditions, preserving their musical characteristics and creating opportunities for scientific study are recognized. The article analyzes the uniqueness of folk art, the diversification of various national music styles, and the methodology for notating them. At the same time, methods for digitizing and analyzing music samples using modern technologies are also highlighted. The results of the article substantiate the importance of folk music as a cultural heritage and the scientific and pedagogical aspects of its preservation for future generations.

AIM: the purpose of the article is to scientifically substantiate the process of notating folk music samples collected during the expedition, analyze the methodological approaches used in this process, and study effective methods for preserving, systematizing music samples and transmitting them as a cultural heritage for future

generations. At the same time, it is aimed at identifying the possibilities of digitizing musical samples and applying them to the educational process using modern technologies.

MATERIALS AND METHODS: the article describes the methods and approaches used to record folk music samples collected during the expedition. The work was carried out on the basis of the integration of traditional and modern technologies in recording musical samples. In particular, the classical rules of folk musicology were used to collect music using sound recording devices, use special programs for their analysis, and record the specific styles of folk music.

DISCUSSION AND RESULTS: the process of recording folk music samples collected during the expedition is of great importance for preserving the specific features of folk music and its scientific and analytical study. The article discusses the complex aspects of this process, including regional and stylistic differences in music, and the problems that arise when recording them. Since folk music is often preserved through oral tradition, it is important to combine modern technologies and traditional methods in their notation.

CONCLUSION: musical extravaganzas can have both positive and negative consequences for local communities. Therefore, it is important to adhere to ethical principles, take into account local cultural norms, and collaborate with local communities to ensure that musical extravaganzas are mutually beneficial and respectful for all participants.

Keywords: expedition, folk music samples, notation, musical styles, musical heritage, digitization, methodology, cultural diversification.

For citation: Bobir M. Ibragimov. (2025) ‘Recording of export samples’, Inter education & global study, (1), pp. 494-502. (In Uzbek).

XX-asrda o‘zbek mumtoz musiqasi namunalarini to‘plash va yozib olish (nota yozuvlar zamonaviy yevropa nota yozuvida) ishlari rivoj oldi. Buxoro “Shashmaqomi” ilk bor rus kompozitori Viktor Uspenskiy tomonidan 1923-yilda notaga olinib, to‘plam sifatida chop etildi. Keyinchalik Boboqul Fayzullayev, Shonazar Sohibov va Fazliddin Sahobovlar (Tojikiston 1950-1961), Yunus Rajabiy (O‘zbekiston 1959) kabi ijrochi va bastakorlar tomonidan yozib olinib nashr etildi. “Xorazm maqomlari” turkumi Komil Devoniy (XIX-asrning oxirida) yuqorida aytib o‘tilganidek, ixtiro etilgan “tanbur chizig’i “ yozuvida (tabilatura nota yozuvi XII-XIII-asrlarda mavjud bo‘lgan) kuy, usul, ijro asoslari qonun-qoidalarga bo‘ysungan holda ijro etilishi Xorazmda yo‘lga qo‘yilgan (mazkur yozuvlar V.Belyayev, Il.Akbarov tomonlaridan zamonaviy nota yozuviga ko‘chirilgan. So‘ngra keyinchalik Ozod Bobonazarov, Botir Rahimov, Rustam Boltayevlar ilmiy-ijodiy izlanishlari natijasida “tambur chizig’i” yozuvlari yangicha tasavvurga ega bo‘ldi). XX-asrning 30-yillarida xorazm maqomlari 1939-yillda Yelena Ramanovskaya, 50-yillardan boshlab Matniyoz Yusupov tomonidan yozib olinib, chop etildi. Farg‘ona-Toshkent maqomlari V.Uspenskiy, V.Belyayev, Yu.Rajabiylar tomonidan yozib olindi[6].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

XX-asr o‘zbek mumtoz musiqasini to‘plash, yozib olish, ilmiy o‘rganish va targ‘ib etishda kompozitor va bastakorlar, musiqashunos olimlarning xizmatlari katta bo‘lgan.

O‘zbek milliy ansambli

O‘zbek an’anaviy musiqa namunalarini to‘plash, magnet tasmalariga yozib olish, xujjatlashtirish, nota yozuviga muhrlash va ilmiy o‘rganish hamda ularni nota to‘plamlari, kitoblar va grampilastinkalar orqali nashr yetishda Sanashunoslik ilmiy-tadqiqot institutining faoliyati ahamiyatlidir. 1928-yili Samarqandda o‘zbeklarning xalq va klassik musiqasini o‘rganish ilmiy tekshirish instituti sifatida ish boshlagan muassasa, keyinchalak o‘zbek musiqasini o‘rganish markaziga aylandi. V.Uspenskiy, I.Abramov, F.Karomatli kabi atoqli olimlar rahbarligida respublikaning va Markaziy Osiyo davlatlarining turli joylarida ekspedetsiya ishlari olib borildi. Natijada O‘zbekistonda juda boy musiqa arxivi vujudga keldi va kundan-kunga boyib bordi. Hozirgi kunda institut fonetikasi bir million metrdan ortiq magnet tasmalarida va audio diskalarda xalqimizning noyob durdonalari - turli xalq tortib to yetuk sanatkorlar tomonidan ijro etilgan yirik maqom turkumlarigacha saqlanmoqda. Ayrimlari gramplastinkalar, audio disklar va nota yozuvi to‘plamlari sifatida xalqimizga taqdim etilgan[4, 9].

Musiqiy merosni saqlash va o‘rganish ko‘p vaqt, resurslar va kuch talab qiladigan uzoq muddatli jarayon ekanligini tushunish muhimdir. Eng yaxshi natijalarga erishish uchun musiqiy merosni saqlash va o‘rganish bo‘yicha uzoq muddatli rejani tuzish kerak,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

unda musiqa namunalarini yig‘ish, nota yozish, audio yozuvlar yaratish, konsert va festivallarni tashkil etish, natijalarni tadqiq qilish va nashr etish kabi barcha jihatlar hisobga olinadi. Shu sababli, mahalliy jamoalar va tashkilotlar bilan hamkorlik qilish, ularning madaniy an’analari va qadriyatlarini hurmat qilish va kelajak avlodlar uchun turli madaniyatlarning musiqiy merosini saqlash va o‘rganish uchun ular bilan birgalikda ishlash muhim ahamaiyat kasb etadi. Ushbu harakatlar jarayonida axloqiy va huquqiy jihatlarni hisobga olish ham xalqaro etiket normalari hisoblanadi. Masalan, ba’zi madaniyatlarda musiqa muqaddas bo‘lishi mumkin va uni tijorat maqsadlarida ishlatish qabul qilinishi mumkin emas. Bundan tashqari, ommaviy nutq va yozuvlarda musiqadan foydalanish uchun tegishli ruxsatnomalar va litsenziyalar talab qilinishi mumkin.

Musiqiy merosni saqlashning yana bir muhim jihatlaridan biri bu uning keng auditoriya uchun ochiqligidir. Buning uchun turli xil usullar qo‘llaniladi, masalan, kontsertlar va festivallarni tashkil etish, muzey ko‘rgazmalarini yaratish, mavjud manbalarda notalar va audio yozuvlarni nashr etish, ta’lim dasturlarida musiqadan foydalanish va boshqalar. Shuni ta’kidlash kerakki, musiqiy merosni saqlash va o‘rganish ko‘plab madaniy va ijtimoiy o‘zgarishlar mavjud bo‘lgan zamonaviy dunyoda qiyin vazifalar qatorida bo‘lishi mumkin. Biroq, fanlararo yondashuv, hamkorlik va davlat va xususiy tashkilotlarning ko‘magi bilan musiqiy merosni saqlash muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va xalqlar hayotida muhim rol o‘ynashda davom etishi mumkin.

Shuningdek, musiqiy merosni saqlash va o‘rganishda faqat professional musiqachilar va tadqiqotchilar bilan cheklanmasligi kerak. Har bir inson musiqiy merosni saqlash va o‘rganishga hissa qo‘shishi mumkin, masalan, oilaviy an’analarni saqlash, musiqiy asarlarni yozib olish, musiqa tarixini o‘rganish o‘rganish bilan bir qatorda har bir insonga tegishli bo‘lgan va insoniyatning madaniy merosini saqlab qolish uchun muhim bo‘lgan vazifadir.

Umuman olganda, musiqiy merosni saqlash va o‘rganish turli xalqlarning madaniyati va o‘ziga xosligi uchun juda muhimdir. Bu bizga boshqa xalqlarning madaniy merosini yaxshiroq tushunish, hurmat qilish hamda farqlarimizni qimmatli, noyob kelib chiqish sifatida qabul qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, musiqiy merosni saqlash va o‘rganish musiqa san’ati sohasida amaliy ahamiyat kasb etib, o‘tmishdagi musiqiy asarlarni o‘rganish, tahlil qilish zamonaviy kompozitor, bastakor va musiqachilarga klassik shakl hamda uslublar asosida yangi musiqa yaratishga yordam beradi.

Musiqiy merosni saqlash va o‘rganish ta’limning muhim elementidir. Musiqa tarixi va turli madaniy an’analarni o‘rganish talabalarga madaniy tushuncha, musiqiy mahorat va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Shunday ekan, ekspeditsiya namunalarini notaga olish, saqlash, qayta ishlashda quyidagi usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

- ekspeditsion namuna ohanglarini qog‘ozga yoki kompyuter nota muharrir dasturlariga kiritish uchun notalar, pauzalar, tonallik, o‘lchovlar, chiziqlar va boshqalar kabi musiqa belgilarini yozib olish uchun standart nota tizimidan foydalanish;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

- musiqani yozish uchun maxsus mo‘ljallangan kompyuter dasturidan foydalangan holda formati MIDI, PDF, WAV va boshqalarni o‘z ichiga olgan turli formatlarda saqlashga imkon berauvchi Finale, Sibelius, MuseScore va boshqa ko‘plab dasturlar orqali yozib olish;

- Adobe Audition, Audacity va boshqalar kabi maxsus ovoz yozish dasturlaridan foydalangan holda to‘g‘ridan-to‘g‘ri musiqiy yozuvlarni saqlash mumkin. Bunday dasturlarda ovozni tanlash va unga nota yorlig‘ini qo‘yish vositalaridan foydalanish;

- musiqani yozib olish uchun mobil ilovalardan ham foydalanish mumkin. NotateMe, iWriteMusic va boshqalar kabi ko‘plab ilovalar mavjud bo‘lib, ular musiqani to‘g‘ridan-to‘g‘ri mobil qurilma orqali yozib olish va natijani turli formatlarda saqlash;

- agar maxsus dasturiy ta’minot yoki mobil ilova bo‘lmasa, musiqani magnitafonga yoki mobil telefonga yozib olishingiz, so‘ngra qog‘ozga qo‘lda yozib olish mumkin. Bu usul ko‘proq vaqt talab qilsa-da, musiqa yozuvini saqlab qolish va undan kelajakda nota yaratish uchun foydalanish imkonini beradi;

- agar ekspeditsiya namunasida ohang yoki musiqiy tovush bo‘lmasa, unda boshqa yozuv usullaridan foydalanish mumkin. Masalan, ritmik iboralarni, raqs qadamlarini yoki musiqaning boshqa jihatlarini tavsiflash uchun simvolizm va grafik yozuvlardan foydalanish;

- og‘zaki an’analarga asoslangan musiqani yozib olish uchun transkripsiya usulidagi yozuv tizimidan foydalanish tavsiya etiladi. Bunday holda, musiqiy ohangda ishlatiladigan tovushlar yoki intonatsiyalarga mos keladigan so‘zlar yoki fonetik belgilar shaklida qog‘ozga yozish;

- ekspeditsiya namunalari musiqasini yozish qiyin jarayon bo‘lishini hisobga olib, yozuvlarda notanish bo‘lgan murakkab ritmlar, kuylar yoki an’anaviy musiqa cholg‘ulari bo‘lsa, mahalliy musiqalarning o‘ziga xos xususiyatlarini tushunishga yordam beruvchi mahalliy musiqachilar yoki tadqiqotchilardan yordam so‘rash maqsadga muvofiq;

- nota yozishdan tashqari, musiqiy ekspeditsiya namunalarini hujjatlashtirish va saqlashning boshqa usullari ham mavjud. Masalan, audio yoki video yozuvlardan tovushlar va improvizatsiyalarni, shuningdek musiqachilar va ekspeditsiyaning boshqa a’zolari bilan suhbatlarni yozib olish uchun foydalanish mumkin. Bu, ayniqsa, yozma ravishda yetkazilishi mumkin bo‘lmagan musiqiy an’analarni hujjatlashtirish ayni kerakli jihatdir;

- musiqiy ekspeditsiya namunalarini qayd etish va saqlashning huquqiy jihatlarini hisobga olish muhimdir. Ba’zi musiqiy an’analar qonun bilan himoyalangan bo‘lib, yozuvlardan foydalanish yoki tarqatish ruxsat yoki litsenziyalashni talab qilishi mumkin. Ekspeditsiya namunalarini tadqiqot yoki ta’lim maqsadlarida qayd etish yoki ishlatishdan oldin mahalliy qonun hujjatlari bilan tanishish va kerakli ruxsatnomalarni olish muhimdir;

- musiqa namunalarini muvaffaqiyatli yozib olish uchun ma’lum darajadagi musiqiy savodxonlik va ko‘nikmalar talab qilinadi. Shu maqsadda musiqani yozishda yetarlicha tajribaga ega bo‘linmasa, yordam uchun professional musiqachilar yoki musiqashunoslarga murojaat qilish;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

- nota yozuvidan boshqa musiqiy merosni saqlash va oʻrganish usullaridan biri audio yozuvlarni yaratishdir. Buning uchun maxsus audio yozuvlar, mikrofonlar va boshqa jihozlardan foydalanish bilan bir qatorda musiqani yozib olish va qayta ishlash jarayonini ancha osonlashtiradigan va tezlashtiradigan audio yozish va qayta ishlash dasturlari hamda ilovalari mavjud;

- musiqiy merosning yaxlitligini saqlash bilan bogʻliq muammolarni hal etish yoʻlida musiqiy asarlarni transkripsiya qilish va tartibga solishda musiqiy ohang nyuanslari va oʻziga xos xususiyati yoʻqotmaslik uchun uning oʻziga xosligi va yaxlitligini saqlash oʻrtasidagi muvozanatni saqlash muhim ahamiyat kasb etadi;

- musiqiy merosni saqlash va oʻrganishning koʻplab usullari mavjud boʻlib, shu jumladan arxivlar va ma'lumotlar bazalarini yaratish, musiqa namunalarini toʻplash va oʻrganish, hujjatli tadqiqotlar va musiqiy an'analar vakillaridan intervyu olish, cholgʻularni qayta yaratish va asarlarni ijro etish va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, musiqiy merosni saqlash va oërganish turli xalqlarning madaniyati va oʻziga xosligi, musiqa san'ati va ta'lim sohasidagi amaliy ahamiyati uchun muhim vazifadir. Bu musiqiy merosning oʻziga xosligi va yaxlitligini saqlash, madaniy an'analar va farqlarni hurmat qilish uchun muhim ahamiyat kasb etib, turli madaniyatlarning musiqiy an'analarini saqlab qolish va ularni keng auditoriyaga yetkazishda muhim qadam hisoblanadi. Shu bilan birga, axloqiy va madaniy me'yorlarga rioya qilish, yozuvlardan foydalanishning huquqiy jihatlarini hamda musiqa yaratilgan madaniy kontekstni hisobga olish, ba'zi kuylar yoki ritmlar mahalliy aholi uchun alohida ahamiyatga ega boʻlishi yoki diniy yoki ma'naviy aloqaga ega boʻlishi mumkin. Ushbu an'analarni hurmat qilish va agar kerak boʻlsa, mahalliy mutaxassislar yoki madaniyat xodimlaridan qoʻshimcha ma'lumot olish muhimdir.

Musiqiy merosni saqlash va oʻrganish juda koʻp kuch talab qiladigan, ammo madaniy merosni saqlash va madaniy farqlarni hurmat qilish uchun muhim boʻlgan vazifalardan biridir. Shuningdek, musiqa odamlar hayoti va madaniy taraqqiyotning tobora ajralmas qismiga aylanib borayotgan zamonaviy dunyo uchun zarurat uygʻotadi. Turli madaniyatlar va xalqlar oʻrtasida aloqalarni oʻrnatishda foydali boʻlishi mumkin. Ular madaniy xilma-xillikni va boshqa madaniyatlarni tushunishni mustahkamlashga yordam beradi va musiqiy merosni saqlashga yordam beradi. Bu yerda koʻplab musiqiy an'analar yoʻqolib ketishi yoki oʻzining asl holati oʻzgarishlardan saqlab, keljaka avlodga bus-butunligicha yetkazish imkonini beradi. Ayniqsa, zamonaviy globallashuv sharoitida bunday harakatlar ayni zaruriy jihatlardan biridir.

Umuman olganda, ekspeditsiya namunalari musiqasini yozib olish turli madaniyatlarning musiqiy merosini saqlash va oʻrganishga yordam beradigan muhim va qiziqarli jarayon boʻlib, kelajak avlodlar uchun ushbu musiqiy asarlarni oʻrganish va ijro etish imkoniyati yuzaga keladi. Mahalliy madaniyatlar va urf-odatlarga ehtiyotkorlik va hurmat bilan munosabatda boʻlishni talab qiladigan murakkab, koʻp vaqt talab qiladigan jarayondir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Shuni ham yodda tutish kerakki, musiqiy ekspeditsiyalar mahalliy jamoalar uchun ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun musiqiy ekspeditsiyalar barcha ishtirokchilar uchun o‘zaro manfaatli va hurmatli bo‘lishini ta’minlash uchun axloqiy tamoyillarga rioya qilish, mahalliy madaniy me’yorlarni hisobga olish va mahalliy jamoalar bilan hamkorlik qilish muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ibragimov B.M. Notalashtirish. O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2023, 212 bet
2. Ibragimov B.M. Classification of music computer software. International scientific-online con-ference September 22, 2022 https://www.doi.org/10.5281/zenodo. 7102969
3. Ibragimov B.M. Nota yozuvining isloh qilinishi. nota yozuvini gvido d'arezzo tomonida isloh qilinishi. EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE. Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.2 | SJIF = 6.051 https://www.in-academy.uz Online: 14th December 2023
4. Ibrohimov O.A. “O‘zbek xalq musiqa ijodi” (metodik tavsiyalar 1-qism), Toshkent. 1994-y. B. 62.
5. Ibrohimov O.A. “Maqom va makon” Movaraunnahr, Toshkent 1996-yil.
6. Otanazar Matyakubov “Maqomat” Musiqa nashriyoti. Toshekent 2004. 400 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Bobir Mansurovich,** O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san’ati instituti dekani, katta o‘qituvchi, [**Ибрагимов Бобир Мансурович,** Декан Национального института эстрадного искусства имени Ботира Закирова при Государственной консерватории Узбекистана, старший преподаватель], [**Bobir M. Ibragimov,** Dean of the National Pop Art Institute named after Botir Zakirov under the State Conservatory of Uzbekistan, senior teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Botir Zokirov ko'chasi, 1-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Батира Закирова, 1 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Batir Zakirov street, 1 house] E-mail: boburh19800891@gmail.com ORCID: 0009-0007-0860-1870

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY MUSIQA MADANIYATINING AHAMIYATI

© H. Xusanov[1]✉
[1]Toshkent davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: xalq musiqa ijodiyotining eng ommaviy, hozirjavob va keng qamrovli shakli bo‘lmish, qo‘shiqchilik san’atining bugungi kundagi mavqei, ta’limiy va tarbiyaviy masalalarni hal etishdagi roli va o‘rni har qachongidan dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ushbu maqolada yangi O‘zbekistonda milliy musiqa madaniyatining ahamiyati va o‘rni xususida tahliliy fikrlar yuritilgan.

MAQSAD: bizning xalqimiz azal-azaldan san’atga mehr va ixlos qo‘yib yashaydi, musiqani inson ruhining ilohiy quvvati deb biladi. Buyuk Sharq mutafakkirlari musiqa ilmi va tarixi, maqom san’ati, cholg‘u sozlari haqida ajoyib asarlar yaratganlar. Biz barchamiz mana shunday o‘lmas madaniy merosning vorislarimiz. Binobarin, bu ulkan merosni birgalikda o‘rganish va keng targ‘ib etish, uni kelgusi avlodlarga bezavol etkazish oldimizda turgan eng muhim vazifadir.

MATERIALLAR VA METODLAR: o‘zbek milliy musiqa madaniyati uzoq yillik tarixga ega hisoblanib, asrlar davomida rivojlangan. Musiqaning ilk namunalari o‘rta asr manbalarida o‘z aksini topgan. Tarixiy obidalar, devoriy naqshlar, turli sopol buyumlarida ko‘rsatilgan san’at namunalari shundan dalolat beradiki, O‘rta Osiyo davlatlarida madaniyat va san’at boshqa hayotiy jarayonlar bilan uzviy rivojlanib kelgan. Insoniyatning musiqaga bo‘lgan munosabati, ular haqida birinchi ma’lumotlar «Avesto» asarida ko‘rsatilgan. So‘ng xonandalar, sozandalar, raqqoslar, shoirlar va ijod ahlining yaratgan asarlari birin-ketin tarixiy asarlarda o‘z aksini topgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Borbad Maivaziy, A.Forobiy, Ibn Sino, A.Xorazmiy, S.Urmaviy, A.Jomiy, Z.Husayniy, D.Changiy, N.Buxoriylarning o‘z asarlari orqali olib borilgan nazariy va amaliy tadqiqotlari asrlar davomida meros bo‘lib kelgan hamda hozirgi kunda zamonaviy musiqa madaniyatining yaratilishida zamin bo‘lib qolmoqda.Madaniy marosimlarimizni o‘rganish faqat ilmiy jihatdan katta ahamiyat kasb etibgina qolmay, ayni paytda, buyuk ajdodlarimiz yaratgan ma’naviy xazinadan bahramand bo‘lishda hamda insonning barkamol bo‘lib shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shunday ekan, beqiyos merosni asrash, avaylash, ularni har tomonlama puxta o‘rganish bilan bir qatorda, uni yoshlar ongi va qalbiga jo qilish masalasi ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

XULOSA: mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, bu borada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, aholi, ayniqsa yoshlarning intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalash – davr talabidir

Kalitso'zlar: Yangi O'zbekiston, milliy musiqa, festival, san'at, musiqa madaniyati, ta'lim, renessans, qo'shiq.

Iqtibos uchun: Xusanov H. Yangi o'zbekistonda milliy musiqa madaniyatining ahamiyati// Inter education & global study. 2025. №1. B.503–510.

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

© Х. Хусанов[1]✉
[1]Ташкентский государственный институт искусств и культуры, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современное состояние певческого искусства, как наиболее популярного, непосредственного и всеобъемлющего вида народной музыки, его роль и место в решении образовательных и воспитательных задач остаются актуальными как никогда. В статье даются аналитические размышления о значении и роли национальной музыкальной культуры в новом Узбекистане.

ЦЕЛЬ: наш народ всегда любил и ценил искусство и считал музыку божественной силой человеческого духа. Мыслители Великого Востока создали замечательные труды по науке и истории музыки, искусству макома, текстам музыкальных инструментов. Мы все являемся наследниками этого бессмертного культурного наследия. Поэтому важнейшей задачей, стоящей перед нами, является совместное изучение и широкая популяризация этого великого наследия, передача его будущим поколениям.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: узбекская национальная музыкальная культура имеет давнюю историю и развивалась на протяжении веков. Первые образцы музыки отражены в средневековых источниках. Образцы искусства, представленные в исторических памятниках, настенных росписях и различных керамических изделиях, свидетельствуют о том, что культура и искусство в странах Центральной Азии развивались неразрывно с другими жизненными процессами. Первые сведения об отношении человечества к музыке отражены в Авесте. Затем творчество певцов, музыкантов, танцоров, поэтов и творческих людей одно за другим нашло отражение в исторических произведениях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: теоретические и практические исследования, проведенные Борбадом Майвази, А. Фараби, Ибн Синой, А. Хорезми, С. Урмави, А. Джами, З. Хусайни, Д. Чанги, Н. Бухари в их работах, стали

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

источник вдохновения на протяжении веков. является наследием и в настоящее время является основой для создания современной музыкальной культуры. Изучение наших культурных ритуалов имеет не только большое научное значение, но и помогает нам наслаждаться духовным сокровищем, созданным нашими великими предками, и вносить свой вклад гармоничному развитию человека. Является важным фактором формирования «либ. Поэтому, помимо сохранения и сбережения этого несравненного наследия, всестороннего его изучения во всех аспектах, приоритетным является вопрос его внедрения в умы и сердца молодежи.

ВЫВОД: планомерная организация духовно-просветительской работы в нашей стране, повышение эффективности реализуемых в этом направлении мер, повышение интеллектуальных способностей, сознания, мышления и мировоззрения населения, особенно молодежи, создание гармоничного общества, живущего в гармонии с Чувство патриотизма, любви к народу и преданности Воспитание поколения — требование времени.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, национальная музыка, фестиваль, искусство, музыкальная культура, образование, возрождение, песня.

Для цитирования: Хусанов Х. Значение национальной музыкальной культуры в новом узбекистане // Inter education & global study.2025. №1. С. 503–510.

THE IMPORTANCE OF NATIONAL MUSICAL CULTURE IN NEW UZBEKISTAN

© Husniddin Khusanov[1]✉
[1]Tashkent State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the most popular, immediate and comprehensive form of folk music creativity, the status of the art of singing today, its role and place in solving educational and upbringing issues, remains more relevant than ever. This article presents analytical thoughts on the importance and place of national musical culture in the new Uzbekistan.

AIM: our people have always lived with love and devotion to art, considering music to be the divine power of the human soul. The thinkers of the Great East created wonderful works on the science and history of music, the art of maqom, and the lyrics of musical instruments. We are all the heirs of such an immortal cultural heritage. Therefore, the most important task facing us is to study and widely promote this great heritage together, to pass it on to future generations.

MATERIALS AND METHODS: uzbek national musical culture has a long history and has developed over the centuries. The first examples of music are reflected in medieval sources. Examples of art depicted on historical monuments, wall paintings, and various ceramic objects indicate that culture and art in the countries of Central Asia developed inextricably with other life processes. The attitude of humanity to music, the first

information about them is given in the work "Avesta". Then the works created by singers, musicians, dancers, poets, and creative people were reflected in historical works one after another.

DISCUSSION AND RESULTS: the theoretical and practical research carried out by Borbad Maivazi, A. Farabi, Ibn Sina, A. Khorezmi, S. Urmavi, A. Jami, Z. Husayni, D. Changi, N. Bukhari through their works has been a legacy for centuries and is currently the basis for the creation of modern musical culture. The study of our cultural rituals is not only of great scientific importance, but also an important factor in enjoying the spiritual treasure created by our great ancestors and in the harmonious formation of a person. Therefore, in addition to preserving, preserving and comprehensively studying the incomparable heritage, the issue of instilling it in the minds and hearts of young people is a priority task.

CONCLUSION: the need of the hour is to systematically organize spiritual and educational work in our country, to increase the effectiveness of measures being taken in this regard, to raise the intellectual potential, consciousness, thinking and worldview of the population, especially the youth, to educate a mature generation living with a sense of patriotism, love for the people and loyalty.

Keywords: New Uzbekistan, national music, festival, art, musical culture, education, renaissance, song.

For citation: Husniddin Khusanov. (2025) The importance of national musical culture in new Uzbekistan. Inter education & global study, (1), pp. 503–510. (In Uzbek).

O‘zbek milliy musiqa madaniyati uzoq yillik tarixga ega hisoblanib, asrlar davomida rivojlangan. Musiqaning ilk namunalari o‘rta asr manbalarida o‘z aksini topgan. Tarixiy obidalar, devoriy naqshlar, turli sopol buyumlarida ko‘rsatilgan san’at namunalari shundan dalolat beradiki, O‘rta Osiyo davlatlarida madaniyat va san’at boshqa hayotiy jarayonlar bilan uzviy rivojlanib kelgan. Insoniyatning musiqaga bo‘lgan munosabati, ular haqida birinchi ma’lumotlar «Avesto» asarida ko‘rsatilgan. So‘ng xonandalar, sozandalar, raqqoslar, shoirlar va ijod ahlining yaratgan asarlari birin-ketin tarixiy asarlarda o‘z aksini topgan. Borbad Maivaziy, A.Forobiy, Ibn Sino, A.Xorazmiy, S.Urmaviy, A.Jomiy, Z.Husayniy, D.Changiy, N.Buxoriylarning o‘z asarlari orqali olib borilgan nazariy va amaliy tadqiqotlari asrlar davomida meros bo‘lib kelgan hamda hozirgi kunda zamonaviy musiqa madaniyatining yaratilishida zamin bo‘lib qolmoqda.[1] Madaniy marosimlarimizni o‘rganish faqat ilmiy jihatdan katta ahamiyat kasb etibgina qolmay, ayni paytda, buyuk ajdodlarimiz yaratgan ma’naviy xazinadan bahramand bo‘lishda hamda insonning barkamol bo‘lib shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shunday ekan, beqiyos merosni asrash, avaylash, ularni har tomonlama puxta o‘rganish bilan bir qatorda, uni yoshlar ongi va qalbiga jo qilish masalasi ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

[1] N.Yuldasheva, N.Raxmatova; O‘zbek musiqa adabiyoti: O‘quv qo‘llanma / O‘zR Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi markazi. -T.: «Iqtisod-Moliya», 2016. – 3-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 3-avgust kuni mamlakatimiz ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvida xalqimizning ma’naviy kamolotida ijodkorlarning xizmati beqiyos ekanini alohida ta’kidlab, taraqqiyotimizning hozirgi bosqichida barcha sohalar vakillari qatori madaniyat va san’at ahlidan ham yanada faollik, yangi-yangi ijodiy g‘oya va tashabbuslar bilan yashash, izlanish talab etilayotganini ta’kidladi. Ijodiy jamoalar shaxsni ijodiy rivojlantirish va tarbiyalashda katta imkoniyatlarga ega bo‘lib, milliy va jahon madaniyatining ijodiy merosini asrab, targ‘ib qiladi.

Mamlakatimizda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, bu borada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, aholi, ayniqsa yoshlarning intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalash – davr talabidir[2].

Shu maqsadda ilm-fan, madaniyat va san’at, adabiyot va badiiy ijod sohalarining ma’naviy-ma’rifiy taraqqiyotdagi ta’sirchanligini yanada oshirishga qaratilgan dasturlar qabul qilamiz. Ijodkor ziyolilarga doimiy e’tibor qaratish, ularni moddiy va ma’naviy jihatdan rag‘batlantirish, uy-joy sharoitlarini yaxshilash va qo‘llab-quvvatlash borasidagi ishlarni ma’naviy-ma’rifiy sohadagi siyosatimizning muhim yo‘nalishlari deb bilamiz.

Insonning professional yaroqliligi tabiiy, asab-psixik va axloqiy sifatlarining zaruriy majmuasidan boshqa narsa emas. Bular ishlab chiqarish yoki ma’naviy hayotning ma’lum bir sohasida ma’lum xizmat vazifalari va muvaffaqiyatli faoliyatni egallash uchun talab qilinadi. Shu sababli ham ularni faqatgina professional ta’lim jarayonida egallanadigan bilim va malakalarga bog‘lab bo‘lmaydi. Bundan tashqari ishga rag‘bat, ma’lum tabiiy va axloqiy sifatlarga egalik ham zarur bo‘ladi. Badiiy jamolar bilan ishlashda rahbar o‘rgatiladigan asarni oldindan har tomonlama o‘rganib chiqishi, uning g‘oyaviy mazmunini tushunishi va qo‘shiqni jamoaga o‘rgatish metodlarini o‘ziga aniq tasavvur qilgan holda ish rejasini tuzishi zarur. Ish rejasida asarni ma’lum musiqaviy jumlalarga bo‘lish, o‘zlashtirish qiyinroq bo‘lgan musiqiy jumlalarni aniqlash, ularni bartaraf qilish yo‘llarini topish, nafas olish joylarini belgilash, dinamik belgilarini, asar formasini aniqlash kabi asosiy masalalar aks yettirilgan bo‘lishi lozim (Ushbu masalalar bo‘yicha “Asarni o‘zlashtirish” mavzusida atroflicha to‘xtalib o‘tilgan).

Qo‘shiq o‘rgatishni shartli ravishda uch qismga bo‘lish mumkin: asarni eshittirish; asarni o‘rgatish; asarni mustahkamlash va badiiy ifodali qilib ijro etish.

Asarni xonandalarga eshittirishdan oldin uning mualliflari haqida va asar mazmunini gapirib berish maqsadga muvofiq. Shundan so‘ng, asarni badiiy ta’sirchan qilib biror musiqa asbobida chalib, kuylab beriladi yoki audio holida eshittiriladi. Bu xonandalarda qo‘shiqqa nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Ularda qo‘shiqni o‘rganib, ijro etish ishtiyoqi paydo bo‘ladi. Shuni ham aytish kerakki, asar bilan tanishishda ijro yaxshi bo‘lmasa, eng yaxshi yozilgan qo‘shiq ham xonandalarda qiziqish uyg‘otmasligi mumkin.

[2] Sh.Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. 275-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Qo‘shiq musiqiy jumlalarga bo‘lingan holda o‘rgatiladi. Ma’lumki, ko‘pchilik hollarda qo‘shiqlar shaklan ikki qismdan iborat bo‘ladi. Qo‘shiqning kirish qismi – daromad va ikkinchi qismi – naqoratni tashkil qiladi. O‘z navbatida, har ikkala qism ham musiqiy jumlalarga bo‘linadi. Qo‘shiqni mana shu musiqiy jumlalarga bo‘lib, ularni bir-birlari bilan bog‘lagan holda o‘rgatiladi.

Avval, rahbar qo‘shiqning o‘rgatiladigan qismini bir yoki ikki marta chalib yoki ijro etib beradi. Bu payt xonandalar qo‘shilmasdan tinglab turadilar. Qo‘shiq birmuncha eslangach, uni past ovoz bilan kuylay boshlash mumkin.

Yangi o‘rgatilgan musiqiy jumla oldingisi bilan qo‘shib borilishi lozim. Aks holda, musiqiy jumlalar orasida bog‘lanish bo‘lmaydi.

Rahbar qo‘shiq o‘rgatishda qo‘shiq matnining aniq talaffuzini, kuyini, ba’zi bir ritmik qiyinchiliklarni, tovush xususiyatini, to‘g‘ri nafas olishni ko‘rsatib, eslatib turishi kerak bo‘ladi. Agar, ba’zi bir musiqiy jumlalarni o‘rganishda qiyinchilikka duch kelinsa, o‘sha musiqiy jumlani qayta-qayta takrorlayverish xonandalarni charchatib va zeriktirib qo‘yishi mumkin. Bunday hollarda qo‘shiqning keyingi jumlalarini o‘rgataverish kerak bo‘ladi. Lekin, talaffuzdagi ayrim nuqsonlarni keyingi mashg‘ulotlarda yo‘qotib borish kerak, albatta.

Musiqa mashg‘ulotlarini tashkil etish metodikasi. Musiqa mashg‘ulotlarini tashkil etish metodikasi va maktabgacha ta‘limning kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan Davlat talablari. Maktabgacha ta‘lim jarayonida tarbiyalanuvchilarning tayyorgarlik darajasiga qo‘yiladigan minimal talablar. Musiqa mashg‘ulotlarini o‘tkazish metodikasi fanidan ta‘lim mazmunining minimal hajmi. Tarbiyalanuvchilarning musiqa mashg‘ulotlarida egallashi lozim bo‘lgan kompetensiyalari. Musiqa mashg‘ulotlari ta‘limi dasturi mazmuni, mohiyati va tahlili. Mashg‘ulotlar tahlili. «Ilk qadam» maktabgacha ta‘lim muassasalari uchun ishlab chiqilgan dastur – davlat hujjati bo‘lib, musiqa rahbarini ta‘limiy tarbiyaviy ishi, bolalarni barkamol tarbiyalab maktab ta‘limiga tayyorlashini nazarda tutadi. Musiqa mashg‘ulotlarini rejalashtirar ekan, pedagog bolalarning aqliy, jismoniy, emotsional yuklamalarini hisobga olishi kerak va shunga ko‘ra o‘rgatiladigan repertuar va faoliyat turlarini ketma – ketligini to‘g‘ri tuzishi kerak.

Ashula va raqs ansambllarining asosiy vazifasi insonni g‘oyaviy va estetik jihatdan tarbiyalashdan iborat bo‘lib, bu o‘zining janri, ishtirokchilarning yoshi, jinsi va son jihatidan tarkibi kabi xususiyatlariga qarab turlarga bo‘linadi. Masalan, bolalar ashula va raqs ansambli, kattalar ashula va raqs ansambllari tabiiyki, o‘zining avvalo repertuari, ijro jihati, o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalari bilan ham farq qiladi. Yoxud alohida ayollar va alohida erkaklar ashula va raqs ansambllari ham bo‘lishi mumkin. Bulardan tashqari, mamlakatimizda to‘rt yo‘nalishda, Qoraqalpoq bilan besh yo‘nalishda faoliyat ko‘rsatayotgan ashula va raqs ansambllar mavjud. Bularning barchasi mazkur yo‘nalishlarning xilma-xil ekanligidan dalolat beradi.

O‘z ijodiy faoliyatini vokal-xorlari va xalq ansambllari bilan ishlashga bag‘ishlagan rahbarlar xonandani muntazam ravishda to‘g‘ri tarbiyalash uchun zarur bo‘lgan ijodiy pedagogik jarayonni chuqurroq idrok qilishi zarur. Rahbarning tashkilotchiligi va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tashabbuskorligi, ayniqsa, xorni tashkil qilish davrida qo‘l keladi. Vokal-xorni tashkil qilish ma’lum davrni o‘z ichiga oladi. Albatta, bu davrda qator tashkiliy ishlar amalga oshiriladi. Tashkiliy davr ikki hafta, bir-ikki oy, xatto, undan ham ko‘pga cho‘zilishi mumkin. Tashkiliy davr qancha tez amalga oshsa, shuncha ishning samarasi yaxshi bo‘ladi. Ishlab chiqarish korxonalarida, o‘quv yurtlarida, muassasalarda, madaniyat saroylarida vokal-xor jamoasi, ashula va raqs ansambli tuzish uchun, dastavval, kasaba uyushmasi, yoshlar tashkilotlari madaniyat saroyi xodimlari hamkorligida keng tayyorgarlik ishlarini olib borishi zarur.

Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohatlar, xalqimizning boy ilmiy-madaniy merosi, mamlakatimizda ilm-fan, san’at va madaniyat sohalarida erishilayotgan yutuqlar, aholini, ayniqsa, yoshlarda yot g‘oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishda, milliy qadriyatlar va an’analarni asrab avaylash va keng tag‘rib etishda musiqa ta’limi va san’atining o‘rni beqiyosdir.

Millatimizning juda qadimiy, boy va teran tarixiy ildizlariga ega bo‘lgan musiqa merosi hamma davrlarda ham o‘zining tarbiyaviy ta’sirchan badiiy g‘oyalari bilan kishilarning ma’naviy-estetik tarbiyasida muhim o‘rin egallagan.[3] Mana shunday ulkan ma’naviy boylikdan yoshlarni badiiy-estetik tarbiyalashda yanada unumli foydalanish orqali ularning qalbida ezgulik, halollik, poklik, insonparvarlik, do‘stlik, vatanparvarlik, millatga, milliy qadriyatlarga muhabbat his-tuyg‘ularini shakllantirishda yuksak natijalarga yetish mumkin.

Mustaqillik yillarida musiqa san’atining keng rivoji uchun barcha sharoitlar yaratildi. Mumtoz ashulachilik, milliy estrada, jahon mumtoz musiqa san’atini o‘rganishda katta yutuqlarga erishildi. "Sharq taronalari" xalqaro musiqa festivalining muntazam ravishda o‘tkazilishi, uning jahonshumul nufuzining ortib borayotganligiga endi hech kim shubha qilmay qo‘ydi. Xo‘sh, mustaqillik yillarida musiqa san’atining rivojlanishi, musiqiy tarbiya sohasiga keng e’tibor berilishi natijasida nimalarga erishildi?

Birinchidan, musiqa san’atining fuqaro ma’naviy olamini shakllantirishdagi beqiyos o‘rni aniqlandi.[4]

Ikkinchidan, istiqlol yillarida sobiq sovet davrida qatag‘on qilinib, cheklangan mumtoz musiqa san’atimiz, folklor yo‘nalishidagi asarlarimiz qaytadan tiklandi, ular xalqimiz ma’naviy mulkiga aylana boshlandi.

Uchinchidan, musiqa san’ati, musiqiy tarbiya xalqimizda, ayniqsa yoshlarimizda vatanparvarlik, o‘z millati va Vatandan faxrlanish hissini oshiruvchi kuchga aylandi.

To‘rtinchidan, musiqa san’ati o‘zbek xalqini xalqaro maydonda tanituvchi, uning obro‘-e’tiborini oshiruvchi ta’sirchan ijtimoiy kuchga aylandi. Darhaqiqat, musiqa san’ati avvalo insonni tarbiyalovchi, unga ma’naviy ozuqa beruvchi, betakror iste’dodlarni shakllantiruvchi ta’sirchan vositadir. Musiqa insondagi yomon illatlar-u kamchiliklarni bartaraf etuvchi, uni axloqiy-ma’naviy jihatdan tarbiyalovchi kuchga aylandi.

[3] M.Nasritdinova. “Vokal va zamonaviy musiqa”. O‘quv qo‘llanma. Farg‘ona 2023. 7-b.
[4] M.G‘apurov. “Ansambl sinfi”. O‘quv qo‘llanma. Toshkent-2011. 5-6-betlar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Musiqa savodi barcha bilimlarni nazariy birlashtiruvchi faoliyat sifatida muhimdir. Darsda qaysi faoliyat mashg'uloti (tinglash, ijro etish, musiqiy harakatlar) bo'lmasin, berilgan mavzudagi asar o'rganiladi va uning xususiyatlari (janri, shakli, tuzilishi, ijrochiligi) haqida yangi tushunchalar hosil bo'ladi. Shu bois, musiqa savodi faqatgina nota yozuvlarini o'rganishdan iborat bo'lmay, balki o'quvchilarning umumiy musiqiy bilim saviyasini tarkib toptiruvchi umumiy bilim, tushunchalar majmuasini (ijrochiligi, xalq va bastakorlik musiqasi, ularning farqlari, milliy musiqaning mahalliy uslublari, klassik musiqa, nota savodi) tashkil etadi.

Musiqa savodida musiqiy atamalar, an'analar, templar (sur'at), intervallar, alteratsiya belgilari, dinamik belgilar, musiqaninig ifoda tili, oddiy musiqa shakllari va janrlari, major va minor ladi haqida tushuncha beriladi. Musiqa tinglash, yakkanavozlik va jo'rsozlikni ajrata bilish, ansambl va orkestr ijrosini farqlay bilish, sozlar va sozlar tembrini ajrata olish, musiqiy did va idrokni rivojlantirish. O'zbek, qardosh va jahon xalqlari bastakorlari asarlaridan namunalar tinglash va boshqalar.

Xulosa o'rnida Farobiyning musiqani, insonda yuksak axloq namunalarini shakllantiruvchi, unda estetik did va go'zallik tuyg'ularini uyg'otuvchi va hatto inson sihat-salomatligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi vosita deb ta'riflaganligi bizga ma'lum. Alloma musiqa asboblarini shaxsan o'zi yasar va ularni ko'cha-ko'ylarda, bozorlarda, odamlar to'planib, gurunglashib o'tirgan vaqtlarida chalib, ularda zavq-shavq, his-tuyg'ularni uyg'otib, kayfiyatlarini ko'tarar edi. Uning musiqaga bo'lgan muhabbati, ijrochilik mahorati shu darajada ommabop, xalq hayotiga yaqin ediki, u turli rivoyatlarning to'qilishiga sabab bo'lgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sh.Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. 458-b.
2. N.Yuldasheva, N.Raxmatova; O'zbek musiqa adabiyoti: O'quv qo'llanma / O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. -T.: «Iqtisod-Moliya», 2016. – 3-144.
3. M.Nasritdinova. "Vokal va zamonaviy musiqa". O'quv qo'llanma. Farg'ona 2023. 244-b.
4. M.G'apurov. "Ansambl sinfi". O'quv qo'llanma. Toshkent-2011. 74-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Husanov Xusniddin,** "Milliy qo'shiqchilik" kafedrasi mudiri v.b., katta o'qituvchi [**Хусанов Хусниддин,** и.о. заведующего кафедрой «Национальное пение», старший преподаватель], [**Khusanov Khusniddin,** acting head of the department of "National Singing", senior teacher]; manzil: O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri 100164, Yalang'och dahasi 127 «a» uy [адрес: Республика Узбекистан, город Ташкент 100164, поселок Ялангоч, дом 127 "а"], [address: Republic of Uzbekistan, Tashkent city 100164, Yalang'och village, house 127 "a"].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

YURIY FALIKNING XOR MEROSI

© B.A. Shaxnazarova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: har bir millatning uzoq asrlar davomida shakllanishining o‘ziga xos milliy musiqiy an’ana qadriyatlari borki, ular o‘zining originalligi, jozibasi bilan jahon xalqlari tomonidan yuksak e’tirof etilgan. Oliy o‘quv yurtlari va ilmiy markazlarida musiqa madaniyatini o‘rganish yuzasidan muntazam ravishda ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirib kelingan. Ularda asosan, musiqiy ta’lim, musiqa madaniyati rivojida kechayotgan jarayonlar, musiqa san’atining yangi yo‘nalishlari va ularning insoniyat jamiyati taraqqiyotidagi o‘rni masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Musiqa tarixiga nazar tashlasak, bu san’at o‘zida turli davrlarni qamrab oladi. Bularga: O‘rta asrlar, Uyg‘onish davri, Barokko, Klassitsizm, Romantizm, Impressionizm va XX asr musiqasi kabi davrlar kiradi. Shulardan eng muhim ahamiyat kasb etgan davr – XX asr musiqasining uchinchi choragi aynan rus musiqasidir.

MAQSAD: falikning xor ijodini XX asrning so‘nggi uchdan bir qismidagi rus xor musiqasining tarixiy - uslubiy va janrli kontekstida taqdim etishdir. Olib borgan islohotlarini chuqurroq o‘rganib, kelgusi avlodga ma’lumot qoldirish. “Kompozitor ijodining siri shundaki, muallifning iste’dodi qanchalik o‘ziga xos bo‘lsa, uning shaxsiyati shunchalik yaxlit va yorqinroq bo‘ladi. Ijodkor har doim 2 toifadagi musiqa faollari bilan dialog olib boradi. Birinchisi, ijrochi bilan. Unga murakkab vazifani taklif qiladi: intellektual va hissiy jihatdan kompozitsiyaning maqsadiga moslashtirish. Keyingi dialog tinglovchi bilan: ruh va ong idrok etishga tayyor bo‘lishi kerak[1]”.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: falik kompozitsiyalarining o‘ziga xos ifodaliligi nihoyatda rang-barang ritm bilan bog‘liqligidir. XX asrda ritm musiqiy vaqtni tashkil etish omili sifatida eng muhim deb sanalgan. Kompozitor asarlaridagi ritm tabiati, ritmik tashkilotchilik tamoyili, avvalo, kuchli milliy an’anaga asoslanadi. Bu muntazam ritm turining ustuvorligida, o‘lchov tuzilishini saqlashda ifodalanadi. Bu, ayniqsa, raqs yoki janr xorlarida yaqqol namoyon bo‘ladi, masalan, “Поэзы Игоря Северянина” xor konsertidagi “Хабенера”; “Троицын день” xor konsertidagi “То-то в зеркальце” qismlari kabi.

Falikning xor asarlaridagi jumlalarning ritmik qolipi va ohang tuzilishlaridagi munosabati va o‘zaro ta’sirini ham qayd etish lozim. O‘lchovlarning o‘zgaruvchanligi

[1] www.studwood.net

ko‘plab asarlarda mavjud - “Зимняя ночь” (О природа!), “Румяною зарею” (“Pushkin" baytlar”).

XULOSA: yuriy Falikning xor musiqasi g‘ayrioddiy, xilma-xil janr va kompozitsion yechimlarni namoyish etadi. XX asrning ikkinchi yarmidagi xor san’atining asosiy tamoyillariga mos keladi - yangi folklor to‘lqini, neoromantizm. Butun kompozitor ijodiga xos badiiy ongning universalligi uning xor merosida aks ettirilgan. Shu bilan birga, muallif she’r va musiqiy mato bilan ishlashning ma’lum usullaridan foydalanishda hayratlanarli doimiylikni saqlab qoladi.

Kalit so‘zlar: xor, opus, folklor, konsert, a capella, janr, evolyutsiya.

Iqtibos uchun: Shaxnazarova B.A. Yuriy falikning xor merosi. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 511–517.

ХОРОВОЕ НАСЛЕДИЕ ЮРИЯ ФАЛИКА

© Б.А. Шахназарова[1]
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: каждый народ имеет свои национальные музыкальные традиции, получившие высокое признание у народов мира за свое своеобразие и очарование. Научно-исследовательские работы по изучению музыкальной культуры регулярно проводятся в высших учебных заведениях и научных центрах. В них особое внимание уделяется вопросам музыкального образования, развития музыкальной культуры, новым направлениям музыкального искусства и их роли в развитии человеческого общества. Если мы посмотрим на историю музыки, то это искусство охватывает разные эпохи. К ним относятся такие периоды, как: эпохи Средневековья, Возрождения, Барокко, Классицизма, Романтизма, Импрессионизма и музыка 20-го века. Музыка третьей четверти XX века – это русская музыка.

ЦЕЛь: представить хоровое творчество Фалика в историко-методологическом и жанровом контексте русской хоровой музыки последней трети XX века. Узнать больше о проведенных им реформах и оставить информацию для следующего поколения. “Секрет творчества композитора в том, что чем уникальнее талант автора, тем более целостной и яркой является его личность. Композитор всегда ведет диалог с двумя типами музыкальных деятелей. Первый - с исполнителем. Предложите ему сложную задачу: адаптироваться интеллектуально и эмоционально к цели композиции. Следующий диалог – со слушателем: душа и разум должны быть готовы к восприятию”.

ОБСУЖДЕНИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ: неповторимая выразительность композиций связана с чрезвычайно красочным ритмом. В XX веке ритм считался важнейшим фактором организации музыкального времени. Принцип ритмической организации основан прежде всего на прочной национальной традиции. Это выражается в приоритете регулярного типа ритма, сохранении метрической структуры. Особенно

это проявляется в танцевальных или жанровых хорах, например «Хабенера»; в хоровом концерте «Поэзия Игоря Северянина»; Как отрывки из «То-то в зеркало» из концерта хора «Троицын день».

Необходимо также отметить взаимосвязь и взаимодействие ритмических рисунков и мелодических структур хоровых произведений Фалика. Вариативность измерений присутствует во многих произведениях «Зимняя ночь», «Румяною зарею» («Пушкинские строфы»).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: хоровая музыка Юрия Фалика отличается необычностью, разнообразием жанровых и композиционных решений. Новая фолк-волна — неоромантизм — соответствует основным принципам хорового искусства второй половины XX века. Универсальность художественного сознания, характерная для всего творчества композитора, нашла отражение в его хоровом наследии. При этом автор сохраняет удивительную последовательность в использовании некоторых приемов работы с поэзией и музыкальной тканью.

Ключевые слова: хор, опус, фольклор, концерт, а капелла, жанр, эволюция.

Для цитирования: Шахназарова Б.А. Хоровое наследие юрия фалика. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 511–517.

CHORAL HERITAGE OF YURI FALIK

© Barnokhon A. Shakhnazarova[1]✉
[1]State conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: Every nation has its own national musical traditions, that have received high recognition among the peoples of the world for their originality and charm. Scientific research works on the study of music culture are regularly carried out in higher educational institutions and scientific centers. They pay special attention to the issues of musical education, the development of musical culture, new trends in musical art and their development of human society. If we look at the history of music, this art covers different eras. These include such periods as: the Middle Ages, the Renaissance, Baroque, Classicism, Romanticism, Impressionism, and music 20th century. Music of the third quarter of the 20th century is Russian music.

AIM: to present Falik’s choral work in the historical, methodological and genre context of Russian choral music of the last third of the 20th century. To learn more about the reforms he carried out and leave information for the next generation. “The secret of the composer’s work is that the more unique the author’s talent, the more integral and vivitt his personality is. The composer always conducts a dialogue with twu types of music figures. The first with the performer. Offer him a difficult task: to adapt intellectually and emotionally to the purpose of the composition. The next dialogue is with the listener: the soul and mind must be ready to perception”.

DISCUSSION AND RESULTS: The unique expressiveness of the compositions is connected with the extremely colorful rhythm. In the 20th century, rhythm was considered the most important factor in the organization of musical time. The principle of rhythmic organization is based primarily on a strong national tradition. This is expressed in the priority of the regular type rhythm, the preservation of the metric structure. This is especially evident in dance or genre choirs, for example, "Хабенера" in the choral concert "Поэзы Игоря Северянина"; Like excerpts from "То-то в зеркальце" from the concert of the choir "Троицын день".

It is also necessary to note the interrelation and interaction of rhythmic patterns and melodic structures of Falik's choral works. Variability of measurements is present in many works "Зимняя ночь" (О природа!), "Румяною зарею" ("Пушкинские строфы").

CONCLUSION: Yuri Falik's choral music distinguished by its unusualness, diversity of genre and compositional solutions. The new folk wave of neoromanticism, corresponds to the basic principles of - choral art of the second half of the 20th century. The universality of artistic consciousness, characteristic of all the composer's work, is reflected in his choral heritage. At the same time, the author maintains an amazing consistency in the use of certain techniques for working with poetry and musical fabric.

Key words: choir, opus, folklore, concert, a cappella, genre, evolution.

For citation: Barnokhon A. Shakhnazarova. (2025) 'Choral heritage of yuri falik', Inter education & global study, (1), pp. 511–517. (In Uzbek).

Kompozitor Y. Falik ijodining asosiy yo'nalishi xor musiqasi hisoblanadi. Xor ovozi palitrasiga murojaat qilib, Falik noyob opuslarni yaratdi. Ularning o'ziga xosligi dastlab kompozitorning kelajakdagi xor ijrolarining she'iy asosiga bo'lgan o'ziga xos instinkti bilan belgilanadi. A.Pushkin, K.Balmont, A.Blok, I.Severyanin, A.Axmatova, N.Gumilyov, B.Pasternakning she'rlari Falikning asarlarida o'ziga xos relyef va rangga ega bo'lib, ularning ichki tuzilishi bilan uyg'unlashadi.

Yuriy Falikning xor kompozitsiyalari birinchi tinglashning o'zida yaxlitlik va mukammallik taassurotini yaratadi. Musiqiy ekspressivlik va xor sonorligining har bir elementi muhim bo'lib, o'ziga xos jozibaga ega.

Kompozitorning xor ijodi folklor to'lqinining eng gullagan davrida boshlangan. 1969 yilda uning birinchi xor opusi "Триптих" asari (V. Solouxin she'ri) yozildi. Keyinchalik u xor a capella janrdagi ko'plab asarlar yoza boshladi. Uning xor ijodi tadqiqotlarga boy, turli xildagi g'oyalarning ishlatilinishi, har xil she'riy yo'nalishlar bilan ishlashini ko'rishimiz mumkin. Xor opuslarining janr kengligi xilma – xil: miniatyuradan tortib xor turkumlarigacha, hamda uning orasida poema, syuita, kant va solfedjiolarga boyligi yana bir karra kompozitorning xor asarlari merosi ko'pligini ko'rsatadi.

Bunday ko'p qirralilik, birinchi navbatda, she'riy matnlarni tanlash bilan belgilanadi. Ular orasida biz klassik A. Sumarokovdan simvolist A. Blokgacha bo'lgan turli maktablar va yo'nalishlar vakillarining she'rlarini ko'rishimiz mumkin. Falik V. Solouxin, A.Jigulin,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

I.Nikitin, K.Balmont, D.Kedrin, N.Zabolotskiy she'rlariga ham murojaat qilgan. Kompozitorning e'tiborini E.Mejelaitis (Litva), D.Vaarandi va Y.Liyv (Estoniya) kabi mashhur bo'lmagan shaxslar ijodi ham jalb qildi. Shunisi e'tiborga loyiqki, rus shoirlari va sobiq sovet madaniy makonining mualliflari ijodi Falikning e'tiboriga tushdi. Biroq, 70-yillarda rus adabiyotiga boy iste'dodlarni bergan kumush asr she'riyatiga bo'lgan kompozitorning moyilligi aniqlandi. I.Severyanin, B. Pasternak, M. Tsvetaeva, A. Axmatova va N. Gumilyov she'rlariga yozilgan xor konsertlari kompozitorning kumush asr she'riyatining ichki dunyosiga mosligini tasdiqlaydi.

Y.Falik har bir muallifning uslubini, she'rning obrazli tuzilishini, kayfiyatini hayratlanarli darajada nozik his qiladi, shuning uchun u tanlagan barcha satrlar tovushlarda badiiy va to'laqonli timsolni topadi. Kompozitor lirik-falsafiy va dramatik sohalarda bir xil darajada muvaffaqiyatli ishlaydi. Birinchi o'n yilligidagi xor ijodi g'oyalar doirasi va tanlangan janrlari juda keng. Qilingan tajriba xor tarkibiga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmadi: bular – faqat ayollar tarkibi uchun yozilgan asarlar ("Эстонские акварели", "Пестрые картинки") va erkaklar uchun (Cant-vivat). Ko'pgina asarlar aralash tarkibga mo'ljallangan bo'lib, xor konserti turli xil uslublaridan foydalanishga imkon beradi.

Falikning ijodini tahlil qilar ekanmiz, barcha xor asarlari (Messadan tashqari) jo'rsiz xor uchun yozilganligiga guvoh bo'lamiz. Bu kompozitorning printsipial estetik munosabati bo'lib, uning fikriga ko'ra, pianino hamrohligida xor ovozi beqarorlik va yolg'on taassurotini yaratadi. Kompozitorning: "men xorni pianino hamrohligida ko'tarmayman, chunki bu butunlay boshqa tabiatga, turli xil tizimga ega bo'lgan ikkita (temperatsiyalangan va temperatsiyalanmagan) vosita" (muallif bilan 2004 yil 20 oktyabrdagi shaxsiy suhbatdan) deb ta'rif berishi yana bir bor xor musiqasi uning ijodida eng katta rol o'ynaganligini isboti bo'la oladi. Asarlarining aksariyati a capella janriga mansubligi, ehtimol, Falikning butun xor ijodiga yaxlitlik va birlikni beradigan muhim birlashtiruvchi omil hisoblanadi.

Kompozitorning "Триптих", "Осенние песни", "Незнакомка" xor miniatyurasi dastlabki xor ijodining eng muhim ahamiyatga ega bo'lgan asarlari qatoriga kiradi. "Триптих" asari birinchi xor tajribasi sifatida - "Осенние песни" turkum dramaturgiyasi sifati bilan uning boshqa asarlaridan ajralib turadi. Tinglovchilarning doimiy muhabbatiga sazovor bo'lgan "Незнакомка" kompozitorning she'r bilan ishlashining yorqin namunalaridan birini taqdim etadi. Natijada shoirning g'oyasidan farqli ravishda kompozitor o'z kontseptsiyasini tuzish fikri paydo bo'ladi. Dastlabki davrning so'nggi asari – "Эстонские акварели" turkumi xor konsertlarining o'ziga xos yetakchi asarlaridan biri hisoblanadi.

Birinchi xor ijodining o'n yilligi opuslarini o'ziga xos laboratoriya, keyinchalik ishlab chiqiladigan ijod motivlarining paydo bo'lishi deb hisoblash mumkin. Avvalambor, bu folklor yo'nalishi V.Solouxin she'rlariga "Триптих", keyinchalik N.Klyuevning so'zlariga bag'ishlangan "Троицын день" xor kontsertida o'z aksini topgan.

Asarda muhim o'rin egallagan lirik va falsafiy yo'nalishdagi asarlar rus xor klassikasi an'analariga asoslanadi. "Осенние песни", "О, природа!" xor konsertlarida dramatik keskinlik, falsafiy umumlashtirish, nozik lirika yo 'nalishlari o'ziga xos tarzda ko'rsatilgan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

bo'lib, bu orqali Falikning xor uslubi evolyutsiyasida eng samarali va ko'p jihatdan ijodining ma'naviy tarmog'i shakllanishini belgilaydi. Dastlabki davr asarlarining badiiy o'ziga xosligi va yorqinligi oldindan mavjud uslub konsert tamoyilidan turli xil foydalanishi haqida fikr yuritishga imkon beradi. Bu keyinchalik yozilgan xor konserti janridagi asarlarda organik davomini topdi.

Falik ijodida konsert janri alohida o'rin tutadi. Uning instrumental konsertlari talabalik yillarida paydo bo'lgan. Shu vaqtda "Organ va torli cholg'ular uchun konsert" (1960), so'ngra ushbu janrda bir qator asarlar yozildi: damli va zarbli cholg'ular uchun konsert – "Скоморохи" (1966), Til Ulenspigel afsonalari asosida "Orkestr uchun konsert" (1967-71), skripka va orkestr uchun kontsert (1971), "Симфонические этюды" orkestr uchun ikkinchi konsert (1977). Aynan shu janr sohasida kompozitor ko'plab ijodiy g'oyalarni to'liq amalga oshirishga, badiiy kashfiyotlar qilishga muvaffaq bo'ldi.

Qirq yil davomida Y. Falikning xor ijodi sezilarli evolyutsiyani boshdan kechirdi. Dastlab ijodining periferik sohasi bo'lgan xor janrlari asta-sekin instrumental janrlar bilan teng mavqega ega bo'ldi. Har bir asarida kompozitorning xor yozuvi tobora takomillashib bordi, uning afzalliklari aniqlandi. Shunday qilib, birinchi o'n yillikning janrlari va she'riy manbalarining xilma-xilligidan so'ng, xor konserti janri yetakchi o'rinni egalladi va adabiy matnlar orasida kumush asr she'riyati bor edi.

Falik xor musiqasi evolyutsiyasining navbatdagi bosqichi diniy qo'shiqlari an'analarini o'rganish orqali uslubning g'oyaviy va musiqiy-ekspressiv tarkibiy qismlarini yangilash edi. Kompozitor pravoslav va katolik janrlarini tobora ko'proq o'zlashtirishi orqali janr spektri asta-sekin kengayib bordi. Natijada, uning partituralaridagi virtuozlik va instrumentalligi darajasi tabiiy ravishda pasayadi, melodik va garmonik til o'zgaradi. Yetuk xor uslubi ko'plab tarkibiy qismlarning muvozanatini birlashtiradi, unda g'oyaning qat'iylik, ravshanligi bilan ajralib turadi.

Yuriy Falikning asarlari zamonaviy xor musiqasining durdonalaridan bo'lib, keyinchalik nafaqat ijrochilik, balki musiqashunoslik qiziqishini uyg'otadi[2].

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. С.И.Хватова. Русский духовный концерт второй половины XX века: автореф. дисс. 2006. 28 с
2. Е.Ручьевская. Юрий Фалик. – Л.: Советский композитор, 1981. – 103 с.
3. В.М.Ким Хоровые концерты a cappella Юрия Фалика на стихи И.Северянина, Б.Пастернака, М.Цветаевой в аспекте тональной драматургии: Монографический очерк.–М.: Издательский дом Академии Естествознания, 2020
4. О.Руднева «Юрий Фалик – виолончелист, композитор, дирижер, педагог».

[2] Тарасова О.В. Жанрово - стилевые доминанты Хорового концерта «Поэзы Игоря Северянина» Ю.Фалика

5. Э.Р.Шихрагимова— Претворение поэзии М. Цветаевой в хоровом концерте «Троицын день» Ю. Фалика // Philharmonica. International Music Journal. – 2022. – № 4. – С. 1 - 9.
6. Г.Григорьева Русская хоровая музыка 1970-80 х годов -М,1991 - С 20
7. О.В.Тарасова «Хоровое творчество Ю.Фалика» 2009.
8. О.В.Тарасова. Жанрово - стилевые доминанты Хорового концерта «Поэзы Игоря Северянина» Ю. Фалика
9. О.В.Стець: "Хоровой концерт второй половины xx - начала xxi века: к вопросу типологии жанра"
10. О.Ванихилин "Юрий Фалик. Концерт для хора a capella «Поэзы Игоря Северянина" 1997 - С 129
11. В.Н.Холопова. Формы музыкальных произведений. Санкт – Петербург 2001
12. Е.Борисова. Хоровое творчество Юрия Фалика. Самара. 2003
13. https://obrazovaka.ru/analiz-stihotvoreniya/pushkin/besy.html
14. www.cellomusic.info
15. www.studwood.net
16. https://poezosfera.ru/analizy-luchshih-stihotvorenij-anny-andreevny-ahmatovoj.html

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shaxnazarova Barnoxon Abdurahimjonovna**, dotsent [**Шахназарова Барнохон Абдурахимжоновна,** доцент], [**Barnokhon A. Shakhnazarova,** associate professor]; manzil: Toshkent shahar, Shayxontohur tumani, S.Darvoza ko'chasi, 3A/36 [адрес: город Ташкент, Шайхантахурский район, улица С.Дарвоза, 3A/36], [address: Taskent city, Shaykxontohur district, S.Darvoza street, 3A/36]; E-mail: barnosahnazarova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MUSIQALI DRAMANING AYRIM MUAMMOLARI

© R.J. Usnatov[1]

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: musiqali teatr san'atida har doim izlanishlar, yangi g'oyalar, ilmiy-ijodiy to'qnashuvlar bo'lib kelgan va davom etmoqda. Demak musiqali teatr aktyorligi san'atining o'ziga xosligi, boshqa san'atlardan farqli jixatlari borasida urganib izlanganlarim borasida mulohozi yuritiladi.

MAQSAD: musiqali dramaning ayrim muammolarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: musiqali dramaning ayrim muammolari tadqiqoti jarayonida analiz, kreativ yondoshuv, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning samaradorligi pedagogik tajriba sinov jarayonida tasdiqlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqali drama teatri tarixiga murojaat qiladigan bo'lsak, unda endigina vujudga kelgan va rivojlana boshlagan yillari sahnalashtirilgan asarlarda yorqin poetik matn, go'zal va tez esda qoladigan kuy, lapar va yallalardan foydalanilganligining shohidi bo'lamiz. O'sha davrdagi musiqali drama spektakllari ko'proq doston va boshqa shu kabi poetik xarakterdagi asarlarlarga asoslangan bo'lsa, keyinchalik, ko'proq mehnatni madh etuvchi hamda turmush, oila muammolariga bag'ishlangan asarlap sahnalashtirilgan; keyingi yillarda esa ko'proq hajviy xarakterdagi asarlarga murojaat qilingan. Bunday holni tomoshabinlar orqasidan quvish sifatida ham qabul qilish mumkin.

XULOSA: hozirda yangi hayotimizni yorituvchi bugungi kun qahramoni obrazini yaratuvchi, mustaqaqillik g'oyasini tarannum etuvchi asarlarra ehtiyoj nihoyatda katta. Xalqimizning tubdan o'zgarib borayotgan hayoti san'at asarlarida o'z aksini topmasa mantiqqa to'g'ri kelmaydi va teatr o'z vazifasini to'la ado eta olmaydi.

Kalit so'zlar: aktyor, obraz, kompozitsiya, sahna, kuylovchi aktyor, rejissyor, dirijyor, pedagog-rejissyor, ritm, temp, dramaturg, pedagog, muallif, bastakor.

Iqtibos uchun Usnatov R.J. Musiqali dramaning ayrim muammolari. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 518–522.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ МУЗЫКАЛЬНОЙ ДРАМЫ

© Р.Ж. Уснатов[1]

[1]Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в искусстве музыкального театра всегда были и продолжают быть исследования, новые идеи, научные и творческие конфликты. итак, прокомментирую изученное мною об уникальности искусства игры в музыкальном театре, его отличиях от других искусств.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании некоторых проблем музыкальной драмы.

Материалы и методы: в процессе исследования отдельных проблем музыкальной драмы были использованы такие методы, как анализ, творческий подход, наблюдение, а эффективность полученных результатов была подтверждена в процессе апробации педагогического опыта.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: если обратиться к истории музыкально-драматического театра, то мы станем свидетелями того, как в постановках, которые только зарождались и только начинали развиваться, использовался яркий поэтический текст, красивая и быстро запоминающаяся мелодия, лапар и Ялла. Музыкально-драматические спектакли того времени основывались больше на эпосе и других произведениях подобного поэтического характера, а позже ставились произведения, восхваляющие трудолюбие и посвященные проблемам брака и семьи; однако в более поздние годы все чаще обращались к произведениям комического характера. Такой случай также можно рассматривать как погоню за аудиторией.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: произведения, воспевающие идею независимости, создающие образ сегодняшнего героя, освещающего нашу новую жизнь в настоящее время, чрезвычайно востребованы. Не имеет смысла, если кардинально меняющаяся жизнь нашего народа не находит отражения в произведениях искусства, и театр не справляется со своей задачей в полной мере.

Ключевые слова: актер, образ, композиция, сцена, поющий актер, режиссер, дирижер, педагог-режиссер, ритм, темп, драматург, педагог, автор, композитор.

Для цитирования: Уснатов Р.Ж. Некоторые проблемы музыкальной драмы. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 518–522.

SOME PROBLEMS OF MUSICAL DRAMA

© Rashid J. Usnatov[1]✉
[1]Arts and culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: there has always been and continues to be research, new ideas, scientific and creative conflicts in the art of musical theater. So, I will comment on what I have learned about the uniqueness of the art of acting in musical theater, its differences from other arts.

AIM: to explore some of the problems of musical drama.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

MATERIALS AND METHODS: in the process of researching individual problems of musical drama, methods such as analysis, creativity, and observation were used, and the effectiveness of the results obtained was confirmed in the process of testing pedagogical experience.

DISCUSSION AND RESULTS: if we turn to the history of the musical and dramatic theater, we will witness how bright poetic text, beautiful and quickly memorable melody, lapar and Yalla were used in productions that were just emerging and just beginning to develop. Musical and dramatic performances of that time were based more on the epic and other works of a similar poetic nature, and later works were staged praising hard work and devoted to the problems of marriage and family.; However, in later years, they increasingly turned to works of a comic nature. Such a case can also be considered as a pursuit of an audience.

CONCLUSION: works celebrating the idea of independence, creating the image of today's hero, illuminating our new life at the present time, are extremely in demand. It makes no sense if the radically changing life of our people is not reflected in the works of art, and the theater does not fully cope with its task.

Key words: actor, image, composition, stage, singing actor, director, conductor, teacher-director, rhythm, tempo, playwright, teacher, author, composer.

For citation: Rashid J. Usnatov. (2025) ‘Some problems of musical drama’, Inter education & global study, (1), pp. 518–522. (In Uzbek).

Musiqali drama san’ati sintetik san’at turi sifatida, bir necha san’at elementlarini (organik ravishda) o‘zida birlashtirishi bilan ham farq qiladi. Bunda uning, jumladan, drama teatriga nisbatan bir tomondan yutug‘i, boshqa tomondan qiyinchiliklari kelib chiqadi. Gap shundaki, agar drama teatri asosan dramaturgga qaram bo‘lsa, musiqali drama teatri ham dramaturg, ham kompozitorga qaram. Boz ustiga ushbu janrdagi teatr uchun yaratilgan asarda ham dramaturgik, ham musiqali material hamma vaqt yetuk bo‘lavermaydi. Asarning dramaturgik qismi yetuk bo‘lsa, musiqiy qismi unday bo‘lmasligi, yoki buning teskarisi bo‘lishi mumkin. Asarning ikki tomoni ham yetuk bo‘lgan taqdirda, u teatr ijodkorlari tomonidan dramaturgik va musiqiy materiallarni ajralmas qismlar sifatida bog‘lay olmasligi, mantiqan yaxlit asar yarata olmasligi mumkin.

Bunday asar katta mahorat va tajriba evaziga yaratilishi mumkin. Bu musiqali drama asarlari ustida ishlash jarayonidagi eng murakkab muammolardan biridir. Asar yaratilishida yaxlitlikka erishish, birinchi navbatda, aktyordan iqtidor, mahorat va o‘ziga xos, sahnaviy ovoz sohibi bo‘lishni talab etadi. Shuning evaziga sahnada ijro etilayotgan ariya va duetlar tasodifona paydo bo‘lmasdan, balki sahnadagi harakatning mantiqiy davomi sifatida yangraydi va asar mohiyati ochib berilishida muhim vosita sifatida xizmat qiladi. To‘g‘ri, hayotda hamma narsa doimo risoladagidek bo‘lavermaydi: ba’zida yaxshi mahoratta ega bo‘lgan aktyor yaxshi ovoz sohibi bo‘la olmasligi, yaxshi ovoz sohibi esa yaxshi aktyor bo‘la olmasligi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Musiqali drama san’atining vujudga kelishi masalasi olimlarimiz diqqatini oʻziga tortib kelgan va turli fikrlar vujudga kelishiga sabab boʻlgan. Jumladan, ularning birida e’tibor urf-odat va an’analar ahamiyatiga qaratilsa, boshqasida - Ozarbayjon teatrining ta’siri masalasiga, uchinchisida esa - dostonchilik san’ati ta’siriga qaratiladi. Bunday fikrlarning har biri oʻz oʻrni va ahamiyatiga ega. Muhimi, musiqali drama san’atini vujudga keltirgan barcha vositalar uning mavqei mustahkamlanishi va rivojlantirilishi yoʻlida xizmat qilishi lozim.

Musiqali dramaning bugungi kundagi ahvoli qanday?

Musiqali drama teatrlari sahnalarida oʻtmishda qoʻyilgan asarlarni tiklash jarayonida ijodkorlar ba’zan yangilik kiritaman deb, ushbu janr xususiyatiga toʻgʻri kelmaydigan asarlarga murojaat qilishi, oʻz yoʻlini topa olmagan kishi kabi u yoqqa-bu yoqqa toʻlgʻonishi, hozirgi zamon estradasi, qiziqchiligi va boshqa san’atlarga ergashishi, estrada xonandalariga xos yoʻlda kuylashi (xirgoyi qilish) va qiziqchilik qilishi (ba’zida ijodkorlar oʻz oldilariga qanday yoʻl bilan boʻlsa ham tomoshabinlarni kuldirish maqsadlarini qoʻygandek tuyuladi, bu esa teatr san’ati tomoshasi masxarabozlikk aylanib ketishiga sabab boʻladi) hollarini uchratish mumkin.

Shu va shunga oʻxshash fikr-mulohazalar oʻquvchida: musiqali drama san’atining bugungi kunda keragi bormikan, degan savol tugʻilishiga sabab boʻlishi mumkin. Biroq bunday savolnining oʻzi oʻrinsizdir, chunki musiqali drama asarlarining jamiyatimiz hayotida oʻz oʻrni bor. Uning spektakllarining tomoshabinlarga ta’sir etish imkoniyatlari keng va bajarishi lozim boʻlgan vazifalari talaygina.

Ulardan eng muhim vazifa tomoshabinlarga chuqur ma’naviy ozuqa berish, ongini shakllantirishdan iboratdir. Shu sababdan e’tibor, birinchi navbatda, asar mavzusi va mazmuni, unda ilgari surilayotgan gʻoya masalalariga qaratilishi lozim.

Musiqali drama teatlarida katta ovoz diapozoniga, chiroyli tembrga ega boʻlgan (ayniqsa) erkaklar ovozi kam uchraydi. Shu sababli, ba’zi teaatrlar musiqali dramaning mumtoz asarlari qatoridagi katta spektakllarni sahnaga olib chiqish imkoniga ega boʻla olmaydi.

Hozir ba’zi musiqali drama teatrlarida orkestr oʻrniga oʻzbek xalq cholgʻu ansambllari joʻrnavoz sifatida qoʻllanilmoqdalar. Bu esa musiqali drama xususiyatiga xos boʻlgan orkestr joʻrnavozligini inkor qilish natijasidar. Garmonik fakturaga ega boʻlgan asar koʻp ovozli boʻlib, ovoz boyligini koʻrsatadi, oberton tovushlarni qamrab oladi, xonanda ovozini yanada kuchaytirilishiga xizmat qiladi. Orkestr ijrosidagi asar oʻzining koʻp ovozlik tembrlari, xilma-xilligi va rang-barangligini keltirib chiqaradi. Bu hol esa sahnada mavjud dekoratsiyalar, turfa libos va boshqa shu kabilar bilan uygʻunlikni yaratadi.

Xuddi boshqa san’atlarda boʻlgani kabi musiqali drama teatri asarlaridan chuqur ta’sirlana olishlari uchun tomoshabinlar birinchi galda uning oʻziga xos xususiyatlarini anglay olishlari lozim, aks holda ular asar mohiyatini toʻliq tushuna olmaydilar.

Tomoshabinni oʻz ortidan ergashtirmoqchi boʻlgan teatr toʻlaqonli ijobiy qahramon obrazini yarata olishi lozim. Agar qahramon asarning birinchi koʻrinishidayoq “yaltirab”, oʻzining ijobiy shaxs ekanligini koʻrsatib tursa, spektakl tomoshabinda fikr uygʻota olmasa,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

sahnada ko‘tarilayotgan muammo va jumboqlar yechimi boshidanoq ayon bo‘lsa, tomoshabinning qiziqishi darrov so‘nishi mumkin. Sahna asaridagi qahramonning xarakteri butun asar davomida shakllanishi, ijodkor obraz ustida ishlashi jarayonida soxtalik va yasamalikdan qochishi, xatti-harakatlari tabiiy bo‘lishiga intilishi, o‘z ijodiy imkoniyatlarini qo‘llay olishi, tomoshabinlarni o‘zining haqligiga ishontira olishi natijasidagina ularni qiziqtira olishi, ularga o‘z ta’sirini o‘tkaza olishi mumkin.

Sahnaga olib chiqiladigan har bir asar tomoshabin uchun mo‘ljallanganligi ayon. Biroq har qanday tomoshabin ham uning mazmuni va xususiyatlarini to‘g‘ri anglay olmasligi mumkin ekanini ham unutmaslik lozin. Tomoshabin ba’zida teatr san’atini hozirda ko‘payib ketgan xilma-xil hajviy, satirik va boshqa xildagi guruhlarning eshittirish va tomoshalari bilan adashtirib qo‘yadi. U spektalning ham ushbu guruhlar asarlari shaklida bo‘lishini istaydi, biroq kutilgan natija amalga oshmaganidan so‘ng, tomoshabin teatr san’atidan yuz o‘girishi turgan gap. Shu sababli, tomoshabinlar badiiy estetik saviyasini oshirish ishlarini olib borish masalasi ham dolzarb masalalardan biriga aylangan[4].

Bunda maktablarda teatr sohasidagi "savodxonlik” ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi (Kezi kelganda shuni aytish lozimki, maktab o‘quv rejasida badiiy adabiyot o‘tilishiga katta e’tibor beriladi, boshqa san’atlarning o‘rni esa nihoyatda kamdir. Jumladan, teatr, kino, televideniye, me’morchilik san’atlariga e’tiborni talab darajasida deb bo‘lmaydi).

Shuni ham ta’kidlash lozimki, agar tomoshabin teatr asarlari bilan tez-tez muloqotda bo‘ladigan bo‘lsa, unda maxsus "savodxonlik darslarini" o‘tkazishga hojat qolmaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Muxamedova G.X. Xonandaning aktyorlik mahorati. 2009.
2. Stanislavskiy K.S. Tanlangan asarlar. 2 jild. –Moskva: Iskusstvo,1953.
3. Stanislavskiy K.S. Nemirovich-Danchenko VI. Ob iskusstve aktyora-pevsa. –Moskva: Iskusstvo, 1973.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Usnatov Rashid Jaksilikovich**, O’zbekiston Davlat San’at va Madaniyat instituti, Teatr san’ati fakulteti, Musiqali teatr san’ati kafedrasi mudiri, professor v.b. [**Уснатов Рашид Джаксиликович**, заведующий кафедрой музыкально-театрального искусства факультета театрального искусства, и.о. профессора Государственного института искусств и культуры Узбекистана.], [**Rashid J. Usnatov**, Head of the Department of Musical Theater Art, Faculty of Theater Arts, Acting Professor of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan.]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sergeli tumani, Qo’yliq 5/8/34-uy [адрес: Узбекистан, г.Ташкент, Сергелийский район, Койлык 5/8/34-дом], [address: Uzbekistan, Tashkent city, Sergeli district, Kuyluk avenue 5/8/34]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ПОЭТИЧЕСКИЕ И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ РУБЕЖА XIX-XX ВЕКОВ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПРЕЛОМЛЕНИЯВ ТВОРЧЕСТВЕ КАРОЛЯ ШИМАНОВСКОГО

© З.М. Мирхайдарова[1]✉
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья посвящена изучению поэтических и эстетических взглядов на рубеже XIX-XX веков и их воплощению в творчестве выдающегося польского композитора Кароля Шимановского. Актуальность темы обусловлена возрастающим интересом к его музыкальному наследию, в частности, к вокальному творчеству, которое отражает уникальные черты композитора.

ЦЕЛЬ. анализ эволюции музыкального языка и эстетики Кароля Шимановского в контексте его поэтических предпочтений и влияний литературных течений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование основано на изучении литературных источников, биографических данных, переписки композитора и анализе его вокальных произведений. Применяется междисциплинарный подход, объединяющий музыкознание, литературоведение и культурологию.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: проанализированы три этапа творчества Шимановского: ранний, «импрессионистский» и национальный, с акцентом на его взаимодействие с литературой Польши, Германии и Востока. Выявлено, что композитор сочетал традиции польской национальной музыки с элементами европейской модернистской эстетики. Особое внимание уделено влиянию поэтических идей Казимежа Тетмайера, Яна Каспровича и Рабиндраната Тагора на вокальные произведения Шимановского.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: творчество Кароля Шимановского представляет собой отражение культурных, социальных и эстетических процессов эпохи. Его музыка сочетает богатство национального фольклора, модернистские тенденции и глубокую поэтическую чувствительность.

Ключевые слова: Кароль Шимановский, модернизм, вокальная музыка, польская поэзия, национальная идентичность, музыкальный стиль, литературные влияния.

Для цитирования: Мирхайдарова З.М. Поэтические и эстетические взгляды рубежа XIX-XX веков и особенности их преломленияв творчестве Кароля Шимановского. // Inter education&global study. 2025. №1. С.523–532

XIX-XX ASRLAR BOSHIDAGI SHE'RIY VA ESTETIK QARASHLAR VA ULARNING SINISHI XUSUSIYATLARI, KAROL SHIMANOVSKIY IJODIDA

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

© Z.M. Mirxaydarova[1]
[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqola XIX-XX asrlar boshidagi she'riy va estetik qarashlarni o'rganishga va ularni taniqli polshalik bastakor Karol Shimanovskiy asarida aks ettirishga bag'ishlangan. Mavzuning dolzarbligi uning musiqiy merosiga, xususan, bastakorning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi vokal ijodiga bo'lgan qiziqishning ortishi bilan bog'liq.

MAQSAD. Tadqiqotning maqsadi Karol Shimanovskiyning she'riy afzalliklari va adabiy oqimlarning ta'siri kontekstida musiqiy til va estetika evolyutsiyasini tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqot adabiy manbalarni, biografik ma'lumotlarni, bastakorning yozishmalarini o'rganishga va uning vokal asarlarini tahlil qilishga asoslangan. Musiqa fani, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikni birlashtirgan fanlararo yondashuv qo'llaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Shimanovskiy ijodining uch bosqichi tahlil qilindi: erta, "impressionist" va Milliy, uning Polsha, Germaniya va Sharq adabiyoti bilan o'zaro ta'siriga e'tibor qaratilgan. Kompozitor Polsha milliy musiqasi an'analarini Yevropa modernist estetikasi elementlari bilan birlashtirganligi aniqlandi. Kazimierz Tetmayer, Yan Kasprovich va Rabindranat Tagorning she'riy g'oyalarining Shimanovskiyning vokal asarlariga ta'siriga alohida e'tibor qaratildi.

XULOSA: Karol Shimanovskiyning ijodi davrning madaniy, ijtimoiy va estetik jarayonlarining aksidir. Uning musiqasi milliy folklor boyligi, modernistik tendentsiyalar va chuqur she'riy sezgirlikni birlashtiradi.

Kalit so'zlar: Karol Shimanovskiy, modernizm, vokal musiqasi, Polsha she'riyati, milliy o'ziga xoslik, musiqiy uslub, adabiy ta'sirlar.

Iqtibos uchun: Mirxaydarova Z. M. XIX-XX asrlar boshidagi she'riy va estetik qarashlar va ularning sinishi xususiyatlari, Karol Shimanovskiy ijodida. // Intel education & global study. 2025. №1 B. 523–532.

POETIC AND AESTHETIC VIEWS OF THE TURN OF THE 19TH-20TH CENTURIES AND THE PECULIARITIES OF THEIR REFRACTION IN THE WORK OF KAROL SZYMANOWSKI

© Zakiya M. Mirkhaidarova[1]
[1]The State Conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article is devoted to the study of poetic and aesthetic views at the turn of the 19th-20th centuries and their embodiment in the work of the outstanding Polish composer Karol Szymanowski. The relevance of the topic is due to the growing interest in his musical heritage, in particular, to vocal creativity, which reflects the unique features of the composer.

AIM. the purpose of the study is to analyze the evolution of musical language and aesthetics by Karol Szymanowski in the context of his poetic preferences and the influence of literary trends.

MATERIALS AND METHODS: the research is based on the study of literary sources, biographical data, correspondence of the composer and the analysis of his vocal works. An interdisciplinary approach is applied, combining musicology, literary studies and cultural studies.

DISCUSSION AND RESULTS: Three stages of Szymanowski's work are analyzed: early, "impressionistic" and national, with an emphasis on his interaction with the literature of Poland, Germany and the East. It is revealed that the composer combined the traditions of Polish national music with elements of European modernist aesthetics. Special attention is paid to the influence of the poetic ideas of Kazimierz Tetmayer, Jan Kasprowicz and Rabindranath Tagore on Szymanowski's vocal works.

CONCLUSION: the work of Karol Szymanowski is a reflection of the cultural, social and aesthetic processes of the era. His music combines the richness of national folklore, modernist tendencies and deep poetic sensibility.

Keywords: karol Szymanowski, modernism, vocal music, Polish poetry, national identity, musical style, literary influences.

For citation: Zakiya M. Mirkhaidarova. (2025) ‘Poetic and Aesthetic Views of the Turn of the 19th-20th Centuries and the peculiarities of their refraction in the work of Karol Szymanowski’, // Inter education&global study. (1). pp. 523–532 (In Russ).

В 2022 году исполнилось сто сорок лет со дня рождения замечательного польского композитора – Кароль Шимановского.

Интерес к жизни и творчеству этого мастера возрастает с каждым днем. Все чаще звучит его музыка – концертная и сценическая. Чем дальше мы уходим от того времени, тем явственнее ощущается значительность творческой индивидуальности этого художника, его роль в развитии, не только польской музыки, но и всей европейской и мировой культуры.

Во всех исследованиях внимание уделяется изучению некоторых особенностей его эстетики, стиля, проблеме национального в творчестве композитора.

Вокальное творчество композитора еще мало изучено несмотря на то, что этот жанр занимает большое место в его музыке. Поскольку в вокальных сочинениях объединяются важнейшие свойства его творческой индивидуальности, интересно проследить эволюцию его музыкального языка, в связи с поэтическими интересами.

Поскольку композитор обращался к поэзии современных польских и немецких авторов, изучение этой проблемы представляет значительный интерес для понимания его творчества и личности.

Польское искусство конца XIX – начала XX века по богатству творческих индивидуальностей, по количеству произведений, поднимающих животрепещущие

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

проблемы того времени, как отмечают исследователи польской литературы можно сравнить с периодом наивысшего расцвета творчества великих польских романтиков. Этот взлет связан с конкретными историческими событиями в Польше, роста самосознания, подъемом борьбы польского народа за национальное единство и независимость.

Для 80-90 годов конца XIX века стали свойственны такие новые социально-исторические тенденции как вступление пролетариата в открытую политическую борьбу, расширение статечного движения, усиление политической активности крестьянтсва. Новая историческая действительность вызвала новые течения в умственной жизни польского общества, в среде польской художественной интеллегенции. «Этот период – отмечает В. Витт – чрезвычайно сложный и противоречивый, отмеченный как дальнейшим развитием и углублением реализма, так и зарождением и распространением модернистских тенденций»[1; 96].

Появление яркой фигуры Кароля Шимановского было не случайным. Его творчество явилось откликом на те социальные потрясения, которые переживала его родина и Европа в целом. Жизнь и творчество этого художника неразрывно связано с Россией. Так, З. Лисса отмечает, что связь К. Шимановского с русской культурой, ясно обозначенная в его творчестве, зародилась еще в юные годы, проведенные на Украине, в имении Тимошовка. В творческом плане эти связи проявились как воздействие эстетики Скрябина, его музыкального языка. «Интерес Шимановского, – как пишет Ю. Хоминьский, – к музыке Скрябина и любовь к его творчесвту не были случайным явлением. Они объяснялись родством психического склада обоих композиторов, сходством их эстетических установок, и художественных склонностей. Значительную роль сыграла ранняя интеллектуальная и художественная зрелость обоих композиторов. Их интересы не ограничивались одной только музыкой, но захватили самые разнообразные области культуры, в особенности философию, изобразительное искусство и литературу. Это, конечно, оказало влияние на формирование творческого облика обоих композиторов» [2;167].

О важной роли художественных впечатлений, и их влиянии на личность Шимановского писал Я. Ивашкевич: «Творческая индивидуальность Шимановского была особенно восприимчива к всевозможным стимулам художественного плана. Встретившиеся на жизненном пути скульптуры, картины, стихи затрагивали творческие элементы его натуры, мгновенно вызывая музыкальной эхо. Но особенно чуток был Шимановский к стимулам литературным» [2;220].

Осмысление этих впечатлений явилось отражением самого композитора, где борются христианство, в котором он был воспитан и язычество – религия радости жизни (так трактует язычество К. Шимановский в своей опере «Король Рогер»). Эта внутренняя борьба набрасывает тень на все его творчество и жизнь.

Свои идеи и мысли Шимановский выражал не только в музыке, но и многочисленных статьях. Как отмечает З. Лисса, превосходный, своеобразный стиль

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

этих работ говорит о незаурядном литературном таланте композитора, который проявился в художественных формах в философском романе «Эфеб», литературных работах, стихотворениях [3; 142].

Творчество польского композитора прошло сложный и извилистый путь развития. «Кароль Шимановский, писал Л. Сабанеев, начав свою творческую деятельность в тонах вагнеризма, отчасти приближаясь к неовагнеристической школе Штрауса, этот в то же время типично славянский талант сохраняет странные черты преемтсвенности и от гениев «утончения» музыки, от Шопена, Скрябина, Дебюсси. И чем дальше развивалось его творчество, тем больше влияний оно впитывало, усваивая и суровую жесткость регеровских контрапунктов и графическую полифонию Шенберга. Есть некоторая всеядность в этом композиторе; и он умеет соединить разнообразнейшие влияния в каком-то единстве стиля»[3;145].

Творческая эволюция польского композитора явилась отражением идейного кризиса, который переживало его поколение не только в Польше, но и во всей Европе. Шимановскому предстояло найти выход из этой ситуации. И он нашел его, утвердив национальное начало в музыке.

Эстетические воззрения Шимановского, его художественные идеалы нашли свое полное и точное выражение в песнях, которые начинают и завершают творческий путь композитора. Обладая литературным дарованием, будучи тонким ценителем поэзии, композитор и в музыке особенно тяготел к слову, поэтическому тексту пишет Я. Ивашкевич: «Большой знаток поэзии, Кароль Шимановский особенно интересовался лирикой и внимательно следил за ее развитием. В военные годы он много читал и русскую поэзию – не только классическую, но и современную – футуристов и акмеистов – В. Маяковского и А. Ахматову. Знал он также в совершенстве немецкую и французскую поэзию. Впрочем уже тексты, которые он выбирал для своих вокальных сочинений, свидетельствуют о его тонком вкусе…». Можно говорить о преобладании современной польской и немецкой поэзии в вокальной лирике Шимановского.

Эволюция творчества польского композитора сложна и неоднопланова. Советские музыковеды (И. Никольская, Г. Тараева) считают, что творчество К. Шимановского можно разделить на три периода: ранний (1900-1910), связанный с поэзией молодой Польши и освоением различных традиций европейской музыки; второй (1910-1920) – с увлечением античной и восточной тематикой, называемый «импрессионистским» и третий – «национальный» – (1920-1937) – с обращением к польскому фольклору.

Поэтические интересы композитора в ранний период творчества связаны прежде всего с литературным направлением «Молодая Польша» и творчеством его представителей: К. Тетмайера, Я. Каспровича, С. Выспяньского, в. Берента, Т. Мициньского, а также с сочинениями современных немецких поэтов Р. Демеля, А. Момберта, О. Бирбаума, Г. Фальке, Ф. Боденштедта и др.

В развитии нового литературного течения польские исследователи выделяют

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

два этапа: 1890-1900 – возникновение так называемого «модернистского бунта»; 1900-1918 – развитие национальных традиций в сочетании с реализацией постулатов «модернистского бунта» [1;241]. Основой поэтического стиля, – как утверждает В. Витт, – явилась «поэзия настроений» (такой термин возник в польском литературоведении конца века для обозначения общего признака богатой оттенками поэзии тех лет), творческие принципы которой близки импрессионизму, но с ними не совпадают и отличаются, в частности, использованием отдельных элементов символизма [1;246].

Поэзия Казимежа Тетмайера к которой обращается Шимановксий в своем вокальном творчестве, в художественном отношении – типичный пример «поэзии настроений». Рождаемая им гамма мыслей и чувств отражает сложность, трагическую противоречивость миросозерцания поэта. Радость от общения с природой для него преходяща, любовь – горячее земное чувство, но даже и ее экстаз не может заглушить мыслей о смерти. Для образного строя его стихотворений характерна игра «света и теи», импрессионистический пейзаж соседствует с элементами символистического мировосприятия (мотив одинокой, бредущей по миру Души).

Подобное же эмоциональное состояние присуще поэзии Яна Каспровича. Двуплановость образной сферы проявляется в его пейзажной лирике, где образы природы кроме предметного значения имеют и второй символический смысл: мятущаяся в страхе жизнь, ее смерть, угасание. На тексты поэта Шимановский сочинил «Три фрагмента» для голоса и фортепиано op.5 (1902 г.) и «Саломею» – Песню для сопрано с оркестром op.6 (1903 г.). Ценные суждения Я. Каспровича содержатся в письмах Я. Ивашкевича: ««Гимны» Каспровича с точки зрения большой поэзии считались тогда подлинным откровением. Я раскрывал их с каким-то суеверным волнением и, понимая еще далеко не все, прочитывал самые красивые строки…» [3;36].

Искренним поэтическим звучанием в передаче богатства и сложности чувства отличается подчас теплая, порой жестоко суровая, пронизанная ощущением несовершенства окружающей жизни и одновременно любви к ней, лирика выдающегося польского художника и драматурга периода рубежа веков Станислава Выспяньского. Его тексты послужили основой для создания песни для голоса с оркестром «Пентесилея» op.18 (1908 г.) и гимна «Veni, Yreator» для сопрано, смешанного хора, оркестра и органа, op.57 (1930 г.).

Выражением импрессионистских и экспрессионистских тенденций, неспокойно й, активно-бунтарской позиции художника явилось также творчество одного из наиболее оригинальных польских поэтов начала XX века – Тадеуша Мициньского.

Как утверждает В. Витт, демонический бунт его лирического героя всегда окрашен ощущением бессилия и предчувствия неминуемого поражения. Для стихотворений поэта характерна музыкальность, смелость, фанатичность, глубина и задушевность поэтического чувства [1;214]. К поэзии Т.Мициньского Шимановский

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

обращался на протяжении всей своей творческой биографии. Это и камерно-вокальные сочинения (ор11 и ор.20), и навеянные образом его поэзии «Первый концерт для скрипки с оркестром» ор.35 (1916 г.), источником программы которого композитор избрал его поэтичное стихотворение «Майская ночь» (из цикла «Во мраке звезд») – как утверждает З. Яхимецкий. В 1925 году он сочиняет музыку к действию драмы «Князь Потемкин» Т.Мициньского.

Тема социального протеста, борьба народа за свои права, находит яркое воплощение в творчестве писателей, композиторов, художников начала века. Не случайно обращение Шимановского к произведениям Вацлава Берента, чей роман «Гниль» раскрывает разрушительное влияние буржуазной цивилизации на человеческую личность и роль искусства, его характер в современном обществе. На его слова композитор писал романс для голоса с фортепиано «Лебедь» ор.7. Текст этой поэмы Я. Ивашкевич назвал «квинтэссенцией младопольской поэзии» [3;76].

В ранний период творчества Шимановского привлекают тексты немецких поэтов. Большинство песен из вокальных циклов ор.13 и ор.17 созданы на слова Р.Демеля, утонченный интеллектуальный лиризм которого был созвучен мироощущению композитора.

Тема Востока, античности станет ведущей в творчестве композитора во второй период. В начале нового столетия Шимановский серьезно изучает философию и искусство античности, Возрождения и Древнего Востока. Как отмечает Я.Ивашкевич, поездки в Италию, Алжир, Тунис и на Сицилию обогатили мировосприятие композитора. Эти увлечения, впечатления вдохновили его на создание таких ярких произведений для скрипки и фортепиано как «Мифы», «Метопы», «Маски». Интерес к арабской мусульманской культуре и языку, а также в обращение к лирике персидских поэтов Хафиза-Ширази («Любовные песни Хафиза» ор24, 26) и Джалаледдина Руми (Третья симфония «Песнь о ночи»).

В 1911 году появился первый цикл «Любовные песни Хафиза» для голоса и фортепиано к парафразам арабских текстов Бетге ор.24. во втором цикле, ор.26, созданном через несколько лет (1914 г.), партия фортепиано была поручена оркестру. Как пишет С. Голяховский: «лишь широкий масштаб инструментальной палитры позволил Шимановскому сделать конгениальный перевод на музыкальный язык страстных гимнов Хафиза в честь любви и вина» [5;119].

Жизнелюбивая поэзия Хафиза воспевает земную любовь как величайшую ценность бытия, как силу, равную в своей неодолимости природным стихиям. Торжество любви, по Хафизу, – это приговор силам зла, лжи и насилию.

В этот же период композитор обращается к поэзии З. Шимановской в цикле «Песни сказочной принцессы» ор.31. Поэтические тексты Зофьи, как отмечает З. Хельман, были написаны в духе младопольской поэзии тех лет. Поэтесса пользуется типичной преувеличенной экзальтацией и чрезмерной метафорикой.

Лирика природы стала основным содержанием «Трех песен» на слова Д.Давыдова ор.32, созданных в 1915 году. Как пишет Я.Ивашкевич, с семьей

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Давыдовых Шимановские дружили, будучи соседями.

Интерес к восточной лирике еще раз находит свое воплощение в «Четырех песнях» на слова Рабиндраната Тагора op.41. Его творчество было связано с пробуждением Индии от колониальной зависимости. Лирические герои Тагора видят в борьбе за справедливость, естественный стимул развития и самопроявления личности, сочетая силу личного, глубоко интимного чувства с жаждой общего счастья, для всех живущих на земле.

Говоря о претворении поэзии в лирике К. Шимановского, нельзя не сказать о его содружестве с Я. Ивашкевичем. Их связывали не только родственные отношения (как двоюродных братьев), но и долголетняя дружба. Начало этой дружбы, отмечает Ст. Голяховский, продолжавшейся до последних дней жизни композитора, относится к зиме 1915 года. Шимановский был первым, кто оценил литературный талант Я. Ивашкевича и проявил живой интерес к его работам. В результате творческого содружества композитора и писателя появилось несколько произведений: опера «Король Рогер», вокальные циклы «Песни безумного муэдзина» op.42, «Три колыбельные песни» op.48. В статье «Кароль Шимановский и литература» Я. Ивашкевич раскрывает эволюцию поэтических взглядов композитора, связывая ее с фактами биографии. Здесь же Я. Ивашкевич пишет о том, что не смотря на дружбу, Шимановский создал небольшое количество произведений на его тексты, объясняя это глубокой содержательностью стихотворений. «Для меня – как поэта – поэтические произведения делятся на две основные категории. Есть произведения, которые лишь в атмосфере музыки обретают истинную жизнь и выразительность. И есть другие, настолько переполненные собственной музыкой слова и мысли, что все усилия композитора, пытающегося дополнить то, что по своей сути живет органичной, самодовлеющей жизнью, оказывается безнадежным «сизифовым трудом»», – писал К. Шимановский.

Шесть маленьких стихотворений «Песни безумного муэдзина», как писал Я. Ивашкевич, – были сочинены им в поезде, по дороге в Одессу, куда он направлялся для встречи с Шимановским. Они очень сильно подействовали на творческое воображение композитора, поскольку оказались созвучны воспоминаниям о путешествии в Северную Африку.

Нельзя не отметить той роли, которую сыграли революционные события 1917 года в биографии и творчестве польского композитора. Ст. Голяховский отмечает, что «когда читаешь его письма, то создается впечатление, что он находится в стране, далекой от военных событий» [5;137]. Революция потрясла его. Драматизм ситуации усугубляется тем, что семья Шимановского и он сам были вынуждены окончательно расстаться с Тимашовкой и поселиться в Елизаветограде (Кировоград). Все это вместе послужило причиной творческого «молчания» композитора. Выход своей творческой энергии он временно нашел не в области музыки, а в литературном творчестве – писал философские эссе, стихи, начал работать над романом. «Ты себе не представляешь, как для меня психологические

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

важно иметь сейчас, – писал он, – в моем теперешнем состоянии, поддержать себя какими-то внешними факторами. Мне нужно какое-то эстетическое оплодотворение – то, что впоследствии может послужить стимулом для сочинения музыки» [3;156]. Многочисленные проблемы, требовавшие разрешения вылились в литературном произведении – романе «Эфеб»; где затрагивались давно волновавшие Шимановского моральные и философские вопросы.

В 1929 году композитор окончательно переезжает в родную страну, которая к этому времени стала независимым государством. Радость по поводу возвращения была недолгой. Первый авторский концерт в Варшаве, на котором он представил свои произведения довоенных лет, публика не приняла. А. Нойер в предисловии к сборнику вокальных сочинений К. Шимановского объясняет неудачу выступления тем, что страна жила другими делами. Взвешивались судьбы возрожденного государства, строились основы национального существования и экзотическое и мистическое искусство композитора не соответствовало существующей обстановке. В это время Шимановский пишет З. Яхимецкому, что его искусство оказалось в пустоте. Толчком для переосмысления творческих позиций послужила встреча композитора с Адольфом Хыбиньским, который познакомил его со своей коллекцией подгалянских мелодий. Огромное впечатление оказала на Шимановского музыка «Свадебки» Стравинского, которую он услышал в Лондоне в 1921 году.

Все это вместе устремило его творческую мысль в ином направлении.

С этого времени композитор проявляет интерес к гуральскому фольклору, изучает народную гуральскую поэзию, прикладное искусство, гуральские танцы. «Кароль не ограничивался поверхностным знакомством с гуральской средой у знатоков подгалья он спрашивал о записях фольклора, просил тексты песен, настойчиво интересовался вариантами легенд о Яносике, изучал статьи по истории музыкальных инструментов», – писал Ю.Зборовский.

Как мы узнаем из писем Я. Ивашкевича, Шимановский дружил с рядом гуральских семейств, бывал на свадьбах, крестинах, часто бывал у Бартуся Оброхты-младшего и слушал его ансамбль музыкантов, «подставляя ухо, как бы расшифровывая эти удивительно примитивные мелодии».

Созданием вокального цикла «Слопевни» начинается третий период творчества композитора.

Интонационной основой национального периода творчества, как указывает И. Никольская, послужила народная музыка польских горцев. «Народная песня была для композитора своеобразной моделью, над которой он экспериментировал, постоянно внося в нее новые элементы. Композитор искал такой сплав фольклора и своего языка, который бы воплотил образы «праславянские» в современном звучании».

Фольклорные сочинения Шимановского произвели переворот в мышлении польских музыкантов того времени. Метод работы с национальным фольклором активно разрабатывался молодым поколением польских композиторов еще при его

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

жизни и был продолжен в 30-50-е годы нашего столетия. Основная сфера лирики Шимановского – это картины природы и воспевания красоты женщины, воспевания любви. И природа и любовь могут иметь и трагическую окраску, и ликующий тон, или любое промежуточное состояние между этими крайностями. Но всегда это поиск красоты и любви, и никогда – бегство от нее, равнодушие к ней.

«Для творчества Шимановского, – писал Я. Ивашкевич, – характерна высокая степень напряжения чувств, приливы эмоционально лирических волн. Эротика у Шимановского играет необычайно важную роль, однако лиризм гораздо более глубокий. Эротика ежеминутно перерождается в огромную всеобъемлющую любовь к земле и всему земному».

Итак, рассмотрев особенности поэтических взглядов К. Шимановского, мы пришли к выводу, что придя в искусство рубежа XIX-XX веков, он как чуткий художник реагировал на все события, происходившие не только в Польше, но и в Европе. Его мироощущение и эстетические принципы развивались в русле идейных и литературных течений.

Г. Нейгауз писал: «У каждого художника есть своя индивидуальность, своя тоска и вечное стремление к чему-то сокровенному и любимому. У Шимановского было влечение к античной красоте, поэтичности и культуре. У него была высокая мечта о примате искусства над остальным в жизни. Эта мечта составляла его идеологию и определяла его быт» [3;175].

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Витт В. «Литература 1890-1918 годов» в кн.: История польской литературы, т. 2, М., 1969 г
2. Хоминьский Ю., Скрябин и Шимановский – В кн.: Русско-польские музыкальные связи. М., 1963г.
3. Никольская И., Крейнина Ю. «Шимановский и его окружение в кн.: Кароль Шимановский». Избранные статьи и письма. М., 1963 г.
4. Бэлза И. «Кароль Шимановский». В сб. К. Шимановский «Избранные песни».
5. Голяховский Ст. Кароль Шимановский. М., 1982 г.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mirxaydarova Zakiya Mirxamidovna**, san'atshunoslik nomzodi, O'zbekiston Davlat konservatoriyasi professori vazifasini bajaruvchi; **[Мирхайдарова Закия Мирхамидовна,** кандидат искусствоведения, и.о. профессора Государственной консерватории Узбекистана]; [**Zakiya M. Mirkhaidarova**, PhD in Art History, Acting Professor at the State Conservatory of Uzbekistan]; manzil: O'zbekiston, Markaz 2, Oloy 8, kvartira 61 [адрес: Узбекистан, Марказ 2, Олой 8, квартира 67], [Address: Uzbekistan, Markaz 2, Oloi 8, apartment 67].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIGA JALB ETILGAN XORIJIY TAJRIBALAR NATIJALARI VA TAHLILI

© J.R.Turayev[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada madaniyat va san'atni rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy etish, shuningdek, televideniya va virtual muzeylar orqali madaniyat va san'atni ommalashtirishga qaratilgan faoliyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy tajribalar asosida o'zbek san'atini rivojlantirishning ahamiyati ko'rsatib beriladi. Madaniyat va san'at sohasida mavjud kamchiliklar va raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi orqali erishilgan yutuqlar haqida fikr yuritiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: O'zbekiston madaniyat va san'at sohasidagi xorijiy tajribalarni o'rganish uchun turli manbalar, jumladan televideniya dasturlari, virtual muzeylar va xorijiy tahlilchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlardan foydalanilgan. Shuningdek, O'zbekiston Milliy Teleradiokompaniyasi va boshqa madaniyat muassasalarining faoliyati tahlil qilingan.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi madaniyat va san'at sohasida xorijiy tajribalarni o'rganish va ularning O'zbekiston kontekstida joriy etish yo'llarini aniqlash, shuningdek, raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi orqali erishilgan yutuqlarni ko'rsatishdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniyat va san'at sohasini televideniya orqali yoritish va virtual muzeylar tashkil etish borasida xorijiy tajribalar muvaffaqiyatli namoyon bo'lishi ko'rsatiladi. Shu bilan birga, O'zbekistondagi muammolar va kamchiliklar, jumladan milliy madaniyatga mos kelmaydigan xorijiy dasturlar haqida tanqidiy fikrlar bildiriladi. O'zbekistonning virtual muzeylar va onlayn chiptalar tizimi sohasidagi yutuqlari tahlil qilinadi.

XULOSA: madaniyat va san'at sohasiga jalb qilingan xorijiy tajribalar ko'p hollarda ijobiy natijalarga erishmoqda, ammo sohadagi raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida ayrim qiyinchiliklar mavjud. O'zbekistonda madaniyat va san'at muassasalarining raqamli imkoniyatlarini kengaytirish zarurati mavjud bo'lib, bu sohaning kelajakda rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: madaniyat va san'at, xorijiy tajribalar, televideniya, virtual muzeylar, raqamli texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Turayev J.R. Madaniyat va san'at sohasiga jalb etilgan xorijiy tajribalar natijalari va tahlili. // Inter education & global study. 2025. №1 B.533–540.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

КУЛЬТУРНЫЕ И ИСКУССТВЕННЫЕ ЗАРУБЕЖНЫЕ ОПЫТЫ: РЕЗУЛЬТАТЫ И АНАЛИЗ

© Дж.Р.Тураев[1]✉
[1]Узбекский государственный институт искусства и культуры, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются зарубежные практики изучения и внедрения для развития культуры и искусства, а также деятельность по популяризации культуры и искусства через телевидение и виртуальные музеи. Также показано значение развития узбекского искусства на основе зарубежного опыта. Рассматриваются существующие недостатки в сфере культуры и искусства и достижения, достигнутые с использованием цифровых технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для изучения зарубежного опыта в области культуры и искусства Узбекистана использованы различные источники, включая телевизионные программы, виртуальные музеи и исследования, проведенные зарубежными аналитиками. Также была проанализирована деятельность Узбекского национального телевидения и других культурных учреждений.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи - изучение зарубежного опыта в области культуры и искусства и определение путей его внедрения в контексте Узбекистана, а также демонстрация достижений, достигнутых с использованием цифровых технологий.

ДИСКУССИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ: показаны успешные примеры зарубежного опыта освещения культуры и искусства через телевидение и организации виртуальных музеев. В то же время выражены критические замечания по поводу проблем и недостатков в Узбекистане, включая зарубежные программы, которые не соответствуют национальной культуре. Анализируются достижения Узбекистана в области виртуальных музеев и системы онлайн-продажи билетов.

ВЫВОД: зарубежный опыт в области культуры и искусства часто приводит к положительным результатам, однако существует ряд трудностей в процессе внедрения цифровых технологий в этой области. Существует необходимость расширения цифровых возможностей культурных и художественных учреждений Узбекистана, что имеет важное значение для будущего развития этой сферы.

Ключевые слова: культура и искусство, зарубежный опыт, телевидение, виртуальные музеи, цифровые технологии.

Для цитирования: Тураев Дж.Р. Культурные и искусственные зарубежные опыты: результаты и анализ. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 533–540.

RESULTS AND ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCES IN THE FIELD OF CULTURE AND ART

© Jasur R. Turaev[1]✉
[1] Uzbekistan State Institute of Art and Culture, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes foreign experiences in studying and implementing measures for the development of culture and art, as well as activities aimed at popularizing culture and art through television and virtual museums. It also highlights the importance of developing Uzbek art based on foreign experiences. The existing shortcomings in the field of culture and art and achievements made through the application of digital technologies are discussed.

MATERIALS AND METHODS: various sources, including television programs, virtual museums, and studies conducted by foreign analysts, were used to study foreign experiences in the field of culture and art in Uzbekistan. The activities of the Uzbekistan National Television and Radio Company and other cultural institutions were also analyzed.

AIM: the main objective of the article is to explore foreign experiences in the field of culture and art and identify ways to implement them in the context of Uzbekistan, as well as to demonstrate the achievements made through the application of digital technologies.

DISCUSSION AND RESULTS: successful foreign experiences in highlighting culture and art through television and organizing virtual museums are presented. At the same time, critical remarks are made regarding the problems and shortcomings in Uzbekistan, including foreign programs that do not align with national culture. The achievements of Uzbekistan in the field of virtual museums and online ticketing systems are analyzed.

CONCLUSION: foreign experiences in the field of culture and art often achieve positive results; however, there are some difficulties in the process of implementing digital technologies in the field. There is a need to expand the digital capabilities of cultural and artistic institutions in Uzbekistan, which is crucial for the future development of this sector.

Keywords: culture and art, foreign experiences, television, virtual museums, digital technologies.

For citation: Jasur R. Turaev. (2025) 'Results and analysis of foreign experiences in the field of culture and art', Inter education & global study, (1), pp. 533–540. (In Uzbek).

Prezidentimiz SH. Mirziyoyev madaniyat va san'atni rivojlantirish bo'yicha kelgusidagi rejalar haqida gapirar ekan, shunday deydi: "Milliy qadriyatlarimizni yanada rivojlantirish, o'zbek tilining davlat tili sifatidagi o'rni va nufuzini oshirish, madaniyat va san'atni yuksaltirish bilan bog'liq vazifalar doimiy kun tartibimizda turadi."[1] Ushbu fikrlar Prezident Shavkat Mirziyoyevning madaniyat va san'at sohasida xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy etishga katta e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi.

Madaniyat va san'at – har qanday jamiyatning ma'naviy ustuni bo'lib, u milliy o'zlikni shakllantirish, ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlash va xalqaro miqyosda milliy madaniyatni tanitishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy globalizatsiya sharoitida madaniyat va san'atni

[1] https://daryo.uz/2021/11/06/shavkat-mirziyoyevning-inauguratsiya-marosimida-sozlagan-nutqi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

rivojlantirishda xorijiy tajribalarni oʻrganish va ulardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyida Oʻzbekistonning madaniyat va san’at sohasidagi xorijiy tajribalar asosida amalga oshirga ishlarning natijalari, yutuq va kamchiliklari tahlil qilinadi. San’at va madaniyatni ommaga yetkazishda televideniya juda muhim vosita hisoblanadi. Telekanallar va dasturlar, san’atkorlar va ijodkorlarning ishlarini keng auditoriyaga taqdim etish imkonini beradi, bu esa ularni ommalashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birgalikda televideniya orqali namoyish etilayotgan, madaniyat va san’at sohasiga oid telekoʻrsatuvlarni televizor orqali tomosha qilish hech qanday mablagʻ talab qilmasligi aholiga qulay imkoniyatlarni taqdim qiladi. Ayniqsa imkoniyati cheklangan fuqorolar va keksa yoshli qatlamga madaniyat va san’at dasturlarini, konsert, teatr, festival namoyishlarini istalgan joydan tomosha qilish imkoniyati yaratiladi. Dunyo tajribasida madaniyat va san’at sohasini televideniya orqali eng koʻp yoritib boradigan davlatlar orasida quyidagilar ajralib turadi:

Amerika Qoʻshma Shtatlari san’at va madaniyatni yoritishda juda faol. Hollywood kino sanoati, Broadway teatr sahnalari, va keng koʻlamdagi musiqa va san’at dasturlari bilan tanilgan. PBS (Public Broadcasting Service) kabi telekanallar san’at va madaniyatni yoritishga alohida e’tibor qaratadi.[2]

Buyuk Britaniyada BBC madaniyat va san’atni yoritishda yetakchi oʻrinda. BBC ning turli dasturlari, shu jumladan san’at, musiqa va teatr koʻrsatuvlari tomoshabinlarga keng koʻlamli madaniy ma’lumotlar taqdim etadi.[3]

Italiya san’at va madaniyatning muhim markazi hisoblanadi.[4] Ularning telekanallari san’at koʻrgazmalari, tarixiy dasturlar va teatr spektakllarini namoyish etish orqali madaniy merosini yoritadi.[5]

Bugun mamlakatimizda ham madaniyat va san’at sohasidagi amaliy jarayonlarni televideniya orqali ommaga namoyish qilish keng yoʻlga qoʻyilgan. Oʻzbekiston Milliy Teleradiokompaniyasi (OʻMTK) Oʻzbekistonda televideniya va radio sohasida faoliyat yurituvchi asosiy davlat tashkilotidir. Bugungi kunda tashkilot tasarrufida 4 ta radiokanal, 12 ta telekanal va hududiy viloyatlar telekanallari mavjud boʻlib, shulardan “Navo”, “Madaniyat va Ma’rifat” kabi telekanallar toʻlaligicha madaniyat va san’at sohasidagi loyihalarni yoritishga ixtisoslashtirilgandir. Mustaqilligimizning dastlabki yillaridan buguniga qadar “Oʻzbekiston” va “Yoshlar” telekanallarida ham sohaga oid telekoʻrsatuvlar tor doirada namoyish qilinib kelindi. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 yil 17 dekabrdagi “Mahalla” ma’rifiy teleradiokanalini tashkil etish va kelgusida raqamli teleuzatishni kengaytirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qarori bilan “Yoshlar” teleradiokanali qoshida yana bir yangi telekanal – “Navo” telekanali faoliyat yurita

2 https://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_the_United_States
3 https://en.wikipedia.org/wiki/Mass_media_in_the_United_Kingdom
4 https://www.theguardian.com/uk/culture (Madaniyat va san'at boʻyicha yangiliklar va maqolalar platformasi)
5 https://www.theartnewspaper.com/ (San'at va madaniyatni yorituvchi maqolalar va tadqiqotlar portali)

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

boshladi.[6] “Navo” telekanali asosan musiqiy dasturlar, madaniyat va san’atga oid ko‘rsatuvlar, shuningdek, o‘zbek milliy musiqasini ommalashtirishga qaratilgan. Telekanal dasturlaridan o‘rin olgan “Dilga yaqin qo‘shiqlar”, “Navobaxsh “Dilbar navolar”, “Oltin mikrafon”, “Sehrli sohlar”, “Zarb-zavqi”, “Hayot notasi”, “dil daftari” “Retro navo”, “Jahon musiqasi”, “Xit-parad”, “Mumtoz navolar” va boshqa musiqiy loyihalar xalqimizni oynayi jahon orqali milliy va jahon san’atidan bahramand qilib kelmoqda.

“Madaniyat va ma’rifat” telekanali davlat muassasasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasining raqamli telekanallari sonini oshirish, ulardan to‘liq formatda foydalanish, sifatli boyitish va xizmat ko‘rsatish to‘g‘risida” 2012 yil 30 iyuldagi PQ-1794-son Qarori asosida tashkil etilgan. 2013 yil 1 yanvar kunidan o‘z dasturlarini efirga uzata boshlagan. Yurtimiz madaniy-ma’rifiy hayotiga oid ko‘plab yangi loyihalar bilan ish boshlagan telekanal teletomoshabinlar tomonidan iliq kutib olindi. Bu esa yurtimiz aholisining madaniy-ma’rifiy sohalardagi axborotga bo`lgan ehtiyoji katta ekanligini ko‘rsatadi.[7]

Telekanal dasturlaridan Folklor-etnografik jamoalar chiqishlarini taqdim qiluvchi “Ona zamin ohanglari” ko‘rsatuvi, yosh umedli shoirlar va xalq shoirlarining chiqishlaridan tashkil topgan “Qaqnus” ko‘rsatuvi, madaniyat va san’atning ilmiy yo‘nalishlariga bag‘ishlangan “Maqom saboqlari”, “Bobo so‘z” telelavhalari, madaniy yuksalishga targ‘ib qiluvchi adabiyot, teatr va kino sohasi vakillarining hayot yo‘li haqidagi ko‘rsatuvlar, madaniyat sohasi vakillari bilan uchrashuvlar, san’atshunos olimlar bilan ilmiy suhbatlar va boshqa ko‘rsatuvlar o‘rin olgan.

Shuningdek oxirgi paytlarda xususiy telekanallar faoliyatida ham madaniyatimiz va san’atimizni rivojlantirishga qaratilgan va zamonaviy xorijiy tajribalar asosida tashkil qilingan teleloyhalarni kuzatyapmiz. Masalan AQSH davlatining NBC telekanali orqali efirga uzatiladigan va dunyo ommasiga yaxshi tanish bo‘lgan “America’s Got Talent” (AGT) teledasturida har xil san’at yo’nalishlaridagi iste’dodlar ishtirok etadi, jumladan qo‘shiqchilar, raqqoslar, akrobatlar, komediyachilar va boshqa ishtirokchilar o‘z ijodlarini namoyish etib, jamoatchilik va mutaxassislar hay’ati tomonidan baholanadi.

Bugun yurtimizda ham “Zo‘r TV” telekanalida eferga uzatilayotgan “Artest”, “Ovoz”, “Sevimli” telekanalida eferga uzatilayotgan “Talant shou”, “FTV” telekanalida eferga uzatilayotgan X-Faktor teleloyhalari mavjud bo‘lib, ushbu dasturlar O‘zbekiston san’at va madaniyatini rivojlantirishda, yosh talantlarni kashf etishda va ularni ommaga tanitishda muhim rol o‘ynaydi.

Shu o‘rinda yana bir xorijiy tajribalar asosida tashkil qilinga tizimlarni ta’kilash joizki, yurtimiz aholisiga samarali xizmat ko‘rsatish maqsadida O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasining rasmiy veb-sayti https://mtrk.uz va mobil ilovasi yaratilgandir.

Mazkur yo‘nalishda ayrim tanqidiy qarashlar ham mavjud. Masalan: telekanallar orqali ba’zida, xorijiy dasturlardan andoza olgan holda tashkil qilinayotgan ammo milliy

[6] https://mtrk.uz/uz/tv/navo/about/ (O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasining rasmiy veb-sayti)
[7] https://www.mtrk.uz/uz/tv/madaniyat/about/ (O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasining rasmiy veb-sayti)

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

madaniyatimizga umuman mos kelmaydigan liboslarni, ommaviy madaniyatni, bir jinslilikni yoki adabiy tilni buzib gapirishga targ'ib qiluvchi lavhalar efirga uzatilmoqda, bu esa o'z o'rnida ildizlari islom madaniyati bilan sug'orilgan xalqimiz madaniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda va norozilik kayfiyatini uyg'otmoqda.

Endi yana bir muhim madaniyat muassasalaridan biri hisoblangan muzeylar faoliyatiga to'xtalib o'tamiz. Jahon tajribasida eng mashhur muzeylar o'z ekspanatlarini va faoiliyat jarayonlarini virtual shaklda ommaga taqdim qilmoqdalar.

Virtual muzeylar — bu internet orqali taqdim etiladigan, an'anaviy muzeylarning raqamli versiyalari. Ular foydalanuvchilarga turli san'at asarlari, tarixiy eksponatlar va madaniy ob'ektlarni onlayn ko'rish va o'rganish imkonini beradi.

Foydalanuvchilar san'at asarlari va tarixiy ob'ektlar haqida keng ma'lumot olishlari mumkin, har bir eksponat bo'yicha izohlar va tarixiy kontekstlar bilan tanishishlari mumkin. Shuningdek, virtual muzeylar ta'lim materiallari, dars rejalari va interaktiv faoliyatlarni taqdim etadi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida odamlarni o'ziga jalb qiladi. Jahondagi eng yirik virtual muzeylar turli mamlakatlarda joylashgan quyida ulardan ba'zilarini keltirib o'tamiz. Fransiyada joylashgan Luvr muzeyi, dunyodagi eng mashhur muzeylardan biri hisoblanadi. Ushbu muzeyda san'at asarlari va tarixiy eksponatlar keng ko'lamda taqdim etiladi, shuningdek, uning rasmiy veb-sayti orqali virtual ko'rgazmalarni tomosha qilish mumkin. Rasmiy sayt: louvre.fr

Birlashgan Qirollikdagi Britaniya muzeyi ham virtual tajribalar uchun mo'ljallangan platformaga ega. U o'zining keng kutubxonasida turli san'at asarlarini va madaniy ob'ektlarni taqdim etadi. Muzeyning rasmiy sayti foydalanuvchilarga interaktiv ko'rgazmalarni ko'rish imkonini beradi. Rasmiy sayt: britishmuseum.org

AQShning Nyu-York shahrida joylashgan Metropoliten muzeyi o'zining boy kolleksiyasi bilan ajralib turadi. Bu muzey ham virtual ko'rgazmalar orqali foydalanuvchilarga san'at asarlarini o'rganish imkoniyatini taqdim etadi. Rasmiy sayt: metmuseum.org. O'zbekistonda ham virtual muzeylar tashkil qilish borasida bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan O'zbekiston davlat amaliy san'at muzeyi rasmiy sayti (https://artmuseum.uz/). Ushbu muzey san'at asarlarini saqlash, ommaga ko'rsatish va san'atni targ'ib qilish maqsadida tashkil etilgan. Sayt, muzeyda o'tkazilayotgan tadbirlar va virtual k'rgazmalar haqida yangiliklar taqdim etadi. Foydalanuvchilar onlayn tarzda san'at asarlarini ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa san'atni o'rganish jarayonini yanada qulaylashtiradi. Saytda muzey bilan bog'lanish uchun zarur bo'lgan kontakt ma'lumotlari ham berilgan, bu esa foydalanuvchilarga muzey bilan aloqa qilish imkonini yaratadi. Samarqand tarixiy muzeyi rasmiy sayti (https://samarkandmuseum.uz/) Samarqand shahridagi madaniy va tarixiy merosni saqlash va namoyish etishga bag'ishlangan muhim manbadir. Ushbu muzey Samarqandning boy tarixi va madaniyati bilan bog'liq eksponatlarni o'z ichiga oladi. O'zbekistonning rasmiy turizm portali (https://uzbekistan.travel/uz/) O'zbekistonning madaniy va tarixiy merosi haqida keng ma'lumotlar ombori bo'lib. Ushbu sayt, asosan, turistik joylar, shu jumladan muzeylar to'g'risida quyidagi ma'lumotlarni taqdim etadi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Saytda, O‘zbekistondagi muzeylar ro‘yxati, ularning joylashuvi va o‘ziga xos xususiyatlari haqida tafsilotlar mavjud. Har bir muzeyning eksponatlari, san‘at asarlari va tarixiy ob‘ektlari haqida batafsil ma‘lumotlar berilgan. Bu esa o‘z navbatida, tadqiqotchilar va san’at ixlosmandlari uchun qiziqarli manba bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, portalda ba’zi muzeylar uchun virtual ekskursiyalar yoki onlayn ko‘rgazmalar taklif etilishi mumkin. Bu imkoniyatlar O‘zbekistonning madaniy merosini onlayn tarzda o‘rganishga yordam beradi va uzoq masofada joylashgan odamlar uchun foydalidir.

Tajribadan ko‘rinib turibdiki, muzeylar faoliyatini virtual holatta ommaga taqdim qilish insonlarning madaniy saviyasini ortishiga va muzeylar xizmatiga bo‘lgan ehtiyojlarini qulay tarzda qondirishiga xizmat qilmoqda, ammo hali O‘zbekistonda bunday muzeylar sanoqlidir, shunday ekan virtual muzeylar tashkil qilish tajribasi ustida sohaga hali ko‘b yangiliklar va innavatsiyalar olib kirish maqsadga muvofiqdir.

Sohadagi yana bir ajoyib xorijiy tajriba: Teatr, konsert, sport tadbirlari va boshqa madaniy faoliyatlar uchun chiptalarni onlayn sotib olish jarayoni ko‘plab davlatlarda rivojlangan. Ushbu jarayonni samarali yo‘lga qo‘ygan davlatlar qatoriga quyidagilar kiradi:

Amerika Qo‘shma Shtatlari, Birlashgan Qirollik, Kanada, Avstraliya va Yevropa mamlakatlari, jumladan Fransiya, Germaniya va Italiya. Ushbu mamlakatlarda Ticketmaster, Eventbrite, See Tickets, Ticketek, Fnac Spectacles, Eventim va TicketOne kabi platformalar orqali chiptalar onlayn tarzda sotiladi.

Shuningdek, Osiyo mamlakatlarida ham bu jarayon rivojlangan. Yaponiyada eplus, Janubiy Koreyada Interpark va Xitoyda Damai kabi onlayn chiptalar sotish xizmatlari mavjud. Rossiyada esa Parter.ru va Kassir.ru kabi saytlar orqali chiptalar xarid qilish mumkin.

Ushbu davlatlarda onlayn chiptalarni sotib olish jarayoni foydalanuvchilar uchun qulayliklar yaratadi, chunki foydalanuvchilar turli tadbirlar uchun chiptalarni istalgan vaqtda va istalgan joydan xarid qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa madaniy tadbirlarga qatnashishni osonlashtiradi va keng auditoriyani jalb etishga yordam beradi.

Quvonarlisi shundaki O‘zbekistonda ham mazkur tizim yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib iTicket O'zbekiston onlayn chiptalar sotish platformasi (https://iticket.uz/) turli madaniy tadbirlarga qatnashish imkoniyatlarini taqdim etadi. Ushbu sayt orqali foydalanuvchilar teatr, konsert, sport tadbirlari va boshqa madaniy faoliyatlar uchun chiptalarni qulay va oson tarzda xarid qilishlari mumkin.

Saytda ba’zi tadbirlar uchun maxsus takliflar va chegirmalar ham mavjud. Bu esa foydalanuvchilarga xarid qilishda qo‘shimcha foyda keltiradi.

Ushbu tizimning kamchiliklariga O‘zbekistonda yashovchi aholining kattagina qismi bunday platformaning mavjud ekanligidan bexabarligini va sayt reklamalarini ko‘paytirish orqali omma e’tiborini jalb qilish, tizim faoliyatini yanada jadallashtirish mumkin ekanligini aytishimiz mumkin.

Xulosa o‘rnida aytib o‘tishimiz mumkinki, madaniyat va san’at sohasiga jalb qilingan xorijiy tajribalar, ko‘p hollarda ijobiy natijalarga erishmoqda, soha ravnaqi yo‘lida xizmat

qilmoqda. Bir so‘z bilan aytganda madaniyat va san’at sohasidagi xizmat sifatini oshirib, sohadagi og‘riqli masalalarni ijobiy hal qilmoqda. Aholining madaniyat va san’at muassasalariga bo‘lgan qiziqishini orttirmoqda. Shu bilan birgalikda mazkur jarayonlarda ayrim kamchiliklar mavjud. Ayniqsa sohada raqamli texnalogiyalarning qo‘llanilishi natijasida katta yutuqlar qo‘lga kiritilayotgan bo‘lsada, bu xorijiy tajribalarni mamlakat bo‘ylab barcha madaniyat va san’at muassasalarida joriy etish ishlari biroz sekin amalga oshirilmoqda va mashaqqatli kechmoqda deyishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Daryo.uz (2021) SH.Mirziyoyevning inauguratsiya marosimida so‘zlagan nutqi.
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_the_United_States
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Mass_media_in_the_United_Kingdom
4. https://www.theguardian.com/uk/culture (Madaniyat va san'at bo‘yicha yangiliklar va maqolalar platformasi)
5. https://www.theartnewspaper.com/ (San'at va madaniyatni yorituvchi maqolalar va tadqiqotlar portali)
6. https://mtrk.uz (O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasining rasmiy veb-sayti)
7. Xolmo‘minov, Mo‘minmirzo Zokir O‘g‘Li, and Nilufar Laziz Qizi Maratova. "MADANIYAT VA SAN’AT SOHASIDA LOYIHALARGA MABLAG ‘JALB ETISH MASALALARI." Oriental Art and Culture 3.3 (2022): 114-118.
8. Fayziyev, To‘Rabek Raufovich, and Mo‘minmirzo Zokir O‘g‘Li Xolmo‘minov. "MADANIYAT VA SAN’AT SOHASI MENEJMENTIDA LOYIHALAR FAOLIYATI." Oriental Art and Culture 3.2 (2022): 41-49.
9. To‘G‘Onboyeva, Ziyodaxon, and Mo‘Minmirzo Xolmo‘Minov. "MADANIYAT VA SAN’AT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI." Oriental Art and Culture 3.4 (2022): 650-654.
10. Xolmo‘Minov, Mo‘Minmirzo, and Azizbek Xushvoqov. "Madaniyat va san’at sohasida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish." Oriental Art and Culture 3.1 (2022): 89-95.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Turayev Jasur Rashid o‘g‘li**, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, 2-kurs magistranti: [**Тураев Джасур Рашидович,** Специальность "Управление в сфере культуры и искусства". Студент 2-го курса магистратуры] [**Jasur R. Turaev,** Major in "Culture and Arts Management." 2nd-year graduate student.]; manzil: Qashqadaryo viloyati, Kitob tumani, Parjakent MFY, Parjakent, 69-uy; [адрес: Кашкадарьинская область, Китабский район, Парчакент МСГ, Парчакент, дом 69]; [address: Uzbekistan, House 69, Parjakent neighborhood, Kitob District, Qashqadarya Region].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

РАЗВИТИЕ ЗВУКОРЕЖИССУРЫ КИНО В УЗБЕКИСТАНЕ

© А.В. Хмыров[1]✉

[1]Филиал «Всероссийского государственного университета кинематографии им. С.А. Герасимова», Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: звук в кинематографе представляет собой специфическую форму искусства, которое служит не только для отражения эмоционального состояния персонажей, но и для формирования глубокой акустической атмосферы, передающей пространственные и временные особенности аудиовизуального произведения. Он является важнейшим инструментом для воссоздания естественного звучания тембров, а также для передачи тончайших нюансов шумовых и звуковых оттенков, ассоциируемых с природными явлениями, действиями и состояниями. Эстетическая ценность звукового оформления определяется высоким уровнем профессионализма звукорежиссера, его способностью конструировать изысканную звуковую палитру, которая через специальное акустическое оборудование погружает зрителя в мир интенсивных переживаний - эмпатии, любви, и фантастических звуковых образов. Именно инновационный подход и нестандартное мышление становятся движущими силами, способствующими выходу кинематографического искусства на новый уровень. Достижение этого уровня невозможно без создания оптимальных условий для подготовки кадров, что требует привлечения иностранных экспертов, преподавателей и специалистов. В настоящее время данный процесс активно поддерживается и стимулируется в рамках государственной политики Республики Узбекистан, о чем свидетельствуют указания и постановления, направленные на развитие национальной киноиндустрии.

ЦЕЛЬ: провести анализ развития искусства звукорежиссуры в сфере кино на основе образовательных преобразований. Оценить результаты изменений в данной области и определить задачи для дальнейшего совершенствования профессии звукорежиссуры с целью повышения качества выпускаемой аудиовизуальной продукции.

ОБСУЖДЕНИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ: звуковая выразительность, наполненность шумами, звуками и диалогами, а также качество звуковой партитуры фильма позволяют определить уровень кинематографической продукции. Кроме того, пространственное восприятие, формируемое профессиональными навыками

звукорежиссера, является неотъемлемой частью фонограммы фильма. Качество конечного продукта во многом зависит от подготовки выпускников и уровня квалификации звукорежиссеров, что, в свою очередь, определяет критерии оценки звуковой работы и, как следствие, результаты подготовки кадров.

Важно также учитывать влияние образовательных программ и привлечение высококвалифицированных специалистов для проведения мастер-классов и других образовательных мероприятий. Понимание успешности образовательных инициатив, в том числе среди местных специалистов и зарубежных экспертов, сказывается на деятельности молодых выпускников. Потребности киноиндустрии, осознающей значимость профессионального звукового оформления, также играют ключевую роль в формировании задач для дальнейшего развития звукорежиссуры.

Таким образом, для построения эффективных этапов развития звукорежиссуры в киноиндустрии необходимо учитывать как качество образовательных программ, так и потребности рынка, что позволит создать систему, способствующую повышению качества звукового оформления в кинематографе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: звуковое оформление в аудиовизуальном продукте заключается в создании пространственного, звукового и музыкального сопровождения, которое направлено на поддержание постоянного внимания зрителя и воздействие на его эмоциональное состояние. Ключевым фактором достижения высокого качества фонограммы фильма является подготовка кадров с высоким уровнем профессиональных знаний, творческого мышления и практических навыков. Это позволит получить необходимый результат, который станет основой для создания нового уровня кинематографического произведения и его дальнейшего развития.

Ключевые слова: кино, звукорежиссура, акустика, пространственное впечатление, образование, звуковое оформление, киномузыка.

Для цитирования: Хмыров А.В. Развитие звукорежиссуры кино в Узбекистане. // Inter education & global study. 2025. №1 B.541–547.

O‘ZBEKISTONDA KINO OVOZ REJISSURASI RIVOJI

© A.V. Xmirov[1]✉
[1]“S.A. Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya universiteti” filiali, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ovoz kinematografiyada o‘ziga xos san’at shakli bo‘lib, u nafaqat qahramonlarning emosional holatini aks ettirish, balki audiovizual asarning fazoviy va vaqt xususiyatlarini yetkazuvchi chuqur akustik muhitni shakllantirish uchun xizmat qiladi. U tembrlarning tabiiy sadolarini qayta yaratish, shuningdek, tabiat hodisalari, harakatlar va holatlar bilan bog‘liq bo‘lgan tovush va shovqinlar nozik nyuanslarini yetkazish uchun muhim vositadir. ovoz dizaynining estetik qiymati ovoz rejissyorining yuqori professionallik

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

darajasi, uning nozik ovoz palitrasini yaratish qobiliyati bilan belgilanadi. Ushbu palitra maxsus akustik uskunalar orqali tomoshabinni kuchli hissiy kechinmalar - empatiya, muhabbat va fantastik ovoz obrazlari olamiga sho'ng'itishga imkon beradi. Innovatsion yondashuv va standartdan tashqari tafakkur kinosan'atni yangi bosqichga olib chiqishga yordam beradigan harakatlantiruvchi kuchga aylanadi. Ushbu darajaga erishish mutaxassislarni tayyorlash uchun optimal shart-sharoitlarni yaratishsiz imkonsiz bo'lib, bu xorijiy ekspertlar, o'qituvchilar va mutaxassislarni jalb qilishni talab qiladi. Ayni paytda ushbu jarayon O'zbekiston Respublikasining davlat siyosati doirasida faol qo'llab-quvvatlanmoqda va rag'batlantirilmoqda, bu milliy kinoindustriyani rivojlantirishga qaratilgan ko'rsatmalar va qarorlarda o'z aksini topgan.

MAQSAD: kino sohasida ovoz rejissyorligi san'atining rivojlanishini ta'limdagi o'zgarishlar asosida tahlil qilish. Ushbu sohadagi o'zgarishlarning natijalarini baholash va audiovizual mahsulot sifatini oshirish maqsadida ovoz rejissyorligi kasbini yanada takomillashtirish vazifalarini aniqlash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tovush ifodaliligi, shovqinlar, tovushlar va dialoglar bilan boyitilganligi, shuningdek, filmning ovoz partiturasining sifati kinematografik mahsulot darajasini aniqlashga imkon beradi. Bundan tashqari, ovoz rejissyorining professional ko'nikmalari yordamida shakllangan fazoviy idrok film fonogrammasining ajralmas qismi hisoblanadi. Yakuniy mahsulot sifati ko'p jihatdan bitiruvchilarning tayyorgarligi va ovoz rejissyorlarining malaka darajasiga bog'liq bo'lib, bu o'z navbatida ovoz ishlanmasini baholash mezonlarini va natijada kadrlar tayyorlash samaradorligini belgilaydi.

Shuningdek, ta'lim dasturlarining ta'siri va master-klasslar hamda boshqa o'quv tadbirlarini o'tkazish uchun yuqori malakali mutaxassislarni jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Mahalliy mutaxassislar va xorijiy ekspertlar ishtirokidagi ta'lim tashaбbuslarining muvaffaqiyatini tushunish yosh bitiruvchilarning faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Professional ovoz ishlanmasining ahamiyatini anglagan kinoindustriya ehtiyojlari ham ovoz rejissyorligini rivojlantirish uchun vazifalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, kinoindustriyada ovoz rejissyorligini rivojlantirishning samarali bosqichlarini qurish uchun ta'lim dasturlarining sifati va bozor ehtiyojlarini hisobga olish kerak. Bu esa kinematografiyada ovoz ishlanmasi sifatini oshirishga yordam beradigan tizim yaratishga imkon beradi.

XULOSA: audiovizual mahsulotdagi tovushli ishlov fazoviy, tovush va musiqiy hamrohlikni yaratishni o'z ichiga oladi. Bu tomoshabinning doimiy e'tiborini saqlab qolish va uning hissiy holatiga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan. Film fonogrammasining yuqori sifatiga erishishning asosiy omili bu yuqori darajadagi professional bilimlarga, ijodiy fikrlashga va amaliy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashdir. Bu kerakli natijaga erishish imkonini beradi, bu esa kinematografik asarning yangi darajasini yaratish va uning keyingi rivojlanishi uchun asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: kino, ovoz rejissyorligi, akustika, fazoviy taassurot, ta'lim, ovozli bezak, kino musiqasi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Iqtibos uchun: Xmirov A.V. O'zbekistonda kino ovoz rejissurasi rivoji. // Inter education & global study. 2025. №1. C. 541–547.

DEVELOPMENT OF FILM SOUND ENGINEERING IN UZBEKISTAN

© Aleksey V. Khmyrov[1]✉
[1]Deputy Director for Educational and Training Work Branch of the All-Russian State University of Cinematography named after S.A. Gerasimov, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: sound in cinematography is a specific form of art that serves not only to reflect the emotional state of characters but also to create a deep acoustic atmosphere that conveys the spatial and temporal characteristics of an audiovisual work. It is the most important tool for recreating the natural sound of timbres, as well as for conveying the finest nuances of noise and sound shades associated with natural phenomena, actions, and states. The aesthetic value of sound design is determined by the high level of professionalism of the sound designer, their ability to construct a sophisticated sound palette, which, through special acoustic equipment, immerses the viewer in a world of intense emotions –empathy, love, and fantastic sound images. It is this innovative approach and unconventional thinking that serve as the driving forces propelling cinematic art to a new level. Achieving this level is impossible without creating optimal conditions for the training of professionals, which requires attracting foreign experts, teachers, and specialists. Currently, this process is actively supported and stimulated within the framework of the state policy of the Republic of Uzbekistan, as evidenced by decrees and resolutions aimed at the development of the national film industry.

AIM: to conduct an analysis of the development of sound engineering in cinematography based on educational transformations and evaluate the results of changes in this field and identify tasks for the further improvement of the sound engineering profession with the aim of enhancing the quality of audiovisual products produced.

DISCUSSION AND RESULTS: the sound expressiveness, the richness of noise, sounds, and dialogues, as well as the quality of the film's sound score, determine the level of cinematic production. Moreover, spatial perception, shaped by the professional skills of the sound engineer, is an integral part of the film's soundtrack. The quality of the final product largely depends on the training of graduates and the level of qualification of sound engineers, which in turn defines the criteria for evaluating sound work and, consequently, the results of personnel training.

It is also important to consider the impact of educational programs and the involvement of highly qualified specialists for conducting master classes and other educational events. The understanding of the success of educational initiatives, including those involving local specialists and foreign experts, influences the activities of young graduates. The needs of the film industry, which recognizes the importance of professional

sound design, also play a key role in shaping tasks for the further development of sound engineering.

Therefore, to build effective stages of sound engineering development in the film industry, it is necessary to take into account both the quality of educational programs and market needs, which will create a system that promotes the improvement of sound design quality in cinematography.

CONCLUSION: sound design in an audiovisual product involves creating spatial, sound, and musical accompaniment aimed at maintaining the viewer's constant attention and influencing their emotional state. A key factor in achieving high-quality film soundtracks is the preparation of professionals with a high level of expertise, creative thinking, and practical skills. This will produce the necessary results, which will serve as the foundation for creating a new level of cinematic work and its further development.

Key words: cinema, sound engineering, acoustics, spatial impression, education, sound design, film music.

For citation: Aleksey V. Khmyrov. (2025) 'Development of film sound engineering in Uzbekistan', Inter education & global study, (1), pp. 541–547. (In Russ).

Развитие искусства начинается с малого, в системной работе группы людей, объединённых одной целью, воплощающейся через приобретение навыков и совершенствование применения различных методов и теорий для достижения желаемого результата. Так происходит и в области звукорежиссуры. Звукорежиссура кино неотделима от технического оснащения и творческого подхода, создавая пространственное впечатление, воздействующее на человека через звуки, шумы и современные системы производства звуков, воплощая их техническими возможностями звукового дизайна.

Современное производство кино отражает общую концепцию взаимодействия режиссера, оператора, актерского состава, звукорежиссера, художника-постановщика и других специалистов. Именно работа звукорежиссера воплощает эмоциональное состояние, взаимодействие звука и шума, а также передачу естественного звукового пространства. Постоянное развитие техники звукозаписи находит отражение в кинематографе, способствуя зарождению и последующему совершенствованию эстетики звукового ряда. В настоящее время узбекский кинематограф активно стремится к воссозданию естественного звукового пространства, что позволяет изображать природу нашего мира, а также, с помощью синтеза и техники звукового дизайна, воплощать несуществующие или фантастические миры, переносить зрителя в иное пространство, создавая новые впечатления

Формирование эстетики звука должно начинаться у звукорежиссеров с первых дней обучения. Они должны понять взаимоотношение звука, шума и речи в контексте общего наполнения пространства. Понимание этой концепции является ключом к достижению успеха в современном кинопроизводстве. Однако на данный момент

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

образовательные программы творческих вузов в основном направлены на изучение технического аспекта, что приводит к потере основного - развития у студентов творческого мышления, создания нового восприятия пространственного впечатления, а также интеграции технических и творческих аспектов, художественности произведения и внедрения национальных особенностей. Также важно отметить необходимость комплексного изучения междисциплинарных предметов на разных этапах развития кинематографа, чтобы внедрить в звуковой язык киноэстетику [1. СС. 227-235].

Образование в подготовке звукорежиссеров является важнейшей составляющей процесса кинопроизводства. С первых курсов необходимо формировать у студентов эстетику звука, используя средства насмотренности и анализа лучших образцов кинематографа. Это могут быть фильмы таких режиссеров, как Сергей Эйзенштейн, Андрей Тарковский, Брайан Сингер, Альфред Хичкок, Крис Коламбус, Гарет Эдвардс, Стэнли Кубрик, Тодд Филлипс и многие другие. Фильмы этих режиссеров отражают профессиональный подход к созданию кино, воплощая сценарий в цвете, звуке и объеме. Важно развивать у студентов эстетический вкус, чтобы закрепить и сформировать их индивидуальный киноязык. Заложить основу для понимания звукового пространства через мировые образцы кинематографии - основная задача на начальном этапе обучения. Что касается технического оснащения, то оно будет развиваться параллельно, поскольку необходимо использовать его для достижения художественных целей [3, с. 128].

Особое внимание стоит уделить созданию звукового ряда на современном уровне кинопроизводства, где звук зачастую рассматривается только с технической точки зрения. Однако его роль в создании озвучивания или сопровождения видеоряда должна выходить за рамки простого сопровождения. Недостаток пространственного звучания негативно сказывается на вовлеченности зрителя, насыщенности эмоционального ряда, придавая фильму скучный и неинтересный характер. К сожалению, многие фильмы ориентированы на реализацию сценария с акцентом на операторскую работу, отодвигая задачу звукорежиссера на второй план, что замедляет развитие его искусства. Ни один творческий вуз не использует пространственные акустические системы, что замедляет формирование правильного звукового пространства и развитие эстетики объемного звука.

Что может изменить ситуацию? Привлечение зарубежных специалистов, проведение мастер-классов и участие студентов в производстве совместных проектов с зарубежными кинематографистами, развитие онлайн-обучения мировыми экспертами в области звукового оформления, записи звука, звукового дизайна и киномузыки. За последние семь лет было проведено множество таких проектов, включая копродукции с Белоруссией, Россией, Казахстаном, Таджикистаном, Турцией и другими странами. Также проведены мастер-классы с участием преподавателей Всероссийского государственного университета кинематографии им. С.А. Герасимова в области киномузыки и звукового оформления, а также специалистов из Германии,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Франции и США в области звукозаписи и звукового дизайна. Эти мероприятия существенно улучшили контент кино, способствуя подготовке специалистов. Студенты постепенно внедряют полученные знания, интегрируя их с национальными традициями. Привлечение соответствующих специалистов и внедрение их навыков позволит быстро изменить подходы к производству кино через восприятие нового звукового пространства [2].

Для успешного кинопроизводства важна единая концепция фотографии, цвета и звука. Пространственность звука наполняет кино важными элементами, отражающими внутреннее состояние, естественное звучание акустики, эмоциональное воздействие и эстетическое восприятие. Воплощение всех этих аспектов характеризует успешную реализацию режиссерского замысла, придавая фильму богатство тембровой окраски. Достижение высокого уровня пространственного звучания в кинематографе через подготовку высококвалифицированных специалистов — это залог успешного развития кинематографа Узбекистана.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Е.А. Русинова. Звук в пространстве кинематографа. Монография. -М.: ВГИК 2020. -268 с.
2. https://vgik-tashkent.uz
3. А.В.Хмыров, Н.И.Садыкова. Звуковая партитура. Учебное пособие- Ташкент 2022. -128 с.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xmirov Aleksey Vladimirovich**, o‘quv-tarbiya ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari [**Хмыров Алексей Владимирович,** заметитель директора по учебно-воспитательной работе], [**Aleksey V. Khmyrov,** Deputy Director for Educational and Training Work]; manzil: Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Chilonzor ko‘chasi, 1A [адрес: город Ташкент, Чиланзарский район, улица Чиланзарская, 1A], [address: Taskent city, Chilonzar district, Chilonzar street, 1A]; E-mail: zvurej.dij.ok@mail.ru.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

O‘QUVCHILARNI ESTRADA VA SAN’AT YO‘NALISHIDA TARBIYALASH MUAMMOLARI

© K.F. Zaripova[1]✉

[1]Karim Zaripov nomidagi Respublika Estrada va sirk kolleji, Toshkent, O’zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada o‘quvchilarni estrada va san’at yo‘nalishida tarbiyalashning pedagogik va metodik asoslari keng tahlil qilingan. Estrada san’ati nafaqat madaniy-estetik qadriyatlarni shakllantirishda, balki yosh avlodning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda ham muhim vosita ekanligi ko‘rsatib berilgan. Maqolada estrada va san’atni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarda badiiy did, musiqiy idrok va ijodiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, estrada san’ati orqali milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, o‘quvchilar ongida vatanga muhabbat, estetik zavq va san’atga qiziqishni shakllantirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan.

MAQSAD: mazkur ilmiy maqolaning maqsadi – estrada va san’at yo‘nalishida o‘quvchilarni tarbiyalash jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni tahlil qilish, ularning sabablarini aniqlash va samarali yechimlarni taklif etishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida o‘quvchilarning estetik didini shakllantirish, ijodkorlik salohiyatini rivojlantirish hamda san’at orqali ularning ma’naviy va madaniy saviyasini yuksaltirish yo‘llari o‘rganiladi. Shuningdek, milliy va zamonaviy estrada janrlarining tarbiya jarayonidagi o‘rni va ahamiyatini aniqlash orqali san’at ta’limini takomillashtirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish nazarda tutiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: o‘quvchilarni estrada va san’at yo‘nalishida tarbiyalash jarayonini ilmiy asosda tadqiq qilish, bu sohadagi mavjud pedagogik muammolarni chuqur o‘rganish va ularni bartaraf etish uchun samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etadi. Ushbu tadqiqotda zamonaviy pedagogika va san’atshunoslik ilmiy asoslariga tayangan holda, o‘quvchilarda estrada va san’atga nisbatan estetik did va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishga qaratilgan kompleks metodlar qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: estrada va san’at o‘quvchilarning estetik tarbiyasini shakllantirishda o‘ziga xos kuchli tarbiyaviy vosita hisoblanadi. Mazkur tadqiqot jarayonida estrada san’atining o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, madaniy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdagi o‘rni batafsil tahlil qilindi. Muhokama davomida estrada san’ati orqali tarbiya berishda duch kelinayotgan asosiy muammolar va ularni bartaraf etishning innovatsion usullari yoritib berildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

XULOSA: estrada va san’at yo‘nalishida o‘quvchilarni tarbiyalash – bu nafaqat estetik zavq uyg‘otish, balki ularning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish va jamiyatga foydali shaxs sifatida yetishtirishning kuchli vositasidir. Bugungi kunda bu yo‘nalishdagi tarbiya jarayonlari turli muammolarga duch kelmoqda. Biroq, ushbu muammolar yechimi yosh avlodni ma’naviy boy va madaniy saviyasi yuqori bo‘lgan shaxslar sifatida tarbiyalash uchun muhimdir.

Kalit so’zlar: estrada san’ati, san’at tarbiyasi, o‘quvchilarni estetik tarbiyalash, ijodiy fikrlash, madaniy qadriyatlar, pedagogik metodlar, zamonaviy texnologiyalar, milliy qadriyatlar, umumbashariy qadriyatlar, san’atga qiziqish.

Iqtibos uchun: Zaripova K.F. O‘quvchilarni estrada va san’at yo‘nalishida tarbiyalash muammolari. // Inter education & global study. 2025. №1. B.548–556.

ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ В РАЗВЛЕЧЕНИЯХ И ИСКУССТВЕ

© К.Ф. Зарипова[1]✉
[1]Республиканский эстрадно-цирковой колледж имени Карима Зарипова, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье подробно анализируются педагогические и методические основы обучения студентов в сфере эстрады и искусства. Показано, что поп-арт является важным инструментом не только формирования культурно-эстетических ценностей, но и развития творческого потенциала молодого поколения. В статье исследуются возможности развития художественного вкуса, музыкального восприятия и творческого мышления у студентов путем интеграции эстрадного искусства и искусства в учебный процесс. Также были рассмотрены пути гармонизации национальных и общечеловеческих ценностей посредством эстрадного искусства, формирования в сознании студентов любви к Родине, эстетического удовольствия и интереса к искусству.

ЦЕЛЬ: целью данной научной статьи является анализ проблем, возникающих в процессе обучения студентов в сфере эстрады и искусства, выявление их причин и предложение эффективных решений. В рамках этой цели изучаются пути формирования эстетического вкуса студентов, развития их творческого потенциала, повышения их духовного и культурного уровня посредством искусства. Также предполагается разработать методические подходы, направленные на совершенствование художественного образования путем определения роли и значения национальных и современных эстрадных жанров в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: научное исследование процесса обучения студентов эстрадному искусству и искусству, углубленное изучение существующих педагогических проблем в этой области и разработка эффективных методических подходов к их устранению. В данном исследовании, опираясь на научные основы

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

современной педагогики и искусствоведения, были использованы комплексные методы, направленные на формирование эстетического вкуса и творческих способностей у студентов применительно к эстрадному искусству и искусству.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эстрада и искусство являются уникальным мощным образовательным средством формирования эстетического воспитания школьников. В ходе данного исследования была подробно проанализирована роль поп-арта в формировании творческого мышления студентов, культурно-нравственных ценностей. В ходе дискуссии были освещены основные проблемы, возникающие в сфере образования посредством поп-арта, и инновационные пути их преодоления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: обучение студентов в области эстрадного искусства и искусства является мощным инструментом не только привития эстетического удовольствия, но и всестороннего развития их личности и их воспитания как личности, полезной для общества. Сегодня образовательные процессы в этом направлении сталкиваются с различными проблемами. Однако решение этих проблем важно для воспитания молодого поколения как личности с высоким моральным и культурным уровнем.

Ключевые слова: эстрадное искусство, художественное образование, эстетическое воспитание учащихся, творческое мышление, культурные ценности, педагогические методы, современные технологии, национальные ценности, общечеловеческие ценности, интерес к искусству.

Для цитирования: Зарипова К.Ф. Проблемы образования студентов в развлечениях и искусстве. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 548–556.

PROBLEMS OF EDUCATING STUDENTS IN VARIETY AND ARTS

© Karima F. Zaripova[1]✉
[1]Karim Zaripov Republican Variety and Circus College, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a comprehensive analysis of the pedagogical and methodological foundations of educating students in the field of pop and art. It is shown that pop art is an important tool not only in the formation of cultural and aesthetic values, but also in the development of the creative potential of the younger generation. The article explores the possibilities of developing artistic taste, musical perception and creative thinking in students by integrating pop and art into the educational process. It also examines ways to harmonize national and universal values, form love for the homeland, aesthetic pleasure and interest in art in the minds of students through pop art.

AIM: the purpose of this scientific article is to analyze the problems that arise in the process of educating students in the field of pop and art, identify their causes and propose effective solutions. Within the framework of this goal, ways to form the aesthetic taste of

students, develop their creative potential and raise their spiritual and cultural level through art are studied. It is also intended to develop methodological approaches aimed at improving art education by identifying the role and significance of national and modern pop genres in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: scientific research into the process of educating students in pop and art requires a deep study of existing pedagogical problems in this area and the development of effective methodological approaches to eliminate them. In this study, based on the scientific foundations of modern pedagogy and art studies, complex methods were used to form aesthetic taste and creative abilities in students towards pop and art.

DISCUSSION AND RESULTS: pop and art are a unique and powerful educational tool in the formation of aesthetic education of students. In the course of this study, the role of pop art in the formation of students' creative thinking, cultural and moral values was analyzed in detail. During the discussion, the main problems encountered in educating through pop art and innovative methods for eliminating them were highlighted.

CONCLUSION: educating students in the field of pop and art is not only a powerful tool for instilling aesthetic pleasure, but also for the comprehensive development of their personality and raising them as useful individuals to society. Today, educational processes in this field face various problems. However, the solution to these problems is important for educating the younger generation as spiritually rich and culturally advanced individuals.

Keywords: pop art, art education, aesthetic education of students, creative thinking, cultural values, pedagogical methods, modern technologies, national values, universal values, interest in art.

For citation: Karima F. Zaripova. (2025) ‘Problems of educating students in variety and arts’, Inter education & global study, (1), pp. 548–556. (In Uzbek).

Estrada va san’at insoniyatning madaniy merosida muhim o‘rin tutadi. San’at inson qalbiga yo‘l topadigan, hissiyotlarni uyg‘otadigan va hayotga yangi nigoh bilan qarashga undaydigan buyuk kuchdir. Ayniqsa, yosh avlodni estetik jihatdan tarbiyalash va ularning ichki dunyosini boyitishda estrada san’ati o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Hozirgi globallashuv davrida, axborot oqimi cheksiz bo‘lib borayotgan bir vaqtda, yoshlarni milliy qadriyatlarga asoslangan madaniy-ma’naviy tarbiya bilan qurollantirish g‘oyat dolzarbdir.

Estrada san’ati, bir tomondan, zamonaviylikka hamohang bo‘lsa, ikkinchi tomondan, yoshlarni badiiy-estetik qadriyatlar bilan boyituvchi vosita hisoblanadi. Uning musiqiy ohanglari, ijodiy asarlari va mazmunan boy kompozitsiyalari yoshlarning qalbida ijodkorlik uchqunini uyg‘otadi. Bu san’at turi faqat ko‘ngilochar vosita emas, balki ma’naviyatni mustahkamlash, milliy madaniyatni keng targ‘ib etish va umumbashariy qadriyatlarni singdirishning samarali yo‘nalishidir.

Biroq estrada va san’at orqali tarbiya berish jarayonida turli muammolarga duch kelinmoqda. Bir tomondan, san’atni chuqur anglashga xizmat qiluvchi metodik va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

pedagogik asoslar yetarli darajada rivojlanmagan. Ikkinchi tomondan, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar yordamida san’atni ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish hali to‘liq yo‘lga qo‘yilmagan. Shu bois, estrada va san’atning yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni, uning pedagogik imkoniyatlari va uslubiy asoslarini o‘rganish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Shu maqola estrada va san’atning pedagogik imkoniyatlarini chuqurroq o‘rganish, yoshlarning estetik tarbiyasini shakllantirishda ushbu vositalarning o‘rnini aniqlashga bag‘ishlangan bo‘lib, dolzarb masalalarni yechishda samarali yondashuvlarni taklif qiladi.

O‘quvchilarni estrada va san’at yo‘nalishida tarbiyalash jarayonini ilmiy asosda tadqiq qilish, bu sohadagi mavjud pedagogik muammolarni chuqur o‘rganish va ularni bartaraf etish uchun samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etadi. Ushbu tadqiqotda zamonaviy pedagogika va san’atshunoslik ilmiy asoslariga tayangan holda, o‘quvchilarda estrada va san’atga nisbatan estetik did va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishga qaratilgan kompleks metodlar qo‘llanildi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida, avvalo, tahliliy yondashuv qo‘llanilib, estrada va san’at tarbiyasiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar o‘rganildi. Bu usul orqali estrada san’atining estetik va tarbiyaviy xususiyatlari, o‘quvchilarni estetik tarbiyalashdagi rolini yorituvchi asosiy nazariy g‘oyalar aniqlab olindi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida eksperimental yondashuv qo‘llanilib, estrada va san’atni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish bo‘yicha bir qator innovatsion usullar sinovdan o‘tkazildi.

Mazkur izlanishda kuzatish usuli alohida o‘rin egalladi. Bu usul yordamida estrada san’ati bilan bog‘liq mashg‘ulotlar o‘quvchilar ongiga, hissiyotlariga va qiziqishlariga qanday ta’sir qilishi o‘rganildi. Shu bilan birga, intervyu va so‘rovnomalar orqali o‘quvchilar va pedagoglarning estrada san’atiga bo‘lgan munosabatlari, ularning ushbu yo‘nalishda tarbiyalanish jarayonida duch kelayotgan qiyinchiliklari aniqlab olindi.

Tadqiqot jarayonida pedagogik eksperiment asosida estrada va san’at elementlarini o‘quv jarayoniga tatbiq etishning samaradorligi tahlil qilindi. Ushbu usul yordamida estrada san’atiga asoslangan ta’lim-tarbiya dasturlarining o‘quvchilarning estetik tarbiyasiga ijobiy ta’siri baholandi. Shuningdek, tajriba-sinov jarayonida zamonaviy texnologiyalar va interaktiv metodlar qo‘llanilib, estrada va san’atning tarbiyaviy ta’sirini kuchaytirish imkoniyatlari o‘rganildi.

Metodologiya asosida estrada san’ati orqali o‘quvchilarni tarbiyalash jarayonida ilg‘or xorijiy tajribalar va milliy qadriyatlarga asoslangan innovatsion yondashuvlarni uyg‘unlashtirish tamoyiliga e’tibor qaratildi. Shu orqali o‘quvchilarda estrada va san’atga nisbatan qiziqishni oshirish, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuv estrada va san’atning ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyatini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi.

Estrada va san’at tarbiyasiga oid adabiyotlar tahlili ushbu mavzuning ilmiy va amaliy jihatlarini chuqur anglash uchun muhim ahamiyatga ega. Estrada san’ati va uning tarbiyaviy imkoniyatlari bo‘yicha mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar turli yondashuvlarni taklif qiladi. Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida estrada san’ati orqali yoshlarning estetik didini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

shakllantirish, ijodiy salohiyatini rivojlantirish va ularni milliy hamda umumbashariy qadriyatlarga yo'naltirishga doir qator fikrlar o'rganildi.

Estrada san'ati va ta'lim jarayonidagi o'rni masalasiga bag'ishlangan xorijiy manbalar orasida musiqiy pedagogika va ijodiy tarbiya borasidagi tadqiqotlar alohida e'tiborni tortadi. Jumladan, Deweyning "San'at orqali o'qitish" g'oyalari[4] san'atning yosh avlod ongida estetik tuyg'ularni shakllantirishdagi ahamiyatini yoritib beradi. Shuningdek, Howard Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasida musiqiy intelligensiyaning rivojlanishi va uning yoshlarning umumiy intellektual salohiyatiga ta'siri ko'rsatib o'tiladi. Ushbu yondashuv estrada san'atining o'quvchilardagi ijodiy fikrlashni shakllantirishdagi rolini nazariy asoslashda muhim ahamiyatga ega[5].

Milliy adabiyotlarda estrada san'ati milliy madaniyat va qadriyatlar targ'iboti vositasi sifatida ko'riladi. Mahalliy olimlar, jumladan, A. Qosimov[1] va S. Boltaboyevlarning[2] musiqa ta'limiga oid tadqiqotlarida estrada san'ati yoshlarning milliy identifikatsiyasini shakllantirishdagi o'rni ta'kidlanadi. Ushbu tadqiqotlar estrada san'atining badiiy did va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi tarbiyaviy imkoniyatlarini ochib beradi. Ayniqsa, milliy estrada musiqasining vatanga muhabbat, insoniylik va jamiyatga hurmat kabi qadriyatlarni shakllantirishdagi ta'siri tahlil qilingan.

Adabiyotlar tahlilida estrada san'ati orqali o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida mavjud muammolar ham ko'rsatib o'tilgan. Jumladan, ta'lim jarayonida estrada san'atidan foydalanishga oid metodik qo'llanmalarning yetishmasligi, pedagoglarning malakasini oshirish zaruriyati va innovatsion texnologiyalarni yetarli darajada qo'llanilmayotgani asosiy muammolar sifatida qayd etilgan. Bu jihatlar milliy va xorijiy tadqiqotlarda qayd etilgan muhim masalalardan biridir.

Shu bilan birga, estrada san'ati va uning ta'lim-tarbiya jarayoniga integratsiyasi bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish muhim yo'nalish sifatida ajralib turadi. Ayniqsa, yevropa va Amerika mamlakatlarida estrada san'atining ijodiy pedagogika vositasi sifatida qo'llanilishi va ularning muvaffaqiyatli natijalari milliy tajribaga tadbiq etilishi mumkin bo'lgan muhim jihatlar sifatida baholandi.

Adabiyotlar tahlili estrada va san'atni tarbiyaviy vosita sifatida tadqiq qilish uchun muhim metodologik va nazariy asos yaratadi. Bu jarayon mavjud yutuqlar va kamchiliklarni aniqlashga, shuningdek, yangi yondashuvlarni taklif qilishga imkon beradi. Shu sababli, estrada san'ati bo'yicha o'rganilgan adabiyotlar maqolaning ilmiy asosi sifatida xizmat qiladi.

Estrada va san'at o'quvchilarning estetik tarbiyasini shakllantirishda o'ziga xos kuchli tarbiyaviy vosita hisoblanadi. Mazkur tadqiqot jarayonida estrada san'atining o'quvchilarning ijodiy fikrlashi, madaniy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdagi o'rni batafsil tahlil qilindi. Muhokama davomida estrada san'ati orqali tarbiya berishda duch kelinayotgan asosiy muammolar va ularni bartaraf etishning innovatsion usullari yoritib berildi.

Estrada san'ati o'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini ifoda etish, ijodkorlikni rivojlantirish va musiqa madaniyatini tushunish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

estrada san'ati faqat badiiy ko'ngilochar vosita bo'lib qolmasdan, balki ma'naviy boyituvchi, milliy va umumbashariy qadriyatlarni singdiruvchi ta'lim elementidir. Shunga qaramay, ta'lim jarayonida estrada san'atidan foydalanish yetarli darajada tizimli bo'lmay, ko'pincha formal xarakterga ega. Bu, o'z navbatida, yosh avlodda estrada va san'atga qiziqishni susaytiradi.

Muhokamada estrada san'ati orqali tarbiya berish jarayonida pedagoglarning roli alohida ta'kidlanadi. Malakali pedagogning mavjudligi o'quvchilarda estrada san'atiga qiziqish uyg'otishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, estrada san'ati bo'yicha metodik qo'llanmalarning yetishmasligi va mavjud bo'lganlarning eskirganligi bu sohadagi muhim muammolardan biri ekanligi aniqlangan. Mazkur masalani hal qilish uchun ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirilgan innovatsion uslubiyotlarni ishlab chiqish zarur.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni estrada san'ati ta'limiga integratsiya qilish muhokamaning markaziy mavzularidan biri bo'ldi. Bugungi kunda raqamli platformalar va interaktiv vositalardan foydalanish estrada san'atining tarbiyaviy ta'sirini kuchaytirish imkoniyatini beradi. Misol uchun, virtual va interaktiv o'yinlar orqali estrada musiqa madaniyati bilan tanishtirish o'quvchilarda qiziqish va ishtiyoqni oshirishga xizmat qiladi.

Estrada san'ati milliy madaniyatni targ'ib qilishda ham muhim rol o'ynaydi. Muhokama jarayonida milliy estrada madaniyatini targ'ib qilish orqali yosh avlodda milliy g'urur va o'zlikni anglash hissini shakllantirishning dolzarbligi ta'kidlandi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar bilan bir qatorda umumbashariy qadriyatlarni singdirish estrada san'atining tarbiyaviy salohiyatini yanada kuchaytiradi.

Muhokama davomida mavjud kamchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari surildi: estrada san'ati bo'yicha maxsus metodik dasturlar ishlab chiqish, malakali pedagoglar tayyorlash va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish. Ushbu yondashuvlar orqali estrada san'atining ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyatini oshirish, o'quvchilarni ijodiy va estetik jihatdan rivojlantirish mumkin bo'ladi. Mazkur muhokama estrada san'ati ta'lim jarayonidagi yangi imkoniyatlarni ochib berishga qaratilgan bo'lib, bu yo'nalishda yangi ilmiy izlanishlar olib borishga turtki bo'lishi mumkin.

Estrada va san'atni o'quvchilarning tarbiyasida qo'llash bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalish yoshlarning ijodiy salohiyatini oshirish va estetik didini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida 100 nafar o'quvchi o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari ularning 85 foizi estrada san'ati bilan shug'ullanish orqali o'z ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga bo'lgan qiziqishlari oshganligini ko'rsatdi. Shuningdek, eksperimental sinovlar natijasida estrada san'ati asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda qatnashgan o'quvchilarning musiqiy idroklash qobiliyatida 70 foizlik ijobiy o'zgarish kuzatildi.

Estrada san'ati ta'lim jarayonida o'quvchilarning milliy qadriyatlarga nisbatan munosabatini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, milliy estrada musiqasidan foydalanilgan darslarda qatnashgan o'quvchilarning 78 foizi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

milliy madaniyatga nisbatan qiziqish bildirgan. Bu esa estrada san’atining o‘quvchilarni madaniy tarbiyalashdagi kuchli vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar yordamida estrada san’ati ta’limiga innovatsion yondashuvlar kiritilganda samaradorlik sezilarli darajada oshadi. Misol uchun, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etilgan interaktiv estrada darslari o‘quvchilarning 92 foizida ushbu san’atga nisbatan qiziqishni sezilarli oshirgan. Ushbu natijalar estrada san’atini zamonaviy pedagogik vositalar bilan uyg‘unlashtirishning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida estrada san’ati bilan shug‘ullanishning psixologik ta’siri ham o‘rganildi. 50 nafar o‘quvchi ishtirok etgan tajribaviy mashg‘ulotlar davomida ularning 80 foizi estrada san’ati mashg‘ulotlaridan so‘ng o‘zlarida o‘ziga bo‘lgan ishonch ortishini bildirgan. Bu estrada san’ati nafaqat estetik, balki psixologik salohiyatni ham rivojlantirishga yordam berishini ko‘rsatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatmoqdaki, estrada san’ati ta’lim jarayonida qo‘llanilganida o‘quvchilarni nafaqat ijodiy va estetik jihatdan rivojlantirishga, balki ularning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Biroq, bu jarayonning muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun metodik materiallarni rivojlantirish, malakali pedagoglar tayyorlash va innovatsion texnologiyalarni keng qo‘llash zarur. Shu asosda estrada san’ati o‘quvchilarning madaniy salohiyatini oshirish va ularni milliy hamda umumbashariy qadriyatlarga yo‘naltirishda kuchli vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Estrada va san’at yo‘nalishida o‘quvchilarni tarbiyalash – bu nafaqat estetik zavq uyg‘otish, balki ularning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish va jamiyatga foydali shaxs sifatida yetishtirishning kuchli vositasidir. Bugungi kunda bu yo‘nalishdagi tarbiya jarayonlari turli muammolarga duch kelmoqda. Biroq, ushbu muammolar yechimi yosh avlodni ma’naviy boy va madaniy saviyasi yuqori bo‘lgan shaxslar sifatida tarbiyalash uchun muhimdir.

Estrada va san’atning tarbiya vositasi sifatidagi kuchi shundaki, ular inson qalbiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Musiqa va san’at yoshlarda nafosatga muhabbat uyg‘otadi, ijodkorlikni rag‘batlantiradi va ularni jamiyatning madaniy boyligiga ulashadi. Ammo, zamonaviy texnologiyalarning tezkor rivoji va global madaniyatning bosimi o‘quvchilarning an’anaviy san’atga bo‘lgan qiziqishini kamaytirmoqda. Bu holatda, san’at va estrada yo‘nalishidagi tarbiya masalalari nafaqat muallimlar, balki butun jamiyat oldidagi vazifa sifatida ko‘rilishi kerak.

Mazkur muammolarni hal qilishda, o‘qituvchilar va tarbiyachilarning o‘rni beqiyosdir. Zamonaviy pedagogika tamoyillari asosida ishlangan yangi metodlar va yondashuvlar orqali san’atning universal tili yoshlarning qalbiga yetib borishi mumkin. Shu bilan birga, milliy san’at an’analari va estrada janrlari asosida o‘quvchilarga o‘z madaniyatining chuqur ildizlarini anglash imkonini berish – ularning ma’naviy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Bu jarayonda muhim jihatlardan biri – madaniy va ijodiy makonlarni yaratishdir. San’at maktablari, estrada to‘garaklari va ijodiy platformalar orqali yoshlar o‘z iqtidorlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

namoyon qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bunday muhitda nafaqat ularning iste’dodlari rivojlanadi, balki jamiyatdagi ijtimoiy integratsiya ham kuchayadi.

Xulosa qilib aytganda, estrada va san’at tarbiyasi nafaqat o‘quvchilarni ijodkor shaxs sifatida tarbiyalaydi, balki ularni madaniyat va ma’naviyatda kuchli tayanchga ega bo‘lgan avlodga aylantiradi. Ushbu yo‘nalishda olib boriladigan har bir ish kelajakda jamiyatning estetik va ma’naviy kamoloti uchun katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun estrada va san’at tarbiyasidagi muammolarni yechish – bu faqat dolzarb vazifa emas, balki ma’naviy yuksalishga eltuvchi nurli sari yo‘l hamdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Qosimov A.R. "Musiqiy ijod va ta'lim: nazariy va amaliy asoslar". Toshkent: "O‘qituvchi", 2019.
2. Yusupov R.A. "Ansambl'da ijrochilik madaniyatini shakllantirishda innovasion yondashuvlar". Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2020.
3. Karimov D.A. "O‘zbekiston milliy musiqa ta'limida ansambl' faoliyatining o‘rni". Toshkent: "Sharq", 2021.
4. Merion A., Devidson S. "Muzika v ansamble: psixologicheskie i pedagogicheskie aspekti". Moskva: "Muzika", 2017.
5. Turgunov Y.A., Karimova A.X. "Musiqiy ta'limda raqamli texnologiyalarning o‘rni". Toshkent: "Innovasiya", 2023.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Zaripova Karima Faxritdinovna,** Karim Zaripov nomidagi Respublika Estrada va sirk kolleji direktori, v.b. professor., O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist., “Mehnat shuhrati” ordeni, “Do‘stlik” ordeni, Koreya davlati “Xalqlar do‘stligi” ordeni, “Vafo va sadoqat uchun” medali, “Madaniyat va san’at fidokori” ko‘krak nishoni sohibasi [**Зарипова Карима Фахритдиновна,** Директор Республиканского эстрадно-циркового колледжа имени Карима Зарипова, и.о.профессор], [Karima F. Zaripova**,** Director of the Republican Variety and Circus College named after Karim Zaripov, acting professor]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Shota Rustaveli ko'chasi, 68-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, ул. Шота Руставели, 68], [addres: Uzbekistan, 68, Shota Rustaveli st., Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

XXI ASRDA MUZEYNING INSON RUHIY SALOMATLIGIGA BO’LGAN TASIRI

© S.L. Sharipova[1]
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada inson jamiyatida muzeyning inson ruhiyatiga bo’lgan ijobiy ta’siri haqida fikr yuritilgan bo’lib, maqolada bir qancha muzeyshunos olimlarning fikrlari berilgan hamda tahlil qilingan. Shuningdek, muzeyda tashkil etiladigan ko’rgazmalarni qanday jihozlash, rang, DIY ekspozitsiya, musiqa hamda eksponatlarni joylashtirish tog’risida ma’lumotlar berilgan bo’lib, muzeyga tashrif buyuruvchilarning doimiy oqimini shaklantirish tog’risida aytib o’tilgan.

MAQSAD: muzeyning inson ruhiy salomatligiga bo’lgan tasirini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tarixiy manbalar, zamonaviy teatr texnologiyalari va o‘quv dasturlarining tahlili qo‘llanildi. Etnografik kuzatishlar va sifatli intervyular yordamida ma’lumotlar yig‘ildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: muzey tashriflari tabiatan vaqtinchalik ekanligidan muzey dizaynerlari uchun qiyinchilik tug'diradi. Packer va Bond “Muzeylar tiklovchi muhitlar sifatida” maqolasida muzey tajribalari kuchliroq tiklovchi doimiy tashrif buyuruvchilar uchun sodir bo'lishini ta'kidlashadi, bu esa qayta tashrif buyurishni rag'batlantirish kerakligini anglatadi. Chunki takrorlash tajribalarni esda qolarli qiladi.

XULOSA: axborot va texnologiyalar asri insoniyatga bir qancha yangilik hamda qulaylik olib kelishi bilan birgalikda, stress darajasining oshishiga ham olib keldi. Shuning uchun ham inson jamiyatida muzeylar faqatgina bilim hamda tajriba olish makonidan, insonlar ruhiyatini yaxshilovchi, estetik zavq beruvchi maskanga aylanib bormoqda. Muzey nafaqat insonlarga bilim, tajriba, balki estetik zavq ham ulashi bilan alohida o’rin tutadi.

Kalit so'zlar: muzey, eksponat, DIY, dizayn, galleriya, potensial auditoriya

Iqtibos uchun: Sharipova S.L. XXI asrda muzeyning inson ruhiy salomatligiga bo’lgan tasiri. // Inter education & global study. 2025. №1 B.557–564.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МАРКЕТИНГА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЯ

© С.Л. Шарипова[1]
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается положительное влияние музея на психологию человека в обществе. В статье представлены и проанализированы мнения нескольких музеологов. Кроме того, предоставлена информация о том, как организовывать выставки в музее, включая детали о цвете, DIY экспозициях, музыке и размещении экспонатов. Также упоминается о том, как поддерживать постоянный поток посетителей в музей.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании влияния музея на психическое здоровье человека.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы исторические источники, анализ современных театральных технологий и учебных программ. Данные были собраны с использованием этнографических наблюдений и качественных интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: посещение музеев является проблемой для музейных дизайнеров, поскольку они носят временный характер. В статье” музеи как восстановительная среда " Пакер и Бонд подчеркивают, что музейные впечатления происходят для более энергичных постоянных посетителей-реставраторов, а это означает, что необходимо поощрять повторное посещение. Потому что повторение делает впечатления более запоминающимися.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: хотя век информации и технологий принес человечеству ряд инноваций и удобств, он также привел к повышению уровня стресса. Вот почему в человеческом обществе музеи становятся не только пространством для получения знаний и опыта, но и местом эстетического наслаждения, улучшающим психику людей. Особое место музей занимает тем, что соединяет с людьми не только знания, опыт, но и эстетическое удовольствие.

Ключевые слова: музей, экспонат, DIY, дизайн, галерея, потенциальная аудитория

Для цитирования: Шарипова С.Л. Роль и значение маркетинга для развития деятельности музея. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 557–564.

THE IMPACT OF THE MUSEUM ON HUMAN MENTAL HEALTH IN THE 21ST CENTURY

© Sadaf L. Sharipova[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the positive impact of the museum on human psychology in society. The article includes and analyzes the opinions of several museologists. Additionally, it provides information on how to organize exhibitions in the museum, including details on color, DIY exhibits, music, and the placement of artifacts. There is also a mention of how to maintain a constant flow of visitors to the museum.

AIM: to study the impact of the museum on human mental health.

MATERIALS AND METHODS: the research uses historical sources, analysis of modern theatrical technologies and curricula. The data was collected using ethnographic observations and qualitative interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: Visiting museums is a problem for museum designers, as they are temporary in nature. In the article ”Museums as a restorative environment," Packer and Bond emphasize that museum experiences occur for more enthusiastic regular visitors, restorers, which means that repeat visits should be encouraged. Because repetition makes the experience more memorable.

CONCLUSION: Although the age of information and technology has brought a number of innovations and amenities to humanity, it has also led to increased stress levels. That is why in human society, museums become not only a space for gaining knowledge and experience, but also a place of aesthetic enjoyment that improves people's psyche. The museum occupies a special place because it connects not only knowledge and experience with people, but also aesthetic pleasure.

Key words: museum, exhibit, DIY, design, gallery, potential audience.

For citation: Sadaf L. Sharipova. (2025) ‘The impact of the museum on human mental health in the 21st century’, Inter education & global study, (1), pp. 557–564. (In Uzbek).

Shuni aytish joizki, axborot va texnologiyalar asri insoniyatga bir qancha yangilik hamda qulaylik olib kelishi bilan birgalikda, stress darajasining oshishiga ham olib keldi. Shuning uchun ham inson jamiyatida muzeylar faqatgina bilim hamda tajriba olish makonidan, insonlar ruhiyatini yaxshilovchi, estetik zavq beruvchi maskanga aylanib bormoqda. Kotler, N.; Kotler, P. ning “Muzeylar hamma uchun hamma narsa boʻlishi mumkinmi?: Missiyalar, maqsadlar va marketingning roli” deb nomlangan maqolasida shunday fikrni ilgari suradi, unga koʻra muzeylar vizual, hissiy, estetik, dam olish, ijtimoiy, ta'lim, nishonlash va oʻziga jalb etish kabi tajribalar bilan qilishi mumki. Jamiyat uchun ta'limiy dam olish faoliyatlarini ta'minlashda muhim rol oʻynaydigan jamiyat resursidir, shuningdek, ijtimoiy oʻzaro aloqalar va ishtirok etish imkoniyatlarini ta'minlaydigan dunyo boʻylab eng koʻp tashrif buyuriladigan madaniy diqqatga sazovor joy boʻlgan muzeylar hisoblanadi.

Shuni aytish joizki, muzeylarning ijtimoiy qiymati hozirgi kunlarda jamiyat salomatlik va farovonligini oshirish tog’risidagi g'oya avvalandan mavjud konsepsiya hisoblanadi. Tadqiqotchilar shuni aniqlashdiki, uzoq vaqtdan beri muzeylar tashrif buyuruvchilarning aqliy charchoqlarini kamaytirishga qodir boʻlgan tiklovchi muhitni taklif qilishlari mumkinligini bilishadi va ular qon bosimi, stressni pasaytirishi, tashrif buyuruvchilarning subyektiv farovonligini oshirishi mumkinligini aniqlashgan. Oʻz-oʻzini hurmat qilishni oshirish, identifikatsiya hissi, ijtimoiy izolyatsiyani kamaytirish va bezovtalikni kamaytirish kabi ijobiy tasir koʻrsatadi, shuning uchun ham tashrif buyuruvchilarning shaxsiy oʻsishi uchun ijobiy foyda keltiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Ko‘pincha muzeyga tashrif buyuruvchilar, odamni kunlik tashvishlaridan uzoqlashishiga imkon beradi, ya'ni bu muhitda biroz vaqt o‘tkazishga imkon berishi kerak. Muzeylarda tashrif buyuruvchilarga estetik zavq berishning eng muhim omili dizayn hamda atmosfera, maftunkorlik, tashrif buyuruvchini tabiatan qiziqarli topadigan va aqliy kuch talab qilmaydigan e'tiborni ishlatishga imkon beradigan muhitning sifatlarini o‘z ichiga oladigan dizayn hamda atmosfera yaratishdir. Bu kabi omillar tashrif buyuruvchining yo‘naltirilgan e'tiborini dam olishiga imkon beradi.

Zamonaviy zamonda, muzeylar virtual ravishda o‘z uylarining qulayligidan tashrif buyurilishi mumkin bo‘lganida, “tashqarida bo‘lish” komponenti o‘rganilishi kerak. Chryslee fikriga ko‘ra, tashrif buyuruvchilarning harakatini va qiziquvchanligini (hajmini) rag'batlantirish uchun muzey dizaynerlari vizual to‘siqlar, katta ko‘rgazmalar va yo‘naltirilgan yo‘llardan foydalanmasliklari kerak, chunki ular tashrif buyuruvchilarning harakatini cheklaydi va eksponatlar bilan bog'liq belgilarni qo‘llashlari kerak. Shuning uchun ham u obyektning vazifasini uning joylashuvi bilan belgilash, muzeydagi trafik soat yo‘nalishi bo‘yicha harakatlantirish, o‘xshash obyektlar tashrif buyuruvchilar uchun jozibadorligini kamaytiradi, xonaning chap tomonidagi obyektlarga kamroq e’tibor jalb etish, chiqish yaqin atrofdagi obyektlardan tashrif buyuruvchilarni uzoqlashtiradi va qiziquvchanlik hamda o‘rganishning tugashini bildiradi kabi yo‘riqnomalar yordamida o‘rganishni rag'batlantirish taklifini beradi.

G.J. Chrysleening qalamiga mansub “Odamlarning hayotini o‘zgartiradigan muzeylarni yaratish: Tiklovchi muhit tushunchasini amaliyotga tatbiq etish” maqolasi yuqoridagi fikrlarni aytib o‘tadi. Gail Chryslee mohir olim va rassom edi. U Ohio State Universitetida doktorlik darajasini oldi va u erda bir necha yil dars berdi. Keyin u Alabama shtatining Mobile shahriga ko‘chib, South Alabama Universitetida dars berdi. Uning ishi san'at, psixologiya va muzey tadqiqotlarining kesishmasiga qaratilgan bo‘lib, ayniqsa muzeylar tashrif buyuruvchilarning hayotiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadigan tiklovchi muhit yaratishi mumkinligini o‘rganishga qaratilgan edi. Shuningdek u, tashrif buyuruvchilarni qulay his qilishlari va qo‘rqmasliklari uchun obyektni tushuntiruvchi grafikalar bilan jihozlash kerakligini unda “Bu eksponat nima haqida?” degan savolga javob berishi kerakligini hamda kuzatishni rag'batlantiruvchi ko‘rsatmalar orqali izchillikka erishishiga olib kelishi, “diqqat ...” va “e'tibor bering ...” kabi ogohlantiruvchi soz’lar bilan tashrif buyuruvchilarni o‘ziga jalb etishini aytib o‘tgan.

Tashrif buyuruvchilar qanaqadir jozibadorlikni, estetik zavqni eksponatlar va obyektlar bilan ongli ravishda shug'ullanganlarida erishiladi, bu esa ularga obyektlarga hamda ekponatlarga ketgan kuzatish vaqtini oshiradi. Kuzatuv vaqtini rang, makon, joylashish va tovush orqali yanada oshirish mumkin. Chryslee “Odamlarning hayotini o‘zgartiradigan muzeylarni yaratish: Tiklovchi muhit tushunchasini amaliyotga tatbiq etish” maqolasida muzey tajribasini loyihalash uchun quyidagi talablarni ilgari suradi:

rang yorqinligi va to‘yinganligi zavqni oshirish uchun ishlatilishi mumkinligini,

harorat 16-21 darajada bo‘lishi kerakligini,

yorug'lik intensivligining oshishi yoqimli,

biroq eskponat zallaridagi porlash yoki yorug'likda uzilishlar yoqimsizlik tuyg'usini oshirishi mumkinligini,

tovush oddiy va oʻzgaruvchan boʻlmasligi kerakligi

muzeyning koʻrgazma zalida qancha koʻp eksponat boʻlsa, tashrif buyuruvchilar har bir obyektga shunchalik kam vaqt sarflaydilar;

har bir eksponat oldida yozuv ma'lumotlari taqdim etilishi kerak;

Koʻrish vaqtini oshirish uchun shunga oʻxshash eksponatlar qoʻshilishi kerak.

Chryslee moslik muhitini taklif etadi, unga koʻra tashrif buyuruvchining oʻzini qulay his qilish va eksponatni tushuntirish uchun qoʻyilgan matni tushunishni talab qiladi. Shuni ta’kidlash joizki koʻpincha muzeyga tashrif buyuruvchilar tashrif buyuruvchilar koʻpincha muzeylardagi ma'lumotni tushunishda qiynalishlari haqida ma’lumot berishadi, natijada qulaylikni tadqiqotlarni rag'batlantirish boʻyicha bir xil koʻrsatmalarga amal qilish orqali ta'minlash mumkin. Bu tashrif buyuruvchilarning oldingi bilimlariga bog'liq boʻlib, uni muzey dizaynerlari oʻzgartirishlari qiyin. Chryslee buni oldini olish uchun dizayn quyidagi oʻzgarishlarni amlaga oshirish zarurligini taklif etadi:

- eksponat holatini signal qilish uchun rangning mavjudligi yoki yoʻqligi, uslub va boshqalar;
- eksponatlar va odamlar oʻrtasidagi munosabatlarni ahamiyat bildirish uchun makonni chegaralar, ritmlar, templar va munosabatlar tartibida tashkil qilish kerak;
- eksponatga qoʻl bilan ushlashda ruxsat berish kerak.

Chryslee bu atrof-muhit signalarini muzeylarda tiklovchi omillar mavjudligini ta'minlash uchun ishlatish mumkinligini taklif qiladi. Shuningdek, Packer va Bond Sure, “Muzeylar tiklovchi muhitlar sifatida” nomli maqolasida muzeylarda tiklovchi ta'sir mavjudligini tasdiqladilar. Ular toʻrtta turga oid muhitlarda, ya’ni muzey, galereya, akvarium va botanik bog'larida oʻtkazgan tadqiqotlari jarayonida ijtimoiy soʻrovnomadan foydalanib, muzey va galereyalarda bilim olish va mulohaza qilish eng qoniqarli tajribalar boʻlganini koʻrsatdi. Shuning uchun ham, muzey amaliyotida dizaynerlar temperatura, yoritish, shovqin va yoʻl koʻrsatishni nazorat qilish va dam olish joylarini ta'minlash orqali qulay sharoit bilan ta'minlashga koʻproq e'tibor berishlari kerak.

Yangi tadqiqotda, Aeschbach va boshq “Tashrif davomiyligining muzeylarning sezilgan tiklovchilikka ta'siri” maqolasida muzey tashrifining davomiyligi muzeyning tiklovchilik holatiga ta'sirini oʻrgandilar. Biroq, ular toʻg'ridan-toʻg'ri muzeyning tiklovchilik holatini oʻlchamaganlar. Ularning tajribaviy sub'ektlararo tadqiqoti shuni koʻrsatdiki, tashrifni juda uzoq deb bilgan ishtirokchilar muzeyning tiklovchilik holatini qisqa yoki ideal deb bilgan ishtirokchilarga qaraganda pastroq baholadilar. Shuning uchun, vaqt davomiyligi sub'ektiv tuyg'usi, ya’ni bu tushunishga harakat, e'tibor jalb qilish, emotsional holat, ichki ruhlantirish yoki qiziqish yoʻqligi ta'sirida boʻlishi mumkin, muzey tashrifining jonlantirish omiliga ta'sir qildi. Bundan tashqari, tashrifni juda uzoq deb bilgan ishtirokchilar, koʻpincha kam san'at bilimiga yoki saviyasiga ega boʻlgan ishtirokchilar edi, shuning uchun ular koʻproq aqliy rivojlanish yoʻli bilan shug'ullangan boʻlishlari mumkin, bu ularning tashrif davomiyligi sub'ektiv tuyg'usiga ta'sir qildi. Bundan tashqari, qisqa muzey tashrifi mikro-

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

dam olish sifatida xizmat qilishi mumkin va muzey dizaynerlari muzey tashrifi tiklovchilik foydasini oshirish uchun muzeyda dam olish joylarini (masalan, kafelar, dam olish xonalari) yaratishga tavsiya qilinadi.

Pine va Gilmore "Tajriba iqtisodiyotiga xush kelibsiz" nomli maqolasida ham o‘zlarining beshta tajriba dizayn tamoyillarini, ya’ni mavzulashtirish, ijobiy signallar bilan taassurotlarni uyg'unlashtirish, salbiylarini yo‘q qilish, esdaliklar taqdim etish va barcha sezgilarni jalb qilish, qo‘llashda tajribalarni ko‘proq esda qolarli deb ta'kidlashadi. Bu yaxshiroq tushunish va ma'noga olib kelishi mumkin, oxir-oqibat tiklovchilik yoki o‘zgarishga olib kelishi mumkin. Ammo, agar muzeylar vaqtinchalik tashrif buyuruvchilarga, sayyohlarga, e'tibor qaratsa, doimiy qayta tashrif buyurishni rag'batlantirish qiyin, lekin asosiy xabarlarni ko‘rgazma davomida takrorlash mumkin bo‘lgan tavsiya bo‘lishi mumkin. Kam tashrif buyuruvchilar uchun esa qiziqarli muhit tiklovchi foydalarni oshirishi mumkin deydi Packer va Bond.

Aeschbach va boshqalarning “Tashrif Davomiyligining Muzeylarning Sezilgan Tiklovchilikka Ta'siri” nomli tadqiqot natijalari kam san'at tajribasiga ega tashrif buyuruvchilar odatda tashriflarini juda uzoq deb bilishlarini ko‘rsatadi, chunki ular uchun har qanday ma'noni chiqarish uchun chuqur aqliy tushunishlari hamda urinish talab qilinadi. Bu o‘z navbatida esa yana bir qiyinchilik turli tashrif buyuruvchilarga ularning san'at tajribasiga ko‘ra yondashishdir. Lindell va Mueller “San'atni qadrlash bo‘yicha psixologik tushunchalar” nomli maqolasidagi natijalari bilan solishtirilishi mumkin, ular san'atni qadrlashning psixologik tushunchalarini o‘rgandilar va san'atning estetik jihatdan ko‘proq yoqimli ekanligini aniqladilar. Unga ko‘ra:

- katta va egri shakllar kichik va o‘tkir shakllardan ustun turadi;
- gorizontal va vertikal chiziqlar qiya chiziqlardan ustun turadi.

Xuddi shu yo‘nalishda, san'at asarining o‘rtacha murakkabligi afzalroqdir, chunki haddan tashqari murakkab asarlar o‘z ma'nosini ochmasligi mumkin. Muzey tashrif buyuruvchilari turli-tuman bo‘lganligi sababli, o‘rtacha murakkablik va yangilik darajasi optimal bo‘ladi degan fikrni yuritadi Aeschbach o‘z maqolasida.

Marta Šveb Dragija va Daniela Angelina Jelinčić: “Muzeylar tashrif buyuruvchilarni qanday yaxshi qilishi mumkin? psixologik farovonlik haqida tahlil” maqolasida jozibador muzey tushunchasiga shunday ta’riflaydi, Ob'ektlarni strategik joylashtirish (masalan, o‘xshash ob'ektlar bir-biridan uzoqda joylashtirilishi kerak, ob'ektlar xonaning o‘ng tomoniga joylashtirilishi kerak, chunki harakat xonada soat mili yo‘nalishi bo‘yicha sodir bo‘ladi). Shuningdek, qulay muzey atamasini qo‘llab, tashrif buyuruvchilarga ta'sir qilish uchun rang va yorqinlikdan foydalanish. Muzey temperaturasini 16 dan 21 darajagacha haroratda bo‘lishi. Muntazam yorug'likda uzilmaslik bilan taminlash. Tashrif buyuruvchilarga muntazam dam olish uchun, masalan, kafe, dam olish joylari bilan ta'minlash kerak. Muzeylarda DIY ko‘rgazmalarni tashkil etishni taklif etadi, bu turdagi ko‘rgazma DIY "O‘z Qo‘lingiz Bilan Qiling" degan ma'noni anglatadi va muzeylar kontekstida, DIY ko‘rgazmalar tashrif buyuruvchilarga eksponatlar yaratish va kuratsiya qilishda ishtirok etish imkoniyatini beradi. Ushbu tushuncha faol ishtirokni va jalb qilishni

rag'batlantiradi, tashrif buyuruvchilarga o‘z g'oyalari, artefaktlari yoki san'at asarlarini ko‘rgazmaga qo‘shish imkonini beradi. DIY ko‘rgazmalar jamiyat hissi, ijodkorlik va muzey tajribasiga shaxsiy investitsiyani mustahkamlash uchun juda foydali bo‘lishi mumkin. Shuningdek, ular muzeyni dinamik va interaktiv qilishlari mumkin, chunki ko‘rgazmaning mazmuni ishtirokchilarning hissasi va fikr-mulohazalari asosida rivojlanishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Marta Šveb Dragija va Daniela Angelina Jelinčić: “Muzeylar tashrif buyuruvchilarni qanday yaxshi qilishi mumkin psixologik farovonlik haqida tahlil”
2. Pine, B.J.; Gilmore, J.H. Welcome to the experience economy. Harv. Bus. Rev. 1998, 76, 98–105.
3. Diener, E. Subjective well-being. Psychol. Bull. 1984, 95, 542–575. [CrossRef] [PubMed]
4. Packer, J.; Bond, N. Museums as restorative environments. Curator Mus. J. 2010, 53, 421–436. [CrossRef]
5. Thomson, L.J.; Chatterjee, H.J. Measuring the impact of museum activities on well-being: Developing the MuseumWell-being
6. Measures Toolkit. Mus. Manag. Curatorship 2015, 30, 44–62.
7. Lindell, A.K.; Mueller, J. Can science account for taste? Psychological insights into art appreciation. J. Cogn. Psychol. 2011,3, 453–475
8. Ражабов, Т. И. (2021). Ўкувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
9. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
10. Раджабов, Т. И. (2019). Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-балх” и его место в воспитании учащейся молодежи. In Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития (pp. 70-71).
11. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
12. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
13. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

14. Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sharipova Sadaf Latipovna,** san'atshunoslik va pedagogika fakulteti Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi, [**Шарипова Садаф Латиповна,** факультет искусствоведения и педагогики Организация и управление учреждениями культуры и искусства студент 4 ступени], [**Sadaf L. Sharipova,** Faculty of Art History and Pedagogy Organization and management of cultural and art institutions the course of study is a student of 4 levels]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]; sadafsharipova3@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИИ И КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ: УЗБЕКСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

© В.С. Хандамян[1]✉

[1]Институт узбекского национального музыкального искусства им. Юнуса Раджаби, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Узбекистан славится своим богатым музыкальным наследием, которое отражает многовековую историю и культурную идентичность народа. Традиционные музыкальные инструменты, такие как танбур, дутар и дойра, не только сохраняют аутентичность национальной музыки, но и играют значимую роль в мировом музыкальном пространстве. В последние годы цифровизация и создание библиотек сэмплов способствуют популяризации узбекской музыкальной культуры на международной арене.

ЦЕЛЬ: изучить значение традиционных узбекских музыкальных инструментов в контексте их цифровизации, а также оценить влияние современных технологий на сохранение и развитие музыкального наследия Узбекистана.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для анализа использованы историко-культурные исследования, литературные источники и данные, касающиеся цифровизации узбекских инструментов. Применялся междисциплинарный подход, включающий методы этномузыкологии, культурологии и анализа цифровых технологий. Рассматривались такие инструменты, как танбур, дутар и кашгарский ситар, а также этапы создания библиотек сэмплов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: традиционные узбекские музыкальные инструменты представляют собой символы культурной преемственности. Технологические усовершенствования, такие как улучшение конструкции инструментов и внедрение цифровых библиотек, способствуют их адаптации к современным условиям. Цифровизация расширяет доступ к уникальным звукам инструментов и делает их доступными для музыкантов и исследователей по всему миру. Библиотеки сэмплов помогают сохранить тембровую палитру инструментов и интегрируют их в международные музыкальные проекты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровизация узбекских музыкальных инструментов играет ключевую роль в сохранении и популяризации национального музыкального наследия. Современные технологии способствуют интеграции традиционной музыки в мировое культурное пространство, поддерживая ее актуальность и способствуя развитию новых форм музыкального творчества.

Ключевые слова: Узбекистан, музыкальное наследие, традиционные музыкальные инструменты, танбур, дутар, цифровизация, библиотеки сэмплов, культурная идентичность, международная популяризация, информационно-коммуникационные технологии, Постановление Президента РУз №4038

Для цитирования: Хандамян В.С. Цифровые инновации и культурное наследие: узбекские традиционные музыкальные инструменты. // Inter education & global study. 2025. №1 В.565–573.

RAQAMLI INNOVATSIYALAR VA MADANIY MEROS: O‘ZBEK AN’ANAVIY MUSIQA CHOLG‘ULAR

© V.S. Xandamyan[1]✉
[1]Yunus Rajabi nomidagi O‘zbek milliy musiqa san'ati instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Аннотация

KIRISH: O‘zbekiston o‘zining boy musiqiy merosi bilan mashhur bo‘lib, u xalqning ko‘p asrlik tarixi va madaniy o‘ziga xosligini aks ettiradi. Tanbur, dutor va doira kabi an'anaviy musiqa asboblari nafaqat milliy musiqaning haqiqiyligini saqlab qoladi, balki jahon musiqa makonida ham muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillarda namuna kutubxonalarini raqamlashtirish va yaratish o‘zbek musiqa madaniyatini xalqaro maydonda ommalashtirishga xizmat qilmoqda.

MAQSAD: an’anaviy o‘zbek musiqa asboblarining raqamlashtirish kontekstidagi ahamiyatini o‘rganish, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning O‘zbekiston musiqa merosini saqlash va rivojlantirishga ta’sirini baholash.

MATERIALLAR VA USULLAR: tahlil qilish uchun o‘zbek asboblarini raqamlashtirishga oid tarixiy-madaniy tadqiqotlar, adabiy manbalar va ma’lumotlardan foydalanilgan. Etnomusikologiya, Madaniyatshunoslik va raqamli texnologiyalarni tahlil qilish usullarini o‘z ichiga olgan fanlararo yondashuv qo‘llanildi. Tanbur, dutor va Qashgar Sitor kabi cholg‘ular, shuningdek, namuna bibliotekalarini yaratish bosqichlari ko‘rib chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: an'anaviy o‘zbek musiqa cholg‘ulari madaniy davomiylikning ramzidir. Cholg‘ular dizaynini takomillashtirish va raqamli bibliotekalarini joriy etish kabi texnologik yaxshilanishlar ularning zamonaviy sharoitlarga moslashishiga yordam beradi. Raqamlashtirish cholg‘ularning noyob tovushlariga kirishni kengaytiradi va ularni butun dunyo bo‘ylab musiqachilar va tadqiqotchilar uchun ochiq qiladi. Sempl bibliotekalari cholg‘ularning tembr palitrasini saqlashga yordam beradi va ularni xalqaro musiqa loyihalariga birlashtiradi.

XULOSA: o‘zbek musiqa cholg‘ularni raqamlashtirish milliy musiqa merosini saqlash va ommalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar an’anaviy musiqaning jahon madaniy makoniga integratsiyalashuviga yordam beradi, uni dolzarb tutadi va musiqiy ijodning yangi shakllarini rivojlantirishga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Kalit so'zlar: O'zbekiston, musiqa merosi, an'anaviy musiqa cholg'ular, tanbur, dutor, raqamlashtirish, sempl bibliotekalari, madaniy o'ziga xoslik, xalqaro ommalashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4038-sonli qarori

Iqtibos uchun: Xandamyan V.S. Raqamli innovatsiyalar va madaniy meros: o'zbek an'anaviy musiqa cholg'ular. // Inter education & global study. 2025. №1. C. 565–573.

DIGITAL INNOVATION AND CULTURAL HERITAGE: UZBEK TRADITIONAL MUSICAL INSTRUMENTS

© Shohsanam Sh. Ayubova[1]✉
[1]Institute of Uzbek National Musical Art named after Yunus Rajabi, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: Uzbekistan is famous for its rich musical heritage, which reflects the centuries-old history and cultural identity of the people. Traditional musical instruments, such as the tanbur, dutar and doira, not only preserve the authenticity of national music, but also play a significant role in the global musical space.

OBJECTIVE: to study the importance of traditional Uzbek musical instruments in the context of their digitalization, as well as to assess the impact of modern technologies on the preservation and development of the musical heritage of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: Historical and cultural research, literary sources and data related to the digitalization of uzbek instruments were used for the analysis. An interdisciplinary approach was used, including methods of ethnomusicology, cultural studies and analysis of digital technologies. Such instruments as tanbur, dutar and Kashgar sitar, as well as the stages of creating sample libraries were considered.

DISCUSSION AND RESULTS: traditional Uzbek musical instruments are symbols of cultural continuity. Technological improvements, such as improved instrument design and the introduction of digital libraries, are helping to adapt them to modern conditions. Digitalization is expanding access to the unique sounds of instruments and making them accessible to musicians and researchers around the world instruments and integrate them into international music projects.

CONCLUSION: digitalization of Uzbek musical instruments plays a key role in the preservation and popularization of the national musical heritage. Modern technologies contribute to the integration of traditional music into the world cultural space, maintaining its relevance and contributing to the development of new forms of musical creativity.

Keywords: Uzbekistan, musical heritage, traditional musical instruments, tanbur, dutar, digitization, sample libraries, cultural identity, international popularization, information and communication technologies, Presidential Decree No. 4038

For citation: Viktor S. Khandamian. (2025) 'Digital innovation and cultural heritage: uzbek traditional musical instruments', Inter education & global study, (1), pp. 565–573. (In Russ).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Узбекистан — это страна с богатым музыкальным наследием, корни которого уходят в глубокую древность. Многочисленные традиционные музыкальные инструменты, формировавшиеся на протяжении веков, стали отражением культурной идентичности народа, его истории и духовной самобытности. Эволюция этих инструментов демонстрирует не только сохранение аутентичности национальной музыки, но и ее вклад в мировое музыкальное наследие.

Узбекская музыкальная традиция, сформировавшаяся на пересечении различных культур и цивилизаций, всегда занимала центральное место в культурной жизни региона. Особую роль в этой традиции играли музыкальные инструменты, которые являлись не только инструментами исполнения, но и символами культурного единства и преемственности поколений. Традиционные узбекские инструменты, такие как танбур, дутар, дойра и другие, отражают богатство музыкальной культуры, ее историческую связь с древними цивилизациями и музыкальными системами Центральной Азии.

С развитием технологий узбекские традиционные музыкальные инструменты претерпели значительные изменения. Современные формы этих инструментов не только сохраняют их традиционные характеристики, но и адаптируются к новым условиям, что способствует их интеграции в современные музыкальные контексты. В частности, развитие цифровых технологий и создание библиотек сэмплов способствуют популяризации узбекских музыкальных инструментов в мировой музыкальной индустрии. Этот процесс также позволяет сохранить уникальные тембровые особенности каждого инструмента, делая их доступными для изучения и использования композиторами и музыкантами по всему миру.

Один из наиболее известных узбекских инструментов — это танбур, который представляет собой струнно-щипковый инструмент с длинным грифом и резонатором. История танбура насчитывает тысячи лет, что подтверждается многочисленными археологическими находками. Например, на цилиндрической печати Аккадского периода (2400-2200 гг. до н.э.) изображена фигура музыканта, играющего на инструменте с длинным грифом, который является предшественником танбура. Этимологические исследования, в частности работы Курта Сакса, указывают на шумерское происхождение названия «танбур», что подтверждает глубокие культурные корни инструмента и его роль в музыкальной традиции региона [3].

Танбур не только символизирует преемственность музыкальных традиций, но и выступает важным инструментом в классической музыке Узбекистана. Современные узбекские танбуры, как правило, имеют четыре струны и используются в исполнении различных музыкальных жанров, включая узбекско-таджикский классический жанр маком. Звук извлекается с помощью плектра (нахуна), что придает инструменту уникальный тембр, востребованный как в традиционной, так и в современной музыке.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Исторически танбур играл важную роль при дворе Шейбанидов и сохранял свое значение в музыкальной практике при династии Мангытов. В период Бухарского эмирата танбур стал неотъемлемой частью исполнения классического музыкального цикла Шашмаком. Этот цикл, представляющий собой вершину узбекской классической музыки, отражает сложность и глубину музыкальной структуры и тесно связан с использованием танбура в качестве ведущего инструмента.

Инструменты семейства танбура демонстрируют значительное разнообразие, обусловленное региональными и культурными особенностями. Различные формы и типы танбуров, распространенные на территории Центральной Азии, Ирана, Афганистана и других регионов, показывают уникальные особенности каждого региона, при этом сохраняя общие характеристики, присущие инструментам этого семейства. Это разнообразие подчеркивает важность танбура как символа музыкальной и культурной преемственности между различными народами и эпохами.

Таким образом, узбекские традиционные музыкальные инструменты, такие как танбур, представляют собой важный элемент культурного наследия Узбекистана, их история насчитывает тысячи лет. Современные технологии не только способствуют их сохранению, но и расширяют возможности их использования в мировом музыкальном пространстве. Танбур, как яркий представитель узбекской музыкальной культуры, демонстрирует глубокую связь с историей и культурной идентичностью региона, и его роль в современной музыке продолжает оставаться значимой.

В коллекции А. Эйхгорна [4] представлены уникальные особенности кашгарского ситара XIX века, который был оснащен 11 резонирующими струнами и одной приподнятой мелодической струной, на которой исполняли музыкальные произведения при помощи смычка или плектра. Эти усовершенствования значительно улучшили резонанс инструмента и обогатили его тембровую палитру, что придало звучанию ситара более насыщенный и многогранный характер. Указанные изменения способствовали расширению его использования в различных музыкальных жанрах, начиная от традиционной музыки и заканчивая современными музыкальными направлениями.

Чартар из Шугнана, с четырьмя струнами, расположенными парами, и большими отверстиями в деке под каждую пару струн, демонстрирует более высокие акустические характеристики, что усилило громкость и мощность его звучания. Это усовершенствование привнесло дополнительные возможности в исполнение музыки, сделав инструмент более востребованным в контексте его использования в различных музыкальных ансамблях [1].

Технические нововведения, такие как удвоение мелодических струн, усовершенствование конструкции ладов (пардов) и улучшение акустических характеристик инструментов, способствовали адаптации и эволюции узбекских

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

музыкальных инструментов. Эти изменения привели к повышению качества звучания и сделали инструменты более удобными для исполнителей своего времени.

Одним из важнейших этапов в сохранении и развитии узбекской музыкальной культуры стало внедрение цифровизации музыкальных инструментов. Создание цифровых библиотек сэмплов позволяет воссоздавать звучание традиционных инструментов в цифровом формате (так, например была создана библиотека узбекского традиционного дутара [5] что играет ключевую роль в их сохранении и популяризации среди широкой аудитории. Процесс создания таких библиотек состоит из нескольких ключевых этапов [2]:

1. Анализ возможностей инструмента: на данном этапе проводится исследование технических возможностей инструмента, включая технику игры, диапазон и специфические приемы.
2. Создание структуры библиотеки: формируется текстовый файл, описывающий структуру библиотеки, который систематизирует звуки по нотам и категориям.
3. Разработка интерфейса пользователя (UI/UX): создается интуитивно понятный интерфейс для конечного пользователя, что упрощает использование цифровой библиотеки.
4. Запись звуков в студии: В этот этап включено сотрудничество с профессиональными исполнителями и запись различных техник игры на инструменте.
5. Обработка и нарезка сэмплов: Этот процесс включает нарезку звуков на короткие сэмплы и их последующую обработку для использования в цифровой среде.
6. Программирование и создание скрипта: Важным аспектом является использование языка программирования KSP для реализации всех активных элементов библиотеки.

Цифровые библиотеки сэмплов обладают рядом существенных преимуществ:

Доступность: Цифровые версии инструментов предлагаются по более низкой стоимости, чем их физические аналоги.

Удобство использования: Музыканты могут использовать цифровые инструменты в любое время и в любом месте, не имея необходимости обладать физическим инструментом.

Сохранение культурного наследия: Такие библиотеки способствуют сохранению уникального звучания традиционных инструментов для последующих поколений.

Тем не менее, создание цифровых библиотек сэмплов сопряжено с рядом вызовов. Одной из ключевых проблем является обеспечение высокого качества записи, что требует использования специализированного оборудования и условий.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Программирование и создание скриптов для библиотек также требует значительных временных и финансовых ресурсов.

Развитие цифровых технологий и создание сэмплов для узбекских музыкальных инструментов открывают новые перспективы для их дальнейшей популяризации. В будущем можно ожидать появления новых цифровых библиотек для других традиционных инструментов Узбекистана, что позволит сохранить их уникальные звучания и сделать доступными для широкой международной аудитории.

Процесс цифровизации узбекских традиционных музыкальных инструментов в значительной мере содействует решению задач, обозначенных в Постановлении Президента №4038 от 28.11.2018 «Об утверждении концепции дальнейшего развития национальной культуры в Республике Узбекистан».

Цифровизация музыкальных инструментов и углубленные историко-культурные исследования оказывают значительное влияние на увеличение присутствия узбекской культуры в мировом медиапространстве, а также способствуют продвижению национального творчества на международном уровне. Эти процессы не только укрепляют культурное наследие Узбекистана, но и способствуют его интеграции в современные культурные и технологические контексты, что особенно важно для сохранения и адаптации традиционной музыки к глобальным изменениям.

Создание цифровых библиотек сэмплов, содержащих записи узбекских традиционных музыкальных инструментов, позволяет использовать эти инструменты в международных музыкальных проектах, что в свою очередь способствует популяризации узбекской музыкальной культуры за пределами страны. Цифровизация инструментов позволяет им органично встраиваться в современные музыкальные и культурные процессы, что способствует увеличению присутствия узбекской музыки в глобальном медиапространстве.

Использование информационно-коммуникационных технологий для создания и распространения цифровых библиотек сэмплов расширяет доступ к узбекской музыкальной культуре для исследователей и исполнителей по всему миру. Такие библиотеки предоставляют удобный и доступный способ изучения и использования уникальных звуковых элементов узбекской музыкальной традиции, облегчая исследование ее богатого культурного наследия.

Цифровые библиотеки сэмплов также открывают новые возможности для коммерческого использования и экспорта национального музыкального наследия. Модели продаж, такие как предоставление сэмплов на основе подписки или лицензирования их для коммерческих музыкальных проектов, могут способствовать экономическому развитию и международной популяризации узбекской культуры. Это позволяет не только сохранить традиционное музыкальное наследие, но и эффективно распространять его на международной арене.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Использование цифровых версий узбекских музыкальных инструментов в международных музыкальных проектах, фестивалях и конкурсах повышает узнаваемость и популярность узбекской музыкальной культуры. Участие в этих мероприятиях способствует интеграции узбекских музыкантов и исполнителей в мировое культурное сообщество, а также расширяет возможности для международного сотрудничества и культурного обмена.

Кроме того, создание цифровых библиотек сэмплов укрепляет сотрудничество с международными культурными и образовательными организациями. Представление результатов исследований на международных научных конференциях, посвященных этномузыкологии и культурным исследованиям, а также участие в международных проектах по сохранению музыкального наследия, позволяет Узбекистану занимать более активную позицию в глобальных культурных дискуссиях и инициативах.

В коммерческой сфере цифровые библиотеки сэмплов предоставляют уникальные возможности для экспорта узбекской музыкальной культуры. Лицензирование сэмплов для использования в коммерческих музыкальных проектах, а также привлечение туристов через культурные программы, демонстрирующие уникальные аспекты узбекской музыки, играют важную роль в продвижении национального творчества на международной арене.

Цифровизация узбекских традиционных музыкальных инструментов не только способствует их сохранению, но и создает новые пути для интеграции узбекской музыкальной культуры в глобальные культурные и экономические процессы.

Таблица №1 отражает ключевые аспекты Постановлении Президента Республики Узбекистан №4038 от 28.11.2018 «Об утверждении концепции дальнейшего развития национальной культуры в Республике Узбекистан», касающиеся текущих проблем, возможных решений и их ожидаемого влияния на развитие культуры Узбекистана.

Таблица-1

Проблемы	**Решения**	**Влияние**
Недостаточное внедрение ИКТ в сферу культуры	Цифровизация музыкальных инструментов, улучшение доступа к узбекской музыкальной культуре для исследователей и музыкантов по всему миру	Интеграция узбекской музыкальной культуры в международные культурные процессы
Отсутствие эффективной системы экспорта национального творчества	Продажа цифровых библиотек сэмплов, участие в международных музыкальных проектах, конкурсах и фестивалях	Повышение узнаваемости и популярности узбекской музыкальной культуры за рубежом

Технологические новации в области узбекских традиционных музыкальных инструментов играют значительную роль в их адаптации к современным условиям и требованиям. Эти новшества способствуют долгосрочному развитию узбекской

музыкальной культуры и ее интеграции в мировое музыкальное сообщество. Современные технологические достижения не только улучшают функциональные характеристики и звуковые качества инструментов, но также обеспечивают сохранение их культурной значимости, что делает их актуальными и востребованными в условиях современного музыкального ландшафта. Технологии предоставляют музыкантам возможность для экспериментов с новыми звуками и стилями, что, в свою очередь, способствует созданию уникальных музыкальных произведений, в которых гармонично сочетаются традиционные и современные элементы. Такой подход не только обогащает музыкальный репертуар, но и способствует диалогу между различными музыкальными культурами, что является важным аспектом в контексте глобализации.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Хандамян В. (2024). Инструменты семейства танбура в Центральной Азии: отличия и общие черты. Eurasian music science journal. 2, стр. 1-7. DOI 10.34920/eamsj/vol_2024_issue_1/14
2. Хандамян В. (2024). Технологические новации в узбекских традиционных музыкальных инструментах: от прошлого к современности. I Международная научно-практическая конференция на тему «Современные проблемы макомного творчества». Ташкент: стр. 29-35.
3. Хандамян, В. (2024). Этимология танбура (Etymology of the Tanbur). O'zbekiston Respublikasi Milliy Gvardiyasi Harbiy Musiqa Akademik Litseyi Yangi O'zbekiston Yoshlarini Tarbiyalashda Musiqa Ta'limining Maqsad Va Vazifalari. V Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi ma'ruzalar to'plami, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=5012658.
4. Эйхгорн А. (1885). Полная коллекция музыкальных инструментов народов Центральной Азии [Книга]. - СПб : тип. Ю. Штауфа (И. Фишона).
5. Khandamian V. and Khasanov A. (2021). Building a Library of Samples (Kontakt) of The Uzbek Traditional Dutar. Eurasian music science journal. 1, pp. 45-52. DOI 10.52847/EAMSJ/vol_2021_issue_1/53

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xandamyan Viktor Sergeyevich**, kompozitorlik, bastakorlik va umumiy fortepiano kafedrasi dotsenti, Yunus Rajabi nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti, [**Хандамян Виктор Сергеевич**, доцент кафедры «Композиторства, бастакорства и общего фортепиано], [**Viktor S. Khandamian**, Associate Professor of the Department of Composition, Bastakors and General Piano]; [manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, Mustaqillik ko'chasi, 31], [адрес: Узбекистан г. Ташкент, ул. Мустакиллик, 31], [address: Tashkent, Uzbekistan, 31 Mustakillik Street], Email: khandamianvictor@gmail.com . ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8772-9413.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

TEATR SAN'ATI: AN'ANALAR, YANGILIKLAR VA SHAXSNI TARBIYALASHDAGI ROLI

© M.Rashidov [1]✉
[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu tadqiqotda teatr san'atining tarixiy an'analari va zamonaviy yangiliklari o'rganilib, ularning shaxsni tarbiyalashdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida teatrning ta'limiy va estetik ta'siri, shuningdek, uning inson ma'naviyatini boyitishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: teatr san'ati orqali shaxs tarbiyasida an'ana va yangiliklarning o'zaro bog'liqligini o'rganish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tarixiy manbalar, zamonaviy teatr texnologiyalari va o'quv dasturlarining tahlili qo'llanildi. Etnografik kuzatishlar va sifatli intervyular yordamida ma'lumotlar yig'ildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, teatr san'ati shaxsning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. An'analar va yangiliklarning uyg'unligi teatrning ta'limiy ahamiyatini oshirishda muhim o'rin tutadi.

XULOSA: teatr san'ati shaxsni tarbiyalashda an'ana va yangiliklarni uyg'un qo'llash orqali sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Kelajakda teatr texnologiyalari va innovatsiyalarini ta'lim tizimida kengroq qo'llash tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: teatr san'ati, an'ana, yangilik, tarbiya, shaxs.

Iqtibos uchun: Rashidov M. Teatr san'ati: an'analar, yangiliklar va shaxsni tarbiyalashdagi roli // Inter education & global study. 2025. №1. B. 574–579.

ТЕАТРАЛЬНОЕ ИСКУССТВО: ТРАДИЦИИ, НОВШЕСТВА И ЕГО РОЛЬ В ВОСПИТАНИИ ЛИЧНОСТИ

© М. Рашидов[1]✉
[1]Узбекский государственный институт искусств и культуры, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данном исследовании рассматриваются исторические традиции и современные новшества театрального искусства, а также анализируется его роль в воспитании личности. В ходе исследования изучается образовательное и эстетическое влияние театра, а также его значение в обогащении духовного мира человека.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

ЦЕЛЬ: изучить взаимосвязь традиций и новшеств в воспитании личности через театральное искусство.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании использованы исторические источники, современные театральные технологии и образовательные программы. Данные были собраны с помощью этнографических наблюдений и качественных интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что театральное искусство играет важную роль в развитии творческого мышления личности и формировании социальных навыков. Гармония традиций и новшеств имеет ключевое значение для повышения образовательной роли театра.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: театральное искусство оказывает значительное влияние на воспитание личности через гармоничное применение традиций и новшеств. В будущем рекомендуется более широкое использование театральных технологий и инноваций в образовательной системе.

Ключевые слова: театральное искусство, традиция, новшество, воспитание, личность.

Для цитирования: Рашидов М. Театральное искусство: традиции, новшества и его роль в воспитании личности // Inter education & global study. 2025. №1. С. 574–579.

THE ART OF THEATRE: TRADITIONS, INNOVATIONS, AND ITS ROLE IN PERSONAL DEVELOPMENT

© Mahmud Rashidov[1]✉
[1]Uzbek State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this study examines the historical traditions and modern innovations of theatrical art, analyzing its role in personal development. The research explores the educational and aesthetic impact of theatre and its importance in enriching human spirituality.

AIM: to study the interrelation of traditions and innovations in personal development through theatrical art.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized historical sources, modern theatre technologies, and educational programs. Data were collected through ethnographic observations and qualitative interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study demonstrate that theatrical art plays a vital role in developing an individual's creative thinking and shaping social skills. The harmony between traditions and innovations is crucial for enhancing the educational value of theatre.

CONCLUSION. Theatrical art significantly influences personal development through the harmonious application of traditions and innovations. It is recommended to

integrate theatre technologies and innovations more extensively into the educational system in the future.

Key words: theatrical art, tradition, innovation, education, personality.

For citation: Mahmud Rashidov. (2025) 'The art of theatre: traditions, innovations, and its role in personal development, Inter education & global study, (1), pp. 574–579. (In Uzbek).

Teatr - madaniyat, ma'naviyat bilan tanishishning eng kuchli vositalaridan biri bo'lib, ma'rifatli odamlarning yangi avlodini tarbiyalashda asosiy rol o'ynaydi. Bu bolalar uchun eng demokratik va arzon san'at turlaridan biri bo'lib, bolaga uning ma'naviy va ijodiy salohiyatini ochib berishda yordam beradi. Teatrning sintetik tabiati har tomonlama: adabiy asar, sahna o'yini va spektaklning badiiy bezaklari (dekoratsiyalar, rekvizitlar, dekoratsiyalar) va spektaklda ishlatiladigan musiqa insonga ta'sir ko'rsatadi.

Teatr san'ati bolaning shaxsiyatini rivojlantirishga, nutq, ovoz, ritm hissi, harakatlarning plastikasini rivojlantirish jarayonini optimallashtirishga imkon beradi.

Teatr o'zining barcha o'ziga xos tomoshalari bilan birinchi navbatda harakat san'atidir. Hatto uni ijro etuvchilar "qahramonlar" deb nomlangan. Ular nimani xohlashadi, nimaga intilishadi, vazifaga qanday erishadilar? Bolalar ushbu savollarga spektakl qahramonlari bilan birgalikda javob izlaydilar. Va bu ularda faol hayotiy pozitsiyani rivojlantiradi. Ular yanada hissiy kuchli, qiziquvchan, erkin bo'lishadi.

Teatr zamonaviy pedagogika va psixologiya bilan bog'liq muammolarni hal qilishga imkon beradi: badiiy ta'lim va bolalarni tarbiyalash; estetik didni shakllantirish; axloqiy tarbiya; shaxsning kommunikativ fazilatlarini rivojlantirish (og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa turlarini o'rganish); irodani tarbiyalash, xotirani, tasavvurni, tashabbusni, nutqni rivojlantirish (dialog va monolog); ijobiy hissiy kayfiyatni yaratish, keskinlikni engillashtirish, nizolarni hal qilish.

Zamonaviy teatrda "an'ana" uzoq vaqtdan beri asosiy atama emas. "An'ana" deganda nimani tushunish kerak? Bu sovet davrida rivojlangan rus psixologik teatri, ya'ni urushdan keyingi rejissura - Efros, Efremov va Tovstonogov teatrlari tomonidan o'zgartirilgan badiiy teatr maktabi, shuningdek, parallel ravishda "an'ana" ni Meyerxold, Lyubimov teatrlari deb atash mumkin. Ba'zilar an'anani ikonka sifatida hurmat qilishadi va uzoq vaqtdan beri o'rnatilgan qonunlardan bir qadam orqaga chekinishni xohlamaydilar. O'ttiz yil oldin temir parda qulab tushdi. Tomoshabinlar G'arbiy, Sharqiy va Amerika teatrlarini ko'rishga muvaffaq bo'lishdi. Ma'lum bo'lishicha, dunyoda sovet madaniyatida mavjud bo'lganidan o'nlab marta ko'proq teatr qilish usullari mavjud. Bugungi kunda dekolonizatsiya vaqti-o'nlab yillar davomida birinchi marta teatr, rejissura, rassom, sahna dizayneri, dramaturg, tanqidchi asboblari o'zgarib bormoqda. Bugun teatrga kelganingizda, nimani ko'rishingizni oldindan aytib bo'lmaydi. Ma'lumki, teatr sintetik san'at bo'lib, musiqa, raqs, rasm, arxitektura bilan doimiy aloqada. Bundan kelib chiqadiki, teatr maydoni o'z chegaralarini kengaytirish, ularning chegaralaridan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

tashqariga chiqish qobiliyatiga ega, bu uning madaniy makonga kirib borishi va madaniyatning mohiyatini tashkil etuvchi boshqa bo‘shliqlar bilan aloqa darajasiga ko‘tarilishida namoyon bo‘ladi. Bunga shahar maydoni, ijtimoiy makon, siyosiy, diniy, shaxsning yashash maydoni, tabiiy va boshqa joylar kiradi. Bugungi kunda immersiv teatr, Boardwalk teatri yoki Rouming teatri deb ataladigan janr dunyoda tobora ommalashib bormoqda. Immersiv spektakl tomoshabinni ishlab chiqarish syujetiga to‘liq singdirish effektini yaratadi, bu tomoshabin sodir bo‘layotgan voqealarning to‘liq ishtirokchisi bo‘lgan jalb qilish teatri. Zamonaviy teatr janrlari bizni hayratda qoldirishdan to‘xtamaydi. Ularning soni juda katta va tuzilishi jihatidan nihoyatda xilma-xildir. Biroq, ushbu janrlarning umumiy tendensiyasi aniq: zamonaviy rejissyor odamni iloji boricha harakatga yaqinlashtirish va ko‘pincha bu harakatga to‘liq botirish vazifasini qo‘yadi, bu bizni sodir bo‘layotgan barcha narsalarning ishtirokchisiga aylantiradi.

Teatr bir-biri bilan o‘zaro aloqada bo‘lgan ko‘plab san’atlarning simbiozidir. Teatr san’atining xususiyatlari-ommaviylik, o‘yin – kulgi, sintetika - bolalarni rivojlantirish va estetik tarbiyalashda ham, bo‘sh vaqtlarini tashkil qilishda ham bir qator boy imkoniyatlarni taklif etadi. Shuning uchun teatr jamoasidagi mashg‘ulotlar raqs, musiqa, tasviriy san’at va amaliy hunarmandchilik bilan birlashtirilgan.

Barcha asrlarda bolalar teatr san’ati so'zning keng ma’nosida madaniy an’analarning shakllanishi va uzatilishi bilan chambarchas bog‘liq edi. Teatr o‘yinlari shaklida bolalar har doim o‘z jamoalarining asosiy madaniy qadriyatlari, uning an’analari, e’tiqodlari va umuman dunyoqarashi bilan tanishishgan.

Bolalar uchun adabiy asarlar yoki ertaklarning turli janrlaridan foydalanish har doim bolalarning axloqiy yo‘nalishiga (do‘stlik, mehribonlik, jasorat) ega. Buning yordamida bola dunyoni aql va yurak bilan o'rganadi. Va u nafaqat biladi, balki yaxshilik va yomonlikka o‘z munosabatini bildiradi. Sevimli qahramonlar namuna va identifikatsiyaga aylanadi. Bu bolaning sevimli qiyofasi bilan bunday identifikatsiya qilish qobiliyati, o‘qituvchilarga teatr faoliyati orqali bolalarga ijobiy ta’sir ko‘rsatishga imkon beradi.

Teatr jamoaviy san’at bo‘lgani uchun spektaklning yaratuvchisi alohida shaxs emas, balki ijodiy ansambl bo‘lib, unda har bir bolaning o‘ziga xos ijodiy vazifasi bor, bu unga o‘zini e’lon qilish va jamoaviy biznesga qo‘shilish imkoniyatini beradi. Kollektivizmning birligi hissi, albatta, darhol emas, balki asta-sekin, kundan-kunga, o‘quv va ijodiy jarayonda paydo bo‘ladi. Bu teatr tayyorgarligi asoslarini olgan bolalar spektaklni mashq qilishni boshlaganlarida kuchayadi. Bu har doim juda hayajonli lahza. Bu g‘ayrat, aqldan ozgan qiziqish va hayajon to‘lqinida sodir bo‘ladi. Bularning barchasi bolalarning yanada yaqinlashishi uchun qulay zamin yaratadigan ajoyib sharoitlar majmuasidir. Axir, spektakl ko‘plab tarkibiy qismlardan tashkil topgan murakkab mexanizm bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos, aniq belgilangan joyga ega.

Spektaklda “asosiy” va “asosiy bo‘lmagan” ishtirokchilar yo‘q. Bosh rolni ijro etuvchidan ko‘ra musiqiy dizayn yoki texnik ta’minot uchun mas’ul bo‘lgan bir xil darajada muhim shaxs. Teatr-bu tomoshabinlar oldida yaratilgan jonli san’at. Bu erda jamoa sinovdan o‘tkaziladi, sahna ortida hamma birgalikda chiqish yo‘lini topishi,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

sahnada adashib qolgan sherigiga yordam berishi, harakat davomida yoʻl qoʻyilgan xatolarni tuzatishi mumkin. Jamoa qanchalik doʻstona boʻlsa, u bu qiyinchiliklarni osonroq engib chiqadi.

Jamiyatning boʻlajak a'zosi shaxsini shakllantirish mas'uliyatini oʻz zimmamizga olgan holda, har birimiz bu jamiyat a'zosiga xos boʻlgan ijtimoiy rollar majmuasini muvaffaqiyatli bajarishga tayyorlikni shakllantirish jarayoni ekanligini yodda tutishimiz kerak. Madaniy, aqlli va erkin odamni tarbiyalashda asosiy narsa – bu oʻz hayotining xoʻjayini kabi his qila oladigan, shuning uchun oʻzi va atrofidagi dunyo uchun javobgar boʻlgan uygʻun, ijodiy faol shaxsni shakllantirish. Shu ma'noda teatr san'ati ta'lim jarayoniga katta ta'sir koʻrsatishi kerak.

Har qanday san'at singari, teatr ham tarbiyaviy funksiyalarga ega, ular faqat teatr ijodiy jamoasida amalga oshiriladi. Toʻgʻri tashkil etilgan pedagogik ish ishtirokchilarga vazifalarni yanada samarali hal qilish, kerakli natijaga erishish imkonini beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, teatr ta'limi, shaxsning umumiy madaniy ta'limining bir qismi sifatida, professional teatrning yutuqlari va havaskor teatrning tajribalarini, shuningdek tarixiy va zamonaviy teatrgacha, kundalik va bayramona marosimlarda toʻplangan madaniy yuklarning butun qatlamini oʻz ichiga oladi. Xalq musiqiy (qoʻshiq va raqs) ijodi kabi kuchli asoslar, hissiy prinsipning ratsional-mantiqiy, genetik jihatdan teatr ijodiga xos boʻlgan sinkretizm, tabiiy ravishda turli xil san'at turlarini birlashtirgan holda, ijodning jamoaviy tabiati teatr tamoyilining yosh avlodni tarbiyalash sohasiga faol kirib borishi uchun noyob shart-sharoitlarni yaratadi.

Mustaqillik qariyb bir asrlik tarixga ega boʻlgan oʻzbek professional teatrining tashkiliy-ijodiy va badiiy jarayonlaridagi yangi davrni boshlab berdi. Yangi siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlar teatr san'atining ham yangicha tamoyillar asosida rivojlanishini hamda faoliyat yuritishini taqazo etdi. Yangi davr ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarda oʻzbek teatr san'ati boshqaruvi alohida tadqiqot yoʻnalishi sifatida oʻrganilmoqda. Bu borada professor N.Sayfullayevning "Yangi davr Oʻzbekiston teatri: rivojlanish muammolari va izlanish omillari" mavzusidagi monografiyasida koʻplab ma'lumotlarni keltiradi. Ushbu tadqiqotda Oʻzbekiston teatr san'atining yangi davri oʻzbek teatrshunosligida ilk marotaba bozor iqtisodiyotiga oʻtish nuqtai nazaridan qaraladi. Oʻzbekistonda azaldan savdo-sotiq taraqqiy etgan boʻlib, an'anaviy tarzda bozor munosabatlari shakllangan, mol egasi bilan xaridor oʻrtasida vositachilik qiluvchi dallollar xizmati qadrlangan. Ba'zi dallollar san'at sohasida ham faoliyat yuritishgan. Undan tashqari, xalq amaliy-bezak san'ati, raqs san'ati, an'anaviy teatr, maydon tomoshalari, xalq sirki sohalarida dallollar muhim rol oʻynagan. Tadqiqotchi A.Roʻzmetovning "Qadrlangan teatr mehnati" nomli maqolasida aynan iqtisod va teatr masalalariga alohida toʻhtalib oʻtadi. Xususan, mafkuraviy yangilanishlar davrida zamon va tarixga obyektiv munosabat bildirish talabi qoʻyildi. Taraqqiyotning bozor iqtisodiyoti yoʻliga oʻtgan jamiyatning teatrga munosabati va zamonaviy jarayonlarning badiiy ijodga ta'siri oldingidan oʻzgacha koʻrinish oldi. Bu esa, mustaqillik davridagi ijtimoiy-madaniy jarayonlarning teatrga ta'sirini tarixiy-nazariy xususiyatlar asosida koʻrib chiqish zaruratini keltirib chiqaradi.

Muhtaram Prezidentimizning 2017-yil 3-avgust kuni ijodkor ziyolilar bilan bo‘lgan uchrashuvida yurtimiz madaniyat, adabiyot va san’at sohalarini rivojlantirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan edi. Ushbu vazifalardan kelib chiqib mazkur teatr jamoasida ham “Do‘stlar klubi” tashkil etilib, teatrga homiy tashkilotlar biriktirildi. Bu esa ijodiy jamoa imkoniyatini yanada kengaytirish imkoniyatini yaratdi.

Teatr direktorining bilim darajasi, bosh rejissori, badiiy rahbari, adabiy emakdoshi, madaniyati, tashkilotchilik qobiliyati, teatr jamoasi ijodining strategik yo‘nalishlari, ijodiy imkoniyatlari yangi davr, yangi sharoit, yangi talablar darajasida bo‘lishi, teatr strukturalarida faoliyat ko‘rsatayotgan barcha rahbarlar bozor iqtisodiyoti talablarini yaxshi bilgan holda teatr repertuarlariga yangi asar tanlab, o‘z mahsulotlarini tomoshabinlarga sota bilishlari, yangi sahna asari uchun ketgan xarajatlarini qoplab, teatr kassasiga daromad keltirishlarini taqozo qiladi. Hozirgi kunda aksariyat viloyat hamda shahar teatrlari eski tizimda ishlab kelmoqda. Bugungi kunda teatr jamoalari zamon talablariga mos ish yuritishlari, kreativ ijod qilishlari, badiiy saviyali, tarbiyaviy jihatdan mukammal asarlarni sahnalashtirib xalqimizga etkazishlari kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Шульпин А.П. Театральные каникулы. Проблемы развития детского и юношеского театра. Сборник статей и материалов. М.: ГРДИТ, 2004 г.
2. Sayfullayev N. Yangi davr O‘zbekiston teatr san’ati. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2011. - 15-b.
3. A.Ro‘zmetov. “Qadrlangan teatr mehnati”.// Teatr. – 2015. –№ 4. –B. 6-7
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev kuni mamlakatimiz ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi nutqi. 2017-yil 3-avgust. President.uz.
5. T.Bayandiyev, H.Ikromov, M.Ahmadjonova. ”O‘zbek teatrida milliy g‘oya talqini”. Toshkent-2009. 79-b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rashidov Mahmud**, professor, [**Рашидов Махмуд**, профессор], [**Mahmud Rashidov**, Professor]; manzil: O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, 100164, Yalang‘och dahasi, 127 «a» uy [адрес: Республика Узбекистан, город Ташкент, 100164, махалля Ялангач, дом 127 «а»], [address: Republic of Uzbekistan, Tashkent city, 100164, Yalangoch mahalla, house 127 «a»].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

ODAM SAVDOSI JINOYATI JABRLANUVCHILARINING HUQUQIY HIMOYASI

© M.B. Raximov[1]✉
[1]Urganch shahri bo‘yicha IIO FMB, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada odam savdosi qurboni bo‘lgan insonlarning o‘ziga hos psixologik jihatlari, jabrlanuvchini ximoya qiluvchi xuquqiy normalar tavsifi keltirib o‘tilgan.

MAQSAD: Ushbu maqolaning maqsadi. Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan insonning psixologik holatiga qanday ta'sir qilishi va jinoyat qurbonlarining umumiy xususiyatlarini tavsiflash haqida xamda odam savdosi va undan jabrlangan shaxslar bilan bog‘liq bo‘lgan munosabatlarni tartibga solishdan iborat bo‘lgan huquqiy normalar to‘g‘risida tushuntirish berib o‘tish

MATERIALLAR VA METODLAR: odam savdosi – insoniyat tarixidagi eng og‘riqli muammolardan biri bo‘lib, bugungi kunda global tahdid darajasiga yetgan jinoyatlardan hisoblanadi. Bu jinoyatning eng katta qurbonlari – jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish va ularni jamiyatga qaytarish masalasi murakkab, ko‘p qirrali yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu masalani ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganish uchun turli metodologik yondashuvlardan foydalanish zarur.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining huquqiy himoyasi nafaqat jinoyatga qarshi kurashishning muhim qismi, balki inson huquqlarini himoya qilishdagi asosiy vazifalardan biridir. Ushbu masala bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar ko‘rsatadiki, odam savdosining oldini olish va jabrlanuvchilarni himoya qilishda mavjud qonunchilikning samaradorligi, milliy va xalqaro hamkorlik, hamda jabrlanuvchilarni reabilitatsiya qilish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb vazifalardan bo‘lib qolmoqda.

XULOSA: odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining huquqiy himoyasi masalasi nafaqat milliy, balki xalqaro ahamiyatga ega dolzarb muammolardan biridir. Jabrlanuvchilarni huquqiy, ijtimoiy va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish, ushbu jinoyatga qarshi kurashning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: qonun, qaror, jabrlanuvchi, odam savdosi, psixologiya, jinoyat qurboni, zaiflik, oldini olish.

Iqtibos uchun: Raximov M.B. Odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining huquqiy himoyasi. // Inter education & global study. 2024. №1 B. 580–585.

ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ЖЕРТВ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

© М.Б. Рахимов[1]✉

[1]ИИО ФМБ по городу Ургенч, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны специфические психологические аспекты людей, ставших жертвами торговли людьми, а также правовые нормы, защищающие жертву.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи. Объясняется, как торговля людьми влияет на психологическое состояние жертвы и описываются общие характеристики жертв преступлений, а также правовые нормы, регулирующие отношения с торговлей людьми и жертвами «зуба».

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: торговля людьми является одной из самых болезненных проблем в истории человечества и сегодня считается преступлением, достигшим уровня глобальной угрозы. Вопрос защиты прав крупнейших жертв этого преступления, потерпевших, и их возвращения в общество требует сложных, многогранных подходов. Для изучения этого вопроса научно и практически необходимо использовать разные методологические подходы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: правовая защита жертв торговли людьми является не только важной частью борьбы с преступностью, но и одной из основных задач защиты прав человека. Исследования, проведенные по данному вопросу, показывают, что эффективность действующего законодательства в предотвращении торговли людьми и защите жертв, национальное и международное сотрудничество, совершенствование механизмов реабилитации жертв остаются актуальными задачами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: вопрос правовой защиты жертв торговли людьми является одной из актуальных проблем не только национального, но и международного значения. Большое значение в повышении эффективности борьбы с этой преступностью имеет развитие систем правовой, социальной и психологической поддержки потерпевших.

Ключевые слова: закон, решение, жертва, торговля людьми, психология, жертва преступления, уязвимость, предупреждение.

Для цитирования: Рахимов М.Б. Правовая защита жертв торговли людьми. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 580–585.

LEGAL PROTECTION OF VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING

© Mukhammad B. Rakhimov[1]✉
[1]IIO FMB of the Urgench city, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the specific psychological aspects of victims of human trafficking, as well as the legal norms that protect the victim.

AIM: the purpose of this article is to explain how the crime of human trafficking affects the psychological state of a person who has been victimized, to describe the general characteristics of victims of the crime, and to provide an explanation of the legal norms that regulate relations between human trafficking and its victims.

MATERIALS AND METHODS: human trafficking is one of the most painful problems in the history of mankind and is considered one of the crimes that has reached the level of a global threat today. The issue of protecting the rights of the biggest victims of this crime - victims - and reintegrating them into society requires complex, multifaceted approaches. To study this issue scientifically and practically, it is necessary to use various methodological approaches.

DISCUSSION AND RESULTS: legal protection of victims of human trafficking is not only an important part of combating crime, but also one of the main tasks in protecting human rights. Research on this issue shows that the effectiveness of existing legislation in preventing human trafficking and protecting victims, national and international cooperation, and improving mechanisms for the rehabilitation of victims remain urgent tasks.

CONCLUSION: the issue of legal protection of victims of human trafficking is one of the urgent problems of not only national but also international importance. The development of legal, social and psychological support systems for victims is of great importance in increasing the effectiveness of the fight against this crime.

Keywords: lw, resolution, victim, human trafficking, psychology, victim of crime, vulnerability, prevention.

For citation: Mukhammad B. Rakhimov. (2025) ‘legal protection of victims of human trafficking’, Inter education & global study, (1), pp. 580–585. (In Uzbek).

Bugungi kunda global muammoga aylangan odam savdosiga qarshi kurash nafaqat mahalliy, balki xalqaro darajadagi inson huquq va erkinlarini ta’minlashdagi asosiy masalalardan biridir. Achinarlisi, ushbu illatni oldini olishga qaratilgan keng qamrovli huquqiy targ‘ibot tadbirlari olib borilishiga qaramay, millionlab insonlar odam savdosi qurboniga aylanmoqda. Mazkur jinoyatning rivojlanishiga sabab, dunyoda bo‘layotgan omillardan biri fuqarolarning xorijga borish va mehnat qilishning tartib-qoidalari xususida yetarlicha huquqiy ma’lumotlarga ega bo‘lmasligi ayni kunda firibgarlar tuzog‘iga ilinib qolishiga zamin yaratmoqda. Shuni ta’kidlash lozimki, mamlakatimizda ham odam savdosini oldini olish va unga qarshi kurashish borasida bir qator ijobiy ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Xususan, O‘zbekiston 2003 yil 12 dekabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1950 yilda qabul qilingan “Odam savdosi va fohishalikning uchinchi shaxslar tomonidan ishlatilishiga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Konvensiyaga qo‘shildi hamda 2008 yilning 17 aprelida “Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilinib, 2020 yil 17 avgust kuni mazkur qonunning yangi taxriri joriy etildi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2019 yil 30 iyuldagi “Odam savdosiga va

majburiy mehnatga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha choratadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoniga asosan Odam savdosiga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi Odam savdosiga va majburiy mehnatga qarshi kurashish milliy komissiyasi etib qayta tashkil qilindi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 8 fevraldagi “Odam savdosidan jabrlangan yoki odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxslarni milliy darajadagi qayta yo‘naltirish tizimini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 60-sonli va 2008 yil 5 noyabrdagi “Odam savdosi jabrdiydalariga yordam berish bo‘yicha Respublika reabilitatsiya markazini tashkil etish to‘g‘risida”gi 240-sonli qarorlari asosida jabrlanganlarga tibbiy, psixologik, ijtimoiy va huquqiy yordamlar ko‘rsatilishi bo‘yicha milliy tizim belgilandi. Odam savdosiga faqatgina O‘zbekiston Respublikasining muammosi sifatida qarashimiz noto‘g‘ri bo‘ladi, chunki hozirgi kunda odam savdosi bilan bog‘liq jinoyatlar ko‘plab mamlakatlarda keng tarqalib butun dunyo hamjamiyatini havotirga solmoqda.[1]

Jinoyatchilikning bu mudhish turiga qarshi kurashish va uning oldini olish maqsadida Birlashgan Millatlar Tashkilotining bir qator tavsiyaviy va majburiy xarakterga ega bo‘lgan hujjatlari qabul qilingan.

Xususan, "Odam savdosiga va uchinchi shaxslar tomonidan tanfurushlikdan foydalanishga qarshi kurash to‘g‘risida"gi Konvensiya (1949 yil), "Qullik va qul savdosini, qullikka o‘xshash institutlar va odatlarni bekor qilish to‘g‘risida"gi qo‘shimcha Konvensiya (1956 yil), "Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash haqida"gi Konvensiyani to‘ldiruvchi "Odamlar, ayniqsa, ayollar va bolalar savdosini to‘xtatish, oldini olish va uning uchun jazo to‘g‘risida"gi bayonnoma (2000 yil) shu toifadagi halqaro huquqiy hujjatlar xisoblanadi.

Bundan tashqari, odam savdosiga qarshi kurashish yuzasidan davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish maqsadida 2005 yili MDH doirasida "Odam savdosiga qarshi kurashish sohasida hamkorlikni kuchaytirish to‘g‘risida"gi kelishuv, 2006 yilda sakkiz a’zo mamlakat doirasida "Odam savdosiga qarshi kurashning 2007–2010 yillarga mo‘ljallangan dasturi" qabul qilingan edi.

Odam savdosi va majburiy mehnatga qarshi kurashish masalalariga oid milliy qonunchiligimizda ham o‘zgarishlar bo‘lmoqda. Xususan, 2019-2020 yillarda mazkur yo‘nalishlardagi faoliyatni tartibga solish maqsadida 20 dan ortiq normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi. Bundan tashqari, XMT va Xalqaro migratsiya tashkilotining 6 ta Konvensiya hamda protokollari ratifikatsiya qilindi. Bolalar mehnati va majburiy mehnatga yo‘l qo‘yilganlik uchun javobgarlik choralarini kuchaytirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi hamda Jinoyat kodekslariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritildi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda «Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida"gi qonuni yangi tahrirda qabul qilindi.[2]

Xalqaro jamiyat va yurtimizda amalga oshirlayotgan ijobiy ishlarga qaramasdan Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan shaxslar xanuzgacha uchramoqda.Odam savdosidan jabrlangan shaxslar bo‘yicha bir qator ijobiy ishlar amalga oshirilish lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Chunki odam savdosi jinoyatidan jabrlanib kelgan shaxsni faol turmush tarziga qaytarish, u jabrlanish oqibatida olgan psixologik travmalarndan holis boʻlishi lozim buning uchun tegishli tashkilotlar bilan birgalikda yoʻl haritasini ishlab chiqish lozim boʻladi.

Odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining aksariyati bir yoki bir nechta travmatik hodisalarni boshdan kechirishadilar. Ushbu reaktsiyalarni tushunish uchun birinchi navbatda travma nima ekanligini tushunish kerak.

Travma nima? “Travmaning mohiyati shundaki, u jabrlanuvchida moslashishning psixologik va biologik mexanizmlarini bostiradi. Bu tashqi tahdidni yengish uchun ichki va tashqi resurslar yetarli boʻlmaganda sodir boʻladi”.

Odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining boshdan kechiradigan travmatik oqibatlar ko'pincha murakkab, ko'p va uzoq vaqt davomida sodir bo'lishi mumkin. Ko'pgina odam savdosi qurbonlari uchun zo'ravonlik yoki boshqa travmatik hodisalar odam savdosi jarayoni boshlanishidan ancha oldin boshlanishi mumkin. Odam savdosi bilan bog'liq jarohatlar bo'yicha kam tadqiqotlar o'tkazilgan, Hozirda Tadqiqot asosan jinsiy savdoga e'tibor qaratadi, Ushbu topilmalardan xabardor bo'lishingiz va ularni qanday aniqlashingiz muhim. Odam savdosining jabrlanuvchilari bir-biriga o'xshamaydi va odam savdosining ta'siri

har bir insonga turlicha ta'sir qiladi. Muayyan odam qanday munosabatda bo'lishi yoki qanday munosabatda bo'lishi kerakligini oldindan aytib bo'lmaydi. Har bir insonni individual deb hisoblash va uning xususiyatlarini hisobga olish lozim.

Odam savdosi jinoyati qurboni bilan munosabatga kirishganda jabrlanuvchi bilan bir xil fiklash lozim. Munosabatga kirishayotgan xodim jabrlanuvchi qutqaruvchi sifatida ko'radi. Hodim unga u istamagan savollarni berishdan oʻzini tutib turishi, munosabatga kirishidan oldin ish bilan bogʻliq boʻlmagan mavuda suhbatlashiishi lozim. Unga istalmagan savollarni berishdan oʻzini vaqtincha tiyib turish shart. Bu jaranda ushbu qoidalarga amal qilinmasa juda qiyin bo'lgan vaziyatni yanada og'irlashtirishi mumkin.

Yani jabrlanuvchi dushmanlik yoki tajovuzkorlik bilan munosabatda bo'lishi mumkin. Har bir jabrlanuvchi tergovga dushmanlik bilan munosabatda bo'lmaydi, lekin ko'pchilik buni qiladi. Bu yerda Siz o'z aybingiz yoki jabrlanuvchining aybi sifatida ko'rishingiz va dushmanlikning bu ko'rinishini salbiy qabul qilmasligingiz kerak. Agar siz o'zingizni shunday tutsangiz, jabrlanuvchi bilan kerakli tushunishga erisha olmasligingiz mumkin.

Agar siz javoblarni juda erta so'rashni va to'g'ridan-to'g'ri savollar berishni boshlasangiz, jabrlanuvchini begonalashtirishingiz va uni ruxiy holatini shikastlashingiz mumkin. Agar siz jabrlanuvchining haqiqatiga ishonmasangiz, unga shubhali sifatida munosabatda bo'lsangiz, shubha bildirsangiz yoki ishonchsizlik alomatlarini ko'rsatsangiz bu sizning katta hatoingiz boʻladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Odam savdosi jinoyatining sodir qilinish sabablari va imkon bergan shart sharoitlari. Mazkur jinoyatning oldini olishda va qarshi kurashda va qarshi kurashishda Ichki ishlar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

idoralarining faoliyati Respublika ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami, Mas’ul muharrir texnika fanlari nomzodi, dotsent O.T.Axmedov. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti, 2022 yil. 4-5 betlar.
2. Inson xuquqlari O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi rasmiy veb sayti. http://www.insonhuquqlari.uz/
3. Dilbar ABDULLAYEVNA. (2024). THE NEED FOR SOCIAL-PSYCHOLOGICAL STUDY OF THE PSYCHOEMOTIONAL STATES OF ADOLESCENTS WITH SOMATIC DISEASES. News of the NUUz, 1(1.1.1), 215-219. https://doi.org/10.69617/uzmu.v1i1.1.1.741
4. Уразбаева, Д. А. (2023). ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАР ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ҲОЛАТИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ “MA'MUN SCIENCE”, 1(1).
5. Urazbaeva, D. (2023). PSIXOSOMATIK KASALLIKLARDA BEMORLAR BILAN PSIXOLOGIK TADBIRLAR OLIB BORISH ZARURATI. TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi, 1(2), 189-192.
6. Urazbaeva, D. A. (2020). Specific peculiarities of conducting psychological actions with oncology patients. International Journal of Current Research and Review, 12(16), 126-129.
7. Urazbaeva, D. (2024). TIBBIYOT SOHASIDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL QILISH ZARURATI. Молодые ученые, 2(6), 39-42.
8. ABDULLAYEVNA, D. (2024). JAMIYATDA AYOLLARNING KASBIY PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI MASALALARI. News of UzMU journal, 1(1.2), 226-230.
9. Urazbayeva, D. (2023). OSHQOZON YARASI VA O ‘N IKKI BARMOQLI ICHAK YARASI TASHXISLI BEMORLAR PSIXOEMOTSIONAL HOLATLARINI TADQIQ QILISH XUSUSIYATLARI. O'ZBEKISTON OLIMLARINING ILMIY-AMALIY TADQIQOTLARI, 2(3), 47-50.
10. Abdullayevna, U. D. (2022). ONKOLOGIK BEMORLAR PSIXOEMOTSIONAL HOLARLARINI DIAGNOSTIKA QILISHNING O ‘ZIGA XOSLIGI. O'ZBEKISTON OLIMLARINING ILMIY-AMALIY TADQIQOTLARI, 1(3), 43-47.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximov Muxammad Baxtiyarovich,** Urganch shahri bo‘yicha IIO FMB boshlig‘i mayor, [**Рахимов Мухаммад Бахтиярович,** начальник ИИО ФМБ по городу Ургенч, майор], [**Mukhammad B. Rakhimov,** Major, Head of the Federal Bureau of Investigation for the city of Urgench]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Tinchlik ko'chasi, 18-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул.Тинчлик, 18], [address: Uzbekistan, 18, Tinchlik st., Urgench city]
E-mail: muha9090muxa@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Original paper

YOSHLARDA REFLEKSIV QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

© U.S. Jo'rayeva[1]✉, X.X. Jabborov[2]✉
[1,2]Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada yoshlarda refleksiv qobiliyatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik omillari nazariya va ilmiy manbalar asosida asoslangan. Shuningdek maqolada yoshlardagi refleksiv qobiliyatlarning namoyon bo'lishining kasbiy shakllanish bilan bog'liq dinamik xususiyatlari, refleksivlik qobiliyatini rivojlanishida pedagogic va psixologik omillarni o'zaro aloqadorlik jihatlari, refleksiv qobiliyatlarning rivojlanishiga shaxs xulq-atvorida o'zini-o'zi boshqarish xususiyatining ta'siri kabilar nazariy jihatdan tahlil qilingan.

MAQSAD: yoshlarda refleksiv qobiliyatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik omillarini o'rganish orqali ularda o'zini - o'zi obyektiv bilish, o'zini - o'zi anglash, o'zini - o'zi boshqarish va o'zini - o'zi real baholash kabi kompetenlikni oshirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, kontent-tahlil, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalar faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bizningcha refleksiyani aks ettirish qobiliyati sifatida tadqiq qilinishi va uning o'ziga xos ifodaviy darajaga egaligi, psixologik jihatdan individual xususiyat sifatida aks ettirishi nafaqat shaxsning ongni ixtiyoriy ravishda o'ziga qarata olish qobiliyati sifatida ishlaydi, balki, faoliyat va shaxsning rivojlanishining eng muhim tarkibiy qismi sifatida tadqiq qilinmoqda. Refleksiya, refleksivlikni rivojlantirish, shaxs faoliyatining motivatsion ta'siri, shaxslararo munosabatlarda va hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etishda refleksiv jarayonlarni o'rganishning o'ziga xosligi, o'zini o'zi tushunish va o'zini o'zi anglashning mexanizmlari, refleksiv qonuniyatlari borasidagi ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zero bugungi axborotlashgan va shiddatli globallashuv sharoitida shaxsning refleksiv qobiliyatlari, o'zini va tashqi dunyoni anglash, o'z imkoniyatlarini adekvat baholash, o'zini o'zi nazorat qilish orqali tarbiyalash va boshqarish bilan bog'liq masalalariga e'tibor qaratish zarurati kuzatilmoqda.

XULOSA: refleksiya tushunchasi psixologik jihatdan o'zini o'zi bilish, o'zini o'zi anglash, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi baholash, o'ziga va boshqa insonlarga munosabatda "Men" siymosining taraqqiy etishi bilan izohlanadi. Shuningdek yoshlarning refleksiv qobiliyatlari intellektual soha bilan bevosita bog'liq bo'lib, shaxsdagi o'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmasi refleksiya va intellektning o'zaro

integrasiyasi asosida xulqda namoyon boʻlishi aniqlangan. Diqqat jarayonining rivojlanishi shaxsdagi oʻz-oʻziga yoʻnalganlik bilan bogʻliq ekan.

Kalit soʻzlar: xulq-atvor, refleksiya, oʻzi obyektiv bilish, oʻzini - oʻzi anglash, oʻzini - oʻzi boshqarish va oʻzini - oʻzi real baholash

Iqtibos uchun: Jo'rayeva U.S., Jabborov X.X. Yoshlarda refleksiv qobiliyatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik omillari. // Inter education & global study. 2025. №1 B. 586–593.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У МОЛОДЕЖИ

© С.У. Джураева[1]✉, Х.Х. Джабборов[2]✉
[1,2]Университет точных и социальных наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье на основе теории и научных источников рассматриваются педагогические и психологические факторы развития рефлексивных способностей у молодых людей. В статье также рассматриваются динамические особенности проявления рефлексивных способностей у молодежи в связи с профессиональным становлением, аспекты взаимосвязи педагогических и психологических факторов в развитии рефлексивных способностей, влияние саморегуляции личностного поведения на теоретически проанализированы развитие рефлексивных способностей и т. д.

ЦЕЛЬ: изучая педагогические и психологические факторы формирования рефлексивных способностей у молодых людей, они будут развивать объективное самопознание, самосознание, самоуправление и реалистичную самооценку, т.е. повышать компетентность.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как интервью, контент-анализ и наблюдение, а результаты были подтверждены с помощью факторного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: по нашему мнению, изучение рефлексии как способности к размышлению и присущей ей выразительности, как психологически индивидуальной характеристики, выступает не только как способность человека произвольно сосредоточивать свое сознание на себе, но и как важнейший компонент деятельности и личности. разработка. исследуется. Рефлексия, развитие рефлексивности, мотивационное воздействие индивидуальной деятельности, специфика изучения рефлексивных процессов в межличностных отношениях и организации совместной деятельности, механизмы самопознания и самореализации, научные исследования рефлексивных законов. Важно особое внимание уделить исследованиям. Действительно, в сегодняшней информационной среде и интенсивной глобализации необходимо уделять внимание вопросам, связанным с рефлексивными способностями личности,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

пониманием себя и окружающего мира, адекватной оценкой своих возможностей, а также образованием и управлением посредством самоконтроля.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: понятие рефлексии психологически связано с самопознанием, самосознанием, самоуправлением, самооценкой и развитием образа «Я» по отношению к себе и другим людям. пояснено. Также установлено, что рефлексивные способности молодых людей напрямую связаны с интеллектуальной сферой, а навыки самоконтроля и самоуправления человека проявляются в поведении, основанном на взаимной интеграции рефлексии и интеллекта. Развитие процесса внимания связано с самоориентацией личности.

Ключевые слова: поведение, рефлексия, объективное самопознание, самосознание, самоуправление и реалистичная самооценка.

Для цитирования: Джураева С.У., Джабборов Х.Х. Педагогико-психологические факторы формирования рефлексивных способностей у молодежи. // Inter education & global study. 2025. №1. С. 586–593.

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FORMING REFLECTIVE ABILITIES IN YOUTH

© Sarvinoz U. Zhuraeva[1]✉, Khazrat Kh. Jabborov[2]✉
[1]University of Exact and Social Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article presents the pedagogical and psychological factors of the formation of reflective abilities in young people based on theory and scientific sources. The article also theoretically analyzes the dynamic features of the manifestation of reflective abilities in young people related to professional formation, the aspects of the interrelationship of pedagogical and psychological factors in the development of reflective abilities, the influence of self-control in individual behavior on the development of reflective abilities.

AIM: by studying the pedagogical and psychological factors of forming reflective abilities in young people, they can increase their competences such as objective self-knowledge, self-awareness, self-management, and realistic self-assessment.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as interviews, content analysis, and observation were used, and the results were confirmed through factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: in our opinion, the study of reflection as an ability to reflect and its peculiar expressive level, its reflection as a psychologically individual feature, is being studied not only as a person's ability to voluntarily focus his consciousness on himself, but also as the most important component of activity and personality development. It is important to pay special attention to scientific research on reflection, the development of reflexivity, the motivational impact of individual activity, the specificity of studying reflexive processes in interpersonal relationships and the organization of collaborative

activities, the mechanisms of self-understanding and self-awareness, reflexive laws. After all, in today's information-intensive and intensive globalization, there is a need to pay attention to issues related to the reflexive abilities of the individual, understanding himself and the outside world, adequate assessment of his capabilities, education and management through self-control.

CONCLUSION: the concept of reflection is psychologically explained by the development of self-knowledge, self-awareness, self-management, self-evaluation, and the image of the "I" in relation to oneself and other people. It has also been established that the reflexive abilities of young people are directly related to the intellectual sphere, and the ability to self-control and self-management in a person is manifested in behavior based on the mutual integration of reflection and intellect. The development of the attention process is associated with self-orientation in a person.

Key words: behavior, reflection, objective self-knowledge, self-awareness, self-management, and realistic self-assessment.

For citation: Sarvinoz U. Zhuraeva, Khazrat Kh. Jabborov. (2025) 'Pedagogical-psychological factors of forming reflective abilities in youth', Inter education & global study, (1), pp. 586–593. (In Uzbek).

Zamonaviy psixologiya tadqiqotlarida refleksiya tushunchasi ko'plab tadqiqotchilarning diqqat-e'tiborini o'ziga jalb qilib kelgan. Zamonaviy va mumtoz adabiyotlarda "refleksiya" atamasiga nisbatan ko'pgina izoh va tushunchalar keltiriladi. Ilmiy manbalarda refleksiya tushunchasi quyidagi tarzda talqin qilinadi. Refleksiv qobiliyatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: O'zini anglash va baholash hamda o'zining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilish demakdir.

Refleksiya tushunchasiga quyidagicha ta'riflar berilgan: "Refleksiya" (lotincha reflexio – «ortga nazar») dastlab falsafada shakllangan bo'lib, u insonning o'z ongida sodir bo'layotganlarni mushohada qilish jarayonidir". Boshqacha qilib aytganda, "bu insonning ruhiy olami mohiyatini ochishga qaratilgan o'zini o'zi bilish faoliyatidir" [1].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki refleksiv qobiliyatlarning mohiyatini quyidagilar bilan izohlash mumkin ekan [2], qilingan harakatlarning samaradorligini baholash va natijalarni o'rganish, o'z-o'zini boshqarish va rivojlantirish, yangi maqsadlarni belgilash va ularni amalga oshirish strategiyalarini ishlab chiqish kabilar.

Refleksiya ya'ni aks ettirish jarayonini inson tafakkurining o'zini o'zi tanqidiy tahlil qilish qobiliyati, deb ta'riflasak ham bo'ladi. Refleksiya inson ma'naviy dunyosining ichki tuzilishini ochib beruvchi o'zini o'zi anglash faoliyati; bilish metodi va mazmunining tanqidiy tahlili; bilimni predmetli ko'rib chiqish kabi uni tushunish va anglashga yo'naltiruvchi tafakkur tamoyili hisoblanadi.

Refleksiya – biror voqelikni o'rganish va taqqoslashda fikrlash, ma'noni anglash jarayoni sifatida tushunilib, tor ma'noda – "Men"ni bilishdan keyin inson ruhiyatning "yangi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

burilishi" ("Men" markaz sifatida) va uning mikro dunyosida anglanganlik (o'zini o'zi anglash) demakdir [3].

Refleksiya – inson o'z xatti-harakatlarini anglashga va tushunishga qaratilgan, uning ma'naviy dunyosida o'ziga xosligini ochib beradigan o'zini o'zi anglash faoliyatining nazariy va amaliy shaklidir. Refleksiya mazmunan predmetli-hissiyotli faoliyat bilan bog`liq. Umuman olganda, refleksiya madaniyatning predmetli dunyosini anglash, deb tushuniladi[4].

Refleksiya — falsafiy anglashni talab qiluvchi tushuncha bo'lib, inson nazariy faoliyati shaklini tavsiflovchi, o'z madaniyati va uning asoslarini, xatti-harakatlarini anglashga yo'naltirilgan insonning ma'naviy dunyosini ochib beruvchi o'zini o'zi anglash faoliyati sifatida talqin qilinadi [5].

Refleksiya – individ o'z ongida sodir bo'layotgan hodisalar ustida fikrlash jarayonini ifodalaydigan falsafiy tushunchadir [6].

Ta'kidlanishicha, "o'zbek tilining izohli lug'ati"da refleksiya – kishining o'z xatti-harakatlari va ularning asoslarini tushunib yetishi, fahmlashiga qaratilgan nazariy faoliyati, bilishning alohida bir shakli, deb ta'rif beriladi..

Refleksiya masalasida pedagogik yo'nalishda N.V.Ippolitova va N.Sterxovalar o'z tadqiqotlari doirasida quyidagicha ta'riflarni ishlab chiqqanlar.

1.Shartlar muayyan obyektlar, tushunchalar, shart-sharoitlarning majmui hisoblanadi.

2.Ifodalangan majmualar insonning ta'lim-tarbiyasi va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

3.Shart-sharoitlarning ta'siri shaxs ta'lim-tarbiyasi va uning rivojlanishini jadallashtirishi va unga to'sqinlik qilishi mumkin. Shuningdek, uning dinamikasi va yakuniy natijasiga ham ta'sir ko'rsatadi [7].

Psixologik tadqiqotlarda esa refleksiya tushunchasi quyidagicha nuqtai nazardan izohlanadi: kishining o'z xatti-harakatlari va ularning asoslarini tushunib yetishi, fahmlashiga qaratilgan nazariy faoliyati; bilishning alohida bir shakli; fikrlash, o'zini o'zi nazorat qilish; o'zining shaxsiy harakatlari va ularning qonun-qoidalarini fikrlashga yo'naltirilgan inson faoliyatining nazariy shakli; o'z ruhiy holati haqida o'ylash, xayol surish, fikr yuritish, uni tahlil qilishga moyillik.

Tadqiqotchilar G.S.Suxobskaya va L.L.Gorbunovalarning ta'kidlashlaricha, refleksiya o'zini o'zi anglashning ifodalanishi, muloqot jarayonida subyektning suhbatdoshi tomonidan qanday qabul qilinayotganligini anglashi, muammolar va ularning vujudga kelish sabablarini ko'ra olishi, aniqlashi, o'rganishi, tahlil va talqin qila olish layoqatidir [8].

Tadqiqotchilar G.M.Kodjaspirova va A.Y.Kodjaspirov esa o'z tadqiqotlari doirasida refleksiya tushunchasini fikrlash, o'zini o'zi anglash, o'zini o'zi nazorat qilish, o'zining shaxsiy xatti-harakatlari va ularning oqibatlarini anglash uchun yo'naltirilgan faoliyat, inson nazariy faoliyatining shakli, ya'ni o'tmishdagi voqelikka murojaat qilish imkoniyati sifatida bilishgan[9].

Tadqiqotchi V.I.Slobodchikov refleksiya talabaning o'zini va o'z xatti-harakatlarini obyektiv baholashi, o'quvchilar va boshqa insonlar tomonidan o'zini qanday qabul

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

qilinayotganini, eng avvalo, u muloqot jarayonida kimlar bilan o'zaro ta'sirda ekanligini tushunish qobiliyati, deb ta'kidlashgan [10].

Uning fikricha, refleksiya orqali ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining o'z faoliyatiga bo'lgan munosabati muvofiqlashtiriladi va hamkorlikdagi faoliyatning shakl va mazmuniga mos ravishda mazkur faoliyatning qayta tashkil etilishi ta'minlanadi.

Aksariyat tadqiqotlarda refleksiya psixologiyada ikki jihatdan ko'rib chiqiladi: psixologik jarayonning dominantasi- rivojlanish hisoblanadi; psixologik jarayon pedagog hamda ta'lim oluvchilarga o'zini rivojlantirishi uchun sharoit yaratish bilan belgilanadi.

Psixologik jarayonda rivojlanishning mohiyati uning ishtirokchilari quyidagi ketma-ketlikdagi sifat jihatidan o'zgarishida tavsiflanadi: o'zgarish, faoliyat holati dinamikasi, faoliyat motivi, hissiyot va emotsiyalari, bilim, malaka, ko'nikma, shaxsiy sifatlar va hokazo. Rivojlanish– ichki jarayon, bu haqda rivojlanish subyektining o'zigina faoliyat subyekti sifatida mulohaza yuritish mumkin. Samaradorlikni baholash, rivojlanish va o'zini o'zi rivojlantirish mahsuldorligi subyekt tomonidan o'zini o'zi kuzatish, o'zini o'zi tahlil qilish, tafakkur qilish, ya'ni refleksiya orqali amalga oshiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, psixologik jarayonda refleksiyani subyekt (psixologik jarayon ishtirokchilari) tomonidan rivojlanish, o'zini o'zi rivojlantirish holati va uning sabablarini qayd qilish natijalari sifatida ta'riflash mumkin.

Shuningdek biz tadqiqotimiz doirasida refleksiyaning pedagogik va psixologik omillarini ham ko'rib chiqdik:

Psixologik omillar:

O'ziga yo'naltirilgan fikrlash: Talabalar o'z bilimlarini, hissiyotlarini va xatti-harakatlarini chuqur anglaydi.

Kognitiv jarayonlar rivoji: Tahlil qilish, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Emotsional ong: O'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish, stressga bardosh berish qobiliyati.

Motivatsiya: Refleksiv qobiliyatlarning rivojlanishi ichki motivatsiyaga asoslanadi.

Pedagogik omillar:

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi hamkorlik: Talabalar o'zini tahlil qilishni va o'z fikrlarini erkin ifoda etishni o'rganishlari uchun o'qituvchi ularga motivatsiya yaratib berishi kerak.

Interaktiv o'quv jarayoni: Treninglar, muammoli ta'lim texnologiyalari va amaliy topshiriqlar orqali refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish.

Individual yondashuv: Har bir talabaga uning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llab-quvvatlash ko'rsatish.

Qayta aloqa: O'qituvchi talabalar faoliyatini tahlil qilib, ularga o'z-o'zini rivojlantirish yo'nalishlarini ko'rsatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Ta'lim jarayonida refleksiyani targ'ib qilish. Bunda o'qituvchi darslarni tahliliy muhokama qilish, o'z bilimlarini mustaqil baholash uchun sharoit yaratadi.

Faoliyatga yo'naltirilgan metodlar orqali bunda refleksiv savollar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy ta'lim texnologiyalari yordamida o'quv jarayoniga integratsiya qilinadi.

Muloqot va hamkorlik muhiti, bunda guruhiy ishlarda talabalar o'z fikrlarini erkin ifoda etishi va boshqalar bilan o'zaro munosabatni tahlil qilishi mumkin.

Yakuniy baholashni reflektiv tarzda tashkil qilish bunda, talabalar o'z ishlarini baholashda mustaqil ishtirok etadi.

Bu jarayon pedagogik va psixologik yondashuvlarni talab qiladi, chunki refleksiya talabaning o'ziga xos rivojlanish jarayoni va ta'lim mazmuniga bo'lgan munosabatini o'zida aks ettiradi.

Masalaga daxldor tadqiqotlardan ayon bo'ldiki, yoshlardagi refleksiv qobiliyatlar quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

1. O'z-o'zini tahlil qilish: Talaba o'z bilimlari va ko'nikmalarining darajasini baholaydi.
2. O'z-o'zini boshqarish: Kamchiliklarni anglash va ularni bartaraf etishga harakat qilish.
3. Kreativ fikrlash: Muammoli vaziyatlarda yangi yondashuvlarni izlash.
4. O'z-o'zini rivojlantirishga intilish: Ta'lim jarayonida o'z imkoniyatlarini takomillashtirish.

Tadqiqotimizga xulsa qiladiga bo'lsak, psixologik jihatdan o'zini o'zi bilish, o'zini o'zi anglash, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi baholash, o'ziga va boshqa insonlarga munosabatda "Men" siymosining taraqqiy etishi bilan izohlanadi.

Shuningdek yoshlarning refleksiv qobiliyatlari intellektual soha bilan bevosita bog'liq bo'lib, shaxsdagi o'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmasi refleksiya va intellektning o'zaro integrasiyasi asosida xulqda namoyon bo'lishi aniqlangan. Diqqat jarayonining rivojlanishi shaxsdagi o'z-o'ziga yo'nalganlik bilan bog'liq ekan.

Yoshlarda refleksiv qobiliyatlarni shakllanishi har bir talabada onli xulq-atvor va o'z-o'zini boshqarish xususiyati bilan uyg'un holda rivojlanib borar ekan. Refleksiv qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirishdan maqsad yoshlarni psixik taraqqiyoti va ularning o'quv faoliyatida anlangan motivlarni yuzaga keltirish orqali ularni raqobatbardosh kadrlarga sifatida shakllantirishdir

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Pedagogik atamalar lug'ati. - Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi fan nashriyoti, 2008 yil, 108-bet.
2. Bildanova V.R., Shagivaleeva G.R. Ruhiy asoslar
3. O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar. A.Zunnunov tahriri ostida. T.: "Fan", 1996 yil. 173-174-betlar
4. Tulenov J. G'ofurov. Z. "Falsafa asoslari" Toshkent o'qituvchi 2007 y. 60-bet

5. Xalilova N.I. O'smirlik davrida o'zini o'zi nazorat qilish shakllanishining psixologik xususiyatlari. Psixologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi. Toshkent – 2010. - 156 b.
6. Чесноков И.И. О психологических основах самовоспитания // Психология формирования и развития личности / Под ред. Л.И.Анцыферовой. – М.: Наука, 2001. – 325 с.
7. Ипполитова, И.В. Анализ понятия «педагогические условия»: сущност, классификатсия / И.В. Ипполитова, И. Стерхова // Generaland Professional Education. - 2012. - № 1. - С. 8-14.
8. Сухобская Г.С., Горбунова Л.Л. Взаимосвяз теории и практики в процессе подготовки и повышения квалификatsiи педагогических кадров.– М.: НИИ ИОО АПН, 2000. – 92с.
9. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словар. – М.: Академия, 2000. – С. 130.
10. Слободчиков В. И., Цукерман Г. А. Генезис рефлексивного сознания в младшем школном возрасте // Вопросы психологии. 2000. № 3. С. 25-36.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jo'rayeva Sarvinoz Ubaydullo qizi,** Psixologiya(faoliyat turlari bo'yicha) yo'nalishi II kurs magistranti, [**Джураева Сарвиноз Убайдулло дочь,** Психология (по видам деятельности) студент 2 курса магистратуры], [**Sarvinoz U. Zhuraeva,** Psychology (by type of activity) II year master's student]; manzil: O'zbekiston, Toshkent tumani, Toshkent xalqa yo'li ko'chasi [адрес: Узбекистан, улица Ташкент халка йули, Ташкентский район], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Tashkent khalqa road street].

✉Ilmiy rahbar: **Jabborov Xazrat Xusenovich,** Ijtimoiy fanlar kafedrasi professori psixologiya fanlari doktori(DSc), [Научный руководитель: **Джабборов Хазрат Хусенович**, профессор кафедры социальных наук, доктор психологических наук], [Scientific supervisor: **Khazrat Kh. Jabborov**, Professor of the Department of Social Sciences, Doctor of Psychology (DSc)]; manzil: O'zbekiston, Toshkent tumani, Toshkent xalqa yo'li ko'chasi [адрес: Узбекистан, улица Ташкент халка йули, Ташкентский район], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Tashkent khalqa road street], xxjabborov@gmail.com.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.
31.01.2025

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.
31.01.2025

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

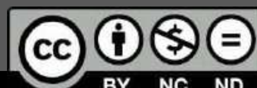
Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.
31.01.2025

2992-9024
ISSN

BY
NC
ND